

22ste CONGRES VAN DE CPN

28ste JAARGANG NO.1 JANUARI 1968 PRIJS 0.70

POLITIEK EN CULTOOR

Eenheid — kenmerk van het CPN-congres	H. Hoekstra	1
Stroomversnelling in het concentratieproces	B. Schmidt	7
De strijd voor het vrouwenkiesrecht	A. v. Ommeren-Averink	14
De opvattingen van Fourastié als nieuw modeverschijnsel	J. van Esch	25
De revolutionaire strijd in Zuid-Korea	Kim Ir Sen	33

BOEKBESPREKING:

Inflatieproblemen	H. Marinus	40
-------------------	------------	----

PARTIJDOCUMENTEN:

Resoluties van het 22ste congres van de CPN:		
Gemeenschappelijk optreden tegen de regering-De Jong		42
Amerikanen uit Vietnam		43
Tegen iedere steun aan het Generaalsbewind in Indonesië		44
Vrijheid voor de Griekse gevangenen		44
Royement F. Baruch. Rapport van de commissie van onderzoek		45
Nieuw partijbestuur gekozen		47
Communiqué van het partijbestuur der CPN		48

P O L I T I E K E N C U L T U U R

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
 Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
 De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
 f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
 Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
 zenden aan de administratie p/a Pegasus.
 Alle correspondentie over de inhoud aan de
 redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
 Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Eenheid - kenmerk van het CPN-congres

Het 22-ste congres van de Communistische Partij van Nederland werd voorafgegaan door uitvoerige discussies in het gehele land. Dit geschiedde in ledenvergaderingen van de afdelingen in steden, dorpen en bedrijven en in voorbereidende conferenties van de zeventien partijdistricten, waar tevens de afgevaardigden naar het congres door de vertegenwoordigers der afdelingen werden gekozen. Daarom mag met recht gezegd worden, dat de besluiten van het 22-ste congres genomen zijn na rijp beraad, waaraan duizenden communisten hebben deelgenomen. De eensgezindheid van dit congres contrasteerde opvallend met de diepgaande crisisverschijnselen, die tot uiting kwamen in de partijraad van de KVP, maar ook op de congressen van de PvdA en de PSP.

Dit heeft ook de aandacht getrokken van de pers, die zich voordien had uitgeput in wilde speculaties. Eveneens moest worden geconstateerd, dat door de gedelegeerden met zeer veel deskundigheid over reeksen vraagstukken van ons land werd gesproken. Het grootste deel van het congres, dat plaats had van 22 tot en met 24 december 1967, was gewijd aan de intensieve gedachtenwisseling over deze problemen.

Samenstelling van het 22-ste congres

Eén van de zijden van een congres, die meestal in de schaduw

blijft, betreft de samenstelling ervan. Op de congressen van de CPN wordt deze altijd onderzocht en bekend gemaakt in een verslag van een mandaat-commissie. Het is noodzakelijk daaraan aandacht te besteden, omdat hieruit blijkt hoezeer onze partij vervlochten is met de werkende bevolking. In leeftijdsopbouw zag het congres, waaraan 436 gedelegeerden deelnamen, er als volgt uit:

18—25 jaar	55 gedelegeerden
26—40 jaar	138 gedelegeerden
41—55 jaar	186 gedelegeerden
56—65 jaar	47 gedelegeerden
Boven de 65 jaar	10 gedelegeerden

Hieruit blijkt, dat ongeveer veertig procent van de afgevaardigden niet ouder was dan 40 jaar.

De sterke aanwas van nieuwe leden en kaders in de CPN blijkt uit het feit, dat 80 afgevaardigden korter dan vijf jaar lid waren van de partij.

Een overzicht van de beroepen der gedelegeerden laat zien, dat vrijwel alle groepen van de arbeidersklasse vertegenwoordigd waren op het congres.

Om maar een greep te doen. Er waren:

- 67 metaalarbeiders
- 94 bouwvakarbeiders
- 35 kantoorbedienden en employeés
- 39 grafische arbeiders
- 28 huisvrouwen
- 10 middenstanders
- 7 studenten
- 3 mijnwerkers
- 15 beoefenaars van vrije beroepen, waaronder huisartsen en kunstenaars.

Op het 22-ste congres waren 25 leden van ondernemingsraden aanwezig, terwijl 230 afgevaardigden bestuursfuncties in de afdelingen van de partij vervulden.

Dit zijn slechts enkele gegevens over de samenstelling van het congres. Daaruit blijkt onomstotelijk, dat het congres bij het nemen van zijn besluiten kon steunen op ervaringen en inzichten, die voortkomen uit de strijd van de arbeidersbeweging. Deze samenstelling bepaalde ook de gang van zaken op het congres. In de loop van de discussie werd een heel scala van problemen aan de orde gesteld, hetgeen voor het nieuw gekozen partijbestuur van grote inspirerende betekenis zal zijn.

Perspectief van hereniging

Voorals de sociale kwesties zijn op het congres uitvoerig behandeld. Dat was ook niet meer dan vanzelfsprekend, aangezien de aanvallen van de regering-De Jong zich thans voornamelijk

richten op het levenspeil en de sociale rechten van de werkende bevolking.

Toch beperkten de sprekers op het congres zich niet uitsluitend tot de vraagstukken van de strijd voor loonsverhoging en voor verbetering van de sociale omstandigheden en arbeidsvoorwaarden. Steeds weer werd de eenheid van vakbeweging in het NVV aan de orde gesteld. Vele discussianten toonden aan, hoe vooral gedurende de laatste jaren een kameraadschappelijke samenwerking is gegroeid tussen communistische, socialistische en gelovige arbeiders. Deze samenwerking binnen de arbeidersklasse en in de vakbeweging is naar de mening van het congres de belangrijkste voorwaarde voor de toekomstige hereniging van de arbeiderspartij. Door de ontwikkeling in de laatste jaren worden de vooruitzichten op een dergelijke hereniging door verdergaande samenwerking en door uitwerking van tal van theoretische problemen door communisten en linkse socialisten steeds reëler.

Het congres vond plaats in een zakelijke sfeer van degelijke beraadslaging zonder veel franje en vruchteloze bespiegelingen. Alle sprekers behandelden één van de facetten van het hoofdthema van het congres: strijd voor nationale onafhankelijkheid, verdediging van de democratie, volledige werkgelegenheid en loonsverhoging.

Partijvorming en kiesstelsel

Ons congres hield zich eveneens intensief bezig met de thans veel besproken kwesties van partijvorming en kiesstelsel. In zijn openingswoord zei Paul de Groot hierover: „Op de bijeenkomsten van andere partijen is veel gesproken over radicalisme, vernieuwing van de politieke verhoudingen en de partijstructuren, van vernieuwing van de partijprogramma's en o.a. ook over verjonging van de partijleidingen. Dit zijn inderdaad verlangens, die onder de aanhangers van die partijen leven en vooral onder de aanhangers die zij verloren hebben. Maar hoe werd daarop op die congressen gereageerd? Voornamelijk en tot dusver door te pogen de oude lading, die niet zo fris meer ruikt, door een nieuwe vlag te dekken”.

De kwestie van de „partijvernieuwing” is vooral aan de orde gekomen, toen bleek dat de partijen die zich baseerden op de NAVO-politiek, grote verliezen leden bij de verkiezingen. Vergelijken we de Tweede-Kamerverkiezingen van 1967 met die van 1963 dan zien we, dat de KVP in percentage is teruggelopen van 31,9 naar 26,5 procent. Ofschoon het aantal stemmen als gevolg van de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd met ongeveer tien procent toenam, verloor de KVP 171.000 stemmen. De PvdA onderging een dergelijk lot. Zij liep in die zelfde periode terug van 28 tot 23,5 procent en verloor 133.000 stemmen.

De dieper liggende oorzaken van de huidige scheuringen en botsingen zijn gelegen in de toenemende tegenstellingen binnen het imperialisme. Dit vooral heeft tot gevolg gehad, dat zulke grondige politieke veranderingen in ons land zijn opgetreden.

In de politieke warwinkel van deze dagen raakt iedereen het spoor bijster, die de crisis waarin het kapitalisme verkeert buiten beschouwing laat.

Zowel in het verslag van het partijbestuur, als in het discussiemateriaal werd daarom uitvoerig ingegaan op de zich steeds verder verscherpende tegenstellingen binnen het imperialisme, als gevolg van het ontstaan van nieuwe machtsblokken, zoals West-Duitsland en Frankrijk in Europa, en Japan in Azië. Er is een nieuwe strijd ontstaan met als inzet de herverdeling van de wereld. Deze weerspiegelt zich in neo-kolonialistische rooftochten in Azië, Afrika en Latijns-Amerika, niet zelden opgesierd met het etiket van ontwikkelingshulp. Ook wordt verwoed gestreden tussen de imperialistische mogendheden om de macht over de zogenaamde kleine landen, waaronder ook Nederland.

Imperialistische machtsstrijd

In het kader van deze machtsstrijd hebben zich in de afgelopen jaren reeksen van conflicten voorgedaan, ook gewapende. Om alleen maar te herinneren aan wat zich in de laatste maanden heeft afgespeeld, noemen we: het met olie doordrenkte conflict in het Midden-Oosten, de Grieks-Turkse botsingen rondom Cyprus, de hoogoplopende ruzie over de toetreding van Engeland tot de EEG, de strijd over de invoertarieven die zich heeft ontplooid rondom de Kennedy-ronde en de oorlog rondom de monetaire en valuta-problemen, die tot uiting is gekomen in de devaluatie van het pond sterling en de moeilijkheden, waarin de Amerikaanse dollar verkeert. In een aantal landen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika werden door middel van militaire staatsgrepen imperialistische belangen uitgevochten, waarbij voor de meest barbaarse methoden niet wordt teruggeschrokken. Dit alles wijst op een toenemend gevaar van locale oorlogen, die een gevolg kunnen zijn van deze machtsstrijd. De kapitalistische landen beginnen zich daar ook steeds meer op in te stellen en in de strategische concepties van de Franse generaals wordt dit zelfs openlijk uitgesproken. Het uit zich in de discussie over het gebruik van de zogenaamde tactische atoomwapens; daarmee worden bedoeld atoomwapens met een „beperkte” vernietigingskracht. Aan de ontwikkeling van dit soort wapens wordt op het ogenblik koortsachtig gewerkt.

Als men dit alles weet, dan blijkt de valsheid van het gaullisme met zijn gepraat over de „grandeur” van Frankrijk. Het gaat alleen maar om de belangen van de Franse monopolies en dit ten koste van de democratische rechten van de bevolking. En als de Duitse imperialisten over het nationale zelfrespect spreken, gaat het om de belangen van de eeuwig op oorlog speculerende staalconcerns, die de beruchte namen van Krupp, Stinnes, Thyssen en Mannesmann dragen.

Ons alternatief

daarop, ontwikkelt zich ook het verzet daartegen. Er ontstaan bewegingen, die zich in feite richten tegen de dictatuur, die de grote monopolies op elk gebied van het maatschappelijke en culturele leven trachten uit te oefenen. Dit is ook in ons land het geval. De scheuren in de partijen, die zich baseren op de NAVO, worden verdiept doordat de mensen zich afkeren van de na de oorlog gevoerde politiek. Onze partij wil een werkelijk alternatief stellen tegenover de onderwerping van de Nederlandse belangen aan die van de Verenigde Staten. Dit is het alternatief van een werkelijke onafhankelijkheid, met als inhoud handhaving en uitbreiding van de democratische rechten, en samenwerking van alle democratische krachten om de greep van zowel de binnenlandse als de buitenlandse monopolies op het bestuur van ons land ongedaan te maken.

Op het 22-ste congres werd aan de orde gesteld, dat tegenover de concentratie van de monopolies een concentratie van de krachten van de arbeidersbeweging moet staan. Dat wil zeggen, dat er meer gemeenschappelijk optreden en onderlinge solidariteit moet zijn van allen, die zich thans bedreigd voelen door de opdringende monopolies.

Politiek van leninistische autonomie

Zoals reeds vermeld is, heeft de pers zich uitvoerig met het CPN-congres bezig gehouden. Er is zelfs geprobeerd invloed uit te oefenen op de gang van zaken op het congres. Dit geschiedde op initiatief van het Amerikaanse persagentschap *Associated Press*. Dit Amerikaanse persbureau bracht een vervalsing in omloop van berichten, die in de Sowjet-pers waren verschenen rondom het congres van de CPN. Deze berichten betroffen een telegram en een zakelijke mededeling over het 22-ste congres. De vervalsing van *Associated Press* had ten doel de Amerikaanse critiek op de politiek van leninistische autonomie van onze partij te spuien. Het was ons trouwens al lang bekend, dat de bezwaren tegen onze politiek van leninistische autonomie en de campagnes die daartegen gevoerd worden, van Amerikaanse origine zijn.

De eenheid van het congres laat zien hoe onze partij vastbesloten is deze politiek voort te zetten. Temeer daar talrijke discussianten wezen op de belangrijke resultaten, die deze politiek heeft afgeworpen.

Over de discussie over de meningsverschillen in de internationale communistische beweging werd in het door het congres eenstemmig goedgekeurde verslag van het partijbestuur gezegd, dat onze partij optreedt voor eenheid op grondslag van volstrekte erkenning van de leninistische autonomie der partijen. Een nieuwe opbloei van het marxisme-leninisme kan naar onze mening uitsluitend bereikt worden langs de weg van evolutie binnen de communistische partijen, die uit de Communistische Internationale en uit de verzetsbeweging tegen het Duitse en Japanse fascisme tijdens de tweede wereldoorlog en de anti-koloniale strijd zijn voortgekomen. Daarom wil de CPN geen breuk,

met wie dan ook binnen de internationale communistische beweging.

Het vraagstuk van de strijd tegen revisionisme en dogmatisme is een zaak van elke partij afzonderlijk. De manier waarop dit moet gebeuren, moet door elke partij zelf worden vastgesteld. Dit kan niet gebeuren door middel van een internationale conferentie. Integendeel. Deze zou onder de huidige omstandigheden tot geen enkele oplossing van vraagstukken leiden, maar slechts de toestand verscherpen en kunnen leiden tot scheuring en fractievorming. De CPN treedt op voor een openbare, wetenschappelijke discussie over de vraagstukken, waarvoor de internationale communistische beweging staat, en heeft daaraan naar vermogen deelgenomen.

Ons congres sprak zich uit voor het opvoeren van de solidariteit met die volken en partijen, die onder directe bedreiging van het imperialisme staan. In de geest van internationale solidariteit nam het congres resoluties aan, waarin de Communistische Partij van Nederland oproept tot verdere actie tegen de vervolging van en doodvonnissen tegen communisten en andere democraten in Indonesië, voor praktische solidariteit met de vrijheidsstrijders in Vietnam en voor ondersteuning van de slachtoffers van het fascistische regiem in Griekenland.

Het 22-ste congres stelde vast, dat de politiek die sinds het vorige congres werd gevoerd juist is gebleken en belangrijke resultaten heeft gebracht. Het besloot deze politiek met kracht voort te zetten. Meer nog dan uit verkiezingscijfers bleek uit dit congres hoezeer de CPN in de afgelopen jaren duurzame vooruitgang heeft geboekt. Dat was ook de reden van het enthousiasme en de geestdrift, waarmee het congres werkte.

Het gaat er nu om alle communisten en sympathiserenden met de politiek van onze partij te activeren voor de uitvoering van de besluiten van dit 22-ste congres.

HENK HOEKSTRA

Stroomversnelling in het concentratieproces

Onder invloed van de verdere ontwikkeling van de EEG, de verscherpte concurrentie en de toepassingsmogelijkheden van nieuwe technieken, zijn in het afgelopen jaar in bijna alle sectoren van handel en industrie weer talrijke fusies en concentraties tot stand gebracht.

Het meest spectaculair waren zij in de chemische industrie, bij de banken en bij de dagbladen, maar dat neemt niet weg dat daarnaast zonder enige publiciteit honderden bedrijven fuseerden, of door andere werden opgeslokt.

Aan deze ontwikkeling is vooralsnog geen einde te zien. De voorzitter van de Ned. Exportcombinatie zei onlangs in een redevoering, dat in de afgelopen vijftien jaar een derde van alle zelfstandige ondernemingen in Nederland had opgehouden te bestaan en hij voorspelde, dat in de komende vijf jaar nog eens een kwart van alle bedrijven zou verdwijnen. Het gaat hier niet meer alleen om bakkers, kruideniers en schoenmakers, die de concurrentie van het grootwinkelbedrijf niet langer kunnen volhouden, maar ook om kleinere en zelfs middelgrote industriële ondernemingen.

Op zichzelf zijn de tot monopolievorming leidende concentraties in het kapitalisme niet nieuw. Het verschijnsel is onverbreekelijk verbonden met het kapitalisme. Ruim honderd jaar geleden toonde Marx in *Het Kapitaal* reeds aan, dat de vrije concurrentie de concentratie van de produktie voortbrengt en dat deze concentratie op een bepaalde trap van haar ontwikkeling tot het monopolie voert. Lenin gaf daarvan vijftig jaar later in zijn boek *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* een groot aantal praktische voorbeelden.

Het feit, dat in Nederland nu ruim een miljoen mensen werken in fabrieken met meer dan vijftig werknemers (er zijn 150 industriële bedrijven met meer dan 1000 werknemers in dienst tegen voor de oorlog slechts de helft) laat wel zien, dat deze concentratie ook Nederland niet is voorbijgegaan. Deze concentraties voltrekken zich in vrijwel alle takken van handel en industrie en beperken zich niet meer in hoofdzaak tot de zware industrie (chemie, staal, mijnbouw) en banken. Daarnaast blijkt dat de fusies en concentraties zich tot over de nationale grenzen uitstrekken.

De meest spectaculaire concentraties van het afgelopen jaar in ons land hebben niettemin ook plaats gevonden in de chemie en de bankwereld, terwijl de krantenfusies — om meer dan economische redenen alleen — in brede kring grote bezorgdheid hebben gewekt.

De belangrijkste fusie in de chemie is ongetwijfeld geweest die van de Koninklijke Zout-Ketjen en de Koninklijke Zwanenburg-Organon. De nieuwe groep beschikt over een jaaromzet

van ongeveer 1600 miljoen gulden en heeft gezamenlijk 22.000 man personeel in dienst. Alhoewel het bedrijf in omvang nog niet zo groot is als Philips (84.000 werknemers) behoort het nu toch tot één der grootste concerns van het land. Ondernemingen als de Koninklijke Zoutfabriek, Electrozuur, Ketjen, Nederlandse Sodafabriek, Chemo, Albatros, Noury en V. d. Lande, Sikkens-fabrieken en uiteraard Zwanenburg-Organon maken er deel van uit. Een groot deel van de chemische, de farmaceutische en de levensmiddelenindustrie is in handen van dit concern. Intussen is de groep uitgebreid met de Duitse Hoesch Chemie en de Engelse Pure Chemicals, waarmee ook de Noordduitse markt en een deel van de Engelse markt in handen van de Koninklijke Zout-Organon is gekomen.

Een andere belangrijke fusie in deze sector was die tussen de Koninklijke Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek NV te Delft en Brocades-Stheeman en Pharmacia. Deze groep heeft een omzet van 310 miljoen gulden en 5200 man personeel.

Voorts besloten de drie belangrijkste kininefabrieken van ons land tot een fusie in de Amsterdam Chemie Farmacie. Philips kocht het Engelse concern Pye of Cambridge voor 300 miljoen gulden. Van dit bedrijf wordt in de komende jaren echter een omzet van anderhalf miljard verwacht.

Banken

De belangrijkste fusie in de bankwereld is die tussen de Algemene Bank Nederland en de Hollandse Bank Unie.

Met een balanstotaal van bijna 10 miljard gulden is deze bankinstelling niet alleen de grootste van het land geworden, maar bovendien de grootste internationale bank van West-Europa. Deze fusie volgde op de reeds ver doorgevoerde concentraties in de bankwereld van 1965 en 1966.

In feite zijn er thans nog maar twee grote verschaffers van financierskapitaal overgebleven: de Algemene Bank Nederland en de AMRO-Bank, die tot voor de laatste fusie de grootste was. Ook kleinere banken zijn inmiddels tot fusie overgegaan, zoals Mees en Hope en de Nederlandse Overzee Bank. Andere fusies zullen in de bankwereld naar men verwacht stellig volgen.

De meest in opspraak gekomen concentraties zijn die in de dagbladwereld. De Nederlandse Dagblad Unie, die reeds bladen als het Algemeen Handelsblad, de Nieuwe Rotterdamse Courant en het Algemeen Dagblad verenigde, ging een commerciële samenwerking aan met het Telegraaf Concern. Het Parool en De Volkskrant vielen daarop in elkaars armen, terwijl reeds eerder Het Vrije Volk — en vooral de financiers van dat blad — bezig was de samenwerking of fusie met De Volkskrant voor te bereiden.

Een andere ontwikkeling in de dagbladwereld is de opheffing van de regionale dagbladpers (RDP) door toetreding van de RDP-bladen tot de Grote Provinciale Dagblad Pers (GPD). De samenwerking in de GPD is redactioneel, hetgeen betekent dat het voornaamste politieke en buitenlandse nieuws voor meer

dan een miljoen abonnees op provinciale bladen uit één centrum komt en is gelijkgeschakeld.

De invloed van de EEG

De fusies en concentraties voltrekken zich langs twee wegen: *a.* doordat het voor kleinere en middelgrote bedrijven steeds moeilijker wordt de concurrentie met de grote concerns te blijven volhouden, zij worden op den duur opgekocht, en *b.* door een min of meer vrijwillig samengaan.

Dat laatste gebeurt dan om de nationale markt beter te kunnen beheersen en eventueel te verdelen en om internationaal beter te kunnen concurreren. Vooral het ontstaan van de EEG, die onder andere ten doel heeft gehad een grotere markt voor de concerns te ontsluiten door het opheffen van nationale beschermende maatregelen, heeft dit soort concentraties bevorderd. Daarnaast is er de toegenomen Amerikaanse concurrentie in West-Europa, die ook een rechtstreeks gevolg is van de EEG. Enerzijds werden de Amerikaanse ondernemingen om aan het hoge buitentarief van de EEG te ontkomen gestimuleerd tot vestiging in Europa zelf en anderzijds was de minder in stukken gehakte Europese markt voor hen aantrekkelijk.

De EEG bevorderde het streven van de concerns om zich op nationale schaal van zoveel mogelijk kleinere mededingers te ontdoen (de cijfers daarover zijn schokkend), maar verscherpte de internationale concurrentie en buitenlandse mededinging op de Nederlandse markt.

Om zich in deze concurrentieslag steviger te kunnen opstellen komen de grotere ondernemingen tot concentratie van hun productie, research, reclame en verkoopactiviteiten. Belangen van arbeiders en hun gezinnen zijn daarbij niet in tel.

Het treurige voorspel van de overname door de NDSM van de Van Heijst radiatorfabriek heeft wat dat betreft ontstellende dingen laten zien. En de gang van zaken in de textielindustrie, waar in de afgelopen jaren omvangrijke fusies zijn doorgevoerd, bij Noury en V. d. Lande, Davo, Demka en andere bedrijven, vertoont hetzelfde beeld.

Banken en credieten

In een aantal van deze kwesties is ook de schadelijke werking van de monopolievorming in het bankbedrijf duidelijk om de hoek komen kijken.

Duidelijk en zonder enige terughoudendheid hebben de banken hun macht over kleinere en middelgrote ondernemingen laten zien. Zij leverden als het ware een proef op de som op Lenins woorden, dat zij

„... door middel van de bankverbindingen, de lopende rekeningen en andere financiële operaties, de mogelijkheid verkrijgen om eerst de stand van zaken van iedere kapitalist in het bijzonder nauwkeurig te leren kennen, hem dan te controleren, daarna invloed op hem uit te oefenen door middel van uitbrei-

ding of inkrimping, verlichting of bemoeilijking van het krediet, om tenslotte zijn lot geheel en al te bepalen, de rentabiliteit vast te stellen, hem kapitaal te onttrekken, of hem de gelegenheid te geven om zijn kapitaal snel in grote omvang te vermeerderen enz.”.

Door de bankfusies wordt de kredietkraan steeds meer een kwestie van enkele grote bankmagnaten. Zij kunnen de kraan openzetten of dichtdraaien, al naar gelang het in overeenstemming is met hun belangen of met de belangen van hun meer winstgevende cliënten.

Of bedrijven kunnen voortbestaan of hun personeel op straat moeten zetten, wordt in steeds sterkere mate door de bankiers, die nauw verbonden zijn met de superconcerns, beslist. En de regering doet dan niets, omdat de „vrije” ondernemingswijze productie niet mag worden aangetast . . .

Nieuwe techniek

Een belangrijke reden voor de fusies en concentraties is, dat de betrokken bedrijven daardoor beter in staat zijn technische verbeteringen in hun productieproces aan te brengen om extra winst te maken en een voorsprong op hun concurrenten te krijgen.

Juist in deze tijd van zeer snelle technologische ontwikkelingen, waarbij electronica, computertechniek, procesbeheersing en steeds meer de atoomenergie een grote rol spelen, zijn dergelijke technische vernieuwingen uiterst kostbaar en meestal alleen door zeer grote concerns op te brengen.

Vooraf in de havens en in het dagbladbedrijf zijn de hoge investeringen, die nodig zijn om de nieuwste ontwikkelingen op vervoergebied en in de druktechniek te kunnen toepassen, als argument voor samenwerking en fusies gehanteerd.

De technische mogelijkheden om supertankers te bouwen en de economische voordelen die deze blijkbaar opleveren, dwingen de scheepsbouw tot het graven van superdokken en het installeren van superkranen. Om de concurrentie van de Japanse scheepsbouw en van Verolme te kunnen opvangen, hebben een aantal scheepsbouwondernemingen dergelijke projecten nu voor gezamenlijke rekening opgezet.

De ontwikkeling van het containervervoer met zijn containerhavens en speciale laad- en losinstallaties leidt tot fusies van talrijke cargadoorsbedrijven en in de grafische industrie is men al op weg naar volledig geautomatiseerde zetterijen, waar de zetmachines door ponsbanden worden gevoed.

En dat zijn allemaal nog slechts bescheiden voorbeelden van nieuwe industriële ontwikkelingen. In de chemische industrie, de electronische industrie en bijvoorbeeld ook bij de Hoogovens vinden echter ontwikkelingen plaats die het voorstellingsvermogen van de niet-ingewijden steeds meer te boven gaan.

Eén ding is echter duidelijk: de concerns zullen trachten dit hele proces dat reeds is aangeduid als een technisch-wetenschap-

pelijke revolutie te laten betalen door de arbeiders, die zij in dienst hebben en door de consumenten die hun produkten moeten kopen.

Nieuwe technieken en produktiemethoden zijn uiteraard niet tegen te houden. Maar de arbeidersklasse moet er wel voor zorgen dat zij er niet de dupe van wordt. Zo is het vanzelfsprekend, dat automatisering tot een hogere produktie leidt. Dit zal zelfs met minder arbeiders kunnen geschieden. En tegen het ontstaan van een werklozenleger van een zekere omvang hebben de Nederlandse kapitalisten, zoals wij nu al zien, geen enkel bezwaar. Integendeel. Daarom zullen eisen als werktijdverkortung, langere vakanties en vervroegde pensionering in de komende jaren steeds duidelijker ook als middelen moeten worden gesteld om meer werkgelegenheid te scheppen en mee te profiteren van de technologische vernieuwingen. En er zal een harde strijd met de ondernemers gevoerd moeten worden om deze eisen van hen af te dwingen.

Dagbladers

Wat de concentratie in de dagbladen betreft mag het waar zijn, dat zich daar ook op het terrein van de techniek allerlei nieuwe ontwikkelingen voordoen die kostbare investeringen vergen. Maar het is duidelijk, dat de samenwerking zich nooit alleen tot de techniek of de commercie zal kunnen beperken.

De ervaringen in de Dagbladunie (NRC en Handelsblad) hebben trouwens laten zien, dat van de plechtige verklaringen over handhaving van de redactionele onafhankelijkheid niets is terecht gekomen. Steeds meer beschouwingen en politieke commentaren — zowel met betrekking tot binnenlandse gebeurtenissen als buitenlandse — zijn woordelijk in beide bladen terug te vinden. Deze ontwikkeling zal zich, juist ter wille van de commercie, ook bij de zogenaamde Unitel (waarin De Telegraaf een belangrijke positie inneemt) gaan voordoen. En bij de andere krantencombinaties zal het net zo gaan. Van de zo hooggeroemde persvrijheid blijft steeds minder over. Er wordt gestreefd naar een gelijkgeschakelde pers, waarbij het belangrijkste nieuws van één centrum uit wordt gedirigeerd.

De belangen van de grote industrie zullen bij de inhoud van dat nieuws, evenals dat nu al het geval is, een grote rol spelen. Langs de weg van de advertenties — tweederde van de dagbladinkomsten wordt geleverd door de advertenties — en via de geldschietende banken zullen de concerns een steeds steviger greep op de pers krijgen. Een ontwikkeling, die zich — zoals reeds in een eerder nummer van dit blad is geschreven — al eerder in de Verenigde Staten, West-Duitsland en Engeland heeft voorgedaan.

De betekenis van een blad als De Waarheid, de enige krant die geen bindingen heeft met grote adverteerders en reuzenbanken maar moet werken met de bijdragen van lezers en de inkomsten uit advertenties van middenstanders, wordt in deze ontwikkeling voortdurend groter. Ook niet-communistische democraten zouden er veel voor over moeten hebben om de ver-

schijning van zo'n los van monopolistische belangen staand dagblad te steunen.

Internationale concurrentie en neo-kolonialisme

Een bijzonder aspect van de concentraties bij industrie en banken vormt de zich verscherpende internationale concurrentie. Dat geldt duidelijk voor Japan en West-Duitsland, die van verslagen mogendheden na de tweede wereldoorlog weer geworden zijn tot staten van het eerste plan. Uiteraard geldt het voor Amerika, waar de industriëlen en bankiers reeds lang geleden ontdekt hebben welke superwinsten er uit de neo-koloniale uitbuiting te behalen zijn. En dat geldt ook voor Engeland, Frankrijk en Nederland, die na de tweede wereldoorlog in de oude koloniale gebieden weliswaar vele posities hebben moeten prijsgeven, maar ook nog wel het een en ander aan invloed hebben overgehouden.

Op onze toch niet zo kleine aardbol is het tussen deze imperialistische machten een dringen van jewelste om afzetmarkten en grondstoffenbronnen. Van een per conferentie rustig gereglementeerde verdeling van invloedssferen, zoals dat voorheen geschiedde, is geen sprake meer. De anti-koloniale strijd en het nationale zelfbewustzijn van grote bevolkingsgroepen in de tropische landen hebben dat onmogelijk gemaakt. Maar de herhaaldelijk plaatsvindende staatsgrepen, „revoluties” en contra-revoluties in Afrika, Azië en Latijns-Amerika, maken duidelijk dat er een verwoede strijd om verdeling en herverdeling van invloedssferen plaatsvindt. Op het eerste plan daarvan strijden de allergrootste concerns, de monopoliebedrijven die grondstoffenwinning, produktie en afzet vaak in één hand hebben. Behalve door de geheime diensten en omgekochte politici worden hun activiteiten gesteund door de grote banken, die weten dat voor elke geïnvesteerde cent er twee of meer terugkomen. Door de ondernemers uit de ontwikkelde kapitalistische landen worden jaarlijks vele miljarden aan winsten uit de zogenaamde ontwikkelingslanden weggesleept. Dit is de reden waarom „de rijke landen steeds rijker en de arme landen steeds armer” worden, om maar eens een leuze van de propagandisten voor ontwikkelingshulp te gebruiken.

In dat opzicht is de fusie van de Algemene Bank Nederland met de Hollandse Bank Unie veelzeggend. Zonder er doekjes om te winden heeft de Algemene Bank Nederland meegedeeld, dat de voornaamste reden voor de fusie lag in de posities van de HBU in Latijns-Amerika, posities die de ABN niet had en ook moeilijk kon krijgen door de grote Amerikaanse concurrentie. In feite heeft de ABN met de fusie de grondslag gelegd voor deelname aan de neo-koloniale uitbuiting van de volkeren in Zuid- en Midden-Amerika.

De concentratiebeweging voltrekt zich onder het kapitalisme voortdurend. Niet gelijkmatig echter, maar meer in golfbewegingen. Op zekere tijdstippen van de geschiedenis treden er versnellingen op. Bij het in werking treden van de EEG bijvoorbeeld is er een omvangrijke concentratiebeweging geweest

en thans doet deze versnelling zich opnieuw voor, nu groten-
deels onder invloed van de technologische ontwikkeling.

De vraag is hoe men daar tegenover moet staan. Passief, als tegenover een soort noodlot dat zich voltrekt, of actief? Communisten zijn van mening dat een actief optreden nodig is, omdat het hier gaat om zaken die niet alleen de kapitalisten raken, maar ook arbeiders, middenstanders en kleine ondernemers, het technische en wetenschappelijke kader van de ondernemingen enz., die in vele gevallen de dupe worden van de concentraties. De gevolgen daarvan: werkloosheid, ruïnering van de kleinere ondernemer, het in de monopolistische dwangbuis persen van de wetenschap, moeten worden tegengegaan. Monopolie is reactie over de hele lijn. Tegenover de dictatuur van de monopolies is daarom een actieve strijd voor democratie nodig. De monopolies proberen alles en iedereen in hun greep te krijgen. Hun aanvallen op de democratie hangen daarmee ten nauwste samen. En dat onderstreept de noodzaak van vereniging van alle groepen die door de monopolies worden getroffen.

Er is een krachtig front nodig om het streven van de monopolies te bestrijden. Niet passief dus, maar met het inzicht in de gevaarlijke gevolgen die de huidige versnelling van de concentratiebeweging kan hebben.

B. SCHMIDT

De strijd voor het vrouwenkiesrecht

Het in ons land bestaande kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging geldt sinds de grondwetswijziging van 1917. Bij deze belangrijke wijziging werd het districtenstelsel, dat voordien bestond, afgeschaft en het algemene kiesrecht voor mannen ingevoerd. Voor vrouwen gold dit evenwel niet. Zij kregen slechts het passieve kiesrecht, d.w.z. het recht om in de vertegenwoordigende lichamen gekozen te worden. Dit leidde tot de vreemde situatie dat vrouwen, die in de Provinciale Staten gekozen waren, wél de Eerste-Kamerleden konden kiezen, maar dat de verkiezingen van de leden der Tweede Kamer aan mannen bleef voorbehouden.

De beperking, dat vrouwen slechts het passieve kiesrecht kregen, wekte bij de strijders voor algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen vanzelfsprekend teleurstelling en verontwaardiging. Zou men zich na vele tientallen jaren strijd voor het algemene kiesrecht — een strijd die hand in hand ging met de strijd voor bestaansverbetering en democratische rechten van de arbeidersklasse — nu met dit kluitje in het riet moeten laten sturen? Dit gelukte niet. In 1919 werd bij een wijziging van de Kieswet het algemene en actieve kiesrecht ook aan vrouwen toegekend en in 1922 namen de vrouwen voor het eerst aan de verkiezingen deel.

Aletta Jacobs en Wilhelmina Drucker

De geschiedenis van de strijd voor het algemene kiesrecht, is uitermate boeiend, vooral ook de strijd voor het algemene vrouwenkiesrecht.

In de vorige eeuw gold het census-kiesrecht, waarbij het kiesrecht afhankelijk was van de belastingaanslag. Slechts vijf procent van de mannelijke bevolking had stemrecht. Arbeiders kwamen er niet aan te pas en vrouwen telden helemaal niet mee.

Sinds 1870 werd opgetreden voor uitbreiding van het kiesrecht. Voor mannen dan nog altijd, wel te verstaan, niet voor vrouwen.

Het toekennen van kiesrecht aan vrouwen, zelfs aan de beter gesitueerden onder hen, die aan de toen door de wet gestelde normen voldeden, vormde een vraagstuk apart. Ook de grote massa van de vrouwen stond hier vreemd tegenover; haar politieke belangstelling was nog gering.

Aletta Jacobs, die zich als eerste vrouwelijke arts in Amsterdam had gevestigd, en derhalve aan alle wettelijke voorwaarden voldeed die aan mannelijke kiezers werden gesteld, waagde een poging dit taboe te doorbreken.

In 1883 schiep zij een precedent, door aan de Amsterdamse

gemeenteraad een verzoek te richten op de kiezerslijst geplaatst te worden. In de krant had zij een artikel van mr. J. Heemskerk gelezen, waarin deze schreef, dat de grondwet het vrouwenkiesrecht niet nadrukkelijk uitsloot. Aletta Jacobs' verzoek werd echter door de gemeenteraad afgewezen.

De zaak werd voor de rechter gebracht, die in mei 1883 besliste, dat aan Aletta Jacobs terecht het kiesrecht was geweigerd. De Hoge Raad deed dezelfde uitspraak. In de grondwet van 1848 had men bij het woord 'ingezetenen' niet aan vrouwen gedacht.

De actie van Aletta Jacobs beoogde slechts het uitbuiten van de toenmalige wettelijke mogelijkheden tot het uitoefenen van het census-kiesrecht. Bij de grondwetswijziging van 1887 werd, bij het artikel over het kiesrecht de toevoeging: „kiezers zijn mannelijke Nederlanders” opgenomen. Dit accentueerde de feitelijke toestand. De privileges van een deel der mannelijke bevolking mochten niet gelden voor de vrouwen van hun klasse.

In die dagen ontwikkelde de Sociaal Democratische Bond van Domela Nieuwenhuis zich steeds meer in anarchistische richting. Terwijl Aletta Jacobs voor de vrouwen van haar klasse stemrecht eiste en er voor de grote massa der arbeiders géén stemrecht bestond, nam het congres van de Sociaal Democratische Bond, dat in 1893 in Groningen gehouden werd, op voorstel van de afdeling Hoogezand-Sappemeer de volgende motie aan: „De partij besluit, onder gene voorwaarde hoegenaamd ook niet als agitatiemiddel mee te doen aan de verkiezingen”.

Domela Nieuwenhuis, die op basis van het districtenstelsel als afgevaardigde van Schoterland enkele jaren Kamerlid was geweest, was teleurgesteld en sloeg door naar de andere kant. Maar toch deden de campagnes, die jarenlang waren gevoerd voor het algemene kiesrecht, hun invloed gelden.

Wilhelmina Drucker, die verbetering van de sociale toestanden wilde — werkdagen van 14 uur en langer en kinderarbeid waren een normale zaak — bezocht de vergaderingen van de Sociaal Democratische Bond om zich beter te kunnen oriënteren. Ook ging zij schrijven in „Recht voor Allen”. Zo kwam zij met mensen in contact, die haar aanraadden een vrouwenvereniging op te richten.

Met nog vier vrouwen stichtte zij in 1889 de Vrije Vrouwen Vereniging in Amsterdam met 37 leden. In een manifest schreef zij: „Rechtens behoort zij (de vrouw) gelijk te staan met de man. De wet moet slechts erkennen: 'mensen' zonder 'commentaren'”. In het program werd ook gesteld: Strijd voor het vrouwenkiesrecht. Bedoeld werd ook hier, vrouwenkiesrecht binnen de toenmalige door de wet gestelde normen. Zij pleitte niet voor algemeen kiesrecht. Later keerde W. Drucker zich helemaal af van de arbeidersbeweging en werd zelfs vijandig hieraan.

Ook de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht, voortgekomen uit de Vrije Vrouwen Vereniging, waarvan Aletta Jacobs in 1904 voorzitter was geworden, stond niet op het standpunt van het algemene kiesrecht. Hier deed zich de klassenbarrière gelden.

De feministen ergerden zich, zoals Mathilde Wibaut in een herdenkingsartikel bij het 25-jarig bestaan van de SDAP schreef, dat de „baliekluiwers” eerder het kiesrecht zouden krijgen dan „de beschaafde vrouwen”. De meningsverschillen daarover leidden tot het uittreden van de sociaaldemocratische leden der Vereniging voor Vrouwenkiesrecht.

De strijd voor het algemene kiesrecht voor mannen én vrouwen was een stuk klassenstrijd, doch deze botste waar het de vrouwen betrof, ook nog met de conservatieve opvattingen ten aanzien van de positie van de vrouw en de gangbare moraal.

De Anti-Revolutionairen waren voorstanders van het organische kiesrecht (het kiesrecht per gezin, van de gezinshoofden) en meenden dat het kiesrecht de waardigheid van de vrouw zou verminderen . . . De sociaaldemocratische vrouwen die in de strijd voor het algemene kiesrecht zeer actief zijn geweest, werden door Abraham Kuyper in een geschrift, „Heilige Orde”, ervan beschuldigd de kraamkamer te willen laten verdwijnen.

De liberalen, de gegoede burgerklasse, voelden wel voor beperkt vrouwenkiesrecht om hun klassepositie te versterken.

Allen hadden zij echter gemeen, dat ze vreesden dat de arbeidersklasse te veel te vertellen zou krijgen. Minister Heemskerck verklaarde, toen het kiezerscorps tot 30 procent van de mannelijke bevolking werd uitgebreid, dat stemrecht voor proletariërs tot anarchie zou leiden, „althans tot heerschappij van het minder goede deel der maatschappij”.

De SDAP en het Vrouwenkiesrecht

De interne partijstrijd in de Sociaal Democratische Bond spitste zich steeds meer toe tussen „parlementairen” en „niet-parlementairen”, zoals men dat uitdrukte (maar waarachter nog meer principiële meningsverschillen schuil gingen) en leidde in 1894 tot de oprichting van de SDAP.

Ook in deze partij, die koers zette op een massabeweging, waarin de strijd voor het algemene kiesrecht, de achturedag, verbod van kinderarbeid, staatspensioen, in het middelpunt stonden, waren weerstanden van opportunistische aard tegen het vrouwenkiesrecht te overwinnen.

Carry Pothuis—Smit ¹⁾, die in 1922 Eerste-Kamerlid werd voor de SDAP, schreef hierover:

„Er moest naar verschillende kanten worden gevochten. De sociaaldemocratische vrouwen — en waarschijnlijk ook anderen — hadden de opgaaf allereerst hun eigen mannen te overtuigen: de leiders vreesden immers de spoedige invoering en dit kon een belangrijke vermindering van politieke invloed betekenen.

De Nederlandse vrouw was immers zó weinig geschoold,

¹⁾ Carry Pothuis—Smit, redactrice van de vrouwenrubriek in „Het Volk” en redactrice van „De Proletarische Vrouw”.

beschikte over zó weinig begrip, dat zij ongetwijfeld de reactionaire meerderheid zou versterken — zo zeide men in links georiënteerde kringen, in het bijzonder in die der SDAP.

Natuurlijk waren deze leiders van oordeel, dat de vrouwen in de toekomst het kiesrecht moesten bezitten, maar nu niet, nu vooral nog niet. De mening van deze laatsten werd nog versterkt, door de angst voor het invoeren van een beperkt vrouwenkiesrecht.

Gebeurde dit, dan zou de moderne arbeidersbeweging opzich worden gedrukt door de stroom van talloze vrouwenstemmen uit andere groepen. Het heeft veel moeite gekost om deze redeneringen omver te werpen. De groei van de actie der sociaaldemocratische vrouwen zelf heeft dit echter vermocht.

Troelstra, de politieke leider in die dagen, erkende in 1907, dat de situatie was veranderd, dat een groot aantal arbeidersvrouwen zich hoe langer hoe meer verdiepten in vraagstukken van algemeen belang en dat wijziging van standpunt noodzakelijk was.”²⁾

Het motief dat de vrouwen onvoldoende politiek bewust waren, kon echter even goed gelden voor een groot deel van de mannen. Bij de eerste verkiezingen waaraan alle mannen konden deelnemen, bleven er 250.000 weg van de stembus.

Naarmate de SDAP ging groeien, begonnen ook de vrouwelijke leden actiever te worden en steeds meer de vergaderingen te bezoeken. In het begin van deze eeuw redigeerde Carry Pothuis in „Het Volk” de vrouwenrubriek en er werd aandrang uitgeoefend een vrouwenblad uit te geven, waarvoor het partijbestuur, behalve P. L. Tak, niets voelde. In 1905 kwam het tot oprichting van de sociaaldemocratische Vrouwenpropagandacclubs en de uitgave van „De Proletarische Vrouw”. Om deze clubs schaarde zich een kleine groep vrouwen, die zich inspannen om de vrouwen te winnen en te scholen in de strijd van de arbeidersklasse.

Ook de kwestie van het kiesrecht kwam zo onder hun aandacht. De SDAP had namelijk een ontwerp-grondwetswijziging ingediend, waarin algemeen mannenkiesrecht werd geëist en voor vrouwen het wegnemen van de beletselen (1903). Actief algemeen vrouwenkiesrecht werd niet geëist.

In 1906 namen Mathilde Wibaut en Marie Mensing³⁾, voorzitter en secretaresse van de clubs, deel aan een conferentie van de Duitse vrouwen die geleid werd door Clara Zetkin, die de kwestie van het vrouwenkiesrecht vanuit het klassenstandpunt benaderde.

Nadien namen de sociaaldemocratische vrouwen geen genoe-

²⁾ Geciteerd uit „Wat deden de vrouwen met haar stemrecht” (1945).

³⁾ Mathilde Wibaut was voorzitter van de sociaal democratische vrouwenclubs en Marie Mensing secretaresse.

In 1909 trad Marie Mensing uit de SDAP en werd zij lid van de SDP die door Wijnkoop werd geleid.

gen meer met de ontwerp-grondwetsherziening van de SDAP. Begin 1907 vond er een bespreking plaats van het Amsterdamse bestuur van de clubs met Troelstra en K. ter Laan namens de sociaaldemocratische Kamerfractie, waar de propaganda voor het algemene vrouwenkiesrecht werd besproken.

De Tweede Internationale

Na de dood van Engels begon het Bernsteinse revisionisme veld te winnen in de Tweede Internationale. Hij wilde het marxisme op de hoofdpunten van de strategie en taktiek herzien. Dit uitte zich ook in het vraagstuk van de rechten van de vrouw.

Op het internationale socialistische congres in Stuttgart, in 1907, leidde dit tot een hevige schermutseling tussen Clara Zetkin en de Oostenrijkse sociaal-democraat, Victor Adler. In hun jacht om zoveel mogelijk zetels durfden de Oostenrijkers zich niet uit te spreken voor het omstreden algemene vrouwenkiesrecht. Dit vloeide voort uit hun reformistische illusies, dat het parlement en niet de *actie*, het doorslaggevende was in de strijd voor het socialisme. Adler verdedigde het standpunt, dat de eis: algemeen vrouwenkiesrecht, tijdelijk op de achtergrond moest worden geschoven om het algemene mannenkiesrecht door te zetten.

Een amendement van Adler in deze zin op de voorgestelde resolutie werd in de commissie met 12 tegen 9 stemmen verworpen.

Ook waren er Engelse afgevaardigden op het congres, die nog met de burgerlijke vrouwen wilden blijven samenwerken.

Clara Zetkin verzette zich scherp tegen beide opvattingen. Zij was tegen het „dameskiesrecht” en werd door Lenin gesteund, hoewel deze over dit onderwerp op de conferentie niet het woord voerde. Het debat over dit onderwerp verliep weliswaar minder scherp dan dat over het koloniale vraagstuk, doch uiteindelijk overwon het standpunt van de revolutionaire sociaal-democraten. Het congres nam met één stem tegen de resolutie aan, die verdedigd werd door Clara Zetkin en waarin gezegd wordt:

„Het congres begroet met grote vreugde de eerste internationale vrouwenconferentie⁴⁾ en verklaart zich solidair met haar mening inzake het vrouwenkiesrecht. De socialistische partijen van alle landen zijn verplicht voor de invoering van het algemene vrouwenkiesrecht met energie te strijden . . .

In alle landen, waar de democratisering van het mannenkiesrecht reeds vergevorderd of geheel bereikt is, moeten de socialistische partijen de strijd voor de invoering van

⁴⁾ Deze eerste internationale vrouwenconferentie werd tegelijkertijd met het internationale socialistencongres en in hetzelfde gebouw gehouden. De Nederlandse Vrouwenclubs waren door M. Wibaut vertegenwoordigd.

het algemene vrouwenkiesrecht opnemen . . .

Plicht der socialistische beweging in alle landen is het, om zich met haar hoogste krachtsontplooiing aan deze strijd te wijden . . .

De socialistische vrouwen dienen de strijd voor dit recht niet te voeren in verbinding met de burgerlijke vrouwen, maar gemeenschappelijk met de socialistische partijen.

Het internationale socialistische congres erkent, dat het aan geen land een bepaalde tijd kan voorschrijven, waarop een kiesrechtbeweging in een land moet worden ondernomen.

Het verklaart echter, dat wanneer zulk een beweging in een land is begonnen, deze onvoorwaardelijk en uitsluitend moet worden gevoerd op de bodem van de socialistische strijd, dus voor de eis van het algemene kiesrecht voor mannen en vrouwen”.

Zo was dan de kogel ook internationaal door de kerk.

Het blad „Die Gleichheit” (De Gelijkheid), dat 27 jaar door Clara Zetkin werd geredigeerd, hield zich ook met urgente politieke vraagstukken bezig en werd een internationale inspiratiebron voor de linkse, revolutionair gezinde sociaal-democraten.

De samenwerking van Clara Zetkin met Marie Mensing en Heleen Ankersmit⁵⁾, beiden afwisselend secretaresses van de vrouwenclubs, en de andere leidsters was zeer hartelijk en nauw.

In 1908 verenigden de bestaande vrouwen-propagandaclubs zich tot de Socialistische Vrouwenbond, om meer kracht te kunnen bijzetten aan de strijd voor het kiesrecht. Hoewel deze Bond alléén leden van de SDAP omvatte, duurde het tot 1914 voor zij als partij-instelling werd erkend en als zodanig op congressen vertegenwoordigd kon zijn. De Bond werd zelfs bestreden en vooraanstaande partijleden vreesden, dat het een „partij in de partij” zou worden. Suze Groeneweg was bijvoorbeeld tegen de Vrouwenbond; ze was er geen lid van, maar sprak er wel voor.

De strijdsters in de Bond waren echter van mening, dat deze nodig was om de massa van de vrouwen op haar eigen niveau te benaderen en te winnen voor de politieke strijd, die zij mét de SDAP wilden voeren.

Herhaaldelijk verklaarde de leiding van de Vrouwenbond in de kiesrechtstrijd geen doel, doch slechts een middel te zien tot de politieke bewustmaking van de vrouwen. De actie voor het algemene kiesrecht werd er enorm door gestimuleerd.

Het volkspetitionnement, dat in 1911 werd gehouden, telde onder de 317.500 handtekeningen, 117.000 van vrouwen. Dat succes was des te meer welkom, daar verschillende vooraanstaande partijgenoten met angst en beven het openstellen van

⁵⁾ Heleen Ankersmit was Marie Mensing opgevolgd als secretaresse van de socialistische vrouwenclubs. In 1918 trad zij uit de SDAP. Zij werd lid van de CPN.

het petitionnement voor vrouwen hadden tegemoetgezien. Vooraanstaande mannen in de SDAP waren bang een slecht figuur te slaan door weinig handtekeningen van vrouwen.

Ook aan de meetings namen duizenden vrouwen deel. Om de kiesrechtstrijd een extra stimulans te geven werd op de „Rode Dinsdag”, de dag van de opening van de Staten-Generaal, een grote kiesrechtmeeting gehouden.

De revolutionaire schokken en de toenemende massabewegingen in de eerste wereldoorlog versnelde het proces van het veroveren van het algemene kiesrecht. De omverwerping van het Russische tsarisme en de opstandige bewegingen elders joegen de bourgeoisie de stuipen op het lijf. Zij durfden het algemene kiesrecht niet uit te stellen. Het wetsvoorstel van Cort v. d. Linden, dat in 1917 in behandeling kwam, betrof het algemene kiesrecht voor mannen en het passieve kiesrecht voor vrouwen. Wel werden de grondwettelijke beletselen weggenomen, zodat nog slechts de kieswet gewijzigd behoefde te worden voor een uitbreiding van het kiesrecht. Een sociaaldemocratisch amendement om ook de vrouwen actief kiesrecht te geven, werd verworpen.

Een brief van Clara Zetkin

Op basis van het passieve kiesrecht kwam Suze Groeneweg bij de verkiezingen van 1918 in de Kamer, hetgeen grote sensatie verwekte.

De vreugde hierover was echter gemengd. De feministen betreurden het, dat de eerste vrouw in het parlement een SDAP-ster was. Maar ook in de SDAP-gelederen was de vreugde verdeeld. Dit blijkt o.a. uit een kortgeleden in de DDF gepubliceerde brief van Clara Zetkin ⁶⁾, gedateerd 24 augustus 1918, gericht aan Heleen Ankersmit, „de ijverige secretaresse van de Socialistische Vrouwenbond”, zoals mevr. Wibaut haar kenschetste.

De Vrouwenbond had een felicitatietelegram gestuurd aan Suze Groeneweg, waartegen Heleen Ankersmit bedenkingen koesterde. De ondergrond daarvan was dieper, dan dat Suze Groeneweg méér een algemene propagandiste van de SDAP was, dan een duidelijke representante van de socialistische vrouwen.

Het werd voor haar de aanleiding te besluiten uit de SDAP te treden. In latere geschriften van Carry Pothuis en Mevr. Wibaut wordt bevestigd dat Heleen Ankersmit uittrad, omdat zij taktische en principiële meningsverschillen met de partijleiding had. In wezen ging het om haar kritiek op de opportunistische standpunten van de SDAP-leiding.

Dit blijkt ook uit genoemde brief waarin Clara Zetkin schrijft: „Ik ben het met alles eens wat u aan kritiek op de Hollandse partijleiding en haar ontwikkeling hebt gezegd en de kritiek ten opzichte van onze Vrouwenbond. Zoals de zaken ervoor

stonden, had de partij vanzelfsprekend de plicht een vertegenwoordigster van de Vrouwenbond candidaat te stellen en met kracht voor haar verkiezing te strijden. Maar na alles wat ik weet, verwondert het me niet, dat zij dat niet gedaan heeft en vóór alles bedacht was op het verkiezen van een vrouwelijk partijbestuurslid. Verbazen kon me alleen dat de Bond dit toeliet, dat zij haar invloed en macht niet gebruikte om de candidatuur van haar vertegenwoordigsters in een werkelijk veilige kieskring te verzekeren”.

Hier gaat het niet om het formele feit, dat Suze Groeneweg geen vertegenwoordigster van de Vrouwenbond was. De directe eisen waarbij de vrouwen belang hadden, zoals moederschapszorg, onderwijs, de rechten van de vrouw, waren bij haar wel in goede handen. Bij de candidaatstelling waren de SDAP-vrouwen echter niet aan haar trekken gekomen, al was haar verwachting, dat bij de voortschrijdende politieke bewustwording van de vrouwen dit ook tot uitdrukking moest komen in de vertegenwoordiging in de openbare lichamen. De SDAP had bij de eerste verkiezing, waarbij passief vrouwenkiesrecht mogelijk was, zeven vrouwen candidaat gesteld voor de Tweede Kamer, waarvan slechts vijf op een kansbiedende plaats. Carry Pothuis schrijft dat dit dikwijls naar eigen verkiezing was. Clara Zetkin meent dat de vrouwen te bescheiden waren. Deze bescheidenheid zal zekere beroepsparlementariërs niet onwelkom zijn geweest.

Het totale zeteltal van de SDAP steeg van 15 tot 22. In Amsterdam verloor de SDAP echter aan de SDP van Wijnkoop, waardoor Carry Pothuis—Smit die de vrouwen graag in de Kamer hadden gezien, afviel.

De achteruitgang in Amsterdam was te wijten aan de toenemende kritiek van een deel der bevolking op de houding van de SDAP-leiding die verband hield met de oorlogssituatie. Dit blijkt ook uit de genoemde brief en uit de vaststelling van Mevr. Wibaut, dat Heleen Ankersmit om principiële redenen in 1918 de SDAP had verlaten. Dit hield vooral verband met de houding van de sociaal-democratie ten aanzien van de imperialistische oorlog. Anders zou Heleen Ankersmit zich zeker minder kwaad gemaakt hebben over het gelukwenstelegram van de Bond aan Suze Groeneweg naar aanleiding van haar verkiezing.

Clara Zetkin noemde het telegram „zeker geen glanspunt in de geschiedenis van de Nederlandse Vrouwenbeweging”, maar vindt dat Heleen Ankersmit „de betekenis ervan overschat”. Daar „de beginselen van de Bond onomstotelijk vaststaan”, had het telegram werkelijk alleen een uiterlijke betekenis”. Verder wordt in deze brief gezegd: „Het (telegram) was geen instemming met de opvatting van partijgenote Groeneweg, geen afzweren van de eigen beginselen. Het was slechts de vreugde van de vrouwen over de eerste verkiezing van een vrouw in het parlement. Ik ben geneigd te geloven, dat in deze situatie de Bondsleiding ook een feministe met haar verkiezing geluk gewenst zou hebben. Dat zij (de Bondsleiding) het principieel scheidende over het hoofd zag lag voor de hand,

gezien het opportunistische karakter en de opportunistische tactiek van de Hollandse partij (SDAP). De partij verdraagt het opportunistische en de hoogst onneutrale nationalistische sympathie van Troelstra voor de éne imperialistische machts-groep. Waarom zou ze dan aanstoot nemen aan de opportunistische nationale houding van partijgenote Groeneweg tegenover het ándere imperialistische machtsverbond? Voor haar afwijzen van de resolutie van Bern kan Mevr. Groeneweg zich er bovendien nog op beroepen dat deze resolutie niet door de partij (SDAP) werd overgenomen. Kortom u hebt naar mijn mening de betekenis van het telegram overschat, doordat u het met de beginselen in verband bracht, er iets in zag, wat het had kunnen zijn, maar niet behoefde te zijn. Maar ik begrijp, beste Heleen, dat u tot de overschatting kon komen, vóóral na alles wat u aan innerlijke strijd om waarheid en helderheid hebt doorgemaakt. Voor u was het telegram niets uiterlijks, niets conventioneels. Het was voor u een symbool. Een symbool van het opportunisme in de partij en u zag hierin de eerste stap naar een opportunistische ontwikkeling van de Bond. Een eerste stap, waarvoor men op zijn hoede moest zijn omdat andere, in dezelfde richting konden volgen, zo concludeert u, maar niet onvoorwaardelijk volgen moeten”.

Clara Zetkin sprak de hoop uit, dat het telegram iets incidenteels zou blijven. Zij onderschatte klaarblijkelijk nog het optreden van de opportunisten. Hoewel Clara Zetkin reeds in mei 1917 de redactie van „Die Gleichheit” (De Gelijkheid) door de Duitse opportunisten was ontnomen.

De conferentie van Bern

De conferentie in Bern, waarvan hier sprake was, is de buitengewone internationale vrouwenconferentie, die in 1915 op initiatief van Clara Zetkin, in volle oorlogstijd, werd bijeengeroepen. Om deze voor te bereiden, kwam Clara Zetkin naar Amsterdam om de conferentie samen met de Nederlandse vrouwen voor te bereiden. Ook Rosa Luxemburg zou meekomen, doch deze werd gearresteerd omdat ze nog straf voor allerlei „overtredingen” had uit te zitten. Het lukte Clara nog haar in de gevangenis als haar „schoonzuster” op te zoeken en enkele woorden te wisselen over de conferentie, die ten doel had de vrouwen te mobiliseren in de strijd tegen de oorlog.

Op de congressen van de Tweede Internationale in Stuttgart en in Basel (1912) waren resoluties aangenomen, waarin gezegd werd dat als de oorlog toch zou uitbreken het de plicht is van de internationale sociaal-democratie op te treden voor haar snelle beëindiging. De door de oorlog teweeggebrachte economische en politieke crisis moest benut worden om het volk wakker te schudden en om de ondergang van de kapitalistische klasseheerschappij te versnellen.

Toen de oorlog een feit was geworden, kozen de leiders van de sociaal-democratie in de oorlogvoerende landen evenwel partij voor de vaderlandsverdediging en kozen ze in elk land de kant van hun eigen bourgeoisie.

De Russische partij waar zich reeds een scheiding had voltrokken tussen de opportunisten en de marxisten onder leiding van Lenin, bleef trouw aan de afgesproken houding.

Ook in Nederland verklaarde Troelstra, dat de nationale belangen de verschillen thans overheersten en werd om de eigen bourgeoisie te steunen voor de mobilisatiekredieten gestemd.

In Duitsland waren het slechts Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring en Clara Zetkin, die in de oorlogstijd trouw bleven aan de socialistische beginselen.

Op de conferentie in Bern vertegenwoordigde Heleen Ankersmit de Socialistische Vrouwenbond. In het manifest, waarvan de verspreiding in de oorlogvoerende landen menige vrouw in de gevangenis bracht, werd gezegd:

„De wereldoorlog staat in onverzoenlijke tegenstelling tot de belangen van de arbeidersklasse, zowel in de oorlogvoerende, als de neutrale landen. Onder de misleidende leuze, de belangen van het vaderland door patriotische plichtsvervulling te garanderen, wordt het bloed van de werkende bevolking vergoten.

Onder deze leuze verenigt de wereldoorlog in de oorlogvoering de arbeiders nationaal met hun uitbuiters en meesters en scheidt hen daarmee van hun broeders, de proletariërs aan de andere kant van de grenspalen.

Hij scheidt de volkeren niet alleen door stromen van bloed die van de slachtvelden komen, maar evenzeer door de modderstroom van de haat, de zelfverheffing, laster en beschimping.

Een chauvinistische gezindheid heeft zich verspreid, die het vaderland te schande maakt inplaats van zonder vooroordeel de culturele prestaties van andere naties te eren.

Van deze overwegingen uitgaande verklaart de internationale vrouwenconferentie: Oorlog aan de oorlog!

Zij eist een vrede zonder annexaties, zonder veroveringen die het recht van de volkeren, ook van de kleine, op zelfbeschikkingsrecht en onafhankelijkheid erkent en geen enkele van de oorlogvoerende landen vernederende bepalingen en ondragelijke voorwaarden oplegt.

De buitengewone vrouwenconferentie is er van overtuigd, dat een spoedige beëindiging van de wereldoorlog alleen door de duidelijke, onverwoestbare wil van de breedste volksmassa's in de oorlogvoerende landen zelf, afgedwongen kan worden”.

De Russische vrouwen vonden dit manifest niet duidelijk genoeg. Zij stelden voor niet alleen de beëindiging van de oorlog te eisen, maar tegelijk ook de oprichting te verlangen van ideologisch duidelijke gedisciplineerde partijen, als voorwaarde voor de beslissende strijd. Zij bleven echter in de minderheid. De meerderheid was van mening, dat op dat ogenblik één doel, het afdwingen van de vrede, het voornaamste was. Het is dit manifest, dat in de brief aan Heleen Ankersmit wordt bedoeld

en waar de SDAP-leiding zich niet achter wilde plaatsen. Van het manifest ging een belangrijke werking uit. Het werd in Duitsland met grote omzichtigheid verspreid.

Toch kwam Clara Zetkin, toen 60 jaar oud, er door in de gevangenis van Karlsruhe terecht. De Duitse partijleiding had een rondschrijven gestuurd aan alle leden, waarin gewaarschuwd werd tegen de gevolgen die aan de verspreiding daarvan in oorlogstijd, konden vastzitten. Hierdoor werd de aandacht van de politie op Clara Zetkin gevestigd. Een voorval tekenend voor de toenmalige situatie binnen de sociaal-democratie.

In Nederland werd de Internationale Vrouwendag van 1915 in het teken gesteld van de bestrijding van de oorlog, al bleef ze verbonden met de strijd voor het algemene vrouwenkiesrecht.

De eerste wereldoorlog eindigde met de overwinning van de Russische Oktober-revolutie. De revoluties in Duitsland en Hongarije werden bloedig neergeslagen; Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht werden lafhartig vermoord. Toch misten deze revolutionaire acties hun uitwerking niet. Ook in Nederland vreesde de bourgeoisie, dat de ontevredenheid zou uitgroeien tot een revolutie.

Het voorstel-Marchant

In oorlogstijd hadden de sociaaldemocratische leiders de socialistische beginselen losgelaten. Wat het vrouwenkiesrecht betrof lieten ze zich ook nog overrompelen. Er waren wel plannen om zelf wat te doen, maar de Vrijzinnig-Democraat Marchant was hen net even voor geweest en had de wetswijziging ingediend, die de vrouwen algemeen kiesrecht gaf en die hij nota bene de wet-Jacobs noemde, als herinnering aan Aletta Jacobs.

De wetswijziging werd aangenomen met 61 stemmen vóór en nog tien stemmen tegen. Op de tribune zaten alleen dames van de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht, om het binnenhalen van de oogst bij te wonen. Hier meende het Kamerlid Staalman een bewijs te zien, dat de arbeidersvrouw voor het kiesrecht absoluut niets voelde en hij voorspelde dat nog een grotere afwezigheid bij de stembus kon worden verwacht dan bij de invoering van het algemene kiesrecht voor mannen. Onder de tien tegenstemmers bevonden zich Schokking, Zijlstra, Duymaer van Twist, De Wilde, Heemskerk. Om zo te zeggen „bekende” namen in de Nederlandse politiek.

In het Staatsblad van 8 september 1919 werden de gewijzigde drie artikelen van de Kieswet gepubliceerd. Twee keer verviel het woord „mannelijk” en één keer moest het gelezen worden als „personen”.

De sociale en sexe-slagboom bij de stembus was echter na tientallen jaren van strijd opgeheven. De strijd voor de verdere politieke en socialistische bewustwording van de vrouwen bleef.

De opvattingen van Fourastié als nieuw modeverschijnsel

Onder de buitenlandse auteurs die zich bezig houden met economische en sociale vraagstukken en hun werken ter verdere popularisering onder het Nederlandse publiek in vertaling uitgegeven zien, is naast enkele bekende Amerikanen vrij plotse-ling ook de Fransman Jean Fourastié een plaats gaan innemen. In korte tijd zijn drie van zijn boeken in het Nederlands verschenen. In de Aula-reeks van de uitgeverij Het Spectrum (Utrecht) kwam „Moderne techniek en economische ontwikkeling” uit en de uitgeverij Paul Brand (Hilversum) bracht „40.000 uur” en „De moraal is zoek; op zoek naar een nieuwe moraal” op de boekenmarkt. Gezien deze belangstelling kan men verwachten, dat er in de toekomst nog wel meer van zijn werken zullen worden uitgegeven. Er is keus genoeg, want Fourastié heeft al heel wat afgeschreven en publiceert met de regelmaat van een klok nieuwe, voor een uitgebreide lezerskring bestemde, min of meer populaire boeken. Daar de opvattingen, die hij zelf centraal stelt, in al zijn boeken terugkeren, beperken we ons in dit artikel tot zijn boek „40.000 uur” *); de hieronder aangevoerde citaten zijn alle aan dit werk ontleend.

Hoe is deze snel toegenomen belangstelling voor Fourastié te verklaren? In Nederland bestaat er toch geen overgrote sympathie voor het gaullisme en Fourastié neemt aan de praktische politiek van het gaullisme een actief aandeel. Hij heeft zitting in allerlei zogenaamde planningorganen van de Franse regering en is zelfs voorzitter van één van de commissies van het planbureau. De doelstellingen, die het gaullisme op economisch gebied in Frankrijk nastreeft, vinden in hem een spraakzaam verdediger. Zijn handtekening staat onder talrijke rapporten en met name werkt hij mede aan het opstellen van toekomstverwachtingen, die moeten aantonen hoe Frankrijk er uit zal zien, als de gaullistische politiek tot 1975, 1985 of nog langer zal worden voortgezet.

Fourastié trekt vooral de aandacht, omdat hij de economische en sociale vraagstukken benadert op een manier, die zeer in de smaak valt van de verdedigers van het kapitalisme. Hij brengt in aantrekkelijke vorm en op progressief schijnende wijze opvattingen naar voren, die een antwoord lijken te geven op in het bijzonder onder de grote en groeiende groep van technische kaders gestelde vragen omtrent de maatschappelijke ontwikkeling en de daarbij rijzende problemen. Deze groep van werkers

*) Jean Fourastié — 40.000 uur; de mens in het perspectief van een verkorte arbeidstijd. Vert. door H. F. M. Coerwinkel. Uitgave Paul Brand (Hilversum—Antwerpen 1966), in samenwerking met de stichting Werkgroep 2000. Prijs f 14,90.

wordt zwaar, doch met behulp van nieuwe methoden, door de grote monopolies uitgebuit. Ze hebben veelal het wezen van deze uitbuiting nog niet doorzien en koesteren allerlei utopische illusies over de huidige maatschappij en een ontwikkeling zonder klassenstrijd en klassenconflicten. Op deze groep, die een belangrijke plaats in het produktieproces inneemt, richten zich ook de activiteiten van politieke groeperingen als D'66 en de zgn. christen-radicalen. Het gaat hun er daarbij alleen en vooral om deze grote en groeiende groep van technische en wetenschappelijke kaders in een reactionaire politiek te betrekken, nu zij door de snelle en stormachtige ontwikkeling alsook door de ontgoochelingen, die de oude op de NAVO gebaseerde politiek met zich heeft gebracht, op drift zijn geraakt en naar nieuwe antwoorden zoeken op de in hun kring levende vragen. Dit zijn in het bijzonder vragen omtrent de betekenis en de gevolgen van de snelle technische ontwikkeling, over de toekomst die door deze ontwikkeling zal worden gebracht en over de positie, die de mens als producent en consument in deze ontwikkeling heeft. Juist met deze vragen houdt Fourastié zich uitvoerig bezig.

De betekenis van de techniek

Fourastié wijst op de groeiende betekenis van techniek en wetenschap in onze tijd — een feit dat niemand hem zal willen betwisten. Deze betekenis, die natuurlijk in kringen van technici en wetenschapsmensen diep beseft wordt, verabsoluteert hij echter op ontoelaatbare wijze. Zijn centrale stelling is, dat technische ontwikkeling direct gelijk staat met vooruitgang in elke zin. Dit zou gelden voor het verleden, doch ook voor de toekomst. De gehele historische ontwikkeling zou zich voltrekken met uitsluitend technische middelen. Eén van zijn uitspraken daarover luidt:

„In feite heeft de oorzaak van de verandering gelegen in de groeiende macht van de mens over de natuur en in de uitbreiding van zijn middelen om de werkelijkheid waar te nemen” (blz. 170).

Fourastié laat echter buiten beschouwing, dat techniek en produktie niet alleen bepaalde betrekkingen tussen mens en natuur veronderstellen, maar ook betrekkingen tussen de mensen die aan de produktie deelnemen. Of om het met bekende marxistische termen te zeggen: hij legt alle nadruk op de stand der *produktieverhoudingen*, doch veronachtzaamt geheel de *produktieverhoudingen*. Natuurlijk is de ontwikkeling van de techniek een revolutionerend element, doch de produktieverhoudingen bepalen in hoeverre deze revolutionerende werking tot uiting kan komen en zij kunnen deze werking zelfs trachten te onderdrukken. Is dat het geval, dan wordt het steeds duidelijker dat er andere produktieverhoudingen voor in de plaats dienen te komen. Zoals bv. zal geschieden door een revolutionaire verandering van het kapitalistische stelsel door het socialisme.

Zo ligt voor Fourastié de vooruitgang alleen in de ontwikkeling van techniek en wetenschap en de hiermee samenhangende verhoging van de arbeidsproductiviteit. Dit betekent namelijk opvoering van de produktie en daarmee dalende kosten en prijzen en een hoger levenspeil voor de consumenten. Dus: technische vooruitgang is sociale vooruitgang. Aan de betekenis van het privébezit van de produktiemiddelen en de daarmee samenhangende kwestie van de beslissingen over de techniek en de produktie gaat hij geheel voorbij. Ook dus aan het feit, dat juist door dit privébezit der produktiemiddelen, in weerwil van technische explosies van tijd tot tijd, remmen aan de vooruitgang, aan de ontwikkeling van de techniek en aan de toepassing van de verworvenheden van de moderne wetenschap in de produktie worden opgelegd.

Fourastié stelt zich met een koel gezicht boven de verhoudingen tussen de mensen in het produktieproces, de verhoudingen van uitbuiting en uitgebuit worden, bezit en bezitloosheid. Daarom ook juist stelt hij, dat aan de technische ontwikkeling alles ondergeschikt moet worden gemaakt, ongeacht of dit een sterkere uitbuiting, ontslagen en werkloosheid, of ander menselijk leed met zich brengt. In zijn praktische activiteit voor het gaullistische plan houdt Fourastié zich trouwens vooral bezig met de problemen van de herverdeling van de arbeidskrachten over het land in verband met de technische behoeften van de grote bedrijven. Dit brengt ten aanzien van het concentratieproces met zich mee, dat duizenden arbeiders voorgoed uit de activiteit worden gestoten, waarin ze zich hebben bekwaamd. Ook het feit dat de hun opgelegde „mobiliteit” vaak betekent, dat ze slechter betaald werk moeten gaan verrichten, kan hem weinig deren. Alle vooruitgang is toch afhankelijk van de technische ontwikkeling . . .

Toekomstperspectieven

De weldaden, die uit deze technische ontwikkeling, waaraan alles en iedereen zich ondergeschikt moeten maken, zullen voortvloeien, worden door Fourastié naar de toekomst verlegd. Wat dat betreft behoort hij tot het leger van burgerlijke „futurologen”, die alles erop gericht hebben om ons haarfijn uiteen te zetten hoe het er over tien, twintig of honderd jaar uit zal zien, als het kapitalisme in zijn ontwikkeling zal voortgaan. Hij projecteert alles wat zich nu voordoet op de toekomst; in zijn boeken gaat het over het levenspeil dat we zullen genieten in 1975 of 1985, om als hij daar met zijn uiteenzettingen is gearriveerd, royaal een overstapje te nemen naar het jaar 2100.

Bij het schetsen van de fraaie omstandigheden, die ons dan zullen wachten, vergeet Fourastié echter niet er steeds op te wijzen dat iedere verbetering, die nu verlangd wordt, nadelig zal kunnen zijn voor deze verre toekomst. Hij doet als het ware een beroep om ter wille van de toekomst, ter wille van de burgers van de komende tijd, niet te veel veranderingen en verbe-

teringen in het heden aan te dringen. Tekenend is de volgende passage uit „40.000 uur”:

„Intussen zullen de economische verlangens, verre van tot bedaren te komen, bijzonder levendig blijven, want in het zicht van het beloofde land, komt juist altijd het ongeduld aan het licht.

De rechtsstrijd geeft dus nog geen krimp en vormt nog een ernstig probleem. Men zal er namelijk tegen moeten waken, dat de anekdotische uitwassen van de rechtsstrijd, in de gebruikelijke vorm van stakingen of zelfs maar van een slechte stemming, de snelheid van de vooruitgang verminderen en afbreuk doen aan de gerechtvaardigde voldoening welke onze generatie normaal zou moeten vinden in haar eigen suksessen, haar eigen resultaten. Zoals we . . . al zagen, zijn de vooruitzichten echter goed, voortreffelijk en zelfs absoluut uitzonderlijk als men ze, zoals men dat vanzelfsprekend ook moet doen nu het om de mensheid gaat, plaatst in het kader van de zeer lange termijn” (blz. 97—98).

Met verontschuldiging voor dit lange citaat, doch de caféhouder wist het korter te zeggen: morgen gratis bier! Met de toevoeging dan: maar pas op, dat je op geen enkele wijze de belangen van de grote monopolisten aantast! Je moet hard werken, zonder uit je humeur te geraken of eisen voor directe levensbehoeften te stellen, om een woning te bouwen waarin men niet zal komen te wonen.

Fourastié gaat hier geheel uit van de onder de verdedigers van het kapitalisme aangehangen mythe, dat het kapitalisme zich conflictloos en in harmonie verder zal ontwikkelen en dat het zeker is, dat het kapitalistische stelsel een betere toekomst zal kunnen bieden. Voorbijgaand aan het feit, dat het kapitalisme op winstbejag is gebaseerd en van onevenwichtigheden aan elkaar hangt, manipuleert hij uitgebreid met statistieken en grafieken en stapelt hij de ene berekening op de andere. Maar voor deze schone toekomst dient men nu onderdanig te zijn en zich „opofferingen” te getroosten, met andere woorden, zich te laten uitbuiten en vernederen door de monopolistische heersers van het hedendaagse staatsmonopolistische kapitalisme. Geen wonder, dat Fourastié zich ook met de moraal bezig houdt — hij heeft een moraalleer nodig, die leert dat je wel mag deelnemen aan het brengen van offers en het verrichten van zware taken, maar dat je je buiten het nemen van de beslissingen moet houden en in geen geval iets van voordelen zult bemerken!

Wel geeft hij natuurlijk toe, dat er het een en ander veranderd moet worden in de huidige maatschappij. Doch hoe! Hij zegt daarover:

„Wij hebben nog slechts zeer onvolmaakte maatschappijvormen voor ogen, welke geleidelijk aan verbeterd kunnen worden door een groot aantal hervormingen, welke

hun grond vinden in de ervaring, regelingen op basis van een keuze, alsmede gekompliceerde wetten en verordeningen" (blz. 36).

Een formulering die het wel duidelijk maakt, dat Fourastié niet denkt aan hervormingen die verwezenlijkt moeten worden in een strijd tegen de monopolies. Het gaat om hervormingen van staatsmonopolistische aard — d.w.z. om wijzigingen die de monopolisten zelf willen ten einde de maatschappij te vormen naar hun opvattingen en verlangens.

Nu gaat Fourastié niet zover, dat hij doet alsof er geen klassen bestaan. Hij spreekt wel degelijk over klassenverschillen, maar stelt het voor of deze vervagen en er geen klassentegenstellingen behoeven te bestaan. Als hij echter aanvoert, dat in Frankrijk 37 procent van de directeuren van kledingbedrijven en 33 procent van de directeuren van textiel fabrieken hun betrekking hebben verloren, dan betekent dit niet dat wij nu dicht bij een klassenloze maatschappij zouden staan. Het toont wel de enorme machtsconcentratie van de monopolies, waardoor de tegenstellingen in de kapitalistische maatschappij juist verscherpt worden.

De „gemiddelde mens” en het socialisme

De beklemtoning van de techniek wordt door Fourastié gebruikt om het verschil in maatschappelijke systemen weg te redeneren. Ook om het verschil in klassen te verdonkeremanen heeft hij een methode gevonden.

In zijn werken spreekt hij graag over de „gemiddelde mens” en de uitdrukkingen „de Fransen” en „wij” liggen hem in de pen bestorven. Hij scheidt daarmee een alleen statistisch bestaande mens, voor wie gemakkelijk grafieken en statistieken kunnen worden vervaardigd. De ver uiteenlopende posities, die verschillende mensen in de werkelijkheid innemen, worden aldus tot elkaar gebracht door een eenvoudige operatie van optellen en delen. Het wordt daarmee zelfs mogelijk om overen onderconsumptie, die zich aan tegengestelde polen in de maatschappij voordoen, op één plan te plaatsen.

Deze „gemiddelde mens” is echter een onmogelijke schepping. Door met dit begrip te werken, wordt de werkelijkheid vervorm en verminkt. Het privébezit van de produktiemiddelen (en daarmee begrippen als concentratie, accumulatie e.d.) wordt evenals de dwang voor de grote meerderheid der mensen om met verkoop van hun arbeidskracht hun brood te verdienen, buiten beschouwing gelaten. En al is het individu (het werkelijke en niet het „gemiddelde” individu) een realiteit, de scheiding in klassen is dit ook. Er kan geen werkelijk wetenschappelijk onderzoek plaatshebben, als deze realiteit buiten beschouwing wordt gelaten en door het hanteren van gemiddelden de vraag van de agenda wordt afgevoerd hoe de afzonderlijke mens in verhouding staat tot de produktiemiddelen.

Het gaat dan niet meer om een „gemiddelde”, maar om een vervorming van de werkelijkheid, die alleen maar verwarring

kan brengen en ieder inhoudsvol begrip van een sociaal program bij voorbaat teniet doet.

In dit kader van het wegedeneren zowel van sociale stelsels als van klassenverschillen past ook de neerbuigende houding, die in Fourastié's boeken ten aanzien van het socialisme, als maatschappelijk systeem zowel als revolutionaire beweging, wordt ingenomen.

Hij maakt daarbij gebruik van de mislukkingen van de sociaal-democratische theorieën en praktijken, die niet hebben geleid tot een aantasting van het kapitalisme en van de teleurstelling, die daarover onder brede socialistische kringen bestaat. Ook werpt hij zich gretig op de moeilijkheden in de huidige socialistische landen en de geschillen in de internationale communistische beweging. Zonder echter te kunnen inzien, dat het falen van de sociaal-democratie voortspruit uit haar dienende houding ten opzichte van de reactie, doch dat de moeilijkheden in de internationale communistische beweging verband houden met de noodzakelijke evolutie om onder nieuwe verhoudingen goed te kunnen optreden tegen het kapitalisme en daartoe revisionistische en dogmatische opvattingen moeten worden overwonnen.

Van socialisme heeft Fourastié trouwens een primitieve opvatting. Het heeft volgens hem een zeer beperkte functie, n.l. het vormen van een maatschappij, waarin de armste en minst begunstigde mens zo weinig mogelijk verschilt van de „gemiddelde” mens. Hij zegt: „... laten we het durven zeggen, het socialisme streeft het geluk van deze gemiddelde mens na” (blz. 32). Indien de „gemiddelde” mens echter in het bezit is van een auto, een tv en een ijskast is er nog geen klassenloze maatschappij tot stand gekomen. Fourastié gaat er — zoals trouwens in zijn hele redeneertrant past — aan voorbij, dat socialisme inhoudt, dat de produktiemiddelen in handen zijn van de gehele maatschappij en dat ze ontrukkt moeten worden aan het handjevol monopolisten dat deze nu bezit. De klassenstrijd van de arbeidersklasse, waarvan de politieke strijd een deel is, dient juist om de macht te vormen, die dit zal verwerklijken. Zijn bestrijding van het socialisme, ook voor wat activiteiten van de socialistische arbeidersbeweging in het verleden betreft, hangt nauw samen met zijn opvattingen over de technische vooruitgang en het harde werken dat daartoe nodig is. In het bijzonder bestrijdt hij de opvattingen van de socialisten van vroeger en nu over de verkorting van de werktijd. Een citaat uit zijn boek daarover:

„De eis tot invoering van ‚de wet van de acht uur’, van de Engelse week, van de ‚veertig uur’ is zodoende geweest — en is dat onbewust nog — de oudste, hachelijkste, maar ook de meest beslissende fout van het spartaans socialisme” (blz. 86).

Spartaans noemt hij het socialisme, omdat volgens hem daardoor de overvloed als gevolg van de technische vooruitgang verder verwijderd zou worden. Dat elk uur langer werken

enorme extra-winsten aan de kapitalisten bezorgt, laat hij uiteraard buiten beschouwing.

Wat er in de loop van de strijd van de arbeidersbeweging bereikt is, schrijft hij toe aan het feit, dat de ontwikkelingsfactoren vooral van technische aard zouden zijn geweest. Hij tracht dit aan te tonen met een aanval op één van de gedachten, die in de socialistische beweging een rol hebben gespeeld. Bij de gedachtenwisseling over de betekenis van het socialisme is indertijd vaak naar voren gebracht, dat zo snel dit mogelijk was zou moeten worden overgegaan tot gratis verstrekkingen, waarbij veelal over brood werd gesproken. Volgens Fourastié is dat nu als toekomstbeeld van het socialisme van weinig belang, omdat de behoefte aan brood slechts een gering deel van de totale behoeften — ook uitgebreid door de technische vooruitgang — is geworden en slechts een betrekkelijk gering deel van het inkomen vergt. Daarom is deze leuze van gratis brood nu niet meer aantrekkelijk, zo zegt hij. Maar als onder het socialisme gratis verstrekkingen — voor brood of voor andere goederen of diensten — niet aantrekkelijk zouden zijn, waarom zouden dan nu gratis verstrekkingen moeten plaats hebben, zo is zijn vraag. „Waarom zou ik niet betalen wat ik gebruik en betalen wat ik niet gebruik? Iedereen betaalt voor iedereen, zonder dat iemand kan weten wie tenslotte wint of verliest. Hoe rijker een volk wordt, hoe eerder het spel in feite toegaat, d.w.z. hoe dichter men de toestand benadert, waarin niemand wint of verliest” (blz. 118). Een uitspraak, die best te gebruiken valt voor de voorstanders van invoering van eigen risico bijvoorbeeld. En dit is op zichzelf nog maar een bescheiden stap in de richting van de in Amerika geldende systemen, die echter met hun eis, dat je voor alles wat je gebruikt moet betalen, voor een groot deel van de bevolking extra misère en ellende betekenen.

Pragmatisme

Fourastié eist bij de behandeling van de problemen van heden en toekomst een hoofdzakelijk technische, zogenaamd wetenschappelijke benadering, waarbij afstand moet worden gedaan van allerlei ideologische redeneringen en idealistische doelstellingen.

„Ik geloof dus”, zo zegt hij in zijn boek „40.000 uur”, „dat wij erin moeten berusten zonder ideologie te leven; zonder twijfel niet lang, want ik acht deze leemte voor de soort van ernstige aard; maar wellicht één of twee eeuwen; — of althans, zonder een betrouwbare ideologie, die in staat is de instemming van een grote meerderheid te verwerven” (blz. 259).

Hij verlangt dus een niet-ideologische, pragmatische benadering van de problemen. Het is opnieuw een redenering, die bedoeld is om in te slaan bij de groep van technici en weten-

schapsmensen, die losgescheurd is uit de kring van voorheen bestaande ideologische denkpatronen. Om te verhinderen, dat progressieve ideeën zich meester maken van deze groep, wordt deze ideologische naaktheid als deugd gepredikt. Het pragmatische denken, dat Fourastié — om met betrekking tot ons eigen land nog maar niet eens te spreken over de kopstukken van D'66 — hun wil inprenten, is echter gericht op het welzijn van de monopolisten, waarbij de verbeteringen voor de werkende mensen verschoven worden naar een verre toekomst. Dit soort pragmatische opvattingen heeft slechts tot doel om het stelsel van uitbuiting, dat zich richt tegen steeds grotere, niet-monopolistische delen van de bevolking, te verdedigen en te vereeuwigen.

J. VAN ESCH

BETALING ABONNEMENTSGELD 1968

Verzekert u van een ononderbroken toezending van POLITIEK EN CULTUUR, door vóór 1 maart 1968 uw abonnementsgeld:

f 7.20 voor het hele jaar

of

f 3.60 voor het eerste halfjaar

over te maken op:

postrekening 173127

of

gem.girorekening P 1527

of

per postwissel

ten name van

Boekhandel

PEGASUS

Leidsestraat 25

te Amsterdam

met vermelding van „bestemd voor P en C 1968”. Indien uw betaling op 15 februari 1968 niet in ons bezit is, zijn wij genoodzaakt een kwitantie, **verhoogd met incassokosten**, te laten aanbieden.

Boekhandel PEGASUS
adm. Politiek en Cultuur
Leidsestraat 25, Amsterdam

De revolutionaire strijd in Zuid-Korea

Regelmatig verschijnen in de pers berichten over de verscherping van de toestand in Zuid-Korea en over de incidenten, die door de Amerikaanse imperialisten verwekt worden aan de grens tussen Zuid- en Noord-Korea. Het is daarom van groot belang kennis te nemen van een kenschets van de toestand, zoals die wordt gegeven door de Koreaanse communisten.

Aan het einde van 1967 kwam het nieuw gekozen parlement van de Koreaanse Democratische Volksrepubliek in Pyongyang bijeen. De opnieuw als premier aangewezen leider van de Koreaanse Arbeiderspartij, Kim Ir Sen, hield op deze zitting een belangrijke rede, waarin hij het program van zijn regering uiteenzette.

In dit program werd grote aandacht geschonken aan de ontwikkeling van de toestand in Zuid-Korea en aan de Amerikaanse agressieplannen in Azië. Deze delen uit zijn rede worden hieronder afgedrukt.

Er dient zo snel mogelijk een eind te worden gemaakt aan het huidige ongeluk van ons volk, dat wordt veroorzaakt door de kunstmatige verdeling van het grondgebied en de splitsing van de natie. De bevolking van Zuid-Korea moet worden bevrijd en de vereniging van het vaderland tot stand worden gebracht. Daarop zal de regering van de Koreaanse Democratische Volksrepubliek de bevolking van de noordelijke helft van de republiek moreel en materieel voorbereiden, zodat zij te allen tijde de Zuidkoreaanse bevolking kan ondersteunen in haar heilige, anti-Amerikaanse strijd voor nationale redding en deze grote revolutionaire gebeurtenis actief tegemoet kan treden.

Als gevolg van de bezetting van Zuid-Korea door de Amerikaanse imperialisten blijft ons land nog verdeeld in een noordelijk en een zuidelijk deel. De vereniging van het vaderland, deze vurig gekoesterde wens van de natie, is tot nu toe nog niet tot stand gebracht, ofschoon er een nieuwe generatie is opgegroeid en ons volk reeds meer dan twintig jaar lijdt onder de splitsing van de natie. Terwijl de dagen voorbijgaan, wordt de kloof tussen Noord- en Zuid-Korea groter op politiek, economisch en cultureel gebied en verflauwt geleidelijk de nationale gemeenschap van ons volk, die in een lange geschiedenis gevormd was. De verdeling van het grondgebied en de splitsing van de natie maken het onmogelijk om de rijkdom van het land en de wijsheid en talenten van het volk op een gecoördineerde manier in te schakelen en te gebruiken voor de voorspoed van het vaderland en het geluk van het volk.

De verdeling van Korea in noord en zuid heeft onmetelijk ongeluk en rampspoed gebracht, in het bijzonder aan de Zuidkoreaanse bevolking. Zuid-Korea is thans veranderd in een

volledige kolonie van de Amerikaanse imperialisten, in hun militaire agressiebasis. De nationale industrie van Zuid-Korea is gedegradeerd tot afhankelijkheid aan het buitenlandse kapitaal en de landbouw ondergaat eveneens een ernstige crisis. De nationale cultuur en de gewoonten en gebruiken, die eigen zijn aan het Koreaanse volk, worden volslagen vertrappt; immoraliteit en ontaarding verbreiden zich over geheel Zuid-Korea. De Zuidkoreaanse bevolking gaat gekleed in lompen en lijdt honger als gevolg van de dubbele en drievoudige uitbuiting en onderdrukking; velen zwerven door de straten op zoek naar werk en leven in voortdurende zorg, zonder hoop op de toekomst. De Zuidkoreaanse bevolking is onderworpen aan ondragelijke nationale beledigingen en minachting en zelfs haar bestaansrecht wordt voortdurend bedreigd door de Amerikaanse imperialistische agressors.

Waar uitbuiting en onderdrukking bestaan, is er echter steeds ook een revolutionaire strijd van het volk. Sinds de eerste dagen van de bezetting van de zuidelijke helft van het land door de Amerikaanse imperialistische agressors heeft de Zuidkoreaanse bevolking een onwrikbare strijd gevoerd tegen hun politiek van koloniale onderdrukking en militaire agressie. Het grote volksverzet van oktober 1946, de april-opstand van 1960 die het marionettenregiem van Syngman Rhee omverwierp en vele daden van volksstrijd, de ene na de andere, tegen de „Zuidkoreaanse-Japanse besprekingen” en voor het teniet doen van „Zuidkoreaanse-Japanse overeenkomsten” hebben krachtige slagen toegebracht aan het koloniale bewind van het Amerikaanse imperialisme.

Verscherpte terreur

Elke keer opnieuw hebben de Amerikaanse imperialisten en hun lakeien op de gerechtvaardigde patriottische strijd van het volk geantwoord met wrede onderdrukking met behulp van wapens. De politiek van militaire fascistische dictatuur, die heden ten dage in Zuid-Korea wordt gevoerd, heeft een ongehoorde wreedheid en barbaarsheid ten toon gespreid en is een voorbeeld geworden voor de boosaardige fascistische overheersing over koloniën door de imperialisten. De Amerikaanse imperialistische agressors en hun marionetten, die allerlei gemene fascistische wetten in elkaar hebben gezet, hebben het onderdrukingsapparaat op een uitgebreide schaal vergroot. Zij hebben heel Zuid-Korea overspannen met een net van militairen, politie, geheime diensten en speciale agenten, waardoor het land is veranderd in een hel waar terrorisme en moord heersen.

In het huidige Zuid-Korea verscherpen de Amerikaanse imperialisten en de Pak Joeng Hi-kliek hun fascistische onderdrukking tot het uiterste. Zij doen wat zij kunnen om de Zuidkoreaanse bevolking, die steeds actiever strijdt voor het recht om te leven, voor democratische vrijheden en voor de vereniging van het vaderland, te onderdrukken. Volgens de berichten uit de Zuidkoreaanse pers zijn alleen dit jaar al meer dan tien divisies van de Amerikaanse imperialistische troepen en het

Zuidkoreaanse marionettenleger tezamen met politie-strijdkrachten gemobiliseerd om de activiteiten teniet te doen van gewapende groepen van Zuidkoreaanse revolutionairen en de massale strijd te onderdrukken, die op steeds verschillende plaatsen in heel Zuid-Korea plaats heeft. Meer dan zes miljoen man van de Amerikaanse imperialistische troepen en het Zuidkoreaanse marionettenleger namen direct deel aan de zogenaamde „vernietigingsoperaties”.

De Amerikaanse imperialisten en de Pak Joeng Hi-kliek onderdrukten op wrede wijze de revolutionaire organisatie, waarvan dr. Kim Dae Soe, professor van de Kiongboek-universiteit, de centrale figuur was, waarbij zij tientallen patriottische intellectuelen arresteerden. In de afgelopen herfst werden vele jonge mensen in en rondom Poesan gearresteerd op beschuldiging van betrokken te zijn in het werk van de Revolutionaire Volkspartij. Onlangs hebben de Amerikaanse imperialisten en de Pak Joeng Hi-kliek in Seoel een proces op touw gezet, in wat zij noemen de „zaak van de Werkgroep om Zuid-Korea communistisch te maken”. Zij hebben talrijke professoren, intellectuelen en patriottische figuren gearresteerd, waarbij zij de Vereniging voor Vergelijkende Studie van het Nationalisme, een academische organisatie, brandmerkten als een „opruimende organisatie” en een „proces”-klucht begonnen. Zij hebben aldus een gruwelijke misdaad begaan door doodstraffen of levenslange gevangenisstraf te eisen tegen vele onschuldige mensen.

Zij zijn steeds lawaaiëriger in hun „anti-communistische” geschreeuw en komen met de nonsens, dat de gehele felle revolutionaire strijd van de patriotten, die in alle delen van Zuid-Korea opvlamt, een gevolg zou zijn van de activiteiten van „spionnen”, die uit Noord-Korea worden gezonden en ze proberen hardnekkig om de aandacht van de Zuidkoreaanse bevolking af te leiden en de internationale openbare mening om de tuin te leiden.

Met geen enkele onderdrukkingsmaatregel, hoe wreed ook, noch met hun „anti-communistisch” geschreeuw kunnen de Amerikaanse imperialisten en de Pak Joeng Hi-kliek echter de onverslaanbare revolutionaire geest van de Zuidkoreaanse bevolking uitdoven of haar doortastende revolutionaire opmars tegenhouden. Brede delen van de Zuidkoreaanse bevolking voeren thans een dappere strijd op elk gebied. Zij heffen de vlag van de anti-Amerikaanse verzetsstrijd voor nationale redding steeds hoger. Een volk kan de vrijheid en de bevrijding alleen verwerven door zijn eigen strijd. Als de brede massa's van het volk zich als één man in de strijd tegen de onderdrukkers verheffen, kunnen ze elk bolwerk van de imperialisten vernietigen. Als de brede massa's van de Zuidkoreaanse bevolking, van de arbeiders, boeren, jeugd, studenten en intellectuelen, zich vast verenigen en moedig in de revolutionaire strijd gaan, zullen ze in staat zijn de Amerikaanse imperialisten en de Pak Joeng Hi-kliek te verslaan en de zaak van de Zuidkoreaanse revolutie te voltooien.

Namens de gehele bevolking van de noordelijke helft van de

republiek zend ik warme revolutionaire groeten aan de revolutionaire en democratische kringen, aan alle patriotten van Zuid-Korea, die een moedige strijd voeren in de verschillende delen van Zuid-Korea, ondergronds, in de bergen of zelfs in de gevangnissen.

De verantwoordelijkheid van Noord-Korea

De gehele bevolking van de noordelijke helft van de republiek draagt een grote verantwoordelijkheid voor het doorvoeren van de Zuidkoreaanse revolutie, waarbij ze gelijke tred moet houden met de verheven strijdgeest van de Zuidkoreaanse bevolking en actieve ondersteuning aan haar strijd moet geven.

Zolang de Amerikaanse imperialisten Zuid-Korea bezet houden en ons land verdeeld blijft, kan het Koreaanse volk zelfs geen ogenblik in vrede leven en kan de bevolking in Zuid-Korea zich niet onttrekken aan haar huidige ellendige en zware lot. De bezetting van Zuid-Korea door het Amerikaanse imperialisme en zijn agressiepolitiek zijn de bron van alle rampspoed van onze natie en de belangrijkste hinderpaal voor de vereniging van ons land.

Wij kunnen niet met gevouwen armen toezien als onze Zuidkoreaanse landgenoten in ellende leven en we kunnen nooit een verdeeld vaderland aan ons nageslacht nalaten. Zo lang de ongelukkige toestand voortduurt, waarin het land en de natie zijn verdeeld en onze landgenoten, broeders en zusters van het zelfde bloed, worden onderworpen aan allerlei nationale beledigingen en aan mishandeling door vreemde agressors, hebben noch de Koreaanse communisten, noch bewuste Koreaanse nationalistinnen het recht om te zeggen, dat ze hun plicht hebben gedaan.

Wij moeten de Zuidkoreaanse revolutie voltooien en het vaderland in onze generatie verenigen en een verenigd vaderland aan de komende generaties overdragen. Wij moeten snel alle voorwaarden doen rijpen om de vereniging van het vaderland tot stand te brengen.

De voltooiing van de grote zaak van de bevrijding van Zuid-Korea en de vereniging van het vaderland op de kortst mogelijke termijn hangen er niet alleen vanaf, hoe de revolutionaire organisaties en de revolutionairen in Zuid-Korea de revolutionaire krachten uitbreiden en versterken en hoe zij de vijand bestrijden, maar ook in grote mate van de wijze waarop de bevolking in de noordelijke helft van de republiek zich voorbereidt om deze grote revolutionaire gebeurtenis tegemoet te gaan. Voor het voltooien van de Zuidkoreaanse revolutie en het versnellen van de vereniging van het vaderland is het van het grootste belang om het gehele volk politiek en ideologisch voor te bereiden en tegelijkertijd alle noodzakelijke materiële voorwaarden volledig tot stand te brengen.

Wij moeten steeds actieve materiële en morele ondersteuning en aanmoediging geven aan de Zuidkoreaanse bevolking in hun anti-Amerikaanse strijd voor nationale redding, en de taak van de Zuidkoreaanse revolutie en de vereniging van het vader-

land als onze eerste en hoogste revolutionaire taak beschouwen. Wij kunnen het onszelf niet toestaan zelfgenoegzaamheid aan de dag te leggen over de prestaties, die we hebben bereikt in de noordelijke helft van de republiek en traag en laks te worden. Hoe kunnen wij werkeloos teneer zitten, als de Zuidkoreaanse bevolking honger lijdt en met inzet van haar bloed de strijd voert? Het is onze verheven nationale plicht en de hoogste taak van de natie om de Amerikaanse imperialistische agressors van ons grondgebied te verdrijven, Zuid-Korea te bevrijden en het vaderland te verenigen door onze kracht tezamen te voegen met die van de Zuidkoreaanse bevolking. De bevolking in de noordelijke helft van de republiek moet altijd denken aan haar broeders in het zuiden en doordrongen zijn van een revolutionaire vastbeslotenheid om hen tegen elke prijs te bevrijden; zij moet er ideologisch op zijn voorbereid, zodat zij gemobiliseerd kan worden voor een beslissende strijd om de zaak van de vereniging van het vaderland te volbrengen door de handen ineen te slaan met de Zuidkoreaanse bevolking, wanneer ze geroepen wordt deze te hulp te komen als de strijd van het volk voorwaarts stormt en de revolutionaire toestand in Zuid-Korea rijpt.

Revolutionaire basis voor nationale bevrijding

Tezelfdertijd moet de socialistische economische opbouw — de essentiële waarborg voor de versterking van de materiële kracht van onze revolutionaire basis — goed worden voortgezet om aldus de economische grondslagen van het land verder te versterken. Zo kunnen de geëigende materiële voorbereidingen worden getroffen om de revolutionaire strijd van de Zuidkoreaanse bevolking te helpen en actief de grote revolutionaire gebeurtenis van het tot stand brengen van de vereniging van het vaderland tegemoet te gaan.

De huidige toestand vraagt van ons, dat we al ons werk volbrengen op actievare, meer revolutionaire wijze en dat we alles ondergeschikt maken aan de strijd om de Zuidkoreaanse revolutie te volbrengen en het vaderland te verenigen door ondersteuning te geven aan de Zuidkoreaanse bevolking in haar strijd.

De noordelijke helft van de republiek is de revolutionaire basis voor het voltooien van de zaak van de nationale bevrijding op het niveau van de gehele natie. De revolutionaire krachten in de noordelijke helft van de republiek zijn de belangrijkste bewegende kracht voor de Koreaanse revolutie als geheel. Alle werkers moeten er diep van doordrongen zijn, dat het alleen mogelijk is positieve ondersteuning te geven aan de Zuidkoreaanse revolutie en de vereniging van het vaderland tot stand te brengen, als de revolutionaire basis in de noordelijke helft van de republiek wordt versterkt en de revolutionaire krachten in de noordelijke helft nog verder versterkt worden. Zij moeten voortgaan een verbeterd strijd te leveren op alle fronten van de socialistische economische opbouw en meer, beter en goedkoper produceren en bouwen met de bestaande mankracht, uit-

rusting en materialen, door de reserves en potentiële mogelijkheden tot het uiterste te gebruiken. Alle functionarissen en alle werkers moeten met toewijding alle zaken van het economische leven volbrengen en zich iedere inspanning getroosten om met elke korrel rijst, elke gram ijzer of druppel benzine spaarzaam om te gaan als ware meesters van het land.

Slechts als de economische grondslagen van het land sterker worden en alle noodzakelijke materiële voorwaarden zijn geschapen, is het mogelijk de grote gebeurtenis ten volle voorbereid tegemoet te gaan en om de superioriteit van het socialistische stelsel duidelijk te laten zien aan de strijdende bevolking van Zuid-Korea en om haar met kracht te helpen in haar revolutionaire strijd. Pas dan zal het ook mogelijk zijn om over voldoende reserves te beschikken ten einde de vernietigde Zuidkoreaanse economie te kunnen herstellen en het gedaalde levenspeil van de bevolking in het zuiden na de toekomstige vereniging van het land snel te kunnen verbeteren.

Alle functionarissen en werkers moeten werken op een wijze, die waardig is aan meesters van het land en dienen te leven op een hoog peil van revolutionaire ijver, in de verheven geest van actievere steun aan de Zuidkoreaanse bevolking in haar anti-Amerikaanse strijd voor nationale redding en voor de versnelde voltooiing van de revolutionaire zaak van de vereniging van het vaderland. Geen zelfvoldaanheid en dadenloosheid en minder nog slapheid, ontarding en luxe zijn voor ons toelaatbaar. Daar wij een volk zijn dat revolutie maakt, moeten wij werken en leven op een revolutionaire wijze en te allen tijde een gespannen en gemobiliseerde houding innemen.

Op deze wijze zal het gehele volk in staat zijn om de grote revolutionaire gebeurtenis van de vereniging van het vaderland volledig voorbereid tegemoet te gaan. Wij moeten allen volledig voorbereid zijn om de revolutionaire strijd aan te binden als de partij daartoe oproept.

Verdedigingskracht tegen agressie versterken

De regering van de republiek zal alles doen wat zij kan om de verdedigingskracht van het land en het gehele volk verder te versterken.

Het is één van de hoofdfuncties van een socialistische staat om zijn verdedigingskracht te versterken, terwijl hij voortgaat met de economische opbouw. De imperialisten zijn onophoudelijk bezig met daden van agressie en uitplundering en zolang het imperialisme bestaat zal het oorlogsgevaar niet verdwijnen. Onder de huidige omstandigheden kunnen de verworvenheden van de revolutie alleen beschermd worden tegen de imperialistische agressie en kan de veiligheid van het volk alleen verdedigd worden, als we onze eigen verdedigingskracht versterken en gereed staan voor actie op elk tijdstip.

Het uitbreiden van onze verdedigingskracht is een dringende taak voor ons, in het bijzonder met het oog op de toestand in ons land, waarvan het grondgebied verdeeld is en waar het socialisme wordt opgebouwd in directe confrontatie met de

agressieve krachten van het Amerikaanse imperialisme.

Sinds de eerste dagen van de bezetting van Zuid-Korea hebben de Amerikaanse imperialisten hun duistere doeleinden nagestreefd van het plegen van agressie tegen geheel Korea en Azië en hebben ze Zuid-Korea geheel veranderd in hun militaire basis voor agressie.

In de laatste jaren hebben de Amerikaanse imperialisten hun oorlogsvoorbereidingen in Zuid-Korea verder versterkt. Om hun oorlogspolitiek in Zuid-Korea uit te voeren, hebben de Amerikaanse imperialisten de marionettenstrijdkrachten verder versterkt en brengen zij tactische kernwapens, geleide raketten en andere wapens voor massavernietiging naar Zuid-Korea, evenals andere oorlogsuitrusting zoals oorlogsschepen en vliegtuigen. Zij hebben een mobilisatiesysteem uitgewerkt, dat ten doel heeft de onschuldige Zuidkoreaanse bevolking in een agressie-oorlog te drijven en voeren koortsachtig provocaties uit tegen het grondgebied van de noordelijke helft van de republiek langs de militaire demarcatielijn, in flagrante schending van de wapenstilstandsovereenkomst.

In een poging om Zuid-Korea op effectievere wijze te gebruiken voor hun agressie in Azië proberen de Amerikaanse imperialisten de Zuidkoreaanse marionetten militair op één lijn te plaatsen met de Japanse en andere reactionaire krachten in Azië en proberen ze een nieuw militair verbond in Azië te scheppen met het „Zuidkoreaanse-Japanse verdrag” als lokaas. Zij trachten een nieuwe oorlog in Korea te ontketenen door Zuid-Korea als een vooruitgeschoven steunpunt te gebruiken, met de strijdkrachten van het Japanse militarisme als stootbrigade en werpen de Zuidkoreaanse gewapende strijdkrachten in de strijd in hun agressie-oorlog in Azië. De Amerikaanse imperialisten hebben de Zuidkoreaanse marionettentroepen reeds betrokken in de agressie-oorlog tegen Vietnam en de verraderlijke Pak Joeng Hi-klick heeft meer troepen naar de slagvelden van Zuid-Vietnam gezonden dan enig ander vazal-land en ook eerder dan deze.

De toestand wordt steeds meer gespannen en het oorlogsgevaar neemt in ons land en in geheel Azië toe. Dit vereist van ons, dat we de verdedigingskracht van ons land zo sterk als staal maken en dat we volledig voorbereid zijn op oorlog om iedere verrassingsaanval van de vijand tegemoet te kunnen treden.

Om onze verdedigingskracht onverslaanbaar te maken moet het volksleger voortgaan met de uitvoering van de politiek om het leger te maken tot een kaderleger en tot een modern leger, en het volk moet van zijn zijde de politiek uitvoeren van de bewapening van het gehele volk en het aanleggen van versterkingen in het gehele land. Zo zullen we de lijn van de partij tot zelfverdediging ten uitvoer brengen. Alleen door dit te doen zullen we de onophoudelijke ondermijningsactiviteiten van de vijand bij iedere stap kunnen teniet doen en alle vormen van gewapende invasie kunnen terugslaan.

KIM IR SEN

Inflatieproblemen

Gedurende de laatste tientallen jaren heeft ons land — zoals met vele landen het geval was — heel wat te stellen gehad met het probleem van de voortdurende stijging van het prijspeil. Ieder jaar opnieuw blijkt, dat men voor een gulden minder kan kopen dan het jaar daarvoor.

Het is dan ook een nuttige zaak, wanneer er een populaire uiteenzetting wordt gegeven over het probleem van de inflatie. Een poging daartoe wordt gedaan in het boekje „Inflatie — oorzaken, gevolg, bestrijding” *) van de hand van prof. dr. F. Hartog.

En gezegd moet worden, dat in zijn boekje een groot aantal wetenswaardige zaken uit de doeken wordt gedaan. Zo krijgen we het een en ander te lezen over de functies van het geld en, in verband daarmee, over de gouden standaard, over de rol van de overheid, van de centrale bank (in ons land: de Nederlandse Bank) en van de andere banken bij de bepaling van de geldhoeveelheid, over de rol van betalingsbalanstekorten, over de vraag, of de inflatie onbeperkt kan voortduren, over de middelen die aan de overheid ter beschikking staan om de inflatie af te remmen, over het geheel of gedeeltelijk ongedaan maken van de inflatie door gebruik te maken van reserves die in de produktie kunnen worden opgenomen, over waardevervalste uitkeringen, en over nog een aantal zaken.

Kunnen we dus onze bespreking hier beëindigen met te zeggen: „Een nuttig boekje”? Dat is helaas niet het geval.

Ook in boekjes als dit komen de opvattingen van de schrijvers over allerlei problemen aan het licht.

En gedeeltelijk zijn deze opvattingen van de auteur te begroeten.

Hierbij denken wij bijvoorbeeld aan het pleidooi van prof. Hartog over het afzonderlijk belasten van het inkomen van de gehuwde vrouw (dus niet meer het optellen door de fiscus van dit inkomen bij dat van de man, waardoor de z.g. progressie veel sterker gaat werken dan bij afzonderlijke belastingheffing het geval zou zijn). De schrijver zou tevens enkele duizenden gulden van het inkomen der gehuwde vrouw geheel en al onbelast willen zien. Tevens pleit hij voor een aanmerkelijke belastingvrijstelling voor bijvoorbeeld inkomsten uit overwerk.

Hiernaast zien wij ook negatieve meningen naar voren komen. Een hiervan wordt gevormd door zijn aanvallen op de vakbeweging. Volgens prof. Hartog denkt de vakbeweging, na lange tijd een grote zelfbeheersing aan de dag te hebben gelegd, de laatste jaren blijkbaar, dat het niet meer op kan. Zij zet, meent de auteur, het tekort aan arbeid om in een loonstijging en gooit er, wanneer dat kan, nog een schepje op. Voorts slaagt zij er

*) Prof. dr. F. Hartog — Inflatie — oorzaken, gevolgen, bestrijding. Uitg. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn, 1966. Prijs f 7,50.

Er zijn mensen, die wanhopig zoeken
tussen de oude kranten van weken, als
ze een partijdocument nodig hebben ...

U NIET, want U leest P en C

Er zijn ook mensen, die op een bepaald
ogenblik nooit cijfers of gegevens kunnen
vinden over actuele politieke of
economische vraagstukken ...

U WEL, want U leest P en C

Er zijn mensen, die maand in, maand uit
veelzijdige artikelen over de theorie
en praktijk van het marxisme-leninisme
missen ...

U NIET, want U leest P en C

KENT U ZULKE MENSEN ?

Geef ons hun namen en adressen en
wij sturen hen een proefnummer van

Politiek en Cultuur

Uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam

ZOJUIST VERSCHIEEN

'EEN DOCUMENT VAN ALLE TIJDEN'
'EEN MEESTERWERK'
'EEN WAARDEVOL BEZIT'
'EEN MONUMENT - INDERDAAD'
(uit kritieken)

THEUN DE VRIES

FEBRUARI

DE GROTE ROMAN OVER DE FEBRUARI-STAKING 19

DERDE DRUK

1280 BLADZIJDEN KUNSTLEDEREN BAND F. 19.5

VERKRIJGBAAR BIJ DE BOEKHANDEL

EEN UITGAVE VAN PEGASUS LEIDSESTRAAT 25 AMSTER

VOLKSWONINGBOUW IN GEVAAR

28ste JAARGANG NO.2 FEBRUARI 1968 PRIJS 0.70

POLITIEK EN CULTUUR

Volkswoningbouw in gevaar	W. van het Schip	49
Het failliet van de Amerikaanse Vietnam-politiek		57
Moeilijkheden en mogelijkheden van de middenstand	A. Roelofs	61
De radicale plannen van de Westduitse reactie	G. Maas	70
De economische politiek van het neo-kolonialisme	J. Woddis	78

BOEKBESPREKINGEN:

„Het Kapitaal” in nieuwe Nederlandse vertaling	Jaap Wolff	88
Gezag in de onderneming	H. J. Bindels	90
Het ontstaan van de arbeidersklasse	S. van Dongen	92

PARTIJDOCUMENTEN:

Brief van partijbestuur CPN inzake conferentie te Boedapest	94
Partijbestuur CPN bijeen	96

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527

Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Volkswoningbouw in gevaar

Eén van de terreinen, waarop de regering-De Jong haar politiek van verslechtingen ten opzichte van de werkende bevolking ten uitvoer legt, is dat van de woningbouw en het huurbeleid.

Ook hierbij wordt het motief gehanteerd, dat gezien de economische omstandigheden de tering naar de nering moet worden gezet en dat de mensen moeten betalen wat een produkt heeft gekost. In het geval van de woningbouw en de huren wil dat zeggen, dat de regering de huren verder wil opvoeren, de subsidies in versneld tempo wil afbreken en ruim baan wil geven aan de particuliere belegger en bouwer.

In de Miljoenennota voor 1968 werd dit beleid reeds aangekondigd en in de debatten over de begroting van woningbouw en volkshuisvesting werd dit door minister Schut nader uiteengezet. In de loop van dit debat verklaarde hij:

„Wij moeten trachten te komen tot huurharmonisatie, zodat de mensen zullen wonen in huizen, waarvan zij de huur kunnen en willen betalen en die bij deze mensen passen. Tegelijkertijd zullen de huren niet alleen van de nieuwe woningen, maar juist ook van de oude woningen, geleidelijk moeten stijgen naar een niveau dat op kostprijsbasis komt. Wij kunnen ons naar mijn stellige overtuiging niet eeuwig de luxe permitteren om een groot gedeelte van onze volkshuisvesting al maar door de overheidskas te laten financieren”.

In overeenstemming met deze wijsheid heeft genoemde minister een geheel pakket van maatregelen gepresenteerd, waarover slechts een zeer kleine groep in ons land juchtonen heeft aan-

geheven, terwijl een ieder die het ernstig meent met de oplossing van de woningnood zijn grote bezorgdheid heeft uitgesproken. Het doel, dat met al deze maatregelen wordt nagestreefd, is het tot stand brengen van vrije huren, opheffing van de woning-distributie door de gemeenten en het overlaten van de verdere produktie van woningen aan vraag en aanbod, zoals dat op de markt in geld uitgedrukt tot uiting komt.

Bogaers legde grondslag

De huidige KVP-radicaal Bogaers heeft, toen hij nog minister was, de grondslag gelegd voor de thans gedane of nog in behandeling zijnde stappen. De huurliberalisatie, die thans reeds voor 345 gemeenten is doorgevoerd, is door hem panklaar gemaakt. Minister Schut behoefde slechts op te scheppen.

Bogaers ging er bij zijn redeneringen van uit, dat ten einde dergelijke maatregelen te kunnen treffen eerst aan één voorwaarde moest zijn voldaan: er moest, hoe dan ook, een zeker evenwicht op de woningmarkt zijn tot stand gebracht. Daarbij ging hij uit van het zogenaamde kwantitatieve woningtekort, d.w.z. de woningnood in kale cijfers. Er wordt dan geen rekening gehouden met de kwaliteit van de woningen, die in de cijfers zijn verwerkt — een krot dat alleen vanwege de woningnood nog niet onbewoonbaar is verklaard, staat in deze cijfers op één lijn met een riant villa. En als een woningzoekende, indien de huren van nog beschikbare woningen voor hem onbetaalbaar zijn, in arren moede maar genoegen blijft nemen met een zolderkamertje, dan kan hij op een bepaald moment van de cijferreeksen worden afgevoerd. Aldus hebben naast de opvoering van het aantal gebouwde woningen ook de stijgende huren bijgedragen tot de daling van het kwantitatieve woningtekort.

De weg werd dus vrijgemaakt voor de winstmakers. Dit verklaart ook, dat — al werd onder Bogaers een hoger tempo van de woningbouw betracht dan onder zijn voorgangers — de bouwkosten in zijn ambtsperiode tot grote hoogte stegen en tegelijkertijd de huren pijlsnel omhoog gingen. Terzelfder tijd werden door hem reeds de plannen uitgewerkt om de wet op de huurbescherming op te heffen en de wet op de verdeling van woonruimte buiten werking te stellen. In deze gedachtengang paste ook volkomen zijn plan om de subsidies op de woningbouw af te breken. Want de hoofdgedachte was toch steeds, dat de huurder moet gaan betalen wat een woning werkelijk kost en dat de verdeling van woonruimte niet meer plaats vindt naar behoefte, maar naar de koopkrachtige vraag, d.w.z. naar de huur die men kan betalen. De bouwondernemers en de geldschietters hebben het beleid van Bogaers dan ook niet voor niets zo toegejuicht.

Nu werd de kern van het Bogaers-beleid nog gevormd door de bouw van woningwetwoningen. Naar aantal maakte dit de helft van de jaarproduktie uit; de andere helft bestond voor het merendeel uit zogenaamde premiebouwwoningen, bestemd voor de particuliere eigenaar of voor beleggers, voor verhuur of verkoop. Op deze woningen werd een belangrijke subsidie gegeven.

Een klein gedeelte van de woningbouw bestond dan nog uit zuiver particuliere bouw, die geheel uit eigen middelen of met voor marktrente opgenomen kapitaal werd gefinancierd.

Betekenis van woningwetbouw

Onder de regering-De Jong is met de ingrijpende verlaging van de bouw van woningwetwoningen een nieuwe etappe in deze ontwikkeling ingezet. Het is daarom in dit verband van belang om nog eens in te gaan op de geschiedenis van de woningwetbouw.

Aan het einde van de vorige eeuw waren de arbeiders op tal van punten volkomen rechteloos. Bij een reeks van bedrijven bestond nog het systeem van de gedwongen winkelnering, waarbij de arbeiders gedwongen werden hun dagelijkse levensbehoeften te kopen in de winkels van de werkgevers. Om zich te beschermen tegen deze gebondenheid aan de werkgevers en de extra-uitbuiting die daaruit voortvloeide, werd de strijd gevoerd voor de oprichting van verbruikscoöperaties.

Een ander onderdeel van felle strijd was de huisvesting. De woningen, of wat ervoor doorging, waren of eigendom van de werkgever, of in handen van gewetenloze geldmakers. De opkomende arbeidersbeweging eiste goede en betaalbare arbeiderswoningen en bescherming tegen de willekeur van de huisbaas.

Er werd daartoe gestreefd naar de bouw van woningen, die onder beheer van de arbeiders zelf zouden staan; daartoe werden bouwverenigingen opgericht.

Om te kunnen bouwen moesten van de overheid tegemoetkomingen worden afgedwongen. Dit kwam vooral neer op het verkrijgen van financiële hulp tegen lage rente en het verkrijgen van de nodige bouwgrond.

Het opkomende industriële kapitaal had evenzeer belang bij een betere huisvesting van de arbeiders en lagere huren. Het betekende voor de industriële kapitalisten immers, dat de arbeiders hun arbeidskracht beter konden reproduceren. Bovendien vormden de huren onverbrekelijk een onderdeel van de waarde van de arbeidskracht.

Door de woningwet van 1901 kwamen wettelijke maatregelen tot stand voor de bouw van bedoelde woningen. In een wat later stadium gingen ook de gemeenten over tot de bouw van deze woningen. Het uitgangspunt was hetzelfde: het bouwen van woningen met betaalbare huren voor de minst draagkrachtigen en exploitatie van deze woningen zonder winstbejag.

Er zijn ook aan de zijde van de toenmalige arbeidersbeweging fouten gemaakt bij de beoordeling van de woningwetbouw. Doch één ding is zeker: de woningwetwoning is tot een begrip geworden.

De voordelen van de woningwetbouw

In het bijzonder na 1945, toen het herstel alsook het inhalen van

de ontstane achterstand, een snelle opvoering van de woningbouw vereiste, is de woningwetbouw aanzienlijk gegroeid. Zij nam een belangrijke plaats in in het bouwbeleid en was een doorslaggevende factor bij de huurvorming.

Gaandeweg is door de wijzigingen in het na-oorlogse woningbouwbeleid deze positie van de woningwetbouw aangetast.

Doordat van de zijde van de overheid de prijsvorming werd vrijgelaten, zowel van de bouw zelf als van de benodigde bouwmaterialen, sanitaire en andere hulpmiddelen, zijn de stichtingskosten hoger en hoger geworden. Deze kosten zijn verder gestegen, naarmate de woningbouw meer in handen kwam van grote bouwmaatschappijen, die zich voorheen niet of nauwelijks met de woningbouw bezighielden. De zogenaamde industriële produktie, steunende op langlopende contracten, heeft een aantal voordelen, doch zij heeft tegelijkertijd de monopolisering van de woningproduktie bevorderd en dit komt weer in grotere winst tot uiting.

Om de gevolgen van de monopolistische winsthonger voor de huren te beteugelen, is er van onze kant herhaaldelijk gepleit voor de vorming van een *gemeenschapsbouwbedrijf*. Zo'n bedrijf zou niet om de winst werken, maar met het oog op de sociale functie van de woning.

Doch ondanks deze negatieve ontwikkelingen is de woningwetbouw toch een zekere garantie blijven geven, dat het woningbezit in zijn totaliteit niet tot het winstobject is geworden, dat de woningeigenaar en de geldschieters er in willen zien. Dit moet vooral worden gezien in samenhang met de wetten op de huurbescherming en de woonruimte-verdeling.

De voordelen van de woningwetbouw komen op verschillende manieren naar voren.

In de allereerste plaats uit zich dit in de financiering.

De overheid garandeerde een financiering tot 100 procent van de stichtingskosten in de vorm van een rijksvoorschot (lening), dat tegen een rente van 4 procent in vijftig jaar moet worden afgelost.

Dit is een groot voordeel tegenover de particuliere sector, waar de rente aanzienlijk hoger ligt. In het afgelopen jaar kwam deze soms boven de zeven procent en ook dan bleef de financiering soms nog moeilijk.

Vervolgens moet er rekening mee gehouden worden, dat de gemeenten de grond voor woningwetbouw vaak verschaffen tegen een lagere prijs, huur of erfpacht, dan zelfs de kosten bedroegen van het bouwrijp maken van de grond.

Op de woningwetwoningen wordt verder door het rijk een jaarlijkse bijdrage gegeven, die bijvoorbeeld in het afgelopen jaar in Amsterdam tussen de 400 en 500 gulden per jaar bedroeg. Dit maakt aanvankelijk een lagere huur mogelijk dan overeenkomt met de stichtingskosten. Door de reeks huurverhogingen in de achter ons liggende jaren is bij een groot deel van de na 1945 gebouwde woningwetwoningen deze bijdrage langzamerhand ongedaan gemaakt.

Ten slotte kan nog gewezen worden op het verschil in exploitatie. Ondanks alle kritiek die te brengen is, blijkt toch steeds duide-

lijk, dat de woningbouwverenigingen en de gemeenten de woningen niet om de winst exploiteren en daarom meer aandacht besteden aan het onderhoud. Dit is een overduidelijk verschil met de particuliere woningverhuurders.

Particuliere bouwers klagen

Het reeds eerder genoemde vrijlaten van de prijzen, dat in combinatie met de inflatieverschijnselen en de concentratie in het bouwbedrijf leidde tot aanzienlijke prijsstijgingen, heeft zich zowel in de woningwetbouw als in de particuliere bouw zwaar doen gevoelen.

In de woningwetbouw worden nu woningen opgeleverd met een huur van 140 gulden en meer per maand. De woningen, die nu in de steigers staan, zullen een nog hogere huur vragen, soms — zoals in de Bijlmermeer (Amsterdam) — tot 200 à 220 gulden en meer per maand. Dit wordt dan de kale huur; met bijkomende kosten wordt het nog meer.

Ofschoon de woningnood groot blijft, blijken deze woningen moeilijk verhuurbaar te zijn.

Dat was te voorzien, want de woningnood uit zich het scherpst onder de gezinnen met lagere inkomens. Volgens Amsterdamse gegevens kan slechts 12 procent van de als urgent ingeschrevenen een huur van boven de 140 gulden per maand betalen.

Door deze prijsontwikkeling kan ook de particuliere bouw niet meer mee komen. Deze raakt volkomen uit de pas en vertoonde in de afgelopen twee jaar al een duidelijke stagnatie.

Nu heeft de regering de bouwers en eigenaars van deze woningen eerst geprobeerd zoet te houden met het verhaal van de doorstroming. Betaalkrachtige gezinnen, die woonden in woningen met lagere huren, zouden ertoe gebracht kunnen worden woningen met aanzienlijk hogere huren te betrekken. De woningen met een lagere huur kwamen dan beschikbaar voor gezinnen met een lager inkomen. Deze doorstroming, gepropageerd als „oplossing” voor de woningnood, kan niet anders dan falen. Een groot deel van de gezinnen, die een betere woning dringend nodig heeft, kan naar zijn inkomen de sprong naar de dure, betere woningen niet maken. De tussengroep, met een wat hoger inkomen, die woont in een redelijke woning, kan de sprong evenmin maken en wil soms ook niet, indien de nieuwe woning niet veel beter is dan de oude. Zo blijft er een grote vraag bestaan naar woningen met een betaalbare huur, terwijl de particuliere bouwers de woningen met de zeer hoge huren niet kwijt kunnen.

De bouwers en geldschieters klagen hierover en verlangen maatregelen, die het bouwen en betrekken van een woning met een hoge huur aantrekkelijk zullen maken, d.w.z. hoge winsten en een hoge rente zullen opleveren. Zij verlangen daartoe, dat de huren van de oudbouw zullen worden opgetrokken tot die van de nieuwbouw. Vooral verlangen zij echter, dat een einde wordt gemaakt aan de „bevoorrechte positie” van de woningwetbouw.

De maatregelen van minister Schut

Op deze verlangens is het beleid van de regering-De Jong en van minister Schut volledig afgestemd. Het is dan ook niet toevallig, dat vanuit deze groepen genoemde minister in alle toonaarden wordt geprezen en dat ze hooguit vragen om nog wat meer haast te maken.

Hoezeer minister Schut de particuliere bouw in zijn eisen tegemoet komt, blijkt wel uit de opsomming van het maatregelenpakket, dat hij op tafel heeft gelegd.

1. Het bijdrage-beleid wordt voor de woningwetwoning en de premiebouwwoning gelijk gesteld.

2. Voor beide typen woningen zal hetzelfde stelsel van vermindering en afschaffing van de bijdragen gelden n.l. door middel van jaarlijkse huurverhogingen van 6 procent met ingang van 1 januari 1969. Aangenomen wordt, dat aldus de bijdragen in tien jaren teniet zullen zijn gedaan. (Op dit ogenblik geldt een huurverhoging van 4 procent. Volgens de Memorie van Toelichting zal dit binnenkort tot 6 procent worden verhoogd.)

3. Weliswaar worden voor de woningwetwoningen nog rijksvoorschotten gegeven, maar er zal een gelijkstelling in de rente worden doorgevoerd. De rente, die tot dusver 4 procent bedroeg, wordt nu bepaald op $6\frac{3}{8}$ procent, terwijl tevens nog bepaald is, dat na tien jaar de rente moet worden aangepast bij de rente, die dan op de geld- en kapitaalmarkt van kracht is.

In werkelijkheid krijgt de gelijkstelling hier al het karakter van een achterstelling. Zo bouwt bijvoorbeeld het Philips-pensioenfonds in groten getale premiewoningen uit eigen middelen en het kan dus gemakkelijk concurreren tegen de rijksrente van $6\frac{3}{8}$ procent.

4. De gelijkstelling, of anders gezegd de terugstelling van de woningwetbouw, is ook terug te vinden in de aantasting van de 100 procent-financieringsregeling voor de woningwetwoningen. Er wordt nu een grens ingebouwd. Als de kostprijs van de woning boven deze grens ligt, wordt het voorschot slechts tot aan die grens gegeven. Het overige — de top — moet de bouwvereniging of de gemeente uit eigen middelen financieren.

5. De minister heeft erop aangedrongen bij de gemeentebesturen om het verschil in grondprijs ongedaan te maken. Ook dit moet de gelijkstelling bevorderen.

6. Het aantal woningwetwoningen is voor 1968 met tienduizend verminderd en er wordt van uitgegaan, dat deze tienduizend woningen zullen worden vervangen door premiewoningen.

Dit zijn de voornaamste punten, waarmee minister Schut de helpende hand biedt aan de particuliere bouw. Door deze maatregelen wordt de betekenis van de woningwetbouw verminderd en wordt de particuliere bouw bevorderd. Het betekent, dat daarmee een extra moeilijke tijd is aangebroken voor de woningbouwverenigingen en voor het woningbeleid van de gemeentebesturen.

zoals de iets grotere financiële ruimte op het terrein van de bejaarden- en invalidenhuisvesting, alsook de nieuwe regeling voor keuzewoningen (woningen, gebouwd volgens een speciaal algemeen geldend ontwerp en met een wat aparte bouwtechniek, die daardoor iets goedkoper worden en een extra-subsidie ontvangen) wegen daartegen in het geheel niet op.

Nu is minister Schuts program van gelijkstelling daarmee allerm minst volledig weergegeven.

Er worden nog vele andere maatregelen genomen of voorbereid. Zo heeft minister Schut het nog uit de tijd van het kabinet Cals-Vondeling daterende voorstel tot invoering van een huurbelasting in iets gewijzigde vorm overgenomen. Dit wetsvoorstel, dat nog op behandeling wacht, houdt in, dat huurders van een woningwetwoning met een belastbaar inkomen van meer dan f 12.750 per jaar (voor de aanslag wordt het inkomen genomen volgens het laatste aangiftebiljet, dus van drie jaar terug, en als inkomen geldt het belastbare inkomen van man en vrouw samen) geacht worden tien procent van dit inkomen als huur te betalen. Is dit bedrag minder, dan zal het verschil als „belasting” worden geïnd. Volgens de cijfers van de minister zal ten minste een derde deel van de huurders van woningwetwoningen onder deze belasting vallen.

Het doel? Het verhaal wordt eentonig als het verhaal over de buffel van Saidjals vader: de huurders, die onder deze „belasting” vallen, moeten ertoe worden gebracht naar een duurdere woning te verhuizen. Doorstroming met geweld dus!

Verder bestaat het voornemen om voor *alle* woningen, die niet onder de nieuwe financieringsregeling vallen, de mogelijkheid te openen de huren jaarlijks te verhogen. Als voorproefje ligt er een wetsvoorstel om per 1 april a.s. vast een eerste ronde van 4 procent door te voeren . . .

En bovendien wil minister Schut de liberalisatie van de huren in een groter aantal gemeenten invoeren; hij is daarbij doof voor alle protesten, die van de zijde van gemeentebesturen en Provinciale Staten tegen deze plannen worden ingediend. De wensen van de woningeigenaars vinden bij hem nu eenmaal een beter gehoor.

Gevaar voor woningbouw

Wat zullen nu de gevolgen zijn van dit beleid, dat door Bogaers met kracht en op systematische wijze is ingezet en dat minister Schut nu in hoog tempo aan het perfectioneren en uitvoeren is? Het is wel duidelijk, dat dit beleid een sterke opwaartse druk op het huurpeil uitoefent. Tegelijkertijd zal dit beleid echter de woningproductie niet bevorderen, maar integendeel belemmeren en doen stagneren. Op het ogenblik telt ons land vele honderdduizenden woningen die, rekening houdend met de moderne behoeften, nodig vervangen moeten worden. Het ter hand nemen van deze vervanging is een taak, waar zowel de stedebouwers als de belanghebbenden reikhalzend naar uitkijken. Het is tegelijkertijd een schrikbeeld voor de kapitalistische eigenaars van deze

oude, slechte en vaak rotte woningen. De stijging van het huurpeil, die tegelijkertijd de bewoning van deze oude, slechte huizen dreigt te vereeuwigen, zal de uitvoering van deze grote taak belemmeren.

De hoogste wijsheid is thans dat de marktprijs bepalend moet zijn. Dat opent ruime perspectieven voor de bezitters, voor de grote eigenaars van oude en nieuwe woningen. Doch tegelijkertijd laat dit opnieuw zien, dat alleen door strijd vooruitgang geboekt kan worden — en dat niet alleen tegen een uitwas van het kapitalisme als de woningnood, maar tegen dit stelsel, waarin de monopolisten en geldmachten de scepter zwaaien in zijn geheel.

W. VAN HET SCHIP

Het failliet van de Amerikaanse Vietnam-politiek

In de Tweede Kamer is op 6 februari 1968 een debat gehouden over de oorlog in Vietnam. Dit debat had plaats op het ogenblik, dat door het optreden van de Vietnamese vrijheidsstrijders in tal van steden het failliet van de Amerikaanse Vietnam-politiek en het marionettenkarakter van het bewind Ky en Thieu duidelijk aan de dag was getreden. Aan het einde van dit debat werd een door minister Luns aanvaardbaar verklaarde motie-Van der Stoel (PvdA)-Visser (D'66) aangenomen, die aandrang op het staken van alle vijandelijkheden zonder daaraan de terugtrekking van de Amerikaanse agressielegers te verbinden. Dit zou slechts neerkomen op het verschaffen van een adempauze aan de in het nauw gedreven agressors. De CPN-fractie stemde tegen deze motie en bracht in een eigen motie tot uitdrukking, wat volgens de communisten de belangrijkste bijdrage zou kunnen zijn vanuit Nederland voor het herstel van de vrede. Het communistische standpunt werd in het debat uiteengezet door de voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra. Zijn rede wordt hieronder weergegeven.

De Amerikaanse politiek in Vietnam heeft een beslissende nederlaag geleden. Dit is in de afgelopen weken volkomen duidelijk geworden. Vandaar de bijzondere ontsteltenis bij protserige en pronkerige generaals, die de ondergang van het Bevrijdingsfront in Vietnam al hadden aangekondigd. Aangevoerd is ook, dat het Vietnamese volk bereid is om tot het uiterste te gaan voor zijn vrijheid. De gebeurtenissen hebben bewezen, dat de strijd in Vietnam niet eerder zal ophouden, voordat de Amerikaanse troepen zijn vertrokken. Van een „pat-stelling” in Vietnam, waarover door een aantal politici is gesproken, blijkt geen sprake te zijn. Het volksverzet in Vietnam heeft geleid tot een geweldige en zeer diepgaande crisis van de gehele Johnson-politiek.

De oorlog in Vietnam heeft als het ware vloedgolven van protest doen opkolkten, niet alleen in Amerika zelf, maar ook elders ter wereld. Dit protest tegen de Amerikaanse politiek is in elk land, waar het waargenomen werd, een belangrijke politieke gebeurtenis geweest, die ook politieke invloed heeft uitgeoefend. Dit protest heeft in diverse landen geleid tot een isolement van de fervente aanhangers van de politiek van Washington.

Tegelijk met het opduiken van de verzetsstrijders uit de sloppen van Saigon, uit de rijstvelden en de oerwouden is duidelijk geworden, dat de Verenigde Staten in de wereld geïsoleerd staan en dat de tijd voorbij is, dat één of ander groot, machtig land zomaar met geweld van allerlei aard zijn wil kan opleggen. Dit duidt op de enorme veranderingen, die in de laatste tientallen jaren in de wereld hebben plaatsgevonden. Ook blijkt daaruit welk een belangrijke rol in deze situatie kleine landen kunnen spelen. Er is

als het ware in één slag duidelijk gemaakt, dat het voor kleinere landen mogelijk is, een zelfstandige, op vrede en nationale onafhankelijkheid gerichte politiek te voeren en dat de tijd van een straffeelse overheersing voorbij is. Dit zijn enkele hoofdconclusies, die uit de gebeurtenissen in Vietnam getrokken kunnen worden.

Ondanks alles gaan de Verenigde Staten door met hun politiek, die tot mislukking is gedoemd en nooit kan zegevieren. Ofschoon de Amerikanen weten, dat zij een geheel volk tegenover zich geplaatst zien, gaan zij door. Het Vietnamese volk strijdt met een onblusbare energie voor zijn vrijheid. Nu weet het Nederlandse volk uit eigen ervaring hoe een volk dat zich volledig voor zijn vrijheid inzet, als het ware onuitputtelijk is wanneer het betreft het vinden van verzetsdaden en dat daartegen geen terreur, van wie dan ook, opgewassen is.

Na de lessen van Vietnam in de afgelopen weken zou elke democraat, iedereen die zegt voor vrijheid en tegen de oorlog te zijn, zo'n volk dat zo hartstochtelijk strijdt voor zijn vrijheid moeten steunen en ermee solidair moeten zijn in alle opzichten. De communisten in ons land hebben dit gevoel van solidariteit ook wel degelijk laten blijken.

De enige consequentie van elke dag dat de Amerikanen langer in Vietnam blijven is, dat er meer bloed zal vloeien en meer slachtoffers zullen vallen. Daarom moet het naar onze mening dan ook de eis zijn, dat de troepen van de Verenigde Staten moeten vertrekken uit Vietnam. Dat moet ook het doel zijn van alle acties die gericht zijn op vrede in Vietnam.

Nog eens is duidelijk gebleken, dat het verdwijnen van de Amerikaanse troepen uit Vietnam ook de inzet is van de strijd van het Vietnamese volk zelf, dat zich tegelijkertijd richt tegen het bewind van de marionetten Ky en Thieu. Daarom is de tijd van alle mogelijke draaierige argumenten en ingewikkelde redeneringen over de toestand in Vietnam voorbij.

De bombardementen op Noord-Vietnam zijn een schandaal; ze zijn door geen mens meer te rechtvaardigen. Terzelfder tijd hebben wij steeds ernstig gewaarschuwd, dat stopzetting van de bombardementen op Noord-Vietnam niet kan worden gezien als een soort onderhandelings- of ruilobject voor de voortzetting van de Amerikaanse bezetting in Zuid-Vietnam. Dat is toch in de afgelopen weken in de strijd in Vietnam wel heel duidelijk gebleken. De gebeurtenissen in Vietnam dwingen ook het beleid van de Nederlandse minister van buitenlandse zaken scherp onder de loupe te nemen. Wat is er terechtgekomen van de verdediging van de Amerikaanse politiek in Vietnam, die jaar in, jaar uit werd volgehouden. Deze politiek is bankroet en dat is tegelijkertijd het bankroet van de weinigen, die deze politiek hebben gesteund.

Het militaire bewind in Zuid-Vietnam wordt erkend door de regering en krijgt miljoenen steun, een steun die dient om het bewind in Zuid-Vietnam te schragen, ofschoon we nu duidelijk zien dat dit bewind geen been heeft om op te staan. Niemand kan ontkomen aan de conclusie, dat dit bewind niets vertegenwoor-

dig en gehaat wordt door het Vietnamese volk. Het oefent alleen terreur uit, die door alle persagentschappen als beestachtig wordt veroordeeld.

Daarom mag de regering naar onze mening geen enkele verdere steun meer geven aan deze Amerikaanse politiek. Het is meer dan ooit noodzakelijk, dat de regering gaat handelen in overeenstemming met de mening van het overgrote deel van het Nederlandse volk dat eist dat de Verenigde Staten hun agressiepolitiek stopzetten en hun troepen terugtrekken. Het zou nodig zijn, dat de Nederlandse regering nu verder geen enkele betrekking meer onderhoudt en alle betrekkingen verbreekt met het Thieu-Ky bewind in Zuid-Vietnam. Het is nodig, dat vanuit Nederland een bijdrage wordt geleverd voor het herstel van de vrede in Azië en voor de vrijheid van het Vietnamese volk en wel door met de politiek van de Amerikaanse regering te breken en door haar te dwingen haar troepen uit Vietnam terug te trekken.

Bij de replieken ging H. Hoekstra in op de rede, die mr. Luns in de Tweede Kamer over Vietnam had gehouden.

Het is waarlijk onvoorstelbaar te horen, hoe de minister van buitenlandse zaken werkelijk geen millimeter van het pad afwijkt, dat hij vroeger is gegaan — een pad dat tot geen enkel resultaat heeft geleid. En dit terwijl er enorme veranderingen zijn opgetreden. Terecht is er gewezen op de grote militaire veranderingen in Vietnam, waarover vele militaristen zich — ook terecht — bezorgd maken. Het voornaamste is echter, dat er door het optreden van het Bevrijdingsfront van de afgelopen weken grote politieke veranderingen zijn opgetreden. Gebleken is, dat de gehele politiek van Johnson bankroet is. De strijd van de vrijheidsstrijders in Vietnam heeft geleid tot een crisis in de Amerikaanse politiek. Iedereen die zich aan die Amerikaanse politiek vasthoudt, zal mee failliet gaan.

In zijn betoog herhaalde de minister van buitenlandse zaken alle oude argumenten. Zo langzamerhand is deze minister de enige die nog vertrouwen heeft in de vredeswil van de Amerikaanse regering. Hij heeft gezegd, dat hij verdere steun wil verlenen aan het huidige bewind in Zuid-Vietnam. Hij verklaarde zich accoord met de motie-Van der Stoel — ook de naam van de heer Visser (D'66) is er bijgekomen; ik geloof dat het zo langzamerhand een motie Van der Stoel-Visser-Luns is geworden — waarin wordt gesteld dat het vuren moet worden gestaakt, zonder dat daarbij aan de orde komt de onmiddellijke terugtrekking van de Amerikaanse troepen, zonder dat dit terugtrekken wordt verlangd. De heer Visser — een der mede-ondertekenaars van de motie — heeft duidelijk gezegd, waarom het ging. Zijn grootste zorg was niet het lot van het Vietnamese volk, maar wel dat van de Amerikaanse regering, zijn grootste bondgenoot.

Of de vijandelijkheden in Vietnam zullen worden gestaakt en of er een einde aan de oorlog zal komen, hangt slechts van één ding af, namelijk van het vertrek van de Amerikaanse troepen. Dit is de rechtvaardige mening van het Vietnamese volk. Deze mening kan men niet negeren. De Vietnamezen hebben onder de

huidige omstandigheden geen andere keuze dan het aanbinden van de strijd tegen de bezetter, die hun het recht van zelfbeschikking onthouden heeft en die een marionettenbewind in stand houdt. Dit is de zaak waarom het gaat.

In een motie, die door Hoekstra werd ingediend, stelde de communistische Tweede-Kamerfractie aan de orde, wat de communisten zien als de Nederlandse bijdrage voor het herstel van de vrede in Vietnam. Deze motie luidde:

De Kamer,
gehoord de beraadslagingen over hoofdstuk V van de Rijksbegroting voor 1968,
dringt er bij de regering op aan,
— de materiële steun aan het Thieu-Ky-bewind stop te zetten,
— de diplomatieke betrekkingen met de Thieu-Ky-regering, die zich — hetgeen thans voor het oog van de gehele wereld zichtbaar is — op geen enkele steun en erkenning van de bevolking van Zuid-Vietnam kan beroepen, te verbreken,
— van de regering van de Verenigde Staten te verlangen, dat deze haar troepen van het Vietnamese grondgebied terugtrekt,
en gaat over tot de orde van de dag.

Moeilijkheden en mogelijkheden van de middenstand

Uit tal van verschijnselen blijkt, dat grote delen van de midden-groepen in Nederland in beroering verkeren. Op de achtergrond van deze verschijnselen zijn sociale processen van verschuiving en van ontworteling zichtbaar. Hoewel deze verschuivingen nog maar oppervlakkig zijn onderzocht, is bijvoorbeeld wel duidelijk, dat het oude patroon van de middenstand als „stabiliserend element in de samenleving” is verscheurd.

Goed een generatie terug gold de middenstand nog als de rugge-graat van de maatschappij, als de buffer tussen de twee grote klassen waarin de maatschappij is verdeeld, kortom als „midden-stand”. In de middenstand volgde de zoon de vader in de zaak op, de ontwikkeling ging geleidelijk en langzaam, de midden-stander, die doorgaans zeer confessioneel was, stemde anti-revolutionair, christelijk-historisch of katholieke staatspartij en anders liberaal. De middenstander was a-politiek ingesteld en een historisch feit is dat de sociaal-democratie in Nederland er nimmer in is geslaagd belangrijke delen van de middenstand mee te krijgen. Voor een zeer groot deel lag dat aan de sociaaldemocratische politiek tegenover deze groepen en voor een ander deel aan de maatschappelijke positie, waarin deze lagen van de bevolking zich toen nog bevonden.

Grote schokken kreeg de middenstand in Nederland op massale schaal voor het eerst te verduren in de vooroorlogse crisisjaren. In het Hoefkade-district in Den Haag waren in 1927 95 kruideniers, in juli 1932 waren daar nog 36 van over. De ineenstorting van de koopkracht van de bevolking werkte overal catastrofaal uit. Van de 109 kruidenierszaken, die er in mei 1928 in Tilburg waren geteld, bestonden er in 1934 nog maar 53; in zes jaar was de helft ten onder gegaan.

Beeldender dan in welke statistiek ook, vindt men in Wolkers' *Terug naar Oegstgeest* een beschrijving van het vooroorlogse middenstandsmilieu.

Een aspect van de ontwikkeling in de laatste jaren is het verschijnsel van de verdwijning van grote aantallen middenstanders, niet tijdens een zware economische crisis, maar in een tijd van economische hoogconjunctuur.

Dit duidt er al op, dat de huidige situatie eigen kenmerken vertoont die een toepassing-zonder-meer van oude ervaringen niet mogelijk maakt. Dit stelt ook de communistische partij, die als enige partij in Nederland een visie en een program voor de mid-dengroepen heeft en deze groepen ook in de toekomst onmisbaar acht, voor nieuwe opgaven.

In de huidige situatie tekenen zich twee hoofdfactoren af, die beide van grote betekenis zijn, ook van politieke betekenis.

De ene is, dat de middenstand door het opdringende grootwinkel-bedrijf, de toenemende schatplichtigheid aan de banken en de sterker wordende greep van concerns, alsb.v. Philips, zich tegen-

woordig in feite in een directe conflictsituatie met het grootkapitaal bevindt. De versluiering, die vroeger de maatschappelijke positie van de middenstander onduidelijk maakte en het hem zeer bemoeilijkte om zich in de sociale en politieke werkelijkheid te oriënteren, bestaat niet meer. De ervaring is dan ook, dat waar de opvattingen van de CPN over de middengroepen — voortvloeiend uit het program van strijd tegen de monopolies — onder middenstanders worden gebracht, deze opvattingen verrassend grote weerklank en instemming vinden.

De tweede hoofdfactor hangt samen met de sociaal-economische politiek van de regering, die uitsluitend gericht is op de bevordering van de grote kapitaalsconcentraties die de afgelopen jaren in Nederland zijn ontstaan. In het kader van de EEG is het sociaal-economische beleid van de overheid totaal dienstig gemaakt aan de verwoestende concurrentiestrijd die deze kapitaalsgroepen, op kosten van de werkende bevolking en de niet-gemonopoliseerde delen van het bedrijfsleven, op de internationale markt voeren. De verheviging van deze internationale machtsstrijd doet zich hier direct voelen en in de huidige economische politiek is voor de belangen van de middenstand geen plaats meer ingeruimd. De grote verbittering tegenover de regeringspartijen van de afgelopen twintig jaar, die onder winkeliers, ambachtslieden en andere kleine zakenmensen voelbaar is, komt hieruit voort. Het gevoel door deze partijen verkocht en verraden te zijn, uitte zich in een vorige politieke fase, bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1966, in het bij wijze van protest stemmen door winkeliers enz. in de grote steden op de uiterst rechtse charlatan-partij van boer Koekoek.

Het O. en S. fonds

Eigenlijk is nog maar sinds vrij kort duidelijk hoe hard de slagen aangekomen zijn en hoe slecht de positie van grote delen van het Nederlandse midden- en kleinbedrijf is.

Een eerste samenvattend beeld dat de aandacht kreeg, werd gegeven in het rapport van de regeringscommissie-Goldschmidt (1965), die opdracht had een regeling te ontwerpen voor een Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor het midden- en kleinbedrijf, min of meer naar het voorbeeld van het reeds bestaande O. en S.-fonds voor de landbouw.

De gegevens uit het rapport-Goldschmidt zijn in andere publicaties al weergegeven en behoeven hier niet uitvoerig te worden herhaald. De commissie vergeleek het bedrijfsinkomen van de middenstanders met het salaris van de loontrekkers. Globaal samengevat kwam de situatie er op neer, dat zowat een derde van de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf nog niet het minimum-inkomen haalde, dat een ander derde gemiddeld een bedrijfsinkomen had overeenkomend met het loon van een gemiddelde arbeider en dat ongeveer een derde daar boven uit kwam.

Deze toestand was aanzienlijk slechter dan van officiële zijde altijd was voorgesteld. In feite bleek de situatie ook door vele deskundigen te zijn onderschat.

Na veel tegenwerking van de regering kwam het tenslotte tot de

oprichting van het O. en S.-fonds, waarbij overigens een regeling uit de bus kwam, die op verschillende punten slechter was dan het voorstel-Goldschmidt.

Op 15 februari van het vorige jaar ging de stichting van start. In een gesprek met het blad *Handelsbelangen* (van 16 november 1967) heeft de secretaris van de stichting, de heer H. Post, gezegd dat men in eerste instantie 1800 tot 2000 aanvragen had verwacht. Eind 1967 waren er echter . . . ruim 13.000 brieven bij de stichting binnengekomen! Opnieuw was de situatie dus schromelijk onderschat.

In het vraaggesprek sprak de heer Post van een „onverwacht grote reactie” en gaf hij toe, dat „de eerste golf van aanvragen voor sanering iedereen overrompeld heeft, die meende de situatie in het midden- en kleinbedrijf enigermate te kennen en te kunnen beoordelen. Er bleek hier vaak stil leed voor te komen met soms benauwende omstandigheden, aanmerkelijk meer dan men oppervlakkig kon waarnemen”.

Het beeld dat hieruit naar voren komt, maakt ook duidelijk hoe totaal misplaatst en onjuist de hier en daar gehoorde opvattingen zijn, die er vanuit gaan dat het O. en S.-fonds eigenlijk maar een zaakje is van de grote monopolies, die op deze manier gemakkelijk van hun kleine concurrenten af komen. In werkelijkheid werd de instelling van het O. en S.-fonds afgedwongen door de druk van de middenstanders zelf, die zich ook uitte in de middenstandsorganisaties. De doorslag werd in het laatste stadium waarschijnlijk gegeven door de vrees van een aantal „middenstands”-politici voor een verdergaande radicalisering in deze groepen.

Hoe onjuist bovenbedoelde beoordeling was, is sindsdien nog onderstreept door het optreden van de regering, die op het O. en S.-fonds ging besnoeien — iets wat bepaald niet gebeurt op zaken die voor de monopolies van belang zijn.

In de Discussiegrondslag voor het in december gehouden CPN-congres werd opgemerkt, dat het bij onze activiteit voor de middengroepen niet mag blijven bij een algemene stellingname. „De partij komt op voor de belangen van de middengroepen, treedt op tegen hun liquidatie door de grote monopolies en mag daarom ook niet afzijdig blijven als er actie is van de middenstanders voor hogere uitkeringen uit het zogenaamde Ontwikkelings- en Saneringsfonds”.

Uitgaande van deze beoordeling heeft de Tweede-Kamerfractie van de CPN zich tegen de besnoeiingen met kracht verzet. Ontvallend was daarbij de houding van de rechtse partijen.

De VVD verklaarde bij monde van mr. F. Portheine (bestuurslid van de Kon. Ned. Middenstands Bond die onder VVD-invloed jarenlang min of meer afwijzend stond tegenover het idee van een O. en S.-fonds) van mening te zijn, dat het niet nodig was dat meer geld beschikbaar werd gesteld.

De AR en de KVP lieten hun middenstandsspecialisten wat tegenpruttelen. Nadat staatssecretaris Van Son (KVP) een paar concessies had gedaan, verklaarden zij, dat zij in ieder geval blij waren dat de bezuinigingen geringer waren dan aanvankelijk was bedoeld.

De waarde van de concessies werd door Van Son, bij een looptijd

voor het fonds van 20 à 25 jaar, geschat op ongeveer 40 miljoen gulden. Tevoren had Witteveen de totale waarde van de besoeiingen geraamd op ongeveer 200 miljoen gulden.

Op een nood die groter was dan verwacht, heeft de regering gereageerd door minder uit te trekken dan was voorzien.

Vooraf door het optreden van de CPN-fractie is aan het licht gebracht, dat een reusachtig aantal aanvragen op afhandeling ligt te wachten.

Rond de jaarwisseling was de stand als volgt. Bij het fonds (officieel: Stichting Ontwikkeling en Sanering voor het Midden- en Kleinbedrijf) waren ruim 13.000 brieven met verzoeken om saneringshulp (bedrijfsbeëindigingshulp) binnengekomen en ingeschreven. Brievenafgevaardigden krijgen enkele formulieren in te vullen en daaruit waren 8970 officieel geregistreerde aanvragen geresulteerde, waarvan er op dat moment ruim 6200 in de mappen op behandeling lag te wachten.

In 2755 gevallen was de zaak inmiddels voor onderzoek naar de regionale commissies van het fonds doorgegeven. Daarvan waren er 1100 nog in behandeling en 1655 afgehandeld. Van de afgehandelde gevallen blijkt intussen bijna de helft (810 aanvragen) te zijn afgewezen en werden 845 aanvragen goedgekeurd. Wanneer een aanvraag wordt goedgekeurd, moet nog een contract worden opgemaakt en van de 845 gevallen waarin positief was beslist, verkeerden er ongeveer 300 in het laatste (contract) stadium. In nog slechts enkele gevallen was met de uitkeringen begonnen. Bovendien komen de nieuwe aanvragen nog steeds in een tempo van ongeveer 125 per week binnen . . .

Uit bovenstaande blijkt dat in de afwerking een formidabele achterstand bestaat. Versnelling van de afhandeling is daarom een dringende zaak, waarvoor meer financiële en personele middelen nodig zijn en waarvoor eventueel ook maar een deel van het reusachtige ambtelijke apparaat van het ministerie van economische zaken moet worden ingezet. Daarnaast blijven verbeteringen van de uitkeringen en verruiming van de thans uiterst beperkte toelatingsmogelijkheden tot het fonds hoog nodig.

Voorkeursbehandeling van grootbedrijf

Intussen betreft dit alles nog maar de Sanering. De andere kant van het O. en S.-fonds is de Ontwikkeling, die nog veel belangrijker is of in ieder geval hoort te zijn.

Aan de ontwikkelingskant is praktisch nog niets gebeurd, behalve dat er een zekere coördinatie tot stand is gebracht bij de uitvoering van de reeds langer bestaande krediet-garantieregelingen. Via het onlangs opgerichte Centraal Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf (dat optreedt als uitvoerend orgaan voor het O. en S.-fonds) wordt voorlichting gegeven over de mogelijkheden die deze regelingen bieden.

Het is wel nodig in het oog te houden dat het hierbij gaat om *garanties* voor kredieten. De kredieten zelf worden tegen normale bankvoorwaarden verleend door de Nederlandsche Middenstandsbank NV, waarin de staat mede-aandeelhouder is, maar die volkomen functioneert als een particulier bankconcern (wat het

ook is). Naar elke aanvraag wordt een onderzoek ingesteld en in de praktijk blijken noch de staat, noch de Middenstandsbank enig risico te lopen.

Hiermee wil niet gezegd zijn, dat deze kredietregelingen onbelangrijk zijn. Dat is allerm minst het geval. Door de staatsgarantie kunnen kleine ondernemers kredieten krijgen, die anders door de banken geweigerd worden. Bovendien is het mogelijk voor bijvoorbeeld een vestiging of een verbouwing tot een hoger percentage van de totale kosten krediet te verkrijgen.

De regelingen houden echter niet in, dat er goedkope kredieten worden verstrekt en juist daaraan is — gezien het stijgende rentepercentage en de steeds grotere bedragen die voor vernieuwing enz. nodig zijn — grote behoefte.

De bestaande kredietregelingen betekenen dan ook allerm minst, dat het midden- en kleinbedrijf gelijke kansen zou hebben met het grootbedrijf, dat in ieder opzicht bij de regering op een voorkeursbehandeling kan rekenen en wel directe financiële steun krijgt. Niet in de vorm van garanties voor kredieten, maar in de vorm van kredieten tegen lage rente of zelfs in subsidies.

In vele regeringsdocumenten wordt dit onderscheid op werkelijk onbeschaamde manier duidelijk gemaakt.

Een voorbeeld daarvan is de in januari j.l. verschenen regeringsnota *Ontwikkeling Noorden des Lands*. Het verschil in behandeling tussen enerzijds grootbedrijf en anderzijds midden- en kleinbedrijf is kenmerkend.

Een van de faciliteiten die voor de grote concerns werd ingesteld is de investeringspremierregeling, die er op neer komt, dat de betreffende onderneming een premie (d.w.z. gift) uit de staatskas kan krijgen overeenkomend met 25 procent van de totale investeringen in grond, gebouwen en machines. Deze premie bedraagt in principe maximaal drie miljoen gulden per keer; maar in bijzondere gevallen kan door de minister ook een hoger maximum worden vastgesteld. Bovendien kan soms boven de drie miljoen door de staat ook nog een rentesubsidie worden gegeven van maximaal 3 procent van het opgenomen leenkapitaal.

Middenstanders e.d. zijn van deze regeling uitgesloten door de bepaling, dat de investering in grond, gebouwen en machines ten minste f 400.000 moet bedragen. Bovendien geldt de regeling alleen voor nieuwe vestigingen en niet voor reeds ter plaatse gevestigde zaken!

De regelingen die wel voor kleinere bedrijven gelden, zijn die welke hierboven al werden aangegeven in het kader van de *Ontwikkeling van het O. en S.-fonds*.

De nota voor het Noorden is slechts één van de vele voorbeelden die aantonen, dat het midden- en kleinbedrijf in de regeringspolitiek niet voorkomt. Ook de laatste *Nota over Ruimtelijke Ordening* waarin over alles en nog wat uitvoerige beschouwingen en prognoses worden weggegeven, is daarvoor kenmerkend.

Machtsmisbruik ten koste van middenstand

In feite wordt hiermee een groot stuk nationale welvaart er

werkgelegenheid veronachtzaamd. Het midden- en kleinbedrijf in Nederland omvat ruim een kwart miljoen ondernemingen waarin meer dan een miljoen mensen (zelfstandigen en werknemers) hun bestaan vinden, dit is rond een kwart van de totale Nederlandse beroepsbevolking. De bijzondere betekenis die het midden- en kleinbedrijf altijd heeft voor het leefklimaat van de bevolking komt in deze cijfers niet tot uiting.

Min of meer stilzwijgend wordt er in het officiële beleid van uitgegaan, dat het midden- en kleinbedrijf toch gedoemd zou zijn grotendeels te verdwijnen. Tegen rationeler produktie- en distributievormen kan en mag men zich op den duur niet te weer stellen, heet het dan. In laatste instantie gaat deze redenering ervan uit, dat het grootbedrijf onder alle omstandigheden rendabel is. Deze ongenueanceerde en onbewezen stelling dient om bij voorbaat iedere machtsgreep van de grote concerns, banken en grootwinkelbedrijven goed te praten en toe te juichen. Op deze grond wordt van officiële zijde getracht de indruk te wekken alsof de ondergang van grote delen van middenstand en ambacht logisch en onvermijdelijk zijn.

De vraag is echter: wat betekent rendabel in de omstandigheden van het staatsmonopolistische kapitalisme?

Het is best mogelijk dat een zelfstandige winkelier in zijn zaak minder netto-winst maakt dan het filiaal van een grootwinkelbedrijf. Maar wat zegt dat, wanneer men te maken heeft met verticale monopolies, die zowel de produktie als de distributie in handen hebben en waarvoor het winkelfiliaal voornamelijk dient om de eigen afzet te verzekeren? In de distributieschakel is de winst dan veelal gering, in de groothandels- en produktie-sektor bovenmatig groot. De zelfstandige winkelier die het merendeel van zijn waren bij grote concerns moet inkopen, krijgt dan alleen de beschikking over de karige (distributie) winstmarge.

Met meer of minder rendabel heeft dit nauwelijks te maken. Met de vraag naar de meest rationele vorm van distributie evenmin. Het heeft alles te maken met economische macht; economische macht, die gehanteerd wordt voor machtsmisbruik ten koste van middenstand en consument beide.

Het is in dit verband trouwens opmerkelijk dat de grootwinkelbedrijven nimmer rentabiliteitsonderzoeken hebben willen toestaan. Zelfstandigen worden daarentegen door alle mogelijke instituten doorgelicht. De bewering dat een goed-geleide middenstandszaak op zich zelf minder rendabel zou zijn dan een filiaal van een grootwinkelbedrijf als beide op dezelfde voorwaarden konden inkopen en krediet krijgen, is een fabel.

Steeds minder is het rentabiliteit en steeds meer de macht die in de concurrentie de doorslag geeft.

Zeer duidelijk is dat b.v. ook het geval bij winkelcentra en dan vooral de grote en zeer grote winkelcentra die opgezet worden om een heel stadsdeel of een heel gebied te „verzorgen”. Dat verzorgen heeft overigens tevens tot gevolg, dat hele wijken praktisch zonder winkels komen te zitten, omdat er rond een dergelijk groot winkelcentrum in een wijde omtrek hoogstens nog voor enkele schaarse levensmiddelenzaken bestaansgrond over blijft.

De gegevens wijzen uit, dat middenstandszaken nog wel aan bod komen in winkelcentra van kleinere omvang, maar niet in de grote en zeer grote. Deze z.g. regionale of stadsdeelcentra worden thans soms geprojecteerd voor de verzorging van wel 150 à 200 duizend mensen en worden opgezet rond grote warenhuizen en andere vormen van het grootwinkelbedrijf. Deze winkelcentra worden met opzet voor zo'n groot gebied gepland, omdat het dan voor de warenhuizen enz. mogelijk wordt praktisch het volledige assortiment van alle artikelen zelf te voeren. Voor de middenstand is er dan hoogstens nog plaats als randversiering of aanvulling.

Onlangs heeft zich op dit gebied een combinatie gepresenteerd die is gevormd door de Nederlandse Middenstandsbank NV en drie grootwinkelbedrijven: C & A, Bijenkorf en Vroom en Dreesmann. De combinatie maakte bekend, dat zij 45 winkelcentra (merendeels grote en zeer grote) in voorbereiding heeft. Jaarlijks zal hiervoor niet minder dan 25 tot 40 miljoen gulden worden geïnvesteerd. Niet voor niets overigens, want als de winkelcentra gereed zijn, denkt men op een omzet van 1,25 miljard gulden jaarlijks te kunnen rekenen.

Er is geen sprake van dat de huidige Ontwikkelingsregelingen de middenstand in staat zullen stellen in dit soort uiterst kostbare winkelcentra zelfs maar in de verste verte een evenredige plaats in te nemen. De huidige gang van zaken komt in feite neer op een grootscheepse operatie tot herverdeling van de detailhandelsomzet in het nadeel van de middenstand. De hele opzet is daarop gericht. Was het vroeger zo, dat de handel zich bij voorkeur daar vestigde waar veel publiek langs kwam, nu wordt het publiek naar een bepaald punt gevoerd. Hele nieuwe wijken worden immers zo geprojecteerd, dat het consumptiepatroon zich noodzakelijkerwijs richt op het ene supergrote winkelcentrum, dat omgeven door een niemandsland van parkeerterreinen en toevoerwegen als een eiland in de wijk komt te liggen. Alleen grote kapitaalsgroepen zijn bij machte dergelijke centra te bouwen, en zich er te vestigen. Hun vertegenwoordigers reizen stad en land af om in onderhandelingen met de gemeentebesturen op de meest strategisch gelegen plaatsen beslag te leggen.

Of de nieuwbouwwijken die op deze manier tot stand komen, op den duur een succes zullen blijken, is nog maar de vraag. Winkelstraten zal men er buiten het super-winkelcentrum niet meer hoeven te zoeken. Een flink stuk van de gezelligheid die de steden door de eeuwen heen aantrekkelijk hebben gemaakt, zal men daardoor ontberen. In een tijd, waarin tot vermoeiens toe wordt gepraat over het „leefbaar” houden van Nederland, zou ook daaraan wel eens aandacht mogen worden besteed. Aan het verschijnsel dat de meeste thans ontworpen grote winkelcentra als druppels water op elkaar lijken en allemaal uit een grote legobouwoos schijnen te zijn ontworpen, gaan we hier dan maar voorbij.

Zoals vroeger de ridders hun tolburchten, zetten thans de grote concerns op de beste plaatsen hun vestigingen neer. Opnieuw is het daarbij niet de rentabiliteit, maar de economische (en ook politieke) macht die de doorslag geeft. Voor het toekomstig

distributiepatroon en de omzetverdeling is beslissend hoe de winkelconcentraties worden opgezet en wie deze in handen krijgt. Het is vooral de taak van de gemeentebesturen, om te voorkomen dat onder het mom van moderne stedenbouw en moderne distributiemethoden stenen woestijnen van eenvormige woonblokken verrijzen, met hier en daar wat grasveldjes, maar verder leeg en zo dood als een pier. De gemeentebesturen hebben ook tot taak zich af te vragen, wat er moet gebeuren met de winkeliers en ambachtslieden, die op de plaats waar zij zitten niet verder kunnen komen, als gevolg van de achteruitgang van bepaalde buurten, saneringsplannen, wegdoorbraken enz. Doordat zij veelal in huurpanden zitten is hun machtspositie tegenover de gemeentelijke overheid individueel niet groot. Bovendien komen zij vaak voor schadevergoeding pas in aanmerking als hun omzet (die de basis is voor de vaststelling van de vergoeding) al drastisch is teruggelopen. Juist deze ondernemers behoren in staat te worden gesteld hun zaken naar elders over te plaatsen en uit te breiden, in buurten met betere toekomstmogelijkheden en ook in nieuwe buurten.

Ontwikkelingsmogelijkheden

Wat hierboven over grote winkelcentra werd geschreven is slechts één bewijs — te midden van vele — voor de stelling, dat niet rentabiliteit, maar vooral macht het verloop en de uitslag bepalen van de concurrentiestrijd tussen enerzijds midden- en kleinbedrijf en anderzijds grootbedrijf. Op deze machtsverhouding wordt door het beleid van de overheid een zeer grote, vaak zelfs beslissende invloed uitgeoefend.

Daarom is ook de opvatting onhoudbaar, dat het midden- en kleinbedrijf zogezegd als gevolg van „natuurlijke” omstandigheden gedoemd is te verdwijnen. Natuurlijk zal geen zinnig mens beweren, dat televisietoestellen net zo goed per stuk in een klein werkplaatsje gemaakt kunnen worden. De massa-fabricage van de grote industrie is en blijft de ruggegraat van de produktie (ook al hoeft die daarom allerminst in handen van particuliere concerns te zijn). Daarnaast zijn en blijven er echter grote gebieden van distributie, dienstverlening, ambacht en gespecialiseerde industriële produktie bestaan, waar het midden- en kleinbedrijf zuiver economisch bezien bij gelijke kansen grote ontwikkelingsmogelijkheden zou hebben.

Ook sommige economen komen meer en meer tot soortgelijke conclusies. Op een conferentie in Napels van de Internationale Unie van Ambachtsbedrijven heeft prof. dr. W. Heinrich uit West-Duitsland vorig jaar mei een referaat gehouden over „Het midden- en kleinbedrijf en het concentratieprobleem”. Daarin stelde hij, dat ten onrechte wetenschap, economie en politiek nog steeds uitgaan van de absolute superioriteit van het grootbedrijf. Een dergelijke superioriteit bestaat niet, zei hij.

Naar de mening van prof. Heinrich zijn vooral in het kader van de EEG krachten werkzaam die de concentratie (terwille van de economische machtsposities — A. R.) uitdrijven boven de economisch meest gewenste bedrijfs grootte. Eén van de slotstellingen van prof. Heinrich was, dat de voornaamste oorzaken van de

„over-concentratie”, die de levensruimte van het midden- en kleinbedrijf in gevaar brengen, door een andere overheidspolitiek doelbewust moeten worden afgezwakt en opgeruimd. Dat vereist onder meer een nieuwe aanpak van het overheidsbeleid op het gebied van de financiering, kredietverlening en belastingpolitiek, zo stelde hij.

De opvatting van prof. Heinrich duidt er al op, dat ook voor de middenstand de sleutel tot de oplossing van de vraagstukken meer op politiek gebied komt te liggen. De tijd van de a-politieke middenstander is voorbij en meer en meer zullen de midden-groepen op politiek terrein een rol gaan spelen. De nieuwe objectieve omstandigheden, waarin de middenstand enerzijds in een directe conflictrelatie staat tot de monopolistische machtsconcentraties en anderzijds geconfronteerd wordt met een regeeringsbeleid dat uitsluitend gericht is op de bevordering van deze machtsconcentraties, dwingt daartoe.

De grote onzekerheid onder wat hier gemakshalve wordt aangeduid als de middenstand, komt voort uit de omstandigheid dat deze groepen thans zoeken naar hun natuurlijke politieke positie. In feite zijn zij nog bezig zich te ontworstelen aan de beïnvloeding door het liberalisme, die vooral in de besturen van sommige middenstandsorganisaties nog sterk aanwezig is.

De CPN heeft, o.m. in haar program „Samen tegen de monopolies” van oktober 1965, aangegeven dat zij wil koersen op een toekomst, waarin ook voor de zelfstandige boeren, tuinders, middenstanders en andere kleinere ondernemers plaats is.

Zij heeft bij verschillende gelegenheden ook duidelijk gemaakt wat haar kijk is op de ervaringen in Oost-Europa, waar eveneens — zij het meest in het negatieve — is bewezen, dat deze groepen onmisbaar zijn zodra het om meer gaat dan alleen het produceren van grote hoeveelheden kolen en staal. Voor een sociaal en economisch rijk-geschakeerd land als Nederland geldt dat in nog sterkere mate. Vanuit dat gezichtspunt is strijd ter verdediging van de belangen en het bestaan van de middenklasse tevens een strijd met het oog op de toekomst.

De conclusie uit al het bovenstaande is, dat het van belang is verder af te rekenen met de opvatting, volgens welke de ondergang van de middenklassen om zuiver economische redenen een onvermijdelijke zaak zou zijn. Deze opvatting voert op zijn best tot het betonen van een soort deernis, maar stemt in de grond van de zaak geheel overeen met de theorieën van de groot-kapitalisten.

Wanneer grote delen van de middenklassen ondergaan, dan is dat niet het gevolg van bepaalde „ijzeren” economische wetten (waarvoor niemand verantwoordelijk gesteld zou kunnen worden), maar van de moordende concurrentie en het machtsmisbruik van de grote concerns, alsmede van een regeeringspolitiek die systematisch nalaat deze groepen de gelijke kansen te verschaffen waarop zij recht hebben.

Alleen dáárvan uitgaande is ten opzichte van deze middengroep een politiek mogelijk die vruchtbaar is.

De radicale plannen van de Westduitse reactie

Naarmate de tegenstellingen binnen het imperialisme zich verscherpen en wordt overgegaan tot de vorming van nieuwe machtsblokken, wordt het optreden van de Westduitse reactie brutaler. In West-Duitsland zelf komt dit op duidelijke wijze tot uitdrukking in de activiteiten van de neo-nazistische NPD en de voortdurende pogingen om wetten op de uitzonderings-toestand in te voeren. Op het gebied van de buitenlandse politiek blijkt dit, behalve uit de daden en stappen van de Westduitse regeerders, uit de steeds verder gaande en extremere ideeën en plannen, die worden uitgewerkt door de vertrouwensmannen van de monopolisten. Daarbij fungeert Franz Josef Strauss, de huidige minister van financiën van de Westduitse Bondsrepubliek en voordien, nog in de tijd van Adenauer, minister van oorlog, als de centrale figuur en „sterke man”. Zijn invloed uit zich zeer duidelijk in de thans aan de orde komende radicale denkbeelden ten aanzien van de Westduitse buitenlandse politiek.

Daarbij wordt op allerlei manieren getracht de openbare mening vast voor te bereiden en murw te maken, ten einde aldus politieke wendingen, die het het Duitse imperialisme mogelijk moeten maken om vergaande doeleinden na te streven, te kunnen volbrengen. Er wordt zowel gebruik gemaakt van min of meer opzienbarende publicaties in populaire bladen, in West-Duitsland zelf en in andere landen, als van topzware uiteenzettingen met een zwaar theoretisch karakter in de voor de „upper ten” bestemde kranten en tijdschriften; ook dit geschiedt zowel in de Bondsrepubliek, als buiten haar grenzen.

Daarom kon een publicatie, die eind vorig jaar in het kerstnummer van het Franse *Paris-Match* verscheen en waarin op sensationele wijze een „geheim dossier” van Bonn werd aangekondigd, niet schouderophalend voorbij worden gezien. De Fransen en terzelfdertijd allerlei buitenlandse diplomaten en politieke commentatoren die in de Franse hoofdstad naar nieuwtjes garen, konden daarin — onder de kerstboom, of na het nuttigen van de kerstgans — lezen, dat Bonn een nieuw plan had uitgewerkt. Het wilde gaan streven naar een Europese confederatie — eerst van de EEG-staten, maar ook de landen van Oost-Europa, met inbegrip van de nooit door de Bondsrepubliek erkende Duitse Democratische Republiek, zouden kunnen toetreden, met uitzondering van de Sowjet-Unie echter.

Direct na de jaarwisseling, op een ogenblik dat de eerste verbazing nog nauwelijks vervlogen was en er nog druk gegist werd naar de achtergronden van deze berichten, verscheen er in het Westduitse blad *Die Zeit* (van 5 januari 1968) een zwaarwichtig artikel, waarin het plan — ditmaal in de loodzware bewoordingen die de Westduitse politici kenmerken — opnieuw aan de orde werd gesteld. Dit artikel was geschreven door dr.

Klaus Bloemer en de commentatoren laten niet na bij het noemen van zijn naam steeds te vermelden, dat hij de adviseur van Strauss voor buitenlandse politieke vraagstukken is en in het algemeen beschouwd kan worden als één van zijn woordvoerders in kwesties, waarover deze zich nog niet openlijk wil uitlaten.

Vijf punten-plan

Het artikel van Bloemer droeg de titel „Twee Duitslanden, één Europa” en riep op tot een vijf punten omvattend voorstel van de Westduitse regering. Dit vijf-puntenplan geven we hierbij in Bloemers woorden volledig weer om het de lezer mogelijk te maken de gedachtengang van Strauss' adviseur duidelijk te volgen (de vertaling is ontleend aan *Wereldwijzer*, jrg. 18, nr. 237, 9 januari 1968, uitgegeven door het Nederlandsch Genootschap voor Internationale Zaken):

„1. De Bondsrepubliek is bereid om, tezamen met het land Berlijn, met Frankrijk en elk ander EEG-lid ad hoc een confederatieverdrag te sluiten. Uitdrukkelijk dient te worden bepaald dat die confederatie open staat voor alle Europese landen, excl. Europees Rusland, en als eerste etappe naar latere integratie is op te vatten. Leden van de confederatie zouden slechts dan bilaterale verdragen met derde landen mogen sluiten als alle confederatiepartners daarmee instemmen. Toetreding tot internationale c.q. multilaterale overeenkomsten (bijv. het non-proliferatieverdrag) ware de confederatiestaten slechts gemeenschappelijk toegestaan. Een confederatieregering wordt gevormd, waartoe naast de regeringsleiders behoren de ministers van buitenlandse zaken, defensie, financiën en EEG-zaken. Het voorzitterschap dezer regering zou bij toerbeurt worden vervuld.

2. De confederatie wordt en bloc onderdeel van de in 1969 nieuw geformuleerde NAVO, waarbij zij technische coördinatie-overeenkomsten sluit met elke staten-groep die in het geïntegreerde systeem van de NAVO blijft.

3. De geconfedereerde staten knopen staatsrechtelijk normale betrekkingen met de DDR aan, met welks regiem zij een aanvullende overeenkomst over de verbindingswegen naar West-Berlijn sluiten. In West-Berlijn wordt een soort vrijhavengebied van de EEG gevormd onder toezicht van een aldaar te vestigen „Ostwirtschaftsbüro” van de Europese Gemeenschap van Brussel. In het confederatiegebied Berlijn worden zoveel mogelijk instellingen geconcentreerd, die de structurele planning tussen de landen van West- en Oost-Europa dienen. Nadat het Confederatiekabinet daartoe besloten heeft, zal worden verklaard, dat de Duitse „Zweistaatlichkeit” erkend moet worden om redenen van intern Europees evenwicht. Dit besluit komt voort uit de erkenning dat een Duitse eenheidsstaat met een bevolking van 75 miljoen zielen een kritische orde van grootte is, die daarom al een harmonisering van de intern Europese belangen zou blokkeren. Aan de andere Duitse staat, de DDR, staat altijd de mogelijkheid open zich bij de Europese statenunie aan

te sluiten. Het ligt in de aard der dingen, dat voorwaarde voor zulk een daad een zekere mate van buitenlands-politieke beslissingsbevoegdheid aan de zijde van de andere Duitse staat is, hetgeen op zijn beurt weer bepaalde veranderingen in het daar bestaande regeersysteem veronderstelt. Zijn de voorwaarden daartoe gegeven, dan zou ook een herenigd Berlijn hoofdstad van de tweede Duitse confederatie kunnen worden. De confederatie zou de Duitse „Zweistaatlichkeit” moeten garanderen totdat, binnen het kader van een latere bondsstatelijke oplossing van geheel Europa een Duitse hereniging kan worden verwezenlijkt.

4. De geconfedereerde staten verklaren dat zij de aanvragen van landen, die tot de EEG willen toetreden, volledig zullen ondersteunen, in zoverre de aanvragers zich fundamenteel-principieel positief instellen tot de Europese confederatie. Aanvragers van het EEG-lidmaatschap, die dit laatste nog niet wensen te doen, kan een associatie worden aangeboden.

5. De nog niet tot de Verenigde Naties behorende confederatiestaten (bijv. de Bondsrepubliek, Berlijn) vragen terstond het VN-lidmaatschap aan”.

Zoals men ziet, een ambitieus plan dat de macht van het Duitse imperialisme ver moet uitbreiden. „Uitdrukkelijke goedkeuring van de ondertekenaars van Jalta en Potsdam”, waarmee kennelijk vooral de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie worden bedoeld, verwacht Bloemer niet. Blijkbaar gaat hij er echter van uit, dat het ook zonder deze goedkeuring in de toekomst te verwezenlijken is, als gevolg van de aangetaste internationale positie van de Verenigde Staten en de gebondenheid van de Sowjet-leiding aan de herhaaldelijk tot uiting komende samenwerking met de Verenigde Staten (zoals bijvoorbeeld inzake het non-proliferatieverdrag). Ook komt hierbij de hoop tot uitdrukking op een zodanig optreden van het revisionisme, dat het Duitse imperialisme naar het oosten toe de handen vrij zal krijgen.

Nu staat dit plan natuurlijk nog niet direct op de agenda, maar de gevaarlijke plannen van het Duitse imperialisme mogen niet onderschat worden. Er wordt daarbij toch voortgeborduurd op de oude ideeën van de Duitse monopolisten. De thans geponeerde conceptie, die duidelijk geïnspireerd is door Strauss, laat zien, dat er getracht wordt een nieuwe injectie te geven aan de reactionaire politiek van Bonn. Was het voorheen altijd zo, dat de Westduitse plannen omhangen werden met een manteltje van „hereniging” en „trouw aan de NAVO”, waarbij alle slagwoorden uit het Dulles-tijdperk als „bevrijding van Oost-Europa”, „roll-back” e.d. werden gebezigd, thans concentreert men zich volkomen op de uitbouw van het verbond met het Franse gaullisme en de uitbreiding van een Europese gemeenschap. Directe territoriale eisen, die geen populariteit hebben kunnen veroveren, worden terzijde gelaten en zelfs wordt de bereidheid geuit het bestaan van twee Duitse staten te erkennen.

De ideeën van Bloemer hebben onmiddellijk de aandacht getrokken en aanleiding gegeven tot een hernieuwde bestudering van de ontwikkeling in de Westduitse buitenlandse politiek.

In een commentaar in de *Prawda* (van 7 januari 1968) deed de commentator Joeri Zjoekow ze af als een „blauwe droom” van Strauss en met een Russisch spreekwoord, dat „een stotende koe van god nog geen horens krijgt”. Daarbij wordt dus de nadruk gelegd op de „horens”, op de vergelijking in militaire kracht, terwijl de noodzaak van tijdige *politieke* bestrijding, zowel in de landen die aan West-Duitsland grenzen, als door de arbeidersklasse in West-Duitsland zelf, buiten beschouwing blijft. Het Franse *Combat*, dat het plan — in de formulering van *Paris Match* — op 2 januari besprak, ziet het als een door Bonn ontwikkelde „reserve-politiek”. Het blad schreef: „Dit document, dat zo pompeus wordt opgediend als een 'geheim plan', laat in werkelijkheid zien, dat er een 'reserve-politiek' bestaat, die in een min of meer verwijderde toekomst te voorschijn zou kunnen worden gehaald. Deze politiek wordt verpersoonlijkt in Franz Josef Strauss, de mogelijke opvolger van Kiesinger op de post van kanselier als de grote coalitie (de regering van CDU/CSU en SPD) een nederlaag zal lijden en als successen bij de verkiezingen van de NPD zullen bevorderen, dat de typisch Duitse toestand van een 'politieke paniek' zal ontstaan. Dan zal de Duitse Bondsrepubliek in grotere mate dan ooit een sterke man nodig hebben”.

Een analyse in „Internationale Spectator”

Ook in de kringen van de „braintrust” van het ministerie van buitenlandse zaken in Den Haag wordt er veel aandacht besteed aan Bloemers plan in verband met de ontwikkeling in de Westduitse politiek. Dit blijkt al uit het overnemen van het artikel in *Die Zeit* in *Wereldwijzer*, doch eveneens uit de publicatie van een grote beschouwing over deze ontwikkeling in de *Internationale Spectator*, het twee maal per maand verschijnende tijdschrift van het reeds genoemde genootschap voor internationale zaken. In het eerste nummer van 1968 schrijft Ulrich Schöning uitvoerig over de doeleinden van de Westduitse buitenlandse politiek onder de titel „Duitse eenheid en Europese integratie”, waarbij hij ook de opvattingen van Strauss en Bloemer analyseert. De uiteenzettingen van Schöning zijn zeer interessant.

Lange tijd werden de Westduitse reactionaire plannen vooral naar voren gebracht in het raam van de zogenaamde herenigingspolitiek. Schöning wijst erop, dat in de jaren vijftig zowel de toen regerende CDU/CSU, als de toenmalige oppositie, de SPD, ervan uitgingen, dat de hereniging in afzienbare tijd zou worden verwezenlijkt. In de grondwet van de Bondsrepubliek was zelfs vastgelegd, dat gestreefd moest worden naar deze hereniging en dat de Westduitse grondwet dan in heel Duitsland zou moeten gelden. Het verschil in benadering tussen CDU en SPD was toen hoofdzakelijk, dat Adenauer toen reeds de nadruk legde op het benutten van de Westelijke integratie, terwijl de SPD-leiders een eigen Duits optreden verlangden. In de loop van de jaren zestig is echter steeds duidelijker geworden,

dat deze politiek in een slop was geraakt en geen perspectieven meer bood.

Schöning onderstreept, dat de politici in West-Duitsland weliswaar voortdurend blijven praten over hereniging, maar er aan de andere kant steeds meer toe over gingen in de reële politiek de bestaande toestand van twee Duitse staten te aanvaarden. In dit verband haalt hij een opinie-onderzoek aan, dat begin 1967 onder de Westduitse bevolking is georganiseerd over hun opvattingen ten aanzien van Oost-Duitsland. Het bleek, dat de meerderheid, bijna 60 procent, voor een toenadering tot de regering van de Duitse Democratische Republiek was, — een toenadering in kleine etappes. 26 procent van de gevraagden vond het nodig te gaan spreken over de erkenning van de DDR. Dit standpunt werd naar voren gebracht door 21 procent van de aanhang van de CDU/CSU, 30 procent van de SPD, 32 procent van de FDP (de liberale partij) en 29 procent van de NPD-aanhang. Niet minder dan 34 procent van de gevraagden zag mogelijkheden om tot erkenning van de Oder-Neisse-grens te komen.

Uit dit onderzoek kan de conclusie getrokken worden, dat de oude benadering van de Duitse hereniging als wapen van het Duitse imperialisme geen grond meer heeft, ook niet onder de Westduitse bevolking. Volgens Schöning wordt dit in alle partijen thans ingezien. Vandaar, dat eind 1966 de grote coalitie in zee kon gaan, omdat de standpunten ten aanzien van de herenigingspolitiek aanzienlijk waren veranderd en ze elkaar in grote trekken hadden benaderd. Er werden enkele nieuwe initiatieven genomen ten aanzien van de Oosteuropese landen en de DDR, die deze andere benadering weerspiegelden. Ook werd de terminologie gewijzigd. Sprak Bonn vroeger over de DDR als over de Sowjet-zone, Sowjet-bezettingszone, Russische zone, Oostzone, Midden-Duitsland, enz. nu wordt bijvoorbeeld over het „zogenaamde andere deel van Duitsland” gepraat. Schöning vertelt, dat niemand anders dan de felle anti-kommunist Freiherr von und zu Guttenberg de inspirator is van Kiesinger bij het formuleren van een nieuwe naam voor Oost-Duitsland. Deze Guttenberg, die voorheen één van de naaste medewerkers was van Strauss, is thans Kiesingers staatssecretaris. Ook wordt thans geregeld gepraat over de mogelijkheid van een erkenning van de DDR, waarbij echter nog allerlei tegemoetkomingen worden geëist.

Bij het uitwerken van een nieuw omhulsel voor de Duitse imperialistische politiek zoekt de regering in Bonn naar rugdekking in het westen. Vooral probeert zij haar politiek te coördineren met die van De Gaulle. Vandaar ook, dat de regering-Kiesinger in het geheel niet schrok van de uitspraken van De Gaulle over de erkenning van de Oder-Neisse-grens en van de talrijke uitspraken, die de Franse president verleden jaar tijdens een reis door Polen deed.

De versterking van de as Bonn-Parijs wordt door de Westduitse reactie gezien als de voornaamste grondslag om haar imperialistische politiek te voeren. In een interview met het bekende Westduitse blad *Der Spiegel* zei Kiesinger vorig jaar over de

verhouding tot Frankrijk en De Gaulle het volgende: „Frankrijk en De Gaulle willen een hechte alliantie met geheel Duitsland. De Gaulle weet net als wij, dat wij leven in een wereld van reusachtige machten en dat Frankrijk alleen of de Duitse Bondsrepubliek alleen in deze wereld te zwak zouden zijn om veilig in vrede en vrijheid te leven”. Hoezeer de leiders van de Westduitse politiek begerig zijn naar goede betrekkingen met De Gaulle is nogmaals gebleken bij het incident rondom de rede van Brandt op een SPD-bijeenkomst, waarin hij De Gaulle zou hebben aangevallen. Een persbericht daarover leidde tot drukke diplomatieke demarches, waarbij Brandt en andere Westduitse regeringsfiguren zich om het hardst uitsloofden om het incident uit de wereld te ruimen, beangst als zij zijn deze as als de grondslag van hun politiek aan te tasten.

Nu wordt Kiesinger in het algemeen eerder gezien als de uitvoerder dan als de promotor van de Westduitse politiek. Schöning wijst erop, dat Kiesinger bij de vorming van de coalitie-regering als compromiscandidaat naar voren geschoven is en dat hij zijn benoeming voor het grootste deel dankt aan de leider van de Beierse CSU, Strauss. Dit verplicht hem rekening te houden met de inzichten van de „sterke man”, die dan ook probeert zijn stempel op het beleid van het kabinet-Kiesinger-Brandt te plaatsen.

Wat wil Strauss?

Over de figuur van Strauss en zijn rol in de Westduitse politiek is reeds veel gezegd en geschreven. Reeds in het kabinet van Adenauer was hij minister; hij beheerde daarin de portefeuille van defensie. Door verschillende schandalen rondom wapenaankopen en leveranties en zijn pogingen om de pers tot zwijgen te brengen, werd hij in 1962 ten val gebracht. Doch in 1966 keerde hij als minister van financiën terug. Het was bekend, dat hij voorstander was van een coalitie met de sociaal-democraten; net zoals de grote man van de Nederlandse reactie, Romme, altijd ijverde voor een coalitieregering met de PvdA.

Ook is Strauss een vertrouwensman van de Duitse grootindustrieën, voornamelijk om zijn toegewijdeheid aan rechts-radicalen, imperialistische doelstellingen. Zo eist hij o.a. voortdurend, dat West-Duitsland zeggenschap zal krijgen over de atoombewapening en eventueel zelf atoomwapens moet gaan maken. In dit verband is het ook niet verwonderlijk, dat Strauss tijdens de verkiezingen in Beieren, waar de NPD zulke grote verkiezingssuccessen behaalde, deze partij geen strobreed in de weg heeft gelegd.

Het is daarom nodig aandacht te besteden aan de ideeën van Strauss, alsook aan de evolutie die deze doormaken, — in de uitspraken van hemzelf en van zijn adviseurs en medewerkers. Strauss heeft zijn program voor het eerst uitvoerig uitgewerkt in zijn boek *Entwurf für Europa* (1966).

Evenals De Gaulle wil Strauss zijn imperialistische plannen verwezenlijken langs de weg van de vorming van een „verenigd Europa”. Strauss meent, dat dit verenigde Europa een gelijk-

waardige kracht ten aanzien van Amerika moet zijn. Niet alleen economisch, maar ook militair. Hij wil daarom ook een Europese onafhankelijke (d.w.z. onafhankelijk van de Amerikaanse generaals) militaire kracht tot stand brengen, die dan natuurlijk op nucleaire bewapening moet zijn gebaseerd.

Niet op alle punten raken de ideeën van Strauss en De Gaulle elkaar. Terwijl De Gaulle een „Europa der vaderlanden” propageert, legt Strauss de nadruk op de volledige, ook politieke, integratie. Dit verschil spruit uiteraard voort uit de posities van de monopolies die achter hen staan. De Gaulle wil in het „Europa der vaderlanden” een speciale plaats reserveren voor de Franse grootkapitalistische belangen, terwijl Strauss van mening is, dat in een volledig geïntegreerd Europa de Duitse monopolisten de sterksten zullen zijn. Aldus is ook het verschil in opvatting over de kernbewapening te verklaren. Strauss bestrijdt namelijk de Franse opvattingen, dat met de Franse kernmacht (de force de frappe) die nog groter en omvangrijker zou moeten worden, de andere partners in Europa zouden moeten worden beschermd. Hij verklaarde daarover: „Duitsland wenst geen nucleaire bevoogding, maar deelgenootschap”. In samenhang daarmee adviseerde hij De Gaulle de force de frappe te maken tot de kern van een Europese atoommacht.

De politiek die De Gaulle ten aanzien van Oost-Europa volgt, keurt Strauss goed. Hij is het er mee eens, dat Frankrijk het spit afbijt ten einde de betrekkingen met de Oosteuropese landen te verbeteren met het doel, zoals Strauss zegt, „de greep van de Sowjets op de satellietstaten losser te maken en deze staten naar het Westen te trekken”. Zelf wil hij het zwaartepunt iets anders leggen. In zijn boek *Entwurf für Europa* vindt hij, dat deze politiek moet worden gevoerd door een „verenigd West-Europa”, dat daarmee dan als een magneet de landen van Oost-Europa stuk voor stuk naar zich toe zal trekken. Vandaar zijn oproep tot de vorming van een Westeuropese confederatie. Naast de vorming van een Europese confederatie of politieke unie heeft Strauss ook de oprichting van een Europese defensieorganisatie op zijn verlanglijstje staan. In tegenstelling tot Adenauer en Erhard, die koersten op Westduitse militaire deelname aan de NAVO, waarbij gesteund werd op het Amerikaanse militaire potentieel, wil Strauss als basis van de door hem gewenste Europese organisatie, de samenwerking van Frankrijk en West-Duitsland. Strauss vindt dit een beslissend punt en acht de culturele wetenschappelijke en economische betrekkingen met Oost-Europa in vergelijking hiermee van ondergeschikt belang.

Nu is Strauss' Europa-politiek sinds het verschijnen van dit boek al herhaaldelijk bijgeschaafd. In de afgelopen anderhalf jaar heeft Klaus Bloemer daartoe herhaaldelijk bijdragen geleverd. Zijn tactische „verbeteringen” van Strauss' ideeën worden door Schöning in zijn artikel in de *Internationale Spectator* met instemming genoemd.

Zo kwam Bloemer al eind 1966, (in een lezing die te Amsterdam gehouden werd) met de aanvulling, dat de eis van herstel van één Duitse staat niet meer gesteld moet worden, als men

meer ondersteuning wilde vinden voor de Westduitse belangen. In deze lezing verklaarde hij, dat een Duitse politiek, die de nationale eenheid wil herstellen „al haar troeven moet zetten op de vorming van een Westeuropese gemeenschap; de Duitse kwestie wordt op deze manier een integraal onderdeel van de Europese kwestie”. De hieraan nog verbonden eis van erkenning van het recht van Bonn geheel Duitsland te vertegenwoordigen, is in het laatste artikel van Bloemer nu ook weggevallen.

Gevaarlijke aspiraties

De thans opgeworpen ideeën moeten blijkbaar dienen als een nieuw uitgangspunt voor de Westduitse reactie in haar streven naar de vorming van een politieke unie in de één of andere vorm.

Natuurlijk is de vorming van een Europese confederatie niet zo gemakkelijk van vandaag op morgen te realiseren. Het is een politieke lijn op lang zicht. De denkbeelden van Strauss en Bloemer tonen echter duidelijk aan, dat er een radicalisering van de reactie plaats heeft.

Daarbij is zij zelfs bereid over voor haar zulke tere punten als de mogelijke erkenning van de DDR heen te stappen. De plannen om de Oosteuropese landen in de nagestreefde confederatie te betrekken, worden trouwens ideologisch ook voorbereid door het voor te stellen, alsof er een convergentie, een samenvloeien, plaats heeft van de socialistische landen en de kapitalistische landen.

De radicalisering van de reactie, die wij over onze oostgrens kunnen waarnemen, doet zich ook in ons land voor. In het optreden van groeperingen als D'66 en de Christen-radicalen van het slag Bogaers vinden we programpunten van dezelfde aard als in de ideeën van Strauss en Bloemer zijn aan te treffen. Daartoe behoort ook het gepraat in deze kringen over de noodzaak — alsook in de PSP en Nieuw Links — van erkenning van de DDR. De reactionaire krachten hebben in de huidige situatie al lang geen bezwaar meer tegen het aanheffen van deze eis. Het gaat hun echter niet om de erkenning van de DDR als socialistische staat, waar de macht van grootgrondbezitters en monopolisten gebroken is. Het gaat hun om een erkenning van de DDR, die gebruikt kan worden (als de nodige concessies gedaan zijn) om de machtsposities van het Duitse imperialisme uit te breiden. In die zin is er aan deze leuze uiteraard niets progressiefs.

De plannen, die thans in allerlei publicaties besproken worden, dienen krachtig afgewezen en bestreden te worden. Reeds voor er een poging wordt gedaan om ze in de realiteit om te zetten, moet het duidelijk zijn, dat ze op het grootst mogelijke verzet van de vooruitstrevende mensen zullen stranden!

G. MAAS

De economische politiek van het neo-kolonialisme

In februari en maart wordt in New Delhi, de hoofdstad van India, de tweede conferentie van de UNCTAD, de conferentie van de Verenigde Naties over handel en ontwikkeling, gehouden. Er zal hier weer lang, en waarschijnlijk net als op de eerste conferentie van 1964 vruchteloos, worden gepraat over de problemen van de ontwikkelingslanden. Deze vraagstukken worden in de eerste plaats echter verwekt door de erfenis, die het kolonialisme heeft nagelaten en door de uitbuiting, waaraan het neo-kolonialisme deze landen onderwerpt.

In een pas verschenen boekje over het neo-kolonialisme¹⁾ heeft de Engelse auteur Jack Woddis, bekend door een reeks werken over de ontwikkeling in Afrika, o.a. ook een schets gegeven van de economische politiek, die het neo-kolonialisme voert. Daarbij wordt gebruik gemaakt van allerlei methodes, waarvan het hieronder gepubliceerde hoofdstuk een beeld geeft.

In het middelpunt van de activiteiten van het neo-kolonialisme staat zijn economische politiek. Deze heeft ten doel bijstand te verlenen aan de winstmakerij van de grote monopolies; ze moet de imperialistische mogendheden de noodzakelijke economische macht verschaffen om politieke invloed op de regeringen in de ontwikkelingslanden uit te oefenen; ze heeft tot taak een zekere groei van het kapitalisme tot stand te brengen ten einde een klasse te verkrijgen, die zal samenwerken met het imperialisme en de opmars naar het socialisme zal tegengaan. Deze drie onderling verbonden taken tracht de economische politiek van de imperialistische landen ten aanzien van de ontwikkelingslanden te verwezenlijken.

Het is één van de doelstellingen van het neo-kolonialisme in wezen dezelfde economische verhouding tussen het imperialisme en de ontwikkelingslanden te behouden als er tot nu toe heeft bestaan. Daarbij zullen evenwel zekere wijzigingen worden aangemoedigd om deze landen vast op de weg van de kapitalistische ontwikkeling te houden. Dit zal een bepaalde verandering in de bestaande structuren met zich mee kunnen brengen, een zekere mate van industriële groei, enkele veranderingen in het gebruik van de grond en het agrarische stelsel — maar in wezen moeten deze gebieden, volgens de neo-kolonialistische plannen, de producenten blijven van grondstoffen (waarbij een geringe mate van verwerking kan worden toegestaan). Ze moeten optreden als leveranciers van mineralen, van industriële gewassen en voedingsmiddelen aan de westelijke industrie en

¹⁾ "An Introduction to Neo-colonialism", uitg. door Lawrence and Wishart, Londen 1967. Verkrijgbaar bij Bockhandel Pegasus, Prijs f 4,70.

handel en terzelfder tijd optreden als markten voor de industriële produkten van de imperialistische landen. Men hoopt, dat dit patroon van economische betrekkingen zal helpen de imperialistische politieke en strategische belangen te beschermen, daar ze de ontwikkelingslanden economisch zwak en van het imperialisme afhankelijk zullen houden. 'Wie de muzikant betaalt, stelt vast wat er gespeeld zal worden' en dit geldt in het bijzonder als de betreffende regering samengesteld is uit feodale, burgerlijke en kleinburgerlijke lagen, die aanvaarden dat hun landen zwakke, half-kapitalistische landen blijven, die van het buitenland afhankelijk zijn.

Privé-investeringen — bron van reuzenwinsten

Westelijke investeringen, leningen, handelspolitieke maatregelen en „hulp”-schema's zijn er alle op gericht deze gebieden te behouden als het grondstoffenproducerende achterland van het imperialisme, dat het grootste deel van de benodigde machinerieën en eindprodukten uit de moederlanden moet betrekken.

De privé-investeringen worden bijvoorbeeld in hoofdzaak gericht op het mijnwezen en op de plantages, die bronnen zijn voor reusachtige winsten voor het imperialisme. De meeste Amerikaanse investeringen zijn, zoals Richard J. Barber aantoonde, gericht „op de extractieve industrieën, olie, koper, ijzererts, kobalt, rubber, bauxiet, uranium en andere mineralen . . . Er wordt maar heel weinig geïnvesteerd in verwerkende bedrijven, met als resultaat dat de onderontwikkelde landen niet de vaardigheden kunnen verwerven, die nodig zijn voor hun ontwikkeling. Zoals de zaken er nu voor staan, worden de ontwikkelingslanden in de duimschroef genomen: ze verkopen hun olie en mineralen onder voorwaarden, die duidelijk gunstig zijn voor de kopers en ze kopen eindprodukten onder voorwaarden, die gunstig zijn voor de verkopers. Hun moeilijkheden worden nog verergerd door de scheepvaartovereenkomsten, die de transporttarieven zo opstellen, dat ze grote nadelen opleveren voor de nieuwe staten” (*The New Republic*, 30 april 1966).²⁾

Zulke investeringen zijn natuurlijk uiterst voordelig voor de grote monopolies. De beschikbare cijfers uit de Verenigde Staten tonen aan, dat de inkomsten uit deze beleggingen ieder jaar groter zijn dan de uitgaven, die in de vorm van nieuwe investeringen worden verricht. In de jaren 1950 tot 1961 bedroegen de totale netto investeringen, die de Verenigde Staten verlieten, 13.708 miljoen dollar, terwijl de totale inkomsten uit deze in-

²⁾ Volgens recente gegevens hadden de Verenigde Staten in 1964 in Afrika 1.629 miljoen dollar geïnvesteerd. Slechts 225 miljoen daarvan was belegd in verwerkende industrieën — en hiervan weer 192 miljoen in Zuid-Afrika. Dat liet slechts ongeveer 33 miljoen dollar over voor de rest van het continent. Met andere woorden, slechts ongeveer 2 procent van de Amerikaanse investeringen in Afrika (afgezien van het geïndustrialiseerde, door blanken overheerste Zuid-Afrika) richtte zich op de verwerkende industrie; in verhouding tot de bevolking betekent dit slechts zeven dollar per hoofd per jaar.

vesteringen in het buitenland 23.304 miljoen dollar bedroegen. In een rapport van de Amerikaanse Nationale Industriële Raad, waarin de Amerikaanse overzeese beleggingen na 1961 worden onderzocht, wordt verklaard, dat met uitzondering van een enkel jaar „de winsten, die uit de directe buitenlandse beleggingen repatriëren, elk jaar na 1950 groter zijn geweest dan de nieuwe kapitaalexport. In 1964 bijvoorbeeld leverden de buitenlandse beleggingen 3.600 miljoen dollar op, terwijl de kapitaaluitvoer 2.300 miljoen dollar bedroeg — dus een netto winst voor de Verenigde Staten van 1.300 miljoen dollar. Over 1965 wijzen de voorlopige regeringcijfers op een nieuwe kapitaaluitvoer van ongeveer 3.000 miljoen dollar tegen een terugkeer van 4.000 miljoen dollar uit opbrengsten uit deze investeringen”.

Deze cijfers tonen slechts een deel van de waarheid, omdat ze netto winsten laten zien. De bruto winsten uit deze investeringen zijn volgens de ramingen meer dan 8.000 miljoen dollar per jaar. Nu zijn deze investeringen voor een groot deel gedaan in industrieel ontwikkelde landen (Canada, Europa, Australië), maar een aanzienlijk bedrag wordt door de ontwikkelingslanden opgebracht.

Ook voor Engeland zijn de beleggingen in het buitenland een winstgevende bron voor de grote monopolies. In 1965 waren de renten, winsten en dividenden opgelopen tot 1.003 miljoen pond sterling (ponden sterling van voor de devaluatie). Zoals ook het geval is met de Verenigde Staten komt een groot deel daarvan uit de meer ontwikkelde landen, maar ook de nieuwe onafhankelijke staten leveren heel wat op.

Over de periode 1956—1962 zijn er volgens een schatting door de westelijke monopolies kapitalen tot een bedrag van 30.000 miljoen dollar geëxporteerd naar 56 ontwikkelingslanden, maar ze ontvingen aan rente en winst 15.000 miljoen dollar terug. Met andere woorden, in slechts zes jaar verkregen ze winsten tot een bedrag van de helft van hun beleggingen.

Het is daarom overduidelijk, dat, welke ook de voordelen kunnen zijn voor de ontwikkelingslanden, de voordelen voor de beleggers veel groter zijn. In feite tonen de bovengenoemde cijfers aan, dat de buitenlandse investeringen — verre van een middel tot bijstand aan de ontwikkelingslanden te zijn — in hoofdzaak een vorm zijn om rijkdommen uit de ontwikkelingslanden over te brengen naar de imperialistische staten, terwijl deze daardoor tevens gemakkelijker hun economische greep op deze landen kunnen versterken.

Leningen voor slavernij

Buitenlandse leningen (meestal via staatsorganen) dienen hetzelfde doel. In de eerste plaats is er de vraag waarop ze gericht zijn. De buitenlandse leningen aan de regeringen in de ontwikkelingslanden zijn meestal bestemd voor de verbetering van de infrastructuur, voor de bouw van wegen, havens, vliegvelden. Deze zijn niet geheel nutteloos voor het ontwikkelingsland,

maar de reden waarom buitenlandse staatsleningen voor dit doel worden aangewend is, dat zulke projecten de uitgave van grote sommen vereisen en dat de privé-beleggers daarbij niet worden aangetrokken door snelle en grote winsten. Bovendien maken de nieuwe havens e.d. een snellere en grotere export van grondstoffen naar de imperialistische centra mogelijk. Zo wordt het ijzererts van Fort Fouraud (Mauretanië), van het Nimba-gebergte (Liberia) en van Swaziland geëxploiteerd door buitenlandse monopolies. In elk afzonderlijk geval bouwen de regeringen spoorwegen en haveninstallaties om het ijzererts weg te voeren — in de eerste twee gevallen naar het westen en in het laatste geval naar Japan. Het zelfde is gebeurd met de rijke ertsen van Venezuela, die geëxploiteerd worden door Amerikaanse ondernemingen.

Een tweede kenmerk van de leningen (en dit wordt vaak in verband gebracht met de verschillende „hulp”-schema's) is, dat het land dat de lening verstrekt gewoonlijk bepaalt, dat de lening nòch voor de opbouw van een zware industrie, nòch voor bijstand aan de staatssector in de economie ten koste van de privé-bedrijvigheid mag worden benut.

De officiële kringen in de Verenigde Staten verbergen niet, dat zij zich de openlijke aanmoediging van de privé-kapitalistische ontwikkeling in de ontwikkelingslanden ten doel stellen. „Het is de fundamentele politiek van de ICA (International Co-operation Administration) om de Amerikaanse bijstand aan de hulp-ontvangende landen zo te gebruiken, dat de privé-sector van hun economie wordt aangemoedigd”.³⁾

Dean Rusk, de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, verklaarde: „Wij vergroten onze inspanningen om de privé-sector in de ontwikkelingslanden te stimuleren en versterken de rol van de Amerikaanse privé-ondernemingen in ons bijstands-programma”.⁴⁾

Wat dit in een land kan betekenen, wordt geïllustreerd door het voorbeeld van Liberia. In de laatste kwart eeuw heeft de Amerikaanse rubberonderneming Firestone voor een waarde van 160 miljoen dollar rubber uit Liberia verkregen; de Liberiaanse regering ontving daarvoor een schamele 8 miljoen dollar. De gemiddelde netto winst van deze Amerikaanse onderneming is drie maal zo groot als de gehele Liberiaanse staatsinkomsten.

Het derde kenmerk van de buitenlandse leningen, die uit de westelijke landen komen, is hun hoge rentevoet. Het resultaat is, dat er een onmogelijke last op de schouders van de ontwikkelingslanden wordt gelegd. Een zo zware last, dat velen van hen het zich niet meer kunnen „veroorloven” een lening te „ontvangen”. De hoge rente (vaak 6 tot 7 procent, waarbij het kapitaal bovendien in een betrekkelijk korte tijd moet worden terugbetaald), gecombineerd met de voorwaarden waaronder de leningen worden verstrekt en hun gebruik voor werken, die geen

³⁾ W. Krause — Economic Development, Underdeveloped World and the American Interest, San Francisco 1961, blz. 407.

⁴⁾ Department of State Bulletin, 18 april 1966.

grote of snelle opbrengsten leveren, betekenen tezamen dat het ontvangende land meer en meer van zijn nationale inkomen moet benutten voor betalingen aan de buitenlandse geldschietters. De cijfers van de Wereldbank over 1962 tonen, dat 71 landen van Azië, Afrika en Latijns Amerika buitenlandse schulden hebben tot een bedrag van 27.000 miljoen dollar, waarop ze renten en andere kosten moeten betalen tot een bedrag van 5.000 miljoen dollar. In mei 1963 werd door de Britse regering gezegd, dat 28 procent van de Britse „hulp” terugkomt in de vorm van rentebetalingen op vroegere hulp. Op 7 januari 1966 schreef de *Financial Times*, dat „tussen nu en het begin van de zeventiger jaren de onderontwikkelde landen in hun geheel een kwart tot de helft van hun buitenlandse schulden moeten terugbetalen. En daar geraamd wordt, dat dit een bedrag van omstreeks honderd miljard gulden is, is het niet moeilijk zich voor te stellen wat dit zal betekenen voor landen, waarvan de gezamenlijke jaarlijkse exportinkomsten meestal niet hoger zijn dan omstreeks 130 miljard gulden”.

Uit de cijfers blijkt dus duidelijk, dat het bedrag dat in de vorm van winsten en renten uit de onderontwikkelde landen wordt gepompt, elk jaar stijgt en een toenemend deel van de in totaal verleende „hulp” uitmaakt. In een rapport van de secretaris-generaal van de UNCTAD (de conferentie van de Verenigde Naties over handel en ontwikkeling) is berekend, dat de schuldenlast van de ontwikkelingslanden is toegenomen van 9.000 miljoen dollar in 1955 tot 33.000 miljoen dollar in 1964. Dit betekent, dat meer dan de helft van de totale internationale financiële „hulp” aan de ontwikkelingslanden nu weer terugkomt in de vorm van rente op hun schulden en als winsten en dividenden voor de buitenlandse monopolies, die in deze landen hebben geïnvesteerd.

De voortzetting van deze gang van zaken zal de ontwikkelingslanden in een onmogelijke positie plaatsen. De president van de Internationale Bank voor reconstructie en ontwikkeling, George D. Woods, heeft erop gewezen, dat „de onderontwikkelde landen in hun geheel nu meer dan een tiende deel van hun verdiensten in buitenlandse deviezen moeten gebruiken voor de betaling van schulden... Deze betalingen zullen in een zich versnellend tempo stijgen en in niet meer dan een jaar of vijftien, zouden zij in de huidige vorm de deviezeninkomsten geheel opslokken”.⁵⁾

De leningen uit de imperialistische landen zijn duidelijk een middel geworden om de ontwikkelingslanden verder in slavernij te brengen en ze geheel afhankelijk te maken van de westelijke regeringen en bankinstellingen.

Uitplundering door prijsverschillen

De beroving door middel van winsten en rente op leningen is niet de enige last, die de ontwikkelingslanden moeten dragen.

Er is nog een derde kanaal, waarlangs de rijkdom van de ontwikkelingslanden wordt weggehaald en dat is de prijsverhouding tussen de prijzen van hun goederenexport en de prijzen van de machines en industriële eindprodukten, die zij uit het westen importeren.

In een speciale UNO-studie uit 1949 werd aangetoond, dat tussen 1897 en 1938 de gemiddelde prijzen van de grondstoffen en voedingsmiddelen met ongeveer een derde daalden ten opzichte van de prijzen van industriële produkten. Een latere UNO-studie (*Economic Problems*, nr. 600, 20 juni 1959) wees erop, dat de prijsverhoging van de industriële goederen en de daling in de prijzen van grondstoffen een verlies aan invoercapaciteit voor de ontwikkelingslanden betekende van ongeveer „het equivalent van zes jaar leningen aan de onderontwikkelde landen van de Internationale Bank voor reconstructie en ontwikkeling, op de basis van de prijzen van 1956-'57". Pierre Moussa berekende, dat — als de export van de grondstoffen e.d. van de niet-geïndustrialiseerde delen van de wereld gesteld wordt op ongeveer 250 miljard gulden — „een prijsverschuiving van 14 procent voldoende zou zijn om het jaarlijkse inkomen van de tiers-monde (derde wereld) met 35 miljard gulden te doen stijgen, — het totaal van de gehele hulp aan de onderontwikkelde landen”.⁶⁾

Een UNO-rapport van 1961 (International Assistance to the Less Developed Countries) onthulde, dat tussen 1953-'55 en 1957-'59 het verlies, dat de onderontwikkelde landen leden door de verslechtering in prijsverhoudingen ongeveer twee maal zo groot was als het totale bedrag aan hulp dat deze landen ontvingen.

Tussen de jaren 1954 en 1962 steeg de produktie en export van cacao in Nigeria met 120 procent; ofschoon de export dus werd verdubbeld, kreeg Nigeria voor deze cacao slechts 290 miljoen gulden tegen 300 miljoen gulden in 1954. Als het land in 1962 dezelfde prijs voor de cacao had gekregen als in 1954, zou het 700 miljoen gulden hebben ontvangen — met andere woorden: het werd beroofd van 410 miljoen gulden. Maar daarmee houdt de uitplundering niet op, want in deze zelfde periode stegen de prijzen van de machines en industriële eindprodukten, die het land moest importeren, aanzienlijk.

Evenzo ging het met Ghana. In 1952 kreeg het 4.670 gulden per ton voor zijn cacao. Na in 1957 de onafhankelijkheid te hebben verworven, baseerde het de plannen voor de economische ontwikkeling op de veronderstelling, dat het verscheidene jaren zou kunnen rekenen op een bescheiden prijs van 2.000 gulden per ton. In feite hadden de grote westelijke importeurs min of meer een verzekering in die richting gegeven. In 1965 echter was de prijs gedaald tot 850 gulden per ton. Dit maakte de economische ontwikkelingsplannen tot een ruïne en was één van de oorzaken van de moeilijkheden, die een deel waren van de achtergrond van de staatsgreep tegen president Nkrumah.

⁶⁾ Pierre Moussa — *Les nations prolétaires*, Parijs 1960.

Als men in overweging neemt, dat Ghana in 1954-'55 855 miljoen gulden ontving voor 210.000 ton cacao en in 1964-'65 slechts 770 miljoen gulden voor 590.000 ton, waarbij dan nog 300 miljoen gulden werd uitgegeven voor de bestrijding van plantenziekten, dan kan men begrijpen hoezeer de ontwikkelingslanden lijden onder de bekwaamheid van de westelijke mogendheden in het beheersen van de markt en het manipuleren van de prijzen in hun belang en ten nadele van de ontwikkelingslanden.

Deze voorbeelden laten zien met wat voor problemen de ontwikkelingslanden te maken hebben. Over een reeks jaren gezien zullen de prijzen van de grondstoffen — mineralen en landbouwprodukten — in vergelijking met de prijzen van de industrieproducten en in het bijzonder van de machines, die ze moeten importeren, dalen of slechts zeer langzaam stijgen, en dat dan nog met grote schommelingen.

De omvang van deze beroving is zo groot, dat de kloof tussen de westelijke industrielanden en de ontwikkelingslanden steeds groter wordt. Voor Latijns Amerika bedroegen, volgens het Internationale Monetair Fonds, de verliezen uit de door de Verenigde Staten opgedrongen niet-equivalente ruil in de periode 1951 — 1962 ongeveer 20.500 miljoen dollar. Wat Afrika betreft, merkte prof. Dumont op: „Van 1955 tot 1959 daalden de exportprijzen met 15 procent, wat een verlies voor tropisch Afrika van 600 miljoen dollar betekende, twee maal de omvang van de buitenlandse hulp”.⁷⁾

Op de UNCTAD-conferentie van 1964 werd geschat, dat voor alle ontwikkelingslanden tezamen — rekening houdend met de huidige berovingsgraad, die voortkomt uit de ongelijke ruil — het totale verlies in 1970 7.000 miljoen dollar zou bedragen.

Om het probleem op een andere wijze te laten zien, geven we hierbij de volgende tabel:

Wat nodig was om	Ongelijke ruil		
	1 ton geïmporteerd staal te kopen		
	1951	1961	stijging
	in Engelse ponden		
Ghana, cacao	202	571	283 procent
Brazilië, koffie	158	380	240 procent
Malakka, rubber	132	441	334 procent

De hoeveelheid staal, die deze landen invoeren, moet dus betaald worden met toenemende hoeveelheden van hun belangrijkste exportprodukten. Dit is de zuiverste oplichting.

Daar dit een duidelijke oorzaak is voor de moeilijkheden van de ontwikkelingslanden en het noodzakelijk blijkt te zijn om meer gelijkwaardige handelsverhoudingen tot stand te brengen, dringen de ontwikkelingslanden eerder aan op eerlijke handelsbetrekkingen dan op hulp. De westelijke mogendheden hebben zich op dit gebied echter volhardend verzet tegen iedere maat-

regel, welke de zaken gemakkelijker zouden maken voor de ontwikkelingslanden.

Hulp — voor wie?

Terwijl de industrieel ontwikkelde westelijke landen in de laatste jaren meer genomen hebben van de ontwikkelingslanden in winsten, in rente op leningen en in terugbetalingen, alsook door de voordelen die voortspruiten uit de ongelijke prijsverhoudingen, zijn de bedragen, die ze via verschillende „hulp”-schema's geven, voortdurend geringer geworden. De gecombineerde totale economische hulp van de OEES-landen (dertien Westeuropese landen, tezamen met Canada en de Verenigde Staten) daalde van 22,8 miljard gulden in 1963 tot 22,2 miljard gulden in 1964.

De Verenigde Staten, die ongeveer 60 procent van dit bedrag fourneerden, hebben de grootste beperkingen aangebracht. De officiële „buitenlandse hulp” van de Verenigde Staten is van een jaarlijks gemiddelde van 20 miljard gulden aan het einde van de jaren vijftig gedaald tot ongeveer 12 miljard gulden in 1967 — d.w.z. tot ongeveer 40 procent van de winsten, die behaald worden uit de overzeese investeringen. Deze „hulp” houdt echter de militaire bijstand aan landen „die grenzen aan de Sowjet-Unie en China” in. De 12 miljard gulden voor 1967 zouden verdeeld worden in 8,8 miljard gulden voor economische doeleinden en 3,2 miljard gulden voor militaire hulp. In dat laatste cijfer zijn de uitgaven voor de oorlog in Vietnam niet inbegrepen. De kosten daarvan bedroegen in 1966 54 miljard gulden en volgens een schatting in 1967 76 miljard gulden. In sommige gevallen is het deel van de „hulp”, dat in feite wordt uitgegeven voor economische doeleinden, te verwaarlozen. In het geval van Laos is bijvoorbeeld door de *Tribune des Nations* over de hulp in het jaar 1957 verklaard: „De officiële Amerikaanse hulp voor Laos bedraagt 74 miljoen dollar per jaar. Deze hulp wordt als volgt verdeeld: 7 miljoen dollar voor de politie en veiligheidsdiensten, 7 miljoen voor bestuursdoeleinden, 50 miljoen voor een leger van 25.000 man en nog eens 10 miljoen dollar voor het onderhouden van 250 Amerikaanse adviseurs en deskundigen”. Er is niet veel rekenkunst nodig om vast te stellen, dat daarmee de gehele som van 74 miljoen dollar is uitgeput. Er blijft geen dollar over voor economische doeleinden, op industrieel noch op agrarisch gebied.

Het cijfer van de Amerikaanse „buitenlandse hulp” is voor het belastingjaar 1966-'67 het laagste van de gehele na-oorlogse periode. Als men er dan nog rekening mee houdt, dat van de 8,8 miljard gulden, die voor economische doeleinden bestemd heten te zijn (van een totaal van 12 miljard gulden), 20 procent bestemd is voor Saigon, d.w.z. voor de oorlog, is het bedrag voor de economische hulp het laagste in deze periode. Naast de stijging van de bedragen, die voor militaire doeleinden bestemd zijn, valt nog op, dat er een verschuiving van giften naar leningen plaats heeft.

De „hulp”-plannen bevoordelen op verschillende wijze de ge-
ver. Onveranderlijk wordt een groot deel van de fondsen ge-
bruikt voor aankopen bij de schenker tegen prijzen, die hoger
zijn dan op de wereldmarkt gelden. In een studie van dr. Franz
Pick over Pakistan wordt erop gewezen, dat de Amerikaanse
bijstand een versluierde vorm is van wat hij „zelf-financiering”
noemt en in feite neerkomt op „een subsidie aan de Amerikaan-
se binnenlandse industrie”. Uit zijn studie blijkt, dat 90 pro-
cent van de Amerikaanse „hulp” uiteindelijk in de Verenigde
Staten wordt uitgegeven. In een samenvatting van deze studie
in de *Financial Times* wordt gezegd: „Het is zeker, dat meer dan
90 procent van de hulp, die de Verenigde Staten in de vorm van
leningen aan Pakistan geeft, in de Amerikaanse economie wordt
teruggeploegd in de vorm van aankopen in de Verenigde Sta-
ten — tegen prijzen die boven de wereldmarktprijs liggen —,
alsook langs de weg van salarissen van deskundigen, vracht- en
verzekeringskosten enz.”⁸⁾

In het Amerikaanse „hulp”program voor 1966-'67 is een derde
van de sommen, die bestemd zijn voor de landbouw, bedoeld
om uitgegeven te worden voor de aankoop van Amerikaanse
kunstmeststoffen.

Zo gaan de imperialistische mogendheden, zelfs als ze niet meer
beschikken over de directe staatsmacht in de koloniale gebie-
den, op tal van manieren voort met het uitbuiten van hun
mankracht en hulpbronnen. In feite neemt de omvang van de
uitplundering nog toe. De nieuwe onafhankelijke staten heb-
ben niet alleen meer te maken met één imperialistische macht
als tijdens de directe koloniale overheersing, maar met een aan-
tal imperialistische staten, die elk voor zich trachten maximale
winsten te behalen. In het bijzonder staan zij daarbij tegenover
de Verenigde Staten, de economisch machtigste en meest mee-
denkenloze van de imperialistische staten.

Collectief kolonialisme

Daarbij komt dan nog, dat het neo-kolonialisme — naast de
nieuwe mogelijkheden die het heeft geopend voor de afzonder-
lijke imperialistische mogendheden — een gemeenschappelijke
uitbuiting van de ontwikkelingslanden mogelijk maakt. Daar-
voor wordt de term „collectief kolonialisme” gebruikt. Dit kan
de vorm aannemen van de oprichting van financiële reuzencon-
sortiums door de internationale monopolies, van de oprichting
van bijzondere internationale lichamen, financiële instellingen
en regelingen, alsook van het tot stand brengen van speciale
regelingen met groepen van landen, zoals bijvoorbeeld de Alli-
antie voor Vooruitgang die het Amerikaanse imperialisme aan
de Latijnsamerikaanse landen heeft opgelegd en het Associatie-
verdrag van een reeks Afrikaanse landen met de EEG.
De ervaring van de achttien Afrikaanse met de EEG geassocie-

eerde landen heeft laten zien, dat de Gemeenschappelijke Markt wordt gebruikt als een middel om de economische ontwikkeling in Afrika tegen te houden in het belang van de grote Europese monopolies. Ofschoon gezegd was, dat de EEG een goede markt zou zijn voor de Afrikaanse produkten en dat er betere prijzen zouden worden betaald voor de geëxporteerde grondstoffen, moeten de geassocieerde staten hard vechten om hun markten in West-Europa te handhaven en staan ook zij voor de zich verbredende kloof tussen de prijzen van hun exportgoederen en de goederen, die ze invoeren uit de EEG-landen. Zo is gebleken, dat terwijl de EEG-import uit de geassocieerde Afrikaanse landen van 1963 tot 1965 in hoeveelheid steeg met 66 procent, de waarde slechts met 17 procent toenam als gevolg van de prijsdaling van de Afrikaanse grondstoffen. Voor een zelfde hoeveelheid exportgoederen kon steeds minder gekocht worden.

Door gebruik te maken van al deze middelen dient het neokolonialisme de economische, militaire en politieke belangen van de imperialistische staten, terwijl het terzelfder tijd in de ontwikkelingslanden toestanden wil tot stand brengen, die de politieke macht in handen laten van die sociale lagen, die bereid zijn samen te werken met het imperialisme en het best geschikt zijn om deze collaboratie te verwezenlijken. Dit neokolonialisme kan grote schade teweeg brengen, maar het wordt verscheurd door tegenstellingen, die het uiteindelijk naar zijn ondergang zullen leiden.

J. WODDIS

„Het Kapitaal” in nieuwe Nederlandse vertaling

Kort nadat het eeuwfeest van de verschijning van het eerste deel van Karl Marx' „Das Kapital” was gevierd, is bij de uitgevers C. de Boer jr. en Paul Brand een Nederlandse vertaling van dit belangrijke werk verschenen. *) Dit is een nieuw bewijs van de toenemende belangstelling en aandacht in brede kringen voor het marxisme. Het leek geruime tijd, of deze belangstelling zich vooral zou beperken tot de filosofische gedachten van Marx, waarbij met name de jeugdwerken belicht werden. Thans wordt echter steeds meer beseft, dat deze niet kunnen worden losgemaakt van de latere werken van Marx, met name niet van zijn uiteenzettingen over de economie van het kapitalisme. De betekenis van Marx' studie van de wetten die de ontwikkeling van de kapitalistische economie regelen, wordt na vele tientallen jaren van stilzwijgen erkend. Dat Marx door zijn economische studies baanbrekend werk voor de arbeidersbeweging heeft verricht, is algemeen bekend, doch thans geven vele burgerlijke economen toe, dat Marx in zijn hoofdwerk „Das Kapital” talrijke nu actuele kwesties voor de eerste maal op oorspronkelijke en vruchtdragende wijze heeft behandeld. Kennisname van Marx' werk zal voor een ieder, die zich bezighoudt met de problemen van de ontwikkeling der maatschappij, van grote betekenis zijn.

Een rechtvaardiging behoeft deze nieuwe vertaling daarom geenszins. Toch heeft de vertaler, dr. I. Lipschits — die politieke wetenschappen heeft gestudeerd in Amsterdam en Parijs en daarna in Amsterdam en in Haifa politicologie heeft gedoceerd — het nodig gevonden om deze in een uitgebreid woord vooraf te geven. Ook hij spreekt daarbij over de toenemende belangstelling voor het marxisme van de zijde van de moderne wetenschapsmensen. Tevens wijst hij op de betekenis van Marx' werk voor de massabewegingen in de wereld en voor de arbeidersbeweging in de vooraanstaande kapitalistische landen als een der redenen om van deze ideeën kennis te nemen.

Daarbij vervalt dr. Lipschits echter in bekende, uit de boeken van Banning c.s. overgenomen, overdrijvingen en vervalsingen. Een uitspraak van Engels — die „Het Kapitaal” de „Bijbel van de arbeidersklasse” noemde — gebruikend, verklaart hij, dat voor het proletariaat „de leer van Marx iets had van een religie”. Het gaat echter in Marx' werk niet om profetieën e.d., maar om het ontdekken van wetmatigheden, die het kapitalistische stelsel eigen zijn en die in zijn tegenstellingen tot

*) Karl Marx — Het Kapitaal. Vertaald door dr. I. Lipschits. Uitgegeven door C. de Boer jr. en Paul Brand (Hilversum—Antwerpen). 1967. Prijs f 37,50.

uiting komen. Door de kennis daarvan kan de arbeidersklasse juist handelen en de noodzakelijke verandering van maatschappelijk stelsel tot stand brengen. Dr. Lipschits geeft de „prophetie” in de volgende woorden weer: „Met de ‚onontkoombaarheid van een natuurproces’ zou de burgerlijke samenleving ondergaan en het socialisme zegevieren, zouden de uitbuiters worden uitgebuit, de onteigenaars worden onteigend.” De in vlamme taal geschreven passage waarin Marx spreekt over de onteigening der onteigenaars, over de onteigening „van enkele usurpatoren door de volksmassa”, is in deze vertaling te vinden op blz. 595—596, maar daar is (uiteraard) niets te vinden over de „uitbuiting der uitbuiters”. De arbeidersklasse heeft juist volgens de mening der marxisten de taak en de kracht om een einde te maken aan iedere uitbuiting. Hun de wil tot voortzetting der uitbuiting in de schoenen te willen schuiven, is toch wel erg grijs. De krampachtige poging tot rechtvaardiging van wat geen rechtvaardiging nodig heeft, leidt tot zulke misstappen.

Ook de verdediging van de noodzaak van een nieuwe vertaling, na de vertaling van F. van der Goes van het begin dezer eeuw, lijkt ons onnodig. Alleen al het verouderde taalgebruik van Van der Goes noopte daartoe, nog afgezien van het feit dat deze vele onnauwkeurigheden en fouten bevatte en wetenschappelijk in het geheel niet bruikbaar was. Een nadere verdediging daarvan was misschien in een tijdschriftartikel interessant geweest, maar was als inleiding tot deze vertaling werkelijk niet nodig. Nog afgezien van de mogelijkheid, dat, als de vertaling van dr. Lipschits woord voor woord en regel voor regel wordt nagevlooid, ook wel fouten en tekortkomingen aan het licht zullen treden. Een ervan wordt de lezer trouwens in kapitalen voorgelegd. De ondertitel van „Het Kapitaal” (in het Duits „Kritik der politischen Ökonomie”) wordt namelijk weergegeven als „Een kritische beschouwing van de economische politiek” in plaats van „Kritiek op de politieke economie”.

Deze gelijkstelling van politieke economie en economische politiek, geheel verschillende begrippen, zal niet alleen voor economen een lachertje zijn.

Bij het doorbladeren van de vertaling en de lezing van een aantal passages krijgt men de indruk, dat dr. Lipschits in het algemeen met zorg en trouw aan de tekst is te werk gegaan. Al had hij van mij de vaak zeer lange zinnen van Marx wel eens in tweeën mogen hakken, om de leesbaarheid te vergroten. Niet nodig was het echter om de fouten, die er ook in de herhaaldelijk gecorrigeerde edities zijn blijven staan, over te nemen. Ik noem er twee — in wezen kleinigheidjes —, die in de literatuur over Marx’ boek herhaaldelijk zijn aangegeven en betrekking hebben op het gebruik van de woorden „omgekeerd evenredig”. Zowel op blz. 86 als op blz. 500 gebruikt Marx deze term, ofschoon uit de tekst duidelijk is dat er moet staan „evenredig”! De tekst is mocelijk genoeg, om de lezer de uit zulke verwarringen voortvloeiende raadseltjes te onthouden. In plaats van een rechtvaardiging en verantwoording was het

misschien beter geweest om wat ruimte te besteden aan een personenregister met enkele gegevens over de in Marx' werk aangehaalde en bestreden auteurs en een verklaring van een aantal vreemde termen.

Ongeacht deze kleine kritische opmerkingen verdient het werk van vertaler en uitgever lof. Het is te hopen, dat door het verschijnen van deze nieuwe vertaling velen er toe gebracht zullen worden om „Het Kapitaal” te gaan bestuderen. Mogelijk dat later dan ook het tweede en derde deel — ook voor degenen die Duits lezen meestal een gesloten boek — zullen kunnen verschijnen.

JAAP WOLFF

Gezag in de onderneming

Aan de reeks van boeken, die gewijd zijn aan de problemen van het moderne kapitalistische grootbedrijf, heeft dr. Ph. A. Idenburg er een toegevoegd, dat zich geheel bezighoudt met het vraagstuk van het „gezag” van de ondernemer over de werknemers in zijn bedrijf.*)

Dit vraagstuk vervult, volgens de schrijver, vele ondernemers met zorg en trekt daarom in ondernemerskringen de aandacht. Want „omdat er ziekte is zijn wij ons gaan interesseren voor de gezondheid”, schrijft dr. Idenburg. In dit, kennelijk voor de leidingen van de grote ondernemingen bestemde boek, probeert de schrijver geneesmiddelen te vinden voor de bestrijding van deze „ziekte”: het feit, dat de arbeiders niet bereid zijn het „gezag” van de ondernemers als zo heilig te beschouwen als ze het zelf vinden.

In dit boek wordt eerst, zoals in een proefschrift gebruikelijk is, (met het werk behaalde dr. Idenburg de doctorstitel aan de Universiteit van Groningen) een jungle van definities doorworsteld. In de onderneming zou de ondernemersleiding pas werkelijk gezag kunnen uitoefenen, als zij haar machtsposities in het oog van de werknemers weet te wettigen. Dr. Idenburg twijfelt weliswaar niet aan de gerechtvaardigdheid hiervan, wat voortvloeit uit zijn visie op het kapitalisme, maar vindt wel, dat het een probleem is hoe de ondernemers hun optreden aanvaardbaar moeten maken.

Grote aandacht besteedt hij in dit kader aan de „reputatiebehartiging” of „public relations”. Hij onderstreept, dat daarbij vooral op de sociale betekenis van de onderneming wordt gewezen. De onderneming wordt dan genoemd als „doelgericht verband van samenwerkende mensen”, die arbeidsplaatsen verschaft en bijdraagt tot de welvaart, terwijl ze ook de grondrechten en -vrijheden zou helpen waarborgen. Daarbij wordt dus gepoogd het winstprincipe als doel van de onderneming op de achtergrond te schuiven.

*) Dr. Ph. A. Idenburg — Het gezag in de onderneming. Uitg. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1966. Prijs f 9,50.

Ook het personeelsbeleid, dat in een grote onderneming een belangrijke rol speelt, wordt in dit verband uitvoerig besproken. De schrijver legt er de nadruk op, dat dit beleid aan andere eisen moet voldoen dan in het verleden, omdat in het grootbedrijf de arbeiders een sterk veranderde positie innemen. Hij omschrijft dit als volgt: „De schaalvergroting in de industrie komt ook tot uiting in de groeiende relatieve kapitaalsinvesteringen. Daarmee is de betekenis van de discretie van de arbeider toegenomen; positief zowel als negatief (afbreukrisico) is de invloed van de arbeider groter geworden. Bij vele apparaten kan de bediende de kwaliteit van grote hoeveelheden van het produkt beïnvloeden. Negatief betekent dit, dat een enkele verkeerde handeling verrekende gevolgen kan hebben” (blz. 70). Alleen met behulp van de gebruikelijke dwangmethodes is het niet mogelijk een goede „ethic of workperformance” (arbeidsethiek) te bereiken.

Er worden verscheidene methoden in dit moderne personeelsbeleid toegepast. Dr. Idenburg behandelt de paternalistische methodes, waarbij „harde autocratische zakelijkheid en oprechte menselijke belangstelling dienen samen te gaan. Als voorbeelden daarvan noemt hij o.a. Philips en IBM.

Verder besteedt hij veel aandacht aan de „human relations”- (menselijke verhoudingen) methoden en ook aan de kritiek daarop. Eén citaat, dat hij daarbij aanhaalt, mag niet onvermeld blijven. Het is een uitspraak uit een boek van Bantje en Van der Wolk (Personeelsbeleid heden en morgen, 1965), dat als volgt luidt: „De mens interesseert ons niet omdat wij zo ethisch zijn, maar omdat hij bij ons werkt. Wij verwerpen daarom elke vorm van personeelsbeleid, die uitgaat van een idealistische doelstelling”.

Zelf legt dr. Idenburg de nadruk op de participatie (deelname)-methodes in het personeelsbeleid. In zijn uiteenzettingen moet hij echter tevens al de ondoeltreffendheid en dubbelzinnigheid van deze methoden laten doorschemeren.

Zo zegt hij o.a., dat het een moeilijkheid is „dat de leden van de ondernemingsraad geen wettelijke bescherming hebben tegen de repercussies van de zijde van de ondernemer of de directe chef, zodat men zich niet vrij voelt in het spreken” (blz. 95). Ook wordt het personeel het inzicht in het te voeren beleid onthouden. Als voorbeeld wijst hij op de massa-ontslagen, die in een aantal ondernemingen hebben plaatsgehad en waarbij zo weinig voorlichting was gegeven, dat de ontslagen volkomen onverwacht kwamen.

De pogingen, om met behulp van kunstgrepen de loyaliteit van de arbeiders met het ondernemersdoel te verkrijgen, zullen steeds weer op de barrière van de werkelijke toestanden in het kapitalistische bedrijf stuiten en als bedrog door de arbeiders worden ontmaskerd.

H. J. BINDELS

Het ontstaan van de arbeidersklasse

In een van talrijke illustraties voorzien uitgave is in de „Wereldakademie”-serie een werkje van de Oostduitse historicus prof. J. Kuczynski verschenen, waarin de geschiedenis van het ontstaan van de arbeidersklasse in beknopte vorm wordt behandeld.*)

Met behulp van tal van aanhalingen uit rapporten en beschouwingen van tijdgenoten wordt een beeld gegeven van de toestand van de arbeiders in de eerste helft van de vorige eeuw, toen er na de industriële revolutie een omvangrijk industrieproletariaat ontstond. In deze periode heeft het kapitalisme als stelsel definitief overwonnen en zijn de arbeiders geworden tot één der fundamentele klassen van de maatschappij.

Volgens Kuczynski kan men pas dan van een arbeidersklasse spreken en is er voor die tijd hoogstens sprake van een arbeidersgroep. Dit in tegenstelling met de opvatting, dat de arbeidersklasse tezamen met het kapitalisme ontstaat, ook als dit nog in de feodale samenleving worstelt om zich te ontwikkelen en de arbeiders dus geen grote groep zijn, maar nog een zeer gering volksbestanddeel. In „*Het Kapitaal*” uitte Marx de mening, dat ook dan al van een klasse moet worden gesproken. Marx gaat hierbij uit van de objectief aan te wijzen kenmerken (n.l. de arbeiders hebben geen eigen produktiemiddelen, de arbeidskracht is geworden tot een waar) en niet zozeer van de omvang van de arbeidersklasse en de ontwikkelingsgraad van het kapitalisme.

Kuczynski gaat in zijn redenering uit van de beslissende betekenis van het machinale werktuig en is van mening, dat zolang er gewerkt werd met andere werktuigen er nog niet van een arbeidersklasse kan worden gesproken. „Zonder machines geen arbeidersklasse”, zegt hij. En de conclusie is daaruit dan, dat tot de arbeidersklasse alleen zij behoren, die met hun handen werken door de machine te bedienen; dit in tegenstelling tot de employés en technici e.d.

Dit is een zeer enge omschrijving van het begrip arbeidersklasse en herhaaldelijk houdt Kuczynski daar zelf ook niet aan vast, Elders wordt b.v. het industrieproletariaat weer de kern van de moderne arbeidersklasse genoemd. Weer op een andere plaats blijkt echter, dat buiten de industrie-arbeiders dan tot de arbeidersklasse „in ruime zin” alleen nog de bouwvakarbeiders en de mijnwerkers worden gerekend!

Op andere plaatsen in zijn boek blijkt Kuczynski trouwens nog andere eisen te stellen eer hij bereid is van een arbeidersklasse te spreken — de arbeiders moeten eerst een eigen denk- en handels-

*) J. Kuczynski — Het ontstaan van de arbeidersklasse. Wereldakademie-serie. W. de Haan/J. Meulenhoff. 1967. Prijs f 10,90.

wijze bezitten voor er van klasse kan worden gesproken. Zo worden objectieve en subjectieve factoren voortdurend door elkaar gehaald en blijft het werkje in dit opzicht verward en verwarrend.

Interessant is vooral de schets van de ontwikkeling van de arbeidersklasse na de industriële revolutie in de verschillende landen, waarbij met name ook gewezen wordt op de verschillen met het Engelse patroon.

S. VAN DONGEN

Brief van partijbestuur CPN inzake conferentie te Boedapest

Het partijbestuur van de CPN besloot op zijn zitting van zaterdag 13 januari een brief van de volgende inhoud te sturen aan de Hongaarse Socialistische Arbeiderspartij (in antwoord op het eveneens hierbij gepubliceerde schrijven van deze partij):

Waarde Kameraden,

Het partijbestuur van de CPN besprak uw brief van 15 december 1967, waarin een delegatie van onze partij wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een consultatieve bijeenkomst.

Wij willen naar aanleiding van uw brief de volgende opmerkingen maken:

1. In de aanhef van uw brief wordt gesproken over een consultatieve bijeenkomst „om onze meningen over de bijeenroeping van een brede internationale beraadslaging van de communistische en arbeiderspartijen uit te wisselen.” Even verder wordt daar echter aan toegevoegd dat de gedelegeerden op deze consultatieve bijeenkomst „een gemeenschappelijk standpunt en een concreet plan ter voorbereiding van de (internationale) beraadslaging moeten uitwerken”. Hieruit blijkt dat de benaming van consultatieve bijeenkomst dubbelzinnig is en dat het blijkbaar niet gaat om een uitwisseling van meningen maar wel om het nemen van bindende besluiten.

2. In uw brief staat: „De op de consultatieve bijeenkomst democratisch en collectief vastgestelde stellingname zouden wij ter bevestiging aan het centraal comité van de eigen partij kunnen voorleggen”.

Dit toont opnieuw aan dat het hier niet om een consultatie gaat maar wel om te komen tot een internationale stellingname van vertegenwoordigers van een aantal partijen achter de rug van die partijen om. De „eigen” partijbesturen zouden slechts *achteraf* de reeds genomen besluiten kunnen bespreken en zonodig verwerpen. Deze opzet is naar onze mening in strijd met de in de Communistische Partij onontbeerlijke normen van leninistische democratie en autonomie.

Gewichtige vraagstukken die niet slechts van organisatorische aard zijn maar vooral principiële betekenis hebben, dienen, zowel wat hun inhoud als de formulering betreft, *van te voren* in de „eigen” partijen en partijbesturen te worden behandeld.

Naar onze mening wordt door uw centraal comité de omgekeerde, onjuiste, weg ingeslagen, doordat wordt bepleit dat eerst door afgevaardigden zonder mandaat daartoe in een bijeenkomst van een aantal partijen „een gemeenschappelijk standpunt”, „een concreet plan” worden uitgewerkt en „collectieve besluiten” worden genomen. Daarna kunnen de partijen dan hierop ja of nee zeggen. Bij verwerping van de genomen besluiten wordt aldus de houding van vertegenwoordigers openlijk afgekeurd. Het is zonder meer duidelijk dat daardoor nieuwe conflicten worden geschapen, niet alleen inzake de verhoudingen tussen de

partijen, maar tevens binnen de aan de bijeenkomst deelnemende partijen zelf en hun leidingen.

3. De mededeling dat voor de consultatieve bijeenkomst alle vertegenwoordigers van de communistische en arbeiderspartijen die hebben deelgenomen aan de Moskouse internationale beraadslaging in het jaar 1960 worden uitgenodigd is eveneens dubbelzinnig en niet realistisch.

Er bestaat onder de huidige omstandigheden geen vooruitzicht dat alle partijen die aan de conferentie van 1960 te Moskou hebben deelgenomen de uitnodiging tot de consultatieve bijeenkomst zullen aanvaarden.

4. In uw schrijven wordt de hoop uitgesproken dat wij door deelname „het succes van de consultatieve bijeenkomst en daardoor de organiseren van de internationale conferentie van de communistische en arbeiderspartijen zullen waarborgen”. Hieruit blijkt dat de consultatieve bijeenkomst direct wordt verbonden met het organiseren van een internationale conferentie. Bij voorbaat wordt daardoor reeds de uitslag van de consultatie vastgelegd.

De CPN heeft in deze vraagstukken haar houding duidelijk op het 22ste Congres (22-23-24 december 1967) bepaald.

Dit geschiedde door de eenstemmige goedkeuring van de „discussie-grondslag” en het referaat namens het partijbestuur waarin een internationale conferentie wordt verworpen „welke onder de huidige omstandigheden tot geen enkele oplossing van de vraagstukken zou leiden, maar de toestand slechts zou verscherpen en kunnen leiden tot scheuring en fractievorming”.

Het voorstel van uw centraal comité bewijst helaas, hoezeer dit in overeenstemming is met de werkelijkheid.

Om deze redenen heeft het partijbestuur van de CPN uitgaande van de besluiten van ons 22ste partijcongres besloten niet in te gaan op de uitnodiging voor de in uw brief aan de orde gestelde bijeenkomst.

Het partijbestuur van de
Communistische Partij van Nederland,
H. J. HOEKSTRA

De brief van de Hongaarse Soc. Arbeiderspartij, waarop geantwoord werd, luidde:

Waarde Kameraden,

Op grond van de oproep van de achttien zusterpartijen, die het op 25 november 1967 verschenen communiqué hebben uitgegeven, nodigt het Centraal Comité van de Hongaarse Socialistische Arbeiderspartij uw uit 2-3 leden bestaande delegatie uit, om in het kader van een consultatieve bijeenkomst onze meningen over de bijeenroeping van een brede internationale beraadslaging van de communistische en arbeiderspartijen uit te wisselen. Naar onze mening zou het met het oog op de belangrijkheid van het thema doelmatig zijn, als bij de consultatieve bijeenkomst de delegaties van de zusterpartijen door een lid van het politiek bureau resp. door de secretaris van het centraal comité geleid zouden worden. Natuurlijk beslist elke zusterpartij, die aan de bijeenkomst te Boedapest wenst deel te nemen, zelf over het

NIEUWE PEGASUS-UITGAVE

ACTIE IS BESLISSEND

Voor nationale onafhankelijkheid
en volledige werkgelegenheid

Teksten van het 22ste Congres van de CPN

Openingsrede (P. de Groot)

Congresinleiding (H. Hoekstra)

Discussiegrondslag

Resoluties

84 blz. Geïllustreerd f 2,50

CASTRO OVER REVOLUTIE

De weg van de klassenstrijd in de Latijns-Amerikaanse landen.

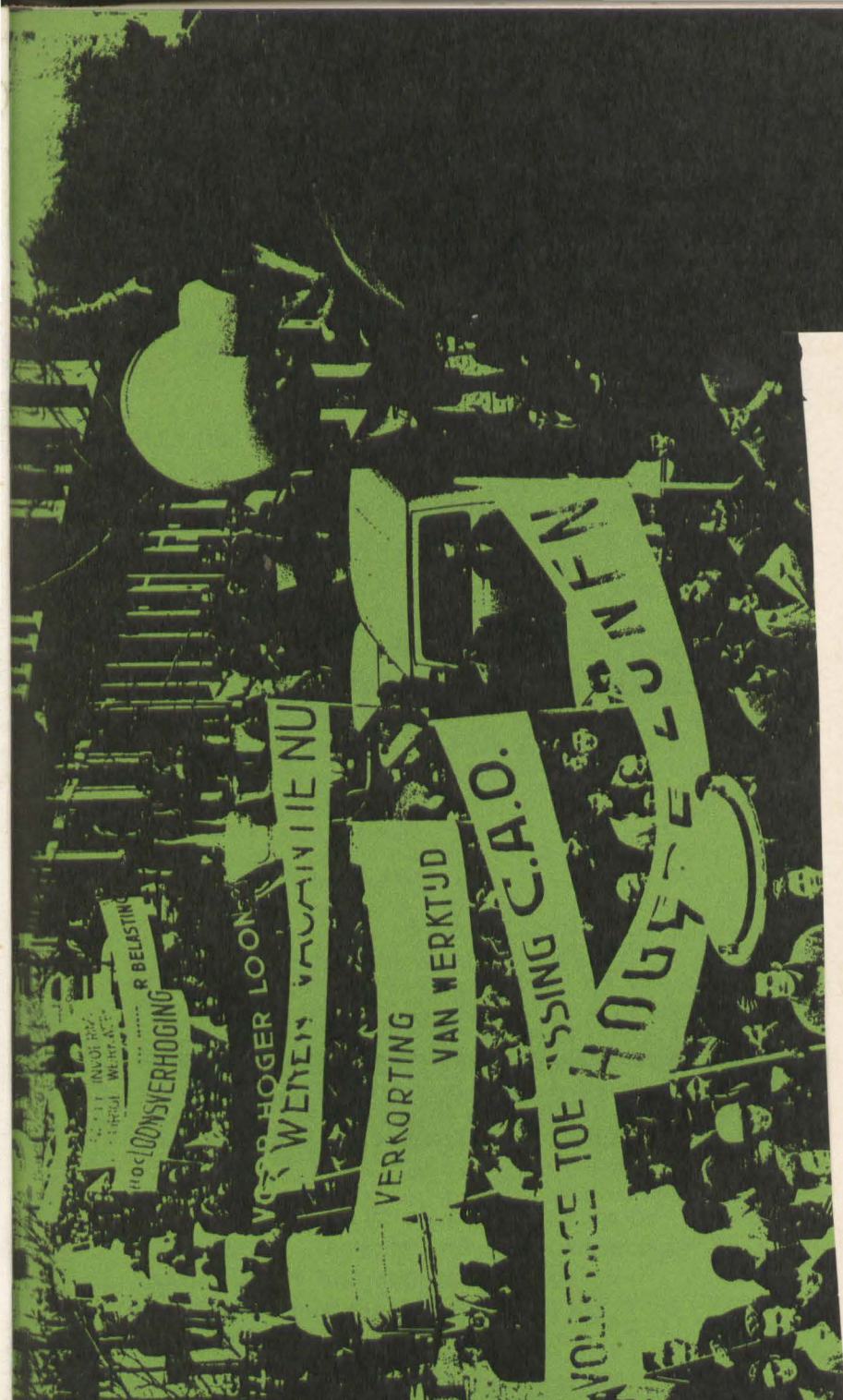
Rede van Fidel Castro, gehouden op de Bijeenkomst voor Solidariteit van de Latijns-Amerikaanse landen (Havana - Augustus 1967).

64 blz. Geïllustreerd f 2,90

NIEUWE PEGASUS-UITGAVE

Verkrijgbaar bij uw boekverkoper

LOONPOLITIEK EN WERKGELEGENHEID

28ste JAARGANG NO. 3 MAART 1968 PRIJS 0.70

Loonpolitiek en werkgelegenheid	A. van Turnhout	97
Rotterdam, centrum van expansie	J. Maliepaard	106
Bij het verdwijnen van de vermakelijkheidsbelasting	C. IJmkers	113
De onmisbaarheid van de communistiche pers	C. van Dillen	117
Wie wordt de Franse communistische tijdschrift beoordeeld?	Jaap Wolff	124
De cultuur van een opinie-onderzoek		
De oude Debussy (1862—1918)		
De ontdekker van een nieuwe wereld	C. Porcelijn	137

DEKBESPREKINGEN:

De spanningen in het Midden-Oosten	G. Maas	141
De leiding tot de Afrikaanse geschiedenis	W. Vlieland	143

NIEUWE PEGASUS

C
O
R

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

De we
lander

Rede
voor
(Hav

64 bl

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

Verki

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Loonpolitiek en werkgelegenheid

Met ingang van 1 januari is voor de achtste maal sinds 1945 een nieuw loonsysteem in werking getreden.

Hoe de loonsystemen ook werden genoemd, de twee belangrijkste kenmerken waren altijd:

- a) beslissende invloed en bevoegdheid tot ingrijpen van de regering in de loonvorming en
- b) loononderhandelingen aan de top in de SER en de Stichting van de Arbeid, *zónder bevoegdheid voor de vakbonden* om in bedrijfstakken en ondernemingen op basis van vrije onderhandelingen accoorden met de ondernemers af te sluiten over de hoogte van de lonen, de arbeidsduur, de lengte van de vacaties, enz.

Tegen dit gedictieer van bovenaf, dat steeds in het voordeel van de ondernemers uitviel, is onder de arbeiders en de vakbondsleden in toenemende mate verzet gerezen. In de laatste jaren werd steeds krachtiger de eis gesteld, dat aan deze bedisselmethodes vanuit Den Haag een einde moest komen. De vakbondsleden verlangden, dat hun organisaties zouden optreden als strijdorgaan en machtsmiddel en niet als een genuilkorfd aanhangsel van regeringskantoren en organen van samenwerking met de ondernemers.

De uitgeoefende druk werd zo groot, dat er niet langer aan te ontkomen viel. Temeer omdat men in Den Haag op papier wel alles kan regelen, maar de praktijk uiteindelijk zijn eigen gang gaat. Na langere of kortere tijd verslijten de remmen, die met behulp van de systemen van geleide loonpolitiek worden aangetrokken en dan blijkt de werkelijkheid sterker dan de richtlijnen in de loonsystemen. De klassenstrijd over lonen en

arbeidsvoorwaarden laat zich nu eenmaal uiteindelijk niet aan banden leggen door voorschriften en reglementen, hoe gedetailleerd en ambtelijk deze ook mogen zijn opgesteld. De strijd van de arbeiders en vakbondsleden doet zich gevoelen.

Toen uiteindelijk het oude systeem niet meer houdbaar bleek, werd dit schoorvoetend erkend. De voorzitter van de SER, drs De Pous — die zelf jarenlang heeft meegewerkt aan het opstellen en uitvoeren van de verschillende systemen van geleide loonpolitiek — moest in zijn jongste nieuwjaarsrede toegeven, dat de jarenlang gepropageerde leuze „geleide loonpolitiek, goed voor U!” (de uitdrukking is van drs De Pous zelf) het bij de werknemers niet langer meer deed.

Er is thans een loonsysteem ingevoerd, dat de plechtige officiële naam draagt van „vrije loonpolitiek tijdens de overgangsfase”. Maar het geven van een naam is nog niet alles. Al heeft men op de directiekantoren van de concerns en op de Haagse departementen dan moeten instemmen met een nieuw loonsysteem, dat wil nog niet zeggen dat men daar dan ook van „loonprincipes” is veranderd. De korte tijd van ervaring, die we nu hebben met deze zogenaamde vrije loonpolitiek, heeft dit inmiddels wel geleerd. Het principe is gebleven: de lonen zo laag mogelijk houden en de overige arbeidsvoorwaarden zo weinig mogelijk verbeteren. Dat bleek reeds direct bij de start van het nieuwe loonsysteem, toen de regering-De Jong en minister Roolvink lieten weten, dat er voor 1968 slechts ruimte was voor een loonsverhoging in de CAO's van zegge en schrijve 3 procent.

Spelregels

Ook uit de „spelregels” van het nieuwe loonpolitieke systeem treedt trouwens duidelijk naar voren, dat de regering allerlei methoden ten dienste staan om op ongegeneerde en bedilligerige manier in de loonvorming te blijven ingrijpen en dictatoriaal op te treden.

In de eerste plaats blijven de rapporten over de economische toestand, zoals die door de SER op grondslag van allerlei regeringsbecijferingen worden opgesteld, de grondslag en het uitgangspunt voor alles wat er op het gebied van de lonen en arbeidsvoorwaarden al of niet mag gebeuren. De Stichting van de Arbeid heeft verklaard, dat het in het nieuwe systeem noodzakelijk blijft niet alleen met de situatie in de eigen bedrijfstak of onderneming rekening te houden, maar bovendien ook met de halfjaarlijkse SER-rapporten, met aanbevelingen van de Stichting van de Arbeid en met het door de regering ingenomen standpunt. Dit zijn de kettingen, waaraan de zogenaamde vrije onderhandelingen in de bedrijfstakken en ondernemingen reeds bij voorbaat zitten vastgeklonken.

In de tweede plaats heeft de minister van sociale zaken alle bevoegdheden aan zich gehouden om in te kunnen grijpen. Hij kan afzonderlijke CAO's opschorten en om advies vragen aan een college van „wijze mannen”. Daarna kan hij het betreffende

de contract onverbindend verklaren, dat wil zeggen, voor herziening terugsturen naar de onderhandelingstafel van vakbonden en ondernemers. Bovendien heeft hij de mogelijkheid om volledig in te grijpen in de algehele loonontwikkeling, hetzij door beperkingen voor te schrijven of door zelfs een algehele loonstop af te kondigen.

Men moet wel over de fantasie van een vastgeroeste bureaucratenziel beschikken om een dergelijk systeem „vrij” te durven noemen!

Bovendien dachten regering en ondernemers, dat de snel toegenomen en door hen bevorderde werkloosheid een aardig klimaat zou scheppen om het vrijheidsbegrip op hun manier uit te leggen. Zij wilden, zoals op het CPN-congres al werd gesteld, de loonvorming aanpassen aan de situatie op de arbeidsmarkt en de werkloosheid benutten om druk op de CAO-onderhandelingen uit te oefenen en aldus op de verhogingen zoveel mogelijk te beknibbelen.

De uitkomsten van de tot nu toe afgesloten collectieve arbeidsovereenkomsten laten zien, dat de ondernemers deze mogelijkheden volledig proberen te benutten. In vele gevallen blijken de vakbondsonderhandelaars ook zonder al te veel weerstand voor de ondernemersdruk opzij te gaan en met minder terug te komen van de onderhandelingen dan door de vakbondsleden op hun vergaderingen werd verlangd. In de haven, in de bouw en in andere sectoren van het bedrijfsleven zijn de CAO-resultaten door de arbeiders dan ook slechts aanvaard onder beding, dat de CAO-verbeteringen overal maximaal worden toegepast en met het uitgangspunt, dat de CAO's landelijke minimumregelingen bevatten, waarboven per bedrijf kan worden uitgegaan.

Maar hoe beperkt de CAO-resultaten tot nu toe ook zijn gebleven, ze gaan de regering-De Jong kennelijk nog te ver. Onder applaus uit de hoek van de grote ondernemers probeert minister Roolvink de bevoegdheden, die het nieuwe loonsysteem hem geeft, tot het uiterste tegen de arbeiders te gebruiken. Als intimidatiemiddel dreigde hij aanvankelijk een aantal CAO's, waaronder die voor de havenarbeiders, vanwege „te hoge” loonstijgingen (4,5 procent in de haven-CAO) af te keuren. Dit is hem echter niet al te best bekommen. Vanuit de havens en andere bedrijfstakken kreeg Roolvink op niet mis te verstane wijze te horen, dat de arbeiders niet bereid waren de toch al minimale verbeteringen in de CAO nog eens door het snoeimes van de minister te laten bewerken. Na deze ervaring is minister Roolvink overgegaan tot het fulmineren tegen de verkorting van de arbeidstijd, die volgens hem voor dit jaar en 1969 niet meer dan één kwartier per dag mag bedragen.

Voor deze escapades op het loonpolitieke touw gebruikte de AR-minister dankbaar de mogelijkheden, die hem volgens het nieuwe systeem geboden zijn, om de Stichting van de Arbeid bij elkaar te laten komen en daar de regeringsopvattingen breedvoerig voor te dragen. De Stichting moet dan, volgens de spelregels, het regeringsstandpunt op zijn minst aan het bedrijfsleven (vakbonden en ondernemers) bekend maken en dit

eventueel vergezeld doen gaan van een aanbeveling harerzijds om zich rekenschap te geven van de opvattingen van de regering.

Binnen een kwartaal heeft Roolvink het gepresteerd om op deze wijze de Stichting van de Arbeid al twee maal te laten opdraven om als tribune voor zijn loondictatoriale manoeuvres te dienen. In vakbondskringen is er reeds op gewezen, dat minister Roolvink in 1968 nog op dezelfde wijze denkt te kunnen optreden als staatssecretaris Roolvink in 1958—'59 in de periode van de beruchte bestedingsbeperking en Wassenaarse accoorden. De verandering in de spelregels van de loonpolitieke systemen is niet zo ver gegaan, dat deze minister zijn grove praktijken heeft gewijzigd.

Gegoochel met cijfers

Bij de besprekingen in de Stichting van de Arbeid zijn naast Roolvink ook de ministers van economische zaken en financiën, resp. De Block en Witteveen, opgetreden. Met veel vertoon van geleerdheid en ware cijferbandjirs, die tussen haakjes gezegd bij iedere bijeenkomst weer anders waren, poogde dit regerings-trio aan te tonen, dat het met 's lands economische toestand maar slecht gesteld is en dat het nog erger gaat worden als het potverteren van de arbeiders niet ophoudt . . .

Met welke cijfers kwamen de heren dan wel voor de dag? Niet met de winst- en dividendstatistieken van de grote ondernemingen, die zonniger dan ooit blijken te zijn. Nee, zij kwamen met de langzamerhand als haarlemmerolie dienende betalingsbalans op de proppen. De toestand van de betalingsbalans is in de afgelopen maanden tot het hoofdthema geworden in het verzet van regering en ondernemers tegen de eisen tot loonsverhoging en werktijdverkorting van de arbeiders. Juist omdat de cijfers rondom de betalingsbalans worden gebruikt als „onweerlegbare” argumenten en daaraan de grootste publiciteit wordt gegeven om de werkers in verwarring te brengen, is het nodig daarop nog eens nader in te gaan.

Het voornaamste waarmee geschermd wordt is, dat er over 1967 een tekort over de lopende rekening van de betalingsbalans zal optreden van 350 miljoen gulden, terwijl door het Centraal Plan Bureau een overschot van 200 miljoen gulden was geraamd. Dit feit alleen al zou, volgens het oordeel van de regering, dwingen om zonder verwijl de tering naar de nering te zetten en met name de arbeiderseisen terug te wijzen.

Wat houdt nu dit veel gebruikte en nog vaker misbruikte begrip betalingsbalans in? Het gaat erom het verschil te laten zien, dat er bestaat tussen de totale ontvangsten en uitgaven in het financieel-economische verkeer met het buitenland. Een belangrijk onderdeel daarvan wordt gevormd door de in- en uitvoer van goederen (de handelsbalans). Daarnaast leveren de dienstverlening (scheepvaart), het toerisme en het geld- en kapitaalverkeer hun aandeel aan inkomsten en uitgaven. De resultaten van met name het kapitaalverkeer, die onder bepaalde

omstandigheden een doorslaggevende invloed kunnen uitoefenen en die grotendeels bepaald worden door het optreden van de grote internationale monopolies en van de bankwereld, worden meestal buiten beschouwing gelaten. Vandaar dat veelal gesproken wordt over de lopende rekening van de betalingsbalans, want deze omvat alle betalingen en ontvangsten, *behalve die welke op het kapitaalverkeer betrekking hebben*. Terwijl de lopende rekening een tekort laat zien, kan de totale betalingsbalans best een overschot vertonen. Dat is ook thans het geval, hoewel dit feit door de publiciteitsmedia en de regering wordt verdoezeld. De totale betalingsbalans heeft over 1967 een *overschot* opgeleverd van 600 miljoen gulden, en dat is heel wat anders dan het door de regering naar voren geschoven *tekort* van 350 miljoen op de lopende rekening!

Maar ook dit tekort van 350 miljoen gulden op de lopende rekening blijkt er heel anders uit te zien als het op de keper wordt beschouwd. Het blijkt helemaal niets te maken te hebben met een daling van de uitvoer of van een stijging van de consumptie van de bevolking. De uitvoer is zelfs boven verwachting gestegen: een stijging van (in volume) 7,5 procent, terwijl 6,5 procent was geraamd. Wel is de invoer aanmerkelijk hoger geweest dan geraamd. Doch deze stijging was bestemd voor voorraadvorming door de grote bedrijven. Volgens de officiële cijfers moet de voorraadvorming, die vooral aan het einde van 1967 heeft plaats gehad, geraamd worden op 900 miljoen gulden. Dit is *neven* maal zoveel als oorspronkelijk in het Centraal Economisch Plan was becijferd.

Het verschil ten nadele van de lopende rekening is dus 800 miljoen gulden en dat is meer dan het dubbele van het tekort, dat thans met zoveel „verontrusting” wordt opgevoerd.

Deze extra voorraadvorming heeft de ondernemers ettelijke miljoenen opgeleverd ten koste van de staatskas, omdat zij door dit aanleggen van grote voorraden ontkomen zijn aan de verhoging van de omzetbelasting op de invoer, die op 1 januari 1968 is ingegaan. Het is toch al te dol, dat een extra-voordeel voor de grote ondernemers achteraf wordt aangevoerd als een argument voor loonbeperking voor de arbeiders! Tenslotte: werpt dit geen onthullend licht op de zorgelijke trekken en de onrustgevoelens, waarmee Roolvink, Witteveen c.s. zo graag te koop lopen?

Vast staat in ieder geval, dat de arbeiders zich van het geoochel met cijfers van overschotten en tekorten, die steeds weer zo gegroepeerd worden dat ze de argumentatie van de regering en de ondernemers dienen, niets moeten aantrekken. De kapitalistische economie volgt haar eigen wetten en de arbeiders kunnen slechts uitgaan van *hún* belangen. Uiteindelijk zijn het niet de cijfertjes van de regering, die de beslissing brengen, maar is het de strijd van de arbeiders, die de doorslag geeft.

Stijgende arbeidsproductiviteit

Thans is bekend gemaakt, dat de produktie van de bedrijven in

1967 met 5,5 procent gestegen is. Dit is een stijgingstempo, dat bijna het dubbele is van dat in 1966 (toen bedroeg het 2,9 procent) en ook nog hoger dan in 1965 met een stijgingspercentage van 5,3. Deze verhoogde produktie kon afgezet worden door een aanzienlijke stijging van de uitvoer. Alle fabeltjes over de verslechterde internationale concurrentiepositie van het Nederlandse produkt bleken uit de lucht gegrepen te zijn.

Hieruit blijkt, dat de regeringsredenering volgens welke de loonstijgingen zoveel mogelijk beperkt moeten worden om de concurrentiepositie geen schade te berokkenen, kant noch wal raken.

Daarbij komt dan nog, dat de stijging van de arbeidsproduktiviteit over het afgelopen jaar een extra argument is voor een forse verhoging van de lonen en een verlaging van de arbeidsduur. In de industrie, zo blijkt uit de thans bekend geworden cijfers, is de produktiviteit per arbeider gestegen met niet minder dan 7,5 procent. Dit is dan nog een gemiddelde en dat houdt in, dat in de bedrijven van de grote monopolies met hun modernere techniek de stijging nog aanzienlijk hoger zal zijn geweest.

Jarenlang is van regerings- en ondernemerszijde bezworen, dat alleen een loonsverhoging die gelijke tred hield met de stijging van de arbeidsproduktiviteit zekerheid kon geven van een gezonde ontwikkeling. Doch deze geluiden zijn thans plotseling verstomd. Nu de arbeidsproduktiviteit snel stijgt, door toenevende mechanisering en intensivering van de arbeidsprocessen, wil men deze redenering liefst zo snel mogelijk vergeten. In een artikel in een speciale bijlage van het *Algemeen Handelsblad* verklaarde prof. Hartog bijvoorbeeld, dat de arbeidsproduktiviteit in de loonpolitiek geen *hanteerbare norm* meer is. Zolang het argument dienstbaar gemaakt kan worden aan een politiek van loondruk, bezit het de eigenschap van een heilige waarheid, maar zo gauw dit argument door de arbeiders kan worden gehanteerd in hun optreden voor loonsverhoging, is het plotseling een ongeschikte maatstaf geworden . . . Zo zijn de heren.

Inmiddels is een nieuw argument opgegraven uit de economische leerboeken. In „*De Werkgever*”, het orgaan van de federatie van katholieke en protestants-christelijke werkgeversbonden, wordt thans de nationale spaarquote als beslissende zaak naar voren geschoven. „Een opvoeren van de nationale spaarquote is op dit moment . . . een dringende zaak”, zo schrijft het blad in zijn nummer van 31 januari j.l. De arbeiders zouden van loonsverhogingen moeten afzien, opdat de ondernemers dan hogere winsten kunnen behalen. Zij beweren deze dan te zullen besteden voor nieuwe investeringen, om de werkgelegenheid uit te breiden. Als de arbeiders dus hun looneisen niet matigen, zijn zij de verwekkers van werkloosheid . . . Er wordt blijkbaar uitgegaan van het spreekwoord, dat brutale mensen de halve wereld hebben. Behalve besparingen op de lonen eisen de ondernemers ook nog waarborging van „een goed ondernemersklimaat” (de *Robeco*, een Rotterdams beleggingsconcor-tium, verlangde in zijn jaarverslag vermindering van de belas-

tingen op de hoogste inkomens!) en „omvorming van het oude aanbod op de arbeidsmarkt”, (*De Werkgever*, 31 jan. 1968, blz. 72) waarmee bedoeld wordt, dat de arbeiders gedwongen dienen te worden daar te gaan werken waar de concerns ze willen hebben, met uitschakeling van hen die door leeftijd en gezondheid niet meer tot maximale prestaties in staat zijn!

De spaarquote-theorie wordt ook naarstig benut, als het erom gaat de werktijdverkorting te bestrijden. Men zou zeggen, dat als er zo'n geneigdheid is de werkloosheid te bestrijden, de verkorting van de arbeidstijd een van de eerste en direct te verwezenlijken maatregelen zou moeten zijn. Maar daartegen wordt dan haastig geprotesteerd, want volgens de wijsheid van de ondernemers en de regeringswoordvoerders is een verhoging van de winsten het beste strijdmiddel tegen de werkloosheid.

In werkelijkheid gaat het bij deze campagne voor besparingen en tegen werktijdverkorting niet om investeringen, die de werkgelegenheid moeten bevorderen, maar om beleggingen in nieuwe technieken, in mechanisatie en automatisering, die zeker in eerste instantie veel eerder zullen leiden tot het beperken dan tot het verruimen van de werkgelegenheid.

Werktijdverkorting moet daarom met kracht aan de orde worden gesteld. Ze is niet alleen nodig in het kader van de strijd tegen de werkloosheid, maar ook omdat de veel te lange arbeidsdag van negen uur ongunstige gevolgen heeft voor de lichamelijke en psychische conditie van de arbeiders. Juist omdat de arbeid steeds intensiever wordt, is het vereist, dat de werkende mensen beschikken over meer vrije tijd en over langere vacaties.

Werkloosheid

Reeds herhaalde malen is in het voorgaande het vraagstuk van de strijd tegen de werkloosheid aan de orde geweest. Het blijkt, dat de regering en de ondernemers het zo willen voorstellen, alsof de arbeiders — door het afzien van een forse loonsverhoging en van een werktijdverkorting — moeten zorgen voor voldoende werkgelegenheid.

Maar wat doet de regering zelf eigenlijk om de werkloosheid terug te dringen? Minister Roolvink schermt bij iedere gelegenheid met het bedrag van 600 miljoen gulden, dat voor dit doel zou zijn uitgetrokken. Nog afgezien van het feit, dat dit bedrag slechts onder grote druk werd toegezegd en voor een belangrijk deel dan ook neerkomt op verschuivingen op de rijksbegroting en het geven van andere benamingen, heeft dit tot nu toe niets uitgemaakt. Dat moet Roolvink trouwens zelf erkennen. Op een persconferentie, waar hij de werkloosheids-cijfers van eind februari bekend maakte, zei hij, dat het effect van de „inspuitingen” wat langzaam is. Daarbij kwam hij met een wonderlijk excuus. „Wij zijn niet meer gewend aan werkloosheidsbestrijding”, aldus zijne excellentie. In plaats van dit

gelegenheidspraatje zou het interessanter geweest zijn te vernemen, waaraan en hoe dit bedrag van 600 miljoen besteed is. Talrijke gemeenten, in het bijzonder in het noorden van ons land, die vele op stapel staande projecten wegens gebrek aan geld niet kunnen uitvoeren en waar het aantal werklozen nog steeds stijgende is, hebben in ieder geval van deze honderden miljoenen vrijwel niets gemerkt.

Zoals bekend geven de ondernemers er de voorkeur aan, dat de arbeiders naar de plaats trekken waar zij ze gebruiken kunnen en minister Roolvink verkondigt deze theorie ook vaak. Het is echter gebleken, dat willekeurige verschuivingen van de werkers over het land, waarbij ze als pionnen op het schaakbord zouden kunnen worden verschoven, in het belang van de winsthonger der monopolies, niet gemakkelijk te verwezenlijken zijn. Ook Roolvink heeft dit in een rede, die hij in Amsterdam uitsprak (op 11 maart j.l.), toegegeven. Hij zei in deze speech o.a.: „Ik vraag mij af, of zij (de ondernemers) er niet beter aan zouden doen om meer dan voorheen, te trachten het werk naar de mensen te brengen en niet, omgekeerd, de mensen naar het werk”. Het ziet er uit als een terugkeer naar het gezonde denken. Doch men mag bij Roolvink niet te vroeg juichen. De minister voegde er aan toe, dat deze doelstelling moest worden vervuld door bedrijven uit de westelijke gebieden van ons land over te brengen naar het noorden. Nog afgezien van de vraag of de ondernemers enige behoefte zullen hebben om het advies van Roolvink als meer dan een praatje voor de vaak te behandelen, is het hier dus een geval van een gat dichten op de ene plaats door elders kuilen te graven.

Indien de juiste gedachte van de bouw van industriële bedrijven in het noorden consequent wordt doorgetrokken, zou de regering moeten besluiten in de allereerste plaats zelf te beginnen met het vestigen van industriële overheidsbedrijven in de werkloosheidsgebieden. Dit is een eis, die door de communistische partij reeds langere tijd wordt gesteld en die thans ook in vakbewegingskringen steeds sterker doorklinkt. Om dit te bereiken, zal er echter meer moeten gebeuren van de zijde van de vakbeweging, en met name van het NVV, dan het beleggen van demonstratieve congressen. Deze kunnen een grote betekenis hebben indien ze gelden als voormobilisatie voor werkelijk massale acties om de regering te dwingen tot maatregelen, die in de praktijk zoden aan de dijk zetten. De omvangrijke en vastberaden acties, die in Winschoten en omgeving worden gevoerd tegen de bedrijfssluitingen in de strokartonindustrie en voor uitbreiding van de werkgelegenheid, zijn wat dat betreft een prachtig voorbeeld.

Het regeringsargument, dat er niet voldoende geld aanwezig is om effectieve maatregelen te nemen tegen de werkloosheid, stuit af op het feit, dat de goud- en deviezenreserves, die in de kluizen van de Nederlandse Bank liggen, het formidabele bedrag van 9 miljard gulden hebben bereikt. Deze reserves kunnen en moeten ook worden aangewend om een uitbreiding van de werkgelegenheid tot stand te brengen en mogen niet als een heilige koe in India met rust worden gelaten.

Geen regeringsinmenging

Intussen is in dit eerste kwartaal van 1968 wel reeds bewezen, dat de weg van de „vrije” loonpolitiek op zijn Roolvinks niet over rozen gaat. Ofschoon de ondernemers proberen de mogelijkheden van dit systeem ten volle uit te buiten in hun belang, tonen de arbeiders dat zij niet bereid zijn over zich heen te laten lopen. De strijd voor hogere lonen is er dan ook bepaald niet minder op geworden. Vandaar dat de ondernemers al denken en praten over loonpolitieke systemen, die hun en de regering nog betere garanties bieden dan het huidige stelsel om de lonen aan banden te houden. Zo laat mr. ir. A. W. Quint in het *Algemeen Handelsblad* (7 maart 1968) uitkomen, dat ondernemers en regering hun instemming met het nieuwe loonsysteem alweer betreuren. Zijn conclusie is: „Indien zij (de regering) thans tot een andere mening zou zijn gekomen, valt dit slechts toe te juichen: beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald!” Dit heimwee naar het verleden van de onverbloemde loondictaten gaat bij de grote monopolies samen met hun algemene anti-democratische activiteiten, met de pogingen om het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging aan te tasten. De arbeiders hebben geen behoefte aan een weg terug. Integendeel, zij willen vooruit en eisen terecht hogere lonen en kortere werktijden, waarbij geen regeringsinmenging geduld kan worden.

A. VAN TURNHOUT

Rotterdam, centrum van monopolistische expansie

Rotterdam en het gehele Rijnmondgebied is in de na-oorlogse jaren geworden tot een centrum van monopolistische expansie. Tezamen met de snelle uitbreiding van de havens voltrok zich een vestiging op grote schaal van olieraffinaderijen en petrochemische bedrijven, terwijl ook de metaalindustrie in een hoog tempo werd ontwikkeld. Tevens zette een concentratieproces in, dat nog steeds aan de gang is en op het ogenblik zelfs in een stroomversnelling verkeert.

De uitbreiding van havens en industrie en de stormachtige groei van Rotterdam en de omliggende gemeenten hebben een reeks nieuwe omstandigheden geschapen en tal van nieuwe problemen doen ontstaan, die de arbeidersbeweging moet leren beheersen. Ze moet antwoord kunnen geven op de vragen, die door deze ontwikkeling aan haar worden gesteld. Daarbij moet ze tevens een reeks drogredeningen aan de kaak stellen, die ten doel hebben een helder inzicht in de toestand en een daarop gebaseerde actie te belemmeren.

Er is rondom de ontwikkeling van Rotterdam en al wat daarmee samenhangt, een neiging ontstaan om gigantomanie te bedrijven. Door de officiële propaganda wordt steeds voorgehouden aan de bevolking, dat in Rotterdam alles groter is en sneller gaat dan elders. De bedoeling daarvan is om haar de schaduwzijden van deze ontwikkeling te doen vergeten en haar ertoe te brengen zich als toch onmachtig maar neer te leggen bij de heerschappij van de reuzenconcerns, die alles zo goed voor elkaar weten te brengen. Ook spant men zich in het voor te stellen, alsof de groei van Rotterdam het gevolg is van de succesrijke samenwerking van de klassen, die in het Rijnmondgebied tot stand zou zijn gekomen. Handig doorbordurend op de reformistische denkbeelden, die reeds lang geleden in de arbeidersbeweging zijn gezaaid en nog steeds grote invloed uitoefenen, wordt de illusie gekweekt, dat de groei van Rotterdam „door allen tezamen” is tot stand gebracht en dat het hooghouden van deze „samenwerking” of „werkgemeenschap” ook voortaan prachtige resultaten zal hebben. Dit wordt dan naar voren gebracht in leuzen dat Rotterdam „dynamisch” en een „werkstad” is. Zodoende wordt gepoogd het feit te doen vergeten, dat de snelle groei samengaat met en betaald wordt door een verscherpte uitbuiting van de werkende mensen, terwijl de rijken ook zonder dynamiek en werk steeds rijker worden. De verheerlijking van de uitbreiding van de havens enz. heeft tevens geleid tot lofzangen op de band met het Amerikaanse en Westduitse monopoliekapitaal, waarbij de politieke aspecten daarvan en de gevaren van de aantasting van de nationale onafhankelijkheid opzettelijk in de schaduw worden gelaten.

Het is noodzakelijk om tegenover dit eenzijdige beeld te stellen wat er werkelijk aan de hand is en om te tonen, dat er sprake

is van groeiende tegenstellingen tussen de monopolies en de rest van de bevolking. Naarmate het inzicht in deze werkelijkheid toeneemt, zal ook het bewustzijn groeien, dat deze veranderd kan en moet worden, dat het mogelijk is om in de acties tegen de monopolistische heerschappij en met name door een verenigd optreden daartegen iets te bereiken valt.

Voorrang voor de haven

Steeds worden er offers verlangd voor de haven. De werkers krijgen aan den lijve te gevoelen, dat Rotterdam wel „een haven met een stad” genoemd wordt. De haven krijgt altijd voorrang en de behartiging van de belangen van de bevolking wordt achtergesteld.

De geschiedenis van Rotterdam is nauw verbonden met z'n haven. De stad, die omstreeks 1250 was ontstaan, groeide in de tweede helft van de zestiende eeuw uit tot een voor die tijd moderne haven. De ontwikkeling werd echter belemmerd door de verzanding en het ontbreken van een vaarweg naar open zee, die geschikt was om grotere schepen te ontvangen.

In 1863 werd besloten tot het graven van de Nieuwe Waterweg, een open waterweg van 30 km naar de Noordzee, volgens de plannen van ir. Pieter Caland. De snelle groei van de industrie in het Ruhrgebied na de Frans-Duitse oorlog van 1870, waarbij Rotterdam voor aan- en afvoer een gunstige geografische ligging had, gaf daarbij de stoot tot een snelle groei. De haven ontwikkelde zich tot een massagoed-transitohaven. Na de tweede wereldoorlog is vooral de stijging van de olieaanvoer en de verwerking van stukgoed enorm toegenomen. Rotterdam is thans de grootste olie- en de grootste stukgoedhaven van de wereld.

De onderstaande tabel — in miljoenen tonnen — geeft een beeld van de ontwikkeling van het goederenverkeer en de olieaanvoer in de Rotterdamse haven:

	1938	1954	1956	1960	1962	1964	1967
Droog massagoed	31,2	18,3	33,4	26,7	28,0	33,3	44,0
Stukgoed	7,8	9,6	9,6	11,2	15,8	18,3	23,0
Tezamen	39,0	27,9	43,0	37,9	43,8	51,6	67,0
Minerale oliën	3,3	20,8	29,2	35,9	52,8	62,0	74,0
Totaal	42,3	48,7	72,2	73,8	96,6	113,6	141,0

In 1967 werd rond 140 miljoen ton (waarvan meer dan de helft olie) aangevoerd op meer dan dertigduizend zeeschepen; ongeveer 250.000 binnenschepen zorgden voor verder vervoer.

De havens zijn steeds groter en uitgebreider geworden. Rond 1870 kwam de ontwikkeling eerst goed op gang met het graven van de Koningshaven, Entrepothaven, Binnenhaven en Spoorweghaven. Van 1887—1894 volgde de Rijnhaven en een paar jaar later begon men aan de Maashaven, tot voor kort de

belangrijkste graanhaven, die in 1905 klaar kwam. De aanleg van de Waalhaven duurde veel langer. Deze haven, die met zijn oppervlakte van 310 ha lange tijd gold als de grootste kunstmatig tot stand gekomen haven van de wereld, werd grotendeels met handkracht gegraven en de aanleg vergde niet minder dan 25 jaar. Na de oorlog volgden de Botlek, de Europoort en de Maasvlakte-projecten, waarvan het aanleggen met het materiaal van voorheen zo'n honderd jaar zou vereisen. Binnen enkele jaren zal het nieuwe havencomplex Rijnpoort, tussen Hoek van Holland en Maassluis, worden opgeleverd, waarvan de kosten 170 miljoen gulden bedragen.

De goederenoverslag in deze havens wordt op het ogenblik verwerkt door ca. 14.000 havenarbeiders. De ondernemers proberen door mechanisatie en de ontwikkeling van nieuwe vormen van transport het aantal arbeiders zo klein mogelijk te maken. In 1862 beschikte men in de haven slechts over één handkraan, die in 1878 van stoomkracht werd voorzien; nu werken er ruim 400 stukgoedkranen en zijn er 30 laadbruggen voor de overslag van droog massagoed. Daarnaast beschikken de ondernemers over 45 drijvende kranen en een veertigtal bokken met een hefvermogen van 50 tot 300 ton.

In de laatste jaren wordt er overgegaan tot nieuwe vormen van transport, met containers, lift-on/lift-off, roll-on/roll-off en vooral met pallets. Het roll-on/roll-off systeem (vrachtauto's met stalen laadkisten rijden het schip op en worden aan dek verankerd) is vooral op Engeland gericht. Het containervervoer is op het ogenblik in volle opmars, waarbij nauwe samenwerking en fusie tussen Europese en Amerikaanse rederijen tot stand komt. Zo werd in Rotterdam de Europa Container Terminal Ltd. opgericht. In deze vennootschap vinden we de N.V. Stevedore Compagny Quick Dispatch, de Nederlandse Spoorwegen en het havenbedrijf Thomsen. Later werd deze onderneming nog uitgebreid met de N.V. Stuwadoorsmaatschappij Müller-Progress en N.V. Pakhuismeesteren. Deze groepering beschikt over het modernste laad- en losmateriaal, zodat een schip met 8.000 ton lading in containers, binnen 24 uur gelost en geladen kan worden. Ook de Holland-Amerika-Lijn brengt o.a. in samenwerking met drie Zweedse rederijen, onder de naam Atlantic Container Line, containerschepen in de vaart. Eén van de laatste fusies, die opzien baarde, was die tussen de Rotterdamse Lloyd en Quick Dispatch.

Petrochemische industrie

De toename van de olie-aanvoer staat in nauw verband met de snelle uitbreiding van de petrochemische industrie.

Toen in 1929 begonnen werd met de aanleg van de Eerste Petroleumhaven en later, in 1936, de Shell begon met een raffinaderij in Pernis, liet het zich niet aanzien, dat de ontwikkeling zo snel zou gaan. Immers, in 1938 bedroeg het olievervoer alles bij elkaar slechts 3 miljoen ton. Eerst na de tweede wereld-

oorlog — en vooral de laatste tien jaar — namen de olie- en petrochemische industrie hun grote vlucht.

Reeds in 1962 was Rotterdam met een olievervoer van 50 miljoen ton de grootste oliehaven van Europa geworden en een middelpunt van raffinaderijen. Van de vijf die er nu zijn, heeft de Shell de grootste, met een capaciteit van binnenkort 25 miljoen ton per jaar. In 1950 begon de Caltex-raffinaderij met de productie; deze bedroeg toen 1 miljoen ton per jaar. Inmiddels is het bedrijf opgegaan in Chevron Oil Europe, die de capaciteit wil uitbreiden tot 12,5 miljoen ton per jaar. Later volgden andere grote maatschappijen als ESSO en Gulf Oil Corporation. British Petroleum opende in Europoort een raffinaderij met een capaciteit van 5 miljoen ton per jaar.

Tegelijkertijd ontwikkelden zich de chemische bedrijven, die de olie als grondstof gebruiken. De petrochemische industrie schoot in ons land omhoog van een productie van 1.000 ton in 1948 tot 325.000 ton in 1962. Er is op dit gebied een grote activiteit van internationale monopolies zichtbaar. Alleen al in het Botlekgebied zijn meer dan twintig internationale firma's te vinden.

Tot een der grootste kan de I.C.I. (Imperial Chemical Industries, — het grote Britse concern) gerekend worden. In het bedrijf in het Botlekgebied is voor een miljard gulden geïnvesteerd.

In de chemische industrie (inclusief de olie-industrie) werken ruim 13.000 werknemers, verdeeld over een vijftigtal bedrijven. Shell-raffinaderijen en Shell-Chemie zijn de grootste met 3500—4000 personeelsleden. Tot de bedrijven, waar tenminste 500 mensen werken, behoren o.a. N.V. Chefaro, Caltex, ESSO, ICI en Ferro Enamels.

De grootste bedrijfstaking in Rotterdam is, met bijna net zoveel arbeiders als in havens en chemische industrie tezamen, de metaalnijverheid. In Rotterdam zijn 220 metaalbedrijven gevestigd met 26.000 arbeiders. In de scheepsbouw en -reparatie werken op negentien werven, waarvan Wilton-Feijenoord, Verolme en de RDM de grootste zijn, 7300 metaalarbeiders. Verder werken in de bouwnijverheid ca. 9000 bouwvakarbeiders.

Belangen van bevolking verwaarloosd

De concentratiebeweging in de havens en in de metaalindustrie voltrekt zich, evenals de enorme uitbreiding van de bedrijven, in een hoog tempo en in een ongekende omvang. Op hun jacht naar grotere havens, meer industrie, hogere productie en vooral hogere arbeidsproductiviteit, waarbij minder werknemers zwaarder worden uitgebuit, en dus naar hogere winsten, worden de grote ondernemers krachtig gesteund door de regering. In dit voetspoor verleent het gemeentebestuur van Rotterdam hun unieke faciliteiten.

Er zijn ongelooflijke bedragen besteed aan het aanleggen en bouwrijp maken van de Botlek en daarna van de Europoort.

Thans is het derde uitbreidingsproject, de Maasvlakte, aan de beurt. Dit haven- en industriegebied wordt aangelegd in zee en moet voorzien in nog meer industrieterreinen aan diep vaarwater. Doch terwijl de Maasvlakte in zijn oorspronkelijke opzet nog lang niet klaar is, hebben de monopolies reeds nieuwe plannen en eisen op tafel gelegd. Zij willen, dat de Maasvlakte zal worden uitgebreid in zuidelijke richting en zal doorlopen tot aan de monding van het Haringvliet.

Onmiddellijk na het uitlekken van deze plannen is er een storm van protest opgestoken; vooral op Voorne en Putten was grote verontwaardiging. Om het verzet in de kiem te smoren, zijn de monopolisten met sussende verklaringen gekomen, volgens welke zij niet het plan hebben om op Voorne industrieën te vestigen. Doch terecht wijzen de tegenstanders van het plan erop, dat één van de weinige in dit deel van Nederland overgebleven „groene gebieden” nu omringd dreigt te worden met een stank en walm verspreidende industrie. Reeds thans wordt bij een bepaalde windrichting veel overlast ondervonden van de industrie in Pernis, Botlek en Europoort. Als nu ook op de Maasvlakte en op de Brabantse „mini-Maasvlakte” industrie verrijst, dan is Voorne en Putten ingesloten en kunnen de bewoners bij elke windrichting „profiteren” van de stank. De bewoners vrezen, dat plaatsen als Rockanje, Hellevoetsluis en Oostvoorne daardoor veel van hun aantrekkelijkheid zullen verliezen voor dagjesmensen en vakantieangers.

Een zelfde minachting voor de mening van de bevolking blijkt uit het negeren van de protesten die tegen het Rijnpoortplan opklinken in het Westland, vooral van de tuinders die een verdere verzilting van het water vrezen. Maar niet alleen, dat de bevolking over een lengte van dertig kilometer, tussen Rotterdam en Hoek van Holland, steeds meer frisse gezonde lucht moet ontberen. Er dreigen ook directe gevaren. Herhaaldelijk zijn in de afgelopen jaren giftige dampen vrijgekomen — boeren zagen hun vee creperen als gevolg van vergiftiging, tuinders waren gedwongen hun groenten te vernietigen. Bovendien hebben er verscheidene keren branden en ontploffingen plaats gehad, die ernstige gevolgen hadden en grote ongerustheid hebben opgeroepen. Om rampen te voorkomen, eist de bevolking afdoende veiligheidsmaatregelen — maatregelen waar ze zelf over kan meepraten en zelf controle op kan uitoefenen.

De monopolies botsen in hun streven naar maximale winsten voortdurend op de belangen van de bevolking. Zij willen rondom Rotterdam een tweede Ruhrgebied tot stand brengen, een gebied dat onleefbaar dreigt te worden voor de bevolking. Zij ondervinden daarbij de volledige steun van de regering en van andere instanties. Deze voeren een politiek om de loonstijgingen tot het uiterste te beknibbelen, de arbeidsproductiviteit op te jagen en de voordelen van de nieuwe techniek alleen ten bate van de monopolies te laten komen. De bevolking wordt daarbij voortdurend opgeroepen tot het brengen van offers, als het niet voor het herstel en de uitbreiding van de haven is dan wel voor het graven van een geul in de Noordzee om reuzentankers in de gelegenheid te stellen gemakkelijk hun olie te los-

sen. Daaraan wordt steeds voorrang gegeven en de bevolking krijgt te horen, dat inwilliging van haar verlangens moet wachten tot betere tijden. Tot betere tijden . . . terwijl in de havens het aantal arbeiders reeds is verminderd en het in de bedoeling ligt om in 1980 bij een verdubbeling van de goederenverwerking in de havens het werk te laten verrichten door de helft van het aantal arbeiders van thans.

Verzet groeit

Naarmate duidelijker blijkt, dat de belangen van de bevolking opzettelijk worden verwaarloosd en ten achter gesteld, groeit het verzet tegen de politiek van de grote monopolies en daalt de bereidheid om zich maar neer te leggen bij de toekomstbeloften van het stadsbestuur. Daarbij is vooral de ontwikkeling, die zich thans onder de leden en aanhangers van de sociaal-democratie voltrekt van groot belang. In en buiten de raad komt de rechtse groep in de Rotterdamse PvdA, die het duidelijkst vertegenwoordigd wordt door burgemeester Thomassen, meer en meer in conflict met de PvdA-kaders en -leden die gevoelen wat zich onder hun kiezers afspeelt. Deze kiezers brachten hun stem uit om een links beleid te krijgen en worden het meer en meer beu, dat hun belangen worden opgeofferd.

Ook onder de NVV-ers groeit het besef, dat er iets veranderen moet. Zo heeft het plotselinge ontslag van een aantal havenarbeiders aan het eind van het vorige jaar ertoe geleid, dat de havenarbeiders, die voor 70 procent georganiseerd zijn waarvan 55 procent in de NBV (NVV), eisen aan de orde stellen die laten zien dat zij geen genoegen nemen met de ontslagen. Deze eisen zijn, dat de pensioengerechtigde leeftijd moet worden verlaagd met behoud van het volle loon, de werktijd moet worden verkort en de ploegensterkte niet mag worden vermindert.

Het streven van de monopolisten om de middenstand verder aan te tasten, stuit in deze kringen op heftige tegenstand. Dit is o.a. tot uiting gekomen in het verzet tegen het invoeren van een koopavond, die slechts extra lasten op de middenstandsbedrijven zal leggen en aldus hun positie ondergraaft. De groep Thomassen c.s. heeft slechts met de allergrootste moeite en met de allerkleinste meerderheid dit plan door de gemeenteraad kunnen slepen.

Dit verzet tegen de opoffering van de belangen uit zich ook in talrijke acties in de buurten van Rotterdam, die in grote eensgezindheid worden gevoerd. Zo werd in het westelijke stadsdeel geijverd voor de bouw van een zwembad, waarop in een door duizenden getekende petitie aan het stadsbestuur werd aangedrongen. In Crooswijk en Spangen kwam het tot acties voor verbeteringen aan de verouderde woningen en de volkstuinders van Zuiderhof verhinderden, dat hun complex werd aangetast. Deze acties, waarbij blijkt dat vooral socialisten en communisten elkaar kunnen vinden en oude vooroordelen uit de weg kunnen ruimen, laten zien, dat er iets bereikt kan wor-

den tegen de wil van de monopolisten en hun medewerkers onder de autoriteiten in. Dit zal bijdragen tot het ontstaan van het bewustzijn, dat door gemeenschappelijk optreden en door actieve samenwerking in buurten en bedrijven, zowel als in vertegenwoordigende lichamen, de belangen van de bevolking met succes kunnen worden gediend en de linkse meerderheid die er in Rotterdam bestaat, tot gelding kan worden gebracht.

In deze acties wordt ook voor velen de rol van de PSP duidelijk. Of het nu in de buurten of de bedrijven is, overal waar de werkers actief optreden voor verbeteringen of zich verweren tegen dreigende verslechtingen, laat de PSP verstek gaan. Zij heeft in Rotterdam laten zien, niets meer te zijn dan de zoveelste kiesvereniging, die vooral bezig is met het uitvechten van onverkwikkelijke ruzies in haar raadsfractie. Hetzelfde geldt trouwens voor de nauw met haar verbonden OVB, die steeds meer een stuk ballast voor de arbeidersbeweging blijkt te zijn, dat over boord gezet moet worden.

De communisten doen wat zij kunnen om de eenheid van optreden te bevorderen en in elk stuk strijd successen te behalen. Er wordt een groeiend vertrouwen in hen gesteld. Doch onze partij blijft in Rotterdam toch nog achter bij de taken, die haar worden gesteld. Het ledenaantal is ook te klein in vergelijking met de groeiende politieke invloed van onze partij, om nog maar te zwijgen over de verhouding daarvan tot de bevolking van dit gebied.

Naast alle werkzaamheden ter uitvoering van de verschillende partijtaken en ter behartiging van de belangen van de bevolking is het daarom een eerste taak van de Rotterdamse partijorganisatie om door het winnen van nieuwe leden haar verbindingen met de arbeiders en andere lagen van de werkende bevolking te versterken.

Versterking van de CPN zal ook in Rotterdam bijdragen tot het vergroten van de tegenstand tegen het drijven van de monopolies en nieuwe perspectieven openen voor een succesvolle strijd.

J. MALIEPAARD

Bij het verdwijnen van de vermakelijkheidsbelasting

Het heffen van belastingen door de overheid heeft reeds vaak aanleiding gegeven tot verzet van de belasten. Uit onze vaderlandse geschiedenisboekjes weten we, dat de heffing van de tiende penning door Alva om daarmee zijn Spaanse koning aan financiële middelen te helpen voor het voortzetten van dure oorlogen, tot de opstand der Nederlanden heeft geleid. In deze tijd van het staatsmonopolistische kapitalisme, waarin de belastingdruk het sterkst is op de niet-monopolistische klassen, uit zich de ontevredenheid over de uitbuiting der bevolking in klachten over de onrechtvaardigheid van de opgelegde belastingen.

Eén van de belastingen die haar tijd allang overleefd heeft en waartegen in de periode van na de oorlog veel verzet is gerezzen, is de vermakelijkheidsbelasting.

Dit is een al zeer oude plaatselijke belasting, die na de Franse overheersing werd aangewend om de nood der armen te „lenigen”. Bij de invoering van de gemeentewet in 1851 werd de heffing bij de plaatselijke belastingen ingedeeld.

In de loop der tijd heeft het rijk de ene gemeentelijke belasting na de andere tot zich getrokken, zodat uiteindelijk slechts enkele minder belangrijke heffingen behouden bleven. Volgens de laatste berichten zal ook deze vermakelijkheidsbelasting weldra tot het verleden behoren. Minister Klompé deelde onlangs aan een Kamercommissie mee, dat de regering besloten had de vermakelijkheidsbelasting op te heffen.

De wijze waarop één en ander geschiedde tekent duidelijk welk een opvatting dit kabinet over democratie heeft. Voor de hand zou liggen dat de opheffing van een typisch plaatselijke belasting in overleg met de betrokkenen, in dit geval de Vereniging van Nederlandse gemeenten of de Raad voor de gemeentefinanciën, zou worden geregeld. De gemeentebesturen als direct belanghebbenden moesten het nieuws echter als ieder ander uit de pers vernemen. Er zijn dan ook direct vele protesten tegen deze gang van zaken gerezzen.

Het meest opvallende was wel dat deze maatregel werd aangeprezen als een onderdeel van de verruiming van het plaatselijke belastinggebied! Zo wordt nu over de hoofden der gemeentebesturen heen een belasting afgeschaft, die nauwelijks twintig jaar geleden door het rijk werd gehanteerd om diezelfde besturen onder druk te zetten. Na 1945 werd n.l. als eis gesteld, dat de vermakelijkheidsbelasting op bioscoopvoorstellingen 35 procent zou moeten bedragen. Gemeenten die hieraan niet meewerkten, werden bestraft met een korting op de gemeentefondsuitkering!

Door de Nederlandse Bioscoopbond is van meet af aan stelling genomen tegen deze zware heffing. Ook de CPN stond op het standpunt, dat deze voor de bioscopen veel te hoog was. In

vele gemeenteraden zijn onze raadsleden met succes opgetreden voor vermindering en opheffing van deze belasting. Vooral in plaatsen waar de bioscoop de enige vorm van ontspanning was, dreigde de 35 procent-regeling ernstige gevolgen te zullen krijgen. De regering moest uiteindelijk onder druk van het verzet een verlaging tot 20 procent toestaan.

De vermakelijkheidsbelasting heeft het proces van de concentratie in de bioscoopwereld bespoedigd. Vele zelfstandige exploitanten moesten door de concurrentie van de televisie en de grote bioscoopconcerns de strijd staken. En nu het tijdstip nadert, dat de laatste zelfstandige door een concern zal worden opgeslokt, heft de regering deze belasting op . . .

Voor de bioscopen wordt daartoe als aanvangsdatum 1 januari 1969 genoemd, voor de overige vormen van vermakelijkheid zal de opheffing later plaats vinden. Of nu een betere periode voor de bioscopen aanbreekt, is echter nog maar een vraag. Op dezelfde datum dat de vermakelijkheidsbelasting verdwijnt treedt n.l. de omzetbelasting op de toegevoegde waarde (één van de zegeningen van de EEG) in werking, waarvan het tarief voorlopig is vastgesteld op 12 procent.

Het is echter niet de bedoeling van de strijd tot opheffing van deze belasting geweest, dat zij door een andere heffing zou worden vervangen. De enige die nu van de nieuwe situatie beter wordt, is het rijk: de bioscoophouder moet voortaan aan de regering inplaats van aan de gemeente betalen.

Door diverse gemeentebesturen is dan ook direct de vraag opgeworpen op welke wijze zij schadeloos worden gesteld voor de derving van deze bron van inkomsten. Daarbij is al de eis genoemd van een volledige compensatie door middel van een hogere uitkering uit het gemeentefonds. Ofschoon het hier, in verhouding tot de totale belasting, om betrekkelijk geringe bedragen gaat (het betreft hier ongeveer 10 procent van de plaatselijke belastingen) betekent het toch voor een aantal gemeenten een aanzienlijke daling van de inkomsten. Door ruim 800 gemeenten werd in 1966 circa dertig miljoen aan deze belasting ontvangen, waarvan twaalf miljoen voor rekening kwam van bioscoopvoorstellingen. Bijna de helft wordt door de drie grootste gemeenten geïnd:

Amsterdam	f 6,7 miljoen
Rotterdam	f 3,6 „
Den Haag	f 3,2 „

Het is zonder meer duidelijk dat deze grote steden, die toch al met ernstige financiële moeilijkheden hebben te kampen, nog een grote veer dreigen te moeten laten. Maar ook voor kleinere gemeenten kan de opheffing grote gevolgen hebben, vooral voor die plaatsen die op toerisme zijn ingesteld. Zo ontvangen b.v. Chaam, Valkenburg en Lisse per inwoner gerekend resp. f 27,—, f 25,— en f 20,— per jaar, terwijl het landelijk gemiddelde beneden de f 3,— ligt. Ter vergelijking zij nog opgemerkt, dat het schaalbedrag van het gemeentefonds voor deze plaatsen f 55,50 per inwoner oplevert. Toeristenplaatsen staan

voor de noodzaak een reeks voorzieningen te treffen, die uit de algemene middelen bestreden moeten worden. De vermakelijkheidsbelasting maakte dit tot nu toe ruimschoots mogelijk. Na de opheffing dreigt één en ander op kosten van de eigen inwoners verhaald te worden.

Hoe wordt de compensatieregeling?

Slechts weinigen zullen een traan laten om het verdwijnen van de vermakelijkheidsbelasting. De vraag was echter hoe de regeling ter compensatie van de gemeenten zou zijn. Al vele jaren werd door de regering daartoe een wetsontwerp op de uitbreiding van het gemeentelijke belastinggebied in het vooruitzicht gesteld. Dit zou het enige zijn dat nog ontbrak aan de Financiële-Verhoudingswet-1960 om de financiële zelfstandigheid van de gemeenten te herstellen.

In dit kader is al geruime tijd geleden aangekondigd, dat de personele-, de straat- en de grondbelasting zouden worden opgeheven. Deze belastingen waren van invloed op de gemeentefinanciën, zowel doordat een deel van de opbrengst rechtstreeks voor de gemeente zelf bestemd was en doordat bij het berekenen van de uitkering uit het Gemeentefonds rekening hiermee werd gehouden. Daarmee zouden dan alle thans bestaande plaatselijke belastingen zijn verdwenen.

Thans heeft de regering een wetsontwerp ingediend, waarin één nieuwe plaatselijke belasting is aangekondigd (naast de gehandhaafde plaatselijke heffingen, als reinigingsrechten, leges e.d.). Het gaat hier om een belasting op *onroerend goed*, d.w.z. op woningen, winkels, enz. De hoogte van de heffing van de nieuwe belasting zal niet aan grenzen zijn gebonden; het bepalen van de hoogte wordt overgelaten aan de verschillende gemeentebesturen. De regering wil daarmee dus de gemeenten noodzaken om de te lage uitkering uit het Gemeentefonds aan te vullen door het aandraaien van de plaatselijke belastingschroef.

Er waren uiteraard bezwaren aan te voeren tegen de personele- en ook wel tegen de straat- en grondbelasting. Deze belastingen werden echter berekend naar de waarde van het betrokken perceel. Volgens het wetsontwerp op de nieuwe belasting, die op huurder en verhuurder zal rusten, wordt dit systeem voor wat de huurder betreft losgelaten. Het bedrag, dat men hem wil laten betalen, kan variëren ongeacht de waarde van het perceel. Ten aanzien van de verhuurder is evenwel een rem in dit opzicht in acht genomen: het aandeel van de eigenaars van onroerend goed in de belasting (het betreft hier dus de woningexploitanten en de beleggers) mag een bepaald maximum niet te boven gaan. Wat de huurders betreft kunnen de gemeenten hun gang gaan, aldus het plan van de regering. Dit betekent nog niet, dat een snelle inwerkingtreding in het vooruitzicht is. Er wordt rekening gehouden met een overgangsperiode van tien jaar, waarin de gemeenten de opcenten

van de personele belasting en de grondbelasting kunnen blijven heffen.

Bij dit nieuwe systeem van belasting op onroerend goed dreigt tevens, zoals uit het bovenstaande al blijkt, de progressie in de belastingheffing ernstig te worden aangetast. Het zou betekenen, dat de minst draagkrachtigen een steeds groter deel van de belasting moeten gaan betalen. De lasten dreigen daardoor vooral op de schouders te worden gelegd van de bejaarden, GSW-ers, bijstandstrekkers en werklozen, maar ook op loontrekkers en kleine zelfstandigen. Dit illustreert opnieuw het klassekarakter van de belastingheffing in deze maatschappij.

Het afschaffen van overleefde belastingen is toe te juichen. Deze mogen echter niet vervangen worden door andere onrechtvaardige belastingen. Het ziet er naar uit, dat door het plan om deze belasting op onroerend goed in te voeren bij afschaffing van enkele andere belastingen nieuwe tegenstellingen zullen worden opgeroepen. Het zal nodig zijn, dat de bevolking en de gemeentebesturen waakzaam zijn tegen een aantasting van hun belangen.

C. IJMKERS

De onmisbaarheid van de communistische pers

Kranten zijn in overvloed te koop. In talrijke kiosken, op de stations, in wachtkamers, in sigarenwinkels en in zelfbedieningszaken zijn ze te krijgen — en dat terwijl in ons land de thuisbezorging van de krant aan de abonnee algemeen voorkomt. Men zou zeggen: de krant is een gewild artikel. Is het dan niet paradoxaal, dat tegelijkertijd gesproken moet worden over de strijd, die de kranten voor hun bestaan voeren? Toch is het een feit, dat de ene krant na de andere verdwijnt of, ook al wordt de naam gehandhaafd, wordt opgeslokt in een groot concern.

Vooral het afgelopen jaar heeft zich gekenmerkt door vele soms opzienbarende fusies. In *Politiek en Cultuur* zijn reeds talrijke gegevens over dit proces van concentratie en monopolievorming gebracht. *)

Maar het eind van deze concentratiebeweging is nog niet in zicht. Nog verschijnen er elke week berichten over het samengaan van vooral plaatselijke of streekbladen. De voorzitter van de Sociaal Economische Raad, oud-minister drs De Pous, — een man die min of meer weet wat er in de „keuken” van de economische toestanden „op het vuur staat” — heeft zelfs aangekondigd, dat „er in de naaste toekomst geen plaats is voor tien, doch slechts voor twee landelijke dagbladen”. Een eigenaardige bijzonderheid is, dat deze uitspraak werd gedaan op een feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het dagblad *Trouw* (op 27 januari 1968): in het feestgedruis riep De Pous als het ware op tot de opheffing van dit in de oorlog ontstane blad.

Slechts een paar kranten mogen er volgens de monopolisten dus overblijven. Dan denken zij het gemakkelijker te hebben om de openbare mening naar hun hand te kunnen zetten.

Er worden talrijke uiteenlopende argumenten, meestal slechts schijnargumenten trouwens, naar voren gebracht om de bevolking op de voortzetting van het concentratieproces in de krantenwereld voor te bereiden. In het bijzonder wordt het als een soort onvermijdelijke technische ontwikkeling voorgesteld, o.m. veroorzaakt door de rol, die de radioberichtgeving en meer nog de televisie zijn gaan vervullen. Deze nieuwe vormen van berichtgeving worden de ernstigste concurrenten van de dagbladen genoemd. De televisie brengt immers steeds sneller het nieuws, al dan niet van commentaar voorzien, in de huiskamers en daar zouden de dagbladen niet tegen op kunnen.

Is dit nu werkelijk waar? Uit de tot dusver verzamelde gegevens, die de laatste tijd ter beschikking zijn gekomen, blijkt inderdaad, dat de televisie grote veranderingen teweeg brengt bij vele groepen, die men onder de term „het grote publiek” pleegt samen te vatten. Deze veranderingen zijn evenwel van

*) Zie P en C van juni 1967 en januari 1968.

een geheel andere aard dan in het algemeen werd verwacht. Een groeiend aantal mensen blijkt namelijk door de televisie niet *minder*, maar *meer* te gaan lezen en begint zijn informatie in een aantal kranten te zoeken.

Het is een feit, dat het allerlaatste wereldnieuws nu verscheidene keren per avond via de beeldbuis de huiskamers binnen komt golven. De mensen, die dit alles dagelijks horen en zien, willen veel meer dan vroeger vaak het geval was, de achtergronden leren kennen, de oorzaken begrijpen van wat er aan de hand is in de wereld. Uit tal van reacties blijkt, dat het „grote publiek” niet tevreden is met de meestal oppervlakkige berichtgeving en de tendentieuze commentaren daarop. Zaken, die vroeger niet zo duidelijk zichtbaar waren, spelen zich nu op vaak indringende wijze letterlijk en figuurlijk voor de ogen van de mensen af en er blijkt een toenemende behoefte te zijn bij de „kijkers” om meer te weten van wat de televisiebeelden laten zien.

Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk ten aanzien van de koloniale agressie-oorlog, die de Verenigde Staten in Vietnam voeren. Deze oorlog wordt in gruwelijke beelden dagelijks op de beeldbuis getoond en dit doet — meer dan alleen met berichten in woorden het geval zou zijn — de verontrusting toenemen en de behoefte aan uitgebreidere uiteenzettingen over de achtergronden van deze oorlog groeien.

Veranderde waarde

De betekenis van de kranten daalt dus niet. Wel is het zo, dat de monopolisten en de rechtse politici er onder deze omstandigheden steeds meer belang bij krijgen de pers precies voor te schrijven wat zij zeggen moet. Voorheen was het zo, dat op ogenblikken van politieke crises de kranten precies hetzelfde gingen schrijven; de mede-hoofdredacteur van het *Algemeen Handelsblad*, H. J. A. Hofland, zei daarover op een door Amsterdamse PvdA-jongeren belegde discussieavond, dat „*in tijden van crisis bijna alle kranten het uit lafheid en conformisme met de waarheid op een accoordje gooien*”; als voorbeeld noemde hij *de tijden van spanning rondom Hongarije, Suez, Israël en Nieuw-Guinea, in welke laatste crisis volgens hem 'een thans wijd en zijd als non-conformist bekend staand journalist zich blauw gelogen heeft'*”. Het klonk openhartig, vooral omdat deze opmerking kwam na de zoetelijke mening van Vrij-Nederlandredacteur Jan Rogier, die vond dat „*er in Nederland geen kranten zijn, die welbewust berichten verdraaien en zaken verkeerd voorstellen*”. In werkelijkheid wordt dit conformisme natuurlijk doelbewust georganiseerd en wordt de redacties in gespannen situaties precies voorgeschreven wat ze te schrijven en te verzwijgen hebben.

Thans is het voor de monopolistische en reactionaire krachten echter niet meer voldoende om dit wapen van de gelijkshakeling bij tijd en wijle te hanteren; zij willen het voortdurend toepassen en daartoe ook het aantal kranten tot het uiterste terugbrengen.

Er kan tevens op gewezen worden, dat De Pous' toekomstbeeld van slechts twee kranten aardig overeenkomt met het plan, dat door reactionaire krachten gekoesterd wordt om door middel van allerlei wijzigingen in het kiesstelsel het aantal politieke partijen tot twee terug te brengen.

Dit laat zien, dat de opheffing of samenvoeging van kranten geplaatst moet worden in het kader van de aanvallen, die er op de democratie worden gedaan. De ongerustheid over het zich snel voltrekkende concentratieproces, dat in brede kringen wordt gevoeld, is dan ook volledig gewettigd.

Bij het verdedigen van de vorming van het Unitelconcern, waarin bladen als de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, *Het Vaderland* en het *Algemeen Handelsblad* met *De Telegraaf* in één combinatie zijn opgenomen, heeft de aartsreactionaire VVD-er Van Riel, om de verontrusting in liberale kringen te dempen, een nieuw argument te berde gebracht. Hij trachtte deze combinatie voor te stellen als een dijk, die opgeworpen werd ter bescherming van zedelijke waarden en nationale gevoelens. De nationale gevoelens worden echter juist gekwetst door de politiek van onderwerping aan de NAVO- en EEG-politiek, die de heer Van Riel altijd luidkeels bepleit en bladen als *De Telegraaf* genieten in wezen van elke overdrijving of platvloersheid in televisieprogramma's, die hun de gelegenheid biedt zich weer eens flink op te blazen.

Nieuwe taken communistische pers

De discussie, die is opgelaaid over de rol en de betekenis van de pers en de gevaren, die haar bedreigen, heeft daarmee op indirecte wijze ook de betekenis van de communistische pers onderstreept. Iedereen weet immers dat zij niet door de grote ondernemers, door krantenconcerns wordt uitgegeven en zich ook niet door hen zal laten gelijkschakelen. Ook is bekend, dat zij opkomt voor de belangen van alle lagen van de werkende bevolking. De ontwikkeling, die zich nu in de krantenwereld aftekent, geeft de communistische pers nieuwe en grotere mogelijkheden om haar taak te vervullen.

De CPN heeft steeds grote aandacht besteed aan haar krant. De communisten hebben daarvoor grote offers gebracht en hebben zelfs onder de moeilijkste omstandigheden hun krant weten te handhaven. Deze gedragslijn vloeit voort uit de praktijk van de strijd, maar wordt ook gedragen door het marxistisch-leninistische inzicht in de betekenis van de pers voor de arbeidersbeweging.

Het is bekend, dat reeds Marx grote waarde hechtte aan het journalistieke optreden voor de belangen van brede lagen van het volk. Door zijn werk voor een reeks persorganen slaagde hij er in om zijn opvattingen, die steunden op diepgaand wetenschappelijk werk, te brengen onder een zo groot mogelijke kring van mensen. Marx trad in 1842 en 1843 op als hoofdredacteur van de *Rheinische Zeitung*, waarin hij opkwam voor democratische rechten. Hij publiceerde een reeks artikelen tegen

de bestaande censuur en voor de vrijheid van drukpers. Later schreef hij in de Parijse *Vorwärts* (1844), in de *Deutsche-Brüsseler-Zeitung* (1847), tijdens de revolutiejaren van 1848—1849 in de *Neue Rheinische Zeitung* en daarna in de *New York Tribune* (1852—1861). Enkele van Marx' bekende werken zijn oorspronkelijk als artikelenseries in dagbladen verschenen, zoals bijvoorbeeld het werk dat wij kennen als *Loonarbeid en kapitaal*. Anderzijds werd hij door zijn journalistieke werk direct geplaatst voor belangrijke sociale en politieke problemen, die hem er toe brachten de achtergrond van deze vraagstukken wetenschappelijk te onderzoeken en daaruit zijn conclusies te trekken.

Ook Friedrich Engels heeft steeds meegewerkt aan allerlei kranten, waarin zijn artikelen over velerlei onderwerpen bijdroegen tot de verdieping van het klassebewustzijn van de arbeiders.

In het begin van het imperialistische tijdvak was het Lenin, die in de omstandigheden van het toenmalige Rusland de betekenis van de communistische pers onderstreepte. In zijn werken, die dienden als voorbereiding voor de oprichting van een strijdbare partij van een nieuw type, die onder de moeilijkste omstandigheden leiding kon geven aan de revolutionaire strijd, wees hij op de noodzaak van een over het gehele land verspreide, centraal geleide krant, die aan verbrokkeling en plaatselijk isolement een einde zou maken. Bekend is de uitspraak van Lenin in *Wat te doen?* over de communistische pers: „*De krant is niet slechts een collectieve propagandist en een collectieve agitator, maar ook een collectieve organisator. In dit laatste opzicht kan ze worden vergeleken met een steiger, die om een in aanbouw zijnd gebouw wordt opgetrokken: het laat de omtrekken van het gebouw zien, vergemakkelijkt de verbinding tussen de afzonderlijke bouwvakarbeiders, helpt hen het werk te verdelen en de algemene resultaten te overzien, die door de georganiseerde arbeid zijn bereikt*”.

Natuurlijk zijn de omstandigheden van toen en de toestanden van vandaag geheel verschillend. Waar het echter om gaat is, dat bij elk optreden voor de belangen van de werkers het een beslissende voorwaarde voor het bereiken van resultaten is, dat er een zo groot mogelijke samenbundeling van krachten plaatsheeft. Daarbij is het bekendmaken van de belangrijke berichten, informaties e.d. van het grootste belang. Niet voor niets zijn daarom de grote ondernemers, als er een strijd om loonsverhoging gaande is, beangst voor het verschijnen van bulletins, manifesten en pamfletten, waarin de actie wordt besproken. Nog groter is daarom uiteraard hun afkeer van een krant, die dagelijks en zonder aflaten voor de belangen van de werkers opkomt en door zijn informaties en uiteenzettingen als agitator, propagandist en organisator optreedt.

Tegelijkertijd echter verklaart juist dit karakter van de communistische pers hoe het komt, dat in weerwil van alle terreur, bestrijding en achterstelling het nooit gelukt om haar uit te

schakelen, dank zij de strijdwil van de communistische en andere democratische krachten.

Scheidingslijn duidelijker

Het optreden van de communistische pers maakt het mogelijk om een centrale lijn, die zich richt tegen het hoofdgevaar, te zien. Dit maakt tevens de werkelijke verhoudingen duidelijk en bevordert aldus de samenwerking van verschillende groepen van de bevolking, die de reactionaire pers juist steeds tegen elkaar tracht op te zetten, zoals b.v. gelovigen tegen ongelovigen, ouderen tegen jongeren, blanken tegen gekleurden, en omgekeerd. In plaats van deze door de reactie veroorzaakte en getrokken scheidingslijnen wordt de werkelijke scheidingslijn zichtbaar. In deze tijd is dat de scheidingslijn tussen de monopolies en vrijwel de gehele bevolking, die te lijden heeft onder de uitbuiting van de zijde van de concerns en trusts. Aldus is *De Waarheid* steeds meer geworden tot het wapen van alle niet-monopolistische groepen. De meest bewuste delen van de arbeidersklasse hebben dit wapen gesmeed en het in vele jaren durende acties onder de meest uiteenlopende omstandigheden gescherpt. Hierdoor kan voor de arbeidersklasse in moeizame strijd het democratische recht op persvrijheid worden verwerkelijkt en verdedigd tegen alle aanvallen.

Door de persconcentraties is op een opvallende manier duidelijk geworden, hoezeer de monopolies de democratie willen aantasten. Velen zijn bereid zich tegen deze opzet tot gelijkstelling te richten. Hierdoor ontstaan nieuwe mogelijkheden om samenwerking te ontwikkelen en deze is zich in de laatste tijd dan ook reeds aan het aftekenen.

Dit is bijvoorbeeld gebleken ten tijde van het huisartsenconflict in 1966, waarbij *De Waarheid* de enige krant bleek te zijn — nog tot verwondering van vele intellectuelen en beoefenaars van vrije beroepen — die een juiste berichtgeving gaf over het optreden van de huisartsen en zich richtte tegen de regeringspolitiek. Daarmee leverde zij een bijdrage om te verhinderen, dat de ziekenfondspatiënten werden opgezet en uitgespeeld tegen de huisartsen.

Iets soortgelijks is bij het onderwijs aan de dag getreden. Zowel het onderwijzend personeel bij het lager onderwijs als de leraren bij het middelbaar onderwijs, evenals degenen die aan het hoger onderwijs verbonden zijn, konden ervaren dat alleen de communistische pers hun optreden tegen de afbraakpolitiek van de regering-De Jong ondersteunde en versterkte. In diverse organen, die in onderwijskringen verschijnen, is dit — soms met enige verbazing! — vastgesteld.

Een recent voorbeeld van samenwerking van verschillende anti-monopolistische groepen is de actie tegen de invoering van zogenaamde koopavonden in Rotterdam, die het grootwinkelbedrijf tracht in te voeren. Er kwam een eensgezind optreden tot stand van middenstanders, winkelpersoneel en vertegenwoordigers van de arbeidersklasse in de gemeenteraad, waar-

bij *De Waarheid* als krant duidelijk stelling nam, terwijl andere kranten — juist vanwege de advertenties die zij van de grootwinkelbedrijven ontvangen — verwarrende en misleidende berichten brachten. Mogelijk moesten brengen . . .

Houding t.a.v. vakbonden

Van verstrekkende betekenis is de houding, die in de verschillende persorganen ten opzichte van de vakbonden wordt ingenomen. De gelijkgeschakelde, uitgesproken voor ondernemersbelangen opkomende kranten, nemen vierkant stelling tegen de vakbonden. Ook een zogenaamd onafhankelijke en linkse krant als *Het Parool* treedt op grove wijze op tegen de vakbonden, in het bijzonder tegen de bedrijfsbonden van het NVV. Er is daarbij geen verschil meer te merken met *De Telegraaf*, van oudsher de vijand van de vakbonden. De ontwikkelingen rondom *Het Vrije Volk* doen verwachten, dat — zij het nog in gecamoufleerde vorm — een zelfde koers zal worden ingeslagen.

In overeenstemming met het optreden van een aantal rechtse NVV-bestuurders is b.v. in *Het Vrije Volk* gepleit voor opheffing van de zelfstandige bedrijfsbonden en daarmee voor de omvorming van de vakbeweging tot een soort klassenloze EEG-organisatie, die mag optreden als een uitvoerend orgaan van de monopolistische EEG-politiek.

Reeds thans is *De Waarheid* als het gaat om de loonstrijd, om de acties in de bedrijven rondom CAO-vernieuwingen e.d., de krant, die zo volledig mogelijk de opvattingen van de werkers en hun argumenten tot uiting brengt. Deze rol zal ongetwijfeld in de komende periode in betekenis toenemen, zowel om weerstand te bieden tegen de valse berichtgeving in de ondernemersbladen, als om tegen de ondernemerspolitiek in het offensief te gaan. Als er bijvoorbeeld over de vorming van een „progressieve concentratie” gesproken wordt door sommige vakbondsleders, dan kan hun terecht voorgehouden worden, wat één van de vakbondskaderleden op een demonstratieve bijeenkomst inzake de werkgelegenheid verklaarde. Deze man zei namelijk, dat de georganiseerde arbeiders (in de vakbonden zijn momenteel 1.200.000 werkers georganiseerd) in ons land tezamen reeds een progressieve concentratie vormen en dat als deze in actie komt geen regering, en zeker niet het kabinet-De Jong, daartegenin haar politiek kan voortzetten. Dat laat tevens zien, hoezeer de gedachte van de eenheid van ontreden, met de arbeiders als kern daarvan, begint door te dringen.

Om de bewustheid en daarmee het zelfbewustzijn te verhogen, wordt in *De Waarheid* ononderbroken kritiek geleverd op de huidige maatschappij in ons land en op het optreden van de regering en de leidende kringen. Er is vaak geprobeerd om hiertegen stemming te maken en deze kritiek voor te stellen als „alleen maar negatief”. In werkelijkheid echter heeft zij een positieve betekenis; zij laat zien hoezeer er behoefte is aan een

alternatief, aan een andere maatschappijvorm, waarin de macht van de kapitaalsmonopolies zal zijn gebroken en de overwegende meerderheid van de bevolking zelf aan bod kan komen. Om bewust te handelen en een gemeenschappelijk optreden van alle anti-monopolistische nationale krachten tot stand te brengen, kan de voorlichtende en activerende functie van de communistische pers daarom niet gemist worden. Haar optreden, haar versterking is noodzakelijk en onmisbaar.

C. VAN DILLEN

Hoe wordt de Franse communistische partij beoordeeld?

Resultaten van een opinie-onderzoek

In twee nummers van het maandblad van de Franse communistische partij zijn de resultaten gepubliceerd van een sociologisch onderzoek, dat was ingesteld om na te gaan hoe de Franse bevolking dacht en oordeelde over de communistische partij. *) Dit onderzoek werd verricht met behulp van moderne methoden van opinie-onderzoek en de enquête, die ervoor moest worden ingesteld, werd uitgevoerd door het Franse instituut voor opinie-onderzoek, het IFOP.

De voorbereiding van de enquêteformulieren e.d. is geschied door een aantal wetenschappelijke werkers, sociologen, die nauw verbonden zijn met de communistische partij. Zij formuleerden de vragen die gesteld zouden worden na een eerste studie aan de hand van een tachtigtal langdurige, geanimeerde en ongedwongen gesprekken, die op de geluidsband werden vastgelegd. Het IFOP deed daarna het eigenlijke onderzoek, waarbij 1780 personen, die representatief konden worden geacht voor de Franse bevolking, werden ondervraagd.

Dit aantal is volgens de moderne onderzoekstechnieken in het algemeen voldoende om een vrij juist beeld van de werkelijkheid te geven, indien de samenstelling van de ondervraagde groep overeenstemt met de samenstelling van de bevolking. De resultaten blijven echter benaderend en zijn onderworpen aan variaties wat betrouwbaarheid betreft. In het onderhavige onderzoek werden bijvoorbeeld meer dan 500 personen uit arbeidersgezinnen geënquêteerd; de resultaten uit deze kring zijn uiteraard betrouwbaarder dan uit de kring van vrije beroepen en topkaders, waarin een honderdtal personen naar hun mening werd gevraagd. Ter vergelijking moge dienen, dat de bekende enquête van „Margriet” (Geïllustreerde Pers NV) over de meningen ten aanzien van de godsdienst en de kerkelijkheid in Nederland, werd verricht onder een overeenkomstig aantal personen, n.l. ruim 1700. Het resultaat van dit onderzoek had evenwel betrekking op een bevolking van ruim 12 miljoen en het Franse onderzoek op een bevolking die ongeveer vier maal is.

De resultaten van het Franse onderzoek zijn getoetst aan de uitslagen van de verkiezingen van 1967, die vlak na de enquête werden gehouden; deze bevestigden in grote lijnen de gegevens, die waren verkregen en die lieten zien, dat er verschuivingen in het nadeel van de gaullisten en in het voordeel van de linkse partijen zouden optreden. De enquête geeft dus blijkbaar een vrij goed beeld van de opvattingen, die in Frankrijk over politieke vraagstukken en over de houding der communistische partij in dit land worden gekoesterd.

Het onderzoek stelde zich ten doel na te gaan, welk beeld de Franse bevolking had van de communistische partij en van de ontwikkelingen, die zich in dit land voordoen. Het is ook voor ons in Nederland interessant kennis te nemen van de gegevens van dit onderzoek, omdat er — uiteraard met inachtneming van de verschillen die zich voordoen tussen Nederland en Frankrijk — conclusies uit getrokken kunnen worden, die ook voor ons van belang zijn.

De Nederlandse communisten hebben reeds enkele jaren geleden, bij de voorbereiding van en op het 21ste congres van de CPN in maart 1964, gewezen op de betekenis van het beeld, dat de bevolking heeft van de communistische partij. Op grondslag van de ervaringen, die waren verzameld in talrijke bijeenkomsten, ledenvergaderingen en in discussies, werd vastgesteld, dat velen zich een vals beeld van de CPN en haar optreden hadden gevormd. Er waren vooroordelen tegen de communisten onder de massa gekweekt, hetgeen deels in de hand gewerkt was door het eigen optreden in het verleden. Om het *ware beeld* van de partij te laten zien, moest daarom het *drog-beeld*, dat men zich van de communistische partij had gevormd, worden weggenomen. Op het 21ste congres werden in verband daarmee besluiten genomen, die tot veranderingen in het optreden van de partij leidden. Op het eind vorig jaar gehouden 22ste congres van de CPN is de juistheid van dit optreden beklemtoond en is besloten op deze weg — de weg van de autonomie van de CPN — onwrikbaar voort te gaan.

Het is belangwekkend, dat een partij als de Franse communistische partij, zij het ruim twee jaar later, eveneens tot de conclusie is gekomen, dat het nodig is na te gaan welk beeld de bevolking zich heeft gevormd van de communistische partij, om daaruit dan conclusies voor haar optreden te trekken. In Frankrijk is daartoe de weg gevolgd van een sociologisch onderzoek met behulp van steekproeven, wat uiteraard naast een kwalitatief oordeel ook een reeks kwantitatieve gegevens verschaft.

Meningen over politiek

Eén van de eerste vragen, die in het onderzoek aan de orde kwam, was hoe de gewone mensen over de politiek denken. Daarbij trad aan de dag, dat de rechtse krachten, die graag zien dat de bevolking zich zo weinig mogelijk met de grote vraagstukken bezig houdt, er in geslaagd zijn de bevolking een afkeer van de politiek in te boezemen. Van de ondervraagden vond 59 procent dat, als het gaat over politiek er zulke ingewikkelde kwesties aan de orde komen, dat je een „specialist” moet zijn om ze te kunnen begrijpen. Onder de vrouwen was dit percentage 68 procent en onder de mannen 50 procent. Percentages beneden de 50 waren er alleen onder hen, die meer dan lager onderwijs hebben genoten en onder hen, die verklaarden op de communistische partij te zullen stemmen. Hieruit blijkt, dat de communistische kiezers als het ware over een

„politieke cultuur” beschikken, die de handicap van een te geringe schoolopleiding compenseert. Doch zelfs onder de communistische kiezers vindt 47 procent de politiek zo ingewikkeld, dat het niet te volgen is voor een niet-ingewijde. Het gevoel van niet-begrijpen is vaak verbonden met een gevoel van er toch persoonlijk niets aan te kunnen doen. Dit verschijnsel leidt ertoe, dat bij een reeks vragen die een zekere politieke kennis vereisen, vaak de te gebruiken antwoorden van nauwelijks meer dan de helft van de geënquêteerden afkomstig zijn.

Zó optreden, dat de mensen beu worden van politieke vraagstukken en deze „te moeilijk” gaan vinden, is ook in ons land op het ogenblik schering en inslag. Allerlei groeperingen, die de parlementaire democratie aanvallen en het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging willen aantasten, doen alle mogelijke inspanningen om de politiek zo ingewikkeld en afstotend mogelijk voor te stellen. Met behulp van alle publiciteitsmedia, waarbij vooral de televisie ijverig wordt benut, wordt in die richting opgetreden. De ervaringen van het Franse gaullisme worden daarbij ten volle benut. Doch al kunnen daarbij aanvankelijk successen worden bereikt, uiteindelijk blijkt de bevolking wel degelijk in staat te zijn om te onderscheiden bij welke kwesties ze belang heeft.

Dit is ook bij de enquête in Frankrijk aan de dag getreden. Op de vraag: *Aan welk van de volgende punten hecht U het meeste belang, als het nodig is Uw stem uit te brengen?*, luidde het antwoord: Als de candidaat *) of zijn partij zich het meest bezig houdt met:

het levensniveau van de grote massa	32 procent
de economische ontwikkeling van het land	22 procent
de verdediging van de democratische vrijheden . .	19 procent
de stabiliteit van de regering	12 procent
de rol van Frankrijk in de wereld	8 procent
geen antwoord	7 procent

Opvallend hierbij is, dat de ideeën over de stabiliteit van de regering en de rol van Frankrijk in de wereld — kwesties die door het gaullisme sterk naar voren worden geschoven — een zeer lage plaats innemen op de ranglijst van vraagstukken die van het grootste belang worden geacht. Voor de meeste mensen gaat het vooral om wat er gebeurt op sociaal en economisch gebied, terwijl ook de handhaving van democratische rechten hoger genoteerd staat.

Nu er ook in ons land zoveel gepraat wordt over allerlei wijzigingen op het gebied van het kiesstelsel en deze worden aangeprezen met het argument, dat dan de regering stabiel zou worden, is dit een interessante constatering. D '66, die gekomen is met voorstellen om de minister-president praktisch on-

*) In Frankrijk wordt gekozen volgens een districtenstelsel; daarbij stellen de partijen in ieder district één candidaat. Als geen der kandidaten een absolute meerderheid behaalt, wordt een tweede ronde gehouden, waarbij degene gekozen wordt die de meeste stemmen heeft gekregen.

afzetbaar te maken en ook de Anti-Revolutionaire Kuypers-richting, die de invoering van een 12-districtenstelsel met een door het parlement gekozen minister-president heeft bepleit, argumenteren hun plannen steeds met het verlangen naar stabiele regeringen, dat onder het volk zou leven. De ervaringen in Frankrijk wijzen uit, dat ook in een land waar zich heel wat meer regeringswisselingen hebben voorgedaan, dit zeker geen vraagstuk is, waar de bevolking zich de meeste zorgen over maakt. In Nederland zal het, dunkt ons, beslist niet anders liggen.

In Frankrijk staat de eis van een stabiele regering zelfs bij de gaullistische kiezers pas op de derde plaats en vindt slechts 20 procent van deze kiezers het de belangrijkste kwestie. De vraagstukken van het levenspeil staan voorop bij 45 procent van de communistische kiezers, 43 procent van de kiezers van de Linkse Federatie (sociaaldemocratische partij, groepering van Mitterrand, radicalen en PSU), 33 procent van de kiezers van de centropartijen en 23 procent van degenen, die op De Gaulle's partij stemden. De tweede plaats wordt onder de socialistische en communistische kiezers ingenomen door de kwestie van de democratische rechten; bij de gaullistische kiezers staan deze op de laatste plaats.

Geloof en politiek

Uit de antwoorden op de vraag hoe de geënquêteerden dachten te stemmen, is tevens gebleken, dat de twee inkomensklassen waar men het gunstigst tegenover het gaullisme bleek te staan, de hoogste en de laagste waren. Onder de laagste inkomensgroep werden ook velen aangetroffen, die zich van stemming onthouden. (Zoals bekend, bestaat er in Frankrijk geen stemplicht en behoeft men dus niet te stemmen.) 60 procent van degenen in de laagste inkomensgroepen stemmen gaullistisch of stemmen niet. Tot deze armste groepen behoren ouden van dagen, alleenstaande vrouwen, een deel van de boeren en een deel der ongeschoolde arbeiders.

De Franse communistische partij heeft onder deze armste groep de minste aanhang. Terwijl onder de onderzochte groep 14 procent een inkomen heeft van minder dan 500 francs per maand, heeft onder de communistische kiezers slechts 11 procent een dergelijk inkomen. De communistische invloed is het grootst onder mensen, die 500 tot 800 francs per maand verdienen en — in iets mindere mate — onder hen die 500 tot 1250 francs verdienen. Deze groep, die in de onderzochte groep 42 procent van het totaal vormde, levert meer dan de helft van de communistische kiezers. Degenen met de laagste inkomens stemmen, indien ze niet de gaullisten kiezen of zich onthouden, nog eerder op de sociaaldemocratische partij dan op de communistische. Verder blijkt nog, dat de communistische kiezers vooral gevonden worden onder de arbeiders; naar verhouding zijn zij jonger en er zijn veel meer mannen dan vrouwen onder.

In de partijen van het centrum blijkt de invloed van het geloof het grootste te zijn. De meerderheid van de kiezers van de centrumpartijen bestaat uit regelmatige kerkgangers. Onder de gaullisten is dit aantal eveneens hoog; bij hun kiezers overweegt verder het aantal vrouwen aanmerkelijk.

Belangwekkend zijn in dit Franse onderzoek ook de gegevens omtrent de band tussen godsdienst en politiek gedrag. Het gaat hier natuurlijk niet om een direct causaal verband, maar om het vaststellen van een verschijnsel. Ook moet men er rekening mee houden, dat in Frankrijk hoofdzakelijk de rooms-katholieke godsdienst wordt beleden.

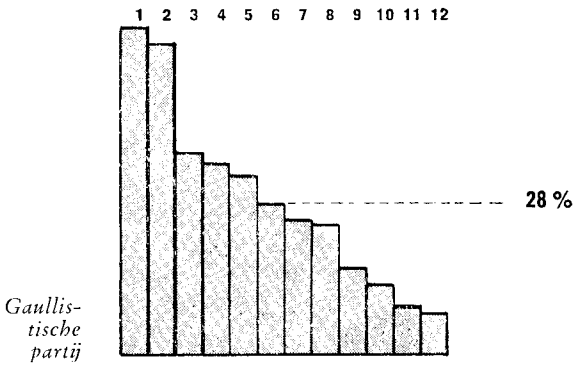
De enquête heeft tot uitdrukking gebracht, dat het onjuist is te denken, dat de Franse communistische partij veel ondersteuning vindt onder de gelovigen, die min of meer regelmatig ter kerke gaan, zoals vaak wordt gedacht. Als de groep wordt gevraagd, die een duidelijk antwoord wenst te geven op de vraag op welke politieke partij zij zal stemmen, blijkt dat van degenen die minstens eens per week naar de kerk gaan, 4 procent op de communistische partij stemt; van degenen die enkele malen per jaar de mis bezoeken, 10 procent. Van de niet-praktiserenden, die dus nooit meer naar de kerk gaan, echter 32 procent en van degenen die verklaren geen godsdienst te hebben, 59 procent. Slechts 12 procent van de regelmatig naar de kerk gaande gelovigen stemt op communisten of de linkse federatie; op de gaullisten en de centrumpartijen stemt 88 procent van hen.

Hieruit blijkt, dat de anti-clericale geschiedenis van de Franse arbeidersbeweging nog steeds doorwerkt. Er bestaat een sterke relatie tussen het belijden van het geloof en het stemmen op meer rechts gerichte partijen en een nog sterkere relatie tussen uitgesproken ongodsdienstigheid en het stemmen op linkse partijen, in het bijzonder op de communisten.

Het commentaar, dat in *Cahiers du Communisme* op deze gegevens wordt geleverd, beperkt zich tot het constateren, dat het nodig is de „politiek van de dialoog” met de gelovigen voort te zetten. Het voeren van deze dialoog mag echter nooit worden tot een tactische manoeuvre, met als doel stemmenwinst. Het gaat hier om een principiële vraagstuk, dat alleen kan worden opgelost als anti-clericale en burgerlijk-atheïstische opvattingen duidelijk worden verworpen. In Frankrijk wordt echter, zoals herhaaldelijk is gebleken, op deze tradities voortgebouwd en in onderwijsvraagstukken bijvoorbeeld worden nog steeds scherpe tegenstellingen opgeroepen op basis van het bestaande anti-clericisme. Het verwaarlozen van de dialoog om der wille van stemmen uit traditioneel anti-clericale kringen blijkt echter slechte gevolgen te hebben en in het bijzonder de rechtse krachten in de kaart te spelen, die van de godsdienstige opvattingen misbruik maken voor een aan het volk vijandige politiek.

Het onderzoek heeft verder het uit de sociologie bekende feit bevestigd, misschien zelfs in ietwat overtrokken vorm, dat de vrouwen anders reageren dan de mannen. De mannen staan in het algemeen positiever tegenover links dan de vrouwen. Van

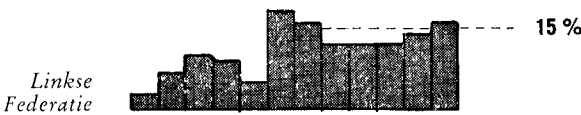
Welke partij houdt zich het meest bezig met:

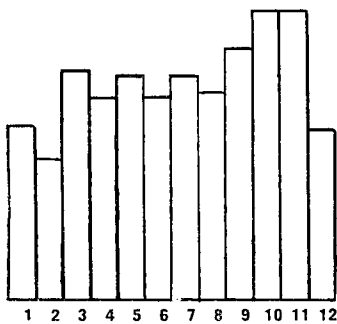
1. de stabiliteit van de regering
2. de rol van Frankrijk in de wereld
3. de economische expansie
4. de opbouw van Europa
5. de vrede in Vietnam

6. het onderwijs
7. de volkshuisvesting
8. de jeugd
9. de agrariërs
10. de rechtvaardige verdeling van de belastingen

11. de middenstand
12. de verdediging van de loon- en salaristrekkingen

De horizontale gestippelde lijntjes laten zien welk percentage van de gevraagden van plan was voor de betreffende partij te stemmen.

(In werkelijkheid waren deze percentages bij de eerste ronde van de verkiezingen in maart 1957 resp. 30, 18, 16,8 en 10 procent en het aantal onthoudingen bedroeg 20,9 procent — in het onderzoek 28 procent.)

degenen die verklaarden hoe ze hun stem zouden uitbrengen, verklaarde 25 procent van de mannen en 18 procent van de vrouwen dat ze op de communistische partij zouden stemmen; ten aanzien van de linkse federatie waren de cijfers voor de mannen 24 procent en voor de vrouwen 19 procent. Alleen de gaullistische partij telt meer vrouwelijke kiezers; 34 procent van de mannen en 45 procent van de vrouwen zei daarop te zullen stemmen. Ook waren er meer vrouwen dan mannen die verklaarden geen antwoord te kunnen (of willen) geven op de vraag op wie ze zouden stemmen. Vrouwen blijken ook meer geneigd te spreken over het „fanatisme” van communisten, terwijl de mannen dan de term „toewijding” gebruiken. De conclusie, die de commentator uit de aangevoerde cijfers trekt, is dat de vrouwen minder dan de mannen positieve redenen zien om de communisten te ondersteunen.

Verdediging van loon- en salaristrekkers

Na deze algemene gegevens, die een beeld geven van de samenstelling van het Franse kiezerscorps en van de kiezers op de communistische partij is in het onderzoek verder vooral ingegaan op het beeld dat men zich van de Franse communistische partij heeft gevormd.

Hoe de verschillende partijen worden beoordeeld, blijkt duidelijk uit de grafiek op bladzijde 129. In de enquête werden aan de ondervraagden twaalf grote vraagstukken voorgelegd, waarbij gevraagd werd de partij aan te wijzen die zich er het meest mee bezighoudt. De volgorde is gekozen naar gelang van de resultaten, die behaald zijn door het antwoord: „de gaullisten”.

Hieruit blijkt in grote lijnen hoe het beeld van de betreffende partij in de ogen van de mensen is ten aanzien van deze twaalf vraagstukken. Daarbij is het nodig er nog op te wijzen, dat noch de linkse federatie, noch de communistische partij algemeen gezien worden als een volledige oppositie tegen het bewind van De Gaulle. Van de ondervraagden vindt resp. 29 en 28 procent dat zij gedeeltelijk accoord gaan met het regeringsoptreden van De Gaulle.

Uit het overzicht blijkt, dat links en in het bijzonder de communistische partij in de grote kwesties van de nationale politiek een zwakke plaats innemen. Op dit gebied worden vooral de gaullisten genoemd; zelfs voor de kwestie Vietnam blijkt dit te gelden.

Twee problemen zijn uitgesproken het domein van de linkse partijen, namelijk de vraagstukken van de belastingen en de verdediging van de loon- en salaristrekkers. Met name wordt hier op de rol van de communisten gewezen.

Op de vraag: *Welke partij houdt zich het meest bezig met de verdediging van de loon- en salaristrekkers?* luidde het antwoord:

	de com- munisten	de gaul- listen	Linkse Fed.	Cent- rum- partijen	geen antwoord
Totaal (tezamen 100 procent)	43	8	16	2	31
Beroep:					
— hogere kaders, vrije beroepen	54	6	19	3	18
— middenkaders	48	5	22	2	23
— beampten	43	8	19	2	29
— arbeiders	45	7	13	2	32
Kiezers:					
Comm. partij	77	1	9	1	12
Linkse Federatie	48	4	30	1	17
Centrumpartijen	37	5	20	7	32
Gaullistische partij	37	17	16	2	28

Ook al wordt de communistische partij gezien als de partij, die het meest opkomt voor de loon- en salaristrekkers, toch leidt dit niet direct tot een politieke keuze voor de communisten. Van de middenkaders in de bedrijven zegt bijvoorbeeld 38 procent op de gaullisten te zullen stemmen, doch slechts 5 procent ziet de gaullisten als verdedigers van hun belangen als salaristrekkers en 48 procent beschouwt de communisten wel als zodanig, terwijl 13 procent het plan uitte om de Franse communistische partij te kiezen. Bij de industrie-arbeiders doet dit verschil zich in veel geringere mate voor, maar ook daar is dit verschijnsel merkbaar.

Met deze beoordeling hangt samen, dat de communistische partij in het algemeen als een „nuttige” partij wordt beschouwd; op het locale vlak in de gemeenten, ligt wat dit betreft de verhouding nog gunstiger dan bij een algemene beoordeling.

Het optreden van de afzonderlijke communisten wordt eveneens als positief beschouwd. Eén van de meest gebruikte woorden om de communisten te karakteriseren, is „toegewijd” (23 procent); daarnaast wordt ook vaak het woord „fanatiek” gebruikt. Vooral onder de arbeiders met een gemiddeld of bescheiden inkomen worden de communisten in meerderheid gunstig beoordeeld; 59 procent van hen beschouwt hun optreden als positief tegenover 26 procent negatief. Naast de toewijding wordt daarbij vaak gewezen op het capabele optreden van de communisten. Ook wordt steeds genoemd het gedisciplineerde gedrag van de communisten.

Uit het onderzoek treedt naar voren, dat het persoonlijke contact met leden of aanhangers van de communistische partij van groot belang is voor de beoordeling van het optreden van de partij als zodanig. De communistische kiezers bleken voor een zeer groot deel communisten te kennen, vooral ook op de plaats waar ze werkzaam zijn.

Dit toont de betekenis van het werk van plaatselijke partijafdelingen of bedrijfsgroepen. Een ervaring, die van algeme-

ner gelding is en een aansporing kan zijn om nog meer aandacht te besteden aan het werk van de bedrijfsgroepen, het uitgeven van bedrijfskranten en het oprichten en actief functioneren van plaatselijke partij-afdelingen.

De communistische partij blijkt vooral beschouwd te worden als de *partij van de arbeiders*. Op de vraag hoe men de communistische partij zou willen bestempelen, werd vooral dit antwoord gekozen. Dit was de mening van 41 procent van de ondervraagden, met als onderverdeling 37 procent van de mannen en 44 procent van de vrouwen; van de communistische kiezers koos zelfs 63 procent deze aanduiding. Ver op de achtergrond staan benamingen als grootste kracht van links, partij die de revolutie wil, partij van ontevreden. Vooral de arbeiders blijken de voorkeur te geven aan een klassebenaming (partij van de arbeiders) boven een meer algemene politieke aanduiding. Onder beambten en hogere bedrijfskaders werd echter juist de politieke benaming van „linkse partij” eerder gebruikt.

Mening over de socialistische landen

Enkele vragen in de enquête hadden betrekking op de mening, die de ondervraagden zich hadden gevormd over de socialistische landen. Nu wordt in het propagandistische optreden van de Franse communistische partij steeds en vaak overdreven veel aandacht besteed aan deze landen, vooral aan de ontwikkelingen op economisch gebied. Er moeten daardoor vaak illusies zijn gewekt, die door de realiteit van de toestanden in deze landen worden gelogenstraft. Hoe wordt nu de ontwikkeling in de socialistische landen in vergelijking met die in de kapitalistische landen beoordeeld?

In de enquête wordt met name ingegaan op de vergelijking die men maakt tussen de socialistische en de kapitalistische landen, waarbij vooral de toekomstverwachtingen, die door Chroestjow en chroestsjowistische elementen altijd in een rooskleurige belichting werden gesteld, aan de orde komen.

De eerste vraag hierover luidde: *Er wordt vaak gesproken over de wedijver tussen de westelijke landen en de communistische landen. Welke van deze twee kampen zal volgens uw mening over twintig jaar aan de kop staan?* De antwoorden luiden:

	Westelijke landen	Communistische landen	Gelijk	Geen antwoord (in procenten)
Wat betreft				
— militaire macht	18	32	22	27
— wetenschappelijke en technische ontwikkeling	24	28	24	24
— het levenspeil	52	11	15	22

De tweede vraag had volledig betrekking op het onderwerp, dat de mensen het meest interesseert, namelijk het levenspeil, en luidde: *Welke van de twee kampen zal over twintig jaar aan de kop staan wat het levenspeil betreft?* De antwoorden daarop luidden:

	Weste- lijke landen	Communistische landen	Gelijk	Geen antwoord
	(in procenten)			
Beroep: *)				
— Arbeiders	41	15	13	31
— Hogere kaders en vrije beroepen	76	5	5	5
Kiezers:				
— Comm. Partij	31	29	22	18
— Linkse Fed.	53	11	19	17
— Centruumpartijen	67	5	11	18
— Gaullistische partij	69	7	11	12
— Weten het niet	39	7	14	40

Ook als de ontvangen antwoorden naar inkomensgroepen worden gesplitst, is het resultaat hetzelfde. De verwachtingen met betrekking tot de socialistische landen blijken bij geen enkele groep groot te zijn. Wel groeit het scepticisme ten aanzien van de kapitalistische landen naarmate het inkomen lager is.

De chroestsjowistische campagne over het „inhalen van Amerika”, die ook in Frankrijk lange tijd is nageaapt, blijkt dus geen enkele indruk te hebben gemaakt. De revisionistische methode van het verdraaien van feiten en het verborgen houden van de realiteit in de hoop door agitatorische trucs invloed te kunnen winnen, blijkt afgewezen te worden. Tevens laat zit zien, dat de gedachte, volgens welke over de invloed van een communistische partij beslist zou worden door de stand van zaken in de socialistische landen van Oost-Europa, of door de reclame daarvoor, geheel onjuist is. Het is de beoordeling van de tegenstellingen van de kapitalistische maatschappij, die van overwegend belang is.

Uit de enquête wordt dit ook nog op een andere manier bevestigd. Naar voren kwam, dat vrij algemeen een stijgende rol van de communistische partij in het Franse politieke leven wordt verwacht. Van de ondervraagden is 44 procent daarbij van mening, dat de communisten veld zullen winnen en 40 procent heeft doen uitkomen, dat ze deelname van communisten aan een regering wenselijk acht. Dit gaat samen met het ontbreken van de verwachting, dat een communistisch maatschappelijk stelsel in Frankrijk veel voordeel aan de mensen zal geven. 42 procent van de ondervraagden was van mening, dat het hun voordeel noch nadeel zou brengen; 19 procent zag er voordeel

*) als uitersten bij de beoordeling

in (d.w.z. een getal dat slechts weinig hoger is dan het percentage, dat aankondigde communistisch te zullen stemmen) en een kwart van de ondervraagden dacht er slechter van te worden. Dit laatste cijfer is echter nog altijd minder dan het percentage, dat gezegd heeft in geen geval op communisten te zullen stemmen. Alleen onder de arbeiders lag dit iets anders: hier was het aantal dat van een communistisch maatschappelijk stelsel in Frankrijk voordeel verwachtte, twee maal zo hoog als het aantal, dat de overwinning bij de opvoering van het levenspeil toeschreef aan de socialistische landen!

„Onafhankelijkheid” — laag op de ranglijst

Een vraag, die een duidelijk licht werpt op het beeld, op de „image”, van de Franse communistische partij, had betrekking op de veranderingen, die zich in de afgelopen tien jaar (d.w.z. sinds de periode van het 20ste congres van de CPSU en de Hongaarse crisis van dat jaar) hebben voltrokken in deze partij. Er kwam een reeks verschillende antwoorden, variërend van „meer geopend voor discussie” tot „dynamischer”. Opvallend is evenwel de lage plaats (op één na de laatste), die het antwoord „onafhankelijker” heeft gekregen. 25 procent oordeelde, dat er op dit gebied niets veranderd was, 19 procent vond dat de Franse communistische partij zelfs minder onafhankelijk en 25 procent was van mening, dat zij onafhankelijker was geworden. Ook onder de communistische kiezers apart genomen, bleek dit punt op de lijst van veranderingen een lage plaats in te nemen.

Dit valt samen met een aantal andere beoordelingen, die in de loop der enquête naar voren zijn gekomen.

Zo bleek de term „patriottische partij” (in Frankrijk wordt de term patriottisch veel gebruikt om de aandacht voor de nationale belangen weer te geven) vooral gebruikt te worden om de gaullistische partij te kenmerken. Ten aanzien van de communistische partij werd deze aanduiding niet benut. Als echter de vraag gesteld werd om de minst patriottische partij te noemen, noemden behalve de rechtse kiezers ook degenen die op de socialisten stemmen, de Franse communistische partij als zodanig. De idee van het nationale belang en van het vaderland is, zoals hieruit duidelijk spreekt, door de gaullisten voor zich gemonopoliseerd; het begrip „nationaal belang” wordt niet met het optreden van de Franse communisten in verband gebracht. Deze stand van zaken heeft het gaullisme mogelijk gemaakt om de drang naar nationale zelfstandigheid voor reactionaire, semi-fascistische doeleinden te misbruiken.

Bij degenen, die op de vraag op welke partij ze in geen geval zouden kiezen de communistische partij als zodanig noemden, bleek als argumentatie vooral te worden aangevoerd, dat ze haar beschouwden als een „niet-Franse” partij. Op de vraag of er een partij is, die niet het belang van Frankrijk dient en welke dat dan is, antwoordden de ja-zeggende in één op de twee gevallen dat dit de Franse communistische partij was. In het

commentaar op de uitslag van de enquête wordt verklaard, dat dit aantal als vrij gering moet worden beschouwd, maar gezien de grote aandacht die in het verleden in Frankrijk is besteed aan het propageren van het nationale karakter van de CPF, kan met meer grond gezegd worden, dat dit een vrij groot aantal is en dat begrippen als „partij van het buitenland” nog kwistig gebruikt worden.

Aan deze, toch voor de image van een partij zo belangrijke, kwestie wordt in het commentaar, dat in *Cahiers du Communisme* op de enquête wordt gegeven, geen aandacht besteed. Ook de vraag in hoeverre het eigen optreden een rol speelt bij het voortbestaan van een vals beeld, blijft buiten beschouwing. In het commentaar wordt slechts gesignaleerd, dat het anti-communisme terrein verloren heeft (wat zich in samenhang met de nederlagen van de Amerikaanse politiek overal voordoet) en wordt hoofdzakelijk gewezen op de noodzaak om de agitatie uit te breiden. Deze zou meer aandacht aan de vrouwen moeten besteden en o.a. kwesties als onderwijs en woningbouw meer in de aandacht moeten plaatsen, waarbij het hoofddoel blijkens dit commentaar moet zijn de communistische partij van Frankrijk meer te laten verschijnen als regeringspartij.

Betekenis van autonomie

Het leek ons van belang op de resultaten van deze enquête uitvoerig in te gaan.

Het is op zichzelf een teken van de evolutie, die zich in de communistische beweging voltrekt, dat de marxistisch-leninistische stelling volgens welke de strijd voor het veranderen van de werkelijkheid vereist dat we deze zo goed mogelijk kennen, op deze wijze in praktijk wordt gebracht. Moderne onderzoekstechnieken blijken met vrucht te kunnen worden gebruikt om deze kennis te verkrijgen. In hoeverre deze resultaten zullen worden gebruikt om de politieke activiteit te helpen volbrengen, is uiteraard nog een andere zaak.

In de tweede plaats verdient deze enquête alle belangstelling, omdat er — zij het in de specifieke Franse omstandigheden — een reeks opvattingen en vraagstukken aan de orde is geweest, die ook in andere landen zullen gelden, in het bijzonder in de Westeuropese landen, waar een aantal toestanden van gelijke orde bestaan. Opnieuw blijkt daarbij van hoe grote betekenis het is om voortdurend en hardnekkig op te komen voor de verdediging van de belangen van de werkers, — waarbij dit optreden zich dient uit te strekken tot alle niet-monopolistische groepen —, voor de verdediging van de democratie en voor de nederlaag van de Amerikaanse agressors in Vietnam.

Vooraf wordt door de enquête naar voren gebracht — zij het in negatieve zin — van welk belang de politiek van autonomie is, die de Communistische Partij van Nederland voert. Voor het beeld, dat de bevolking zich vormt van de communistische partij — en dat in menig opzicht door de reactionaire propaganda een vervalst beeld is — blijkt de kwestie van de auton-

mie, van de onafhankelijkheid, van bijzonder groot belang te zijn. De duidelijke en voor ieder zichtbare stappen, die de CPN op dit gebied gedaan heeft, hebben er toe bijgedragen om het vervalste beeld te doen verdwijnen en de partij in haar waarachtige gedaante, als klassepartij, als zelfstandige partij en als nationale partij te voorschijn te doen treden. Het is nodig om op deze weg met grote energie verder te gaan.

JAAP WOLFF

Claude Debussy (1862-1918)

*Ontdekker
van een
nieuwe
wereld*

„Luister nooit naar iemands raad, dan van de wind die voorbij gaat en ons van de geschiedenis der wereld verhaalt” — dat was de lijfspreuk van Claude Debussy, door en door individualist, sloper van talloze heilige huisjes, waartoe toch ook het gehele bestaande muziekbegrip gerekend mocht worden, rebel tegen alles wat een gevestigde autoriteit bezat. Reeds op het conservatorium legde hij een recalcitrante onafhankelijkheidszin aan de dag, feitelijk kan niemand als zijn leermeester worden beschouwd.

Het was ook de jonge Debussy, die op de Wereldtentoonstelling te Parijs in 1889 de beslissende ontdekking van zijn leven deed: een Javaanse dansgroep trad op, begeleid door gamelan. Telkens gaat hij er weer heen en ook jaren later zou hij zich

dit contact met de gamelan als één van zijn onvergetelijkste muzikale ervaringen blijven herinneren.

Dit was allesbehalve iets vanzelfsprekends. Ook de Russische componist Rimsky Korsakow bezocht de Wereldtentoonstelling van Parijs, maar vond van alle volksmuziekensembles slechts bij de Hongaren en de Algerijnen iets van zijn gading — bij muziek dus, die niet al te ver verwijderd was van zijn geliefkoosde Russische folklore.

Welk een verschil met Debussy, die juist getroffen werd door een muziek, die het verst verwijderd was van die waarin hij was opgegroeid — Beethoven, Wagner, Massenet! Verschil in talent? Geenszins. Bach zou evenmin als Rimsky Korsakow veel in gamelan hebben kunnen horen. Want gelijk Bach voelde Rimsky zich geheel thuis in zijn muzikaal vaderland. Wat hij beslist niet zocht en derhalve ook niet vond, was juist wat voor Debussy zulk een geweldige openbaring was — een *wezenlijke andere wereld*.

Voorliefde voor vreemd volkseigen was op zich zelf nog niets schokkends. Onvrede met de eigen realiteit heeft de gehele romantiek gekenmerkt en in Parijs nam dit meermalen exotistische vormen aan, getuige de vele Franse opera's die onder tropische lichten spelen, zoals *Parelvissers* van Bizet. Het fundamentele onderscheid met Debussy is, dat bij zijn voorgangers en tijdgenoten hooguit sprake was van het opnemen van uithemse elementen in het algemeen gangbare systeem van componeren, tot het aanbrengen van een lokale kleur. Maar dit uiterlijke exotisme vindt men bij Debussy juist sporadisch. De invloed van de gamelan op Debussy's componeren was dan ook geenszins een kwestie van het overnemen van Aziatische procédés, maar van een verandering van het gehele muzikale denken: er ging voor Debussy een impuls van uit om de bestaande compositietechniek, zeer in het bijzonder het harmonisch stelsel omver te kegele, zonder enige behoefte verder om gamelanelementen te imiteren.

Deze verandering laat zich mentaal als volgt samenvatten: de ene keer meer, de andere keer minder geprononceerd, Beethoven, Tsjaikofsky of Wagner vertolken een conflict, een drang ergens vandaan en een verlangen ergens heen. Debussy daarentegen vertolkt een ergens *zijn*, bij zijn muziek is men ergens, tegenstellingen worden opgelost in een grote genuanceerde kleurenbeweging. Debussy is dan ook de grootste orkestrator aller tijden — wat *hij* met een orkest doet is wat anders dan een stuk muziek een dunnere of een dikkere ias aantrekken. En bij Debussy eindigt dan ook de klassieke harmoniek, gebaseerd op de tegenstellingen tussen dissonant en consonant en de verschillende spanningwekkende of rustgevende functies van de accoorden. Debussy kleurt en mengt de klanken zoals ze kinken moeten los van de oude wetten, die ze voorschreven hoe alles verder moest verlopen.

Het is ook tekenend, dat Debussy op het conservatorium harmonieleer altijd een waardeloos vak had gevonden. Gamelan — ergens zijn, in een ander land, uit.

Zijn leven lang lag hij ook met alles en iedereen overhoop. Al

het geleerde, van te voren bepaalde, ieder vooropgezet schema was taboe voor hem. Een vrijstromende muziek, door geen conventie geremd, was zijn ideaal, de symfonie vond dan ook geen genade in zijn oren. Maar deze opstand tegen vormelikheden beperkte zich allerminst tot de muziek of de muziekpraktijk, die hij regelmatig om zijn sleurwezen zou vonnissen. Achter zijn polemieken tegen muzikale vormen, muziekleven en publiek, rijst een problematiek op van een algemener karakter dan een aantal culturele uitwassen op zich zelf. De gehele stad — het gehele stadsleven en de gehele stadscultuur — dat was het waar Debussy zo een gruwelijke hekel aan had. Ieder jaar weer, als hij gedwongen wordt zijn vakantie op te breken, barst hij los tegen „dat vervloekte Parijs”, waartegen hij de zee en de rust moest gaan verruilen. In zijn afkeer van Parijs ging hij veel verder dan de gemiddelde Pariijenaar: de stad was zijn leven lang een algehele obsessie, zowel in het algemeen veroorzaakt door de gehele metropoolsfeer, alsook het Parijs van het mondaine leven, „waar iedereen genie heeft — minstens voor een avond”.

Dit is meer dan een wat polemisch uitgevallen recreatiebehoefte; duidelijk treft hier een algemene sociale problematiek van kunstenaars uit Debussy's dagen. Wat was voor hem de stad? Uiteraard de moderne burgerlijke samenleving. En zoals Diepenbroek in een verwante positie zijn houvast zocht in een religieus anti-materialisme, waardoor hij alles wat hij verlangde, droomde, haatte en verfoeide, in één centrale antithese geest — materie kon onderbrengen, zo beleed Debussy een pantheïsme, dat ook hem in de gelegenheid stelde al zijn liefden en haatobjecten in één antithese samen te vatten: natuur — stad. Want als compensatie van zijn neurotische stadsobsessie vinden we bij Debussy een bezeten verering van de natuur, die zijn natuurliefde, zijn artistiek vrijheidsstreven en zijn onbehagen in de maatschappij tot één centraal beginsel verenigde. Van deze religieuze natuurverering was dan ook zijn gehele muziekbegrip doortrokken. Hij betreurt de uren, die de concertzaal hem aan het veld zal onttrekken, wanneer hij muziekcriticus wordt en stelt Beethoven om zijn *Pastorale* verantwoordelijk „voor een heel tijdperk, waarin men de natuur alleen nog maar door boeken kon aanschouwen”.

De cultuur van de stedeling is immers boekencultuur (TV bestond nog niet in zijn dagen), een cultuur dus, waarin de mens van de natuur vervreemdde. Muziek volgens regels was dus boekenmuziek, vervreemd dus van wat de middeleeuwen zouden noemen de „muziek der sferen”.

„Muziek leeft in de golfslag der wateren en in de veranderlijke lijnen door de winden beschreven. Niets is muzikaler dan een zonsondergang en wanneer men zulke emoties diep weet te ondergaan, biedt dat de rijkste les in ‚doorwerking’ uit het boek ‚De Natuur’, dat door musici helaas te weinig wordt gelezen.”

De innige samenhang, die voor Debussy bestond tussen zijn exotisme, natuurliefde, afkeer van de stad met diens boeken-cultuur en zijn opstand tegen compositieregels blijkt wel het

duidelijkst uit zijn voorkeur voor „de enkele tonen uit de fluit van een Egyptische herder, die deel is van het landschap en harmonieën hoort, waarvan Uw harmonieboeken nooit zullen dromen”.

Dit laatste werpt een bijzonder licht op zijn eigen muziek. Het eerste orkestwerk dat een centrale plaats in zijn oeuvre zou blijven innemen is de in 1892 gecomponeerde *Prélude à l'après-midi d'un faune*, voorspel tot de namiddag van een faun, een compositie die de stemming weergeeft van een warme zomermiddag, waarin de fluit van de faun klinkt, even loom als de rest van het landschap. Is deze faun niet dezelfde symboolfiguur als genoemde Egyptische herder?

Is dit werk stemmingsmuziek van het puurste gehalte, geleidelijk groeit Debussy boven het louter impressionistische uit. De titels van zijn werken berustten meermalen op natuurindrukken, maar *La Mer* uit 1905 is van zulk een nerveus-dynamische gloed, dat Debussy meer zelf zee is, dan de wandelaar aan het strand. En dan te bedenken, dat Debussy, getuige een foto, als waarlijk volmaakt stadsmens aan het strand niet zonder parasol kon om zich tegen de zon te beschermen! Duidelijk is de natuur een fixatiepunt, waarin al zijn verlangens en hartstochten samenvloeien; het is niet zeer wel doenlijk een gigantische krachtsontplooiing als die van Debussy te herleiden tot wat hij zelf als bron aangaf: het ruiken aan bloemetjes in de wei, of het bewenen van een zonsondergang.

In zijn later werk verdwijnen de natuurbeelden, intensiteit en wijsheid nemen toe. Het ballet *Jeux* uit 1913 wekt reeds terstond, door de inzet, de suggestie van een oneindig visioen, de droom van een mijmerende god, in zich wetend een geheel ander zijn, het absolute, andere bestaan.

De wereldoorlog breekt uit; Debussy, fel Frans nationalist en op chauvinistische gronden anti-Duits, kiest uiteraard partij. Hij wordt echter ernstig ziek, kanker. In zijn laatste kamer-muziekwerken, in het bijzonder zijn *Triosonate voor fluit, altviool en harp*, klinken voor hem ongewone tragische accenten door.

De 25-ste maart 1918 sterft hij, tijdens een bombardement van Parijs.

CAREL PORCELIJN

Spanningen in het Midden-Oosten

Vorig jaar juni kwam de situatie in het Midden-Oosten met één klap weer in het middelpunt van de publieke wereldopinie te staan. De oorlog van Israël met de Arabische landen deed heftige emoties oplaaien en leidde in vele kringen tot felle discussies. Deze gebeurtenissen zijn de aanleiding geweest om een reeks boeken over het vraagstuk van het Midden-Oosten te laten verschijnen. In een deel daarvan stellen de schrijvers zich pro-Israël op en in een ander kleiner deel pro-Arabisch.

In de herfst van 1967 werd in deze reeks publicaties het boek „Het Midden-Oosten” van de hand van drs. L. C. Biegel gepubliceerd, dat onder auspiciën van het Nederlandsch Genootschap voor Internationale Zaken te Den Haag werd uitgegeven*). Sedert 1963 waren van drs. Biegel over dit probleem reeds verscheidene publicaties in *Internationale Spectator* verschenen. De schrijver van het boek heeft zich dus een aantal jaren op deze problemen kunnen inwerken.

Dit is in zijn boek zonder meer te constateren. Hij verstrekt een reeks van belangrijke gegevens over de ontwikkeling in de Arabische landen. Over Israël komen wij wat dat betreft veel minder aan de weet. Drs. Biegel geeft van elk van de Arabische landen en nauwkeurig historisch overzicht sinds het ontstaan van deze landen en verstrekt daarnaast tal van gegevens over de ontwikkeling van de nationale bewegingen. Over de politieke invloed van imperialistische landen als Frankrijk, Engeland en Amerika komt men ook heel wat te weten. De schrijver volgt nauwkeurig de ontwikkeling van Bagdad-pact tot Cento-pact en de uitwerking van de Eisenhower-doctrine, het pogen tot Arabische eenheid te komen en de onderlinge strijd van Arabische politieke partijen.

Ook laat hij de economische belangrijkheid van het Midden-Oosten zien aan de hand van recente cijfers over de olieproductie en de belangen die daarmee samenhangen.

In vergelijking met verscheidene andere boeken die wij over het Midden-Oosten hebben gelezen, geeft het boek van drs. Biegel een betere, vooral wetenschappelijker benadering van de vraagstukken. Bij alle onderwerpen die de schrijver behandelt, heeft hij een zo objectief mogelijke weergave van de feiten trachten te geven. Voor diegenen die zich willen oriënteren in de problemen van het Midden-Oosten is dit een nuttig boek.

Er zijn ook tekortkomingen en bezwaren vast te stellen.

In de eerste plaats is de inhoud wel zeer onoverzichtelijk. Waar de schrijver de geschiedenis van de laatste vijftig jaar op de voet tracht te volgen, moet hij voor wat betreft het verschil van ontwikkeling in de betreffende landen van de hak op de tak springen. Als hij om een voorbeeld te noemen over de Suez-

*) Leonard C. Biegel: Het Midden-Oosten haard van spanningen en conflicten. Uitgeverij: A. de Haan, Hilversum. Prijs f 13,90.

crisis van 1956 schrijft, moet hij uiteen gaan zetten hoe in verschillende landen de reacties en de gevolgen zijn geweest. Men duikelt dus van een bepaalde situatie in één land naar die in een ander. Deze opzet is bepaald niet gelukkig gekozen en maakt het geheel verwarrend. Voor een lezer die echter vast besloten is zich door deze wirwar van situaties heen te worstelen, kan deze opzet niet onoverkomelijk zijn.

Verder achten wij het een tekortkoming van het boek, dat de lezer weinig of geen inzicht krijgt in de drijvende krachten en de klassenverhoudingen in de Arabische landen. Wat dit betreft, is het boek beslist oppervlakkig. Om daar een voorbeeld van te noemen: Sprekende over de politieke partijen komt drs. Biegel vanzelf terecht bij de programs van deze partijen. Over de inhoud van deze politieke programs krijgt men echter weinig informatie. Nog minder en meestal helemaal niets over de uitwerking daarvan. Nu hebben vrijwel alle Arabische partijen in hun program wel de eisen opgenomen van de meerderheid van de bevolkingen ten aanzien van de landhervormingen. Met de uitwerking van deze eisen is het in deze landen evenwel droevig gesteld. Nog altijd leven de boeren (fellah's) op het platteland in erbarmelijke en achterlijke toestanden. Dit probleem is drs. Biegel ontgaan, wordt in ieder geval niet door hem behandeld.

Zo zijn er meer belangrijke problemen die hij niet kende of waar hij geen raad mee wist. Wat dit laatste betreft ook een voorbeeld: drs. Biegel vertelt nogal een en ander over het zogenaamde Arabische socialisme. Hij schrijft over socialistische maatregelen in Egypte, over rechtse en linkse socialistische partijen in andere landen enz. Net als zovele academici blijkt ook drs. Biegel met het woord socialisme in zijn maag te zitten. Hij benadert het vraagstuk van het socialisme op abstracte wijze. Of het woord socialisme nu misbruikt wordt, of dat het concreet aan de orde is, maakt voor drs. Biegel geen verschil. Als Nasser dus zegt, dat in Egypte socialisme wordt opgebouwd, dan neemt de schrijver dit zonder meer aan. Voor niet-inge-wijden schept een dergelijke oppervlakkige benadering echter veel verwarring. Want van opbouw van socialisme in Egypte is geen sprake. Wel van staatskapitalisme. En dat is een wezenlijk verschil, waarop wij hier niet verder behoeven door te gaan.

Aangezien drs. Biegel dit onderscheid blijkbaar niet kent, volgt daaruit dat hij het primaire vraagstuk van het optreden van de Arabische nationale bourgeoisie in geheel haar verscheidenheid en halfslachtigheid uit de weg is gegaan. Maar dit is één van de belangrijkste vraagstukken van het Midden-Oosten. Dit hangt ook samen met de toekomstige rol, die de staat Israël in het Midden-Oosten zou kunnen spelen.

Samenvattend willen wij zeggen, dat het boek van drs. Biegel voor wat het verstrekken van belangrijke gegevens betreft en voor het verwerven van een algemeen inzicht in de onderlinge verhoudingen van de Arabische landen een nuttig boek is. Bij het lezen mogen de gemelde tekortkomingen en bezwaren niet worden vergeten.

Inleiding tot de Afrikaanse geschiedenis

De gebeurtenissen in Rhodesië en Zuid-Afrika, — de wandaden tegen de negerbevolking en haar toenemende verzet en vrijheidsverlangen — hebben in de afgelopen weken weer de aandacht op Afrika gericht. Van reactionaire zijde wordt wel getracht om de strijd voor nationale bevrijding, die de negerbevolking voert, voor te stellen als een daad van ondankbaarheid tegenover de blanken, die toch welvaart en beschaving aan Afrika hebben gegeven. Afrika wordt dan meestal aangeduid als een voordien „duister” werelddeel, dat pas door de kolonisatie vanuit Europa in het licht werd gebracht. Het ongegronde van deze „Europacentrische” beschouwing blijkt wel heel duidelijk, als men kennis neemt van het pas in het Nederlands vertaalde boek van Oliver en Fage over de geschiedenis van Afrika *).

Reeds lang voor de vestiging van Europeanen en het binnendringen van veroveraars uit Europa had Afrika zijn eigen, rijke geschiedenis. Volgens de laatste archeologische studies is Afrika waarschijnlijk de bakermat van de mensheid geweest. Later waren er in een periode, dat daarvan in West- en Noord-Europa nog geen sprake was, grote rijken gevestigd. Deze oude, en voor vrijwel iedere Nederlander, onbekende geschiedenis wordt in beknopte vorm door Oliver en Fage uit de doeken gedaan. Ongeveer een derde deel van hun boek is hieraan besteed.

In het midden van de zestiende eeuw richtten de Portugese zeevaarders hun schepen naar Afrika, in de tijd daarna gevolgd door Spanjaarden, Nederlanders, Engelsen en Fransen. In de zeventiende eeuw ging de slavenhandel over de Atlantische Oceaan alle overige activiteiten overheersen. Oliver en Fage noemen de volgende getallen: tot 1600 werden ongeveer 900.000 neger-slaven uit Afrika weggesleept, in de 17de eeuw wordt het aantal gesteld op minstens $2\frac{3}{4}$ miljoen, voor de 18de eeuw op 7 miljoen en de 19de eeuw nog op 4 miljoen. Het feit, dat Nederlandse kooplieden in de 17de eeuw lange tijd vrijwel het monopolie hadden van deze handel en er fabelachtig op verdienden, kan nooit meer worden weggeredeneerd uit de verklaring van de rijkdom der Nederlandse heersende klasse.

Deze slavenhandel zou volgens vele historici een rampzalige invloed op de ontwikkeling van Afrika hebben gehad, doordat generaties gezonde mensen werden weggevoerd en onttrokken aan de geschiedenis van hun werelddeel. De schrijvers van dit boek bevestigen dit voor Angola, waar de Portugezen huishielden, en voor Oost-Afrika. Voor West-Afrika zou dit volgens hen anders zijn geweest. „... veel van het verlies aan

*) R. Oliver en J. D. Fage — *Geschiedenis van Afrika*; vertaling van H. Kley van de in 1966 herziene Britse uitgave. Uitg. J. A. Boom en Zoon, Meppel. Prijs f 11,90.

mensen schijnt, louter economisch gezien, goedge maakt te zijn door de toenemende welvaart, die de meer ontwikkelde samenlevingen in Guinee aan de handel met Europa ontleenden", aldus de schrijvers. Daar kan een vraagteken bij geplaatst worden. Dit is een omstreden kwestie, waarin trouwens moeilijk „louter economische" argumenten kunnen worden aangevoerd . . .

Interessant is het overzicht, dat gegeven wordt van de „jacht" op de Afrikaanse koloniën, die in de tweede helft van de 19de eeuw inzette en die geopend werd door de Belgische koning Leopold II en de Duitse imperialisten. In enkele tientallen jaren werd toen geheel Afrika tussen de Europese mogendheden opgedeeld, een verdeling die voltooid werd door de Britse verovering van de Boerenrepublieken in Zuid-Afrika. Deze verovering van Afrika staat aan het begin van het imperialistische tijdvak, waarin de Afrikaanse (en andere) koloniale gebieden werden benut als wingewest van de imperialistische landen en hun een eigen ontwikkeling werd ontzegd. De marxisten hebben bij het signaleren en onderzoeken van het imperialisme baanbrekend werk gedaan; de enkele malen in dit boek voorkomende neerbuigende behandeling van het marxisme, dat slechts „cliché's" zou hanteren, is daarom wel zeer misplaatst. De gegevens, die in het boek worden aangehaald, laten dit trouwens zien. Zo voeren de schrijvers cijfers aan met betrekking tot de investeringen in Afrika ten zuiden van de Sahara. Daaruit blijkt, dat (in 1938) van het totale bedrag, dat geschat wordt op 12 miljard gulden, niet minder dan 5,5 miljard naar Zuid-Afrika was gegaan, ruim 1 miljard naar Rhodesië en 1,5 miljard naar Kongo. „Met andere woorden", aldus de schrijvers, „tweederde deel van de totale investeringen in Afrika was gericht geweest op gebieden waarvan de economie gebaseerd was op de mijnindustrie".

De na-oorlogse geschiedenis van Afrika, in de loop waarvan het grootste deel een formele onafhankelijkheid heeft verkregen en het imperialisme met gebruik van neokolonialistische methodes zijn macht probeert te behouden, wordt tot 1965 behandeld. De Britse schrijvers zijn somber gestemd over de toekomstige ontwikkeling in Zuid-Afrika en Rhodesië; zij verwachten, dat Zuid-Afrika een bron van onrust in Afrika zal blijven en spreken herhaaldelijk over een tragische situatie, die in deze landen geschapen is.

„Geschiedenis van Afrika", is een belangwekkend boek, dat heel geschikt is als inleiding om meer te weten van de historie van dit continent.

W. VLIELAND

Verschenen!

**De wereld van de Amerikaanse neger in essay, gedicht,
verhaal, foto, reproductie en spotprent**

HARLEM, U.S.A.

Het verhaal van een stad in een stad door James Baldwin, Langston Hughes, Ossie Davis en 47 anderen; schrijvers, toneelspelers, beeldhouwers, schilders, dichters, juristen, predikanten, artsen, fotografen en filosofen.

**De Amerika-kenner Prof. Dr. J. W. Schulte Northolt schijft over dit
boeiende boek:**

408 blz.
rijk geïllustreerd
geb. f 9,50

... Over het beroemdste van alle negergetto's in de Verenigde Staten, Harlem in New York, handelt deze bloemlezing, die oorspronkelijk in het Engels in Oost-Duitsland is verschenen. Essays, korte verhalen, gedichten, over alle aspecten van het menselijk leven in de trieste wereld van het getto, met bijzonder veel nadruk op het culturele leven.

Zo wordt een goede indruk gegeven van de vreemde, onwerkelijke, maar bittere sfeer waarin de negers van New York leven. De grauwe en toch tegelijk bonte maatschappij met zoveel sekten en bewegingen (o.a. de zwarte nationalistes) leert men in dit boek goed kennen. Vele fraaie foto's, zowel van het dagelijks leven als van de beeldende kunst, verrijken het werk.

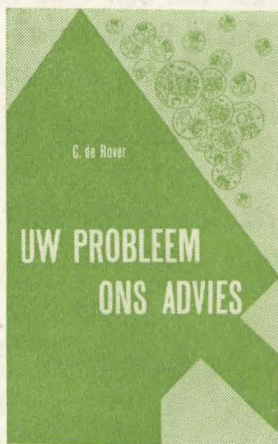
Dit rijke en boeiende boek kan met klem worden aanbevolen; het is voor de kennis van de neger in Amerika een uitstekende bron . . .

EEN UITGAVE VAN PEGASUS — AMSTERDAM

VERKRIJGBAAR BIJ UW BOEKVERKOPER

EEN UITGAVE VAN PEGASUS — AMSTERDAM, VERKRIJGBAAR BIJ UW BOEKVERKOPER

Zojuist verschenen!

UW PROBLEEM - ONS ADVIES

door C. de Rover

Een uiterst belangrijke sociale vraagbaak.

Deze geheel nieuwe uitgave geeft uitvoerige informatie over alle sociale wetten en regelingen, belastingen, loontabellen, enz.

Het boek werd speciaal voor die bevolkingsgroep geschreven, die het meest met deze wetten en regelingen te maken heeft. Daardoor onderscheidt het zich van alle andere naslagwerken op dit gebied en bevat het juist voor arbeiders en andere loontrekkenden de meest uitvoerige informatie, die elders ontbreekt.

Een boek, dat in geen enkel gezin mag ontbreken en waarmee men zich wapent tegen velerlei onwettigheden en niet teveel betaalt aan belastingen of financieringsinstuut.

148 bladzijden, paperback, f 5,90

POLITIEK EN CULTUUR

DE EEG EN DE NEDERLANDSE BOEREN

28ste JAARGANG NO. 4 APRIL 1968 PRIJS 0.70

De crisis van de Amerikaanse politiek	Jaap Wolff 145
EEG-politiek funest voor Nederlandse agrariër	W. Kremer 152
Versterking van de CPN — eis van deze tijd	R. Walraven 164
De revolutionaire beweging in Latijns Amerika Castro, Guevara, Debray en hun critici	W. Vlieland 170

BOEKBESPREKING:

Marxisme en het menselijk individu	F. Schoonenberg 182
------------------------------------	---------------------

PARTIJDOCUMENTEN:

Communiqué van het partijbestuur der CPN	192
Royement W. Hulst	192

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527

Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

De crisis van de Amerikaanse politiek

In deze lentedagen is de diepe crisis, waarin de Amerikaanse politiek verkeert, op een overduidelijke en dramatische wijze tot uiting gekomen. Deze crisis zal ongetwijfeld een lange nasleep hebben, zowel in de Verenigde Staten als elders, en tot de herziening van vele standpunten en opvattingen dwingen. Jarenlang reeds staat de Amerikaanse politiek in het teken van de barbaarse agressie-oorlog tegen het Vietnamese volk; een half miljoen Amerikaanse soldaten is naar Zuid-Vietnam verscheept om de vrijheidsstrijders te bevechten en een enorme luchtvloot heeft reeds meer bommen op Noord-Vietnam geworpen dan in de jaren van de tweede wereldoorlog tegen Duitsland of Japan werden gebruikt. Toch heeft de machtsorgie, waaraan het Amerikaanse imperialisme zich overgaf, geen resultaat gehad. Het moedige en heldhaftige strijdende Vietnamese volk liet zich niet op de knieën dwingen. Meer nog, het bleek in staat om een vernietigend offensief in te zetten en grote nederlagen toe te brengen aan de Amerikaanse legers en marionettetroepen.

Het rondom het Vietnamese nieuwjaar ingezette en daarnaar genoemde Tet-offensief heeft de Amerikaanse dromen over hun machtsoverwicht volkomen verstoord. De werkelijkheid bleek heel anders dan in de optimistische rapporten van legerleiders als generaal Westmoreland was voorgespiegeld. Het massale offensief begeleid door massale opstanden, dat de Amerikanen op 29 januari zo onaangenaam verraste, bracht een omwente-

ling teweeg in de militaire en politieke verhoudingen in Vietnam. Het platteland, dat de Amerikaanse legers moeizaam aan het „pacificeren” waren, werd met een slag geheel onder de controle van het bevrijdingsfront geplaatst; de Amerikaanse en de marionettenlegers moesten overhaast naar de steden vluchten, waar in 37 van de 40 provinciale hoofdsteden hun macht in één nacht was ineengestort. In de hoofdstad Saigon, in het centrum van hun macht, werden hele stadswijken bevrijd en zelfs de Amerikaanse ambassade was uren lang bezet.

Na een maand van offensieve strijd kon het opperbevel van het volksbevrijdingsleger op 26 februari meedelen, dat in de loop van de gevechten 20.000 Amerikaanse en 70.000 marionettensoldaten waren gedood, gewond of gevangen genomen, terwijl meer dan 200.000 soldaten naar hun dorpen waren teruggekeerd (waarvan 90 procent bestuurd wordt door het bevrijdingsfront) of zich bij het volksleger hadden aangesloten. Een gebied met 1,2 miljoen inwoners was onttrokken aan het bestuur van het marionettenbewind en geplaatst onder het bestuur van het volk zelf. Er werden zware slagen toegebracht aan de Amerikanen door de vernietiging van vliegtuigen, schepen, tanks en ander oorlogsmateriaal.

Daarnaast was er van de marionettenregering van Thieu en Ky niets overgebleven. Sinds de „verkiezings”comédie van vorig jaar, waaraan ook enkele Nederlandse waarnemers toen luister moesten bijzetten, hadden de Amerikaanse imperialisten alle mogelijke moeite gedaan om dit bewind voor te stellen als een werkelijke kracht, die in staat zou zijn om in Zuid-Vietnam het bestuur uit te oefenen, als de Amerikaanse tanks en vlammenwerpers het terrein gezuiverd zouden hebben.

Doch tijdens het Tet-offensief bleek het anders te zijn. Om een beeldspraak te gebruiken die een cynische Amerikaanse waarnemer in omloop heeft gebracht: het marionettenregiem is niets meer dan een vogelverschrikker, uitgedost met een uniformpet en een oude met medailles behangen jas, zonder armen of benen, gestoken op een Amerikaanse bajonet. Macht en invloed bleek dit bewind in het geheel niet te hebben: alle waarnemers zijn het erover eens, dat miljoenen mensen geweten moeten hebben hoe het algemene offensief werd voorbereid. Een aanval die gelijktijdig op meer dan 140 punten werd ingezet, moest precies en met medewerking van de bevolking in de betrokken plaatsen worden uitgevoerd. Dat kon niet onopgemerkt gebeuren, maar niemand van de miljoenen die de voorbereidingen zagen, heeft er de „regering” van Thieu en Ky een woord over gezegd!

Nu de Amerikanen de steden weer onder hun controle hebben gebracht — na deze eerst zwaar gebombardeerd te hebben en soms in puinhopen te hebben veranderd — proberen ze dit „bewind” weer een likje verf te geven en het voor te stellen alsof het de strijd moedig zal voortzetten. Een vermolmd boomstronk wordt evenwel niet minder vermolmd als hij een kleurtje krijgt. De openbare mening in de wereld kan daarover nooit meer op een dwaalspoor worden geleid!

Wankelende dollar

De militaire en politieke nederlagen in Vietnam gingen samen met een toenemende en breder wordende protestbeweging tegen de agressie-oorlog in Vietnam. Deze beweging ontplooidde zich in de Verenigde Staten zelf en in de gehele wereld. Daarbij bleek een toenemend inzicht in de achtergronden van deze oorlog en in de wegen om deze te beëindigen. Steeds meer is de eis tot terugtrekking van de Amerikaanse agressielegers in het centrum van deze protestbeweging komen te staan.

De mislukkingen in Vietnam leidden tot een verdieping van de tegenstellingen in Amerika zelf. Een commentator in de „*Washington Post*” schreef, dat „het hem verbaasde hoezeer de ontevredenheid onder de leidende zakenlieden en bankiers van de Verenigde Staten over de regeringspolitiek van escalatie van de Vietnamese oorlog was toegenomen . . .” Deze ontevredenheid zal echter niet alleen en in hoofdzaak aan het verloop van de Vietnamese oorlog te wijten zijn geweest. Vooral de zwakker wordende positie van de dollar en de daaruit voortvloeiende gevaren voor de Amerikaanse imperialisten is deze zakenlieden en bankiers een doorn in het oog.

De ondergraving van de dollar hangt echter samen met de tekorten op de Amerikaanse betalingsbalans en deze tekorten vloeien volgens schattingen weer voor de helft voort uit de oorlog in Vietnam. Dit zijn schakels van één keten.

Begin maart kwam de dollar bloot te staan aan een grote aanval. Deze voltrok zich in de vorm van een run op het goud, dat in enorme hoeveelheden op de goudmarkten werd verhandeld en in hoofdzaak aan de Amerikaanse goudvoorraad werd onttrokken. Het hoogtepunt van deze „tien dagen die de dollar deden wankelen” (een uitdrukking van de Britse „*Times*”) viel op donderdag 14 maart. Op deze dag, die in Engeland tot „gouden donderdag” werd gedoopt, werd op de Londense goudmarkt 225 ton goud aangekocht.

Daarna werd als noodsprong besloten de goudprijs op de „vrije” markt niet meer binnen bepaalde grenzen te houden en de goudpool op te heffen. Zowel het goud als de dollar verkregen als gevolg daarvan een dubbele prijs: op de „vrije” markt steeg de prijs van het goud en daarmee de waarde van de dollar. De Verenigde Staten moesten in het geheime beraad van de internationale bankiers daarnaast andere concessies doen om een ineenstorting van de betekenis van de dollar te voorkomen. De wankele toestand op het gebied van het internationale monetaire en valutaverkeer duurt echter voort en de dollar blijft bloot staan aan verdere ondermijning.

Niet alleen de dollar trouwens. Een ineenstorting van de dollar door een devaluatie zou ook andere geldeenheden (waaronder de gulden) aantasten en een algehele ontredde- ring op monetair gebied met zich kunnen meebrengen. Deze ontredde- ring zou in het bijzonder de werkende mensen treffen, omdat de kosten van dergelijke monetaire operaties steeds op hun schouders worden afgeschoven.

Amerikaanse troepen uit Vietnam!

De aantasting van de dollar — en daarmee van de posities van het Amerikaanse imperialisme — wordt in de Verenigde Staten diep gevoeld. De nestor van de Amerikaanse dagbladcommentatoren Walter Lippman zei het zo: „De verdediging van de dollar is vele jaren op schaamteloze wijze verwaarloosd . . . De loop der gebeurtenissen heeft het vertrouwen in de bekwaamheid van de regering om de dollar te verdedigen ondermijnd en thans moeten wij deze beproeving doorstaan”. Mislukkingen worden volgens het recept van de in Amerika geboren filosofie van het pragmatisme echter niet geduld en dit moet Johnson thans gevoelen.

Zijn verklaring zich niet kandidaat te zullen stellen bij de komende presidentsverkiezingen was een duidelijke erkenning van de nederlagen. Mogelijk heeft dit ook als bijgedachte te vermijden, dat de verkiezingen geheel zullen gaan draaien om de Vietnamese kwestie en het gebruikelijke schijngevecht, dat ter misleiding van de kiezers bij deze verkiezingen wordt opgevoerd, achterwege zou blijven.

In dezelfde rede, waarin Johnson meedeelde van het presidentschap verder te zullen afzien, kondigde hij een vermindering van de bombardementen op Noord-Vietnam aan. Deze stap kan niet los gezien worden van de andere — ze vloeit voort uit deze nederlaag en de algemene crisissfeer, waarin de Amerikaanse politiek verkeert.

Dit neemt niet weg, dat Washington nog steeds geen einde heeft gemaakt aan het oorlogsavontuur en zowel door militaire operaties in Zuid-Vietnam als door voortzetting van de bombardementen op het Noorden blijft proberen vanuit „posities van kracht” op te treden. Noch dit armoedige misbaar, noch alle pogingen om door diplomatieke manoeuvres tijd te winnen, zullen echter een uitweg bieden.

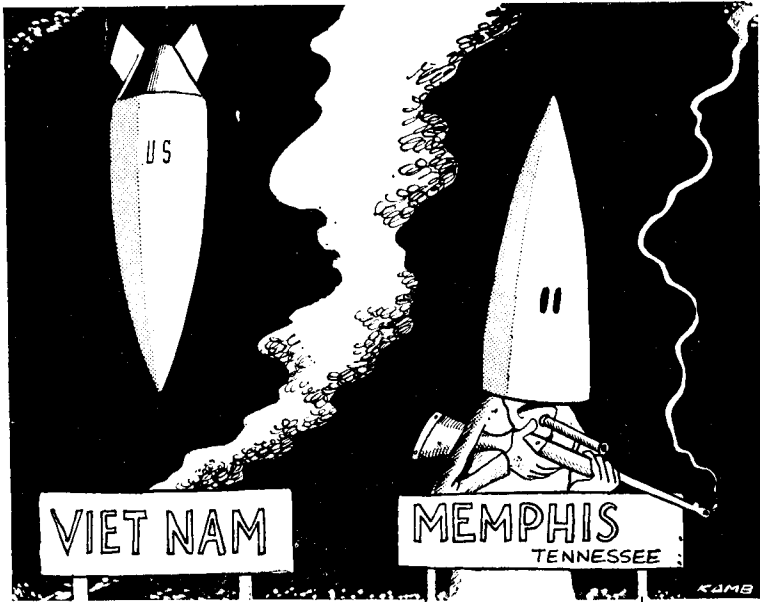
Het is daardoor opnieuw duidelijk geworden, dat het nodig is de druk op de Amerikaanse politiek en de solidariteit met het Vietnamese volk op te voeren. De agressie moet ondubbelzinnig worden beëindigd en de Amerikaanse troepen zullen uit Vietnam moeten verdwijnen! Een andere weg is er niet.

Moord als wapen

Op hetzelfde moment, dat Johnson probeerde zich de mantel van „vredestichter” om te hangen en te doen vergeten hoe onder zijn bewind de steden van Noord- en van Zuid-Vietnam tot rokende puinhopen zijn gemaakt, is de wrede werkelijkheid van de Amerikaanse klassenmaatschappij opnieuw gebleken.

Tegen de toenemende actie en strijdbaarheid van de negerbevolking — het meest uitgebuite en onderdrukte deel van het Amerikaanse proletariaat — stelden de reactionaire, rassistische krachten in de Verenigde Staten hun „backlash” (terugslaan): de laffe en misdadige moord op dr. Martin Luther

King. Deze moord heeft het verzet der negerbevolking niet aangetast, maar het alleen met nieuwe woede geladen: in 123 Amerikaanse steden kwam zij de straat op om haar vastbesloten wil tot uiting te brengen, om hoe dan ook veranderingen in haar toestand af te dwingen. Ook al werden bijna honderd-duizend soldaten (velen net uit Vietnam terug) tegen hen inge-

(„France Nouvelle”)

zet, tientallen negers doodgeschoten en duizenden gevangen gezet, al leken de beelden uit de Amerikaanse steden op die uit Vietnam, dit verzet kan niet onderdrukt worden. Slechts is een „lange, hete lente” aan de „lange, hete zomer” voorafgegaan!

De crisis van de Amerikaanse politiek mist haar uitwerking op Europa niet.

In de Westeuropese landen groeit het besef, dat er iets veranderen moet en dat het oude keurslijf van Amerikaanse en NAVO-voorschriften moet worden afgeworpen, zonder dat het vervangen wordt door een Gaullistische of Straussiaans corset, dat even nauw zal zitten. Er moet ruim baan komen voor de naar vernieuwing en naar uitbreiding van de democratie strevende antimonopolistische krachten. In het bijzonder onder de jeugd uit zich dit in sterke mate. Dat de arbeiders daarbij een bijzondere rol vervullen, is in ons land bijvoorbeeld gebleken bij de golf van verzet onder de bouwvakkers tegen Roolvinks optreden ten aanzien van de Bouw-CAO, dat laat zien dat hij dezelfde dictatoriale methoden wil blijven aanwenden als voorheen al door hem werden toegepast.

In West-Berlijn heeft de angst voor deze ontwikkeling, die de

reactionaire groepen gevoelen, zich eveneens in een moordaan-slag geuit. De studentenleider Rudi Dutschke werd daarvan het slachtoffer.

De rechte krachten proberen zich staande te houden, nu hun invloed zo begint te tanen, door aan de parlementaire democratie en aan het kiesstelsel te gaan tornen. In ons land worden we vrijwel elke dag vergast op allerlei plannen die in die richting zijn uitgedacht. Deze zijn echter alleen ten voordele van de reactie, hoe radicaal de ontwerpers van deze aantasting van de democratie zich ook mogen noemen.

Verdediging van de parlementaire democratie en het kiesstelsel van evenredige vertegenwoordiging is daarom dringend noodzakelijk. De toenemende strijdbaarheid van de democratische krachten en hun streven naar een verenigd optreden zijn waarborgen, dat dit met succes zal kunnen gebeuren.

Crisis van het revisionisme

De crisis van de Amerikaanse politiek is tevens geworden tot een crisis van het revisionisme, dat steeds zo hoog heeft opgegeven van de kracht en de stabiliteit van het Amerikaanse kapitalisme en het regelen van de betrekkingen daarmee als het alpha en omega van de politiek zag.

Dit revisionisme heeft in de socialistische landen ernstige schade aangericht. In het geval van Tsjechoslowakije is zelfs gebleken, dat een figuur als Sejna, die hoge posten vervulde in het leger en in de organen van het Warschaupact, nauwe betrekkingen onderhield met de CIA en onmiddellijk naar Washington snelde, toen er wolkjes aan zijn revisionistische hemel kwamen. Ook op economisch gebied en op het gebied van de verhoudingen tussen het volk en de staatsorganen werden alle leninistische normen geschonden en uiteindelijk hebben de revisionisten in de leiding van de communistische partij en het staatsapparaat geprobeerd het leger in te schakelen, toen de kritiek op hen steeds sterker werd.

De ontwikkeling in Tsjechoslowakije heeft opnieuw laten zien, dat de evolutie in de communistische beweging zich doorzet en niet door het verzet van revisionistische zijde kan worden tegengehouden. Steeds weer blijkt, dat alleen een autonome en nationale politiek werkelijk in overeenstemming is met de internationale belangen van de arbeidersklasse en de communistische wereldbeweging.

Uiteraard is het overwinnen van dit revisionisme geen gemakkelijk of gladverlopend proces. Met allerlei middelen probeert het zijn posities te handhaven. In Polen blijkt dit uit het krampachtige optreden, waarmee niet geschroomd wordt antisemitische gevoelens te gebruiken om een herstel van de leninistische normen en een ontwikkeling naar socialistische democratie tegen te gaan.

Elders wordt een revisionistische lijn verdedigd door net te doen of er nergens iets aan de hand is en alle problemen dood

te zwijgen (zoals bv. in de resolutie van het Centraal Comité van de CPSU van 10 april j.l.) of door de grofste aanvallen te doen op degenen die de revisionistische houding afwijzen. In de DDR is dit bijvoorbeeld gedaan door de SED-secretaris Hager, die een filosofencongres de geschikte plaats vond om het optreden van de nieuwe Tsjechoslowaakse partijleiding aan te vallen en die steen en been klaagde over het optreden van „moderne” marxisten.

Men zou toch zeggen, dat voor een marxist het marxisme altijd modern is! Maar Hager is blijkbaar voor een versteend marxisme, dat hem de moeite bespaart om nieuwe gebeurtenissen en verschijnselen te zien en op grondslag van nieuwe kennis te moeten handelen. Een houding die dubbel droevig is, als men ziet hoe er zich in West-Duitsland op het ogenblik massa-bewegingen ontwikkelen, die machteloos en op zijn hoogst met propagandistische kreten worden gadegeslagen vanuit de DDR.

Hoe verkeerd het optreden van een Hager ook is, hoe schadelijk ook de in de stroom der gebeurtenissen al haast weer vergeten conferentie van Boedapest, het reveil van het marxisme-leninisme zet zich ondanks dit alles onweerstaanbaar door. Een reveil, dat ook noodzakelijk is met het oog op de crisis waarin de imperialistische politiek verkeert en de frisse, strijd-bare houding die ten aanzien daarvan moet worden ingenomen.

Onder deze omstandigheden is het vereist de op haar congressen uitgewerkte autonome houding van de Communistische Partij van Nederland met kracht in praktijk te brengen en tevens op grondslag daarvan de partij en haar persorganen te versterken!

JAAP WOLFF

EEG-politiek funest voor Nederlandse agrariër

In vele sectoren van het economische leven treden spanningen op. Er is haast geen bedrijfstak, of er is wel iets aan de hand. Niet dat het de grote ondernemers slecht gaat, integendeel. Maar de spanningen worden juist veroorzaakt door het streven naar nog grotere winsten en verscherpte concurrentie op de wereldmarkt. De technische vooruitgang speelt hierbij een grote rol. Met steeds minder mensen kan er meer geproduceerd worden. Dit geldt ook voor de landbouw.

Daar in een kapitalistische maatschappij in de eerste plaats geproduceerd wordt om zo hoog mogelijke winsten, staan zij die de produktie dragen steeds op het tweede plan.

Zo zien wij dat naast de 100.000 werklozen, die ons land bij de aanvang van het jaar telde, eveneens een aantal midden-groepen en zelfstandigen, zoals bijvoorbeeld de binnenschippers, de middenstand, boeren en tuinders, met grote moeilijkheden te kampen hebben. Met veel moeite houdt men het hoofd boven water en soms gaat men ten onder. Al dan niet vrijwillig worden bedrijven geliquideerd en in de ernstigste gevallen gaan zij failliet. In de eerste tien maanden van 1967 werden reeds meer dan 2000 faillissementen uitgesproken.

Met deze algemene opmerkingen wilden wij alleen laten zien, dat het niet specifiek de landbouw is, die met grote problemen zit. Deze zijn niet los te zien van de algemene politiek, die vaak bijzonder gecompliceerd is, mede door de EEG-politiek.

Een tweede opmerking, die nog gemaakt kan worden betreft het gebruik van onze nationale bodem. Door de vrij grote bevolkingsdichtheid — op 1 januari 1967 bedroeg zij 375 per km² — is er steeds naar gestreefd om de beschikbare cultuurgronden intensief te gebruiken. De laatste jaren gaat er jaarlijks zo'n 8000 ha cultuurgrond verloren ten behoeve van de woningbouw en openbare gebouwen, aan industrieterreinen, wegen, sportvelden en andere objecten. Toch bleef het aantal ha cultuurgrond in ons land nog vrij constant door nieuwe ontginningen, maar vooral ook door inpoldering en drooglegging (in 1966 nog bijna 5000 ha). Niettemin daalde naar schatting de oppervlakte cultuurgrond gedurende de periode 1955—1966 met 2,7 procent. Toch wordt deze daling op zichzelf, ook in de landbouwkringen niet als bijzonder verontrustend gezien. Er zijn echter plaatselijk zeer grote verschillen. In Zuid-Holland verminderde in tien jaar tijd de cultuurgrond met 17.000 ha, maar er kwam nog geen 160 ha bij. Uiteraard kunnen alleen de IJsselmeerpolders op een groot surplus bogen. Deze veranderingen in het bodemgebruik maken de uitvoering van het bedrijf vaak verder onmogelijk. Overplaatsing is niet altijd eenvoudig en bovendien zijn andere gronden doorgaans in particuliere handen.

1955—1966 werden meer dan 53.000 bedrijven opgeheven, dat is 18 procent van het totaal. En alles duidt er op dat deze uittocht voorlopig door zal gaan, ofschoon hier en daar een aantal zich langer aan hun bedrijfje blijft vastklampen, aangezien er geen behoorlijke uitwijkmogelijkheid te vinden is.

Hoewel de bevolking in de jaren 1960 tot 1966 met bijna 1 miljoen zielen toenam, daalde in dezelfde periode de mannelijke agrarische beroepsbevolking met 100.000 of wel met een kwart! Het totale aantal vaste arbeiders dat in de agrarische sector nog in loondienst werkt is inmiddels gedaald tot beneden 45.000. Men behoeft dus geen vreemdeling in Jeruzalem te zijn om te concluderen, dat het in de landbouw niet meer zijn gewone agrarische gang gaat, maar dat er grote veranderingen zijn opgetreden.

Dit is niet uitsluitend een Nederlands proces. Uit de toelichting op de Rijksbegroting 1968 voor Landbouw en Visserij blijkt, dat de agrarische beroepsbevolking in de zes EEG-landen in 15 jaar tijd met zes miljoen arbeidskrachten daalde, hetgeen gelijk is aan een derde deel van wat er in 1950 nog werkzaam was.

Productiviteit aanzienlijk gestegen

Maar ondanks deze massale uittocht is de voedselvoorziening geen moment in gevaar geweest. Bij herhaling zijn er volwaardige groenten doorgedraaid. Niet alleen in de industriële sector is sprake van een revolutionaire ontwikkeling, ook de landbouwtechniek maakt grote sprongen voorwaarts. Dat was ook wel nodig, te meer omdat door het arbeidsintensieve werk er duur geproduceerd werd in verhouding tot de industrie. In het verleden werd steeds getracht een zo goedkoop mogelijk levensmiddelenpakket op de markt te brengen. Niet voor niets zijn de lonen in het agrarische bedrijf altijd zo laag mogelijk gehouden; de achterstand bestaat nog steeds.

In de arbeidsmethoden zijn thans grote veranderingen opgetreden. Soms nemen bepaalde bedrijven de vorm aan van fabrieken. Een onlangs gebrachte tv-uitzending liet dat nog eens duidelijk zien bij de legpluimveehouderij. De kippen zitten in een klein vierkantje, aan de voorkant loopt het voer via een bandsysteem, aan de achterkant vangt een andere band de eieren op. Maar ook op het land gaat het volautomatisch toe. De arbeidsproductiviteit in de EEG-landen nam dan ook in tien jaar tijd met 60 procent toe. In deze zelfde periode (1953—1963) zou de stijging in de industrie veertig procent hebben bedragen. Nederland bleef daarbij niet ten achter. Vanaf 1955 steeg in de EEG-landen de produktie van landbouwprodukten jaarlijks met twee procent, in Nederland met het dubbele: vier procent!

De in het door het Landbouw-Economisch Instituut (LEI) uitgegeven werkje: „Landbouwcijfers 1968” verstrekte cijfers, laten duidelijk zien hoe het onder meer mogelijk was tot een zo grote produktiviteitsstijging en ook opvoering van de produktie te komen.

Inventaris diverse werktuigen/machines in de landbouw:

<i>Jaar</i>	<i>1950</i>	<i>1955</i>	<i>1960</i>	<i>1965</i>
<i>Motortrekkers</i>	24.481	45.149	82.066	130.418
<i>Maaidorsers</i>	1.204	1.906	3.025	6.105
<i>Melkmachines</i>	3.835	9.208	38.634	78.168
<i>Kunstmeststrooiers</i>	19.041		47.172	84.881
<i>Aardappelrooimachines</i>	2.164		9.818	9.906
<i>Bietenrooimachines</i>	267		1.442	3.324

Er zijn nog honderden andere werktuigen en machines, al naar de geardeheid van het bedrijf, zoals bijvoorbeeld voor het laden en lossen. Werken, die vroeger veel mankracht vergden, worden nu mechanisch uitgevoerd.

Het is vanzelfsprekend, dat vele kleine bedrijven deze ontwikkeling financieel onmogelijk konden bijhouden, te meer ook omdat het Borgstellingsfonds voor de landbouw te weinig soulaas bood.

Een en ander nam niet weg dat de ontwikkeling voort ging en er een grotere hoeveelheid aan produkten op de markt verscheen, ondanks de sterke daling der agrarische beroepsbevolking. Ook hiervan geven de cijfers een aardig beeld.

De stijging van de bruto-productiewaarde van land- en tuinbouwprodukten, berekend naar de prijzen af-boerderij blijkt uit onderstaande tabel:

1960	f 6.290	miljoen
1961	f 6.550	„
1962	f 6.826	„
1963	f 7.082	„
1964	f 8.102	„
1965	f 8.865	„
1966	f 9.055	„

Vele landbouwprodukten vormen de grondstoffen voor bepaalde industrieën. En voordat het produkt, via tussenhandel bij de consumenten komt, is het vaak twee tot driemaal zo duur geworden.

EEG geen zegen maar schade

Ons land was vroeger een sterk exporterend land van landbouwprodukten. Ook thans is de export voor de landbouw bijzonder belangrijk. Ondanks de naoorlogse industriële ontwikkeling bestond de Nederlandse export in 1966 nog voor een kwart uit landbouwprodukten, namelijk 6,6 miljard gulden.

Toch vormt de stijgende produktie één der grootste problemen. De concurrentie is vrij groot, zodat de afzet één van de moeilijkste punten is geworden, terwijl men kennelijk meer aandacht aan de EEG-markt heeft willen schenken dan aan het eigen land.

den, dat de EEG-landbouwpolitiek een zegen voor de agrariërs zou zijn. Hoe vaak is hen niet voorgehouden, dat zij gemakkelijk vanwege hun voorsprong in de EEG zouden kunnen concurreren en dat er een ruime afzetmarkt geschapen zou worden. Met name toch in Frankrijk en in mindere mate in West-Duitsland lag de ontwikkeling van de landbouw achter. Maar het is onwaar gebleken dat er een soort marktordering zou komen en dat bepaalde landen steeds bepaalde produkten zouden blijven leveren. Beide genoemde landen streven naar self-supporting en met name Frankrijk was er steeds als de kippen bij om gebruik te maken van het Europese landbouwfonds. De voorsprong van de Nederlandse landbouw, die indertijd in verschillende sectoren heeft bestaan, wordt steeds kleiner en is in meerdere gevallen al te niet gedaan.

Als goed „Europees partner” hield Nederland zich aan de afspraken van Brussel, brak bepaalde subsidies sneller af en stelde de grenzen open voor de zogenaamde vrije markt.

Wij zijn niet voor een eenzijdige ontwikkeling door onze export voornamelijk op de EEG-landen te richten. Deze oriëntatie zou op een bepaald moment zeer gevaarlijk kunnen worden. En dat de Nederlandse agrariërs en belastingbetalers offers moeten brengen voor een zogenaamde Europese markt, waarvan de ontwikkeling allerminst florissant genoemd mag worden, wil er bij ons beslist niet in. Als voorbeeld zouden wij de handel met Frankrijk willen stellen. Buiten de landen van de franc-zone blijkt dat de Franse invoer uit niet-EEG-landen sneller stijgt dan de invoer uit EEG-landen. Het is echter bekend, dat Nederland van de EEG-landen de belangrijkste importeur voor Frankrijk is. Als wij de prijsstijgingen buiten beschouwing laten, dan blijkt dat onze uitvoer naar Frankrijk vanaf 1964, die toen een waarde beliep van 852 miljoen francs, in de loop van twee jaar met 230 miljoen francs daalde, dat is niet minder dan 27 procent! Maar de Franse uitvoer van landbouwprodukten naar EEG-landen steeg sneller dan die naar derde landen. Dat is dus precies het omgekeerde van wat was voorgespiegeld.

Evenals de industrie kent de landbouw vele bedrijfstakken. Met het geven van een algemeen beeld is men niet klaar. Niet onbelangrijk was voor ons land de afzet van zuivelprodukten. Ons land zou er nog slechter voor komen te staan, wanneer niet de export naar niet-EEG-landen zo'n belangrijke plaats innam. Alleen de uitvoer van kaasprodukten naar de EEG-landen neemt nog een belangrijker plaats in. Van 1964 tot 1966 daalde onze boteruitvoer naar de EEG-landen met meer dan een derde. De koelhuizen zitten momenteel vol. De minister van landbouw schrijft dan ook in zijn begroting, dat de boterexport een teleurstellend beeld vertoont. Dat zou evenwel niet het gevolg zijn van de EEG-zuivelregelingen. Dan volgt: „De oorzaak ligt in de stijgende boterproductie in de partnerlanden, hetgeen ertoe heeft geleid dat België, Frankrijk en West-Duitsland netto-exporterend zijn geworden. Gezien deze situatie is het niet verwonderlijk, dat de boterexport naar de lidstaten van geringe omvang is geweest”. Dat is natuurlijk zo waar als een koe,

maar het verandert niets aan het feit, dat de veehouderij voor tien jaar terug wel iets anders in het vooruitzicht was gesteld.

EEG bederft binnenlandse botermarkt

Daar komt nog iets bij. De helft van de Nederlandse boterproductie en veertig procent van de kaasproductie vindt zijn afzetmarkt in eigen land. Dat is een belangrijke zaak. Maar hoe staat het met die Nederlandse afzetmarkt? Het verbruik van boter is in ons land sterk dalende. Volgens het ministerie van landbouw was het verbruik per hoofd van de bevolking van 5 kg gedaald tot 4,8 kg in 1964. Over 1965 werd het 4,3 kg en in 1966 was het nog precies 4 kg.

Het Landbouw-Economisch Instituut geeft in het jaarverslag van 1966 daar een reden voor. Wij citeren letterlijk: „Het boterverbruik, dat sinds 1960 rond de 5 kg per hoofd schommelde, zal dalen als gevolg van de te verwachten relatief grote prijsstijging in verband met de aanpassing van de Nederlandse zuivelpolitiek aan het EEG-systeem. In 1970 en 1975 zal het boterverbruik per hoofd naar verwachting respectievelijk 3,4 kg en 3,2 kg bedragen”. Vrij vertaald komt het er dus op neer dat de EEG bezig is onze eigen markt te bederven. En dat gaat zelfs sneller dan in het genoemde jaarverslag wordt verwacht. Het boterverbruik is namelijk over 1967 al gedaald tot 3,28 kg per hoofd van de bevolking. In de andere EEG-landen was in 1966 het boterverbruik tweemaal zo groot als in Nederland. Nu per 1 april opnieuw de boter per pakje van 250 gram met zeven cent is verhoogd is de algemene verwachting, dat de omzet nog verder zal dalen. De voorzitter van het produktschap voor zuivel verklaarde in begin maart, dat als gevolg van de prijsstijging in 1967 de afzet van boter met 16 procent zakte tot in totaal 41.000 ton. Dat betekent dat er in 1967 ruim 8500 ton minder verbruikt werd. Dat cijfer is goed om te onthouden omdat er op dit moment zo'n 10 tot 11.000 ton boter opgeslagen ligt in de Nederlandse koelhuizen.

Op het moment dat wij dit artikel schrijven zijn de ministers van landbouw van de EEG-landen in Luxemburg bijeen voor het vaststellen van een nieuw zuivelbeleid, dat oorspronkelijk op 1 april 1968 had moeten ingaan, maar de heren konden niet tot overeenstemming komen. Het heeft geen zin op de gewijzigde voorstellen van de Europese Commissie in te gaan, omdat niet van te voren vast staat dat deze aangenomen worden. Toch zijn twee punten wel van belang om genoemd te worden, omdat naar alle waarschijnlijkheid Nederland daarmee accoord zal gaan.

Zoals bekend is de boterberg in de EEG-landen groot. In verhouding staat ons land er minder slecht voor. Maar de huidige voorraad vormt een sta in de weg voor een zogenaamd nieuw zuivelbeleid. Zoals wij reeds opmerkten wordt de boter in Nederland duurder wanneer de gemeenschappelijke zuivelmarkt tot stand komt. Maar in België en West-Duitsland zal de prijs evenwel drastisch verlaagd worden! Dat zal natuurlijk een da-

ling van de omzet in Nederland en een stijging in andere landen tot gevolg hebben. De vraag is thans: wie betaalt de huidige boterberg? Het voorstel van de Europese Commissie was, dat de lidstaten de helft van de kosten van afzet van de huidige botervoorraad zelf dragen. De andere helft — genoemd werd een bedrag van 125 miljoen dollar — zou dan ten laste moeten komen van het Europese Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw. Aangezien het Nederlandse aandeel veel geringer is in de huidige voorraad en iedereen er van overtuigd is, dat andere landen bewust de voorraad hebben laten groeien om van de nieuwe regelingen te kunnen profiteren, komt het er dus op neer dat Nederland via de EOGL extra moet betalen. Een tweede ernstige zaak voor ons land met nogal verstrekkende gevolgen is de reeds aangekondigde „margarinebelasting”. Reeds in 1963 werd in principe besloten om een heffing in te voeren op plantaardige olie en vetten, inclusief traan. De consequentie daarvan is, dat alle produkten die deze grondstoffen verwerken in prijs zullen stijgen. Dat geldt dan met name voor margarine. Per pakje kan dat tegen de 20 cent belopen.

Wat in 1963 werd besloten wordt nu gekoppeld aan de zogenoemde gemeenschappelijke zuivelmarkt. Genoemde heffingen zouden 87,5 miljoen dollar moeten opbrengen. Het „Europese Parlement” zou dan de controle over dit bedrag moeten hebben. Het wordt dus hoe langer hoe fraaier! Het laat zich namelijk aanzien, dat inderdaad deze „margarinebelasting” ingevoerd zal worden, omdat het besluit daartoe vijf jaar geleden reeds werd genomen. Het is daarentegen wel mogelijk dat Nederland zijn veto uitspreekt, maar dan staat het gehele zuivelbeleid op het spel en daar schijnt de minister van landbouw, Lardinois, niets voor te voelen. Dat een hogere margarineprijs de consument ertoe zal bewegen meer boter te gaan gebruiken, is zeer twijfelachtig. Door de hogere prijs van margarine, maar ook van andere produkten wordt immers een aanslag gepleegd op het huishoudboekje, zodat er juist minder geld overblijft. Pikant in deze zaak is ook de eventuele uitwerking voor sommige ontwikkelingslanden, zoals bijvoorbeeld in Afrika. Zij zijn grote leveranciers van plantaardige olie en vetten. Wanneer er dus bij de invoer heffingen geheven zullen worden en de grondstoffen in de EEG-landen daardoor duurder worden, zullen de exportmoeilijkheden voor deze ontwikkelingslanden stijgen. En die zijn al groot wanneer we denken aan het feit, dat de totale export van deze landen over 1967 slechts met één procent ten opzichte van 1966 toenam. Of deze landen zullen minder kunnen exporteren, óf zij zullen de prijzen moeten verlagen. Een schoolvoorbeeld van imperialistische politiek en „hulp” voor de armere landen.

Belangen boeren en arbeiders nauw verbonden

Onze partij heeft altijd veel waarde gehecht en aandacht gevraagd voor de binnenlandse markt. De voornaamste afnemers

in getal zijn zij, die in de een of andere vorm in loondienst staan. Verhoging van het reële inkomen verhoogt de koopkracht. Het is niet de bedoeling van dit artikel hier nu op in te gaan, maar vermeld mag worden dat deze koopkracht ten aanzien van andere Westeuropese landen ver ten achter ligt! Hoewel de nota van de Rotterdamse Kamer van Koophandel en Fabrieken „Ondernemen in Nederland” niet direct werd uitgegeven met de bedoeling om de lonen van de werknemers te verhogen, is toch één van haar eerste conclusies: „Nederland heeft in vergelijking met andere Westeuropese landen een laag welvaartspeil”.

Laten wij weer terugkomen op de afzet van agrarische producten in ons eigen land. Gezien de produktie in 1966 kan de melkproduktie voor het afgelopen jaar op 7,5 miljard kg worden gesteld. Dit is dus de beroemde melkplas. Het komt neer op 1,6 kg melk per Nederlander per dag, zonder dan nog met de verwerking van melk voor industriële doeleinden rekening te houden. Doch de leuze „Met melk meer mans” is nog geen algemeen goed geworden. Zelfs de gunstige resultaten, die artsen menen te kunnen vaststellen bij schoolkinderen bij het lager onderwijs, hebben het melkverbruik niet kunnen bevorderen. Het verbruik is vanaf 1950 jaar op jaar achteruit gegaan en is nauwelijks meer dan in 1938. Iedere Nederlander drinkt nog geen halve liter melk per dag, inclusief wat in koffie gedaan wordt, hij smeert nog geen 10 gram boter op zijn brood en komt maar net aan 20 gram kaas als belegging toe. Het is dus wel een heel klein stukje dat wij in het vuistje krijgen. De regeringspolitiek is niet gericht op vergroting van de omzet in eigen land. Als ooit werd bewezen dat de belangen van de werkende boeren en de arbeiders nauw met elkaar zijn verbonden, dan blijkt dat heden ten dage overduidelijk. De lage lonen in ons land zijn de voornaamste oorzaak dat uitstekende levensmiddelen niet gekocht worden. Het is bovendien een schandelijke on-nationale politiek om straks de Nederlandse belastingbetaler te laten betalen voor de „Europese boterberg”, die momenteel zo’n 150.000 ton bedraagt. Betalen voor de boter, die men niet krijgt.

De Nederlandse rundveestapel was in 1967 de vier miljoen stuks gepasseerd. Maar ook zonder dat er één melkkoe bijkomt, zal de melkproduktie in 1968 met acht tot negen procent kunnen stijgen, vanwege de groeiende melkopbrengst per koe, die in ons land groter is dan in welk ander Europees land ook. Aangezien de melkveehouderij niet evenredig over ons land is verdeeld — Friesland, Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant nemen meer dan de helft voor hun rekening — kunnen daar de komende jaren bepaalde bedrijven in grote moeilijkheden komen. Het zal ook nieuwe problemen scheppen in verband met de werkgelegenheid, want meer dan de helft van de werkrachten in de landbouw zijn werkzaam op de weide- en gemengde veeteeltbedrijven.

Ok voor de legpluimveehouderij is 1966 geen gunstig jaar geweest, zoals in de rijksbegroting voor 1968 toegegeven wordt. Vorig jaar september bracht de Nederlandse Vereniging van

Legpluimveehouders een rapport uit over de noodsituatie. Na lezing kan men moeilijk nog veel enthousiasme opbrengen voor de EEG-politiek en nog minder voor de elkaar opvolgende ministers van landbouw.

Na de oorlog was er van de pluimveestapel nog slechts een vierde deel over. Op zich zelf was dit niet zo erg, want een kip heeft een zeer groot reproductievermogen. Het winnen van 100 bruikbare broedeieren per jaar is geen kunst. Maar kippen eten in hoofdzaak graan en dat was nu juist wel een probleem. Er kwamen allerlei beperkende bepalingen, zoals teeltregelingen, vergezeld van de nodige bureaucratie. In tegenstelling met omliggende landen bleven de maatregelen bestaan, hoewel het graantekort geen rol meer speelde. Pas in 1962(!) werd de teeltregeling opgeheven, maar dat was precies het moment dat de EEG-maatregelen in werking traden. De eierprijzen daalden zo sterk, dat uit de opbrengst van de eieren zelfs het voer van de kip niet meer kon worden betaald.

Hoe meer kippen men had, hoe groter de strop. De regering bood in die dagen geen enkele hulp. In het kader van de EEG werden de infraheffingen voor eieren in het handelsverkeer binnen de EEG ingevoerd. Pas in juli 1967 verdwenen deze heffingen. Ook in dat jaar werd pas de discriminerende stempelpllicht voor export naar West-Duitsland opgeheven. Bovendien nam ons land een nadelige positie in, omdat de Duitse bedrijven vrijgesteld waren van omzetbelasting op veevoeder, terwijl de Belgen bij export van hun produkten restitutie op de omzetbelasting kregen.

Wij vermelden deze gang van zaken, omdat de gevolgen voor deze bedrijfssector catastrofaal werden: in 1962 was de eierproduktie nog ruim zes miljard stuks, waarvan de helft naar West-Duitsland ging. In 1966 was de totale produktie nog vier miljard en voor 1967 zal het waarschijnlijk weer met een half miljard zijn gedaald!

De export van consumptie-eieren, zal naar verwachting van het produktschap naar West-Duitsland over 1967 wel beneden de 700 miljoen liggen. Ook het verbruik in Nederland is dalende: in 1966 was het 204, tegen 225 in 1964 per hoofd van de bevolking.

De ontwikkeling in ons eigen land was zo ongunstig, dat er verleden jaar zelfs eieren uit België werden ingevoerd.

Toch was steeds verkondigd dat ons land een gunstige concurrerende positie — met name in deze tak — zou kunnen innemen en dat wij met een gerust hart de EEG-strijd konden voeren. De werkelijkheid is dat onze produktie straks is gehalveerd, maar dat West-Duitsland zijn produktie vanaf 1963 met meer dan drie miljard stuks verhoogde en nu reeds ver boven de twaalf miljard is gekomen. Nog een paar jaar en de self-supporting is compleet. Dat is trouwens ook steeds de bedoeling geweest.

Natuurlijk treft het in de eerste plaats de ondernemers van deze bedrijven; maar ook is schade toegebracht aan tal van nevenbedrijven.

In de eerste maanden van 1967 zijn de eierprijzen opnieuw ge-

daald en steeg de prijs voor het voeder. Men behoeft waarlijk geen profeet te zijn om vast te stellen, dat hoe men ook mechaniseert, rationaliseert en hoe hard men ook wil werken, het met zo'n politiek — met name de EEG-politiek — onmogelijk is een bedrijf staande te houden.

Een ingewijde zal tegenwerpen dat het met de pluimveehouderij niet in alle sectoren zo slecht is gegaan als met de leg-pluimveehouderij. Inderdaad heeft het mesten van slachtkuikens grote vormen aangenomen. Maar die het zo zou willen stellen redeneert wat simpel en houdt geen enkele rekening met de producenten. Verandering van bedrijfsstructuur is niet even eenvoudig als stuivertje wisselen.

In 1960 waren er nog 199.000 bedrijven met hoenders. Dat daalde in 1966 tot 104.000 bedrijven. Hierin zijn de slachtkuikennestmesterijen inbegrepen! Maar dat aantal is niet meer dan 4000 en bleef vrij constant. Van overschakelen kon weinig sprake zijn, ook omdat de slachtkuikennestmesterij voor een deel in handen is van grote ondernemers.

Als Brussel nee zegt, zegt Den Haag geen ja

Dat de prestaties in de land- en tuinbouw waarlijk niet gering zijn bewijst bijvoorbeeld ook het Westland. In dit tuinbouwcentrum — het belangrijkste van ons land — steeg de veiligomzet van 1960 tot 1965 van 177 miljoen tot 291 miljoen gulden. De export groeide van 72 tot 83 procent. De tuinders zelf konden zich handhaven maar hebben weinig of niet geprofiteerd van de grotere omzetten. Wie het Westland vanuit de lucht bekijkt, heeft het gevoel of dit gebied een glasbodem heeft. Maar er liggen ook kapers op de kust, die niets liever willen dan het Westland bij de Europoort te betrekken. Niets is het monopolistische kapitalisme te dol. Maar los daarvan gaat het in de tuinbouw niet overal naar wens. Er zijn tuinders, die de hulp van de bijstandswet moeten invoeren. De investeringen voor nieuwe bedrijven zijn bijzonder groot en belopen tussen de 2 tot 300.000 gulden. In enkele delen van het land gaat de overheid f 10.000,— à fonds perdu verstrekken voor nieuwe bedrijven. Maar iedereen kan begrijpen, dat wanneer men niet over enig bedrijfskapitaal beschikt, de aflossing bijzonder zwaar op de maag komt te liggen.

Hoe men de zaak ook gaat bekijken, de enorme produktiviteitsstijging in de gehele agrarische sector is maar voor een zeer gering deel ten goede gekomen van de producenten zelf. De rijksbegroting zelf geeft daarvan een beeld met de mededeling dat gedurende de jaren 1960—1966 het gemiddelde arbeidsinkomen soms daalde of gelijk bleef. Alleen de grotere (klein-)bedrijven konden bogen op betere resultaten, waarbij aangetekend dient te worden, dat ook daar de laatste jaren een stilstand is ingetreden.

Om uit de niet al te beste positie te geraken waarin de landbouw in het algemeen verkeert, menen diverse „deskundigen”, vooral in kringen van de Partij van de Arbeid, dat het middel

daartoe schaalvergroting is. Er zouden zoveel mogelijk kleine bedrijfjes gesaneerd moeten worden. Dat zou gepaard moeten gaan met grootscheepse ruilverkavelingen. De huidige ruilverkavelingswet van 1954 zou moeten verdwijnen en een besluit tot verkaveling zou eventueel genomen moeten worden door de provinciale staten. Dat laatste lijkt wel democratisch, maar is het daarom nog niet. Want dan zal er beslist worden over de boeren en tuinders, zonder dat zij een noemenswaardige inspraak daarbij hebben. De Tweede-Kamerfractie van de CPN heeft zich dan ook niet eens verklaard met dergelijke plannen. Wij zijn niet tegen ruilverkaveling, noch tegen grondverbetering en een betere ontsluiting door de aanleg van landbouwwegen. Integendeel, door de Statenfracties van onze partij is daar meermalen op gewezen. Maar één en ander moet niet ten koste van de agrariërs gaan. Juist de land- en tuinbouw is een bijzonder kwetsbaar bedrijf. De faciliteiten zijn doorgaans niet zo groot.

De huidige ruilverkavelingswet zegt dat een besluit tot ruilverkaveling is genomen, wanneer de helft plus één van de ingelanden (eigenaars) voor ruilverkaveling stemt. Zij die niet naar de stemming toe komen, worden geacht vóór te zijn. Maar er is ook nog een tweede mogelijkheid. Wanneer meer dan de helft van de eigenaars tegen de verkaveling zou stemmen, maar de minderheid bezit meer dan de helft van de gronden, ook dan gaat de verkaveling door. Naar onze mening gaat dit al zover, dat wij geen behoefte aan uitbreiding hebben. De bezwaren, die de boeren vaak hebben, liggen op het financiële vlak. De lasten zijn doorgaans niet gering. Het is ook om deze reden, dat wij er voor pleiten dat het rijk bepaalde lasten overneemt, die nu in waterschapsverband betaald moeten worden. Zonder een werkelijke reële inspraak wordt over het lot van de boeren en tuinders in Brussel (EEG) beslist. Als iets niet in dat straatje past, omdat er geen verordening voor is gemaakt, kortom als het niet in het EEG-boekje staat, dan is men aan zijn lot overgelaten. Een duidelijke demonstratie daarvan gaf wel de noodtoestand van de koolverbouwers in Noord-Holland. Niets aan te doen, zei de minister van landbouw: voor kool bestaat geen interventieregeling. En als Brussel nee zegt, zegt Den Haag geen ja.

In 1967 liep de omzet van kool op de veilingen in het Geestmerambacht met 10 miljoen gulden terug. Wij zeggen niet, dat er al maar meer kool gegeten moet worden. Wij weten ook dat het een riskante teelt is en dat juist daarom medewerking en hulp van de overheid is geboden. De toestand hield verband met de scherpe concurrentie binnen de EEG! Daarom werden er eind vorig jaar van de aangeboden 500 wagens, zijnde vijf miljoen kg, er 486 wagens doorgedraaid. In het gunstigste geval werd de kool nog gebruikt als veevoeder, voor de rest voor demping van sloten! Het LEI stelde over het seizoen 1966-1967 een niet al te rooskleurig rapport op. De rijkstuinbouwvoorlichtingsdienst kent trouwens al evenzeer de toestand. Begin januari van dit jaar werd op een druk bezochte bijeenkomst van die streek door één van de voorlichters gezegd, dat

men er wel uit zou komen, mits er maar goedkoper werd geproduceerd. Waar die produktie naar toe moest, bleef in het vage. Ook werd er de conclusie getrokken, dat ruilverkaveling niet het middel zou zijn om het probleem op te lossen. Maar dit is zeker in dat gebied nodig. Op dezelfde bijeenkomst werd ook gezegd dat binnen een periode van vijf jaar het aantal bedrijven van 600 met de helft diende te worden verminderd. Het gaat hier om een oppervlakte van 2500 ha. Dat zouden dus tuinbouwbedrijven van gemiddeld 8 ha groot moeten worden. Een vreemde voorlichting, want hier is geen sprake van glascultures. Maar 8 ha koudegrondteelt als tuinbouw wel te verstaan, is bijzonder risicodragend. Toen in de Tweede Kamer daarop werd gewezen — het ging immers om ongeveer 600 bedrijven — antwoordde de minister van landbouw dat er iedere dag vele consulents en assistents zijn die veel beweren. Formeel was hij er misschien(!) wel verantwoordelijk voor, maar in dit vlak moest de vrijheid van wetenschap heersen. Hij was de mening toegedaan dat bij dit soort onderwerpen hij deze verantwoordelijkheid niet reëel behoefde over te nemen. Dat is kennelijk de nieuwste vorm van democratie. En met zulke peuleschilletjes mag men zeker niet bij een EEG-minister komen aandragen. Nationaal beleid schijnt helemaal zoek te zijn.

Hij, die de kop van Noord-Holland doorkruist, zal tot de conclusie moeten komen, dat er in deze traditionele tuinbouw-wereld wat moet gebeuren. Maar de regering is tot op dit moment niet bereid dezelfde steun te verlenen als bijvoorbeeld aan de drie noordelijke provincies, door onder meer een bijdrage te verlenen voor het oprichten van tuinbouwkassen.

Noch het Landbouwschap voor de boeren, noch de EEG voor de boeren én de consumenten brachten grotere welvaart. De eerste kan gemist worden als kiespijn, evenals alle andere bedrijf- en produktschappen. Soms sterft een schap aan bloedarmoede en is er werkelijk niets meer te bedenken het staande te houden. Een fraaie illustratie daarvan vormde de opheffing van het produktschap voor tuinbouwzaden. De belangrijkste werkzaamheden vormden uiteindelijk nog het verzamelen van statistische gegevens over de in- en uitvoer van tuinbouwzaden. Het vermogen van het produktschap werd geschat op f 300.000,—. Maar de afvloeiingsregeling voor het uit zeven man tellende personeel kan oplopen tot over de zes ton. Wij hebben geen bezwaar tegen een goede wachtgeldregeling voor de betrokken ambtenaren — wel tegen de hoge salarissen van f 60.000,— voor diverse voorzitters, maar wij stellen dit om maar even vast te leggen waar de centen blijven.

Men moet wel heel sterke argumenten weten te vinden om de EEG aan te prijzen als een uitkomst voor de boeren. Zo ook voor de consumenten. Bij de al gebrachte voorbeelden, waaruit onze achterstand bleek in het verbruik per hoofd van de bevolking, kan men nog toevoegen dat het verbruik van groente iets meer dan de helft van het gemiddelde van de EEG-landen is. Het verbruik van fruit ligt op tweederde deel, maar met het eten van aardappelen liggen wij boven het gemiddelde. Voor

tien jaar terug lag Nederland op een heel wat gunstiger positie. Het is moeilijk te voorspellen hoe het de eerste jaren met de EEG-politiek zal verlopen. Vast staat dat zij op dit moment in een impasse verkeert. De EEG met al haar commissies en het „Europees parlement” is zo langzamerhand een doel op zichzelf geworden, dat velen een niet onaardig inkomen bezorgt en waarmede ook verklaard is waarom er zulke hardnekkige voorstanders voor de instandhouding ervan zijn.

Maar wel worden er steeds meer gelden aan de controle van de nationale parlementen onttrokken. De begroting van de Europese Gemeenschappen zou thans voor 1968 een uitgavenpost van 2.176.917.671 dollar inhouden. De grootste post heeft betrekking op het Europese Landbouwfonds, namelijk 2.045.130.000 dollar. Nu mag wel door een vertegenwoordiger van de EEG-commissie gezegd worden dat als geheel de betalingsverplichtingen geen grotere belasting vormen dan het totaal van de tot dusver voor hetzelfde doel verrichte nationale uitgaven, bijzonder geruststellend klinkt dat niet. Want waar blijft de zeggenschap van de bevolking? Als wij een Nederlandse liberale afgevaardigde van het „Europese parlement” mogen geloven, dan staan wij nog maar pas aan het begin. Deze verklaarde eind maart, toen in genoemd parlement de voorstellen inzake „het herstel van het evenwicht op de zuivelmarkt” aan de orde waren, dat er jaarlijks zo'n slordige 10 tot 15 miljard gulden nodig zou zijn, wilde men in een tijdsbestek van 15 tot 20 jaar komen van eenmans- tot tweemansbedrijven en de heer dr. Mansholt moet het daarmee eens zijn geweest. Deze verklaarde trouwens ook met betrekking tot het structuurbeleid dat het jaarlijks om miljarden dollars zal gaan. Hoeveel fantasie hier allemaal bij is, valt moeilijk te bezien. Maar vast staat dat het onze aandacht verdient. Het gaat niet enkel om de agrarische producenten, het raakt onze gehele economie en in het bijzonder het prijsbeleid. Verhoogde activiteit en strijdvaardigheid is zeker op haar plaats en dan met name tegen de rechtse regering-De Jong, waarvan de huidige minister van landbouw zegt het beleid van zijn voorgangers — Marijnen en Biesheuvel — te willen voortzetten. Wat dat de afgelopen jaren heeft opgeleverd, daarvan menen wij iets duidelijk te hebben gemaakt.

W. KREMER

Versterking van de CPN- eis van deze tijd

In de acties van de laatste maanden is de betekenis van de communistische partij als stuwende kracht van de beweging voor verbeteringen en veranderingen in ons land opnieuw krachtig tot uitdrukking gekomen.

Op het 22ste congres van de CPN werd er in de besluiten de nadruk op gelegd dat de actie de beslissende factor is in de strijd voor de nationale onafhankelijkheid en voor volledige werkgelegenheid. Het is daarbij duidelijk dat met het noemen van deze twee punten de hoofdzaken werden beklemtoond van de strijd waarop de CPN zich op het ogenblik richt; deze nadruk op de actie, op het doelbewuste en strijdvaardige handelen, geldt echter voor alle politieke taken, die de partij zich stelt.

De CPN is een partij van de daad, van de vernieuwing, een partij die de massa's mobiliseert tegen de monopolies, tegen oorlogsdrijvers, onderdrukkers en uitbuiters. Zij is geen partij, die alleen haar zegje doet in de vertegenwoordigende lichamen en de zaken daarmee als afgedaan beschouwt.

Ofschoon het woord van de communistische afgevaardigden in het parlement natuurlijk van grote betekenis is en de strijd voor het behoud van de parlementaire democratie en tegen de aanvallen daarop van rechtse groeperingen met kracht moet worden gevoerd, moet de strijd toch in hoofdzaak buiten het parlement worden gevoerd.

Een slagvaardige partij te zijn met een grote daadkracht, eist veel energie en een grote bereidheid van de communisten om midden in de beweging van de werkende mensen te staan en alles te doen om haar te ontwikkelen en te leiden. Dit blijkt vooral in deze tijd, nu er zoveel gebeurt in de wereld, nu het kapitalisme door nieuwe schokken wordt getroffen en de strijd tegen het Amerikaanse imperialisme zich uitbreidt en steeds meer mensen gaat omvatten.

Er is een nieuwe periode aangebroken. Ook voor de CPN.

De veranderingen zijn duidelijk merkbaar. Ook binnen het Nederlandse economische en politieke bestel. De monopolies proberen zich tegen de opdoemende moeilijkheden te beschermen. Ze richten daarbij hun aanvallen op de werkers, op hun inkomsten en op hun sociale rechten. Om zich in deze aanval zo sterk mogelijk te maken, komen ze met plannen tot politieke hervormingen zowel in het kiesstelsel als in de partijformatie. Ze brengen de pers, vanaf de dagbladen tot de geïllustreerde tijdschriften, in enkele machtsgroepen samen om hun politiek krachtiger te kunnen doorvoeren en bij voorbaat alle initiatieven tegen hun politiek te kunnen smoren.

In de verschillende burgerlijke partijen treden meningsverschillen naar voren, die in de KVP reeds hebben geleid tot afsplitsing van de zgn. radicalen. De kiezers van deze partijen zijn

ontevreden over de bestaande toestand en de gevoerde politiek en raken op drift.

Maar niet alleen de burgerlijke partijen ondervinden grote moeilijkheden. Ook de Partij van de Arbeid, die na de oorlog heeft meegedreven op het „pro-Amerikanisme”, die de NAVO-politiek uit alle macht heeft verdedigd en illusies heeft gewekt over een eeuwigdurende hoogconjunctuur, heeft met grote moeilijkheden te kampen. Naast het ontstaan van allerlei stromingen en vleugels, is er sprake van een sterk ledenverlies.

Grotere activiteit

Voor de communisten is de vraag, hoe in deze gehele ontwikkeling opgetreden moet worden, al beantwoord door het 22ste congres: met een grotere activiteit, die tot doel heeft de bevolking te overtuigen en te mobiliseren in de strijd tegen de aanvallen van de monopolies. Maar we staan ook voor de opgave om de partij zelf overal in beweging te brengen om de grote taken van het ogenblik te kunnen vervullen. Het is daarbij een goede gewoonte, althans in de CPN, om niet zelfvoldaan de eigen werkzaamheden en activiteiten te bezien. Daarvoor zijn de taken, die met het oog op de nieuwe mogelijkheden moeten worden verricht om snel vooruit te komen, te belangrijk en te uitgebreid. Met kritische geest moet naar de tekortkomingen gezocht worden om voortdurend verbeteringen en veranderingen in ons werk te kunnen aanbrengen.

Die tekortkomingen zijn er. Ondanks vele goede resultaten moet worden vastgesteld dat er binnen de partij en met name in een aantal afdelingen sprake is van stilstand. En wel als gevolg van het feit dat in die afdelingen geen beweging en geen actie zijn voor de belangen van de mensen, geen strijdgeest om een maximum aan resultaten te bereiken voor de taken en doeleinden, die de partij nastreeft. De voornaamste oorzaak van deze stilstand is het ontbreken van politiek leven doordat de leden onregelmatig en derhalve onvoldoende bijeengeroepen worden om over de politieke vraagstukken van de dag te discussiëren. Daardoor verslapt de strijdgeest en worden er geen besluiten genomen, waardoor de partij aan activiteit inboet.

Er zijn ook partijafdelingen waar het werk mechanisch wordt aangepakt en niet wordt gezocht naar nieuwe mogelijkheden in de werkzaamheden. Hier worden nog steeds de methoden gebruikt, die tien jaar geleden tot resultaten konden leiden, maar die het nu niet meer doen. Zij dienen door betere methoden vervangen te worden. Zo is er het voorbeeld van de openbare vergaderingen in twee plaatsen in het noorden van ons land, in een gebied waar de problemen voor de bevolking dezelfde zijn. Door een goede aanpak van de ene partijafdeling werd de vergadering een succes; er was veel belangstelling en er werden nieuwe leden gewonnen. In de andere plaats had de vergadering een slecht bezoek omdat de partijafdeling de voorbereiding formeel en niet met kracht ter hand had genomen. Zulke tekortkomingen dienen te verdwijnen, maar daarvoor moet

een intensieve discussie en strijd in zulke partijafdelingen worden gevoerd. Daarbij is het de plicht van elk lid aan deze discussie mee te werken en er aan mee te werken dat de noodzakelijke verbeteringen er ook komen.

De grondslagen van onze politiek, die op ons congres zijn uitgewerkt en de daar genomen besluiten kunnen de afdelingen hierbij helpen. Het congres heeft immers duidelijk aangegeven op welke punten de strijd gericht moet worden. Bovendien werd tevens met grote nadruk op de betekenis van de politieke voorlichting in de afdelingen gewezen, terwijl ook de wijze van het voeren van strijd en het geven van leiding daaraan duidelijker werden uitgewerkt.

Krachtige besturen

In welke richting moet de versterking van de partij nu gaan? Het antwoord is tweërlei: enerzijds moet de partij ideologisch versterkt worden, uitgaande van de besluiten van het congres, d.w.z. van de autonomie van de partij en van de opgaven, waarvoor we in eigen land staan. Anderzijds gaat het om de versterking van de partijorganisatie en de uitbreiding van de partij met nieuwe leden en de oprichting van nieuwe afdelingen.

De eerste opgave is derhalve om de organisatorische voorwaarden te scheppen voor het in praktijk brengen van de partijpolitiek. Daarbij is de opstelling van de besturen van het allereerste belang, alsmede het inschakelen van alle aanwezige krachten bij de partijactiviteit. Om dit te bereiken dienen de ledenvergaderingen leidingen aan het hoofd van de afdelingen te kiezen, die ook leiding aan de noodzakelijke beweging in deze tijd kunnen en willen geven. Het gaat dus om zulke veranderingen in de samenstelling der besturen dat verstarring en stilstand doorbroken of voorkomen worden. In de besturen dienen vooral die kameraden gekozen te worden, die in de uitvoering van de partijpolitiek en in de actie laten zien wat ze waard zijn, die bereid zijn zich volledig in te zetten en die contact met de massa hebben.

De partij heeft besturen nodig, die politiek standvastig zijn maar bewegelijk bij de uitvoering van de partijpolitiek, die initiatieven durven te nemen en die eveneens durven te breken met verouderde gewoonten. Er moeten besturen gekozen worden, die aan de kop willen gaan van de massabeweging, die zich gaat ontwikkelen.

Daarbij mag er geen sprake zijn van vaagheden bij de verdeling van de verantwoordelijkheden en moet een ieder in het collectieve bestuursverband een duidelijk aangegeven verantwoordelijkheid hebben. Slechts dan kan ieder bestuurslid zich ten volle ontplooiën en hebben de leden de mogelijkheid om de werkzaamheden van het bestuur als totaal, maar ook van ieder bestuurslid afzonderlijk te beoordelen. Vaagheden in de functieverdeling remmen de activiteiten en verzwakken de kritische geest ten opzichte van het werk.

Versterking van het ledental

De communistische partij biedt in de huidige politieke situatie een duidelijk alternatief aan de werkers, die zich afkeren van de bestaande toestanden. Dit geldt niet alleen voor de directe arbeiders, maar ook voor de middenstanders, boeren, intellectuelen, studenten en anderen, wier belangen in tegenstelling komen met die van de grote monopolies.

De zg. „progressieve” D '66 die vooral een greep op de middengroepen probeert te krijgen kan dit alternatief niet bieden. Daarvoor zit zij met al haar politieke vezels te vast aan de uiterst rechtse kringen die een sterkere binding voorstaan met de Duitse en Franse monopolies.

De PvdA biedt dit alternatief evenmin. De rechtse leiders lonken naar samenwerking met D '66 in plaats van te koersen op samenwerking met de linkse krachten waar de mensen om vragen.

De PSP is een vergaarbak geworden van renegaten en miskennde politieke genieën en verkeert in een ontredderde positie. Ook voor degenen die nu uit de PvdA treden, kan de PSP geen oplossing zijn. Ze heeft zich politiek en organisatorisch niet kunnen consolideren en heeft in haar rijen te maken met voortdurende ruzies.

De vraag die de communisten echter moet bezig houden is, hoe ze de beweging onder de mensen ook binnen de partij tot uitdrukking kunnen brengen. Dit kan vooral geschieden door het winnen van nieuwe leden. Dat is de organisatorische verbinding van deze krachten in de partij om daarmee de strijd te versterken.

De beweging onder het volk oriënteert zich namelijk bij een reeks van belangrijke vraagstukken op de politiek van de CPN. Daarbij hebben wij ook de belangrijke ervaring dat de belangstelling voor de politiek van de partij toeneemt. Dit blijkt o.m. uit de sterke toename van het aantal verzoeken om informatie over de partij alsmede uit het groeiende aantal aanvragen voor het houden van lezingen door partijbestuurders. Maar de toenevende belangstelling voor onze politiek betekent niet dat daarmee ook het ledental van de partij vanzelf groter wordt. Natuurlijk zijn er mensen, die zich als lid opgeven na een radio-uitzending van de partij of door het optreden van de partij bij een bepaalde gebeurtenis. Maar dit zijn individuele gevallen. Als we de partij werkelijk willen uitbreiden dan is een consequent doorgevoerde werving van nieuwe leden absoluut noodzakelijk.

Vervalst beeld

De mensen worden niet vanzelf lid van de CPN. Het is een stap, die bewust gedaan wordt en om daartoe te komen, moet vaak eerst veel overtuigingswerk worden verricht. Het valt namelijk niet weg te praten, dat het anticommunisme nog steeds bestaat. De partij moet niet alleen optornen tegen een vijandige

politiek, maar ook tegen het vervalste beeld dat onze tegenstanders van de CPN hebben gegeven.

Zij doen het daarbij voorkomen alsof er in de CPN geen democratie is en de leden niets te vertellen zouden hebben en slechts werktuigen van de leiding zouden zijn.

Het is daarom nuttig om nog eens in herinnering te brengen wat de voorzitter van de CPN, Henk Hoekstra, daarover op het 22ste congres zei:

„Het doelwit van alle aanvallen, die op onze partij worden gedaan, is steeds weer het democratische centralisme, het organisatiebeginsel van onze partij. Er wordt luid geschreeuwd, dat er geen democratie in onze partij zou zijn. Van alle congressen, die in de laatste maanden hebben plaats gehad is er echter geen zo intensief en met actieve deelname van de leden voorbereid. In organisatie-kwesties onderscheiden wij ons evenwel zeer duidelijk van andere partijen. De democratie heeft bij ons een functie; het is geen spel, het gaat niet om een vruchteloos debat: de democratie en de meningstrijd in onze partij vervullen een onmisbare rol. Ze zijn noodzakelijk voor het vinden van een juiste lijn. Het gaat om de uitwisseling van ervaringen, om de kritiek en de zelfkritiek, om het werk van onze partij in de strijd te verbeteren.

De democratie en het debat zijn nodig om besluiten te nemen na rijp beraad, besluiten die niet alleen maar tot stand komen in een klein groepje, maar na breed overleg met de gehele partij. Maar het gaat dan ook om deze besluiten en de uitvoering er van.

De monopolies hebben geen bezwaar tegen een partij, die maar praat en praat en praat, zonder dat er besluiten worden genomen.

Dat is trouwens logisch, want een dergelijke partij is krachteloos en in zichzelf verscheurd.” *)

De onbekendheid met deze communistische opvatting van de organisatie-principes houdt zonder twijfel nog vele eerlijke mensen van het lidmaatschap van de CPN af.

De „robot”-idee, die onze tegenstanders over de leden van de CPN hebben verspreid, heeft een grote hardnekkigheid, waartegen we even hardnekkig moeten strijden om ze uit het denkpatroon van de mensen te bannen.

Juist door de democratische tradities van de CPN is zij altijd een levendige en strijdbare partij gebleven, waarop de reactie geen vat heeft kunnen krijgen.

Zonder deze democratie zou de CPN — als klassepartij — geen jaar kunnen bestaan. Die democratie maakt de slagvaardigheid van onze partij zo groot, en aan een slagvaardige partij hebben de werkers juist op dit ogenblik de allergrootste behoefte.

Voortdurend en met grote overtuigingskracht moet de ware stand van zaken met betrekking tot onze partij worden uiteengezet om deze valse denkbeelden over de partij en ook an-

*) De congresredevoering van Henk Hoekstra is gepubliceerd in het boekje „Actie is beslissend”. Uitgeverij Pegasus f 2,50.

dere door de reactie aangevoerde leugens over onze politiek en onze doelstellingen uit de gedachten van de mensen weg te krijgen. Ook voor het werven van nieuwe leden is deze stelselmatige activiteit onontbeerlijk.

Daarom moet de werving een deel van het organisatie-werk zijn en dienen er net zoals voor het andere partijwerk partijgenoten in de besturen verantwoordelijk te zijn, die zich speciaal met de ledenwerving en de versterking van de partij bezig houden.

Niet om de kandidaten die voor het lidmaatschap van de partij in aanmerking komen op een goudschaaltje te wikken en te wegen. Maar wel om de ledenwerving in een offensieve geest ter hand te nemen. Om een ieder te bezoeken die in de strijd of op andere wijze heeft getoond in te stemmen met de politiek van de partij.

In de gesprekken zelf blijkt wel op welk vlak er nog problemen liggen. Deze gesprekken zijn trouwens de enige mogelijkheid om eventuele problemen op te lossen en de mensen voor het lidmaatschap van de partij te winnen.

Hieruit blijkt tevens dat de ledenwerving een deel is van de partijactiviteit. Als we ons daar niet concreet mee bezig houden zullen we geen belangrijke stappen vooruit kunnen doen wat de uitbreiding van ons ledental betreft. Zeker zal er dan hier en daar wel eens een lid worden gewonnen. Maar een enkel nieuw lid betekent nog geen versterking van de partij.

Wat we nodig hebben is een stroom van nieuwe leden, een toevloed om de partij te vernieuwen en te verjongen, om onze krachten uit te breiden, zodat we meer kunnen doen.

Want nieuwe leden winnen betekent ook, dat zij volledig opgenomen worden in de organisatie met dezelfde rechten als ieder ander lid. En dat houdt in dat we de beschikking krijgen over nieuwe activisten en nieuwe partijgenoten die door de ledenvergaderingen gekozen kunnen worden in de afdelingsbesturen.

Daarom is de ledenwerving voor de partij ook niet alleen een kwestie van getallen. Bij ons is het meer: het is de versterking van het actief, alsmede de uitbreiding van het aantal mensen, die meediscussiëren over de politiek van de partij.

Voor de CPN betekenen nieuwe leden versterking van de actie en van de strijdpositie die de partij inneemt.

ROEL WALRAVEN

De revolutionaire beweging in Latijns Amerika

Castro, Guevara, Debray en hun critici.

De nederlagen die aan de Amerikaanse agressiepolitiek worden toegebracht, leiden ertoe, dat de aandacht zich in toenemende mate gaat richten op het gebied waar het Amerikaanse imperialisme nog een sterk overheersende positie inneemt, ook al wordt deze thans steeds feller aangevochten. Op het Latijns-amerikaanse continent steekt de storm op en het ziet er naar uit, dat deze niet meer zal luwen. Overal kolkt en bruist het. De wilde gewelddaden van de terreurregiems in de Latijns-amerikaanse staten en de koortsachtige activiteit van de CIA tonen, dat ze alle zeilen moeten bijzetten om het groeiende verzet te onderdrukken. De dood van de guerrillaleider Che Guevara in Bolivia en de veroordeling in hetzelfde land van de journalist Régis Debray tot dertig jaar gevangenisstraf zijn daarom niet zo zeer uitingen van de kracht, alswel van de innerlijke zwakte en de toenemende bedreigdheid van de neokoloniaal overheersing over Latijns Amerika.

Van verschillende zijden is de hoop geuit, dat het met de dood van Che Guevara wel uit zal zijn met de guerrillastrijd. In ons land is deze mening bijvoorbeeld in de „*Internationale Spectator*” (1968, nr. 6) uitgesproken door dr. H. Riemens van het studiecentrum voor Latijns Amerika. Hij spreekt over een „wreed ontwaken” en is van mening, dat de guerrilla-activiteit „een schok heeft gehad waarvan zij zich alleen op den duur kan herstellen”.

Doch er is geen reden voor dit soort tevredenheid. De strijd gaat verder. In een reeks landen van Zuid- en Midden Amerika duurt de guerrillastrijd voort. In andere landen klinkt in het verzet tegen de dictatoriale regeringen vaker en vaker de naam van Guevara. Bij de demonstraties van begin april in Rio de Janeiro, de grootste sinds in 1964 in Brazilië een fas-

*Régis Debray
zoals het Cubaanse blad „Tricontinental”
hem ziet.*

cistisch bewind aan de macht kwam, klonk de leuze „Che Guevara en Souto Lima ¹⁾ vielen door dezelfde hand” en om te laten zien hoe daartegen moet worden opgetreden, werden portretten van Castro en vlaggen van het Zuidvietnamese Bevrijdingsfront meegedragen. Dit symboliseert de wil om alles te doen ten einde de terreurregiems en hun CIA-bazen te verslaan en Latijns Amerika te bevrijden van de neokoloniale overheersing.

Kennis en solidariteit

Om de solidariteit met de Latijnsamerikaanse volken, die trouwens ook in het belang van de werkers van de hoogontwikkelde Europese kapitalistische landen zelf is, ten volle tot uiting te kunnen brengen, is het van belang de bij de strijders in dit werelddeel levende gedachten te leren kennen. Dit is op ruime schaal mogelijk geworden door de publicatie in Nederlandse vertaling van enkele belangrijke geschriften. Zo gaf de uitgeverij Pegasus de rede van Fidel Castro op de OLAS-conferentie van augustus 1967 uit ²⁾ en bij Bruna verscheen Debray's „Revolutie binnen de revolutie?” ³⁾, dat het eerst in Cuba is uitgekomen in een oplage van 200.000 exemplaren.

Hoe moeten de opvattingen, die in deze werken zijn neergelegd, nu worden beoordeeld? Debray waarschuwt in de inleiding tot zijn boekje nadrukkelijk tegen het gebruik van deze ideeën in intellectuele steekspelletjes, waarin in Parijs (of in Amsterdam) uiteengezet en uitgemaakt wordt hoe in de guerrillastrijd gevochten en overwonnen moet worden. Natuurlijk zou het even ongerijmd zijn als deze opvattingen, die op grondslag van de verhoudingen in de Latijnsamerikaanse landen zijn ontstaan en uitgewerkt, in welke mate dan ook van toepassing worden verklaard op de hoogontwikkelde kapitalistische landen van West-Europa.

Ook de tegenpool daarvan is echter onjuist: het veroordelen en bestrijden van deze ideeën, juist omdat ze anders zijn dan de in Europa reeds lang bekende en gangbare gedachten over de ontwikkelingsweg naar een nieuwe maatschappij. Zo verwekt het bevreemding en afkeuring, als bijvoorbeeld een schrijver in het blad van de Oostenrijkse communistische partij, de „*Oesterreichische Volksstimme*”, het nodig vindt om Debray op de felste manier te lijf te gaan. In dit Weense blad (in het nummer van 13 februari 1968) worden in een artikel onder de kop „revolutie zonder massa's” Debray's ideeën kortweg afge-

¹⁾ Edson Souto Lima is de naam van een jeugdige leerling van een middelbare school in Rio de Janeiro, die bij een der betogingen door de politie werd doodgeslagen. Zijn begrafenis werd een indrukwekkende protestmanifestatie tegen de Braziliaanse regering en het Amerikaanse imperialisme.

²⁾ Castro over Revolutie; de weg van de klassenstrijd in de Latijnsamerikaanse landen. Uitg. Pegasus. Amsterdam 1968. Prijs f 2,90.

³⁾ Régis Debray — Revolutie binnen de revolutie?; Gewapende strijd en politieke strijd in Latijns Amerika. Uitg. A. W. Bruna en Zoon, Utrecht 1967. Prijs f 2,50.

daan als een „manifestering van het doffe onbehagen van de rebellerende burgerlijke intellectueel en tegelijkertijd van zijn vereenzaming”. Punt-uit. Dat is weer afgedaan! Nog vijandiger is Debray afgetuigd in het maandblad van de Amerikaanse communistische partij, „*Political Affairs*”.

Soms blijft het daar zelfs niet bij. Herhaaldelijk worden lesjes uitgedeeld en wordt op pedante manier uiteengezet hoe marxistisch gezien gehandeld moet worden, ofschoon het toch duidelijk moet zijn, dat dit als gevolg van het verschil in verhoudingen en ervaringen onmogelijk is. Alleen de strijders in Latijns Amerika zelf zijn in staat en gerechtigd om te bepalen hoe zij zullen optreden. Ieder ingrijpen van buiten af kan alleen maar verkeerde en schadelijke gevolgen hebben, vooral als daarbij zelfs niet wordt teruggedeinsd voor inmenging in andere partijen, tot aan het oprichten en ondersteunen van fracties toe, zoals bijvoorbeeld ten aanzien van de Cubaanse communistische partij is gebeurd.

Van revisionistische zijde worden deze ideeën gevreesd en afgewezen vanwege hun strijdvaardigheid. Het is echter juist nodig om na te gaan hoe deze toenemende strijdwil voortspruit uit de problemen en tegenstellingen die in de Latijnsamerikaanse landen steeds scherper aan de dag treden, zodat op grondslag van grotere kennis de band met de strijdende volken van Latijns Amerika sterker kan worden gemaakt.

Analyse van Latijnsamerikaanse problemen

Nu is het in vele boeken over de Cubaanse bevrijdingsstrijd en in de werken van Che Guevara en Debray in het bijzonder, gebruik om uitvoerig de technische aspecten van de guerrillastrijd te behandelen. Op zichzelf is dit heel interessant en in Latijns Amerika kan dit van uitzonderlijk belang zijn, omdat een vurig revolutionair elan er gekoppeld is aan heel praktische overwegingen, zoals over het koken van drinkwater en het aanleggen van verborgen opslagplaatsen.

Doch deze technische uiteenzettingen zijn het vervolg op een politieke analyse en het is vooral nodig om deze te kennen, omdat ze berust op een onderzoek van vraagstukken, die eigen zijn aan Latijns Amerika. Deze politieke analyse is, in polemische vorm, te vinden in Castro's slotrede op de OLAS-conferentie en ook in andere werken van Debray.⁴⁾ Als het verband tussen deze twee kanten van hun werk buiten beschouwing wordt gelaten, ontstaat het gevaar van een karikatuurale vertekening van hun ideeën en worden deze in feite uit hun verband gerukt en verdraaid, wat vooral in de kritiek van revisionistische zijde maar al te vaak wordt gedaan.

⁴⁾ Het gaat hier vooral om Debray's studies „De lange mars van Latijns Amerika” en „Latijns Amerika: enkele problemen van revolutionaire strategie” (beide daterend van 1965 en dus voorafgaand aan „Revolutie binnen de revolutie?”). Deze zijn in het Frans tezamen met nog enkele andere artikelen gepubliceerd in „*Essais sur l'Amérique latine*” (uitg. François Maspero, Parijs 1967).

Nadat in het begin van de 19de eeuw door de bevrijdingsstrijd tegen de Spaanse overheersing de meeste landen van Latijns Amerika staatkundig onafhankelijk werden, is dit continent lange tijd buiten de hoofdstroom van de revolutionaire ontwikkeling blijven staan. Het werd een jachtgebied van de kapitalisten uit andere landen, waarbij uiteindelijk het Amerikaanse imperialisme alle andere verjoeg en zijn heerschappij vestigde. Eigenlijk is Latijns Amerika de bakermat van het neokolonialisme, waarbij een koloniale heerschappij met nieuwe middelen en met het voortbestaan van een formele staatkundige onafhankelijkheid wordt uitgeoefend. Methoden als de militaire staatsgreep, die sinds enkele jaren in vele delen van de wereld hun toepassing hebben gevonden, werden in Latijns Amerika reeds sinds jaar en dag toegepast.

Aan de revolutionaire beweging in de eerste helft van deze eeuw heeft Latijns Amerika vrijwel geen aandeel gehad. De massastrijd voor een nieuwe maatschappij ontwikkelde zich vooral in Europa en nadien in Azië. In Azië is daarbij gebleken, dat de marxistisch-leninistische partijen bij de ontplooiing van de revolutionaire beweging op grondslag van de omstandigheden en de historische ontwikkeling in hun landen een reeks nieuwe vormen en methoden benutten, die voorheen onbekend waren, en daarmee succes boekten. Volgens Castro is naast een reeks objectieve oorzaken, het feit dat het marxisme zich in Latijns Amerika niet met de werkelijke geschiedenis van het continent en de aan dit werelddeel eigen bijzonderheden verbonden heeft, de achtergrond van deze langzame ontwikkeling. Er werd te veel volgens schablonen en schema's gedacht en dit remde de ontplooiing van de revolutionaire beweging en leidde tot een aantal nederlagen.

Het gevolg van deze toestand was, dat de problemen van de Latijnsamerikaanse revolutionaire beweging niet uitgewerkt werden. Wel werd er veel gepraat en geschreven over vragen of de voorwaarden voor de revolutie „rijp” waren, hoe de verhouding moest zijn tussen de arbeidersklasse en andere naar bevrijding strevende lagen van de bevolking, over de verschillende wegen die begaan konden worden en vooral over de vraag of het onder het oog van het Amerikaanse imperialisme mogelijk zou zijn de overwinning te behalen en zelfs wel om de strijd aan te binden. In de praktijk werd een oplossing gevonden, die theoretisch niet uitgewerkt kon worden. De overwinning van de Cubaanse revolutie, die van een antidictatoriale bevrijdingsstrijd onmiddellijk overging in een socialistische omwenteling, gaf een onverwacht antwoord op vele vragen. Het werd duidelijk, dat het mogelijk is de revolutionaire strijd tot de overwinning te brengen; in de revolutionaire strijd zelf werden voorwaarden geschapen, die van te voren niet hadden bestaan of zelfs niet hadden kunnen bestaan.

Een nutteloze discussie

Het Latijnsamerikaanse werelddeel onderscheidt zich niet alleen door de neokoloniale overmacht, die het Amerikaanse im-

perialisme uitoefent, maar ook door het op het platteland overheersende latifundia-systeem. Dit is een vorm van half-fodaal grootgrondbezit, waarbij de plattelandsbewoners vrijwel als horigen moeten werken op de grote landgoederen, waar meestal op extensieve manier een of twee exportprodukten worden gekweekt. De produktie van voedingsmiddelen blijft daardoor ook ver achter en bij een grote oppervlakte aan onbewerkte grond worden de plattelandsbewoners toch door de ellende naar de steden gedreven.

Deze steden, die zich in de Latijnsamerikaanse landen in snel tempo uitbreiden, zijn omringd door ware voorsteden van uit olieblikken en kratten vervaardigde „woningen”. In Venezuela bijvoorbeeld is 30 procent van de bevolking geconcentreerd in de hoofdstad Caracas en omgeving. Op het eigenlijke platteland leeft ternauwernood een kwart van de bevolking. In Argentinië woont 70 procent van de bevolking in stedelijke gebieden, meer dan in Frankrijk dus. Ook in Brazilië is de plattelandsbevolking kleiner in aantal dan de stedelijke. In dit land zijn er twee steden met een inwonertal boven de vijf miljoen en nog eens drie boven het miljoen.

Deze omvangrijke stedelijke bevolking betekent niet, dat de industrie snel groeit. Er ontstaat alleen een steeds groter reserveleger van werkzoekenden, die in de diepste ellende leven; ziekten en een enorme kindersterfte teisteren de mensen. De kleine, in weelde levende bovenlaag is nauw verbonden met het buitenlandse kapitaal en steeds bereid dit te hulp te roepen als haar posities dreigen te worden aangetast. Er wordt voor de grofste terreurdaden niet teruggeschrokken; leger en politie zijn voortdurend in actie; politieke moord behoort tot de gebruikelijke wapens van de Zuidamerikaanse regiem.

Na de overwinning van de revolutie in Cuba is het optreden van de reactionaire krachten in de Zuidamerikaanse landen nog scherper geworden. Zij trok haar conclusies uit de Cubaanse ervaringen en gaat bij het eerste het beste teken van opstandigheid tot gewelddadig ingrijpen over. Stakingen worden bloedig onderdrukt en hoever Wallstreet wil gaan om tot de onderdrukking bij te dragen is o.a. in Santo Domingo gebleken, waar de Amerikaanse strijdkrachten „orde” kwamen scheppen.

Voegen we hier nog aan toe, dat net als in alle andere ontwikkelingslanden de toestand op economisch gebied voortdurend slechter wordt, omdat het langzame groeitempo zelfs achterblijft bij de bevolkingsgroei dan is het beeld wel duidelijk.

In de toestand, zoals die zich gevormd heeft, wordt iedere uitweg door de heersende machten geblokkeerd en veranderingen langs de weg van hervormingen zijn onmogelijk. Algemeen wordt erkend, dat alleen gewapende strijd tot vooruitgang kan leiden. Onder deze omstandigheden doen de theoretische discussies over het volgen van een vreedzame of een gewelddadige weg, — discussies die aan de communistische beweging in Latijns Amerika worden opgedrongen door het optreden van Chroestsjow en zijn navolgers —, vreemd aan. Thans spreken ook katholieke en christelijke geestelijken over de noodzaak

van gewapende strijd; van hun zijde wordt opgeroepen naar de wapens te grijpen en enkele geestelijken hebben zelfs de daad bij het woord gevoegd.

Zo is in het protestants-christelijke maandblad „*Wending*” van februari 1968 een artikel van Richard Shaull opgenomen (overgenomen uit „*Christianity and Crisis*”), waarin wordt gezegd: „De laatste maanden is een opvallend groot aantal van hen die intensief aan de economische ontwikkeling van hun land werken, tot de conclusie gekomen dat ontwikkeling afhankelijk is van fundamentele structurele veranderingen, die alleen met politieke middelen tot stand kunnen worden gebracht. Aangezien er momenteel geen politieke instrumenten zijn waarmee zulke veranderingen bewerkt kunnen worden, is gewapende opstand voor hen het enige alternatief”.

In katholieke kringen is dezelfde mening gegroeid. Dit is ook tot uiting gekomen tijdens de debatten op het pastoraal concilie van de Nederlandse katholieken. In Latijns Amerika wordt dit echter zeer scherp en duidelijk geformuleerd. Zo is op een bijeenkomst van katholieke geestelijken en leken uit een aantal Latijnsamerikaanse landen, die in maart 1968 in Montevideo bijeen waren, de stelling geponeerd, dat Latijns Amerika „het Vietnam van de zeventiger jaren” zal worden. Als zij spraken over de „dialoog tussen christenen en marxisten” hadden zij vooral de gemeenschappelijke revolutionaire actie op het oog. Deze katholieken beschouwen in toenemende mate Camilo Torres als hun voorbeeld, de priester die zich bij de guerrillabeweging in Columbia aansloot en in februari 1966 in deze strijd het leven liet. Op de genoemde conferentie in Montevideo hingen twee leuzen: de ene herhaalde Guevara's woorden „Het is de plicht van een revolutionair revolutie te maken”, de andere voegde eraan toe „Het is de plicht van een christen revolutionair te zijn”.

Als in deze kringen zo gedacht wordt, is het wel duidelijk, dat de discussie over vreedzame of niet-vreedzame wegen wel een erg theoretisch karakter heeft gekregen en dat ze ook nooit veel meer heeft kunnen opleveren dan een grenzeloze verwarring in een aantal Latijnsamerikaanse communistische partijen. In zijn rede op de OLAS-conferentie stelde Castro vast, dat de gewapende strijd weliswaar niet de enige vorm is van revolutionaire strijd, maar dat het in Latijns Amerika de voorname, de fundamentele vorm is, waaraan de andere vormen van de strijd ondergeschikt gemaakt moeten worden en die als perspectief de enige weg is.

Guerrilla en voorhoede

Nu gaat het evenwel niet alleen om de erkenning van de betekenis van de gewapende strijd in de discussies, die in Latijns Amerika gevoerd worden. Het gaat ook om de vorm, die deze gewapende strijd zal hebben. Tientallen jaren lang heeft de gewapende strijd niet veel meer betekend, dan dat de ene generaal de andere afzette; in die zin achtte dr. Riemens de revoluties in Latijns Amerika ongeveer hetzelfde als een kabinets-

crisis bij ons (in een rede voor een congres van de organisatie van studenten in de geschiedenis op 9 april j.l.). De opstand der militairen was de weg, waarlangs veranderingen in de regering werden tot stand gebracht.

Deze opstanden in garnizoenen hebben vaak ook grotere betekenis gehad. Dan waren het werkelijk pogingen om de toestand diepgaand te beïnvloeden. In de afgelopen periode zijn zulke opstanden en munitierijen, waar ze zijn uitgebroken, snel en wreed neergeslagen.

Volgens Castro en Guevara is deze vorm van gewapende strijd niet meer de hoofdzaak, net zo min als de gewapende opstand in de hoofdsteden. Deze is onder de huidige verhoudingen te gemakkelijk tegen te gaan door het werk van CIA-agenten en de uitoefening van massaterreur. De gewapende strijd kan volgens hen alleen maar beginnen en gevoerd worden als guerrillabeweging, die in de bergen en dun bevolkte plattelandsgebieden opereert en optreedt in overeenstemming met de specifieke omstandigheden van Latijns Amerika. Aldus is de guerrillastrijd geworden tot de belangrijkste strijdvorm.

Doch ook over de rol van de guerrillastrijd bestaan grote meningsverschillen. Het is in de Latijnsamerikaanse landen lang zo geweest, dat indien een partij, welke dan ook, een beetje au serieux genomen wilde worden, zij de beschikking moest hebben over een militair apparaat. Dat was nodig om een zekere pressie te kunnen uitoefenen en om tactische stappen te kunnen doen in het politieke spel in de hoofdstad. De hoofdzaak van het optreden was en bleef echter het gangbare politieke gemanoeuvereer in de steden. Castro, Guevara, en in hun voetspoor Debray, (Debray's boekje is geschreven op grondslag van uitvoerige gesprekken met de Cubaanse communistische leiders) wijzen deze methode van de hand. In wezen betekent dit dat de guerrillastrijd niet serieus wordt gevoerd en de guerrillastrijders worden opgeofferd om der wille van de vangst van propagandistische eendagsvliegen. Volgens hen moet de guerrillastrijd beschouwd worden als de belangrijkste strijdvorm en moet de leiding ervan daarom tevens de leiding zijn van de revolutionaire beweging. Het leiden van de guerrilla vanuit de steden komt volgens hen neer op het verwaarlozen, misbruiken en opofferen van de guerrillastrijders. Deze afwijzing van de leiding vanuit de steden en het gebruik van de guerrilla als tactisch wapen is ook de achtergrond van de felle kritiek, die Castro in zijn rede op de OLAS-conferentie uitoefende op de Venezolaanse communistische partij, waar de guerrillastrijd voor opgeheven werd verklaard in verband met de deelname aan een verkiezingscampagne. In Venezuela heeft dit geleid tot een splitsing tussen de partijleiders in de hoofdstad en een belangrijk deel van de guerrillastrijders. In Guatemala en in Columbia hebben zich trouwens nog zeer onlangs soortgelijke splitsingen voorgedaan.

Nu kan hierbij onmiddellijk de vraag gesteld worden of de opvatting, dat een marxistisch-leninistische partij de voorhoede van de revolutionaire krachten is, onder deze omstandigheden nog geldig blijft. In zijn essay „De lange mars van Latijns

Amerika" was Debray van mening, dat een dergelijke partij in het stadium van de opstand niet nodig zou zijn; een voorhoede die gewapend is met de marxistisch-leninistische theorie zou pas onontbeerlijk worden als het gaat om de opbouw van een socialistische maatschappij.

Een dergelijke opvatting is ook terug te vinden in een artikel in de „*Prawda*” van de directeur van het Moskouse Instituut voor Latijns Amerika, prof. Wolsky. In dit artikel (van 19 maart 1968) schrijft hij: „De ervaring van de Cubaanse revolutie heeft aangetoond, dat in onze tijd, onder omstandigheden, waarin het socialisme een machtige invloed uitoefent op de ontwikkeling van alle sociale en politieke processen van de moderne wereld, revolutionair-democratische lagen, die de belangen en stemmingen van de breedste volksmassa's weerspiegelen, de leiding van de anti-imperialistische volksrevolutie in de ontwikkelingslanden op zich kunnen nemen. Voor de verwezenlijking van de veel ingewikkelder doeleinden en taken van de socialistische revolutie, voor de diepingrijpende omvorming van de gehele maatschappij op nieuwe grondslagen is de leiding van de zijde van de voorhoedepartij van de arbeidersklasse, die goed toegerust is met de marxistisch-leninistische theorie, echter vereist”.

Een scherpe scheiding dus tussen de revolutionair-democratische en de socialistische fase van de bevrijdingsstrijd. Wolsky's redenering zal echter, ook al lijkt ze veel op die van Debray, minder te maken hebben met de toestanden in Latijns Amerika als met die in het Midden Oosten. Daar is deze gedachtengang gebruikt om de opheffing en vervolging van communistische partijen van de zijde van „revolutionaire democraten” als Nasser, Boumedienne e.d. te aanvaarden en om hun steun te blijven geven, omdat toch in de nationale bevrijdingsstrijd volgens deze redenering het optreden van een marxistisch-leninistische partij niet nodig zou zijn.

Zoals deze theorie in het Midden Oosten slechte gevolgen heeft gehad, zal ze ook voor Latijns Amerika weinig aantrekkelijks bieden. Debray zelf heeft in zijn boekje „Revolutie binnen de revolutie?”, dat geschreven is na zijn gesprekken met de leiders van de Cubaanse revolutie, trouwens andere geluiden laten horen. Hierin zet hij uiteen, dat een politieke, communistische voorhoedepartij wel degelijk noodzakelijk is, ook in de nationale democratische vrijheidstrijd. Volgens deze opvattingen kan de voorhoedepartij bestaan in de vorm van een guerrillahaard. „De guerrilla is de partij in wording”, zo schrijft hij. Ook is het zijn mening, dat „een guerrilla zich alleen maar militair kan ontplooiën op voorwaarde, dat ze zich omvormt tot een politieke voorhoede”. Het rebellenleger, dat in Cuba tegen Batista vocht, was een proletarische partij in uniform, ook al werd het woord partij nog niet gebruikt en vormde de Cubaanse communistische partij, waarvan Castro de secretaris werd, zich pas na de overwinning. Volgens Castro en Debray is dit ook het verschil — afgedwongen door de Latijns Amerikaanse verhoudingen — met de geschiedenis van de vrijheidsbeweging in Azië, bv. in China of Vietnam.

Het verschil tussen deze voorhoede-opvatting en de fasetheorie van prof. Wolsky is overduidelijk. Ook trouwens de duidelijk revisionistische achtergrond van Wolsky's standpunt. Een uiteindelijke beoordeling van de voorhoede-opvatting van Debray kan natuurlijk alleen gegeven worden op basis van de Zuid Amerikaanse praktijk en door de revolutionaire krachten in deze landen zelf. Wel is het duidelijk, dat er zich bij een aantal van de bestaande communistische partijen in deze landen een schadelijke scheiding heeft voorgedaan tussen woorden en handelen. Een voorhoederol moet echter steeds weer opnieuw veroverd worden door een juist optreden. Een partij is nog geen voorhoede, alleen doordat ze zichzelf als zodanig proclameert. In de strijd zelf moet ze tonen, en dit steeds weer opnieuw, dat ze werkelijk deze rol vervullen kan.

In de Latijns Amerikaanse landen is dit volgens de boeken van Castro, zowel als die van Debray, niet gebeurd. Debray spreekt vol ironie over een kaste van eeuwige globetrotters, die steeds bezig is met het aanhalen van internationale banden en het bijwonen van allerlei congressen, doch voor de machthebbers in het eigen land ongevaarlijk is. Ook op de pas gehouden conferentie van een aantal communistische partijen in Boedapest was een reeks partijleidingen van dit soort in vol ornaat aanwezig; Wolsky zwaait hun in zijn reeds genoemde Prawda-artikel daarvoor de grootste lof toe, maar deze conferentie heeft voor de Latijns Amerikaanse bevrijdingsbeweging niet alleen geen enkel nuttig effect, maar zelfs een schadelijke uitwerking, omdat de verdeeldheid tussen de verschillende partijen er verder door vergroot is. Na deze conferentie is het aantal aanvallen op de opvattingen van Castro en ook van Debray verhevigd; Debray is bijvoorbeeld in een lange en voor ons in Nederland zeer onduidelijke resolutie van het Centraal Comité van de Columbiaanse communistische partij op een uitermate grove wijze afgetuigd, zonder dat zelfs enig woord van solidariteit met deze in de gevangenis in Bolivia opgesloten vooruitstrevende journalist is te vinden.

Verwijten die geen doel treffen

In de polemiek tegen de opvattingen van Castro en van Debray wordt niet veel aandacht besteed aan de juistheid van de beschuldigingen. Alle stenen, waarmee gegooid kan worden, worden gebruikt.

Zo wordt hun voor de voeten geworpen, dat zij anarchistisch, avontuurlijk en kleinburgerlijk zijn, dat ze de betekenis van verkiezingen niet kunnen begrijpen en daarom maar altijd en overal een boycott van verkiezingen voorstaan.

Nu heeft Castro inderdaad de Venezolaanse communisten gecritiseerd, omdat ze met het oog op verkiezingstactiek de guerrilla wilden liquideren. En in Columbia schijnt eenzelfde discussie gevoerd te worden.

Uiteraard is dit zonder diepgaande kennis van de toestanden in deze landen niet geheel te volgen en zeker niet te beoordelen. Maar wel is het duidelijk, dat verkiezingen in Zuid Amerikaan-

se landen niet vergelijkbaar zijn met de verkiezingen, die we in West-Europa kennen. In Columbia nemen bijvoorbeeld aan verkiezingen in het algemeen niet meer dan dertig procent van de kiezers deel; in een land als Brazilië mochten, als er al eens verkiezingen werden gehouden, door allerlei beperkingen de meeste mensen niet stemmen; vervalsing van verkiezingsresultaten is bovendien een gebruikelijk verschijnsel.

Verder blijkt uit de wijze, waarop Debray de verkiezingen bespreekt in Chili, een der weinige Zuidamerikaanse landen met een min of meer democratische en parlementaire traditie, dat er geen sprake is van een zonder meer afwijzen van deelname aan verkiezingen. In zijn „Enige problemen van revolutionaire strategie” kritiseert hij slechts de wijze waarop in een verkiezingsactie werd opgetreden en waardoor uiteindelijk een ongekend verkiezingssucces toch beschouwd werd als een nederlaag! Ofschoon ook hier de preciese gang van zaken voor ons niet na te gaan is en het onmogelijk is een oordeel uit te spreken, moet er op gewezen worden, dat Debray zich alleen keert tegen een „burgerlijk gebruik” van verkiezingen door een communistische partij. Hij acht het volkomen juist om in een gegeven situatie op te komen voor de zuiverheid van de verkiezingen en het respecteren van de grondwet, maar vindt het verkeerd als voor verkiezingsdoeleinden de klasseposities worden prijsgegeven, zoals volgens hem in Chili tijdens de verkiezingscampagnes van 1964 (voor het presidentschap) is gebeurd. Ook kritiseert hij de gevoerde propagandacampagne, waarbij de verkiezingen werden voorgesteld als een beslissende slag tussen progressie en reactie, en een zekere overwinning in het vooruitzicht was gesteld. Toen deze niet kwam, was de uitslag voor brede masa's, ofschoon de helft van de mannelijke bevolking op de door de communisten gesteunde kandidaat stemde (bij de vrouwen lag de verhouding ongunstiger), een teleurstelling en werd de strijdgeest een tijdlang verlamd. Uit deze beoordeling van de Chileense verkiezingen, kan (ongeacht of deze wel of niet juist is) nooit tot een afwijzing van alle verkiezingen en van elke andere strijd buiten die van de guerrilla's geconcludeerd worden.

Ook de kritiek, dat door de Cubaanse communisten elke andere actie behalve die van de guerrillastrijd zou worden geminacht en afgewezen, is onjuist, evenals de gedachte dat aanbevolen zou worden overal in elk Latijnsamerikaans land, direct naar de wapens te grijpen, waarbij dan een snelle overwinning in het vooruitzicht zou worden gesteld. Geen van deze verwijten treft doel. Castro wijst er in zijn rede duidelijk op, dat er zeker Latijnsamerikaanse landen zijn, waar het geen onmiddellijk voor de hand liggende taak is gewapende strijd te voeren en Guevara noch Debray laten er twijfel aan bestaan, dat de guerrillastrijd lang zal duren en hard zal zijn.

De guerrillabeweging wordt in hun uiteenzettingen steeds gezien als een factor, die temidden van andere moet worden gesteld. Zowel wat de voorbereiding van gewapende strijd betreft als wat betreft de begeleiding van de guerrillastrijd door het optreden van vakbonden en studenten in de steden en van de

boerenorganisaties op het platteland, kan de guerrillastrijd niet op zichzelf gezien worden. Zij wordt echter wel steeds gezien als de beslissende schakel in de revolutionaire keten.

In de guerrillastrijd, aldus Debray's uiteenzetting, komt het klassenverbond tot stand, dat noodzakelijk is voor de overwinning. Arbeiders, boeren en intellectuelen sluiten in de guerrilla zich aan en vormen een gemeenschappelijk front. Vaak nemen in de Latijnsamerikaanse guerrillabewegingen figuren uit intellectuele en kleinburgerlijke kringen leidende posities in, maar dit betekent niet dat de rol van de arbeidersklasse zou verdwijnen. Debray wijst er juist op, hoe in de guerrillastrijd de kleinburgerlijke mentaliteit snel en afdoende wordt teniet gedaan en de ideologie van de arbeidersklasse diepe wortels kan schieten.

De guerrillastrijd staat ook niet los van de strijd der massa's. Debray gebruikt hierbij de volgende beeldspraak: de grote motor van de massastrijd moet in beweging komen en de guerrillastrijd speelt daarbij de rol van startmotor.

In de polemiek, die van revisionistische zijde openlijk of bedekt tegen deze opvattingen wordt gevoerd, is ook Castro's standpunt, dat het onjuist is economische hulp aan dictatoriale regimens in Latijns Amerika te geven, een punt van bespreking geworden. In het Franse maandblad „*Cahiers du Communisme*” is (in het nummer van maart 1968) Georges Fournial in een artikel over Latijns Amerika opgetreden tegen deze kritiek op het optreden van socialistische landen ten aanzien van de dictatuurregimens in Latijns Amerika. Hij schrijft: „... het economische verkeer, op de zuiver commerciële basis van het verlenen van krediet voor de aankoop van industriële uitrusting, tussen het socialistische kamp en de burgerlijke staten, draagt op een machtige wijze bij tot de industrialisatie en de sociale vooruitgang, tot een groei van het politieke bewustzijn van het betrokken volk en tot het zich losmaken van de invloed van de dollar op de economie”. Een overdreven en onjuiste redenering, want de sociale vooruitgang wordt nu eenmaal niet bepaald door de vestiging van een fabriek, maar juist door de verandering van de bezitsverhoudingen en bovendien is de verwachting, dat het politieke bewustzijn automatisch door het uitbreiden van de industrie zou stijgen, even platvloers als onjuist. Dat de invloed van de dollar zou worden ondermijnd door deze leningen, die in geen enkele relatie staan tot de enorme omvang van de Amerikaanse beleggingen in Latijns Amerika, is eveneens een wensdroom, die bedacht is om deze door de Latijnsamerikaanse revolutionaire krachten scherp aangevalen politiek te verdedigen.

Zonder twijfel zal de discussie over de vraagstukken van de revolutie in Latijns Amerika voortduren en zal vooral de praktijk van de strijd bijdragen tot het verkrijgen van helderheid in nog omstreden problemen.

Het zal uit dit overzicht reeds duidelijk zijn hoe ingewikkeld en hoe moeilijk te beoordelen deze vraagstukken zijn. Deze kunnen alleen opgelost worden door de revolutionaire krachten

in Latijns Amerika zelf en elke revisionistische inmenging, elk voorschrijven van een gedragslijn van buitenaf, kan alleen maar de schadelijkste gevolgen hebben.

Door het innemen van een autonome positie en het verrichten van een zelfstandig marxistisch onderzoek naar de verhoudingen in hun werelddeel, zonder zich te binden aan schablonen en schema's die niet met de toestanden in hun landen te maken hebben, zullen de Latijnsamerikaanse revolutionaire krachten wegen en middelen weten te vinden om voorwaarts te gaan. Daarbij verdienen ze alle steun en solidariteit.

W. VLIELAND

Marxisme en het menselijk individu

Terwijl in de etalages de Nederlandse vertaling verscheen van het boek „Marxisme en het menselijk individu” *) van de Poolse hoogleraar in de filosofie, Adam Schaff, werd bekend dat hij ontheven was van zijn functie als hoofd van het instituut voor wijsbegeerte en sociologie van de Academie van Wetenschappen te Warschau. Dit geeft het boek een bijzonder actueel karakter. En terecht. Want voor zover dit boek handelt over de praktijk van het socialisme, is het zowel een afspiegeling van de situatie in Polen, als een kritiek daarop. Het bepleit een ontwikkeling van de democratie in het socialisme. Hoe noodzakelijk dit is, is door het optreden van het revisionisme in Polen opnieuw gebleken.

Het mag bekend zijn dat voor de Communistische Partij van Nederland het socialisme onverbrekkelijk verbonden is met de volledige ontplooiing van de democratische vrijheden, als een voorwaarde tevens voor de ontplooiing van de persoonlijkheid van elk individu. Deze is trouwens op haar beurt een voorwaarde voor de ontwikkeling en uitbouw van het socialisme, zowel materieel als geestelijk, naar de aloude marxistische opvatting dat in het socialisme de mens eindelijk als mens zal kunnen gaan leven.

Keren we terug naar prof. Adam Schaff. Hij is een belangrijk filosoof en publiceerde vele geschriften op het gebied van de ontwikkeling van de marxistische filosofie. De lezers van *Politiek en Cultuur* hebben in de loop der jaren verschillende malen artikelen van zijn hand onder ogen gekregen. Hij bepaalt zich evenwel niet tot het stille domein van zijn studeerkamer. Als communist wist hij zich bij alle vraagstukken van de socialistische maatschappij betrokken en hij reageert er ook op. Dit blijkt o.m. uit zijn werk „Marxisme en het menselijk individu”, waarin hij van leer trekt tegen de verstarring van het openbare leven, waardoor het betrekken van de mensen in de problemen en hun oplossing verhinderd wordt en als gevolg daarvan de democratische ontwikkeling wordt afgeremd. Deze kritiek is de revisionisten, die zich van het volk vervreemd hebben en het liefst per decreet regeren, een doorn in het oog. Schaff toch verlangt dat de leiders als werkelijke communisten handelen, als marxisten-leninisten, en derhalve ook actief optreden tegen alle negatieve eigenschappen van de mens, die zoals Marx schreef, nog lang als „oud vuil uit het verleden” aan het nieuwe zal kleven. Tot dit „oude vuil” behoort het antisemitisme, die Schaff „de voor deze (Oosteuropese) landen typische vorm van rassenhaat” noemt en die daar diepe wor-

tels heeft. Van welk enorm belang het is dat Schaff op de funeste rol van dit nog altijd aanwezige antisemitisme wees, maar ook op het achterwege blijven van energieke maatregelen daartegen, is wel op bijzonder schandelijke en beschamende wijze geïllustreerd in het misbruiken van antisemitische gevoelens door revisionistische leiders bij de verdediging van hun door de ontwikkeling der gebeurtenissen steeds weer in diskrediet rakende politiek.

Eén van hen, Kliszko, een secretaris van de Poolse Werkerspartij en de leider van de Poolse delegatie naar de conferentie van Boedapest, viel in een speciale, aan Schaff's boek gewijde bijeenkomst, indertijd juist diens kritiek op het voortwoekende en zelfs herlevende antisemitisme aan en brak in het algemeen Schaff's opvattingen over de ontwikkeling van de socialistische democratie af. Deze revisionistische aanval onderstreept de betekenis van Schaff's arbeid, die een herstel van de communistische beginselen beoogt, met name op het vlak van de verhouding van het individu tot de gemeenschap. Schaff's kritiek gaat natuurlijk over de grenzen van zijn eigen land heen.

Bezien we zijn boek, dat in het Nederlands vertaald werd naar de in Wenen gedrukte Duitse editie thans nader, dan is het allereerst een marxistische bijdrage in de grote discussie van onze tijd over de diepste vragen van het menselijk bestaan, met alle daaraan verbonden facetten als de verhouding individu en maatschappij, individu en individualiteit, vervreemding, vrijheid, humanisme, maatschappelijk en persoonlijk geluk, enz. Elke creatieve geestelijke arbeid is verbonden met de eigen tijd en de gebeurtenissen, die er zich in afspelen. Als filosoof bevindt Schaff zich met zijn onderwerp in een dubbele wereld: de kapitalistische, die hij uiteraard kent, en de socialistische, waarin de problemen van zijn eigen land naar voren dringen. Zijn boek beantwoordt aan die dubbele wereld. Hij concludeert, dat in het kapitalistische deel de overtuiging ontstaat dat de oude waarden, ofschoon men ze in het publiek prijst, overleefd zijn en niet meer bruikbaar, en dat in het socialistische deel de mensen lijden onder een situatie, waarin de nieuwe waardesystemen zich nog niet definitief konden vormen en vestigen en ze dientengevolge nog niet goed bruikbaar zijn.

Wij beperken onze bespreking in hoofdzaak tot deze twee grote lijnen, waarlangs Schaff werkt, zowel in de uitvoerige proloog „Oude inhouden van het marxisme herontdekt” als in de daarop volgende vijf hoofdstukken, die betrekking hebben op de marxistische opvatting van de individuele mens, de vervreemding, de vrijheid, het marxistische humanisme en het communisme en het menselijke individu. Het behoeft geen betoog, dat Schaff minder moeite heeft met het aantonen van de aan het kapitalisme eigen economische vervreemding, als grondslag voor de andere vormen van vervreemding als godsdienst, politiek, ideologie, enz., voortvloeiend uit de eigendomsverhoudingen der produktiemiddelen. Deze belangrijke ontdekking van Marx als gevolg van zijn analyse van de kapitalistische maatschappij is wel gemeengoed geworden, ook bij tal van

niet-marxistische denkers. Geheel anders ligt het met de vormen van vervreemding in de socialistische maatschappij, die geen privé-bezit van de produktiemiddelen kent als oorzaak voor de economische vervreemding van de mens, maar waar de vervreemding zich niettemin voordoet. De ontwikkeling in Tsjecho-slowakije heeft zowel de aandacht gevestigd op de betekenis van de vervreemdingsverschijnselen als op de noodzaak van de overwinning ervan.

De eenheid van Marx' denken

Schaff begint bij Marx en een beter begin is niet denkbaar. Hij wil allereerst afrekenen met de bekende pogingen om de jonge Marx, de humanist, te plaatsen tegenover de gerijpte Marx, de econoom, politicus en socioloog. In tegenspraak tot de irriterende toelichting op de flap van het boek, dat Schaff vanuit de geschriften van Marx een nieuwe ontdekking gedaan zou hebben, nl. de Marx die bezorgd is voor het menselijke individu en het menselijke geluk, spreekt Schaff niet meer dan van „herontdekking”, die bovendien in zeker opzicht volgens de schrijver banaal is als men het ontstaan en de geschiedenis van het marxisme kent. Overigens komt Schaff in dit verband tot de interessante gevolgtrekking dat, hoewel de popularisering van de jonge Marx als humanist oorspronkelijk beoogde het marxisme aan te vallen, deze popularisering geleid heeft tot een versterking van de invloed van het marxisme..

Een dergelijke ervaring is ook in ons land niet onbekend. Enkele jaren geleden moest in een symposium in Amsterdam van Nederlandse marxistische kant al met kracht gesteld worden dat men niet kan spreken van twee verschillende of twee dissonerende Marxen, maar slechts van één Marx. En dat het onjuist is aan te nemen dat Marx' filosofie over de mens en in het bijzonder zijn theorie over de vervreemding, de verwerping zou inhouden van wat traditioneel gedacht werd als het marxisme, nl. Marx' economie. Trouwens omgekeerd ook. Sindsdien kan men ook in ons land zeggen dat alle pogingen tot opsplitsen van Marx in de vorm van popularisering van de jonge (antropologische) *) Marx tegenover de rijpe (economische) Marx ten spijt, er sprake is van versterking van de invloed van het marxisme, dat wil zeggen van de gehele Marx.

Schaff gunt zich alle tijd om onweerlegbaar aan te tonen, dat het latere werk van Marx — zijn economie dus ofwel de analyse van de kapitalistische maatschappij — geen ontkenning is van zijn vroegere antropologische standpunten, maar juist de consequentie daarvan. Zonder Marx' filosofie, aldus Schaff, zou Marx' economie „begrensd en gecastreerd” zijn geweest. De economie was voor hem geen doel op zichzelf, maar hij concentreerde er zich voor de rest van zijn leven op, juist omdat voor hem het probleem van de mens het centrale probleem bleef. Marx heeft zich van zijn wijsgerige tijdgenoten onder-

scheiden, omdat hij niet bleef steken in abstracte filosofie. Hierop is van toepassing zijn eigen bijtende uitspraak: „Men moet de filosofie terzijde laten . . . men moet eruit springen en zich als gewone mensen wijden aan de bestudering van de werkelijkheid . . . Filosofie en bestudering van de reële wereld verhouden zich tot elkaar als onanie en sexuele liefde”.

Omdat Marx „eruit sprong” is hij — en dat mogen degenen die de jonge Marx als de „ware” beschouwen overdenken — de geschiedenis ingegaan. De anderen zijn vergeten of alleen nog maar interessant als oefenstof voor de specialisten. Daarom ook werd het marxisme de eerste en enige filosofie waarover de massa kon beschikken. Een revolutionaire filosofie, omdat het — zoals bekend — Marx niet te doen was om de wereld te verklaren, maar om haar te veranderen. Een filosofie van het revolutionaire perspectief, zou men wat pathetisch kunnen zeggen, maar die geleid heeft tot de Oktoberrevolutie, tot de Chinese revolutie, tot Noord-Korea, Noord-Vietnam, Cuba, tot de bevrijdingsstrijd in Zuid-Vietnam, tot de arbeidersbeweging in de industrieel ontwikkelde landen en tot nog alle komende massabewegingen en revoluties. Inderdaad, naar de grandioze formulering van Lenin dat het imperialisme het laatste stadium van het kapitalisme is, dat op revolutionaire wijze door het socialisme wordt vervangen. Hetgeen de revisionisten vergeten schijnen te zijn. Maar niet de volkeren, getuige de revolutionaire opbloei overal, zowel metterdaad als in de geest. En getuige ook de furieuze agressie van de imperialisten, de Amerikaanse voorop. Wat dat betreft wordt ook Lenin iedere dag opnieuw „herontdekt”.

Het is deze verdere consequentie van Marx' ontwikkeling, waarop Schaff wijst, nl. dat Marx de problematiek van het afzonderlijke individu losliet en zijn aandacht concentreerde op de analyse van de maatschappelijke massabewegingen. Het probleem van de bevrijding van het individu — dat is de overwinning van de vervreemding — wordt een sociaal probleem, het probleem van de strijd van de maatschappelijke krachten voor of tegen de heersende verhoudingen: de klassenstrijd. Schaff zet daarbij uiteen, dat het eenvoudig waanzin is de heerschappij van de uitbuitende klassen ten val te willen brengen door een moraliserende actie, door een soort zelfvervolmaking van de mensen. (Er bestaan zulke acties, maar die hebben dan altijd ten doel de „zelfvervolmaking” van de uitgebuitenen om te helpen de monopolies zich te laten vervolmaken.)

Marx was ook in dit opzicht een realist, zegt Schaff. Alleen de revolutionaire strijd van de massa kan deze taak volbrengen, die noodzakelijk is voor de bevrijding van het individu en voor de overwinning van de vervreemding.

Met dit alles biedt Schaff natuurlijk geen nieuwigheden op zichzelf; tenslotte betreft het hier alles — naar zijn eigen woorden — „oude inhouden”. De betekenis van zijn verhandeling ligt o.i. daarom vooral hierin, dat hij de eenheid van Marx' denken bijzonder sterk geargumenteerd duidelijk maakt, zowel uit de ontwikkeling van Marx zelf: als humanist werd hij econoom en zijn economie werd een strijdv aardig humanisme, als

uit het wezen van het marxisme als revolutionaire filosofie. Om deze reden al is zijn boek belangwekkend voor een ieder, die de hele Marx kennen en begrijpen wil.

Wanneer wij niettemin een kritische kanttekening willen maken dan betreft dit de o.i. veelal uit de voorgrond verdwenen verhouding individu — klasse in de kapitalistische maatschappij, die uiteindelijk bepalend is voor het gedrag van het individu. Om Schaff in alle opzichten recht te doen wedervaren brachten wij hierboven de door hem genoemde noodzaak van de revolutionaire strijd. Het staat natuurlijk zelfs niet ter discussie of Schaff het klassekarakter van de kapitalistische maatschappij zou ontkennen. Maar daarom valt het des te meer op — het geheel van Schaffs verhandeling overziende — dat hij de problematiek van het menselijke individu vaak *naast* in plaats van als *onderdeel* van de verhouding tussen de klassen behandelt. De oorzaak moet wellicht gezocht worden in de dagelijkse confrontatie met de omstandigheden van zijn land, waar door het optreden en de politiek van de revisionisten, onder meer als gevolg van misbruik van staats- en andere gezagsorganen de verhouding van de mens tot de socialistische maatschappij in het gedrang komt.

We hebben hier evenwel te maken met andere oorzaken dan die in de kapitalistische klassenmaatschappij werken, waar het menselijk geluk in de eerste plaats een klassenvraagstuk is. Men kan in het kapitalisme niet van hét individu uitgaan. Men moet uitgaan van de klasse, wier lot uiteindelijk het lot van het met zijn klasse verbonden individu is. De verhouding individu-maatschappij, zoals Schaff het voortdurend formuleert, kan een algemeenheid worden als ze niet tegelijkertijd geconcretiseerd wordt als de verhouding individu-klasse in de maatschappij. Zo komt Schaff tot overdrijvingen als zou er in het kapitalisme sprake van zijn, dat hét individu de bestaande orde zou accepteren, die pas aan het wankelen slaat als tegelijk met deze orde ook het tot dan toe „geaccepteerde waardesysteem” geschokt wordt. Door „vast te kleven” aan het individu zonder meer, zonder zijn uiteindelijke klassebepaaldheid in de klassenmaatschappij, lijkt het alsof Schaff alle individuen over één kam scheert, kapitalisten én arbeiders, terwijl men toch moeilijk beweren kan dat de laatsten ooit „de bestaande orde” en het „bestaande waardesysteem” zouden hebben aanvaard. Ook de beweging onder de studenten, die duidelijk op wereldschaal plaats grijpt, zou onverklaarbaar blijven indien in het zoeken naar de oorzaken niet mede het feit betrokken wordt dat er sprake is van een verandering van de sociale samenstelling van de studentenwereld door de toename van het aantal studenten, dat afkomstig is uit de midden-, maar ook uit de arbeidersklasse.

Tekst en werkelijkheid

Voor de „ontdekking” van de jonge Marx en daarmee „voor de verandering in de visie op Marx” blijkt Schaff bijzonder grote waarde te hechten aan de publicatie van de teksten van

de jonge Marx over de filosofie over de mens. Als we het wel hebben is die publicatie toch altijd nog een dertig jaar geleden geschied. Hoe dit ook zij, natuurlijk is de publicatie van elke nieuwe tekst van Marx van de allergrootste betekenis, niet slechts voor de studie van het marxisme, maar ook als bewijsmateriaal voor de eenheid van Marx' denken. Daarom kritiseert Schaff terecht het feit, dat de geschriften van de jonge Marx buiten de tot dusver meest volledige Russische uitgave van de werken van Marx en Engels werden gehouden en als een aparte band, los dus van de verzamelde werken, zijn uitgegeven. Op zulke methodes is van toepassing het verwijt van Schaff aan hen, die zich marxisten noemen maar geen raad weten met Marx' filosofie over de mens en haar daarom het liefst ignoreren of, zoals de Russische filosoof L. N. Pasjtnow, alleen maar sarcastisch doen over de betekenis van Marx' antropologie en haar rol en plaats in het geheel van het marxisme. Schaff zegt in dit verband te vrezen, dat dit „getuigt van een diep en in zijn praktische consequenties schadelijk onbegrip ten aanzien van het marxisme”.

Los van deze o.i. volkomen gerechtvaardigde kritiek op de feitelijke verwerping van Marx' antropologie, menen wij dat Schaff in zijn waarde-oordeel over het lange uitblijven van de publicatie der bedoelde teksten de zaken overtrekt. Het is ongetwijfeld waar dat het niet of onvoldoende kennen van Marx' antropologische standpunten mede geholpen heeft om wat Schaff noemt het „traditioneel stereotype van Marx en het marxisme” (als wetenschap die aan de problemen van de individuele mens voorbij zou gaan) wortel te doen schieten. Maar al zouden alle woorden, die Marx ooit in zijn veertigjarige denkarbeid heeft geschreven, in de vorige eeuw zijn gepubliceerd, dan nog zou dit niets veranderd hebben aan de harde noodzaak het accent te moeten leggen op het economische deel van het marxisme. Het geldt trouwens nog voor het grootste deel van de wereld, waar bittere armoede is en honger wordt geleden. Daarom was het niet toevallig, dat de propagandisten van de kapitalistische orde vooral Marx' economie bestreden hebben. Aan deze leer toch was het grote perspectief van de mogelijkheid van verandering verbonden. En juist deze oorzaak van de onvoldoende aandacht voor de jeugdwerken van Marx vermeldt Schaff niet. Overigens is het onmogelijk Marx' economische geschriften te lezen zonder daarin voortdurend het gezicht van de onderdrukte mens te zien.

Zulk een overtrekking menen wij ook te beluisteren in Schaff's opmerking dat door het niet kennen van de bedoelde antropologische teksten Kautsky, Rosa Luxemburg, Plechanow, Gramsci en Lenin „slechts over een gebrekkige kennis van het marxisme beschikten”. De vraag rijst dan onmiddellijk levensgroot of Kautsky en Plechanow, als zij wel inzage van deze teksten gehad zouden hebben, consequente marxisten zouden zijn geweest. De ervaring heeft heus wel geleerd, dat niet het kennen van meer of minder teksten bepalend is of iemand als marxist optreedt, maar de toepassing ervan in de praktijk en vooral de organisatie van de strijd voor de verandering van de maat-

schappij. En wat Lenin betreft: hij moet zich met deze door Schaff veronderstelde „gebrekkige kennis” dan toch wel zeer diep het wezen van het marxisme hebben eigen gemaakt, ook op het terrein van de filosofie, om zoveel nieuwe rijkdom te hebben kunnen aandragen. Zozeer, dat we terecht van marxisme-leninisme spreken.

De vervreemding in het socialisme

Prof. Adam Schaff gaat ook uitvoerig in op het geheel nieuwe vraagstuk van de vervreemding van de mens in de socialistische maatschappij, dat is op de beperkingen van zijn vrijheid. Hij stelt hierbij dat Marx er van uitging, dat het verdwijnen van de economische vervreemding door de afschaffing van het privé-bezit der produktiemiddelen ook een einde zou maken aan alle vervreemding. Terecht merkt hij daarbij op, dat Marx' analyse betrekking had op de kapitalistische maatschappij, terwijl we nu te maken hebben met de praktijk van de socialistische maatschappij. Marx dacht bovendien aan het communisme op wereldschaal met een zeer hoog niveau van de produktiekrachten, terwijl het socialisme het lagere stadium is, een overgangsfase, die lange tijd maar een deel van de wereld omvat. Het communisme is tenslotte geen toestand, karakteriseert Schaff, maar een beweging die de werkelijkheid verandert. Dat was ten tijde van Marx geen probleem, maar nu is het dat wel. Maar al loopt de ontwikkeling feitelijk anders dan Marx zich had voorgesteld, het wezenlijke, aldus Schaff, wordt daarom nog geen geweld aangedaan: de mens in het communisme krijgt een ander gezicht.

Schaff heeft te maken met de socialistische maatschappij in opbouw, die een nieuwe werkelijkheid is met nieuwe ervaringen. Hij gaat doodeenvoudig van de feiten uit. Zelfs als in het kapitalisme, zo betoogt hij, de economische vervreemding alle andere vormen van vervreemding bepaalt, vloeit hieruit nog niet logisch voort dat er geen andere oorzaken kunnen bestaan, die onder veranderde omstandigheden (zoals de socialistische maatschappij is) vormen van vervreemding veroorzaken. Er is ook in het socialisme economische vervreemding (bijv. de verdieping van de arbeidsverdeling door intensivering van de industrie, waartegenover Schaff als verzachting van deze vervreemding plaatst de noodzaak van werktijdverkortung) en politieke vervreemding (bijv. het blijven bestaan in het socialisme van de staat als machtsapparaat en bestuursapparaat, wat tot bureaucratische rompslomp kan leiden). De bewering dat het socialisme vrij van vervreemding is, noemt Schaff derhalve dogmatisch. Trouwens, men kan geen feiten wegpraten. Er zou geen beweging zijn als de dingen klopten.

Wat in het socialisme wordt opgeheven is de conflictsituatie op economisch gebied, omdat het streven van het individu naar verbetering van zijn levensomstandigheden samenvalt met het streven van allen. Schaff formuleert dit zo: dit individuele streven kan alleen vervuld worden langs de weg van de ver-

betering van de positie van de algemeenheid en niet tegen de algemeenheid in.

De vraag blijft nu: als dan aan de eisen van de maag is voldaan, wat wordt gedaan aan het verdere geluk van de mens, speciaal in verband met zijn vrijheid? Om misverstanden te voorkomen: het gaat hier niet om het geluk in het zuiver persoonlijke vlak. Schaff wijst er nadrukkelijk op, dat het socialisme aan niemand persoonlijk geluk kan garanderen. Het is volgens hem zelfs onmogelijk een algemeen bindende definitie van het menselijke geluk te geven vanwege het individuele karakter van het geluksgevoel. De mensen zijn nu eenmaal verschillend en men kan het ze niet allemaal naar de zin maken. Het gaat natuurlijk om de beperkingen van de vrijheid, die niets met het marxisme te maken hebben en die een aanfluiting zijn van het begrip democratie. Schaff noemt in dit verband de ontoelaatbare ingrepen op de terreinen van wetenschap als de fysica, de chemie en de biologie, alsmede die op het vlak van de muziek, de abstracte kunst, de architectuur, enz. Hij zegt daarvan, dat voor marxisten het axioma behoort te gelden, dat wetenschappelijk werk niet anders te bereiken is dan door studies van de geleerden, en artistieke waarden niet anders dan door het zoeken van de kunstenaars. Op deze gebieden moet naar het woord van Marx getwijfeld worden aan alles ten behoeve van de waarheid. Daarom is het voor Schaff ontoelaatbaar dat mensen vanwege hun „ambt” decreteren. Schaff wil een actieve democratie, die een oorlogsverklaring is aan de negatieve eigenschappen van de mens, aan het „oude vuil”. Hij noemt speciaal de gebieden van wetenschap en kunst, maar het is duidelijk dat met de opheffing van de beperkingen op deze terreinen onvermijdelijk het gehele vraagstuk van de vrijheid van denken en scheppen aan de orde komt. Voor de verdere ontwikkeling van de socialistische maatschappij zijn de strijd en de botsing der meningen noodzakelijk. En dit des te meer, omdat in het socialisme de wet van de klassenstrijd als motor voor de vooruitgang verdwijnt en de kritiek en zelfkritiek bewust gehanteerd moeten worden als instrumenten voor de ontwikkeling; de communisten dienen hierin voor te gaan. Het recht om mee te beslissen in alle maatschappelijke vraagstukken door steeds grotere delen van het volk, moet daarbij door de socialistische overheid gewaarborgd en bevorderd worden. Gebeurt dit niet dan zal vroeger of later, in het belang van het socialisme zelf, ingegrepen moeten worden. Ook daar werkt de wet van actie en reactie: onduldbare beperkingen roepen tegenkrachten op. En dat is goed en noodzakelijk.

Kwant over Schaff

Schaff's boek heeft ook aandacht gehad van niet-marxistische Nederlandse zijde, met name van de rechts georiënteerde katholieke filosoof prof. dr. R. C. Kwant. In zijn bespreking in het decembernummer 1967 van „Socialisme en Democratie” verklaart hij het met Schaff's opvattingen, die mede een aan-

klacht zijn tegen de revisionisten en hun schadelijke politiek, over de hele linie oneens te zijn. Dit is onthullend voor Kwant's positiebepaling in het conflict tussen Schaff en de revisionisten. Hij schaart zich aldus aan de kant van de laatsten, die Schaff uit het openbare leven willen bannen. Wij laten nu maar in het midden dat Kwant zich ook nog tegenspreekt door enerzijds nieuwe gezichtspunten bij Schaff te ontkennen en anderzijds een „niet onbelangrijke ontwikkeling binnen de marxistische wereld” te constateren. De angel zit in het woordje „binnen”. Kwant wil dat Schaff er buiten stapt. Hij verwijt hem namelijk zijn trouw aan het „grondkader”, dat is zijn trouw aan het marxisme. Dit doet Kwant beklemmend aan en is zijn voornaamste bezwaar. Het is natuurlijk ons voornaamste bezwaar tegen Kwant's kritiek, die niet meer of minder verlangt dan dat Schaff, in plaats van te werken aan de ontwikkeling van de marxistische filosofie, zijn marxistische beginselen overboord gooit. Daarmee vervalt uiteraard de basis voor discussie. Wij achten het overigens beneden peil om Schaff een verzamelaar te noemen van de „brokstukken” van de antropologische inzichten van de jonge Marx. Schaff heeft niets willen verzamelen, maar „alleen maar” willen aantonen, dat Marx's filosofie over de mens een organisch geheel is met diens economie. En dat heeft hij voortreffelijk gedaan. Met één kritische opmerking van prof. Kwant kunnen wij instemmen, nl. als hij Schaff verwijt in zijn beoordeling van de godsdienstige vervreemding kennelijk niet voldoende op de hoogte te zijn van de ontwikkelingen, die zich in het religieuze denken afspelen. Maar wij wijzen Kwant's bewering af, alsof Marx er een „primitief religiebegrip” op na gehouden zou hebben. Een probleem voor prof. Kwant is voorts, dat het marxisme weliswaar naastenliefde (solidariteit) inhoudt, doch „ook haat en strijd tegen de onmensen, die het geluk van anderen in de weg staan”. Deze kwestie blijkt voor meer specialisten, die zich thans met het marxisme bezig houden, een probleem te zijn. Het gaat natuurlijk niet aan de hier bedoelde kwestie terug te brengen tot de zuiver persoonlijke sfeer; ze moet gezien worden als een maatschappelijk vraagstuk. Wie de onmensen zijn maken de bedrivers van uitbuiting, agressie en rassisme zelf wel heel duidelijk. In elk geval bewijzen miljoenen mensen dit goed te weten met hun demonstraties voor bijvoorbeeld het Vietnamese Bevrijdingsfront en tegen de Amerikaanse militaire aanwezigheid daar. Hun haat tegen de onmensen zet zich om in een nobele activiteit om het ongeluk over Vietnam weg te nemen.

Tenslotte moeten wij constateren dat prof. Kwant zijn lezers een onjuiste voorstelling van zaken geeft wanneer hij Schaff in de schoenen schuift, dat deze zou menen, dat men in het communisme het ideaal van de totale mens kan scheppen. Kwant noemt dit pure utopie van Schaff, maar het hele verhaal is pure fantasie van Kwant, want Schaff heeft dit nergens beweerd. Hij kan het ook niet beweerd hebben krachtens zijn marxistische gedachtengang van de ontwikkeling, die ook voor de mens zelf geldt. De gedachte van de „volmaakte mens” zou

inhouden dat er eenmaal in de geschiedenis geen ontwikkeling meer zou zijn en daarmee geen noodzaak meer van geestelijke strijd voor verdere vooruitgang. Terwijl juist het altijd voorwaarts willen streven op alle terreinen van het leven hét kenmerk van de mens is. Wat Schaff stelt, is dat de mens in het communisme anders zal zijn dan de mens daarvoor. Wie aan de ontwikkeling van de mens sinds de holoëmens denkt, moet toch waarlijk met deze gedachte geen moeite hebben. De verandering van de mens is een ontwikkeling, die nooit ophoudt, ook niet in het communisme. Integendeel, dat is juist het optimisme van het communisme, dat streeft naar de maximale ontplooiing van de persoonlijkheid van elk individu.

FRED SCHOONENBERG

Communiqué van het partijbestuur der CPN

Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland is op 21 en 22 maart bijeen geweest.

Op deze zitting besprak het partijbestuur:

1. het verslag van de werkzaamheden van het dagelijks bestuur, dat werd uitgebracht door pgt. H. Hoekstra. In deze rede, waarvan een verslag in *De Waarheid* van 22 maart is verschenen, behandelde pgt. Hoekstra een aantal actuele vraagstukken, zoals de monetaire crisis in de kapitalistische wereld, de actie rondom Vietnam en de gebeurtenissen in de internationale communistische beweging. De conclusies, die in dit verslag werden getrokken, zijn door het partijbestuur ondersteund en onderstreept.
2. de stand van zaken op het gebied van de organisatie, waarbij vooral aandacht werd besteed aan de taken tot verbetering van de partijorganisatie en het winnen van nieuwe leden. De inleiding hierover werd gehouden door pgt. R. Walraven.
3. de werving van lezers voor *De Waarheid*. Het partijbestuur besloot de werkzaamheden in de maand mei vooral daarop te richten en in de loop van deze „Maand voor de Pers” een campagne te voeren voor het winnen van 1200 nieuwe lezers. Daartoe zal de wervingsactie moeten worden versterkt, de werkzaamheden dienen zo te worden georganiseerd, dat zoveel mogelijk leden van de partij actief aan de werving deelnemen. In het bijzonder verdient de uitbreiding van de colportage grote aandacht.

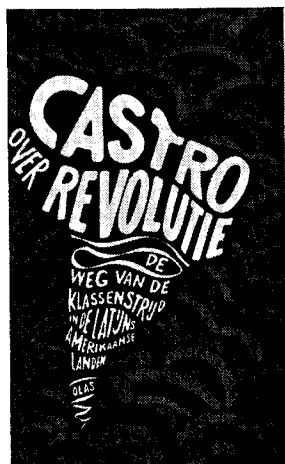
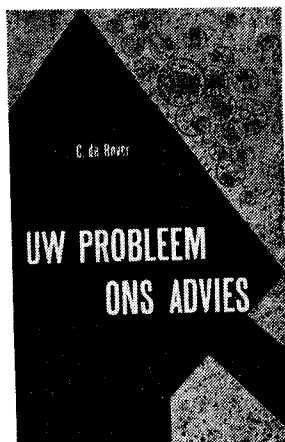
Royement W. Hulst

Het partijbestuur van de CPN deelt het volgende mede:
Op 31 maart 1967 werd W. Hulst door de partijleiding als lid geschorst, nadat hij schriftelijk had laten weten geen uitvoering te willen geven aan de door de partij genomen besluiten. Ook na het laatst gehouden congres van de partij, waar de besluiten eenstemmig werden goedgekeurd, volhardde hij in zijn houding. De districtskonferentie in de Zaanstreek van 2 maart j.l. verzocht het partijbestuur het schorsingsbesluit om te zetten in een royement. Het partijbestuur heeft aan dit verzoek voldaan en W. Hulst met ingang van 22 maart 1968 als lid van de CPN geroyeerd.

KOOP SNEL

UW PROBLEEM ONS ADVIES

Het hele jaar door onmisbaar in elk gezin.
Een sociale vraagbaak van C. de Rover
144 blz. f 5,90

CASTRO OVER REVOLUTIE

De weg van de klassenstrijd in de Latijns-Amerikaanse landen

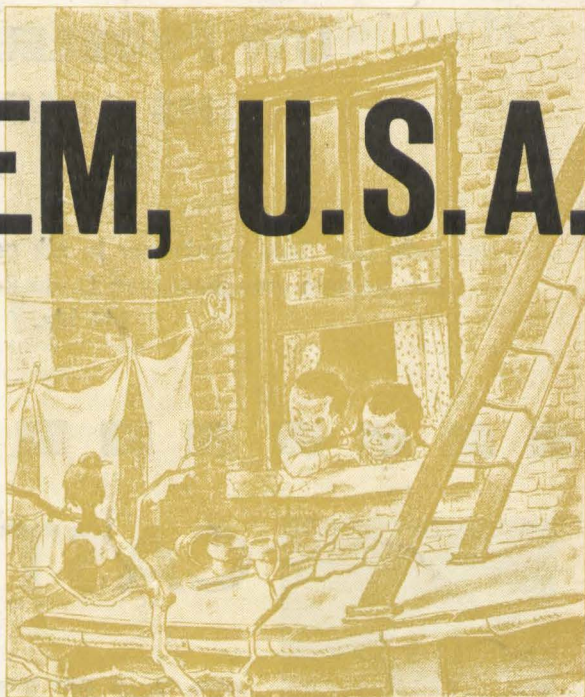
Rede, gehouden op de conferentie van de Organisatie voor Latijns-Amerikaanse Solidariteit in augustus 1967 te Havana.
In deze redevoering geeft Fidel Castro een uitvoerige beschouwing over de revolutionaire ontwikkeling en controversen in Latijns-Amerika en van de vooruitzichten voor de onafhankelijkheidsbeweging in de Latijns-Amerikaanse Staten.
Deze geheel eigen ontwikkeling, die hij schetst en theoretische inhoud geeft, zal in de komende tijd meer en meer het aangezicht van het Amerikaanse vasteland doen veranderen. Voor de politiek geïnteresseerde lezer is deze stellingname dan ook van eminent belang. Reden waarom uitgeverij Pegasus meende de tekst van Castro's rede te moeten publiceren.

60 blz. tekst, 4 blz. foto's, paperback f 2,90.

Pegasus-uitgaven. Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper.

De wereld van de Amerikaanse neger in essay, gedicht,
verhaal, foto, reproductie en spotprent

HARLEM, U.S.A.

rijk geïllustreerd
408 blz.
geb. f 9,50

Het verhaal van een stad in een stad door James Baldwin, Langston Hughes, Ossie Davis en 47 anderen; schrijvers, toneelspelers, beeldhouwers, schilders, dichters, juristen, predikanten, artsen, fotografen en filosofen.

De Amerika-kenner Prof. Dr. J. W. Schulte Northolt schrijft over dit boeiende boek:

... Over het beroemdste van alle negergetto's in de Verenigde Staten, Harlem in New York, handelt deze bloemlezing, die oorspronkelijk in het Engels in Oost-Duitsland is verschenen. Essays, korte verhalen, gedichten, over alle aspecten van het menselijk leven in de trieste wereld van het getto, met bijzonder veel nadruk op het culturele leven.

Zo wordt een goede indruk gegeven van de vreemde, onwerkelijke, maar bittere sfeer waarin de negers van New York leven. De grauwe en toch tegelijk bonte maatschappij met zoveel sekten en bewegingen (o.a. de zwarte nationalist) leert men in dit boek goed kennen. Vele fraaie foto's, zowel van het dagelijks leven als van de beeldende kunst, verrijken het werk.

Dit rijke en boeiende boek kan met klem worden aanbevolen; het is voor de kennis van de neger in Amerika een uitstekende bron ...

STUDENTEN IN BEWEGING

28ste JAARGANG NO. 5 MEI 1968 PRIJS 0.70

De discussie over het kiesstelsel	M. Bakker	193
Karl Marx over wetenschap en vooruitgang		202
HA De radicale studenten en het testament van Marx	André de Leeuw	203
Tsjechoslowakije en zijn weg naar net socialisme	J. Morriën	215
Automatisering en toekomst De beperkte visie van prof. Polak	J. Visser	224

DOCUMENTEN:

Advies van een commissie van het partijbestuur der CPN over de „Proeve van een Nieuwe Grondwet”		236
Maand van de pers		239
Partijbestuur CPN was bijeen		240

De Amer

New Y
mer
Zo wo
mai
rr

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70
Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

De discussie over het kiesstelsel

Het is al weer jaren geleden dat het denkbeeld naar voren kwam, om de hele grondwet op de helling te zetten. Het argument daarvoor was, dat het zo vervelend werd als iedere vier jaar opnieuw de grondwet gewijzigd moest worden. Je kon beter een vorm hebben waardoor die wijzigingen niet steeds nodig waren.

De Communistische Partij heeft, toen dit geopperd werd, onmiddellijk een nest vol adders onder het gras gesignaleerd.

Wat waren dat voor wijzigingen, die in de loop der jaren waren aangebracht? Aanpassing aan de NAVO, aanpassing aan de PBO, aanpassingen in verband met Indonesië en Nieuw Guinea.

Vrijwel iedere verandering kwam voort uit de reactionaire politiek van de bewindvoerders op het bewuste tijdstip; uit hun koloniale politiek, hun onderhorigheid aan Amerika of hun poging een semi-fascistisch bedrijfsstelsel op te bouwen. Het doel van zo'n algehele wijziging was daardoor eveneens duidelijk. Men wilde het mogelijk maken om door een gewone wet, aangenomen met de eenvoudige Kamermeerderheid van de toevallige regeringscombinatie van dat ogenblik, wijzigingen in het staatsbestel door te voeren die tot nu toe door de grondwet verhinderd worden.

Daar kwam nog iets bij.

Het nieuwe ontwerp voor een grondwet zou niet door een minister of door een staatscommissie worden gemaakt, maar een anonieme ambtelijke commissie zou het geval produceren. Er zouden dus ideeën worden gelanceerd waar niemand ver-

antwoordelijkheid voor hoofde te nemen — met het gevaar dat die ideeën toch post zouden vatten en daardoor tot verwerking zouden komen.

De bezwaren waren groot, niet alleen bij de communisten. Maar inmiddels waren de ambtelijke molens van het departement van Binnenlandse Zaken aan het draaien gebracht en als dat het geval is, moet je van uitzonderlijk goeden huize zijn om ze tot stilstand te kunnen brengen. Dat volbracht zelfs het toenmalige Anti-Revolutionaire Kamerlid Smallenbroek niet, die toch grote bezwaren had tegen het hierboven omschreven opzetje.

Tenslotte kwam er dan ook een „Proeve van een nieuwe Grondwet” van de pers, met alleen een voorwoordje van de minister van Binnenlandse Zaken, dat hij hoopte op een prettige discussie, maar dat hij geen verantwoordelijkheid nam voor het geval.

De politieke ironie wilde dat de minister van Binnenlandse Zaken op dat ogenblik was . . . de heer Smallenbroek.

De procedure ging volgens plan verder. Aan een veertigtal organen en organisaties werd de Proeve toegestuurd, met het vriendelijke verzoek er commentaar op te leveren. Politieke partijen ontvingen haar via hun wetenschappelijke bureaus; als zij die niet bezaten werd hun verzocht, een commissie in te stellen voor bestudering en advies. De adviezen zouden, indien men daarmee accoord ging, gepubliceerd worden.*)

De commissie Cals-Donner

Een aantal mensen was dus doende een al dan niet grondige studie van de grondwet-proeve te maken, toen het kabinet-De Jong tot stand kwam en in het algemene tumult over de verkiezingsuitslag een grondwetscommissie benoemde, de zgn. commissie Cals-Donner.

Deze commissie kreeg tot opdracht, om met voorrang boven andere zaken te bezien of vóór de volgende verkiezingen een wijziging van het kiesrecht — of een grondwetsverandering die dat mogelijk zou maken — gewenst en te volvoeren zou zijn, en om hierover rapport uit te brengen. Verschillende instituten die bezig waren hun advies over het ontwerp-grondwet op te stellen verlegden nu, al dan niet na een tip van de regering, hun activiteiten en gingen eerst werken aan een advies over het kiesstelsel. Bekend werd dat van de commissie-Cals een eerste rapport in de loop van dit voorjaar verwacht werd, en omstreeks de jaarwisseling begonnen dan ook de stukken binnen te stromen. Inmiddels is van alle partijen of van hun wetenschappelijke bureaus een stuk gepubliceerd.

Overigens is het feit, dat bij een reeks partijen niet die partijen zelf maar hun wetenschappelijke instituten zich hebben uitgesproken, wel iets dat men in de gaten moet houden.

*) Het advies van de door het partijbestuur van de CPN aangewezen commissie is in dit nummer van „Politiek en Cultuur” opgenomen.

Men speelt in burgerlijke partijen graag met de „zelfstandigheid” van de diverse organen; dat houdt dan in, dat bijvoorbeeld een fractie allerminst gebonden is aan wat een „instituut van deskundigen” naar voren heeft gebracht. We zullen dat merken als we straks nader ingaan op het standpunt van de KVP.

Beziet men nu wat er door de diverse groeperingen op papier gezet is over het al dan niet wijzigen van het kiesstelsel, dan kan men in elk geval vaststellen dat er niet veel nieuws onder de zon is. Verrassingen zijn er niet, of *bijna* niet, want een enkele is er toch. Wat er wel is, dat is een levensgrote onenigheid tussen de verschillende groepen; opvattingen, die vierkant tegenover elkaar staan. Maar ook dat is niet nieuw.

Voor de overzichtelijkheid is het waarschijnlijk het beste, om de stof onder te verdelen in een aantal onderwerpen die aan de orde zijn gekomen, en te bezien hoe daarover de meningen liggen.

Nemen we de drie belangrijkste: de gekozen minister-president, het stembusakkoord en de wijziging van het kiesstelsel.

Geen gekozen premier

Een gekozen minister-president, volgens het gaullistische systeem, blijkt alleen door D'66 gewenst te worden. Anderen praten er niet eens over, of wijzen de gedachte zonder meer van de hand.

Het is de moeite waard dit te vermelden, omdat kort voor de jongste verkiezingen de PvdA-er Van Thijn plotseling kwam verklaren, dat ook zijn partij voor een gekozen premier was.

Nu blijkt dus dat dit niet meer was dan een wanhopige poging om nog het laatste ogenblik met D'66 in concurrentie te gaan en dat men in de PvdA, met zijn karavaan, ook de staatsrechtelijke capriolen van de heer Van Thijn in de vergeethoek heeft willen drukken. Wat verstandig is.

Wel is in dit verband van verschillende kanten (AR, VVD) het denkbeeld naar voren gekomen om in plaats van de bekende mistige formaties van nu, een andere weg te kiezen. Men wil meteen na de verkiezingen een parlementair debat over de regeringsvorming houden en dan door stemming een kabinetsformateur aanwijzen.

Het idee, oorspronkelijk van Vondeling afkomstig, lijkt niet slecht; het is echter de vraag of het in de politieke verhoudingen van Nederland uitvoerbaar zou zijn. Overigens betekent dit niet dat het bekende gekonkel achterwege zou blijven; hoogstens, dat dit voortaan op een andere wijze gebeurt.

Maar, zoals gezegd, we zien het nog niet gebeuren. Partijen als KVP en CHU zijn er bijzonder op gebrand tijdens een kabinetsformatie de handen zo lang mogelijk vrij te houden, en daar leent dit systeem zich niet bijzonder goed voor. Bovendien vraagt men zich af wat er zou moeten gebeuren als een

formatie zou mislukken. Weer een debat? Van ons mag het, maar of anderen daar zo happig op zullen zijn? Hoe het zij, voorlopig maakt Van Mierlo's gekozen minister-president nog geen kans.

Het stembusakkoord

Het tweede punt dat meer dan eens in de adviezen ter sprake is gekomen, is het stembusakkoord.

Onder dit nieuwe woord wordt verstaan: een afspraak, vóór de verkiezingen gemaakt tussen bepaalde partijen, dat ze na de verkiezingen samen zullen regeren of samen oppositie zullen voeren.

Ook hier liggen de meningen zoals te verwachten was.

De VVD is er vóór. Die wil maar wat graag, dat de confessionele partijen zich tevoren vastleggen om met haar in zee te gaan.

Even begrijpelijk is dat de KVP en de AR zich *niet* willen vastleggen. Bij hen zijn er die met de PvdA willen regeren, terwijl juist de leidende groepen, zoals blijkt uit de vorming van het kabinet-De Jong, aan de VVD de voorkeur geven.

De enigen die zich verder, al is het met slagen om de arm, voor zo'n akkoord uitspreken zijn de Christelijk-Historischen. Die hebben dan ook geen moeite met een samengaan met de VVD.

Er wordt overigens al stug gewerkt aan vormen van samenwerking. De drie confessionele partijen, KVP, AR en CHU, zijn doende in de „groep van achttien” overleg te voeren over een gezamenlijk program en zelfs over mogelijke verdere vormen van samengaan en samensmelting. Het is al tot een aantal uniforme formuleringen gekomen en vooral Schmelzer stelt zich duidelijk ten doel, vóór de komende verkiezingen een blok van deze drie groepen te bereiken. Vorming van één lijst zal wel minder gemakkelijk gaan dan het vinden van een paar vage programformuleringen waar ieder het mee eens is. Daarbij spelen, behalve politieke verschillen, ook de talloze gevoeligheden tussen religieuze groepen en groepjes mee.

Aan de andere kant is in het bijzonder een groep mensen in de leiding van de Partij van de Arbeid uiterst actief bij het zoeken naar een stembusakkoord. Men vindt dit weerspiegeld in de indiening van moties en amendementen in de Tweede Kamer, waarbij dikwijls PvdA-ers en leden van D '66, PSP en de groep-Aarden als ondertekenaars te zien zijn.

In de voorbereiding van de Eerste Mei is vooral in Amsterdam zeer ijverig, hoewel vergeefs, getracht tot een samengaan te komen van de groepen, die bij de verkiezingen een dergelijk stembusakkoord zouden moeten vormen.

Het is hier niet de plaats om over deze politieke samenscholingspogingen uitgebreid te spreken, behalve voor zover het gaat om een verandering van de grondwet of de kieswet. De stembusakkoorden hoeven daarmee niets te maken te hebben, maar ze kunnen dat wel degelijk.

Het kiesstelsel

Het belangrijkste punt uit de adviezen is natuurlijk dat over het kiessysteem. Dat is het waar tenslotte de hele discussie om draait — het is het punt waarover de hardnekkigste campagne is gevoerd.

Formeel is de zaak begonnen met een suggestie in de „Proeve voor een nieuwe Grondwet”, waarbij de uitwerking van het kiesstelsel vrijwel geheel zou worden overgelaten aan de gewone wetgever.

Bij de installatie van de commissie-Cals werd er de nadruk op gelegd dat, wat er allemaal ook overwogen zou worden, in elk geval op korte termijn een mening over een verandering van het kiesstelsel zou moeten worden gegeven.

Overzien we nu de verschillende bijdragen dan komen we tot de volgende opsomming:

CPN, VVD, PSP, Boerenpartij, Staatkundig Gereformeerden en het Gereformeerd Politiek Verbond zijn tegen enigerlei wijziging van het kiesstelsel.

Genoemde partijen vormen ongeveer een kwart van het parlement, ze hebben namelijk samen 38 zetels.

Van deze groep is de VVD regeringspartij. Reeds sedert het ministerschap van Toxopeus is bekend, dat ze zich met grote hardnekkigheid verzet tegen een wijziging van het kiessysteem. Toxopeus, die enige malen geweigerd heeft om een motie uit te voeren waarin een verhoging van de toelatingsdrempel werd gevraagd, verklaarde later dat hij, als de Kamer de zaak op scherp had gezet, hieraan de portefeuillekwestie zou hebben verbonden.

Het is overigens onduidelijk, of de gehele VVD zo vasthoudend is op dit punt en de vraag is open, of een benoeming van Toxopeus tot burgemeester van Den Haag enige wijziging in deze opvattingen zou brengen.

Wel een wijziging wordt verlangd door het wetenschappelijke instituut van de Christelijk Historische Unie, dat een verhoging van de kiesdrempel tot 2 à 3 procent bepleit. Ter illustratie zij vermeld, dat bij doorvoering van een 2 procent-drempel slechts de heer Jongeling zou verdwijnen, bij een 3 procent-drempel ook de SGP van Van Dis en de PSP (dit alles volgens de verkiezingsuitslag van 1967).

Freule Wittewaal van Stoetwegen, op dit ogenblik fractievoorzitster, heeft in een interview gezegd dat ze zo'n regeling slechts voor nieuwe partijen zou willen doen gelden en niet voor groepen die al zitting hebben in de Kamer. Nadrukkelijk zeggen de CHU-ers dat ze voor *deze* wijziging zijn en *niet* voor de een of andere vorm van districtenstelsel, waardoor de evenredige vertegenwoordiging zou worden aangetast.

Terwijl echter de CHU de verhoging van de drempel stelt als een *enige* aanvaardbare wijziging van het kiesstelsel, wijzen anderen (VVD, AR en de Wiardi-Beckmanstichting van de PvdA) juist *deze* vorm af.

Met een heel eigen voorstel, dat trouwens al langere tijd op-

geld deed in sommige PvdA-kringen, is de Wiardi-Beckmanstichting gekomen. Ze heeft het denkbeeld geopperd om aan een partij, of groep van partijen, die als grootste uit de verkiezingen komt maar toch niet genoeg zetels heeft voor een meerderheid, een premie in zetels te geven, zodat ze die meerderheid wél krijgt. Deze, op zijn zachtst gezegd uitermate vreemde regeling, vinden we bij geen enkele andere groep genoemd.

Districtensysteem

Het meest geopperde denkbeeld tenslotte is het zogenaamde meervoudige districtensysteem, al dan niet met lijstverbinding binnen de districten.

Goede krantelers zullen gemerkt hebben, dat het de laatste tijd herhaaldelijk is voorgesteld, in tal van publicaties.

Het eerste instituut dat deze gedachte officieel heeft geopperd was het Centrum voor Staatkundige Vorming, dat als ideeënbuis van de KVP placht te gelden.

Het voorstel is: De achttien kieskringen waarin ons land administratief is ingedeeld, tot afgesloten districten te maken. Lijstverbinding van één partij over de districtsgrenzen heen is verboden; wie binnen de kring niet aan een zetel komt, ziet zijn stemmen daar verloren gaan. Ter bevordering van stembusakkoorden wil men echter wél een verbinding mogelijk maken tussen verschillende lijsten binnen één kring. Dat zou de verbonden lijsten grote kansen geven op het in de wacht slepen van een of meer restzetels.

Om te verduidelijken: De stemmen van de CPN in kring Limburg zouden verloren gaan omdat ze onvoldoende zouden zijn voor het behalen van een zetel (althans bij de verkiezingen van 1967; het is geheel niet onmogelijk dat het in 1971 reeds anders blijkt te liggen). Die van CHU en AR zouden waarschijnlijk ook verloren gaan, maar zij zouden hun lijst kunnen verbinden met de KVP, waardoor alle stemmen bij elkaar zouden worden geteld. Het systeem is dus duidelijk gericht tegen diegenen, die niet in combinaties zouden treden.

Men heeft berekeningen gemaakt over de werking van dit systeem. Praktisch zou buiten de vijf „grote partijen” alleen de CPN in het parlement vertegenwoordigd blijven, dank zij haar sterke positie in Amsterdam.

Ook de Wiardi-Beckmanstichting heeft, als alternatief voor het premiestelsel dat we hierboven noemden, dit stelsel als mogelijkheid naar voren gebracht.

Een variatie is bedacht door de Kuypersstichting van de Anti-Revolutionairen. Zij is uitgegaan van Amsterdam als één district en heeft het land verder ingedeeld in districten, die evenveel inwoners hebben als de hoofdstad. Zo kwam ze tot een twaalfstal, in elk waarvan twaalf afgevaardigden zouden moeten worden gekozen. De Anti-Revolutionairen willen dus een Tweede Kamer van 144 man.

Meningsverschillen in de KVP

Gezien de hier geschetste verhoudingen leek het lange tijd, dat het laatstgenoemde denkbeeld (van kieskringen ofwel meervoudige kiesdistricten) een flinke kans maakte op doorvoering. Het rapport van het Centrum voor Staatskundige Vorming wekte de indruk, dat ook de KVP „om” was voor een dergelijk systeem.

De nadere ontwikkeling heeft echter duidelijk gemaakt dat dit zeker nog niet het geval is.

Het Centrum was namelijk door directeur Aarden (die sedertdien afgetreden is) volgestopt met zijn eigen „radicale” vrienden en de enige tegenstem, die van Van Rijkevorsel, blijkt een veel groter gewicht te hebben dan zijn eenzaamheid deed vermoeden.

Bij het Kamerdebat over het uitreden van de groep-Aarden is Schmelzer onverwachts fel uit de hoek gekomen tegen de ideeën van Den Uyl en Van Mierlo op het punt van de partijvorming, en met name tegen hun suggestie dat het de kant van een twee-partijensysteem op zou moeten in ons land. In zijn rede zei Schmelzer: „Ik vraag mij af wat het bij een dergelijke concentratie voor de kiezer uitmaakt of hij stemt op de ene dan wel op de andere partij. In hoeverre knelt men een ruimere keuzevrijheid voor de kiezer af? . . . Een andere vraag is wat de positie van kleine groeperingen, die ook een plaats in de samenleving en in het politieke bestel verdienen, zal zijn”.

Later, in een rede in Den Haag, keerde de fractievoorzitter van de KVP zich tegen „foefjes” en „kunstgrepen” met het kiesstelsel, die ten doel zouden hebben om kleinere partijen uit het parlement te weren.

Het is niet moeilijk te zien, dat Schmelzer een aantal goede redenen heeft om op deze wijze op te treden.

In de eerste plaats zou een systeem met twee partijen of partijgroepen hem en de zijnen automatisch aan de rechterkant plaatsen, hetgeen in strijd zou zijn met zijn geliefde stelling dat confessionele partijen een centrumpositie dienen in te nemen.

Verder is de eenheid onder de gelovigen bepaald minder ver voortgeschreden dan het optreden van sommige mensen aan de top van kerken of politieke partijen doet vermoeden. Men is nog altijd gedwongen op de tenen te lopen.

Daar komt bij, dat de kleinste partijen juist aan de protestantse kant te vinden zijn en dat iemand als Schmelzer niet graag het odium op zich zou laden, de moordenaar van deze kleine anti-papistische groepjes te zijn.

Tenslotte is het duidelijk, dat de pogingen tot „concentratie” juist door een aantal PvdA-leiders met wanhopige ijver worden doorgezet, in de verwachting dat daarmee misschien het katastrofale stemmenverlies van de laatste jaren zou kunnen worden gestopt. Schmelzer is wel de laatste die daar belang bij heeft.

In elk geval liggen ook bij de KVP door dit optreden de zaken weer geheel open.

De verwachting, dat de commissie-Cals tot een min of meer unaniem en bovendien aanvaardbaar advies zou kunnen komen, is totaal de bodem ingeslagen en de kans, dat een regering — waarin KVP, CHU en VVD met hun afwijzende of argwanende opvattingen de lakens uitdelen — met een vergaand wijzigingsvoorstel zal komen, is minder geworden.

Welke concentratie?

Overigens zijn de argumenten waarmee men naar een districtensysteem streeft, allesbehalve indrukwekkend.

Van de PvdA-zijde wordt voornamelijk naar voren gebracht, dat dan de keus tussen een vooruitstrevende en een rechtse politiek duidelijker zou worden.

Er is niets dat, als men uitgaat van de posities van vandaag, hier ook werkelijk op wijst.

Van PvdA-zijde wordt namelijk gedacht aan een combinatie met PSP, Radicalen en D'66, terwijl de Radicalen van hun kant er ook beslist de Anti-Revolutionairen bij willen betrekken.

Wat die Anti-Revolutionairen betreft: zij hebben het huidige kabinet de loon-minister Roolvink en de huur-minister Schut geleverd, zoals zij in de vorige regering zorgden voor de onderwijs-minister Diepenhorst. Is dat een basis voor vooruitstrevendheid?

D'66 heeft de laatste tijd zijn gezicht ook duidelijker getoond.

Op een NVV-conferentie sprak, naast anderen, de verantwoordelijke man voor het sociaaleconomische beleid van de club, ene Brand, over wie toehoorders de conclusie trokken dat hij nog reactionairder was dan de, ook aanwezige, VVD-er Rietkerk. En bij het atoomdebat deed de D'66-er De Goede zich kennen als een BVD-rechercheur in optima forma, die als voornaamste zorg had of de atoomgeleerden wel voldoende door de geheime politie werden doorgelicht.

Wat de Radicalen betreft — die hebben nog op geen enkele manier duidelijk gemaakt in hoeverre hun program anders is dan dat van Schmelzer of van Roolvink. Op het jongste congres van hun organisatie sprak Bogaers met geen woord over de loonpolitiek, maar hij ontwierp wel veel plannen voor belastingverhoging.

En de inbreng van de PSP strekt zich niet verder uit dan de verachtelijke heer Gortzak, die inderdaad bewezen heeft voor een partijlidmaatschap meer of minder de hand niet om te draaien.

Welk perspectief?

Binnenkort, mogelijk reeds tijdens het drukken van dit nummer van „P en C”, zal de commissie-Cals met haar rapport afkomen.

Dat gaat dan naar Beernink toe, de minister van Binnenlandse Zaken, en wat er daarna gebeurt weet niemand.

Zeker is echter nu reeds, dat de zaken er heel anders voorstaan dan een jaar of wat geleden.

Toen kwam Cals met zijn voorstellen voor een verandering van het kiesrecht en de grondwet, en de pers sprong er op alsof een politieke heilige zich gemeld had.

Lang achtereen ronkte het van de veranderingsdrift, die bij de verkiezingen van vorig jaar haar hoogtepunt vond.

Al die jaren was de Communistische Partij de enige, die zich tegen een wijziging van het systeem verzette en die er ook iets tegen deed.

Wij spraken er over op onze congressen, in openbare vergaderingen en ledenbijeenkomsten. *De Waarheid* liet het punt geen ogenblik rusten, er verschenen diverse geschriften over. Het leek wel eens vechten tegen de bierkaai.

Maar nu, na een aantal jaren, blijkt dat al dat werk niet vergeefs is geweest. Onze argumenten zijn doorgedrongen tot anderen, en tegenstanders die enige tijd lang eensgezind leken, blijken sterk verdeeld te zijn.

De mogelijkheid om een ondemocratische wijziging van het kiesstelsel te voorkomen, lijkt nu reëel. Daarmee wordt ook meer actueel wat wij van het begin af als alternatief hebben gesteld: een nieuwe combinatie, met behoud van het bestaande kiesstelsel.

Nu flirt de PvdA-leiding met rechtse politici van de D'66-groep en van de Bogaers-club, waarbij de PSP als vijgeblad mag dienen.

Werkelijke kansen voor vooruitgang zouden er zijn als de eenheid van de arbeidersbeweging als basis genomen werd, uitgaande van een combinatie van socialisten en communisten, en als op die grondslag de samenwerking zou worden gezocht met andere progressieve stromingen. Massa-actie en een duidelijk program zouden de ruggegraat van die combinatie moeten vormen.

Dan komt er een kans voor flinke vooruitgang op alle terreinen, ook bij de stembus, en dan wordt de mogelijkheid van een andere regeringsvorm tastbaar.

Onder de arbeiders, en in de vakbeweging, tekent een ontwikkeling in die zin zich reeds af.

De tijd rijpt om haar met alle energie verder te stuwen.

M. BAKKER

Karl Marx over wetenschap en vooruitgang

Uit de rede op het jaarfeest van „The People's Paper”, het orgaan van de Chartistenbeweging, op 14 april 1856. Dit blad verscheen van 1852 tot 1858 en stond onder redactie van E. Jones. Marx werkte aan dit blad mee en hielp bij het redigeren ervan.

Aan de ene kant zijn industriële en wetenschappelijke krachten tot leven gekomen, waarvan men in geen enkel tijdperk van de menselijke geschiedenis ooit enig idee heeft gehad. Aan de andere kant zijn er symptomen van verval, die de overgeleverde verschrikkingen uit de laatste tijden van het Romeinse Rijk ver in de schaduw stellen.

In onze tijd schijnt elk ding zwanger te gaan van zijn tegendeel. Wij zien, dat de machinerie, die begaafd is met de wonderbaarlijke kracht om de menselijke arbeid te verminderen en vruchtbaarder te maken, haar laat verkommeren en tot uitputtens toe uitmergelt. De nieuwe bronnen van de rijkdom veranderen door een zeldzame betovering in bronnen van de nood. Het schijnt, dat de overwinningen van de wetenschap gekocht zijn met het verlies van karakter. Naarmate de mensheid de natuur bedwingt, schijnt de mens door andere mensen of door zijn eigen laagheid onderdrukt te worden.

Zelfs het reine licht van de wetenschap schijnt slechts op de donkere achtergrond van de onwetendheid te kunnen oplichten. Alles wat wij uitvinden en heel onze vooruitgang schijnen tot resultaat te hebben, dat ze materiële krachten van een geestelijk leven voorzien en het menselijke leven tot een materiële kracht doen afstompen. Dit antagonisme tussen moderne industrie en wetenschap aan de ene kant en moderne ellende en verval aan de andere kant, dit antagonisme tussen de produktiekrachten en de maatschappelijke betrekkingen van ons tijdperk is een tastbaar, overweldigend en onbetwistbaar feit. Sommigen mogen daarover ach en wee roepen; anderen mogen wensen de moderne technische verworvenheden kwijt te raken ten einde de moderne conflicten kwijt te raken. Of ze mogen zich verbeelden, dat een dergelijke opmerkelijke vooruitgang in de industrie een even opmerkelijke achteruitgang in de politiek behoeft om volmaakt te zijn. Wij van onze kant onderschatten niet de figuur van de arglistige geest, die bij voortdurende in al deze tegenstellingen tot uiting komt. Wij weten, dat de nieuwe krachten van de maatschappij, willen ze het juiste effect krijgen, alleen maar nieuwe mensen nodig hebben die baas over ze worden — en dat zijn de arbeiders.

De radicale studenten en het testament van Marx

Studentenacties zorgen voor een voortdurende stroom van wereldnieuws. De beproefde middelen van het in het nauw gebrachte Gezag, *de gummiknuppel en het waterkanon*, hebben averechtse gevolgen en doen de kracht en de omvang van de acties toenemen. De moralisten van de bullepees roepen ach en wee en keren zich schijnheilig tegen „geweld”, dat juist door de brute politionele repressie wordt uitgelokt. Waar de radicale studenten vandaan komen begrijpen zij niet. Waarom deze studenten Johnson verachten en Ho Chi Minh bewonderen evenmin.

Vietnam heeft hier een doorslaggevende rol gespeeld.

De oorlog in Vietnam is het belangrijkste Amerikaanse exportartikel. Napalm en fragmentatiebommen op Vietnamese dorpen hebben een uitwerking die zich zeker niet tot het strijdtoneel zelf beperkt. Een uitwerking, die precies tegengesteld is aan de bedoelingen van de Amerikaanse strategen. Het is duidelijk, dat de interventie in Vietnam tot doel had even orde op zaken te stellen in een klein en achterlijk Aziatisch land en tevens om de wereld te doordringen van de superieure slagkracht van de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Het is anders uitgepakt. Niet alleen zag Johnson zich een militaire nederlaag toegebracht, niet alleen is de Amerikaanse economie ernstig aangeslagen en wankelt de eens almachtige dollar, maar het *kapitalistische systeem zelf* is op ongekende manier in opspraak geraakt.

De Duits-Amerikaanse hoogleraar *Herbert Marcuse* heeft dat op de volgende manier tot uitdrukking gebracht: „*Als in dit opzicht Vietnam in genen dele slechts een willekeurige gebeurtenis van de buitenlandse politiek is, maar met het wezen van het systeem verbonden is, zo is het misschien ook een keerpunt in de ontwikkeling van het systeem, misschien zelfs het begin van het einde.*”

Marcuse is een man, die een grote invloed uitoefent bij de radicalisering van de Duitse studentenoppositie.

Vooral namelijk in de kring van intellectuelen en studenten heeft de Vietnamese oorlog een ideologische storm ontketend. En het moet wel worden aangenomen, dat deze storm niet zal gaan liggen ook al zou Johnson morgen tot de aftocht worden gedwongen.

De kritiek op het Amerikaanse optreden in Vietnam begon in deze groepen veelal als het op humanitaire gronden afwijzen van een bepaald aspect van de Amerikaanse buitenlandse politiek. De escalatie van de vernietiging veroorzaakte ook een escalatie van de kritiek. Vietnam werd een demonstratie van het imperialisme in actie. De betogers tegen de oorlog merkten dat zij niet optraden tegen een toevallige uitwas, maar tegen een wezenlijk onderdeel van het gehele systeem. Zij zagen plot-

seling, dat zij in een fundamentele tegenstelling waren komen te staan tot de bestaande maatschappelijke orde.

Het protest tegen de Amerikaanse politiek leidde er toe, dat steeds grotere groepen de zijde van de Vietnamezen kozen en zich solidair verklaarden met het Bevrijdingsfront, het Noord Vietnam van Ho Chi Minh, en de gehele door het imperialisme uitgebuite derde wereld. De gewapende strijd in de tropische gebieden, de traditionele wingewesten van de kapitalistische landen, heeft een belangrijke impuls gegeven aan de politieke strijd in de metropolen zelf en heeft er toe bijgedragen de klassentegenstellingen in de westelijke landen duidelijker te voorschijn te brengen.

De studentenacties blijven dan ook niet beperkt tot buitenlands-politieke onderwerpen. Waar studenten voor hun eigen belangen optreden, voor de verbetering van universitaire wan-toestanden, komen zij in rechtstreekse oppositie tegenover de kapitalistische staatsmacht.

— Agitatie tegen de achterlijke toestanden die het Franse hoger onderwijs kenmerken, leidt als reactie op het politiegeweld, tot een regelrechte confrontatie met het gaullistische regime.

Massale demonstraties zijn het antwoord op De Gaulle's gummiknuppel, waardoor onder meer diens prestige als „wereldvredestichter” ernstig wordt beschadigd.

— De moordaanslag op Rudi Dutschke brengt heel West-Duitsland en West-Berlijn in opschudding. Kiesinger en Schütz, premier en regerende burgemeester van Berlijn breken hun vakantie af. Woedende studentendemonstraties beheersen de straten en hebben de grofste politierepresailles tot gevolg.

— Linkse studenten vormen in de Verenigde Staten een van de belangrijkste tegenkrachten tegen de Vietnamese oorlog. Een anti-oorlogscandidaat voor het presidentschap als McCarthy kan — vooral dankzij de steun van studentenactivisten — buiten de bestaande partijorganisaties om, landelijke invloed winnen, de zogenaamde „kinderkruistocht”.

— Studentenacties in Leuven brengen onder het motto „Bourgeois buiten” de Belgische regering ten val.

— Naast arbeiders zijn het de studenten, die in Franco Spanje het spits afbijten in de strijd tegen de fascistische dictatuur.

— In Italië vinden bloedige botsingen plaats bij demonstraties van studenten, die voor democratisering van het hoger onderwijs optreden.

— In Nederland vindt een snelle ontwikkeling naar links plaats en werd de Studenten Vakbeweging bij de laatste verkiezingen de grootste studenten „partij”.

— Ook in Oost-Europa, in Tsjechoslowakije en Polen spelen studenten een belangrijke rol in de strijd tegen ontvaardings-verschijnselen.

Er is hier tot nu toe van „studentenbeweging” gesproken, maar deze term is slechts ten dele passend. Studenten spelen een belangrijke rol, zonder dat de beweging beperkt blijft tot degenen die universitair onderwijs volgen. Door eenzijdig de nadruk

te leggen op het aandeel van de studenten, wordt niet alleen een onjuiste indruk gewekt, maar wordt ook een tegenstelling gesuggereerd tussen studenten en andere jongeren.

Vroeger bestond er inderdaad, door een min of meer geslaagde maatschappelijke isolering van de studenten, een grote afstand. Een van de wezenlijke kenmerken van de huidige beweging is echter, dat deze afstand veel aan betekenis heeft ingeboet. De universitaire studenten, dat wil zeggen de vooruitstrevende groepen onder hen, willen van een maatschappelijke isolering niet meer weten. Typerend daarvoor is bijvoorbeeld de opvatting van de Nederlandse Studenten Vakbeweging, dat sociale voorzieningen voor studenten in de algemene voor ieder geldende voorzieningen en regelingen moeten worden ingepast. Hier lag ook in het kader van het congres van de Nederlandse Studenten Raad een breekpunt met de rechtse studentengroeperingen.

Anderzijds blijkt, dat vele (middelbare) scholieren en studerende aan kweek- en vakscholen, hogere beroepsopleidingen zowel als uiteraard delen van de werkende jeugd, actief zijn samen met de studenten.

In feite hebben wij hier te maken met een proces van politieke bewustwording van een nieuwe generatie, waarin de Vietnamese oorlog een sleutelrol vervult.

Vooraf opmerkelijk is daarbij het verschil met de generaties, die in de periode van de koude oorlog opgroeiden en op de toen georganiseerde verkramping van het geestelijke leven, voor een groot deel met politieke passiviteit reageerden.

De politieke bewustwording, zoals die zich nu voltrekt, heeft alle chaotische kenmerken van een snelle beweging — in tegenstelling met de stagnatie die de koude oorlog kenmerkte.

Onder invloed van het extremistische gedrag van het Amerikaanse imperialisme vindt een snelle ontwikkeling naar links plaats. Dit gebeurt zowel in de breedte, dat wil zeggen steeds bredere groepen en lagen omvattend en met name zich ook in Christelijke en Katholieke kring manifesterende*), alsook in de diepte, dat wil zeggen, dat de linkse groepen zich steeds radicaler in anti-kapitalistische zin gaan opstellen. Het misbruik van het begrip „radicaliteit” door allerlei rechtse figuren spreekt in dit verband boekdelen. Met behoudzucht hoeft men bij de jonge generatie niet aan te komen, een omstandigheid die vele politici naar halsbrekende woordacrobatiek doet grijpen.

Tekenend voor deze radicalisering is ook, dat sommige personen en groepen buiten de communistische beweging zich op het marxisme, het marxisme-leninisme of het communisme gaan beroepen, in die mate, dat wel haast van een nieuw modeverschijnsel moet worden gesproken. Maar mode of geen mode, het is in deze omstandigheden nodig onder nieuwe lagen van de bevolking duidelijk te maken, dat iedereen die serieus tegen het kapitalistische systeem wil vechten in de communistische beweging thuis hoort.

*) Dit jaar verwierf de studentenvakbeweging aan de confessionele universiteiten van Amsterdam, Nijmegen en Tilburg de absolute meerderheid.

Gesteld tegenover de radicalisering van de jeugd, wordt er door degenen, die de grote publiciteitsmedia bespelen, veel in het werk gesteld om het tot stand komen van een bondgenootschap van deze nieuwe groepen van links met de georganiseerde arbeidersbeweging tegen te werken.

Een kras staaltje daarvan kon waargenomen worden rond de in Amsterdam gehouden straatcollecte door het comité „Hulp Bevrijdingsfront Vietnam”. Dit comité, waarin de CPN samenwerkt met een aantal linkse studenten en jeugdorganisaties alsook met een aantal bekende leden van de PvdA, zag zich geplaatst tegenover een uiterst scherpe publiciteitsboycot. Is het feit dat in de hoofdstad van het land een collecte werd gehouden ten bate van het Bevrijdingsfront waaraan zo'n tachtigduizend mensen bijdroegen op zich zelf al nieuws van betekenis, het feit dat voor deze collecte een samenwerking tot stand gekomen was tussen de actiefste vertegenwoordigers van de jeugd en studenten en de CPN, moet daarenboven meer dan interessant zijn voor publiciteitsmedia, die altijd een verwoede jacht maken op ook maar het geringste staaltje „politieke vernieuwing”.

Toch bleek dat deze collecte in de nieuwsvoorziening geheel werd weggemoffeld, terwijl in de minimale berichtjes waartoe men zich verplicht achtte, zorgvuldig het aandeel van de CPN werd weggecensureerd. Een dergelijke verkrachting van de openbare meningsvorming is tekenend voor de omvang, die de gelijkschakeling van pers en omroepverenigingen aanneemt. En het is vooral een bewijs van de angst, die in rechtse kringen bestaat, dat de geheiligde grenslijnen zoals die in de koude oorlog werden gedecreteerd, door een nieuwe generatie omver gelopen zullen worden.

De houding die wordt aangenomen tegenover de radicaliserende jeugd en studentengroeperingen, door degenen die de publiciteitsmedia beheersen, wordt door Marcuse omschreven als: „repressieve tolerantie”. Een woordvoerder van de overkoepelende Westduitse studentenorganisatie, waarin sedert kort een linkse meerderheid bestaat, (hetgeen een opmerkelijke doorbraak genoemd moet worden, omdat deze organisatie in het verleden altijd een ultrareactionaire rol gespeeld heeft) omschreef de situatie als volgt: „hier bij ons kan men zijn mening zeggen, maar wat helpt dat als wij daardoor niets veranderen kunnen”. Herbert Marcuse zelf verklaarde dat hij „wat de macht betreft zonder ook maar de geringste invloed is. Integendeel de (kapitalistische) macht kan het zich permitteren, dat ik hier rondloop en alles zeggen kan, omdat zij heel precies weet, dat zij voor de professor niet bang behoeft te zijn”.

De vorm van tolerantie, waarbij allerlei schilderachtige figuren voor de camera's gehaald worden om linkse uitlatingen te doen registreren, kennen wij hier in Nederland zeer goed. Hoe schilderachtiger, hoe toleranter. Maar ook heel zinnige dingen van de kant van de woordvoerders van de jeugd en studenten-

beweging worden vaak via de massamedia verbreed. Hier ligt een duidelijk verschil met de straffe publiciteitsboycot welke ten opzichte van communistische organisaties wordt gehanteerd. Het beste kan dit systeem dan ook *selectieve tolerantie* genoemd worden.

Zelfs een actie als het ophangen van plakkaat „*Johnson oorlogsmisdadiger*”, die toch in zijn opzet een duidelijke uitdaging betekent voor het met de Amerikaanse agressors collaborerende staatsapparaat, vermocht slechts een relatief milde repressie op te roepen, waarbij het aantal vervolgd werd gehouden.

Ongetwijfeld speelt bij deze milde reacties het feit een rol, dat het politionele en justitiële apparaat hier geconfronteerd wordt met zonen en dochters uit families met maatschappelijk aanzien. De hoop zal wel leven, dat het om voorbijgaande agitatie gaat, een jeugdzonde, die de betrokkenen spoedig weer berouwvol terug zal voeren in het gareel van burgermaatschappij en fatsoen. In samenhang met dit soort overwegingen heeft deze selectieve tolerantie echter duidelijke politieke bedoelingen:

In de eerste plaats wordt de gelegenheid geboden ongehinderd stoom af te blazen, wat na enige tijd wel tot gevoelens van hulpeloosheid moet leiden. Deze komen bijvoorbeeld tot uiting in de bekende uitspraak van de voormalige provo-profeet Roel van Duin: *wie onder politiebegeleiding demonstreert, is als een gevangene die aan de hand van zijn cipier gelucht wordt.*

Het is begrijpelijk, dat in de jeugd- en studentenbeweging, na een zeer driftige activiteit op het vlak van demonstraties, protestvergaderingen, teach-in's, waarbij toch geen enkele fundamentele verandering kon worden bewerkstelligd, gevoelens van machteloosheid de kop beginnen op te steken.

Een machteloosheid, die kan overgaan in apathie en zelfs ontgoocheling, waarmee dan inderdaad het doel bereikt is: een spontane radicaliteit te neutraliseren.

In de tweede plaats biedt een systeem van geleide publiciteit de mogelijkheid een onrijpe radicale beweging te manipuleren en onder pseudo-radicalen leuzen voor het karretje van reactionaire doelen te spannen.

Typerend hiervoor is de provo-beweging, die op een vloedgolf van publiciteit omhoog dreef. Deze beweging ontleende een tijdelijke populariteit bij bepaalde lagen van jongeren aan een (ongerichte) opstandigheid ten opzichte van iedere vorm van gezag. Al spoedig bleek echter, dat deze opstandigheid met behulp van opgeschroefde republikeinse leuzen in een richting gestuurd werd, welke door reactionaire groepen kon worden benut. In plaats van mobilisatie tegen reële kapitalistische machtsstructuren, brachten de provo's het niet verder dan te worden gebruikt als hulpstroep van degenen, die de linkse beweging probeerden te verdelen met een kunstmatige koningskwestie.

Ook op deze manier moest het natuurlijk al spoedig tot ontmoediging en toenemende verwarring en desoriëntering komen. De provo-beweging ging daarna machteloos ten onder en haar lijsttrekker bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen

Bernard De Vries bleek een ééndagsrevolutionair. De witte fiets hing hem al snel de keel uit en op het ogenblik mag hij in Rome in jammerlijke commerciële films de playboy uithangen. *In de derde plaats* wordt de selectieve tolerantie gebruikt om, zoals al werd aangeduid, de beweging van de jongeren te plaatsen tegenover de arbeidersbeweging.

De indruk wordt geschapen, dat de studenten de enige groep vormen die zich, bijvoorbeeld voor Vietnam, inzet. Waaruit dus zou volgen, dat zij de nieuwe voorhoede zijn en dat de arbeiders verworpen zijn tot een slechts voor eigenbelang bezorgde conservatieve groep.

Hierbij wordt aangeknoopt bij sluimerende gevoelens van wederzijds wantrouwen tussen arbeiders en intellectuelen. Oude elite-sentimenten, die de ruggegraat vormen van de superioriteitscultus van reactionaire corpstudenten, worden opgerakeld om in linkse verpakking dienst te doen voor het propageren van het beeld van de student als superrevolutionair, die de arbeiders wel eens eventjes zal leren hoe de revolutie gemaakt moet worden.

Bovendien wordt het perspectief van de voltooide technische revolutie, de complete automatisering, opgeroepen om de arbeiders met terugwerkende kracht als klasse op te heffen. Zeer uitdagend werd dit onder woorden gebracht door Leopold De Buch in het *Hollands Maandblad*: „*Er is op het ogenblik in onze maatschappij al nauwelijks een werkelijk proletariaat meer; er is geen helderziendheid voor nodig om te voorspellen dat er binnen afzienbare tijd geen arbeiders meer zullen bestaan. Dit is voor iedereen duidelijk die de moeite neemt erover na te denken, behalve voor de socialisten, uit eerbied voor de overgeleverde teksten*”.

Hij voegde daar nog aan toe „*het wordt tijd dat iemand eens de moed heeft om te zeggen dat arbeiders op weg zijn om de meest geboorneerde, kleinburgerlijke en rassistische groep te worden die er in onze maatschappij te vinden is*”.

Een reactionair blad als de *Haagse Post* laat in dit verband graag de ASVA-voorzitter Peter Cohen (lid van de Studenten Vakbeweging) aan het woord in een discussie over de vraag: „*Hoe conservatief is de arbeider?*” De opzet van een dergelijke discussie is veelbetekenend. De *Haagse Post* — het blad van Brugsma en Hilterman — doet het plotseling voorkomen alsof het zich bezorgd maakt over het mogelijke conservatisme van de arbeiders! Een onbedaarlijke grap, die het blad zich, bij gebrek aan arbeiderslezers, wel meent te kunnen permitteren.

Uit liefde voor het studentenradicalisme stelt de *Haagse Post* trouwens zijn kolommen al evenmin open. Wie Hilterman voor de AVRO-microfoon heeft horen balken over de studentenacties in West-Duitsland, hoeft daar niet over te twijfelen. Het doel dat hier nagestreefd wordt, past precies in de fameuze Springer-ideologie: het gaat hier om een poging studenten in een schijnradicale positie tegenover de arbeiders te lokken.

Peter Cohen heeft zich overigens een goed eind in die richting laten meentrekken. „*De arbeiders willen helemaal de kwestie waar het werkelijk om gaat niet inzien* (de machtsverhoudin-

gen). *Ze zijn versjacherd aan het systeem en ze proberen uit het systeem meer geld voor zichzelf te halen*".

„De studenten”, aldus nog steeds Peter Cohen, „willen voornamelijk machtsverhoudingen veranderen”. Hier bloeien dus de tegenstellingen tussen de „revolutionaire studenten” en de „conservatieve arbeiders” in optima forma.

Katalysator

De grote aandacht die in de publiciteit aan de nieuwe radicaliserende jeugd en studentenbewegingen wordt besteed is te begrijpen. Evenzo is het begrijpelijk, dat de betrekkelijk welwillende aandacht, die woordradicaliteit in de huidige omstandigheden geniet, direct omslaat in felle haat, als er metterdaad aan de pilaren van de macht wordt gerammeld, zoals de West-Duitse jonge generatie doet en zoals ook in Parijs gebeurt.

Wie zich werkelijk een onverzoenlijk tegenstander van het heersende systeem betoont, kan inderdaad rekenen op precies dezelfde behandeling als tot dusver voor de radicale arbeidersbeweging werd gereserveerd: *bestrijding met alle middelen*. In West-Duitsland is het woord student zelfs tot een scheldwoord geworden, zoals eerder communist en daarvoor Jood. De politie is met bruut geweld ingezet om de eigendommen van Springer te beschermen. Een aanval op het bezit van Springer is ook inderdaad een kritiek op de kapitalistische machtsverhoudingen als zodanig. Nu is Springer nog niet onteigend, maar door het tegen de studenten ingezette geweld, is wel een situatie ontstaan, die voor het voortbestaan van de kapitalistische macht, van veel ernstiger consequentie zou kunnen zijn. De bezittende klasse heeft zich geplaatst tegenover haar eigen opgekweekte intelligentia. De geestelijke macht van het regime van Kiesinger kan echter niet alleen met waterkanonnen en traangas gehandhaafd worden. Zonder de morele ondersteuning van met hem verbonden intellectuele en culturele groepen staat Kiesinger in zijn kale Notstands-hemd.

Zo slaan dus de Westduitse machthebbers niet zo zeer de studenten in elkaar, want die hebben er blijk van gegeven tegen een stootje te kunnen, maar zij leggen de bijl aan hun eigen toekomstperspectief.

De algemene betekenis van de opstand van de jonge en studerende generatie tegenover de vanzelfsprekendheid van de kapitalistische macht is moeilijk te overschatten. De ideologische macht van het kapitalisme is hier in het geding, omdat deze zonder de (passieve) steun van een overwegend deel van de intellectuelen niet te handhaven is. In dit licht moet men dan ook de verbeterde pogingen zien, de opstandigheid van de jongeren in onschadelijke banen te leiden, of door desillusies de bodem in te slaan. Vooral is dit het geval, omdat in het hoogontwikkelde kapitalisme de ontwikkeling van wetenschap en techniek een levensvoorwaarde is, en de maatschappelijke rol van intellectuelen alleen maar toeneemt.

Hieruit volgt echter omgekeerd nog niet, dat aan de studenten en intellectuelen in dit stadium de sleutelrol toevalt bij het tot stand brengen van maatschappelijke veranderingen.

Het is vele malen gebleken, dat studenten in een bepaalde situatie wel de impuls kunnen geven voor het op gang komen van een omwenteling en door straatdemonstraties aanvankelijk het gezicht daarvan kunnen bepalen, maar dat zij niet in staat zijn de ontwikkeling duurzaam te beïnvloeden, of zelfstandig in de hand te houden.

Als aparte maatschappelijke laag blijken studenten *niet* een beslissende sociale rol te kunnen spelen en als zij zich niet met andere groepen weten te verbinden, zal de omwenteling waartoe zij hebben bijgedragen geheel aan hun controle ontsnappen. Studenten speelden bijvoorbeeld een belangrijke rol bij het ten val brengen van dictatoriale regimes als van Peron, Jiminez, Diem, Rhee in respectievelijk Argentinië, Venezuela, Vietnam en Zuid-Korea, maar aan de regimes die daarvoor in de plaats kwamen vermochten zij niet bij te dragen, integendeel, vrijwel niets van de idealen waarvoor zij in opstand waren gekomen werd verwerkelijkt.

De 26ste Juli-beweging van Fidel Castro is één van de weinige voorbeelden van intellectuelen en studenten die de leiding behielden van een door hen begonnen omwenteling, maar Castro bracht dan ook een bondgenootschap met de boeren tot stand en versmolt zijn beweging met de communistische partij.

Bij de recente in geheel andere omstandigheden tot stand gekomen veranderingen in Tsjechoslowakije, speelden studenten en intellectuelen aanvankelijk een opvallende rol, waarna bleek dat hun drijfveren door belangrijke bevolkingsgroepen werden gedeeld. De bekende Tsjechische hoogleraar Goldstücker spreekt over hun rol als die van een *katalysator*. In een interview zei hij „*U moet het aandeel van de intellectuelen in de huidige hervormingsgolf niet overschatten. De intellectuelen hebben voortgebouwd op een reeds sluimerend publiek ongevoegen. Zeker, de intelligentia heeft veel gedaan, maar zij fungeerde als katalysator in een proces dat al enkele jaren op gang was*”.

Een dergelijke op-gang-brengende functie hebben ook de studentenacties in West-Duitsland, die pas een doorslaggevende betekenis zullen kunnen krijgen als de studenten zich verder met andere bevolkingsgroepen verbinden en met name met de arbeidersbeweging. Zoals ook de studentenacties in Frankrijk doorslaggevend aan kracht wonnen toen de vakbonden hun gewicht in de strijd wierpen.

Een soortgelijke betekenis kan de activiteit van de radicale jeugd- en studentenorganisaties ook in ons land krijgen. Op zichzelf is dat in de Nederlandse verhoudingen nieuw. Studenten en intellectuelen hebben in ons land traditioneel een bevoorrechte elite-positie ingenomen. Deelname aan het Hoger Onderwijs bleef, tot zelfs na de tweede wereldoorlog, een privilege van een maatschappelijke toplaag. De universiteit was van oudsher een van de maatschappij afgewende ivoren toren. Broedplaats van reactionaire uitverlokkenheidsideën en

speelplaats van in bekrompen conservatisme rondwentelende corpsstudenten.

In de laatste tien jaar vooral, is in deze situatie een drastische verandering gekomen. De technisch-wetenschappelijke ontwikkeling vroeg en vraagt een groeiende stroom van academisch gevormden om het aanwassende machinepark te beheren en het voor deze ontwikkeling noodzakelijke wetenschappelijke onderzoek te verrichten.

Dat heeft er toe geleid, dat de maatschappelijke positie van de intellectuelen en studenten ingrijpend is veranderd. Steeds meer technisch en wetenschappelijk geschoolden vinden een arbeidsplaats in de grote bedrijven. Hoewel het percentage arbeiderskinderen aan de universiteiten nog steeds gering is, gaan steeds meer kinderen uit de middengroepen studeren en hebben daartoe van regeringswege financiële steun nodig. Zo wordt het wereldbeeld van de *hedendaagse student* niet langer beperkt door de eerbiedwaardige muren van een eeuwenoude universiteit of sociëteit. Zijn leren is niet langer onbezorgd spelen onder bescherming van het geld van thuis, maar hij is afhankelijk van het ministerie van Onderwijs, dat willekeurig zijn rijksstudietoelagen verlaagt. Zijn toekomst is niet langer die van een geëerd dorpsnotabel, maar hij is afhankelijk geworden van het personeelsbeleid van enkele grote bedrijven. Zijn leermeester is nog steeds een man op een hoog voetstuk, maar waar vroeger tientallen studenten hun plaats vonden, verdringen zich nu honderden. Hij is slachtoffer van een soms hopeloos falend onderwijssysteem dat uit een voorbij tijdperk dateert, maar bij gebrek aan initiatief en geld nog steeds zo goed en zo kwaad als het gaat voortploetert. De universiteit is een kreunend massabedrijf. Ook de studentenorganisaties zijn natuurlijk aan deze situatie aangepast en de tijd van de barre folklore en het primitieve inwijdingsritueel is definitief voorbij. De moderne studentenorganisaties staan midden in de maatschappelijke stroomversnelling. Leiden is niet langer het middelpunt van de studentenwereld, maar om beurten is dat Saigon, Havana, Berlijn, Amsterdam, Parijs.

Hoe conservatief is de student?

Wie tot de dwingende conclusie gekomen is, dat de gehele maatschappelijke structuur niet deugt, staat voor de taak aan de strijd voor verandering deel te nemen. Veel linkse studenten zijn tot deze conclusie gekomen en daarmee voor de vraag, hoe die strijd georganiseerd moet worden. Het is vanzelfsprekend dat zij dan in de eerste plaats in de arbeidersbeweging een bondgenoot herkennen. Niet alleen vanzelfsprekend omdat studenten als aparte groep nooit voldoende krachten zullen kunnen mobiliseren en daarom wel aansluiting bij andere groepen moeten zoeken, maar ook omdat de maatschappelijke ontwikkeling hen steeds meer objectief in dezelfde klassepositie doet belanden. In de moderne industrie worden steeds meer hooggeschoolde krachten ingezet. Academics, die hun arbeids-

kracht aan het bedrijfsleven verkopen, nemen uiteraard geen andere maatschappelijke positie in dan arbeiders die het zelfde moeten doen. De hooggekwalificeerde arbeidskracht van de academicus staat zelfs aan een relatief scherpere uitbuiting bloot.

Het wantrouwen, dat van oudsher tussen intellectuelen en arbeiders bestaat en een aanzienlijke wederzijdse onbekendheid, blijft tot op heden nog vaak de bewustwording van de gemeenschappelijke klassepositie remmen.

Juist op dit wantrouwen wordt gespeeld als kunstmatig de „revolutionaire studenten” tegenover de „conservatieve arbeiders” worden geplaatst.

Als de vraag gesteld wordt hoe conservatief de arbeiders wel zijn, dan is de tegenvraag: *hoe conservatief zijn de studenten nog?*, veel klemmender.

De verschillende studentenorganisaties hebben in de laatste jaren in ons land een opmerkelijke activiteit aan de dag gelegd en het is ontegenzeggelijk een feit, dat er meer studentendemonstraties zijn geweest dan arbeidersdemonstraties. Maar het aantal demonstratie-manuren is geen beslissende maatstaf. Het kapitalisme valt niet als het kritieke aantal demonstratie-uren is volgemaakt.

Studenten en natuurlijk jongeren in het algemeen vormen een mobiele groep, open voor actievormen met een spontaan karakter en met veel vindingsrijkheid wat agitatievormen betreft. Studenten en intellectuelen kunnen in vergelijking met andere bevolkingsgroepen en zeker vergeleken met arbeiders, veel gemakkelijker over het gesproken en geschreven woord beschikken, wat in de publiciteit van groot voordeel is.

Toch ligt hier niet de maatstaf waarmee over progressiviteit of conservatisme besloten kan worden.

Het moet daartegenover bij studenten een duidelijke vorm van conservatisme genoemd worden, als de loon- en vakbondsstrijd als een soort *versjacheren* aan het kapitalistische systeem wordt gezien. Dat is met name een duidelijk onvermogen om de revolutionaire kern, het klassestrijdkarakter van arbeidersactie, te onderkennen.

Als Peter Cohen in de *Haagse Post* de arbeiders het verwijt voor de voeten werpt, dat „ze proberen uit het systeem meer geld voor zichzelf te halen”, dan geeft hij daarmee te kennen, dat hij eenvoudig niet weet waar hij het over heeft, als hij zegt machtsverhoudingen te willen veranderen.

Wat anders dan de kapitalistische machtsverhoudingen wordt hier in het geding gebracht?

Een demonstratie van dertigduizend bouwvakkers is een indrukwekkend stuk machtsontplooiing, waarmee tot uitdrukking wordt gebracht, dat men niet van plan is zich de wet te laten voorschrijven door een regering, die slechts grote kapitalistische belangen vertegenwoordigt. Wie desondanks over conservatisme spreekt, kan niet direct competent geacht worden om het vaandel van de revolutie over te nemen. In plaats daarvan kan hij zich Marx' uitspraak over Proudhon aantrekken: „van een man die de huidige maatschappelijke omstandig-

heden niet begrepen heeft, mag nog minder begrip van de beweging, die deze maatschappij omver wil werpen, verwacht worden".

Studenten speelden een sleutelrol in de revoluties van 1848 in Duitsland en Oostenrijk. Studentenactivisme is geen recente uitvinding. Marx was toen een radicale intellectueel, die niet teleurgesteld over het conservatisme van de arbeiders jammerde, maar integendeel de revolutionaire potentie van de toen nog erbarmelijk zwakke arbeidersbeweging onderkende.

Het zelfde inzicht is ook nog heden de toetssteen van iedere ernstig te nemen revolutionaire conceptie. In de afgelopen honderdentwintig jaar is veel veranderd. De kapitalistische uitbuiting vindt — tenminste in de westelijke landen — niet langer plaats op het niveau van een tot pauperdom neergedrukt, in lompen gehuld proletariaat, die onderdrukkingsvorm is verplaatst naar de tropische landen. In het hoog ontwikkelde monopolistische kapitalisme wordt met meer vrucht de geschoolde arbeidskracht uitgebuit, met inbegrip ook van vele technisch en wetenschappelijk geschoolden. Dat laatste is ook een van de kardinale veranderingen van deze eeuw.

Met andere woorden: er zijn niet langer slechts subjectieve redenen voor intellectuelen en studenten zich met de arbeidersbeweging te verbinden, — zoals in de tijd van Marx — er liggen nu ook duidelijke objectieve gronden voor een dergelijk bondgenootschap.

De onvervangbare betekenis van Marx is, dat hij het socialisme uit het doolhof der dromen en wenselijkheden verdreef met hulp van een wetenschappelijke maatschappijkritiek. Ook nu geldt nog volledig, dat de strijd voor het socialisme slechts mogelijk is op basis van een diepgaande kennis van de sociale, economische, politieke en culturele ontwikkelingen. De arbeidersbeweging kan die kennis niet doelmatig verwerven zonder het onderzoek van met haar verbonden intellectuelen. De huidige radicaliseringsbeweging onder studenten is daarom een ontwikkeling waaraan grote betekenis moet worden gehecht. De verbinding van een, zijn inzicht verdiepend, wetenschappelijk socialisme met de arbeidersbeweging, is, zoals ook in het verleden gebleken is, de voorwaarde voor een doelbewuste en gerichte strijd voor het socialisme. Het marxisme moet verder ontwikkeld worden, zeker in de hoogontwikkelde westelijke landen. Een nieuwe laag van revolutionaire intellectuelen zal daaraan een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Opmerkelijk is echter, dat de leidingen van een aantal communistische partijen voor dergelijke — volkomen natuurlijke — feitelijkheden blind blijken.

Kurt Hager, de man die in de DDR de ideologische vraagstukken oplost, pakte onlangs in een rede voor het centraal comité van de SED, hevig uit tegen „linkse” intellectuelen, die in West-Duitsland actief zijn. Waarom? Deze intellectuelen willen de, volgens Hager, „historische waarheid” niet zien, dat de Sowjet-Unie, de DDR en andere socialistische landen, „in theorie en praktijk de voltrekkers van Marx' erfenis zijn”. (Tsje-

choslowakije is inmiddels door Hager uit het testament geschrapt.)

De leiding van de Franse communistische partij bewees het met deze stelling eens te zijn, toen zij zich tegen de recente studentenacties opstelde en deze veroordeelde als kwasi-revolutionaire agitatie van „zonen van de bourgeoisie”, waarmee slechts het gaullisme in de kaart gespeeld zou worden!

Waarmee het, door de CPSU-leiding zo geliefde, gaullistische regime het meest in de kaart gespeeld wordt is duidelijk. Duidelijk is ook de belachelijkheid van de visie, waarin de ontwikkeling van het marxisme blijft voorbehouden aan Oosteuropese bureaucratische apparaten. Ter gelegenheid van herdenkingen en parades wordt men in de Oosteuropese hoofdsteden niet snel moe bij het produceren van aan de marxistische terminologie ontleende woordbombast.

Met de erfenis van Marx heeft dat net zoveel te maken als diens grafsteen met het wetenschappelijk socialisme.

ANDRÉ DE LEEUW

Tsjechoslowakije en zijn weg naar het socialisme

Twintig jaar na de spannende dagen van februari 1948, toen de Tsjechoslowaakse werkers de overwinning op de kapitalistische reactie behaalden, is Tsjechoslowakije opnieuw het middelpunt van de aandacht. De gebeurtenissen van de laatste maanden hebben, zoals toen, het gehele land in beweging gebracht en zullen ongetwijfeld grote invloed uitoefenen op de ontwikkeling van het socialisme en van het marxisme-leninisme. Ze waren een reactie op het proces van revisionistische verworping, waartegen de massa's en de communisten gingen optreden. De uitvoerders van de revisionistische politiek werden door hen opzij geschoven en er werd een nieuwe weg ingeslagen, in overeenstemming met de omstandigheden van het eigen land en die een nieuwe inhoud geeft aan de lange tijd geschonden socialistische normen.

In de afgelopen jaren was het duidelijk geworden, dat de revisionistische politiek een crisistoestand opriep en allerlei zich verscherpende tegenstellingen verwekte. Dit kwam tot uiting op alle gebieden van het economische, politieke en culturele leven.

Op economisch gebied trad reeds sinds het begin van de jaren zestig verstarring en stagnatie in de groei op. De fabrieken werden onvoldoende gemoderniseerd en omdat er niet gewerkt werd met de nieuwste techniek bleef ook de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit achter. Het gevolg was, dat een werkelijke verbetering van het levenspeil uitbleef. Op het gebied van de woningbouw ontstond een toenemende achterstand.

De werkmethoden in de Comecon (de organisatie voor economische samenwerking van de Oosteuropese landen, die zich echter in hoofdzaak richt naar de behoeften en inzichten van de leiding in de Sowjet-Unie) verslechterden de toestand nog. De Tsjechoslowaakse produkten werden tegen naar verhouding lage prijzen naar de partnerlanden uitgevoerd, terwijl voor de invoer van grondstoffen, die in het bijzonder uit de Sowjet-Unie kwamen, hoge bedragen moesten worden betaald. Terzelfder tijd werd de handel met de markten in industrieel ontwikkelde kapitalistische landen geblokkeerd, aanvankelijk door de embargomethoden van het Westen en nadien door de praktijken van de Comecon. Daardoor werden alle traditionele economische verbindingen van Tsjechoslowakije, dat als klein maar industrieel ontwikkeld land groot belang heeft bij de export, verbroken. Er ontstonden daardoor deformaties in de economische groei, verergerd nog door de chaotische prijsverhoudingen in de Comecon. Zo lagen als gevolg van de hoge prijzen van het uit de Sowjet-Unie ingevoerde ijzererts de binnenlandse staalprijzen in Tsjechoslowakije 35 procent hoger dan in West-Europa. Bij verkopen in het buitenland, die toch noodzakelijk waren, werd aldus een groot verlies geleden. Ook

bij andere produkten deden zich zulke gevallen voor — in feite bestonden er voor ieder produkt andere verrekeningskoersen voor de valuta in de Comeconlanden.

Op politiek gebied manifesteerde de verstarring zich in het in toenemende mate werken met directieven, met bevelen, zonder de massa van de werkers in te schakelen bij het leren kennen en oplossen van de opdoemende problemen. In staats- en partijorganen leidde dit tot verregaande bureaucratisering, schending van socialistische wetten en marxistisch-leninistische beginselen. Op bijzonder schrijnende wijze is dit tot uiting gekomen in en scène gezette politieke processen, waarbij zelfs doodvonnissen werden uitgesproken en voltrokken, en daarna in de weerstand tegen de herroeping van de vonnissen en de rehabilitatie van de slachtoffers.

Op cultuurgebied werd de vrijheid van creatief werk in de kunst en van wetenschappelijk onderzoek, die onontbeerlijk zijn voor de ontwikkeling, aan banden gelegd. Dit heeft het uitwerken en het invoeren van nieuwe technische en industriële methoden en van nieuwe planningsystemen belemmerd. Daardoor is Tsjecho-Slowakije zelfs in takken, waar het traditioneel een vooraanstaande rol vervulde, ten achter geraakt. Terwijl de betekenis van atoomenergie snel toeneemt heeft de rol van Tsjecho-Slowakije zich hoofdzakelijk beperkt tot het optreden als leverancier van uranium aan de Sowjet-Unie.

In de buitenlandse politiek ontbrak het volkomen aan initiatieven — ze had geen eigen inzicht. Het kwam er op neer, dat het optreden in internationale kwesties volkomen werd gesynchroniseerd met de standpunten, die in de Sowjet-Unie werden ingenomen. De toenmalige minister van buitenlandse zaken trok de revisionistische lijn in de grote wereldproblemen zonder meer door, zonder dat er, zoals thans aan het licht gekomen is, in het eigen land zelfs maar besprekingen aan werden gewijd . . . Dit trad zeer duidelijk aan de dag in de Europese vraagstukken, waarin de houding volkomen steriel was en tijdens de crisis in het Midden Oosten, toen kritiekloos elke stap van de Sowjet-leiding werd nagebootst.

Door de miskennis en schending van de leninistische nationaliteitenpolitiek was er ook een verwrongen verhouding tussen de Tsechen en de Slowaken ontstaan. De rechten van de Slowaken, die in de verklaring van Kosice van februari 1945, aan de vooravond van de bevrijding, waren neergelegd, werden niet geëerbiedigd. Het werk van de nationale raad van Slowakije, die in Bratislava zetelt, was tot een formaliteit geworden; over alle belangrijke vraagstukken werden zonder zijn deelname en op bureaucratische wijze in Praag beslissingen genomen. Ook de rechten van andere bevolkingsgroepen, zoals de Hongaren en de Duitssprekende, werden aangetast.

Vermogen tot vernieuwing

Op het 13de congres van de Tsjecho-Slowaakse communistische partij, dat in 1966 werd gehouden, was al gebleken, dat er on-

der de bevolking en onder de communisten een groeiende ontstemming bestond over de wijze waarop de leiding van partij en regering optrad. Met name rondom de economische problemen ontbrandden discussies, ofschoon deze vooral op academisch en vrij abstract niveau werden gevoerd. Het congres bleef daardoor hangen in halfslachtigheden, wat bij de latere uitvoering van wijzigingen op economisch gebied duidelijk te merken was.

Naarmate de ontwikkelingsperspectieven duisterder werden en de leidende revisionistische groep rondom Novotny zijn toevlucht steeds meer nam tot het afdwingen van passieve gehoorzaamheid en blinde erkenning van haar autoriteit, nam de kritiek vanuit de bevolking toe. Deze uitte zich onder alle bevolkingsgroepen en ook binnen de communistische partij, maar in het openbaar kwam ze het eerst door het optreden van de studerende jeugd, kunstenaars en intellectuelen.

Reeds in de zomer van het vorige jaar kwam het tot opvallende gebeurtenissen op het schrijverscongres. Tal van schrijvers, onder wie leden van de communistische partij, keerden zich tegen de scherper wordende censuur op artistieke scheppingen en op alle uitingen, die de groep rondom Novotny niet welgevallig waren. Ook werd door sommigen openlijk in twijfel getrokken of de ten aanzien van het conflict in het Midden Oosten gevolgde politiek wel juist was en werden de maatregelen tegen de schrijver Mnacko, wie het staatsburgerschap was ontnomen, gecritiseerd.

Tussen de communistische schrijvers en de vertegenwoordiger van de revisionistische leidende groep ontstond ook een scherpe botsing rondom de kandidatenlijst voor een nieuw bestuur van de schrijversbond. Om een direct schandaal te vermijden, moest de Novotny-groep toen met behulp van allerlei manoeuvres een compromis zoeken.

Nadien kwam het echter tot represailles tegen de schrijvers die waren opgetreden: drie van hen werden uit de communistische partij gezet, waarin ze thans weer zijn opgenomen. Tegen enkele andere schrijvers werden processen op touw gezet en het blad van de schrijversbond werd verboden. In dezelfde tijd werd een studentendemonstratie in Praag tegen hun slechte huisvesting met geweld uit elkaar geslagen, hetgeen grote verontwaardiging wekte.

In deze moeilijke en door het optreden van Novotny c.s. slechter wordende omstandigheden toonde de communistische partij haar vermogen tot vernieuwing en tot het aanbrengen van veranderingen. Dit vereiste evenwel felle en langdurige strijd.

In het centraal comité nam deze strijd maanden in beslag. Tijdens zittingen, die achtereenvolgens eind oktober, eind november, eind december en begin januari werden gehouden, kwamen alle aspecten van de toestand in het land aan de orde. De groep, welke de revisionistische lijn waarop Novotny's bewind zich baseerde, wilde handhaven, verloor onder de vloedgolf van feiten, die de ongunstige uitwerking van deze lijn liet zien, voortdurend terrein. Tot een beslissing kwam het echter nog niet. Eerst onderbrak Novotny de zittingen door aan het hoofd

van een partij- en regeringsdelegatie naar Moskou te gaan, ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van de Russische Oktoberrevolutie, en enkele weken later kwam Breznejew voor een ééndaags bezoek aan Praag, dat op verzoek van Novotny schijnt te hebben plaats gehad en moest dienen om zijn positie te redden.

In de zittingen van december en januari kwam het echter tot een climax. Na lange vergaderingen viel het besluit Novotny als algemeen secretaris van de communistische partij af te zetten en Dubcek als zodanig aan te wijzen.

De verdwijning van Sejna

Novotny en zijn aanhangers bleven nog belangrijke posities bezetten en zich daarop baserend probeerden zij de klok terug te draaien. Daarbij betrof het niet alleen de posten in het centrale apparaat, maar ook in de plaatselijke partijleidingen trachtten de aanhangers van Novotny een nieuwe ontwikkeling tegen te gaan.

Een van de methoden, die werd aangewend, was de poging om een scheiding teweeg te brengen tussen de intellectuelen en de arbeiders. Met dit doel maakte Novotny gebruik van zijn positie als president om in fabrieken redevoeringen te houden en zich tegen de besluiten, die begin januari genomen waren, te verzetten. Doch deze poging liep op een volslagen mislukking uit, waardoor tegelijkertijd bevestigd werd dat de communisten, die Novotny als partijsecretaris hadden afgezet, de verlangens zowel van de arbeiders als van andere bevolkingsgroepen ten uitvoer hadden gebracht.

Weldra bleek, dat naast deze ideologisch aandoende campagne, Novotny nog een andere, nog giftiger pijl op zijn boog had. In de Tsjechoslowaakse pers is meegedeeld, dat er plannen hebben bestaan om het leger ten voordele van Novotny te laten ingrijpen en hem op de post van partijsecretaris te handhaven.

Deze operatie was op touw gezet door generaal Sejna, die als secretaris van de partijgroep op het ministerie van defensie een functie van groot belang vervulde en door zijn plaats in het legerapparaat niet alleen van de Tsjechoslowaakse militaire aangelegenheden op de hoogte was, maar ook een inzicht had in de geheimen van het Warschaupact. Toen een onderzoek werd ingesteld, was Sejna plotseling verdwenen. Hij dook daarna op in de Verenigde Staten, waar hij met open armen door de CIA werd ontvangen.

De revisionistische politiek bleek niet alleen samen te gaan met ondemocratisch optreden en grove willekeur, maar ook met verraad. De ontdekking daarvan wekte een storm van verontwaardiging en had een ware volksbeweging tot gevolg. De vraag werd opgeworpen hoe Sejna zo'n hoge post had kunnen bezetten en hoe hij zo gemakkelijk had kunnen verdwijnen. Er kwamen onthullingen. Sejna bleek bevorderd te zijn als een persoonlijke vertrouweling van Novotny en zijn verdwijning

was mogelijk geworden door het trage optreden van officiële functionarissen, die direct onder Novotny's leiding stonden. Ook drong de vraag zich op of de contacten van Sejna met de CIA niet al geruime tijd hadden bestaan en het gewroet van de Amerikaanse geheime dienst niet door de revisionistische politiek in de hand was gewerkt.

De socialistische en anti-imperialistische opvattingen van de Tsjechoslowaakse werkers kwamen op talrijke vergaderingen tot uiting. De kritiek op Novotny en zijn medestanders nam stormenderhand toe en in het gehele land werd in resoluties aangedrongen op afzetting van Novotny als president.

Op de districtsconferenties van de communistische partij van Tsjechoslowakije, die na de verdwijning van Sejna werden gehouden, aarzelden de afgevaardigden niet hun conclusies uit de gebeurtenissen te trekken. Zij brachten grote veranderingen in de leidingen aan en de revisionistische en conservatieve krachten leden bij de stemmingen vernietigende nederlagen, ook al waren zij soms lid van het centrale comité.

In deze strijd tegen de groep van Novotny herleefde de interne partijdemocratie, die in de afgelopen jaren met voeten was getreden. De communisten bleken door de toepassing van dit beproefde marxistisch-leninistische beginsel van de partijdemocratie in staat op te treden als voorhoede van de werkers. Het was in overeenstemming met de massabeweging en het standpunt van de communisten, dat daarna Novotny gedwongen werd om ook als president de aftocht te blazen. Op een zitting van het centraal comité werd, in weerwil van de oppositie van de zwaar afgebrokkelde revisionistische groep, een nieuw partijpresidium gevormd. Naast een nieuwe president kwam er tevens een nieuwe regering tot stand, waarin slechts enkele ministers uit het vorige kabinet zijn opgenomen. Ook in massa-organisaties, met name in de vakbeweging en de jeugdbeweging, alsook in de andere politieke partijen, die een vrij schimmig bestaan hadden geleid in de achter ons liggende jaren, hadden enorme verschuivingen plaats.

Actieprogram

De veranderingen, die thans worden nagestreefd, zijn neergelegd in een actieprogram van de communistische partij en in het nieuwe regeringsprogram, dat daardoor geïnspireerd is.

In deze programs komen alle problemen, die in de crisis een rol hebben gespeeld, naar voren. De binnenlandse kwesties staan daarbij voorop en daaronder vooral de economische vraagstukken en de stappen, die men nemen wil om verbetering te bereiken.

De onbevredigende economische toestand wordt in het partijprogram openlijk aan de orde gesteld en de moeilijkheden worden niet, zoals zo lange tijd is gebeurd, verzwegen of gebagatelliseerd. Er wordt gewezen op de noodzaak van het tot stand brengen van een andere structuur van de economie, waarbij de technische modernisering en de verbetering in het leiding ge-

ven aan de bedrijven en van de planning voorop staan. Verder zullen maatregelen worden getroffen om de inflationistische tendenties, die zich onder het regiem van Novotny gingen aftekenen, een halt toe te roepen. Op het gebied van de verbetering van het levenspeil zal bijzondere aandacht gegeven worden aan de versnelling van de woningbouw.

Ten aanzien van de buitenlandse economische betrekkingen wordt uiteengezet, dat het nodig is verhoudingen te overwinnen, waarbij uiteindelijk de prijzen willekeurig tot stand komen en de handel zich gaat voltrekken op grondslag van een vrij primitieve produktenuitwisseling. Daartoe ligt het in de bedoeling de Tsjechoslowaakse geldeenheid, de kroon, te maken tot een volledig inwisselbare valuta, een proces waar men zeker vijf tot zeven jaar voor denkt nodig te hebben, omdat de prijsverhoudingen, die in een chaotische toestand zijn geraakt, recht getrokken moeten worden. Dit zal het mogelijk moeten maken om niet alleen op de socialistische markt, maar ook in de ontwikkelde kapitalistische landen de hoogwaardige produkten van de Tsjechoslowaakse industrie af te zetten en investerings- en consumptiegoederen te kopen.

Voor een goede uitvoering van de economische plannen is het nodig de werkers volledig inzicht te geven in en nauw te betrekken bij de besluitvorming. Dit betekent, dat de ontwikkeling van de socialistische democratie een belangrijk onderdeel van het nieuwe program is. Er moet daartoe gebroken worden met het opleggen van beperkingen aan de werkzaamheden van de vertegenwoordigende lichamen; ze dienen werkelijk actief te worden. Deze ontwikkeling van de socialistische democratie kan alleen voortvloeien uit het betrekken van de massa's van de werkers in het leiding geven aan de staat en kan nooit bestaan uit het overnemen van modellen uit kapitalistische landen, die voor een socialistisch land niet kunnen gelden. In de socialistische democratie zal de vakbeweging als belangrijkste massa-organisatie een belangrijke rol kunnen vervullen. Tot dusver werd de vakbeweging vaak geheel geïntegreerd in de bedrijfsleiding en kwam ze niet op voor de belangen van de arbeiders. Het ligt nu in de bedoeling om de zelfstandige positie van de vakbeweging te onderstrepen. Ze zal een eigen program opstellen voor het optreden voor de sociale positie van de arbeiders en geen orgaan van de bedrijfsleiding mogen zijn. Voor deze ontwikkeling van de socialistische democratie kan ook de normalisering van de betrekkingen met de katholieke kerk en de samenwerking van de communistische partij met de niet-communistische partijen, waaronder vooral de socialistische partij, van belang zijn.

Opmerkelijk waren voorts in het program de opheffing van allerlei machtsbevoegdheden, waarmee een bureaucratisch apparaat graag werkt. Zo zullen de veiligheidsorganen geen diensten voor machtsmisbruik mogen zijn, maar zich moeten bezig houden met het bestrijden van imperialistische intriges. De censuur, die elke uitwisseling van meningen in de pers onmogelijk maakte, is opgeheven. Het recht op een paspoort zal verworvelijk worden.

Op het gebied van de buitenlandse politiek is verklaard, dat deze zich zal richten op de specifieke belangen van Tsjechoslowakije; daarbij werd onderstreept, dat ze gericht zal zijn op het behoud van de bondgenootschappelijke betrekkingen zoals die thans bestaan en die in overeenstemming zijn met het belang van Tsjechoslowakije als socialistisch land.

Met het oog op de toegenomen activiteiten van het imperialisme — het optreden van de revanchistische krachten in de Bondsrepubliek en de Amerikaanse agressie in Vietnam — wordt gewezen op de noodzaak om het Tsjechoslowaakse leger op hoog peil te houden. Na het verraad van Sejna hebben er grote veranderingen op het ministerie van defensie en in het commando van de strijdkrachten plaats gehad. Er wordt in dit verband in Tsjechoslowakije ook gesproken over de noodzaak om veranderingen en verbeteringen in het commando van het Warschau-pact aan te brengen en dat commando in overeenstemming met de huidige omstandigheden te brengen.

In het actieprogram wordt verder een betere regeling van de verhouding tussen Tsjechen en Slowaken in het vooruitzicht gesteld, waardoor de rechten van de Slowaken ten volle geeerbiedigd zullen worden. Er wordt daarbij vooral gedacht over regelingen in federalistische richting, en de discussie over de praktische uitvoering begint zich te ontwikkelen.

Eigen weg naar socialisme

Uit alles wat tot dusver bekend is geworden, treedt aan de dag, dat bij de opbouw van het socialisme na februari 1948 een model is gevolgd, zowel op politiek als op economisch gebied, dat niet kon gelden voor Tsjechoslowakije. Dit model had betrekking op landen met een extensieve economie en het ontbreken van democratische tradities, terwijl Tsjechoslowakije beschikte over een vrij ontwikkelde industrie en een heel andere historische ontwikkelingsgang had doorgemaakt. Door deze eigen bijzonderheden te verwaarlozen, ontstonden ernstige moeilijkheden en verdraaiingen van socialistische normen.

Tevens werd hierdoor de nationale onafhankelijkheid aangetaast. Allerlei maatregelen werden met veronachtzaming van de nationale belangen opgelegd met beroep op een zeer speciale uitleg van marxistisch-leninistische opvattingen. Door Chroestsjow en zijn navolgers is deze politiek van miskenning van nationale belangen van andere landen op schrijnende wijze, en in omstandigheden waarin het gevaar van een nieuwe wereldoorlog niet meer direct aan de orde was, voortgezet. De medewerking van Novotny en andere revisionisten aan deze politiek heeft ernstige schade aan het eigen land berokkend en de ontwikkeling van het socialisme afgeremd. Zij was daarmee ook in strijd met de belangen van de internationale communistische beweging.

In de communistische wereldbeweging behoorde Novotny trouwens tot de ijverigste aanhangers van Chroestsjow, die hij in

zijn redevoeringen steeds met gezwollen zinswendingen loofde en wiens revisionistische opvattingen hij ook na diens afzetting ijverig heeft nagevolgd. Op de conferentie van een aantal Europese communistische partijen in Karlovy Vary, waaraan de CPN geweigerd had deel te nemen, onderscheidde Novotny zich door aanvallen op onze partij te doen. En dit op een moment nota bene, dat zoals later aan de dag trad, zijn eigen positie reeds omstreden werd . . .

Het afzetten van Novotny en de daarop gevolgde ontwikkelingen laten scherp zien, dat het revisionisme in een crisistoestand verkeert en dat de evolutie van de communistische beweging in staat is de revisionistische praktijken te overwinnen en opzij te schuiven. Vandaar ook het misbaar, dat door de revisionisten over de Tsjechoslowaakse (en ook Roemeense) ontwikkeling gemaakt wordt. Zij proberen nu hun posities te handhaven door een verstrakte politiek met gebruikmaking van administratieve en dwangmaatregelen, zoals heel duidelijk in Polen het geval is, en met pogingen tot inmenging ten bate van de verslagen revisionistische groep in Tsjechoslowakije. Dit wordt begeleid door een campagne van verdachtmakingen en vervalsingen (zoals bijvoorbeeld in de DDR geschiedt ten aanzien van het nieuws uit Tsjechoslowakije) en het volledig verzwijgen van wat er gebeurt (zoals vooral in de eerste tijd in de Sowjet-pers het geval was).

Deze methodes, die geheel in strijd zijn met het marxisme-leninisme, moeten krachtig worden afgewezen. Elke poging tot inmenging in de gang van zaken in Tsjechoslowakije eveneens. De Tsjechoslowaakse werkers en communisten zijn volledig in staat gebleken om hun eigen zaken te regelen en zij mogen op deze weg niet gehinderd en tegengewerkt worden.

Nu is het opvallend, dat de reactie in de kapitalistische landen, in grote tegenstelling tot haar juichende tevredenheid rondom de Hongaarse gebeurtenissen in 1956, dit maal somber gestemd is. Voortdurend klinken er stemmen tegen de Tsjechoslowaakse ontwikkeling, die anti-imperialistisch van inhoud is; de KVP-er Westerterp vond het bijvoorbeeld nodig om te waarschuwen tegen het „nationalisme in Oost-Europa”, waarmee de stellingname tegen het revisionisme werd bedoeld.

De vergelijking met het Hongarije van 1956, mist trouwens, of ze nu door de imperialisten of door de revisionisten gemaakt wordt, alle grond. De Hongaarse gebeurtenissen van 1956 werden dit land van buitenaf opgedrongen: het 20ste congres van de CPSU met de hieraan verbonden grenzeloze verwarring en principeloosheid gaf de inspiratie, die door de imperialisten gretig werd gebruikt, om een contra-revolutionaire beweging op gang te zetten. In Tsjechoslowakije hebben we echter te maken met een beweging van het volk zelf, waarbij de communistische partij de leidende rol vervult en die zich richt tegen de vernielingen die het revisionisme heeft aangericht. Daarbij is reeds in 1948 gebleken, dat de Tsjechoslowaakse werkers over een hoog klassebewustzijn beschikken, toen ze gewapend op straat kwamen om een rechtse staatsgreep te verhinderen; trouwens ook in het verzet tegen de Duitse bezetters en daarvoor

in de strijd tegen crisis en werkloosheid in het vooroorlogse TsjechoSlowakije, is dit duidelijk bewezen.

De ontwikkeling in TsjechoSlowakije verdient grote belangstelling. Ze moet verder bestudeerd worden, uiteraard niet als een ander soort model, want voor de ontwikkeling naar het socialisme op een eigen weg, die past bij de nationale bijzonderheden en tradities, kan geen enkel model geldigheid hebben. Maar wel om de problemen en moeilijkheden te leren kennen, die de TsjechoSlowaakse werkers en communisten nu moeten overwinnen en om de schade te beseffen, die ontstaat als niet-passende methodes worden overgenomen of opgedrongen worden en de partij ondergeschikt raakt aan een revisionistische politiek.

J. MORRIËN

Automatisering en toekomst

De beperkte visie van prof. Polak

Ofschoon er al een bibliotheek te vullen is met boeken en rapporten over de automatisering, zal de belangstellende toch niet kunnen zeggen, dat hij na het doorworstelen van het vaak nogal opgeblazen vakjargon van de verschillende soorten deskundigen veel wijzer is geworden. Als afgezien wordt van de technische experts blijken de meeste deskundigen, die zich geroepen voelen een bijdrage te leveren tot de aanzwellende stroom van automatiseringsliteratuur, in wezen slechts één probleem te kennen: hoe komen we bij toepassing van de automatisering tot een maximaal rendement — dus tot maximale winsten — met behoud van de arbeidsrust.

Allerlei sociologen, psychologen, economen en organisatiedeskundigen sloven zich uit om de problemen op te lossen, waarvoor de ondernemers zich bij de omvorming van conventioneel tot automatisch bedrijf gesteld zien. Voor de toch niet geringe vraagstukken, waarvoor de mensen aan de andere kant van de belangenlijn geplaatst zijn, is van die zijde echter weinig belangstelling te bespeuren. Wanneer ze aan de orde komen, worden ze veelal afgedaan met wat algemene frases, en wordt goedmoedig betoogd, dat de werknemers een goed aanpassingsvermogen zullen moeten ontwikkelen en zich er op moeten instellen zo nodig drie keer in hun leven een ander vak te leren. Voor een ieder die geen ondernemer is met automatiseringsplannen, is daarom de waarde van dit geschrijf omgekeerd evenredig aan de omvang ervan. Niet alleen, dat dit geen enkele hulp biedt bij het oplossen van de actuele problemen, maar ook toont het een opvallend gebrek aan enig inzicht in de maatschappelijke vraagstukken, die de automatisering stelt.

Toch zou het onverstandig zijn aan deze publicaties geen enkele aandacht te wijden. In ieder geval hebben ze de verdienste, dat ze enig inzicht verschaffen in de methoden die men denkt toe te passen om de „weerstand tegen automatisering” te overwinnen. Gezien de aandacht, die hieraan besteed wordt, wordt blijkbaar gevreesd, dat er heel wat verzet zal rijzen tegen de doeleinden, die de ondernemers met de automatisering nastreven.

Nu wordt deze weerstand door de sociologen e.d., die zich met deze problemen bezighouden, hoofdzakelijk toegeschreven aan allerlei vervelende eigenschappen van de arbeiders, die beticht worden van conservatisme en misplaatste achterdocht. Zij komen niet op het idee, dat de arbeiders opkomen voor de verdediging van hun belangen, die bij elke rationalisatie en mechanisering in een kapitalistisch bedrijf altijd tussen de wal en het schip dreigen te geraken. De goede bedoelingen, die gepredikt worden, worden daarbij met een — vooral gezien de recente ervaringen — gerechtvaardigd wantrouwen door hen bezien.

Met „voorlichting” als wachtwoord roepen allerlei deskundigen daarom op tot een soort hersenspoeling, die het belang van de bezitters tot het „algemeen belang” moet omtoveren. Het motto, dat zij de lezer voorhouden is altijd „automatisering goed voor U”. Een werkelijke voorlichting door precies en vroegtijdig te vertellen wat de werkelijke gevolgen van de invoering van de automatisering zullen zijn, geven zij echter niet. Zo dit al eens aan de orde komt, verdwijnen de redeneringen snel in wolken van vaagheid.

Van de zijde van de arbeidersbeweging is grote aandacht nodig voor de directe gevolgen van het gebruik, dat de kapitalisten maken van de modernste techniek en van de wetenschappelijke verworvenheden. De gebeurtenissen tonen reeds, dat de ondernemers deze nieuwste technische prestaties willen invoeren op kosten van de arbeiders en dat de gehele regeringspolitiek op dit doel pasklaar wordt gesneden.

Deze actuele situatie roept om een direct en actief handelen. Daarnaast is het evenwel noodzakelijk om vooruit te zien. Er zijn aanwijzingen, dat de automatisering ingrijpende gevolgen zal hebben voor de maatschappelijke ontwikkeling en invloed zal uitoefenen op de positie van vele sociale groepen. De automatisering toch vormt een enorme kwalitatieve sprong in de ontwikkeling van de produktiemiddelen en zal het karakter van de arbeid diepgaand beïnvloeden. Bracht de mechanisering de werkzaamheden, die door de lichamelijke arbeid verricht werden, binnen het bereik van de machine, de automatisering zal een groot deel van het intellectuele werk van de mens overnemen.

Van de hiervoor genoemde experts valt ten aanzien van de verdragende betekenis van de automatisering niets te leren. Zij bepalen zich tot dienstverlening aan de kapitalistische toepassing daarvan en deze wordt gekenmerkt door een volkomen gebrek aan visie.

„Lof der zotte voorspelling”

Naast deze groep, waar het gebrek aan maatschappelijk inzicht opvalt, zijn er ook enkele publicisten, die dieper en verder proberen te zien. Hoewel hun opvattingen vaak met elkaar in strijd zijn, geven zij in ieder geval aanleiding tot nadenken en discussie.

In ons land is de cultuurhistoricus prof. dr. Fred. L. Polak van hen de meest opvallende. Hij houdt zich reeds geruime tijd bezig met het onderzoek naar de sociale, economische en culturele gevolgen van de automatisering en draagt voortdurend, in boeken en dagbladen, op congressen en lezingen, zijn ideeën uit.

Naar aanleiding van zijn opvattingen, zoals deze zijn neergelegd in zijn boek „De nieuwe wereld der automatie”¹⁾ willen we hier enige opmerkingen maken.

¹⁾ Prof. dr. Fred. L. Polak — De nieuwe wereld der automatie; een industriële en sociaal-culturele revolutie. Uitg. W. de Haan, Hilversum. Tweede druk 1966. Prijs f 7,50.

Het boek bestaat uit twee delen, waarvan het eerste reeds in 1957 is geschreven en het tweede van 1966 dateert. Dit eerste deel, dat ongewijzigd is opgenomen, bestaat uit drie hoofdstukken: een historische terugblik, een overzicht van de situatie en een blik vooruit in de mogelijke toekomstige ontwikkeling. In het tweede deel, dat „De explosie van de zestiger jaren” is getiteld, bevestigt hij zijn spectaculaire prognoses en trekt die nog verder door.

Naar zijn eigen zeggen verkondigt prof. Polak de „lof der zotte voorspelling” en ook omdat zijn betoogtrant weinig exact is en de emotionaliteit vaak de boventoon voert, is zijn standpunt moeilijk in enige zinnen te omschrijven. Toch willen we proberen de kern ervan zo goed mogelijk weer te geven.

Zijn betoog komt er op neer, dat de automatisering naar tempo en revolutionaire uitwerking op alle sociale, economische en culturele gebieden ernstig wordt onderschat. De wezenlijke fundamentele omslag in de verhouding tussen mens en machine wordt niet onderkend. „De automatie betreedt gebieden die tot dusver voorbehouden leken aan de mens, als bij uitstek en zelfs uniek des mensen”, zegt hij bijvoorbeeld en hij ziet nauwelijks grenzen aan de gebieden van toepassing, waarbij hij de creativiteit niet uitzondert. Hij houdt de thans nog pas ontluikende automatisering voor de meest formidabele metamorfose en transformatie sedert mensenheugenis.

De toekomstverkenning van prof. Polak leidt hem tot het standpunt, dat er een ommekeer zal plaats vinden in de verhouding mens - machine, een ommekeer in de richting van een toenemend overwicht van de machine. Het zal gaan van medezeggenschap naar alleenheerschappij, tot aan de „revolutie der redelijke robots”, met fundamentele structuurwijzigingen in maatschappij en cultuur als gevolg.

Een van de belangrijkste vraagstukken, die bij de opmars van de automatisering aan de orde komt, is dat van haar invloed op de werkgelegenheid. De vraag in hoeverre de mens door de machine zal kunnen worden vervangen, wordt door hem zeer rigoureus beantwoord. De automatisering betekent een doorbraak „in het bij uitstek menselijke monopolie, geldend onder alle ons bekende menselijke wezens. De mens als superieur wezen, voorzien van de specifieke hersenen, zintuigen en zenuwen, is door de machine in dezelfde grondslagen aangetaast”. Automatisering zou aldus onvermijdelijk leiden tot een nagenoeg volledige eliminatie van de menselijke arbeid. Er zou een niet-arbeiders-massa ontstaan, niet uitgebuit maar geduld. Het gevolg zou een nieuwe klassentegenstelling zijn: die tussen de „happy few” in het genot van produktieve arbeid en de grote massa van werkwilligen-zonder-werk, de bedelaars om werk. Deze ontwikkeling kan ook niet worden stopgezet, want aan de onverbidde voortgang van de techniek kan om redenen van economische concurrentie, ook internationaal, geen halt worden toegeroepen.

Waar de ene onderzoeker nauwelijks over enige verbeeldingskracht beschikt, wordt dit bij Polak overmatig gecompenseerd. Het lijkt wel of hij als reactie op de bekrompen denkbeelden

van de eerder genoemde groep deskundigen alle teugels van de techniek laat vieren in een wilde ren naar automatenland.

Mens en machine

De grondtoon van het betoog van prof. Polak — en dat geldt voor zijn gehele boek — is de gedachte van een automatisch en onweersstaanbaar verloop van de geschiedenis. Los van de menselijke wil lijken bij hem wetenschap en techniek autonoom de uitkomst van de geschiedenis te bepalen. Als de mens in zijn betoog te pas komt, is dit niet als denkend en handelend wezen, maar als een stuk drijfhout in de tollende en kolkende stroom van het automatiseringsproces.

„De mens” — het is bij hem meer een abstract begrip, een soort mathematisch symbool in een wetenschappelijke verhandeling, dan een maatschappelijke factor. Bovendien wordt in maatschappelijke vraagstukken het inzicht beperkt, als alleen over „de mens” wordt gesproken. Zoiets als „de mens” bestaat niet in vraagstukken van veranderingen in het produktieproces; daarbij gaat het om eigendomsverhoudingen en machtsverhoudingen, die de mensen in klassen verdelen. De „menselijke” verhoudingen, die daaruit voortspruiten, zijn ook beslissend als het dualisme tussen techniek en wetenschap enerzijds en „de mens” anderzijds aan de orde komt. Zonder deze beslissende grondslag in aanmerking te nemen, kunnen ook geen bruikbare conclusies worden bereikt.

Terwijl de mens in Polaks visie nauwelijks een werkelijke rol vervult, neemt de machine demonische vormen aan. De „beschavingsgeschiedenis” van de machine verloopt bij hem als een natuurproces en „vertoont in duizenden of honderden, zelfs in enkele tientallen jaren een ontwikkeling welke de mens miljoenen jaren heeft gekost”.²⁾

Dit als uitgangspunt genomen, kost het hem geen moeite door te redeneren naar de oppermacht van de machines. Sterker nog. Zij groeien in tomeloos tempo uit tot „supermensen”!

„Ten diepste beschouwd”, zegt prof. Polak, „voelt de mens, dof en onbewust, de komende dreiging niet slechts van een soort dictatuur der machines, doch sterker nog, en daaraan verbonden, als het ware van technocratische vergoddelijking der nieu-

²⁾ Hoeveel beter was het inzicht van Karl Marx, toen hij reeds meer dan een eeuw geleden in zijn manuscript „Grundrisse der Kritik der Politischen Oekonomie” (1859) het volgende schreef: „De natuur bouwt geen machines, geen locomotieven, spoorwegen, electric telegraphs, (electrische telegraaf), selfacting mules (mechanische fijnspinmachines) etc. Zij zijn produkten van de menselijke nijverheid; natuurlijk materiaal dat veranderd is in organen van de menselijke wil over de natuur of zijn activiteit in de natuur. Zij zijn de *door de menselijke hand geschapen organen van de menselijke hersens*; verdingelijkte wetenskracht. De ontwikkeling van het capital fixe (vaste kapitaal) toont aan tot welk een graad het algemene maatschappelijke weten, knowledge (kennis), geworden is tot een *directe* produktiekracht, en daardoor zijn de voorwaarden van het maatschappelijke levensproces zelf gekomen onder de controle van het general intellect (algemene verstand), en daarmee in overeenstemming omgescha- pen.” (Grundrisse, Berlijn 1953, blz. 594).

we machinale overmacht". En verder: „Zodra een toenemend aantal levensvragen, collectieve en individuele, aan machines ter beoordeling en dus praktisch ter beslissing zullen worden voorgelegd, krijgen deze machines waarlijk een boven-menselijke status en autoriteit”.

Niet de wetten van de maatschappelijke ontwikkeling zullen dus bepalend zijn, maar de beslissingen die de machine in haar bovenmenselijke status op de angstige vragen van „de mens” zal geven!

Menselijke macht en onmacht

Als in het boek van prof. Polak de menselijke macht ter sprake komt, wordt daarover alleen in algemene termen gesproken, zonder daarbij de maatschappelijke machtsverhoudingen te betrekken die toch bepalend zijn voor de werkelijkheid, waarin de opmars der automatisering nu eenmaal plaats vindt. Na een beschouwing over menselijke macht, die door de automatisering „schier eindeloos wordt vergroot”, mondt zijn redenatie uit in een betoog, dat ook de onmacht van de mensen toeneemt. Deze „menselijke onmacht” zou er de oorzaak van zijn, dat we geen orde op zaken kunnen stellen, terwijl de machines de mens dreigen te overvleugelen, omdat deze hun zaken wel goed beheersen. Dit zou dan blijken uit de „groeïende onmacht en onzekerheid der mensheid tot eigen bestuur en lotsbepaling, tot handhaving van de onderlinge vrede, tot verzekering van een rechtvaardig evenwicht tussen de volkeren, tot uitbreiding van verworven cultuurbezit”.

Nu is er met een dergelijke beschouwing over „menselijke macht en onmacht” niets aan te vangen. Doch dat niet alleen. Het getuigt in feite van een afkeer van wat er vandaag-de-dag in de wereld gebeurt, waar „de mensen” er maar een rommel-tje van maken, terwijl de machines „hun zaakjes zo goed beheersen”.

Het is maar hoe je het wilt bekijken. Wie bijvoorbeeld de oorlog in Vietnam ziet als „menselijke onmacht tot handhaving van onderlinge vrede” kan beter pessimistisch blijven wachten tot de techniek zo ver gevorderd is, dat een automatische enkele reis Venus mogelijk is, liefst zonder medepassagiers. Wie echter de strijd van het Vietnamese volk ziet zoals deze is, als een inspirerende demonstratie van menselijke macht voor „eigen bestuur en lotsbepaling, tot verzekering van een rechtvaardig evenwicht, tot uitbreiding van verworven cultuurbezit”, tegen het automatisch-machinale geweld van de Amerikaanse agressors (als pikante automatiseringsbijzonderheid vermeldde prof. Polak onlangs in „De Telegraaf”, dat de Amerikanen in Vietnam beschikken over mechanistische honden, die mensenvlees kunnen ruiken!), wie het zo bekijkt, ziet weer ruimte om zich heen!

Als uitgegaan wordt van Polaks overschatting van de techniek zouden de Amerikanen al tienmaal gewonnen moeten hebben in Vietnam. En in plaats daarvan lijdten ze de nederlaag.

De theoretische uitgangspunten van prof. Polak zijn onhan-

teerbaar, omdat er in deze vraagstukken niet zoiets bestaat als menselijke macht en onmacht", maar alles te maken heeft met de wandaden van het imperialisme en met de onmenselijke grondslag van het kapitalisme.

Kenmerkend voor Polaks eenzijdige benadrukking van de rol van de machine, met „de mens" als passieve toeschouwer, is de neerslachtige verwachting, dat „de massa", uitgerangeerd uit het produktieproces, zal gaan lijden aan een „inferioriteitscomplex". Zijn zorg is hoe deze massa een harmonische functie moet worden verschaft, daar anders gevreesd moet worden voor een collectieve ontevredenheid. Daar Polak geen krachten in deze massa aanwezig ziet, die kunnen zorgen voor het behoud van culturele waarden, mede door een lage „doorsnee-intelligentie" en „geringe schoolbaarheid", moet het geestelijk leiderschap berusten bij een „elite van de geest". Op haar moet de „hoogste verantwoordelijkheid rusten ter bescherming van uitgekozen culturele waarden".

Dergelijke pessimistische cultuurbeschouwingen, met een superieure priesterclan van cultuurredders, zijn het gevolg van het neerzien op de massa vanaf een geestelijke Olympus en het niet onderkennen van de krachten, die in de massa aanwezig zijn. Het zijn echter juist de ontwikkeling en de strijd van de massa zelf, die de voorwaarden scheppen voor een werkelijk menselijke samenleving, waar een ieder zich kan ontplooiën tot „elite van de geest".

Het is opvallend, dat dit soort elite-theorieën de laatste tijd weer veelvuldiger gehoord wordt. Nog niet zo lang geleden hebben we van prof. Tinbergen een dergelijk pleidooi kunnen vernemen. Zijn betoog kwam er op neer, dat een groep „wijze mannen" de cultuur zou moeten bewaken, opdat er geen misbruik zou worden gemaakt van de vrijheid.

Het opdringen van een geestelijk leiderschap-om-der-wille-van-de-cultuur is echter niet de weg die gegaan moet worden. Het is trouwens volkomen onwerkelijk om te denken aan een elite, als een groep boven de klassen staande uitverkorenen. In een maatschappij, die de verontreiniging van lucht en water door de chemische concerns ternauwernood de aandacht waard vindt, zullen de geestelijke gezwellen die eveneens door de concerns worden veroorzaakt, door de „geestelijke rechters" ook wel niet worden opgemerkt.

Automatisering en maatschappij

De intrede en ontplooiing van de automatisering heeft ongetwijfeld repercussies op alle gebieden van het maatschappelijke leven. Deze kunnen echter niet los gezien worden van haar kapitalistische toepassing.

Er bestaat niet zoiets als een onafhankelijke rol van de machine, die zich zelfstandig ontplooit op basis van een „eigen wetmatigheid". De automatisering is inderdaad een sinds mensengeugenis ongekende sprong in de produktietechniek, die een geweldige betekenis heeft. Doch op zichzelf verandert zij niets

aan de produktieverhoudingen. Zolang deze kapitalistisch zijn, zolang dus de produktiemiddelen in privaat bezit blijven, hebben de bezitters volkomen tegengestelde belangen aan de loonen en salaristrekken. De private toeëigening van de verworvenheden van wetenschap en techniek door de kapitalistische bezitters is ook bepalend voor de sociale en economische gevolgen daarvan.

Daarom moet het klassekarakter van onze maatschappij het uitgangspunt zijn van de beoordeling van het automatiseringsproces en zijn gevolgen. Elk ander uitgangspunt leidt tot onjuiste conclusies en desoriëntatie.

Zo kan er in de kapitalistische produktieverhoudingen niet zoiets bestaan als automatisering in het belang van het „algemeen welzijn”. De concerns automatiseren met als enige drijfveer het in de kapitalistische maatschappij geldende principe, namelijk het behalen van winst.

Zoals de directe gevolgen van de automatisering tegen deze achtergrond en in dit kader beoordeeld moeten worden, kunnen ook de verdere maatschappelijke consequenties daarvan niet losgemaakt worden. Voor een zinvolle toekomstvoorspelling is o.i. dus allereerst een juiste analyse van de huidige maatschappij noodzakelijk.

Omdat de ontwikkelingsgang naar de in de toekomst te verwachten situatie uitgaat van de huidige toestand, is het dus vooral interessant om de uitwerking van de automatisering te beoordelen naar wat reeds thans aanwijsbaar is en op kortere termijn zal geschieden.

Er kunnen reeds enkele tendenties aangegeven worden, die contrasteren met Polaks visie.

Kenmerkend voor de automatisering is de invloed, die ze heeft op het kapitalistische concentratie- en accumulatieproces en vooral op de versnelling daarvan. Ondernemingen, die hun produktie organiseren op basis van de modernste techniek, hebben belang bij de produktie op zeer grote schaal; bovendien eist de invoering van deze modernste techniek enorme investeringen. Tezamen betekent dit, dat kleine en middelgrote ondernemingen op grote schaal worden opgeslokt of vernietigd en dat de macht van een kleine groep monopolies, die in toenemende mate met het staatsapparaat versmelten, zich uitbreidt.

Dit staatsmonopolistische kapitalisme roept echter in versterkte mate tegenkrachten op. Het is juist deze dynamiek van de ontwikkeling der klassenmaatschappij, die nauwkeurige beoordeling vraagt. Naarmate de machtsconcentratie toeneemt, groeien ook de tegenstellingen en treden naast de traditionele tegenstanders van het kapitalisme nieuwe tegenkrachten naar voren.

Ook binnen de arbeidersklasse voltrekken zich een aantal veranderingen als gevolg van de automatisering. Enkele groepen, die tot voor kort nog illusies konden koesteren omtrent hun positie in de kapitalistische produktieverhoudingen, worden geconfronteerd met de harde werkelijkheid. Aan traditioneel bepaalde groepsbelangen wordt de bodem weggeslagen door de

introdactie van nieuwe wetenschappelijke vindingen en technieken. Beambten, technici en wetenschappelijke werkers, die evenzeer en in toenemende mate objecten zijn van directe uittuiting, beginnen hun privileges te verliezen en gaan hun voorheen nog versluisde klassepositie beter onderkennen. Evenzeer verandert de positie van kantoorbedienden en andere hoofdwerkers, wier werk binnen het bereik van de machine komt te liggen.

De veranderingen in de positie van deze groepen leiden er toe, dat zij meer betrokken kunnen worden in het gemeenschappelijke optreden ter verdediging van gemeenschappelijke belangen.

Dit onderstreept nog eens hoe foutief het zou zijn om uit te gaan van een beperkt begrip van de arbeidersklasse, alsof deze alleen uit handarbeiders zou bestaan. Het zou tot een verzwakking van de strijd tegen de monopolies leiden als geen rekening gehouden werd met de nieuwe ontwikkelingen.

De belangrijkste conclusie, die uit deze in grote lijnen aangegeven tendenties getrokken kan worden, is dat de klassentegenstellingen in omvang en scherpte toenemen en dat de belangen van alle niet-monopolistische groepen elkaar naderen, waardoor de voorwaarden voor een gemeenschappelijk optreden tegen de toenemende druk, die de monopolies uitoefenen op de bevolking, gunstiger worden. Deze ontwikkeling zal zich ongetwijfeld heel sterk doen gevoelen en aldus invloed uitoefenen op de toekomstige loop van de geschiedenis.

Niet de automatisering als zodanig, los gezien van de veranderende positie van grote groepen in het produktieproces, is dus de bron van de schijnbaar onoplosbare problemen, die ermee samenhangen. Nee, deze problemen vinden hun oorsprong in de kapitalistische toepassing van de automatisering.

Prof. Polak laat dit echter buiten beschouwing en komt langs de weg van het jongleren met foutief gehanteerde begrippen tot een geheel nieuw soort tegenstelling. Een tegenstelling, „niet meer die van een groeiende arbeidersmassa, uitgebuit door een steeds kleinere en rijkere schare van kapitalistische onteigenaars, maar die van een aanzwellende, door machines stuk voor stuk uit alle economische sectoren uitgestoten massa nietwerkers tegenover een sterk afnemende schare van nog als onmisbaar in het overwegend geautomatiseerde produktieproces ingeschakeld blijvende werkers”.

Is dit een „verre worp” of meer een wilde gooi in de ruimte? Het op deze wijze doortrekken van inderdaad aanwezige tendenties, zonder rekening te houden met de zich noodzakelijkerwijs tegelijkertijd ontplooiende tegenkrachten, leidt tot karikatuurale, schijnwetenschappelijke redeneringen.

Het is steeds opnieuw het ontbreken van werkelijk maatschappelijk inzicht, dat prof. Polak hier parten speelt. Men krijgt de indruk, dat de exclusieve en spectaculaire conclusie voor hem van meer belang is dan de praktische bruikbaarheid van zijn visie.

Deze kunstmatig geconstrueerde tegenstelling vervangt de werkelijke klassentegenstellingen in de wereld van vandaag. Prof.

Polak ontkent deze zelfs en is van mening, dat de arbeiders van thans zo volledig geëmancipeerd zijn, dat ze geen strijd meer voeren en tot een behoudende en conserverende kracht zijn geworden. De werkelijkheid leert echter anders, zoals ook prof. Polak zal kunnen constateren, als hij ogen en oren gebruikt.

Werkgelegenheid en automatisering

Nu is het natuurlijk niet waar, dat het wegnemen van werkgelegenheid een gevolg van de automatisering als zodanig is. Bij de beoordeling van de werkgelegenheid moet steeds in het oog gehouden worden, dat het gaat om arbeid, die gebruikt wordt ten behoeve van het kapitalistische winststreven. Nog nooit is werkloosheid het gevolg geweest van het ontbreken van nuttige arbeid in het algemeen.

Juist omdat prof. Polak dit buiten beschouwing laat, zijn de prognoses die hij geeft nogal discutabel. Geen zinnig mens zal toch kunnen volhouden, dat de Amerikaanse voorbeelden van zogenaamde automatiseringswerkloosheid los staan van het in Amerika heersende economische stelsel. De concerns baseren de organisatie van het produktie-apparaat op hun belangen en zolang deze niet in het geding zijn bij het bestaan van werkloosheid, zullen ze zonder druk geen vinger verroeren om daar verandering in te brengen.

Door maatregelen als werktijdverkorting en vervroegde pensionering zou het grootste deel van de werklozen aan werk kunnen worden geholpen. Het zelfde winstmotief, dat drijft tot technische vernieuwing, brengt de ondernemers er echter tegelijkertijd toe zich te verzetten tegen de verkorting van de werktijd, ofschoon toch de automatisering door de hogere arbeidsproduktiviteit die deze brengt, er de middelen toe geeft.

Een ander aspect, dat bij de bepaling van de werkgelegenheid in het kapitalistische systeem een rol speelt, is de grens die de koopkrachtige vraag aan de produktie oplegt. Deze koopkrachtige vraag mag nooit verward worden met de werkelijk bestaande behoeften. Doet men dit toch, dan komt het onvermijdelijk tot verkeerde uitkomsten bij de beoordeling van de gevolgen van de automatisering voor de werkgelegenheid. In feite zijn de behoeften onbeperkt en daarmee ook de behoefte aan steeds nieuwe produktieve en scheppende arbeid.

Aldus blijkt dat het vraagstuk van de werkgelegenheid niet losgekoppeld kan worden van het heersende sociale stelsel. Integendeel, dit is van overheersende betekenis.

Het economische principe van het kapitalisme verzet zich tegen een definitieve oplossing van het probleem der werkgelegenheid. Er is echter geen enkele reden om aan te nemen, dat de automatisering als zodanig de menselijke arbeid bijna volledig zal doen verdwijnen, zonder dat de gelegenheid tot het volbrengen van scheppende arbeid geboden zal worden. Wel zal de kapitalistische toepassing van de automatisering, die van knellend kleed kan worden tot wurgend harnas, de maatschappelijke ontplooiing kunnen belemmeren en een groeiend

obstakel kunnen zijn voor de duurzame oplossing van de problemen der werkgelegenheid. Daar blijkt dan, dat de ontwikkeling van de produktiekrachten in conflict komt met de in feite overleefde produktieverhoudingen.

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat er met de automatisering een diepgaande verandering zal intreden in de aard van de arbeid in het produktieproces. De functie van de mens in het produktieproces zal verschuiven van het hanteren van machines en gereedschappen naar het toezichthouden op de produktie. Het bewaken van bedieningspanelen en andere controletaken in geautomatiseerde fabrieken en de verwerking van de zogenaamde in- en uitvoer bij geautomatiseerde administraties, zullen in de plaats komen van de vroegere functies.

De „tweede industriële revolutie”

Er zijn rondom de automatisering een aantal modebegrippen in omloop gekomen. Er wordt gesproken over een tweede industriële revolutie (sommigen zien zelfs ook nog een derde industriële revolutie), zonder dat duidelijk wordt omschreven wat men nu eigenlijk bedoelt.

Ook prof. Polak gebruikt de term „tweede industriële revolutie”, waarmee hij dan wil aangeven, dat de automatisering van het produktieproces minstens dezelfde, zo geen diepgaander invloed zal uitoefenen op de sociale en economische grondslagen van de maatschappij als de eerste industriële revolutie aan het einde van de 18e en het begin van de 19e eeuw.

Prof. Polak gaat bij zijn gebruik van de term „tweede industriële revolutie” uit van het wezenlijke onderscheid tussen mechanisering en automatisering. Mechanisering is het proces van de vervanging van de menselijke spierarbeid; automatisering dringt door tot die terreinen van de menselijke arbeid, die omschreven kunnen worden als functies van hersenen en zintuigen en die betrekking hebben op het sturen, regelen en controleren. Nu is het onderkennen van dit wezenlijke verschil tussen mechanisering en automatisering ongetwijfeld van grote betekenis voor de juiste beoordeling van de algemene gevolgen daarvan. Doch het is zeer de vraag of deze algemene gevolgen zonder meer te vergelijken zijn met die van de industriële revolutie van de vorige eeuw, die in haar ontplooiing een maatschappelijke revolutie veroorzaakte.

De industriële revolutie schiep de grote industrie en was de grondslag van het historische proces van de industrialisatie. Zij veranderde niet alleen de produktiemethoden, maar veroorzaakte tevens een sociale en politieke omwenteling. Door de invoering van de fabriekmatige produktie werd het proces van massale onteigening van de handwerkers in gang gebracht. De voorheen geldende produktiemethoden verloren het terrein aan de goedkoper werkende industrie. Grote groepen voorheen zelfstandigen, die van hun traditionele bestaansvoorwaarden werden afgesneden, werden naar de fabrieken gezogen. De industriële revolutie leidde tot het ontstaan van de twee funda-

menteel verschillende klassen, die het kapitalisme kenmerken: de klasse van de bezitters der moderne produktiemiddelen, de industriële kapitalisten, en de klasse der proletariërs, wie geen ander middel van bestaan overblijft dan de verkoop van hun arbeidskracht aan de bezitters van de produktiemiddelen.

De aanduiding van de automatisering als „tweede industriële revolutie” lijkt alleen juist, als ze betrekking heeft op het karakter van het produktieproces. De automatisering veroorzaakt echter nergens zonder meer een maatschappelijke revolutie, die vergelijkbaar is met die welke zich bij het ontstaan van de moderne industrie voltrok. Zij is een wetenschappelijk-technische revolutie binnen het raam van de bestaande grote industrie zonder de maatschappij direct in haar klassekarakter aan te tasten.

Ofschoon de automatisering van het produktieproces het bestaande economische stelsel continueert, verscherpt zij evenwel in versnelde mate alle daarbinnen wetmatig werkende tegenstellingen. Daardoor zal de technologische revolutie de krachten activeren, die de vervanging van het kapitalisme door een socialistisch stelsel tot stand zullen brengen.

Socialisme onafwendbaar

Als prof. Polak in zijn betoog gekomen is tot het punt, waarop hij een volledige robot-economie aan het werk ziet, komt hij tot enkele conclusies, die waard zijn gesignaleerd te worden.

Hij zegt bijvoorbeeld: „Wanneer nu, stel tegen het einde van deze of in de loop van de volgende eeuw, een allengs geperfectioneerde robot-economie een gedurig wassende vloed van goederen en diensten schept, terwijl tegelijkertijd een toenemende vloed van mensen aan dit scheppingsproces per definitie uiteindelijk niet meer zou deelnemen, dan is het grootste sociale conflict aller tijden geboren. Het geldende sociaal-economische waardesysteem breekt hierop vroeger of later kapot”. En even verder: „Dit is — of men het wel of niet wil — het einde van het kapitalistische industrieel-economisch systeem met zijn haast vanzelfsprekende en automatisch werkzame binding tussen produktie en inkomstenverdeling”.

Even ervan afgezien, dat een „robot-economie” onder kapitalistische verhoudingen moeilijk denkbaar is, omdat te verwachten valt, dat het „grootste sociale conflict aller tijden” reeds voordien opgelost zal zijn, moet onderstreept worden, dat Polak van mening is, dat het kapitalisme te eng, te klein en te bekrompen is om de automatisering te omvatten. Hij komt dan ook tot de conclusie, dat er „geen andere keus dan het vrijwillig aanvaard en gepland socialisme mogelijk is”! Doelbewuste planning van een andere maatschappelijke ordening zou ook nodig zijn om een „destructieve chaos” te voorkomen.

Op zichzelf zijn de aan dit onderwerp gewijde beschouwingen van betekenis, omdat ze bevestigen, dat het onmogelijk is alle problemen die de automatisering met zich meebrengt in een kapitalistische maatschappij op te lossen. Doch prof. Polak

heeft weinig vertrouwen in de krachten, die het socialisme tot stand moeten brengen en denkt hierbij de belangrijkste rol toe aan de „elite” en aan de overheid . . . De overheid zou naar zijn mening dit „vrijwillig aanvaarde en geplande” socialisme moeten stimuleren en ook de werktijden moeten verkorten naar mate de machines mensen vervangen. Zo gaat hij bij de duivel te biecht.

Want de overheid treedt op als instrument en als zaakwaarnemer van de automatiserende monopolies en verzet zich niet alleen tegen de door Polak nodig geachte werktijdverkorting, maar heeft ook heel weinig begrip voor de wens een socialistische maatschappij tot stand te brengen. Het is werkelijk te naïef om de overheid voor te stellen als een soort boven de klassen staand instituut, dat het kapitalisme moet reguleren en in socialistische banen moet sturen.

Prof. Polak wil niets weten van Marx en zijn ideeën en keert zelf liever terug tot de premarxistische utopisten. Daarmee demonstreert hij tevens de ontoereikendheid van zijn adviezen. Juist het gebrek aan werkelijk wetenschappelijk inzicht en het pessimisme over de zich voor hen aftekenende werkelijkheid waren de bronnen voor de socialistische wensdromen van de utopisten. Doordat ze zich niet konden beroepen op sociale krachten, die de werkelijkheid zouden veranderen, bleef hun visie echter een luchtkasteel.

Voor het tot stand brengen van werkelijke veranderingen en voor de overgang naar het socialisme is het echter nodig zich los te maken van utopieën. Het is daartoe juist noodzakelijk om te weten wat er verandert in de wereld en hoe de veranderingen zich zullen voltrekken. Het marxisme heeft de wetenschappelijke methode gegeven om zowel dit onderzoek als de praktische strijd tot omvorming van de wereld ter hand te nemen. Ook het nieuwe verschijnsel van de automatisering moet op deze wijze benaderd worden. Niet als een op zich zelf staand theoretisch vraagstuk, maar als een praktische kwestie, die uiteindelijk niet door redeneren, maar door handelen zal worden opgelost.

J. VISSER

Advies van een commissie van het partijbestuur der CPN over de „Proeve van een Nieuwe Grondwet”

Een commissie van het partijbestuur der CPN bestaande uit M. Bakker, W. Kremer, mr. M. D. Proper, A. A. Verheij en C. A. IJmker heeft geantwoord op een brief van de minister van Binnenlandse Zaken van 29 september 1966 met betrekking tot de „Proeve van een Nieuwe Grondwet”.

De conclusies van de commissie, die aan de minister van Binnenlandse Zaken ter kennis werden gebracht, luiden als volgt:

Van de zijde van de Tweede Kamerfractie van de CPN is herhaaldelijk bezwaar gemaakt tegen de opzet van de hier bedoelde „Proeve”.

Het voornaamste bezwaar dat daarbij naar voren werd gebracht, luidde, dat de Proeve weliswaar bepaalde wijzigingen in de Grondwet voorstelt, maar dat er geen personen of instanties waren, die voor deze voorstellen verantwoordelijkheid droegen.

De commissie onderschrijft dit bezwaar.

De Proeve is een ambtelijk stuk, verschenen onder verantwoordelijkheid van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken. Deze laatste maakte zich echter in een voorwoord nadrukkelijk los van de opvattingen en conclusies van het stuk.

Een dergelijke constructie komt onze commissie voor als zijnde in strijd met de ministeriële verantwoordelijkheid.

Het was zaak geweest een andere weg te kiezen, zo men al stappen tot grondwetswijziging had willen doen. Men had daartoe bijvoorbeeld het door de commissie-Van Schaick opgestelde rapport andermaal ter beschikking kunnen stellen, of men had een nota onder verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken aan het Parlement kunnen toezenden. In beide gevallen zou er sprake zijn geweest van een duidelijke verantwoordelijkheid.

Nu de onjuiste en ongewenste vorm van de Proeve is gevolgd, komt het de commissie voor, dat het ook niet gewenst is op alle onderdelen van die Proeve diepgaand in te gaan.

Omdat het echter thans, in verband met de werkzaamheden van de nieuwe staatscommissie, van belang kan zijn enige conclusies te formuleren, heeft de commissie, ondanks deze bezwaren, toch gemeend op de vragen in de brief van de minister te moeten antwoorden.

Vraag 1. Bestaat behoefte aan een algehele of gedeeltelijke herziening van de Grondwet?

De commissie is het wat dit betreft eens met de opstellers van de Proeve, die immers bij herhaling (pag. 22, pag. 33) betogen, dat er noch een concrete aanleiding, noch een algemene wens is tot herziening. Er bestaat een duidelijke tegenstrijdigheid tussen het feit dat een dergelijke noodzaak objectief niet bestaat en de grote activiteit (de Proeve, de instelling van een grondwetscommissie) om tot een wijziging te komen.

De enige conclusie, die men naar de mening van de commissie uit deze tegenstrijdigheid kan trekken, is deze, dat een actieve en nogal invloedrijke minderheid of pressiegroep op een wijziging aanstuurt om verderliggende doeleinden te kunnen verwirkelijken.

Het oordeel van de door het Partijbestuur van de CPN ingestelde commissie is, dat zowel de onmiddellijke als de verderliggende doelstellingen van deze partij zeer wel gerealiseerd kunnen worden binnen het kader van de bestaande Grondwet. Omgekeerd kunnen veranderingen de weg openen voor een ontwikkeling in ons land, die schadelijk is voor de democratie en voor de rechten van de bevolking.

Op die gronden beantwoordt de commissie de gestelde vraag afwijzend.

Vraag 2. Welke verlangens zouden bij een algehele dan wel bij een gedeeltelijke herziening verwezenlijkt moeten worden?

Gezien het op vraag 1 gegeven antwoord, komt het de commissie ongewenst voor, zich te verdiepen in deze vraag.

Vraag 3. Zijn de in de Proeve van een nieuwe Grondwet voorgestelde oplossingen aanvaardbaar?

In verband met het in antwoord op vraag 1 gestelde komt het de CPN-commissie voor dat het nuttig is hier puntsgewijze enkele opmerkingen te maken.

- a) Niet te ontkennen valt dat een aantal zaken eenvoudiger gezegd kunnen worden dan in de huidige grondwets tekst gebeurt, zonder dat daardoor de materiële inhoud verandert.

De bestaande tekst is echter wel zo duidelijk en voor bepaalde verouderde formuleringen bestaat een dusdanig algemeen erkende interpretatie, dat een herschrijving, die alleen ten doel heeft de taal te moderniseren, volstrekt overbodig genoemd kan worden.

- b) De voornaamste verandering, die de opstellers van de Proeve willen aanbrengen in de Grondwet, is, dat zeer veel zaken naar de gewone Wet worden verwezen. De commissie van de CPN wijst er op, dat sommige gedeelten van de Proeve daardoor bijna belachelijk aandoen en bij de lezer de vraag oproepen, waarom niet is volstaan met één artikel, luidende:

„Alles wordt bij de Wet geregeld”.

In feite betekent zulk een voorstel, dat een groot aantal zaken, die nu vast liggen of die slechts gewijzigd kunnen worden met tweederden van de stemmen in het parlement, met een gewone meerderheid op korte termijn kunnen worden veranderd. Een dergelijke wijziging zou tot hoogst ongewenste veranderingen kunnen leiden. Zij doet bovendien afbreuk aan de parlementaire democratie doordat zij aan een oppositie een belangrijke mogelijkheid ontnemt om in bepaalde zaken met succes op te treden (een regering steunt lang niet altijd op tweederden van de stemmen in het Parlement).

- c) Hoewel het de commissie niet dienstig voorkomt op alle onderdelen, waar deze verandering in de systematiek wordt voorgesteld, in te gaan, wil zij een uitzondering maken voor het punt van het kiesrecht.

De Proeve zegt in art. 37 (onder 2):

„De verkiezingen geschieden met inachtneming van het beginsel van de evenredige vertegenwoordiging”.

De veranderde tekst wordt toegelicht met de mededeling, dat aldus „duidelijker dan thans tot uitdrukking komt dat de Grondwet, uitgaande van de evenredige vertegenwoordiging als beginsel, de wetgever bij de regeling van de verkiezingen niet heeft gebonden aan een strikte evenredigheid, maar hem een zekere armslag heeft gelaten”.

De CPN-commissie is van mening, dat hier de kern ligt van de wens, die in sommige kringen leeft om de Grondwet te wijzigen. De voorgestelde redactie moet de weg openen om in feite van het systeem van evenredige vertegenwoordiging af te stappen.

Zij zou de weg banen voor allerlei, mogelijk elkaar snel opvolgende wijzigingen in de Kieswet, waardoor het kiesstelsel aan de wensen van bepaalde partijen of groepen op bepaalde ogenblikken zou worden aangepast.

Van de zijde van de Communistische Partij en haar woordvoerders is herhaaldelijk en met klem opgekomen voor een handhaving van het huidige kiessysteem van evenredige vertegenwoordiging.

De commissie acht zich ontslagen van de plicht om de argumenten, die hiervoor in overvloedige mate zijn aangevoerd, te dezer plaatse alle te herhalen.

Zij wenst met nadruk te stellen, dat zij een formulering als hier voorgesteld, gezien de doeleinden die daarmee worden beoogd, van de hand wijst.

- d) Een ander punt, waar de CPN-commissie nadrukkelijk bezwaar wil maken tegen een delegatie van nu grondwettelijke voorschriften naar de gewone wetgever, is gelegen in de artikelen met betrekking tot de provinciën en de gemeenten.

De vrij uitvoerige bepalingen, die hierover staan in de huidige Grondwet, zijn bijna geheel vervallen en door een enkele zinsnede in de Proeve vervangen.

Het is de commissie opgevallen, dat hierbij tevens vervallen is de zeer waardevolle bepaling: „aan het hoofd van de gemeente staat een raad”.

De commissie meent dat juist in de laatste jaren het grote belang van deze bepaling in de Grondwet bij verschillende gelegenheden duidelijk is geworden.

Het vervallen van deze regel zou zonder meer een stuk afbraak van de democratie inhouden.

In het algemeen is het gewenst, dat alle rechten, die de Grondwet aan gemeenten en gemeenteraden, provinciën en provinciale staten toekent, onverkort gehandhaafd blijven.

De commissie van de CPN wil voorts aantekenen, dat in de Proeve nog een reeks voorstellen verwerkt zijn, die zij afwijst.

Zij meent, dat zij, gezien haar opvatting zoals die in de inleidende woorden is gesteld, niet al deze punten behoeft te omschrijven en kan volstaan met een korte aanduiding daarvan.

Dit geldt met name:

- de mogelijkheid tot inbreuk op het brief- en telefoongeheim;
- het doen vervallen van de bepalingen dat een kiezer slechts één stem uitbrengt;
- het laten vervallen van de bepaling dat de Staten-Generaal het *gehele* Nederlandse volk vertegenwoordigen;
- de bepaling dat in het Parlement alleen mondeling gestemd kan worden;
- het vermelden van de SER in de Grondwet;
- de schrapping van de bepaling dat de krijgsmacht de verdediging van het Nederlandse grondgebied tot taak heeft;
- de vergaande inkorting van de bepalingen over internationale verdragen;
- de wijziging van „in oorlog verklaren” tot „oorlog verklaren”;
- de bepaling over de heffing van de belastingen „ingevolge regels bij de Wet te stellen” i.p.v. „uit kracht van een Wet”.

Met bovenstaande beknopte samenvatting van haar opvattingen wil de door het Partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland ingestelde commissie volstaan.

Maand van de pers

Persconcentraties zijn aan de orde van de dag. Na het samengaan van De Telegraaf en het Handelsblad-concern in de Unitel, de samenwerking van de Volkskrant met Het Parool en spoedig Het Vrije Volk, zijn nu ook praktisch alle familie-, dames- en hobbybladen ondergebracht in één groot concern, onder leiding van De Quay.

De voorlichting aan en de opinievorming van de Nederlandse bevolking wordt daarmee gebracht in handen van enkele machtige groepen. De monopolies achten de tijd gekomen, hun greep op het gebied van de voorlichting te versterken, om zo de bevolking van ons land slechts datgene te laten weten, wat hen gewenst voorkomt. *Ze willen iedere vrijheid van meningsuiting en opinievorming onmogelijk maken.*

De Waarheid is de enige krant die volstrekt onafhankelijk is van deze machtsgroepen; de enige krant die zich verzet tegen de pogingen, de vrijheid van meningsuiting te onderdrukken. De enige krant ook, die opkomt voor de belangen van de werkers, voor de belangen van alle niet-monopolistische groepen en tegen de uiterst rechtse politiek van de regering-De Jong.

De Waarheid is de krant van en voor alle werkende mensen. De mogelijkheden om haar te versterken zijn nu groter dan ooit.

Het partijbestuur heeft daarom besloten tot een snelle *intensieve campagne* voor het winnen van *1200 nieuwe abonnees* op *De Waarheid in de maand mei*.

Het roept de hele partij op tot het ontplooiën van de grootste activiteit om deze werfcampagne tot een succes te maken, en daarmee een antwoord te geven op de persconcentraties van de afgelopen tijd.

Versterkt De Waarheid met 1200 nieuwe lezers!

DAGELIJKS BESTUUR CPN

(De Waarheid, 18 april 1968.)

Partijbestuur CPN was bijeen

Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland was op zaterdag 11 mei bijeen. Het partijbestuur hoorde een verslag aan, dat uitgebracht werd door de pgten J. Moriën en J. de Boo, die als speciale correspondenten van De Waarheid een bezoek brachten aan resp. Tsjechoslowakije en Roemenië.

Tijdens de zitting van het partijbestuur werd pgt. J. IJisberg, als verantwoordelijk voor het propagandawerk, in het dagelijks bestuur gekozen.

(De Waarheid, 13 mei 1968.)

Bepaalde figuren voor radio
en TV beweren soms, dat
je alleen kan oordelen over
Zuid-Afrika als je er zelf
bent geweest

Ruth First

was er vele jaren,
waarvan

117 DAGEN

in een cel.

Zij maakte de nazi-methoden
van het apartheidsbewind
mee. Ze schreef een aan-
grijpende documentaire over
haar belevenissen:

117 DAGEN

Het verscheen reeds in vele
landen en werd door de
Engelse TV verfilmd.

Nu in een Pegasus-uitgave!

169 blz. geb. f 6,90.

Bij Uw boekverkoper!

Dien Bien Phoe

Nederlaag van de Franse koloniale in 1954!

Dien Bien Phoe

Schrikbeeld voor de Amerikaanse generaals!

Dien Bien Phoe

Een veldslag, die werd gewonnen onder leiding van een eenvoudig man:

Vo Nguyen Giap!

Giap - van onderwijzer tot generaal.

Giap - van partisaan tegen de Japanners tot strateeg van de bevrijdingsstrijd . . .

het hoe en waarom in zijn beroemde boek

Lees

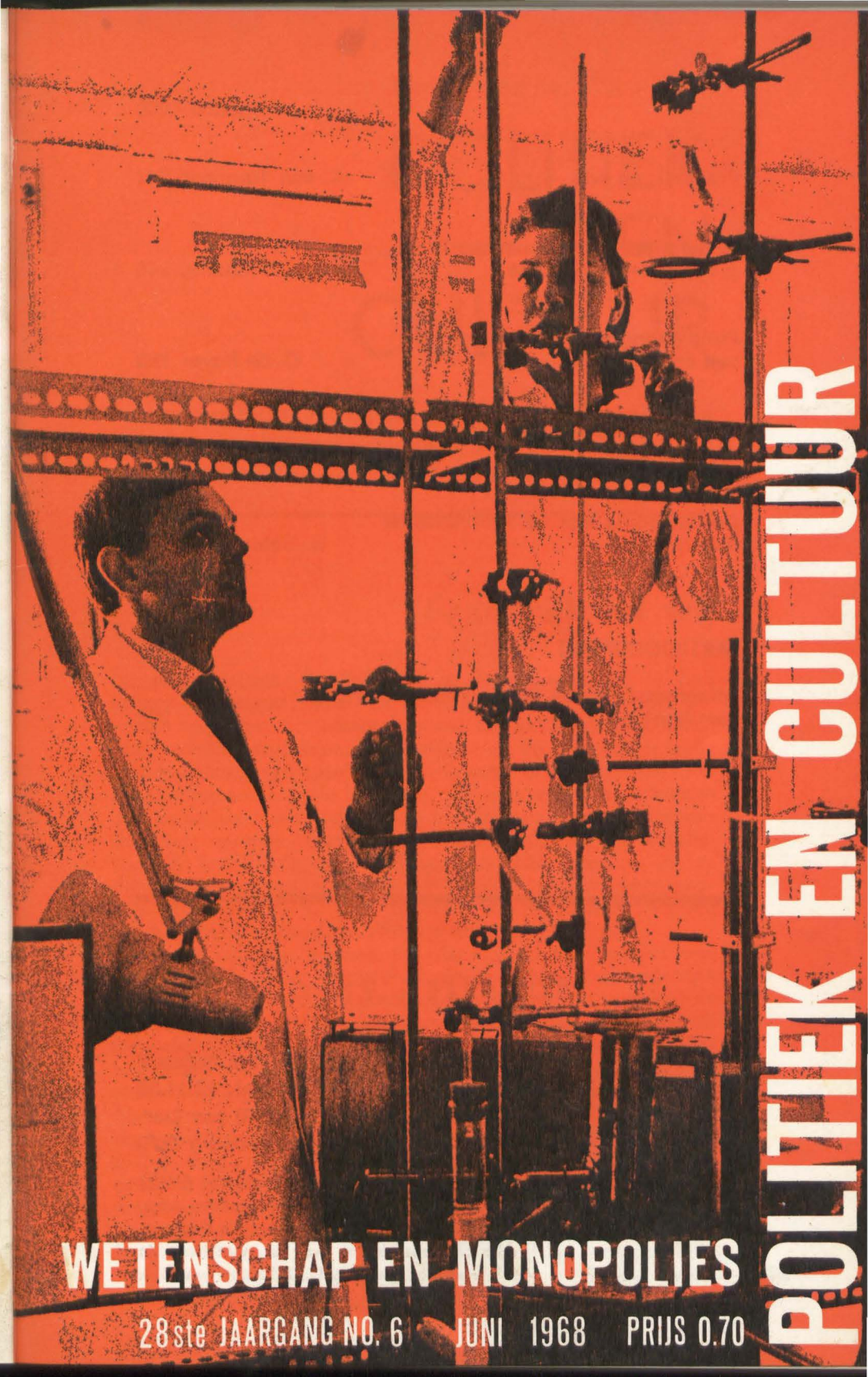
DIEN BIEN PHOE

De weg naar de overwinning

132 bladzijden, geplasticeerde pocket-uitgave. Prijs slechts f. 2,50.

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper!

Een uitgave van het tijdschrift **KONTRAST** postbus 578 Amsterdam

WETENSCHAP EN MONOPOLIES

28ste JAARGANG NO. 6 JUNI 1968 PRIJS 0.70

POLITIEK EN CULTUUR

JUNI 1968

- Frankrijk en wij A. van Turnhout 241
- Universiteit en wetenschap in de
greep van de concerns J. Reiding 246
- Parlementaire geschiedenis
van de AWBZ C. de Rover 263
- De ervaringen van de
dertiger jaren A. van Ommeren-Averink 270
- De beweging van de Amerikaanse
negers G. Schreuders 279

PARTIJDOCUMENT:

- Telegram CPN aan Communistische Partij
van Frankrijk 288

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Frankrijk en wij

De gebeurtenissen, die Frankrijk in de maanden mei en juni hebben doorschokt, zullen zich ongetwijfeld nog lang doen gevoelen en diepe uitwerking hebben. De beweging van arbeiders, technici, studenten, onderwijzers en talrijke andere niet-monopolistische groepen van de Franse bevolking, die een hoogtepunt vond in de bezetting van universiteiten en bedrijven en tot een massastaking van tien miljoen werkers uitgroeide, heeft enorme veranderingen veroorzaakt, zowel wat betreft de inwilliging van de directe materiële eisen als in het denken van de mensen. De strijdvaardigheid en de democratische geestdrift, die in deze acties tot uiting kwamen, hebben een bezielende invloed, en dat niet alleen in Frankrijk!

Tegen de door de werkers aan de dag gelegde eenheid was niets bestand. Na een vrijwel algemene staking van meer dan twee weken konden de stakers, zelfbewust en vol besef van de betekenis van hun optreden voor de toekomst, het werk als overwinnaars hervatten. In een aantal bedrijven moest de strijd nog worden voortgezet, omdat de ondernemers en de regering weigerachtig bleven de gerechtvaardigde verlangens in te willigen. In de staking zijn grote verbeteringen afgedwongen — de loonstijging bedraagt 10—15 procent en is in een reeks bedrijven nog groter. Het minimumloon is opgetrokken met 35 procent. De vakbondsrechten in de bedrijven zijn aanzienlijk uitgebreid en de vakbondsafgevaardigden hebben bescherming tegen de willekeur van de patroons afgedwongen. Lang opgekropte verlangens zijn als met een bliksemslag verwezenlijkt, terwijl anderzijds duidelijker dan ooit tot uitdrukking kwam,

dat het gaullisme niets anders vertegenwoordigt dan de belangen en wensen van een handjevol monopolisten. Het liet opnieuw zijn werkelijke aard als semi-fascistisch regime zien, door de dreiging met geweld waartoe het zijn toevlucht nam, gecombineerd met een lege en doorzichtige sociale en nationale demagogie.

De Franse arbeiders en alle anderen die tegen het gaullistische bewind in verzet kwamen, toonden de kracht en de grootsheid van de democratische beweging, die ware wonderen van organisatievermogen volbracht en overal veranderingen en verbeteringen doorvoerde in een geest van zelfwerkzaamheid van de massa, waarbij de communisten vooraan gingen. Tegen deze democratische massabeweging stak het geweld, waarmee de politie herhaaldelijk optrad en waarmee De Gaulle in zijn radiorede het gehele volk bedreigde, scherp af. Het politie-optreden dat enkele doden veroorzaakte, toonde opnieuw, dat geweld en terreur het Kaïnsteken zijn van het kapitalisme. Dit is trouwens ook treffend gebleken uit de moord die in de eerste junidagen werd gepleegd op senator Robert Kennedy — de kandidaat voor het presidentschap, die een ietwat andere toon aansloeg dan in de heersende monopolistische kringen ten aanzien van de Vietnam-oorlog en de beweging van de negerbevolking wordt toegestaan.

De beweging in Frankrijk ontplooidde zich op zulk een grandioze wijze, omdat ze zich voltrok binnen het krachtsveld van de zich verscherpende tegenstellingen tussen de verschillende imperialistische machten. In de EEG-landen uiten deze tegenstellingen zich bijzonder scherp in de toenemende strijd om de markten. Door de opheffing van de douanetarieven in de onderlinge handel van de EEG-landen op 1 juli zal de concurrentiestrijd tot maximale hoogte stijgen. Versterkt wordt deze strijd nog, omdat het buitentarief ten aanzien van andere landen wordt gelijkgetrokken en er tegelijkertijd een verlaging plaats heeft in verband met de doorvoering van het eerste deel van de Kennedy-ronde, waardoor de Amerikaanse concurrentie zich zwaarder zal doen gevoelen.

De monopolistische kringen bereiden zich al langere tijd op deze verscherping van de concurrentiestrijd voor. Zij doen dit op de voor hen kenmerkende wijze — door uitschakeling van de zwakkere ondernemingen, door de uitbuiting van de arbeiders te verscherpen en de parlementaire democratie verder aan te tasten.

In verband daarmee heeft het concentratieproces in het afgelopen jaar en in de afgelopen maanden van dit jaar een grote versnelling te zien gegeven. Zo is bijvoorbeeld in de Nederlandse metaal- en elektrotechnische industrie het aantal fusies gestegen van 12 in 1962, 30 in 1964, 40 in 1966, tot 64 in 1967. In 1968 werden reeds 29 ondernemingen gesloten. In Engeland heeft de concentratiebeweging dit jaar een record-omvang; er zijn al meer bedrijven opgekocht of samengegaan dan in geheel 1967 het geval was. In andere landen is hetzelfde beeld zichtbaar. Tegelijkertijd wordt de druk op de arbeiders om op hun kosten te kunnen concurreren, vergroot. De

ondernemers bieden grote weerstand tegen loonsverhoging en werktijdverkorting.

Maar in Frankrijk is dit streven van de monopolies nu doorbroken. Door een massaal democratisch initiatief werd binnengehaald, wat de ondernemers met behulp van het gaullistische staatsapparaat wilden achterhouden.

Het gaullisme moest onder deze druk terugwijken, al doet ze dit ook dreigend en complotterend, met de botste vorm van anti-communisme als scherpste wapen dat het vinden kon. Een anti-communisme, dat bovendien duidelijk laat uitkomen hoe weinig de zogenaamde „positieve elementen” in De Gaulle's buitenlandse politiek, die hem reizen naar een aantal socialistische landen deed maken, in werkelijkheid waard zijn.

De strijd wordt thans ook bij de stembus gevoerd. Net zoals dat bij de stakingen het geval was, verdient het Franse volk daarbij alle mogelijke solidariteit en ondersteuning. Een solidariteit, die wij vooral tot uitdrukking willen brengen met de Franse communistische partij, die er naar streeft het gaullisme een nederlaag toe te brengen en het gaullistische regime het veld te doen ruimen.

De gebeurtenissen in Frankrijk zijn van het grootste belang en wat wij hier schrijven bevat niet veel meer dan enkele eerste kanttekeningen. Het is nodig deze gebeurtenissen diepgaand te analyseren en er conclusies uit te trekken, maar in de allereerste plaats dringt zich thans de vraag op welke gevolgen de beweging in Frankrijk voor de Nederlandse werkers zal kunnen hebben.

De loonstrijd in Nederland

We dienen ons ervan bewust te zijn, dat de heersende kringen in ons land zich in de huidige labiele toestand, waarin de imperialistische tegenstellingen zich verder toespitsen, instellen op een verscherpte strijd. Ook hier is het hun opzet de werkers daarvoor te laten opdraaien.

Dat is in de afgelopen maanden reeds duidelijk gebleken.

Zonder dat toen reeds geheel helder was wat er aan de hand was, kwam de directeur van de Nederlandse Bank — die door Kloos de „kluizenaar van het Frederiksplein” is genoemd, maar die niet zo wereldvreemd is dat hij niet weet wat er gaande is op de kapitalistische wereldmarkt — met paniekachtige verklaringen. Hij klaagde langdurig en diepzinnig over de „on-evenwichtigheid” in de economie, die tot beperking van de lonen dwong. Dit lied werd in talrijke coupletten meegezongen door de grote ondernemers en Witteveen en Roolvink zorgden voor het refrein, dat bestond uit de roep om loonmatiging.

Na deze vrij langdurige psychologische voorbereiding besloot de regering een frontale aanval op de lonen in te zetten. De ministers Roolvink en Witteveen kwamen, na eerst een bijzondere bespreking met de Stichting van de Arbeid te hebben gehad, met een nota over het loon- en werkgelegenheidsbeleid.

Terwijl de werkgelegenheidspolitiek in alle mist bleef verkeren,

deelde het duo Roolvink-Witteveen mee, dat de regering besloten had „om aan het eind van de thans aan de gang zijnde loongolf, een ten aanzien van alle contracten werkende maatregel te treffen. Deze zal bestaan uit een algemene verlenging met zes maanden van de collectieve contracten, welke in 1968 zijn c.q. worden gewijzigd en goedgekeurd”.

Dit zou de werknemers volgens vakbewegingsberekeningen zeker 1 miljard gulden kosten, die de ondernemers in hun zak zouden kunnen houden. Tegen dit plan is direct een scherpe, ongekend felle storm opgestoken, die in Den Haag de nodige indruk heeft gemaakt. Na consultatie van de fracties der regeringspartijen bleek aan de vooravond van het loondebat al, dat de regering haar plan niet zou kunnen doorzetten.

Het plan van Roolvink en Witteveen is in de ijskast gezet. Maar de opvatting, dat de contractverlenging eigenlijk toch tot stand had moeten komen, bleef doorklinken in de redevoeringen van de ministers. De regering wil, dat het slechts een uitstel van executie zal worden en koestert het voornemen om in de herfst terug te komen met haar plan en wil in de tussentijd een wettelijke maatregel laten nemen, die haar straks meer kans moet geven dan nu het geval was. Hoe Roolvink zich in de vreemdste kronkels draaide om het plan goed te praten, blijkt wel uit zijn redenering, dat contractverlenging „het meest adequate middel was om de vrije loonontwikkeling zich zoveel mogelijk te doen gelden” . . .

De ondernemers zien het voornemen van de regering om in de herfst weer met haar plan op de proppen te komen, als een ruggesteuntje in hun strijd tegen loonsverhogingen. Op een bijzonder brutale manier is dit tot uitdrukking gebracht door de voorzitter van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen, ir. Bosma, in het blad „De Nederlandse Onderneming” van 31 mei. Hij kondigde daarin aan, dat bij onderhandelingen, die in de komende maanden zullen worden gevoerd „een zware taak zal komen te rusten op de schouders van de werkgevers-ondernemers om te bereiken, dat de contracten toch worden afgesloten binnen het raam van de economische mogelijkheden”. Een harde onderhandelingslijn dus!

Hard onderhandelen was ook in de Tweede Kamer reeds verlangd door de VVD-fractie, die opriep het gevaar te zien, dat de arbeiders bij het stellen van hun looneisen rekening zullen houden met het gevaar van contractverlenging en zich bij voorbaat zo zullen opstellen, dat het verlies van een half jaar loonsverhoging dat de regering hen wil laten lijden, wordt gecompenseerd.

Doch hoe hard de heren ook willen onderhandelen, de arbeiders zullen nooit buiten beschouwing laten, dat de kosten van levensonderhoud in de tweede helft van dit jaar en nog meer in het komende jaar sterk zullen stijgen.

De prijsstijgingen, die toch reeds ononderbroken verder gaan, worden vergezeld van de huurverhoging, die men voor oudere woningen op zogenaamd vrijwillig overeengekomen basis wil doorzetten, met de prijsverhogingen van landbouwprodukten die voortvloeien uit EEG-maatregelen en met de verhogingen,

die kunnen ontstaan uit de gelijktrekking van het EEG-buitentarieef (wat voor Nederland een stijging betekent). Op 1 januari a.s. zullen dan volgen de prijsstijgingen die verband houden met de invoering van de BTW (de nieuwe omzetbelasting), de verhogingen van de premies en de stijging van de luister- en kijkgeldten, waarbij dan ongetwijfeld nog verdere prijsstijgingen zullen komen. De stijging van de kosten van levensonderhoud na 1 januari 1969 kan volgens een bescheiden schatting van de vakbeweging gesteld worden op vijf procent, maar het is zeer de vraag of het daartoe beperkt zal blijven.

Daarom zullen ook de arbeiders een harde lijn bij de onderhandelingen en in hun strijd voor loonsverhoging moeten voeren. Zij zullen met dezelfde eensgezindheid moeten optreden, als waarmee het plan van de regering reeds in de ijskast is gegaagd. Dit geldt in de eerste plaats en zeer snel, voor de werknemers in de metaalindustrie (250.000 in de groot-metaal en 150.000 in de klein-metaal), voor wie op 1 oktober een nieuwe CAO moet ingaan.

Temeer is dit nodig, omdat van de kant van sommige vakbondsbestuurders en PvdA-leiders wankelmoedigheid aan de dag wordt gelegd. Dit werd door Den Uyl in het Kamerdebat getoond, toen hij zei, dat hij de mogelijkheid open hield dat een ingreep van de regering in de lonen nodig zou zijn en het juist betreurde, dat de regering dan door het intrekken van de loonnoota aan geloofwaardigheid zou hebben ingeboet. Een vreemde redenering . . . Maar ze maakt duidelijk, dat de arbeiders zich niet kunnen verlaten op een dergelijke halfslachtige oppositie.

Zij zullen daarom krachtig moeten optreden in de bedrijven en in de vakbonden, met het voorbeeld van de eensgezinde actie van hun Franse kameraden voor ogen, en er voor zorgen, dat hun loonsstijging niet wegzinkt tegenover die in Frankrijk, waardoor de monopolisten in staat zouden zijn op hun kosten te concurreren.

A. VAN TURNHOUT

Universiteit en wetenschap in de greep van de concerns

De honger van de grote concerns naar meer macht, scherper concurrentievermogen en hogere winsten wordt niet gestild door opslokking of liquidatie van kleinere ondernemingen alléén. De wetenschapsbeoefening en het onderwijs — met name het wetenschappelijk onderwijs — behoren eveneens tot de uitgezochte prooien.

Dit is niet toevallig.

Research en toepassing van de wetenschappelijke vindingen in de techniek gaan steeds meer behoren tot de drijvende krachten van produktie en verkoop. Het harnas, gesmeed van de harde munten van de monopoliewinsten, past de wetenschappelijke werkers, docenten en studenten echter niet. Zij kennen aan wetenschapsbeoefening een ruimere functie toe dan het verhogen van bedrijfswinsten. Zij tonen zich in toenemende mate voorstanders van democratisering van wetenschap en wetenschappelijk onderwijs.

We hebben hier te maken met een klassentegenstelling. De knechting en uitbuiting nemen bezit van de universiteiten en hogescholen, zoals ze in vroeger tijden bezit hebben genomen van de fabrieken en bedrijven. De historische gevels van de universiteitsgebouwen veranderen net zo min iets aan deze situatie als de herkomst van het gros der studenten uit de zogenaamde hogere milieus.

Monopolisering van de wetenschap en het wetenschappelijk onderwijs roept bij de studenten tegenkrachten op, zoals bedrijfs-sluitingen en werkloosheid dat doen bij de arbeiders.

De solidariteit tussen arbeiders en studenten mag onder deze nieuwe omstandigheden dan ook geen frase zijn.

Waar wordt wetenschap beoefend?

Het bedrijfsleven en de staat betalen vrijwel alle research- en ontwikkelingswerk dat in Nederland plaatsvindt. Prof. dr. C. J. F. Böttcher, voorzitter van de Raad van advies voor het wetenschapsbeleid, heeft onlangs, op de 21ste economische Beneluxconferentie te Amsterdam, de volgende prognose gemaakt: „Voor het lopend jaar 1968 worden de bestedingen voor in Nederland uitgevoerde research op ruim f 2,1 miljard geschat. De overheid besteedt ruim f 0,9 miljard, het bedrijfsleven f 1,2 miljard. Zes industriële concerns, t.w. Philips, Shell, Unilever, AKU, Staatsmijnen/DSM en Koninklijke Zout/Organon besteden gezamenlijk dit jaar ongeveer f 900 miljoen aan research en ontwikkeling. Alle andere Nederlandse bedrijven besteden in deze sector ongeveer f 300 miljoen”. (NRC 27 april 1968).

In 1964 bedroegen de researchbestedingen van overheid en bedrijfsleven respectievelijk 488 en 664 miljoen. In beide gevallen kunnen we dus een toename van 80 tot 85 procent bere-

kenen over de laatste vier jaren, ofwel een verdubbeling van de researchinspanning in ongeveer vijf jaar. De stijging van de kosten door inflatie zijn in deze berekening evenwel niet verwerkt, zodat de reële groei langzamer zal zijn.

De grote concerns nemen in de research een overheersende positie in: de „grote zes” besteden volgens Böttcher 75 procent van de totale industriële researchkosten. Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft in het Statistisch Bulletin van 5 april 1966 enkele bijzonderheden vermeld over de researchactiviteiten van de Nederlandse industrie en een vergelijking gemaakt tussen de jaren 1959 en 1964. Ook in deze periode van vijf jaar stegen de researchuitgaven met 100 procent (van 336 miljoen naar 664 miljoen). De „grote vijf” (zonder Koninklijke Zout/Organon deze keer) besteedden in 1959 en 1964 resp. 67,3 en 64,5 procent van de totale researchkosten. Uit de cijfers blijkt verder, dat de bedrijven met een personeelsbezetting die kleiner is dan 1000 man, een relatieve achteruitgang vertonen in hun aandeel in het research- en ontwikkelingswerk. Naast de „grote vijf” betaalde de metaalindustrie in 1964 15,2 procent van de totale researchkosten en de „overige chemische industrie” 8,4 procent.

De wetenschapsbeoefening bij een groot bedrijf beslaat het terrein van de *fundamentele*, de *toegepaste* en de *technologische* research.

De fundamentele research vertoont de meeste overeenkomst met de universitaire research, hoewel de economische interesse van het bedrijf voor een selectie in de studieobjecten heeft gezorgd en een duidelijk verschil in outillage van de laboratoria valt waar te nemen. Het wordt een student in de chemie droef te moede, wanneer hij op de universiteitslaboratoria 's nachts heeft moeten doorwerken, omdat de twee gaschromatografen reeds weken van te voren overdag waren volgeboekt, en hij tijdens een excursie naar de laboratoria van de Shell in Amsterdam verneemt dat dáár honderden van dergelijke apparaten staan opgesteld. Een gaschromatograaf kost 30 tot 50 duizend gulden.

Er vindt op de bedrijfslaboratoria een sterke doorstroming plaats van jonge academici via de fundamentele afdelingen naar de toegepaste researchgroepen. Deze doorstroming wordt gestimuleerd door de bedrijfsleiding, omdat het toegepaste onderzoek, zoals produktverbetering e.d., veel directer tot uitdrukking komt in de bedrijfswinsten. De resultaten van het fundamentele onderzoek, die voor een deel geheim worden gehouden, stimuleren pas op langere termijn de produktie. Soms wordt uit overwegingen van „wetenschappelijke status” fundamentele research verricht en juist op dit gebied treedt het raakvlak met de universiteiten op.

De nadruk schijnt steeds meer te vallen op de toegepaste research en de technologie. Als men de achterstand op de Verenigde Staten wil uitdrukken, spreekt men van een „technologische kloof”.

Toegepaste research is na enige inwerking zeker met vrucht

door afgestudeerden aan de universiteiten uit te voeren, maar voor het bedrijven van technologie zijn technici (ingenieurs) nodig. De vestiging van twee nieuwe technische hogescholen te Eindhoven en Drienerlo is niet vreemd aan de aanhoudende kreten uit het bedrijfsleven om meer technologisch geschoolden. De technoloog moet de weg effenen van een wetenschappelijke vondst op laboratoriumschaal naar de fabrieksmatige produktie.

Het grootste industriële researchlaboratorium van ons land — dat van de Koninklijke/Shell in Amsterdam-N. — heeft een bemanning van ongeveer 2000 personen, waaronder een kleine 300 academici.

In dit laboratorium wordt een derde deel van de totale research van de Shell bedreven.

De van overheidswege gefinancierde research vindt plaats op de universiteiten en hogescholen en in diverse instituten. In 1966 heeft de overheid 709 miljoen gulden besteed aan onderzoek en ontwikkelingswerk, ofwel 4,35 procent van de totale begroting en 0,95 procent van het bruto nationaal produkt.

Het academische onderzoek vergde 51 procent van het totaal. Aan de ontwikkeling van de natuurwetenschappen en de techniek, waaronder de medische wetenschap, werd 91,7 procent besteed, de geestes- en maatschappijwetenschappen kregen 8,3 procent toegewezen. Voor onderzoek ten bate van de defensie werd 3,5 procent uitgetrokken, voor internationale research-objekten 7 procent en aan de organisaties TNO (Centrale Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek) en ZWO (Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek) werden resp. 13 en 5 procent van het totaal besteed.

Bijna alle research aan de universiteiten en hogescholen die wetenschappelijk gehalte heeft, wordt geleverd door promovendi die daarmee hun proefschriften vullen en zodoende de doctorstitel verwerven. Het betreft hier voornamelijk fundamenteel onderzoek, dat in de ogen van de promovendus en de promotor van wetenschappelijk belang is. Deze wetenschapsbeoefening moet in principe als de meest vrije beschouwd worden, los van elke pressie van buitenaf. Op deze onafhankelijke wetenschapsbeoefening zijn de laatste jaren diverse aanvallen gedaan. Hier komen we nog op terug.

Nederland t.o.v. andere Westerse landen

Welke positie neemt Nederland internationaal in, wat de researchinspanning betreft?

De OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, waartoe de belangrijkste kapitalistische industrielanden behoren) heeft vergelijkbare gegevens verzameld voor verschillende landen op het gebied van Research en Ontwikkeling (R en O). De OESO-landen wijken zeer van elkaar af wat betreft de bedragen die beschikbaar worden gesteld voor R en O. De Verenigde Staten nemen een aparte plaats in. Daarnaast zijn de landen als West-Duitsland, Engeland, Frankrijk,

Italië en Japan gekarakteriseerd als „sizeable industrialized” (tamelijk grote geïndustrialiseerde landen), terwijl Nederland met o.a. België, Canada en Zweden behoren tot de „smaller industrialized” groep (kleinere geïndustrialiseerde landen) „Developing countries” (in ontwikkeling verkerende landen) als Griekenland, Turkije en Spanje sluiten de rij.

In de tabel op pag. 250 is een gedeelte van de gegevens overgenomen.

Zowel in absolute zin als naar verhouding tot het aantal inwoners, staan de Ver. Staten bij alle vergelijkingsmogelijkheden bovenaan. Zo kunnen we bijvoorbeeld berekenen, dat ze zesmaal zoveel besteden aan R en O als de EEG-landen samen. In de Ver. Staten zijn 2,6 keer zoveel bevoegde researchmensen werkzaam als in de EEG.

Nederland neemt in de groep van „kleinere geïndustrialiseerde landen” een dominerende plaats in, vooral omdat hier een reeks internationale monopolies hun zetel hebben. Dit komt vooral tot uitdrukking in de bemanning van de researchlaboratoria en staat ook in verband met een groter kader van middelbaar geschoolde wetenschapsmensen en technici (HTS-ers, laboratoriumassistenten, analisten e.d.).

Verder valt op, dat in de Ver. Staten sterk de nadruk ligt op de technologische research, terwijl in de Europese landen meer aandacht aan fundamentele research wordt besteed.

Dat de Ver. Staten zich enorme inspanningen getroosten op militair- en ruimtevaartgebied (indirect van militaire betekenis), en daarbij gezondheidszorg e.d. „vergeten”, ziet of voelt tegenwoordig de hele wereld. De tabel laat dit zien in nuchtere getallen.

Research wordt steeds meer directe produktiekracht

De Amerikaanse econoom Denison heeft berekend, dat in de periode van 1929 tot 1957 ongeveer driekwart van de welvaartstoename in de Ver. Staten moet worden toegeschreven aan verworven kennis door onderzoek. H. Correa stelt in „The economics of human resources” (Amsterdam, 1963), dat de groei van het sociaal produkt in de Ver. Staten in de periode 1919—1957 voor 69 procent toe te schrijven is aan verbetering van de gezondheidstoestand, het onderwijs en de technologische vooruitgang.

Het huwelijk tussen wetenschap en techniek is zeer vruchtbaar gebleken. Nieuwe machines, nieuwe produktiewijzen en producten, alsmede moderne apparatuur bij het ontwikkelen van onderwijs en onderzoek zijn hierdoor mogelijk geworden.

In de Ver. Staten zijn op het moment ongeveer 30.000 computers in werking, die een waarde vertegenwoordigen van elf miljard dollar. De modernste zijn in staat twintig triljoen berekeningen per uur uit te voeren. De natuurwetenschap heeft de ontwikkeling van computers mogelijk gemaakt, vooral door onderzoek op het gebied van halfgeleiders. De techniek heeft de wetenschappelijke vondsten in toepassing gebracht en het produkt, de computer, stimuleert zowel de produktie als ook

Land	jaar	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k
Ver. Staten	1963—64	21075	696500	3,4	35,8	110,5	12,4	22,1	65,5	63	28	9
„Sizeable industrialized”:												
West-Duitsland	1964	1436	105010	1,4	18,0	24,6	—	—	—	17	62	21
Engeland	1964—65	2160	159540	2,3	29,4	39,8	12,5	26,1	61,4	40	51	9
Frankrijk	1963	1299	85430	1,6	17,9	27,1	17,3	33,9	48,8	45	41	14
Italië	1963	291	30280	0,6	6,0	5,7	18,6	39,9	41,5	21	63	16
Japan	1963	892	187080	1,4	19,5	9,3	—	—	—	—	73	27
„Smaller industrialized”:												
België	1963	137	15600	1,0	16,8	14,7	20,9	41,2	37,9	4	82	14
Canada	1963	425	23850	1,1	12,6	22,5	—	—	—	26	51	23
Nederland	1964	330	31310	1,9	25,8	27,2	—	—	—	5	70	25
Zweden	1964	257	16530	1,5	21,6	33,5	—	—	—	34	50	16

a = Nationale uitgaven voor R en O in miljoen dollars.

b = Aantal bevoegde researchwerkers.

c = Nationale uitgaven voor R en O als percentage nationaal produkt.

d = Aantal bevoegde researchwerkers per 10.000 inwoners.

e = R en O-uitgaven per hoofd van de bevolking in dollars.

f = Basisresearch in procenten van het totaal.

g = Toegepaste research in procenten van het totaal.

h = Ontwikkeling (technologie) in procenten van het totaal.

i = Defensie, ruimtevaart en atoomenergie in procenten van het totaal.

j = R en O voor economische motieven (handel, industrie, enz.) in procenten van het totaal.

k = Diversen (gezondheidszorg, universiteiten enz.) in procenten van het totaal.

het wetenschappelijk onderzoek. Uiteindelijk leidt de samenwerking tussen wetenschap en techniek tot een enorme produktieverhoging. De Amerikaanse industrie produceert volgens J. J. Servan—Schreiber tweemaal zoveel goederen en diensten als de totale industrie in de EEG-landen en Engeland samen.

Het bedrijfsleven is van het belang van de wetenschap als direkte produktiekracht reeds lang doordrongen. In toenemende mate wordt in de jaarverslagen van de grote monopolies het belang van research onderstreept:

„Wij bevinden ons in een periode van technologische revolutie, en meer dan andere industrieën is de onze afhankelijk van een juist inzicht in de technische en wetenschappelijke ontwikkeling”. (Jaarverslag Shell over 1967).

„Het normale beeld is dat van een gestadige stroom van verbeteringen en vernieuwingen, die noodzakelijk zijn om scherp concurrerend te blijven”. (Jaarverslag Unilever over 1967).

Concurrentie in de huidige zin is ook concurrentie tussen nieuwe producten, nieuwe procédés en nieuwe verkoopmethoden. De technisch-wetenschappelijke revolutie vormt een logisch vervolg op het proces van mechanisering, dat ruim honderd jaar geleden is ingezet. Mechanisering heeft een belangrijk deel van de elementaire handarbeid doen verdwijnen. De technisch-wetenschappelijke revolutie doet dat in versterkte mate en vervangt bovendien een deel van de elementaire hoofdarbeid.

De tendenties van deze ontwikkeling tekenen zich steeds duidelijker af.

De technisch-wetenschappelijke revolutie eist een superorganisatie van het onderwijs, de research en de produktie.

Tegen deze achtergrond moeten we de enorme concentratiebeweging zien, die zich in vele takken van de industrie aftekent. Nederland neemt, wat de concentratie van de industriële produktie betreft, in EEG-verband een zeer belangrijke plaats in. Op de lijst van de 90 grootste ondernemingen in de EEG en Engeland staan Koninklijke/Shell en Unilever op de eerste en tweede plaats, met een jaaromzet van resp. 30 en 20 miljard gulden. Philips neemt de achtste plaats in en Hoogovens de 78ste. De kracht van de chemische ondernemingen neemt snel toe. Mr. G. A. van Haften, de secretaris van de Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie, zei daarover:

„Vergeleken met andere landen staat de chemische industrie in Nederland, gemeten naar de omzet per hoofd van de bevolking, op de vierde plaats. Het ziet ernaar uit dat wij over een aantal jaren zullen oprukken naar de tweede plaats”.

Gezien zijn ligging en andere gunstige omstandigheden lijkt Nederland *„voorbested om binnen de Euromarkt het sterkst ontwikkelde chemische gebied te worden”.*

Het is duidelijk hoe deze enorme expansie van de industrie bewerkstelligd moet worden: op kosten van de werkende bevolking.

In het jaarverslag van de VNCI over 1965 lezen we:

„De loonstijgingen van de laatste drie jaren hebben ook in deze sterk geautomatiseerde industrietak hun invloed laten gelden.

Bovendien toont men zich bezorgd over de mogelijkheid dat onze eigen overheid de expansie zal remmen door te zware eisen te stellen bij het bestrijden van water- en luchtverontreiniging en wel op grond van een onvolledig inzicht in dergelijke gewichtige zaken".

De superproductie is dan ook een ondernemersbelang, tegengesteld aan de belangen van de Nederlandse bevolking.

Hoe staat het met de superresearch en het superonderwijs?

Dat baart de heren ondernemers meer zorg. Het intellect moet uit diezelfde Nederlandse bevolking voortkomen.

Intellect: een schaars goed

De ondernemers beschouwen een verdere verhoging van de researchactiviteiten als een beslissende factor voor een grotere, scherp concurrerende produktie. Er wordt in ondernemerskringen steeds op gewezen, dat de Amerikaanse industrie meer en beter produceert, omdat er meer aan research en ontwikkeling wordt gedaan, met name op het gebied van de technologie — de verwerking van de wetenschappelijke vondsten in het produktieproces.

De in Nederland geboren Dr. A. T. Knoppers, vroeger hoogleraar aan de Amsterdamse Vrije Universiteit en thans president van de Amerikaanse farmaceutische fabriek Merck Sharp en Dohme International, is ervan overtuigd, dat „*de ontwikkeling en toepassing van technologie het belangrijkste probleem is waarmee Europa nu geconfronteerd wordt*”.

Dr. E. H. R. Reerink, president-curator van de Leidse universiteit en nauw verbonden met Philips, publiceerde een artikel in het *Chemisch Weekblad* van 6 januari 1967 onder de titel: „Meer research nodig”. In de aanhef vermeldt hij: „*Omdat de chemicus op vrijwel ieder gebied zijn diensten moet bewijzen is het een nationaal belang, dat onze chemische researchactiviteit niet (verder) achterop raakt*”.

Prof. dr. ir. J. Vlugter stelde: „*Geveesd moet worden dat de uitbreiding van het (technisch) hoger onderwijs veel langzamer zal lopen, dan men op grond van de snelle industriële groei gewent acht*”. (*Economisch Statistische Berichten*, 15 juni 1960).

Er is alle reden om aan te nemen, dat het gebrek aan geschoolde researchkrachten de belangrijkste beperkende factor is bij het bereiken van de optimale researchactiviteit.

Op een onlangs in Amsterdam gehouden symposium legde ir. K. Kooy (directeur van de Chamotte-Unie) de nadruk op één van de belangrijkste oorzaken van deze tendentie: „*De belangstelling voor de studie in de technische wetenschappen vertoont in de gehele westerse wereld een daling. Ook in ons land daalt op dit moment het percentage van hen die gaan studeren en die technische wetenschappen of natuurwetenschappen kiezen. In 1958 koos 22 procent techniek, in 1966 was dit 16 procent*”.

Deze ontwikkeling is in het bedrijfsleven niet onopgemerkt gebleven en de „grote vijf” hebben drs. J. J. J. van Dijk, een socioloog van de staatsmijnen, opdracht gegeven een onderzoek

in te stellen naar het beeld, dat leerlingen van de hoogste klassen van het VHMO zich van de chemie hebben gevormd. Speciaal de chemie was gekozen, omdat uit cijfers van het CBS bleek, dat de dalende belangstelling voor dit vak nog sterker was dan voor de andere technisch-wetenschappelijke richtingen. Volgens deze cijfers zouden van de studenten in de exacte vakken de volgende percentages chemie gaan studeren: 1955—56: 22 procent; 1956—57: 19 procent; 1957—58: 20 procent; 1958—59: 18 procent.

De hoofdconclusie van het onderzoek was: „*De (relatief steeds meer) leerlingen van de B-richting van het VHMO, die na hun eindexamen geen chemie kiezen, zien de chemicus als een man tussen de reageerbuizen, de chemie-studie als saai gebeugenswerk en de chemie als weinig dynamisch en niet-creatief*”.

De industrie heeft het niet bij een rapport gelaten. In het *Chemisch Weekblad* van 12 april 1968 vernemen we: „*De bezorgdheid, die ook bij de Shell heerst over de bemanning van research en industrie in de toekomst, heeft geleid tot het inrichten van een aantal schemata en produkten, die iedere school op verzoek een week opgesteld kan krijgen*”.

Verder schijnt een uitgebreide touwtrekkerij om pas afgestudeerde en nog niet afgestudeerde chemici tot de oplossing van het probleem te moeten bijdragen.

Een bekwame researchwerker aan de universiteit prefereerde in sterke mate Arnhem (AKU) en Geleen (Staatsmijnen) als zijn toekomstig werkterrein, niet in de laatste plaats om de mooie, frisse en rustige omgeving aldaar. Eén bezoekje aan de Shell in Amsterdam („even kijken kan nooit kwaad”) genas hem spoorlags van zijn natuurminnende neigingen.

Met de Shell op goede voet staande hoogleraren (dat zijn er nog al wat) organiseren persoonlijke en groepsgewijze bezoeken van studenten aan de researchlaboratoria van dit bedrijf. Na afloop van de leerzame en gezellige dag wordt de student de raad gegeven contact met de Shell op te nemen zodra zijn studie is beëindigd en dat zeker te doen, voor het geval hij door andere instituten of bedrijven is benaderd.

Het komt voor, dat de Shell pas afgestudeerde researchwerkers uit de militaire dienst houdt of tijdens de diensttijd reeds een salaris uitbetaalt. Zo hoog is blijkbaar de nood gestegen.

Het bedrijfsleven zoekt ook naar meer fundamentele oplossingen van de bestaande problemen. Hieronder rangschikken wij:

- verkorting van de studieduur, al of niet via een baccalaureaatsexamen;
- ombuiging van de vaak weinig rendabele research aan de universiteiten naar takken van wetenschap, die „interessanter” voor de industrie zijn;
- het bewegen van de overheid tot een organisatorische hervorming van de universiteit;
- het organiseren van de research op Europees niveau.

Deze maatregelen zijn stuk voor stuk afgestemd op een efficiëntere benutting van het bestaande — of onder de huidige om-

standigheden te verwachten — potentieel aan researchkrachten. Op de uitdaging het potentieel (aantal studenten) zelf te verhogen, wordt slechts geantwoord met middelen die in de reclamesfeer passen. Dit toont het onvermogen van de klassenmaatschappij — waarvan de grote concerns de vertolkers bij uitstek zijn — om de reserves aan intellect, die onder het volk aanwezig zijn, te ontwikkelen. Deze monopolieoverheersing is de voornaamste rem op de stroom van intellect uit de wieg naar de universiteit.

Rem op de ontwikkeling

Het onderwijs, dat geen directe baten opleverde voor de kapitalistische bedrijven, is lange jaren stelselmatig verwaarloosd. Het is een van de eerste posten, waarop door de overheid bezuinigd wordt. Des te verder het onderwijs verwijderd is van het stadium van het profijt voor de industrie, des te minder geld er aan besteed wordt. Geen wonder, dat het lager onderwijs het meest onderontwikkeld is gebleven en daar de doorstroming van het intellect de grootste rem ondervindt.

We laten over deze materie de Sectie Schoolpsychologie van het Ned. Instituut van Psychologen uitvoerig aan het woord: *„Uit onderzoeken in de eerste klassen van de lagere school is gebleken, dat er nauwelijks enig verschil bestaat tussen de verstandelijke begaafdheid van de kinderen, die niet uit hetzelfde milieu afkomstig waren. Na een half jaar traden er verschillen in leerprestatie op tussen de scholen met kinderen, die niet uit hetzelfde milieu afkomstig waren. En die verschillen worden gedurende de lagere schoolperiode alleen maar groter”.*

„Het is van groot belang, dat leermoeilijkheden zo vroeg mogelijk ontdekt worden en wel reeds binnen enkele maanden in de eerste klas van de lagere school”.

Hoe is dat mogelijk met klassen van veertig leerlingen? De te hoge leerlingenschaal treft vooral de arbeiderskinderen, omdat zij de grootste leermoeilijkheden hebben. Zonen van academisch gegradueerde vaders hebben dan ook een kans van 2 op 5, óók een academische graad te halen. Voor zonen van arbeiders is deze kans ongeveer 1 op 200. Nog geen 10 procent van de studenten is gerecruteerd uit de arbeidersklasse.

Geld om bv. de leerlingenschaal te verkleinen, is natuurlijk niet de enige remedie voor deze ondemocratische toestand. Sociaal-psychologische factoren spelen hier ook een rol. Deze factoren vinden eveneens hun oorsprong in deze klassenmaatschappij.

De universiteit bijvoorbeeld was het historisch gegroeide opleidingsinstituut voor een elite, die traditioneel een leidende rol in de maatschappij vervulde. De rudimenten hiervan vinden we vandaag nog in de corpora. Deze elite drukte z'n stempel op het totale universitaire leven. Talrijke studenten uit het zgn. „lagere milieu” hebben hun studie zien mislukken, omdat zij moeilijkheden hadden met de aanpassing aan het universitaire milieu.

De universiteiten en hogescholen vertonen nog in hoge mate de verkalkte structuren van vroeger.

De kapitalistische elite in Nederland wil deze verkalkte structuur uit zelfzuchtige overwegingen veranderen. Onder het motto „efficiency” moet de universiteit dienstbaar worden gemaakt aan de belangen van de grote bedrijven. Met minimale kosten moeten zoveel mogelijk researchwerkers worden afgeleverd. Zoals in de maatschappij de volkswoningbouw, de wegenbouw en de recreatie in het gedrang komen, zullen in de universitaire maatschappij — bij doorvoering van de plannen — bijvoorbeeld de medische en sociale wetenschappen in de verdrukking geraken. Het is niet toevallig, dat in de medische faculteit het eerst is geprobeerd een numerus clausus in te stellen.

De progressieve studentengroeperingen vallen óók deze verkalking aan, en zij eisen democratisering. De democratisering zal het aantal studenten drastisch doen toenemen. Geen vergroting van het aantal researchwerkers ten koste van andere takken van wetenschap, maar door meer geld te steken in het wetenschappelijk onderwijs.

De invoering van een integrale studiekostenvergoeding, waarbij de student onafhankelijk wordt van zijn ouders en na z'n studie geen studieschulden meer hoeft te betalen, zou het Rijk jaarlijks f 160 miljoen méér kosten) volgens een berekening van prof. Andriessen). Unilever geeft jaarlijks ongeveer 850 miljoen gulden uit aan reclame en daarbij kan dit bedrijf een bod van 650 miljoen doen op de Britse onderneming Smith and Nephew. Dáár hebben ze blijkbaar geld over.

De Studentenvakbeweging (SVB) heeft berekend, dat er jaarlijks 455 miljoen gulden wordt bezuinigd op het wetenschappelijk onderwijs. De overheid hanteert opzettelijk verouderde prognoses over de groei van het aantal studenten, om de investeringskosten voor het WO te drukken. De SVB voert dan ook actie onder de leuze: Bezuiniging nú — studentenstop straks.

Studentenstop natuurlijk alleen in die faculteiten die van geen belang zijn voor de industriële produktie.

Het wordt in toenemende mate zichtbaar dat de overheid in haar beleid ten aanzien van het wetenschappelijk onderwijs de belangen van de grote concerns vertolkt. De universitaire bevolking wordt er zich van bewust dat de besnoeiing op het budget voor het wetenschappelijk onderwijs — waarbij het mes het diepst de industrieel oninteressante faculteiten treft — geen begrotingstechnische kwestie is, maar het gevolg van machtspolitieke factoren.

Misschien dáárom, dat steeds meer studenten een structurele wijziging van de maatschappij aan een definitieve oplossing van de onderwijs- en wetenschapsproblematiek gekoppeld zien.

Monopolies in de aanval

De Unie van Studenten te Nijmegen heeft onlangs een brochure uitgegeven over „Universiteit en Onderneming” waarin de

voorstellen van de beruchte commissie Maris worden geanalyseerd. *)

In de inleiding van de brochure wordt gesteld, dat de universiteitshervormingen altijd hun vertrekpunt hadden in veranderingen in de sociale orde buiten de universiteit. De universiteit is een uitdrukking van de maatschappelijke orde en wanneer die orde verandert door verwetenschappelijking van de industrie, dan betekent dat onvermijdelijk ook industrialisering van de wetenschap.

Industrialisering van de wetenschap aan de universiteiten betekent in de Nederlandse situatie ont democratisering. De aanval op de vrije wetenschapsbeoefening aan de universiteiten is al jaren geleden ingezet. In eerste instantie werd van het middel infiltratie gebruik gemaakt om invloed uit te oefenen, later ging men over tot geregelde aanvallen op de organisatorische structuur.

Hoe wordt geïnfiltreerd?

Ir. M. G. Tuyn zei onlangs in een preadvies voor een symposium van de Vereniging van Academici bij het Wetenschappelijk Onderwijs: „Behalve de studieduur heeft ook de te bestuderen stof de belangstelling van de grote bedrijven (...). Verschillende contacten tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven die ten doel hadden te geraken tot een aangepast studieprogramma zijn met succes bekroond. (...) Bepaalde hoogleraren worden aangezocht om op een speciaal terrein als adviseur van de Kon. Shell op te treden. Dit houdt vaak in, dat onder hun leiding researchopdrachten worden uitgevoerd, waarin de Kon. Shell eveneens is geïnteresseerd. (...) In de afgelopen zes jaar heeft de Kon. Shell-groep alleen in Nederland 28 hoogleraren geleverd. Door deze „injecties” met industrieel georiënteerde docenten wordt natuurlijk ook invloed uitgeoefend op het academisch onderwijs”.

Laten we voor de duidelijkheid één praktijkgeval aanhalen. Een hoogleraar, vroeger hoofd van een researchafdeling van de Shell, continueert in een werkgroep de arbeid, die hij vroeger bij de Shell was begonnen. Het betreft hier oxydatiereacties, die van wezenlijk belang zijn voor de petrochemische industrie. Verschillende promovendi uit deze werkgroep vermelden op de laatste pagina van hun proefschrift: „Wij danken de Koninklijke/Shell, die door financiële ondersteuning de uitvoering van dit onderzoek heeft mogelijk gemaakt”.

Natuurlijk, de betrokken hoogleraar is blij — in tijden van overheidsbezuinigingen op het WO — over extra geldmiddelen te kunnen beschikken, en hij was geïnteresseerd in die bepaalde tak van de chemische research. Maar de Shell verleent geen financiële steun, wanneer het onderzoek voor dit bedrijf niet interessant is. Promovendi in de medische wetenschap b.v. zullen financiële ondersteuning van de grote concerns blijvend moeten ontberen.

Binnen een bepaalde studierichting oefenen de industrieel ge-

*) Van de in deze brochure opgenomen gegevens is in dit artikel herhaaldelijk gebruik gemaakt.

oriënteerde researchobjecten door meer financiële faciliteiten een grotere aantrekkingskracht uit op de toekomstige promovendi. De wetenschapsbeoefening wordt, weliswaar nog amateuristisch, gericht.

Verder kunnen we tot de infiltraties rekenen de aanwezigheid van industriëlen in de bestuurlijke organen (colleges van curatoren e.d.) van alle universiteiten en hogescholen. Dit geldt in nog sterkere mate voor het overkoepelende orgaan, de Academische Raad, die in 1963 is ingesteld om de universiteit vooral niet het contact met de „maatschappij” te doen verliezen. „Maatschappij” is het woord, dat in kringen, die in de ondernemers „de rentmeesters van de groeiende welvaart der volkeren” zien, wordt gebruikt om de concerns aan te duiden.

We zullen nu de invloed van de monopolies op de universitaire gang van zaken bespreken, die noodzakelijk via de overheid plaats vindt. De monopolies zijn door hun grote economische macht in staat hun eisen kracht bij te zetten.

Natuurlijk zijn de ondernemers in de grote concerns niet bijzonder royaal met het openbaar maken van hun verlangens. Soms kunnen we echter toch keurig geformuleerde volzinnen, waarin bepaalde wensen en/of dreigementen schuilgaan, uit hun mond optekenen.

Dr. P. Kuin, lid van de Raad van Bestuur van Unilever, zei eens:

„Wanneer de beheerders van het produktie-apparaat uitdrukking geven aan hoop of vrees, dan wel voorstellen doen over zaken op hun speciale terrein, dan zou het land goed doen hun bet oor te lenen”. „De rol van de overheid zal meer zijn te luisteren en richting te geven dan te dwingen” (23 sept. 1966).

W. van Loon (AKU) zei over wetenschapsbeoefening:

„Het komt mij voor dat een te diepgaande wetenschappelijke kennis dikwijls samengaat met de éézijdige belangstelling voor het puur wetenschappelijke, hetgeen het doen van „innovations” (uitvindingen) in de weg kan staan” (Chemisch Weekblad, 10 juni 1966).

Tot die „innovations” worden ook gerekend de ontwikkeling van „geurtjes” verspreidende stoffen, die aan wasmiddelen worden toegevoegd om een maximale klantenkring te trekken en de ontdekking van optische kleurstoffen, die het onzichtbare ultraviolette licht omzetten in extra wit licht en die eveneens in de fabrieken van Unilever en Dobbelman hun toepassing vinden om de huisvrouw al dat schitterwit, glinsterwit en wonderbovenwonderwit te bezorgen.

Universitaire research in de verdrinking

Het Nederlandse bedrijfsleven wenst studieduurverkorting en een wetenschapsbeoefening op de universiteiten en hogescholen, die gericht is op industrieel interessante objecten.

In 1960 heeft de titel drs. in Nederland wettelijke erkenning gekregen. Een doctorandus is sindsdien klaar met zijn studie, hij is afgestudeerd. Deze erkenning beoogde de behoefte bij ve-

len, door te studeren tot en met de doctorsgraad, te verminderen. Er is de laatste jaren dan ook sprake van een daling van het aantal promovendi ten opzichte van het aantal afgestudeerden. Er wordt tegenwoordig door de professoren een strijd gevoerd om meer promovendi.

Daarbij komt nog, dat de laatste tijd steeds meer aanvallen worden gedaan op de financiële positie van de promovendus. Deze financiële positie is totaal onbeschermd. Een klein deel van de promovendi studeert op een beurs van ZWO, een ander klein gedeelte bekostigt de promotie zelf en weer enigen voorzien in hun onderhoud door een aantal uren les te geven op instellingen van middelbaar onderwijs. Het grootste deel echter voorziet in zijn financiële behoefte door een baan aan te nemen als wetenschappelijk ambtenaar of assistent op de universiteit.

Het aantal wetenschappelijke functies en assistentschappen is de laatste jaren ernstig beknot. Het aantal jonge doctorandi, die zich aan het samenstellen van een proefschrift wilden wijden, maar hiervan hebben moeten afzien omdat ze geen functie aan de universiteit kregen toegewezen, neemt toe. Een deel van deze mensen komt, om maar eens wat te noemen, eerder in de industrie terecht. Toevallig? Een promotie is door het bedrijfsleven nooit op prijs gesteld.

Men denkt een verdere studieduurverkortung te kunnen bereiken, door het instellen van een baccalaureaatsexamen. Kort geleden zijn de eerste dertien baccalaurei geslaagd. Twaalf zetten hun studie voort, één vervult momenteel de militaire dienstplicht. We kunnen verwachten dat verdere maatregelen worden getroffen om de studieduurverkortung veilig te stellen.

Vele studenten ondervinden de huidige studieduur inderdaad als te lang. Dit ongenoegen kan echter voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan de ondemocratische toestanden bij het wetenschappelijk onderwijs. De student is financieel afhankelijk van zijn ouders, of beschikt over een studietoelage. In beide gevallen is hij genoodzaakt zich maatschappelijk een middelbare scholier te voelen: zijn leeftijdsgenoten in de „grote maatschappij” zijn wel financieel zelfstandig en kunnen bijvoorbeeld een gezin stichten. Deze gevoelens treden in versterkte mate op bij studenten die niet uit de traditionele academische milieus stammen. Zij dragen veelal de gewoontes van thuis mee, waar bijvoorbeeld gemiddeld eerder gehuwd wordt. Het wordt tijd de studie als een normaal beroep te zien, waarvoor de rechten en plichten duidelijk zijn vastgelegd.

Er zijn twee methoden om tot een kortere studieduur te komen. Het bedrijfsleven en de regering sturen aan op een verkortung door middel van inperking van de wetenschappelijke arbeid aan de universiteiten en hogescholen. Dit moet beantwoord worden met een absoluut neen.

De Leidse hoogleraar prof. dr. A. E. van Arkel heeft hiervoor in zijn afscheidscollege op 29 mei 1964 gewaarschuwd:

„Het bedrijfsleven is niet direct geïnteresseerd in wetenschap, of wetenschapsbeoefening, maar in de toepassing van de re-

sultaten van wetenschappelijk onderzoek. (...) Er is hier een brandend probleem: hoe moeten wij kiezen in de controverse, universiteit als dienend opleidingsinstituut, of als autonoom centrum van wetenschap? (...) Welnu, ik zie het als een groot gevaar voor de toekomst, dat de universiteit deze wetenschappelijke, geestelijke autonomie zou gaan verliezen. (...); het is geenszins denkbeeldig, dat bepaalde gebieden van wetenschap in het gedrang komen, wanneer de beoefening daarvan niet onmiddellijk vruchten schijnt af te werpen”.

En prof. dr. R. Kronig in een rapport, uitgebracht aan de Academische Raad:

„Ook thans moeten de universiteiten en hogescholen op hun hoede zijn, opdat zij niet van de plaats, die haar op het gebied van de ontwikkeling van de wetenschap toekomt, worden verdrongen. (...) Het aandeel van de universiteiten in de totale natuurwetenschappelijke researchinspanning in de westerse landen daalt voortdurend door de snelle groei van de fundamentele natuurwetenschappelijke research in industriële- en overheidslaboratoria”.

Democratisering van het wetenschappelijk onderwijs zal eveneens tot studieduurverkorting leiden. De traditionele academische vrijheid, die in de praktijk veelal betekende: de vrijheid om te luieren, zal verdwijnen door de plichten van de student, die uit de democratische rechten voortvloeien. De universiteit mag best een efficiënt draaiend bedrijf worden. Als dat bedrijf maar onafhankelijk kan opereren, de democratische rechten van alle medewerkers zijn gewaarborgd en de mogelijkheden van vrije wetenschapsbeoefening niet worden belemmerd. Vrije wetenschapsbeoefening, het doen van fundamentele research uit wetenschappelijke interesse, is zeer wezenlijk voor de maatschappij. Winnaars van Nobelprijzen komen in de regel niet uit de industrie.

De argumenten van het bedrijfsleven voor een kortere studieduur vinden hun oorsprong in een bepaalde feitelijke omstandigheid:

Een researchwerker is in het bedrijf gemiddeld maar tot z'n 35ste of 40ste jaar echt wetenschappelijk actief.

Het is niet bekend, dat het biologische verouderingsproces in een bedrijf sneller gaat dan aan de universiteit, maar dat is dan ook niet de reden. Weliswaar neemt bij de meeste mensen op dertigjarige leeftijd de afbraak van het centrale zenuwstelsel reeds een aanvang, maar een grotere ervaring op wetenschappelijk terrein kan zelfs op leeftijden van 50 en 60 jaar de afgenomen vindingrijkheid compenseren. Aan de universiteiten gaan de hoogleraren nota bene pas op hun 70ste met emeritaat en velen zijn tot op hoge leeftijd wetenschappelijk actief. Dat de zaken er in een bedrijf anders voorstaan, is voornamelijk te wijten aan statusoverwegingen. De overall en de laboratoriumjas zitten vaak in één was. Management is in, niet in de laatste plaats omdat het beter betaald wordt.

Een aardige cartoon in een Amerikaans tijdschrift illustreert

deze situatie: Een fabrieksdirecteur slaat een schriek wetenschappelijk werktje op zijn schouder en zegt: „Fantastisch Piet, dat je die nieuwe vinding hebt gedaan. Alleen jammer dat je niet op de verkoopafdeling zit, dan had je zeker opslag gekregen”.

Krijgt de universiteit een directie?

De regering heeft zich de laatste jaren omzoomd met adviescolleges en commissies om tot structurele wijziging van het wetenschappelijk onderwijs te komen.

In 1963 werd de Academische Raad ingesteld. Deze raad moet fungeren als „schakel tussen zowel de universiteiten en hogescholen onderling, als tussen deze instellingen en de maatschappij”.

Op 2 november 1965 werd door de Academische Raad een commissie ingesteld met aan het hoofd Ir. A. G. Maris, oud directeur-generaal van het ministerie van Verkeer en Waterstaat. De commissie had de opdracht om „na te gaan of de instellingen van WO volledig gebruik kunnen maken van de mogelijkheden tot uitoefening van beperkt zelfbestuur”.

Onlangs heeft de commissie deze opdracht voltooid: het negen pagina's tellende rapportje is een waar wanprodukt.

Op 1 september 1966 volgde de wet tot instelling van een Raad van advies voor het wetenschapsbeleid onder leiding van prof. dr. C. J. F. Böttcher, hoogleraar te Leiden en adviseur bij de researchraad van de Koninklijke/Shell-groep.

In deze Raad zijn verder vertegenwoordigd prof. dr. H. B. G. Casimir, lid van de Raad van Bestuur van NV Philips' Gloeilampenfabrieken, de „eenvoudige smid” zoals hij zichzelf onlangs betitelde.

Ook hebben zitting genomen drs. J. de Vries, president-directeur Verenigde Bedrijven Bredero NV te Utrecht en prof. dr. J. Zijlstra, president van de Nederlandse Bank. Een aantal andere vooraanstaanden completeert het gezelschap van negen.

Prof. dr. J. E. Andriessen is voorzitter van de in december 1967 ingestelde Commissie Studiefinanciering Wetenschappelijk Onderwijs.

In de troonrede van 1967 is aan de leden van de Staten-Generaal meegedeeld, dat hun, zo mogelijk nog voor het einde van het zittingsjaar een nota over de herstructurering van het WO en over de studieduur zal worden aangeboden. Met ingang van 2 november 1967 werd prof. dr. K. Posthumus benoemd tot regeringscommissaris voor het WO. Hij zal de minister de nodige bijstand verlenen bij de herstructurering van het WO.

Een commissie van de Academische Raad (onder leiding van prof. dr. F. van Os) heeft recentelijk een rapport uitgebracht, waarin voorstellen worden gedaan om de opbouw van het wetenschappelijk corps aan de universiteiten en hogescholen ingrijpend te wijzigen.

gaderden, hebben louter bijgedragen tot het folkloristische gebeuren in kringen van de maatschappij-elite: „Ze dronken een glas, deden een plas en lieten de zaak voor wat'ie was”.

In het onderhavige geval is er echter geen ruimte voor een lichtvaardige beoordeling van het commissiewerk. De huidige toestand is er niet naar.

Het rapport van de commissie-Maris is hier een bewijs van. De reeds aangehaalde analyse van het rapport door de Unie van Studenten te Nijmegen komt tot de conclusie: „*De werkelijke bedoeling van de commissie is, niet alleen het beheer, maar ook het wetenschaps- en onderwijsbeleid in handen te leggen van een toporgaan, dat zich aan iedere vorm van democratische controle onttrekt*”.

De universiteiten en hogescholen met de huidige structuur worden bestuurd door het Curatorium — voor het financiële beheer — en de Senaat, die het onderwijs- en onderzoeksbeleid bepaalt.

In het college van curatoren hebben meestal personen zitting, die hun hoofdwerkzaamheden elders in de maatschappij uitoefenen, terwijl de senaat is samengesteld uit hoogleraren en lectoren.

Het rapport noemt deze bestuursvorm „dualistisch” en pleit voor de verdwijning ervan, omdat het „onvoldoende leiding (kan) geven aan de universiteit van een omvang, zoals men die heden ten dage kent”. Onder de vlag van „bestuurbaarheid” wordt dan „het presidium” aangedragen, bestaande uit drie leden, „die als zodanig een volle dagtaak hebben”.

Dit is allemaal nodig omdat „de maatschappij in toenemende mate een beroep (ging) doen op de universiteit om voor wetenschappelijke betrekkingen een opleiding te geven, terwijl voorts de tegenwoordige maatschappij in sterke mate afhankelijk is geworden van de ontwikkelingen van de wetenschap”. Het was dan ook niet te verwonderen, dat „de maatschappij (weer dat woord, waarmee meestal de industrie wordt aangeduid, J. R.) belang ging stellen in de inhoud en duur van studieprogramma's, de taakverdeling en samenwerking, tijds- en taakverdeling tussen onderwijs en onderzoek enz.”

De bedoelingen van de commissie zijn duidelijk. De monopolies hebben hun tanden getoond en zijn tot de geregelde aanval overgegaan op de organisatorische structuur van de universiteiten, na jarenlang voorpostgevechten te hebben uitgevoerd. De bazen uit de bedrijven komen wel even vertellen hoe er georganiseerd moet worden. Het moet maar eens uit zijn met dat „inefficiënte” gedoe. De organisatie van een groot bedrijf schijnt bijna volledig model gestaan te hebben voor de commissie. Zelfs het universitaire equivalent van de ondernemingsraad is aanwezig: de universiteitsraad.

Aan het gezag van het presidium valt echter niet te tornen: „De lijn in de structuur van de gezagsverhoudingen mondt uit in het presidium als hoogste orgaan: „Het is niet de bedoeling, dat het presidium voor zijn beleid verantwoording aflegt aan de universiteitsraad. Het presidium is alleen verantwoording verschuldigd aan de minister”: „Verantwoordelijk voor de or-

ganisatie als geheel zij één orgaan dat in hoogste instantie het beleid bepaalt ten aanzien van onderwijs, wetenschap en beheer". De plannen treffen in de eerste plaats de onafhankelijkheid van de hoogleraren en de leden van het wetenschappelijk corps, en indirect, via hen, de studenten. In de huidige structuur hebben de studenten feitelijk niets te vertellen, maar in vele gevallen is op het persoonlijk niveau wel wat te regelen. De plannen van de commissie Maris zullen er in hun huidige vorm wel niet doorkomen. De hoogleraren b.v. zijn daarvoor te krachtig in de schaar genomen en de studenten zijn te „roerig”.

We moeten ons echter geen illusies maken, dat met de verwerping van de huidige voorstellen de zaak gered is. De plannen zijn niet het gevolg van hobby's van de ondernemers, maar van overwegingen die met winst en concurrentiepositie te maken hebben. Er zal gewoon naar een andere verpakking van dezelfde goederen worden gezocht.

De aanvallen op de resten van de universitaire autonomie kunnen echter worden afgeslagen. Door macht tegenover macht te stellen.

De totale bevolking van de universiteiten en hogescholen — hoogleraren, stafleden en studenten — vertegenwoordigen die macht. Dit universitaire front groeit snel en wint met de dag aan maatschappelijk bewustzijn en strijdbaarheid.

Bovendien groeit de solidariteit tussen arbeiders en studenten. Door het optreden van de ondernemers krijgen deze beide groepen steeds meer gemeenschappelijke belangen. Deze solidariteit is van groot belang en betekent voor de universitaire bevolking dat er goede mogelijkheden zijn om tot een tegenaanval over te gaan: de instellingen van wetenschappelijk onderwijs uitbouwen tot democratische instituten van het volk.

J. REIDING

Parlementaire geschiedenis van de AWBZ

Het Wetsontwerp inzake een verzekering tegen zware geneeskundige risico's, dat in januari 1966 door de toenmalige minister, Veldkamp, bij de Tweede Kamer werd ingediend, heeft een bewogen geschiedenis gehad. Het heeft in een langdurige parlementaire behandeling heel wat veranderingen ondergaan, waaraan vijf nota's van wijzigingen te pas zijn gekomen. Het wetsvoorstel is tenslotte in oktober 1967 door de Tweede Kamer en in december 1967 door de Eerste Kamer aanvaard, nadat de regering-De Jong er haar merkteken van sociale afbraak op had gedrukt.

De Algemene Wet Zware Geneeskundige Risico's, later omgedoopt in Algemene Wet (Bijzondere) Ziektekosten (AWBZ) is een volksverzekering ter voorziening in het risico van zeer zware lasten, als gevolg van langdurige ziekte en gebreken, die op iedereen kunnen komen te drukken en door vrijwel niemand zonder bijstand van de overheid, of van derden, kunnen worden gedragen. Deze risico's zijn in het algemeen niet te verzekeren.

De volksverzekering is vooral van belang voor ouders van gehandicapte kinderen, chronisch zieken en geesteszieken, die een langdurige verpleging nodig hebben.

De verstrekkingen, die in natura worden verleend, omvatten opnemings in erkende ziekenhuizen, zowel als in psychiatrische inrichtingen, nadat men een jaar in deze inrichtingen opgenomen is geweest. De kosten van het eerste jaar komen in de regel voor rekening van de ziekenfondsen of particuliere ziektekostenverzekeraars, waarop de AWBZ dus aansluit.

Voor de verpleging van lichamelijk of geestelijk gehandicapten in verpleeginrichtingen geldt geen wachttijd. Zij vallen van de eerste dag af onder de verzekering.

Zoals gezegd is de AWBZ een verzekering, die het gehele volk omvat, loontrekkenden als wel zelfstandigen. In beginsel zijn 15- tot 65-jarigen premieplichtig. De aanspraken op grond van de wet strekken zich echter over alle leeftijden uit.

De uitvoering berust bij de ziekenfondsen, de particuliere ziektekostenverzekeraars en de organen van de ziektekostenvoorziening voor ambtenaren.

In het oorspronkelijke wetsontwerp was de financiering van de verzekering volgens een ingewikkelde constructie geregeld. Becijferd werd, dat op basis van augustus 1965 rond 450 miljoen gulden nodig was voor de financiering van de verstrekkingen. Om te beginnen nam het Rijk hiervan 310 miljoen voor zijn rekening. Dit kwam overeen met het bedrag, dat in 1965 via de Algemene Bijstandswet uit de algemene middelen werd betaald voor behandeling en verpleging in verband met zware geneeskundige risico's. De verder nog benodigde middelen werden eveneens ten laste van het Rijk gebracht.

Bij deze opzet werd er op gerekend, dat de rijksbijdrage gelijke tred zou houden met de stijging van de loonindex.

Tenslotte zou in beginsel geen premie voor de AWBZ worden geheven.

Wijziging

In maart 1967 kwam minister Veldkamp, kort voor zijn aftreden, met een nota, waarin twee wijzigingen werden voorgesteld. De eerste wijziging betrof een verandering in de uiterst ingewikkelde financieringsregeling, waarbij echter premiebetaling achterwege zou blijven.

Ten tweede werd voorgesteld om de AWBZ uit te breiden met de ziekenhuisverpleging gedurende het eerste jaar.

Het onttrekken van de ziekenhuisverpleging aan het ziekenfondspakket zou een aanmerkelijke verlichting betekenen voor het ziekenfondswezen, daar de helft van de premie aan de ziekenhuisverpleging wordt besteed. Verwezenlijking van het voorstel zou hebben geleid tot een oplossing voor de jaarlijkse budgetmoeilijkheden van de ziekenfondsen, terwijl de ziekenfondspremie, toen gesteld op 6,6 procent, tot circa 3,5 procent had kunnen worden teruggebracht.

Tegen dit voorstel werd met name door de Landelijke Specialisten Vereniging (LSV) en de organisaties van particuliere ziektekostenverzekeraars fel geprotesteerd.

De LSV verklaarde hevig tegenstander te zijn van het voorstel, dat een introductie van een nationale gezondheidszorg werd genoemd. Het adres, waarin het protest vevat was, voegde hieraan toe, dat zowel de specialist als de particuliere patiënt aan de centrale maatregelen zouden worden onderworpen, die uitsluitend binnen het kader van de Ziekenfondswet zijn aanvaard. De LSV kondigde tenslotte aan geen medewerking te zullen verlenen.

De particuliere ziektekostenverzekeraars voerden aan, dat hun positie in de waagschaal zou worden gesteld, doordat 60 procent van het provisie-inkomen verloren zou gaan.

Deze en andere protesten vonden onmiddellijk gehoor bij de SER met een „spontaan” advies, waarin de regering werd bezworen het voorstel in te trekken.

Dit geschiedde prompt door de inmiddels opgetreden regering-De Jong.

Verdere beperkingen

Behalve deze verslechtering ging de nieuwe minister van Sociale Zaken, Roolvink, er toe over om onder het motto van bezuiniging het wetsontwerp verder uit te kleden.

Weliswaar werd de berekening van de vorige regering, dat de uitvoering van de wet op jaarbasis 600 miljoen gulden zou kosten, door minister Roolvink overgenomen, doch de daarbij inbegrepen 150 miljoen (additionele) rijksbijdrage — in verband met de loonstijging in 1967 — kon de regering, aldus de minister, niet opbrengen. Van deze 150 miljoen werd dadelijk 75 miljoen geschrapt, terwijl de overige 75 miljoen een geleidelijke afbouwning moesten ondergaan via het stopzetten tot

1972 van de aanpassing aan de loonindexering. Deze 75 miljoen komt dus geleidelijk te vervallen.

Het optredende tekort, als gevolg van deze bezuinigingsmaatregelen, wentelde de minister op de verzekerden af met een premieheffing van 0,2 procent.

Het financieringssysteem, dat de regering-De Jong voor ogen staat, komt er op neer, dat de rijksbijdragen naar verhouding steeds kleiner zullen worden ten nadele van de premieheffing.

Vijfde wijziging

Op de valreep van de parlementaire behandeling achtte minister Roolvink het nodig met een Vijfde Nota van Wijzigingen de zoveelste verandering in het wetsontwerp aan te brengen.

Hierbij werd de premie van 0,2 procent tot 0,4 procent verhoogd, met het uitzicht op een premie van 0,7 procent in 1969, terwijl rekening moest worden gehouden met een eigen bijdrage van de verzekerden van 30 à 40 miljoen gulden. De minister ging er hierbij van uit, dat invoering van de wet op 1 januari 1968 een bedrag van 700 miljoen zou vergen. Hierdoor moest volgens de minister de wet op 1 januari gedeeltelijk worden ingevoerd, met name voor de verpleging in psychiatrische inrichtingen en voor gehandicapte kinderen.

Eerst op 1 april 1968 zouden verstrekkingen worden verleend op het punt van de sanatorium- en ziekenhuisverpleging na het eerste jaar.

Met deze maatregelen was de wet weer wat verder uitgehouden. Daarnaast werd in deze nota een nieuwe bezuinigingsmaatregel aangekondigd met de mededeling van minister Roolvink, dat hij de SER had ingeschakeld om tot verlaging van de kinderbijslag te komen.

Parlementaire behandeling

Zo was de stand van zaken toen de Tweede Kamer op 24 oktober 1967 het wetsontwerp in behandeling nam.

De woordvoerder van de communistische fractie, Joop Wolff, laakte de in het wetsontwerp aangebrachte bezuinigingen, die een tendens van sociale afbraak vertonen. Zoals de overheidsbijdrage nu besnoeid is, komt het er op neer, dat de regering aan de AWBZ gaat verdienen, daar het aandeel van de overheid in de financiering relatief ieder jaar kleiner wordt. Hij bepleitte een volledige financiering door de overheid zonder premieheffing, zoals in het oorspronkelijke wetsontwerp was voorzien.

De communistische woordvoerder verklaarde voorts ernstige bezwaren te hebben tegen het ongedaan maken van de ziekenhuisverpleging met ingang van de eerste dag. Hij verweet de regering, dat zij was teruggeweken voor de agitatie van de particuliere ziektekostenverzekeraars.

Sterk kantte hij zich tegen het voornemen om van de verzekerden een eigen bijdrage te heffen, omdat de patiënt zogenaamd uit de kost is.

Het standpunt van D '66, die per amendement een tabel voorstelde om tot een zo groot mogelijke eigen bijdrage te komen, werd door Wolff als bijzonder benepen gekwalificeerd. Als men dit spoor terugvolgt, komt men wel heel gauw terecht bij het land van herkomst, de VVD.

Rol van D '66 en VVD

De woordvoerder van D '66, Nijpels, samen met de woordvoerder van de VVD, Rietkerk, hadden het er op voorzien nog meer op de verzekering te bezuinigen dan minister Roolvink voorstond.

Als spreekbuizen van de particuliere verzekeraars poogden zij de ziekenhuisverpleging en de sanatoriumverpleging na het eerste jaar uit het wetsontwerp te schrappen. Dit zou volgens hen de verzekering 20 à 25 miljoen gulden goedkoper maken. Rietkerk maakte verder minister Roolvink een compliment met de opmerking, dat hij door diverse besnoeiingen het wetsontwerp „uit het moeras had bevrijd”. Uiteraard juichte de VVD-vertegenwoordiger de door minister Roolvink ter sprake gebrachte vermindering van de kinderbijslag toe. Hij gebruikte hiervoor het motief, dat gezinnen met gezonde kinderen offers moeten brengen voor gehandicapte kinderen . . .

Nijpels van D '66 verdedigde met vuur een door hem ontworpen tabel aan de hand waarvan uitkeringen volgens de diverse sociale wetten voor verpleegden zouden moeten worden verminderd op kosten van de AWBZ. Dit ultra-conservatieve amendement werd zelfs niet door de VVD ondersteund. Mede onder druk van Joop Wolff moest D '66 dit voorstel inslikken.

Het amendement was ook een rechtse figuur als de CHU-afgevaardigde Tilanus te gortig. Hij illustreerde dit met de ironische opmerking, dat hij van D '66 had gedacht, dat ze voortuitstrevend wilde zijn, maar dat uit het amendement bleek, dat D '66 sterk achteruitstrevend is, omdat wij met de individuele beoordelingen, die hier werden bepleit, terug zouden gaan naar de tijd van de oude Armenwet. Een juiste en voor D '66 vernietigende uitspraak.

Ook andere VVD- en D '66-amendementen werden verworpen.

Regering verdient aan AWBZ

Minister Roolvink stak overigens niet onder stoelen of banken, dat de regering voordelen plukt van de invoering van de AWBZ. Hij zei deze vraag, die o.a. door Joop Wolff was gesteld, volmondig met „ja” te beantwoorden. De overheid zal er financieel niet bij gebaat zijn als deze wet er niet komt. Het heeft geen enkele zin daar doekjes om te winden.

Ter verontschuldiging van de geringe overheidsbijdrage verklaarde de bewindsman dat, wanneer de ontwikkeling van de AWBZ in sterke mate aan het overheidsbudget zal worden gebonden, er moeilijkheden zijn te voorzien met betrekking tot

het tempo, waarin deze wet verder tot ontwikkeling komt. Met andere woorden: de overheidslasten zullen in de toekomst verder naar de premiebetalende verzekerden worden verschoven.

Met één verzoek van Joop Wolff stemde minister Roolvink in. Dit verzoek hield in om de AWBZ binnen twee jaar opnieuw in het parlement aan de orde te stellen, gelijk indertijd met de Algemene Weduwen- en Wezenwet het geval is geweest.

Onzekerheden

Van verschillende zijden is er op gewezen, dat invoering van de AWBZ met veel onzekerheden gepaard gaat. Er rijzen dan ook nog vele vraagtekens, o.a. over het beddenbestand en over de omvang van de verstrekkingen.

Kenschetsend voor de onzekerheid is een uitlating, die minister Roolvink deed tijdens het Tweede Kamerdebat. Wanneer, zo betoogde hij, deze wet straks eindelijk in werking treedt zullen wij zien, hoeveel er nog aan ontbreekt, en hoeveel mensen met elkaar nog niet kunnen worden geholpen, die wel aanspraak op onze hulp maken.

Ongetwijfeld zal de werking van de wet worden beperkt door gebrek aan verpleegbedden. Om maar enkele cijfers te noemen: geschat wordt, dat er tussen de 18.000 en 20.000 geestelijk gestoorde bejaarden zijn, terwijl het aantal beschikbare bedden voor deze patiënten thans slechts 2500 bedraagt . . .

Het tekort aan bedden in verpleeginrichtingen voor lichamenteel zieken wordt ruw op 8000 geschat. Ten aanzien van zwakzinnigen dient rekening te worden gehouden met een behoefte aan 30.000 bedden. Volgens de laatste gegevens is in die sector een potentieel van 20.000 bedden.

Desgevraagd deelde staatssecretaris Kruisinga mede, dat eigenlijk geen exacte cijfers bekend zijn, omdat de behoeftebepaling in ons land nog in de kinderschoenen staat.

Wordt voorts in aanmerking genomen, dat verstrekkingen volgens de AWBZ alleen worden verleend bij verpleging in *erkende* inrichtingen, terwijl is vastgesteld, dat er thans circa 150 niet-erkende inrichtingen zijn, dan ligt de conclusie voor de hand, dat de wet lang niet alle verzekerden de verstrekking zal verlenen, waarop zij als zodanig aanspraak maken.

Inmiddels houdt de regering het (financiële) heft stevig in de hand. Dit vloeit voort uit het feit, dat de AWBZ de vorm van een raamwet heeft, waarbinnen de regering verstrekking mogelijk of onmogelijk kan maken. Dit vergroot het aantal onzekerheden, die er over de toepassing van de AWBZ bestaan.

Intra murale en extra murale voorzieningen

De AWBZ-verstrekkingen zijn voornamelijk begrensd tot de zogenaamde intra murale verpleging en behandeling, dat wil zeggen binnen de muren van een inrichting.

In de wet is enige ruimte gelaten voor de mogelijkheid ter voorziening en van extra murale aard, of wel hulp buiten de inrichting aan thuisverpleegde patiënten, patiënten in medische dagverblijven, etc. Deze verstrekingen hangen nog in de mist, aangezien minister Roolvink er blijk van heeft gegeven een afwachtende houding op dit punt aan te nemen. Bij herhaling is in dit verband de vrees uitgesproken, dat er een onevenwichtige groei zal ontstaan en het evenwicht tussen opnemingsinrichtingen en thuisverpleging verstoord zal worden.

Inzichten van moderne geneeskundigen zijn er op gericht de gehandicapten als het enigszins mogelijk is in hun omgeving te laten.

Standpunt van prof. Querido

Dit is o.a. een gezichtspunt van prof. Querido, die daarover in de Eerste Kamer een interessant en leerzaam betoog heeft gehouden. Hij verklaarde het in het algemeen niet eens te zijn met de behandeling van de wet in de Tweede Kamer. Het grootste deel van deze behandeling was gewijd aan het verzekerings-technische deel en de financiële problematiek, waardoor de medische vraagstukken naar de achtergrond werden gedrongen.

Wij weten, aldus prof. Querido, heel nauwkeurig wat de premie van de verzekering zal worden, maar niet wat hiervoor zal worden verstrekt.

Hij beriep zich op een adres van de Nederlandse Centrale Vereniging voor Gebrekkigenzorg, waarin wordt gesteld, dat het scheppen van extra murale voorzieningen, naast die van intra murale aard, van groot belang moet worden geacht. In dit verband merkte hij op, dat ook de beste inrichting het niet verder kan brengen dan een kunstmatig gemeenschapsmilieu, waarin de patiënt op een bepaald niveau bij voortgezet verblijf in de inrichting verstart en niet verder meer kan komen. Echter voor een aantal patiënten ligt het aanpassingsniveau hoger. De verdere aanpassing en mogelijk ook genezing van de patiënt kan alleen in de maatschappij worden bereikt, waarin het oorspronkelijke probleem is ontstaan. Derhalve kan het verblijf in een inrichting niet meer zijn dan een schijnoplossing. Hierbij dient gebruik te worden gemaakt van de wisselwerking tussen intra murale en extra murale activiteiten.

Ernstige bezwaren heb ik, aldus prof. Querido, tegen een systeem, dat de aanwezige mogelijkheden tot verbetering van aanpassing en tot herstel ontkent. Hiermede wordt de weg terug geopend naar een op defaitisme gebaseerd systeem, dat fataal is voor de patiënt en de gemeenschap.

Voor wat vandaag hopeloos genoemd wordt, kan morgen genezing worden gevonden; wat vandaag langdurig of zonder uitzicht schijnt, kan morgen voorkóombaar of behandelbaar blijken.

Wanneer het waar is, dat de patiënt is wat wij van hem maken, wanneer het waar is, dat de patiënt zijn kans op genezing behoudt, zolang wij daarin geloven, dan geeft de wet, zoals deze daar ligt de patiënt zijn kansen in onvoldoende mate, al-

dus prof. Querido. Op grond van al deze medische bezwaren stemde hij tegen het wetsontwerp.

Eigen bijdrage

Als minister Roolvink zijn zin krijgt, zullen bepaalde patiënten, die op kosten van de AWBZ in inrichtingen worden verpleegd, hiervoor een eigen bijdrage moeten geven. De minister grondt dit op de nogal enghartige overweging, dat een patiënt, die in een inrichting opgenomen is, voedingskosten en andere kosten uitspaart. Hij achtte het niet nodig „te bevorderen, dat bepaalde patiënten al liggende groeiende nalatenschappen kweken”.

De AR-minister deinst er niet voor terug overtrokken voorbeelden te stellen, zoals dat van een verpleegde bejaarde met AOW-pensioen, die in tien jaar een erfenis kan vergaren van 30.000 gulden, of het voorbeeld van een alleenstaande weduwnaar van 66 jaar met één kind, die, als van hem geen bijdrage wordt gevraagd, gedurende de verpleging na tien jaar een behoorlijke erfenis kan nalaten.

Na veel heen en weer gepraat in de commissie voor Sociale Zaken kwam hij tot de conclusie, dat het de meest eenvoudige methode is alleen bejaarde verpleegden een financieel offer te laten brengen. Hij dacht hierbij aan een bijdrage van 70 à 75 procent van het AOW-pensioen.

Voor een alleenstaande bejaarde betekent dit een bijdrage van liefst circa 2400 gulden per jaar en voor een echtpaar, dat in een inrichting wordt verpleegd, 3450 gulden.

Later heeft hij deze bedragen iets gematigd in verband met een (verdeeld) advies van de Ziekenfondsraad. De minister sprak er toen over om 1000 gulden voor een alleenstaande en 2000 gulden voor een echtpaar „ter vrije besteding” te laten.

Hij schroomde verder niet te verklaren, dat bij deze opzet rekening is gehouden met het feit, dat bejaarden merendeels na zo'n langdurige verpleegperiode gedurende de rest van hun leven verpleging en verzorging in een inrichting behoeven. In de gedachtengang van deze bewindsman worden de betrokkenen dus bij voorbaat afgeschreven.

Misschien onbedoeld heeft staatssecretaris Kruisinga de opvatting van de minister gewraakt. De staatssecretaris onderschreef althans een in de commissie gelanceerde mening, dat het voor een medicus niet met zekerheid is vast te stellen, dat een patiënt nimmer meer in de maatschappij zal terugkeren.

Tot nu toe blijft minister Roolvink aarzelen in het nemen van een definitief besluit omtrent een eigen bijdrage, die op 1 april (eventueel 1 mei) 1968 van kracht had moeten worden.

De kritiek, die hij over de gehate eigen bijdrage te slikken heeft gekregen, zal aan deze aarzeling wel niet vreemd zijn.

Niet te ontkennen valt tenslotte, dat de AWBZ een stap vooruit is op de weg van de volksgezondheid. Ongunstig hierbij is, dat de uitvoering van de wet in handen ligt van een regering, die het sociale beleid steeds afbreuk pleegt te doen.

De ervaringen van de dertiger jaren

Een kritische verwerking van de ervaringen van vroeger kan een grote hulp zijn bij de strijd van nu. Dat is wel heel duidelijk het geval met „*De Dertiger Jaren*”, waarin Paul de Groot zijn herinneringen en overdenkingen over de periode 1933 tot 1939 heeft samengebracht. Dit werk omvat twee delen: het eerste verscheen in 1965 en het tweede deel in de herfst van het vorige jaar. *)

Deze boeken behandelen een roerige periode — de tijd waarin de wereld werd geteisterd door de grote economische crisis en geconfronteerd werd met de opkomst van het fascisme in Duitsland en Japan en de daarmee verbonden voorbereiding van de tweede wereldoorlog. De gebeurtenissen van die jaren worden vanuit marxistisch-leninistisch standpunt belicht aan de hand van de eigen activiteit en ervaring, opgedaan in de vakbeweging en de communistische partij.

Bij het lezen treft de actualiteit, vooral in verband met de ontwikkeling van de gebeurtenissen van de laatste jaren; dit laat ook de blijvende betekenis van deze beschouwingen zien.

In de dagbladders is aan deze boeken bij hun verschijning veel aandacht besteed; uit de besprekingen bleek, dat er door deze werken nieuw inzicht werd gebracht over het wezen van de communistische politiek. Anderzijds zijn er uit de hoek van verklaarde anti-communisten en revisionisten giftige aanvallen op gedaan — iets wat op zichzelf al aantoonde, dat de uiteenzettingen van De Groot doel troffen.

De twee delen van „*De Dertiger Jaren*” zijn geen dorre geschiedenisboeken. Ook gaat het niet om een zelfrechtvaardiging, zoals die vaak in mémoires en gedenkboeken wordt aangetroffen. Een belangrijke periode uit onze geschiedenis wordt kritisch bezien en tegelijkertijd wordt een tijdsbeeld geschetst, zodat ook degenen die toen nog niet geboren waren, de sfeer van die dagen kunnen proeven. De beschrijving van de gebeurtenissen, van de stromingen in de arbeidersbeweging, van de ontmoetingen met mensen als Dimitroff, Musso, Togliatti, de Chinees Li en vele anderen, maken deze werken tot een levendig en boeiend geheel.

Het was de bedoeling van de schrijver om met deze boeken vooral helderheid te verschaffen over de essentiële gebeurtenissen en over de principiële vraagstukken, die voor velen vaag zijn gebleven of totaal onbekend. De schrijver hoopt, zoals hij in zijn woord vooraf zegt, door het opsporen van de vergissingen, misrekeningen en theoretische fouten in een achter ons liggend tijdperk, mee te kunnen helpen tot het vermijden ervan door allen, die op de toekomstige gang van zaken in ons land en in de wereld invloed kunnen uitoefenen. Voor hen, die zich

hierbij betrokken voelen, voor de politiek geïnteresseerden, zijn deze herinneringen en kritische overdenkingen geschreven. Ze zijn daarom meer dan alleen een overzicht van gebeurtenissen, die dertig jaar geleden hebben plaats gehad, ze zijn tevens een richtsnoer bij het handelen van nu.

Het ligt niet in de bedoeling om hier de inhoud van deze twee delen weer te geven. Uit het aanstippen van enkele vraagstukken, die er in behandeld worden, zal hopelijk reeds blijken van welk belang het lezen en bestuderen van deze boeken is.

De vorming van een zelfstandige communistische partij

Veel aandacht wordt gewijd aan de vorming van een zelfstandige communistische partij.

De overwinning van de Russische Oktoberrevolutie heeft een enorme invloed op de socialistische arbeidersbeweging uitgeoefend. Voor het eerst werd de macht van de kapitalistische heersende klasse gebroken. Het kapitalistische systeem bleek in zijn geheel in een diepe crisis te verkeren.

Binnen de sociaaldemocratische beweging gaf deze gebeurtenis de doorslag tot een verdere scheiding van de geesten. Aan de vooravond van de eerste wereldoorlog was er reeds een grote discussie gevoerd over de vraag, hoe de houding van de sociaaldemocraten moest zijn tegenover de imperialistische oorlog, ten aanzien van het koloniale vraagstuk, de strijd voor sociale verbeteringen en de politieke democratische rechten van de arbeiders in die dagen. In deze discussie waren in de socialistische rijen linkervleugels ontstaan. Na de Oktoberrevolutie en onder invloed daarvan verenigden deze zich in de daarna gestichte Communistische Internationale.

Tijdens de eerste congressen van de Communistische Internationale werd de communistische stellingname in de fundamentele vraagstukken bepaald en werd de langdurige discussie tegen anarchistische, syndicalistische, pacifistische en opportunistische stromingen afgesloten.

Vooraf het tweede congres van de Communistische Internationale, dat in 1920 werd gehouden, was in dit opzicht van belang. Op de besluiten van dit congres heeft Lenin sterke invloed gehad en de daar uitgewerkte standpunten zijn ook thans nog van groot belang.

De op deze eerste congressen vastgestelde standpunten werden niet onmiddellijk tot vlees en bloed van de aangesloten partijen. Ook niet in Nederland. Daarvoor moest strijd gevoerd worden.

In het eerste deel van „De Dertiger Jaren” wordt de situatie geschetst, waarin de CPH zich omstreeks 1926 bevond. Van die tijd af dateert de activiteit van De Groot in de communistische partij in ons land. Op jeugdige leeftijd had hij zich aangesloten bij de Belgische socialistische jeugdbeweging. Als diamantbewerker werkte hij eerst in België en daarna ook in Duitsland en Frankrijk, waar hij tegelijk praktische ervaringen opdeed in de arbeidersbeweging van die landen.

De vader van De Groot had zich verzet tegen de activiteit van zijn zoon, zoals vele vaders dat ook nu nog plegen te doen. Hij waarschuwde, dat in de politiek de eerlijke mensen alleen maar misbruikt worden om een aantal eierzuchtige en geldbegerige lieden aan een baantje te helpen. Dat was toen een onder de aanhangers van Domela Nieuwenhuis zeer verbreide opvatting. Deze kwam deels voort uit een gerechtvaardigde kritiek op het reformisme, waarbij de gebeurtenissen rondom de spoorwegstaking van 1903 een belangrijke rol speelden. Maar ook was deze fatalistische instelling te wijten aan de teleurstellingen als gevolg van zelf gemaakte fouten, die niet ingezien werden en waardoor het perspectief in de strijd voor hen verloren ging. Later zou ik leren, zo schrijft De Groot, dat verwording voornamelijk daar voorkomt, waar geen wetenschappelijke grondslag aanwezig is. Het handhaven van de wetenschappelijke grondslag blijft een voortdurend gevecht.

Met de wetenschappelijke grondslag van de CPH was het in de jaren twintig niet bijster goed gesteld. Dat staat in nauw verband met de geestelijke bagage, die werd meegebracht door de personen, die een leidende rol speelden in de CPH, en waarbij bovendien van enkelen de afkomst duister was. Zij kwamen voort uit organisaties en denkrichtingen, die als stroming in de arbeidersbeweging hebben afgedaan, doch waarvan de uitlopertjes steeds terugkomen.

Juist in deze periode, nu er nieuwe groepen mensen voor het eerst bij de economische en politieke strijd betrokken worden en er sprake is van een toenemende radicalisatie, is het kennen van de failliete denkbeelden van vroeger van belang.

Zowel aan de linker- als aan de rechterzijde van het Nederlandse politieke leven treden groepen op, die zich presenteren als gloednieuw. Als ze nader worden bezien, blijkt echter, dat ze oudbakken ideeën, die in de praktijk ondeugdelijk zijn gebleken, wat hebben opgeschilderd en nu als nieuw voorschotelen.

Bestrijding van dergelijke failliete denkbeelden blijft daarom steeds noodzakelijk, in de eerste plaats om te verhinderen, dat de zich radicaliserende massa op dood spoor wordt geleid. Ideologische strijd blijft daarom, zowel binnen als buiten de communistische partij, vereist en daarbij is kennis van het verleden onmisbaar.

De CPH was in de twintiger jaren een sectarische groep, die aan alle kwalen van het politieke verleden leed. Daarnaast bestond er een ingewikkelde situatie op vakbewegingsgebied. Naast het NVV en de confessionele bonden bestond er het NAS, waarvan het bestaan op zichzelf een hinderpaal vormde voor de aaneensluiting met de grote massa, die georganiseerd was in het NVV.

Het oprichten van de EVC, waarvoor aan het einde van de bezetting de grondslag gelegd werd door een aantal personen in de CPN, is in wezen een terugval geweest in deze oude situatie, waarvan de schadelijkheid reeds voor de oorlog door de communisten was beseft.

Door de oprichting van de EVC werd het strijdbaarste deel

van de arbeiders geïsoleerd van de moderne vakbeweging, terwijl ze daar juist na de bevrijding van meet af aan deel van had moeten uitmaken. Het stichten van „rode” vakverenigingen, waartoe in de twintiger jaren door de Communistische Internationale was opgeroepen, was op zichzelf al een afwijking van het leninistische standpunt.

De betekenis van een juiste theoretische oriëntatie

Op het CPH-congres van 1930 kwam het tot een ommekeer in de situatie. Er werd tot een reeks politieke en organisatorische veranderingen besloten. De leiding van de partij werd aangevuld met arbeiders, die door hun werk directe verbindingen met de arbeiders hadden. Er werd een nieuwe oriëntatie doorgevoerd op het gebied van het bedrijfs- en vakverenigingswerk.

Algemeen secretaris werd C. Schalker, die bij Calvé in Delft werkte en daar zijn ontslag nam. Ook De Groot ging de dag na het congres bij de Firma Bosboom, waar hij werkte, zijn ontslag vragen, waarop de baas reageerde met: „Fris, gezond en toch mesjogge”.

Hij werd belast met het vakverenigingswerk. Hoe dit aangepakt werd, waarom en op welke manier er nog lang aan veranderd werd, wordt in het eerste deel van „De Dertiger Jaren” uiteengezet: het zijn ervaringen, die ook voor de tijd van nu van praktische waarde zijn. Er kan de conclusie uit getrokken worden, dat de aanpak van het bedrijfs- en vakverenigingswerk de hefboom werd tot de versterking van de binding met de massa en tot het optreden van de partij als belangenbehartigster van de arbeidersklasse, hetgeen uiteraard de primaire taak is van een communistische partij. Vanzelfsprekend gaat het hier niet alleen om de arbeiders, maar ook om hun bondgenoten — in deze tijd alle groepen die worden uitgebuit door en onder druk staan van de monopolisten.

Er was in de tijd voor 1930 veel getheoretiseerd, maar los van de praktijk. De partij was niet gericht op de reële vraagstukken van de strijd, hetgeen tot passiviteit moest leiden en waardoor de leidinggevende taak als voorhoede van de arbeidersklasse werd verzuimd.

Een treffend voorbeeld hiervan was, dat op een gegeven ogenblik in het noorden van het land een tienduizend landarbeiders in de strijd stonden, terwijl er in het partijbestuur met geen woord over hun problemen gerept was.

Achter deze eigen lauwheid — die echter graag aan de arbeiders verweten werd — stond een verkeerde theoretische oriëntatie. Er werd in die dagen van uit gegaan, dat het Nederlandse kapitalisme zich door het bezit van koloniën in een uitzonderingspositie bevond en dat de Nederlandse arbeiders het daardoor beter hadden dan elders het geval was. De gedachte leefde, dat de strijd voor een paar dubbeltjes loonsverhoging niet revolutionair genoeg was en dat de strijd voor een „Indonesië, los van Holland” daar direct aan moest worden verbonden.

Natuurlijk was het juist, dat zelfbeschikkingsrecht voor Indonesië werd geëist, dat daarvoor werd opgekomen en dat de reformistische opvatting, volgens welke de koloniale volken niet rijp waren voor zelfbestuur, met kracht van de hand werd gewezen. Doch *met* of *zonder* bezit van koloniën, het blijft toch waar, dat de hoofdtegenstelling in de kapitalistische maatschappij die tussen kapitaal en arbeid is. Altijd zijn de ondernemers de koloniale profiteurs geweest en niet de tramconducteurs van voor de oorlog, die een tijd lang tot de beter betaalden behoorden en als zodanig onder de „arbeidersaristocratie” zouden vallen. In ieder geval diende deze theorie voornamelijk om te „bewijzen”, dat er met de Nederlandse arbeiders niets te beginnen viel en dat de eigen passiviteit daardoor gerechtvaardigd was.

Doch zelfs in een tijd van hoogconjunctuur en vrijwel volledige werkgelegenheid blijft de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid bestaan en vormt ze de grondslag voor de strijd voor sociale vooruitgang. In de tegenwoordige tijd is de uitbuiting nog groter geworden. Maar ook de behoeften van de werkende mensen veranderen en nemen toe. Deze factoren zijn drijvende krachten in de strijd voor loonsverhoging en voor duurzame verbeteringen.

Het bezit van Indonesië heeft in het verleden de industriële ontwikkeling geremd en beperkt, doordat met de handel en verwerking van de grondstoffen gemakkelijker vele rijkdommen waren binnen te halen. Anderzijds heeft het vroege verlies van Indonesië na de tweede wereldoorlog de bourgeoisie gedwongen om aan de industriële ontwikkeling in Nederland nieuwe impulsen te geven. Als gevolg hiervan en door de concurrentie van andere Westeuropese landen is de economische structuur van ons land geheel gewijzigd; Nederland is van een land, waarin de agrarische produktie de overhand had, geworden tot een voraanstaand industrieland.

De arbeidersklasse is daardoor enorm in aantal en in vakbekwaamheid gegroeid en ze neemt nog dagelijks in omvang toe. Jaarlijks zijn tienduizenden boeren en middenstanders gedwongen hun bedrijf op te geven; uit deze kringen wordt de arbeidersklasse versterkt.

Het kapitalisme verandert ook niet van karakter door de technische ontwikkeling. Na de eerste wereldoorlog leidde de opkomst van de gloeilampenfabricage, elektrische apparaten, motoren, petroleumprodukten, vliegtuigen, auto's, kunstzijde en margarine tot een geweldige ontwikkeling van de produktiekrachten. Toch was dit nog kinderspel in vergelijking tot de technische ontwikkeling, die nu plaats vindt en nog verder zal gaan als gevolg van de ontdekking en toepassing van de atoomenergie, de electronica en de automatisering. Deze ontwikkeling roept problemen op, die niet op kapitalistische manier opgelost kunnen worden, doch een socialistische oplossing vereisen.

De geleerden, die zich met de bestudering van de toekomst bezig houden, voorspellen, dat de druk van de arbeid het zwaarst zal worden voor een hoogontwikkeld kader in de

maatschappij en dat de vrijetijdsbesteding een van de grootste problemen zal worden. Hoe dit ook zij, voorlopig is het echter nog zo, dat voor elk kwartiertje werktijdverkortingshard gevochten moet worden, evenals voor elk centje loonsverhoging! Evenals in de dertiger jaren proberen de machthebbers de moeilijkheden af te wentelen op de schouders van de massa, terwille van hun steeds groter wordende winsten en expansiezucht, waarbij het meest agressieve deel niet voor oorlog terugschrikt.

Deze omstandigheden vormen de achtergrond van de toemende radicalisatie en van de versterking van de democratische beweging, die zich tegelijkertijd richt tegen de militaire dictaturen, de rassendiscriminatie en de koloniale oorlogen en die optreedt voor uitbreiding van de democratische rechten in het eigen land.

In het licht van deze ontwikkeling neemt de belangstelling voor de marxistische maatschappij- en wereldbeschouwing en de toepassing ervan in de praktijk toe. Velen, die bezorgd zijn over de huidige toestand, zoeken naar een sleutel voor de oplossing van de vraagstukken, die kunnen leiden tot een betere wereld.

Het tot stand brengen van de eenheid van actie van de socialistische arbeidersbeweging blijft hierbij de voornaamste taak. Hierin heeft de CPN een leidende taak te volbrengen; zij is geen doel op zichzelf, maar een middel tot het doel.

Het voornaamste van de leninistische partijbeginselen is, zo schrijft De Groot, dat de partij de vertegenwoordigster moet zijn van de progressieve, voornaamste werkers uit de industriële bedrijven en de vakverenigingen en verbonden moet zijn met alle kringen van de werkende bevolking van stad en land, hun organisaties en partijen, terwijl zij strikt haar zelfstandigheid tegenover de monopolies handhaaft.

Autonomie en internationalisme

Het is duidelijk, dat zonder een juiste analyse van de maatschappelijke en van de internationale imperialistische tegenstellingen het niet mogelijk is een juiste politieke lijn uit te werken. „De Dertiger Jaren” geeft ook in dit opzicht talrijke ervaringen weer, die van actuele betekenis zijn.

Daarbij moet er steeds rekening mee worden gehouden, dat de omstandigheden thans veel gecompliceerder zijn geworden. In zijn boek gaat De Groot uitvoerig in op de kwesties, die objectief een explosieve toestand levend houden, zoals de opvoering van de atoombewapening en het voortbestaan van uit de tweede wereldoorlog voortvloeiende, onopgeloste vraagstukken, zoals het gedeelde Korea, Vietnam, Duitsland. Een deel van deze gesplitste landen behoort tot het socialistische kamp, terwijl in het zuidelijke deel van Vietnam een Amerikaanse agressieoorlog woedt.

Ook de socialistische landen hebben hun interne en externe

problemen. Deze landen staan alle op verschillend ontwikkelingsniveau; hun nationale tradities lopen sterk uiteen, evenals hun verhouding tot de kapitalistische wereld. Paul de Groot wijst erop, dat deze verschillen in ontwikkeling en situatie een gedifferentieerde benadering van de actuele vraagstukken met zich mee brengt en dat deze slechts bepaald kan worden door de partijen en regeringen van de desbetreffende landen. Deze zijn het best in staat hun eigen omstandigheden te beoordelen; zelfstandig optreden en handelen is hun eerstgeboorterecht. De communistische partijen zijn verantwoording schuldig tegenover de bevolking van hun eigen land, wier belangen zij vertegenwoordigen. De ervaringen van de marxisten-leninisten in andere landen kunnen wel als documentatiemateriaal dienen, maar nooit als richtlijnen.

Hetzelfde geldt voor de afzonderlijke communistische partijen in de kapitalistische landen. Het is noodzakelijk om aldus op te treden als zij de juiste koers willen vinden bij het vervullen van de taak als belangenbehartigster van de grote massa, uitgaande van de marxistisch-leninistische beginselen en rekening houdende met de nationale bijzonderheden.

De voorwaarden, waaronder de strijd plaats heeft, verschillen van land tot land en van continent tot continent, als gevolg van de ongelijkmatige ontwikkeling van het kapitalisme. De eisen en de strijdvormen zullen daarom verschillend zijn. Ook dit valt steeds gemakkelijker te begrijpen, nu er bijvoorbeeld in Zuid-Amerika zelfs priesters zijn, die propageren, dat in de landen in dat werelddeel alleen door revolutie fundamentele hervormingen in het belang van de arme bezitloze massa tot stand kunnen worden gebracht.

De gedifferentieerde benadering van de actuele vraagstukken maakt een doeltreffender en beweeglijker optreden mogelijk tegen de politiek van het Amerikaanse imperialisme en zijn bondgenoten. Het imperialisme ziet zich zo tegenover diverse vormen van strijd geplaatst, waardoor het optreden tegen de democratische krachten wordt bemoeilijkt.

In de gemeenschappelijke strijd tegen het kapitalisme en imperialisme moet de internationale verbondenheid blijken. Dit is de kern van de marxistisch-leninistische opvatting van internationale solidariteit. De autonomie van de communistische partij zal daarom niet, zoals de revisionisten beweren, tot een verzwakking van de internationale solidariteit leiden, doch tot een versterking daarvan, zolang deze zich metterdaad richt tegen het kapitalisme en imperialisme.

De communistische partijen moeten, uitgaande van deze beginselen en aan de hand van de bijzondere omstandigheden van de landen waar ze werken, hun eigen weg gaan in de revolutionaire strijd en zich geen model van buitenaf laten opdringen. Het is niet mogelijk het gestelde doel volgens eenzelfde patroon te bereiken. Dit kan niet anders dan tot stagnatie en verstarring leiden en tot verzwakking van de binding met de massa. De recente ontwikkeling in Tsjechoslowakije heeft zowel deze fouten blootgelegd, als ook te zien gegeven, dat er krachten genoeg zijn om uit deze fouten los te komen.

Hoe noodzakelijk het is voor de partijen hun autonomie te bewaren, wordt in het boek van De Groot duidelijk uitgelegd aan de hand van de situatie, die ontstond door het niet-aanvalsverdrag, dat de Sowjet-Unie en Duitsland aan de vooravond van de tweede wereldoorlog sloten. Dit pact was een militair compromis, een overeenkomst die slechts een tijdelijk karakter kon hebben. Het was een diplomatiek optreden, dat werd verricht vanuit de belangen van de Sowjet-Unie als nationale staat, vanuit haar nationale eigenbelang. De nationale belangen van de Sowjet-Unie en die van de Nederlandse arbeidersbeweging verschilden tijdelijk van elkaar. Dat was ook het geval voor andere landen, die direct onder de bedreiging van Hitler-Duitsland stonden.

Ook als het kapitalisme door het socialistische stelsel is vervangen en als het klassekarakter van de staat veranderd is, houdt hij niet op een nationale staat te zijn, die in het eigen nationale belang handelt, zo zet De Groot uiteen. De Sowjet-Unie deed dit reeds van haar ontstaan af, toen zij zich bij de vrede van Brest-Litowsk uit de eerste wereldoorlog terugtrok. Sindsdien is zij in de wereldpolitiek steeds als nationale staat opgetreden, spijkerhard, in haar eigen nationale belang, tot aan het herstel van de historische grenzen van het voorrevolutionaire Rusland toe. Het is noodzakelijk te beseffen, dat zolang de wereld is zoals ze is, ook een socialistische staat in zijn eigen nationale belang zal handelen. Dit moet als een realiteit, als een objectief gegeven aanvaard worden, wil men niet de kans lopen zich in utopieën te verliezen.

De CPN had vanaf het aan de macht komen van Hitler het toen in Nederland nog algemeen onderschatte fascisme fel bestreden. Op het zevende wereldcongres van de Comintern was opgeroepen tot het verenigen van alle democratische krachten tegen het fascisme. De CPN droeg met kracht bij tot het versterken van het nationale bewustzijn en had het gevaar van een overval van het Duitse fascisme op Nederland duidelijk aan de orde gesteld.

Na het sluiten van het pact van augustus 1939 ontstond er verwarring in de communistische partijen. De hoofdzaak daarbij was, dat de propaganda van de Comintern na het afsluiten van het pact daaraan ondergeschikt werd gemaakt, hetgeen aanvankelijk een verlamme uitwerking had op de activiteit. De schade bleef echter in ons land beperkt, omdat de CPN toch zelfstandig haar politiek voortzette. Bovendien werd ons land op 10 mei 1940 overvallen en was er geen aarzeling meer mogelijk, behalve dan bij enkele capitulanten die in het moeras van het anti-communisme terecht kwamen, of daar misschien al van origine hadden vertoefd.

Voor ons land was toen in ieder geval de strijd voor de nationale vrijheid begonnen. Voor de volken van de Sowjet-Unie werd ruim een jaar later bewezen, dat Hitler-Duitsland de agressor was.

Het systeem van „leiding” aan de communistische beweging

vanuit een centrum in een socialistische staat, waarbij de hiermee verbonden partijen al naar gelang van de behoeften van het nationale eigenbelang van die staat werden geactiveerd of geremd, is alleen op grond van de ervaringen uit de pactperiode voor altijd veroordeeld, aldus de conclusie van De Groot over deze periode.

Intussen is nog lang niet alles over deze tijd bekend. De archieven zijn nog gesloten. De volledige balans moet nog worden opgemaakt. Maar bij stukjes en beetjes worden meer feiten over deze tijd bekend. Zo zijn na het verschijnen van „De Dertiger Jaren” in Roemenië documenten gepubliceerd, waaruit blijkt, hoe in 1939 via de Comintern de strijd van de communisten in Roemenië tegen het toen afgesloten Roemeens-Duitse pact werd gekritiseerd en geremd. Een strijd, die ten doel had de Roemeense onafhankelijkheid te verdedigen tegen de nazi-bezetting en zich aan te sluiten bij de anti-fascistische beweging in Europa.

In „De Dertiger Jaren” wordt opgemerkt, dat merkwaardigerwijs na de opheffing van de Communistische Internationale tijdens de tweede wereldoorlog, nog meer tegen het principe van de autonomie van de partijen is gezondigd dan tijdens haar bestaan. Zo werd in de revisionistische versie van de coëxistentie tussen de socialistische en de kapitalistische landen, de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid binnen de kapitalistische landen weggecijferd en daaraan ondergeschikt gemaakt. Hierbij werd de vreedzame wedijver tussen de twee verschillende produktiesystemen tot het heilige der heiligen verklaard, waarop alle verwachtingen moesten worden gesteld. Vanuit deze stelling kwamen de revisionisten tot het bagatelliseren van de klassenstrijd en zelfs tot het ontkennen van de noodzaak van het bestaan van communistische partijen, die aan deze strijd leiding dienen te geven. De taak van de communistische partijen werd in deze zienswijze gereduceerd tot het bevorderen van de betrekkingen tussen de regeringen van de socialistische en de kapitalistische landen en daaraan ondergeschikt gemaakt.

Het spreekt vanzelf, dat elke poging om dit systeem te doen herleven, van welke zijde ze ook komen mag, dient te worden afgewezen, omdat het in strijd is met het leninisme en schadelijk is voor de groei van de arbeidersbeweging en het ontwikkelen van initiatief in de strijd voor de levensvraagstukken van thans.

Dit zijn slechts enkele van de vraagstukken, die thans van bijzondere actualiteit zijn, welke in de delen van „De Dertiger Jaren” aan de hand van de kritische overdenkingen van de gebeurtenissen van die tijd belicht worden. Aldus helpen deze boeken ervaringen en bevindingen van vroeger over te dragen, zodat de fouten uit het verleden vermeden zullen kunnen worden en het mogelijk zal zijn om sneller vooruit te gaan in de strijd, die nu wordt gevoerd.

De beweging van de Amerikaanse negers

De toestand van de negers in Amerika toont aan, dat de heersende klasse het rassisme gebruikt om een deel van de bevolking te onderwerpen aan een intensievere uitbuiting, mishandeling en onderdrukking. De negers vormen de slechtst betaalde, slechtst gehuisveste, slechtst geschoolde lagen van het Amerikaanse proletariaat.

Onder deze lagen, die *door hun huidskleur* de kapitalistische uitbuiting in zijn meest openlijke en genadeloze vorm ondergaan, wint het alternatief van revolutionaire veranderingen het snelst terrein.

I. Kerkers van armoede

In het hoogstontwikkelde kapitalistische land leven miljoenen gezinnen „in de kerkers van armoede, onwetendheid en verlangens”, zoals dr. Martin Luther King het noemde.

Meer dan tien miljoen negers staan officieel als armlastig geregistreerd, wat betekent dat hun inkomen ligt beneden het minimale om zich in leven te houden (3.000 dollar voor een gezin van vier of meer personen). Van deze tien miljoen allerarmsten krijgt een derde in de een of andere vorm sociale bijstand. Tenminste twee derde is dus aan de honger prijsgegeven: zeven miljoen Amerikanen.

Ondanks de Amerikaanse hoogconjunctuur van de afgelopen tijd is het werkloosheidscijfer van de negers zeer hoog gebleven: 8,8 procent van de zwarte beroepsbevolking, twee maal het „blanke” percentage. In de getto's loopt het werkloosheidspercentage veelal op tot boven de dertig.

Nog duidelijker wordt de situatie door het anders te stellen: van alle arbeidsplaatsen voor geschoolden bezetten de negers vijf procent, terwijl zij elf procent van de Amerikaanse beroepsbevolking vormen.

Een opstandige jeugd — onbekend met de slaafsheid van het Zuiden, maar dagelijks geslagen door de armoede van de steden — is er nog erger aan toe: van 1955 tot 1965 vonden 36.000 jonge negers een baantje, tegen 934.000 blanke leeftijdgenoten.

Het inkomen van de negergezinnen bedraagt volgens de officiële statistieken 58 procent van het Amerikaanse gemiddelde. Iets meer dan de helft van het gemiddelde inkomen — daarvan moeten hogere prijzen worden betaald. De prijzen van duurzame gebruiksgoederen in de winkels in het getto zijn tweemaal tot driehonderd procent hoger dan in de rest van de stadsdelen, stelde een team van de Columbia Universiteit vast. De ondernemers verdedigen hun hoge prijzen door te wijzen op het afbetalingssysteem, waarbij ze vaak „in waarde gedaalde goederen moeten terugvorderen omdat de aflossing niet kan worden betaald”. Buiten het getto kunnen de negers voor hun

inkopen niet terecht, omdat men daar voor het termijnenstelsel grote vooruitbetalingen vraagt. Voor goederen van inferieure kwaliteit — en ook daartoe strekte het universitaire onderzoek zich uit — dus schrikbarende prijzen.

Als er in het getto iets van inferieure kwaliteit is, dan wel de behuizing. Bijna twee miljoen negergezinnen, 29 procent van het totaal, woont in onbewoonbaar verklaarde woningen; 28 procent daarvan staat officieel te boek als „overcrowded” — uitpuilend van de mensen. Maar ook voor die krotten moeten de negers méér betalen: „De meeste van de 838.000 negers in Chicago wonen in een getto en betalen circa twintig dollar per maand meer voor behuizing dan hun blanke stadgenoten,” verklaart Whitney Young in *To Be Equal*. *)

De negers kunnen bij gebrek aan onderpanden geen leningen sluiten bij banken e.d.; zij zijn overgeleverd aan woekeraars.

Dit geldt met name voor de negermiddenstand, die in enkele getto's bestond, maar snel verdwijnt ten voordele van de „blanke” warenhuizen: van 1954 tot 1964 gaf de *Small Business Administration* (een soort O. en S.-fonds) welgeteld zeven leningen aan negers.

Talloos zijn de speciale methoden om de armsten uit te zuigen. In de getto's verdubbelen de prijzen op de betaaldag van de bijstandsinstituten; in het Zuiden, waar talloze gezinnen van een dollar per week leven, worden door de regering goedkope voedselpakketten ter beschikking gesteld: voor achttien dollar, die de mensen niet hebben.

Dat zijn de kerkers van armoede, onwetendheid en verlangen — waar de mensen sterven aan ondervoeding, hun kinderen aan rattebeten, anderen door het simpelweg ontbreken van medische hulp.

De negerbevolking rukt aan de tralies.

II. Verscheurde steden

Vijfenzestig procent van alle Amerikanen woont in de steden; een percentage dat volgens voorspellers in het jaar 2000 tot 95 zal zijn gegroeid. De door bureaucratische apparaten beheerste steden, de politieke, economische en technologische centra van de Verenigde Staten, verkeren zonder uitzondering in een toestand van diepe crisis. De getto's zijn het toneel van de meest genadeloze uitbuiting van de negermassa's en tegelijk de plaatsen waar de opeengehoopte bevolking haar kracht het meest beseft, de kracht van haar aantal. In Washington, Newark, New Jersey, vormen de negers de meerderheid van de bevolking, in Detroit, Baltimore, Cleveland en St Louis een derde van het totaal, in Oakland, Chicago, Philadelphia en Cincinnati een vierde.

De slavernij ontvluchtend vestigden zich reeds in de 18de en 19de eeuw talrijke negers in de noordelijke steden. Toen de

*) In dit artikel gebruikte literatuur: Stokely Carmichael en Charles V. Hamilton — *Black Power*; James Forman — *Our Exploitation Results from Class and Race*; Martin Luther King — *Stride Towards Freedom*; Whitney Young — *To Be Equal*; *Newsweek* 20 november 1967.

Emancipatie Proclamatie hun gedwongen banden met het plateland lossneed, volgde een veelvoud. En de blanke reactie op de aarzelend toegekende politieke rechten van de negers in het Zuiden, o.a. in de vorm van de Ku Klux Klan, verdreef nog eens tienduizenden. De „boom” in de Amerikaanse industrie van de jaren 1914—1915 deed de migratie van negers meer dan verdubbelen, een proces dat zich in de twintiger jaren voortzette door een teugelloze vraag naar arbeidskrachten. Niettemin woonden drie op de vier Amerikaanse negers in 1940 nog in het Zuiden.

De tweede wereldoorlog versterkte de zwarte trek. De oorlogsindustrie bood plaats aan negers, terwijl industriële arbeid hen tot dan toe goeddeels onthouden was. Carmichael en Hamilton geven het volgende overzicht:

Stijging van de negerbevolking buiten het Zuiden

	<i>Percentage</i>	<i>Aantal</i>
1900	10	1.647.377
1910	11	1.899.654
1920	15	2.407.371
1930	21	3.483.746
1940	23	3.986.606
1950	32	5.989.543
1960	40	9.009.470

Nu leeft *vijfenzestig procent* van de gehele negerbevolking in de stedelijke centra.

De voornaamste oorzaak van de migratie is de mechanisering van de zuidelijke plantages. Zo'n driekwart van alle katoen van Mississippi wordt machinaal geplukt.

De negerbevolking die de steden binnentrok, kwam terecht in de sloppen. Van het begin af stond de strijd om werk voorop; industriële arbeid was de negers ontzegd, tot de oorlogsindustrie het niet meer zonder hen kon stellen. Daarnaast was het gebrek aan deugdelijk onderwijs het voornaamste probleem. Deze drie kwesties: behuizing, werk, onderwijs, hebben de Amerikaanse steden van de twintiger jaren af beheerst.

Carmichael en Hamilton verschaffen bijvoorbeeld deze illustratie: „Toen de zwarte bevolking naar Chicago trok, werd zij gedwongen in de oude getto's te wonen, waar de huren laag en de huizen slecht waren. De reusachtige vraag naar behuizing resulteerde in een ogenblikkelijke huurstijging tot torenhoogte. Speculanten hoefden maar de kreet: „De nikkers komen” aan te heffen, om de huur te kunnen verdubbelen na de vlucht van de blanke bewoners”.

Het probleem van de huisvesting van de negerbevolking verergert ieder jaar. Buiten het getto vindt zij geen plaats, dus de dichtheid neemt voortdurend toe — door de massale migratie, door het hoge geboortecijfer (anderhalf maal dat van de blanken). Tientallen mensen hokken samen in ruimten die de naam van huizen niet verdienen. De huisbazen laten ze niet herstellen. De wijken verkeren in ontbinding.

„Hier beginnen wij de cyclische implicaties van het institutionele rassisme te begrijpen. Geweerd uit de meeste huizen, zijn de negers gedwongen in afgescheiden buurten te wonen en daardoor bestaat er de facto segregatie in het onderwijs, wat slechte opleiding betekent, en dat leidt tot slecht betaald werk,” aldus Carmichael-Hamilton.

Dat in de getto's rassenscheiding ten aanzien van het onderwijs bestaat, spreekt vanzelf. De blanke scholen zijn wettelijk wel toegankelijk, maar te ver. In Chicago en Washington bezoeken 85 procent van de negerkinderen volledig „zwarte” scholen. Het noordelijke Philadelphia heeft 37 High Schools die „all-Black”, volledig zwart, zijn.

Toch wordt de wet die rassenscheiding op scholen verbiedt niet overtreden.

Het is met het oog op deze feiten, dat de Black Power-leiders eisen dat de „zwarte scholen” worden verbeterd, eerder dan op te treden voor juridische integratie van het onderwijs.

Voor dertigduizend leerlingen telt Harlem, New York, ruim twintig lagere scholen. Het is duidelijk, dat het daar gegeven onderwijs niet kan voorzien in de geringste behoefte. Bijna de helft van alle High School-leerlingen uit Central Harlem verlaat de school voortijdig. Waarom is geen vraag.

Vrijwel al deze drop-outs en een aanzienlijk deel van de afgestudeerde leerlingen bevolken werkloos de vuile straten van het getto.

Whitney Young geeft in *To Be Equal* lange cijferlijsten en ander documentatiemateriaal betreffende de ellendige situatie van de gettobevolking. De jeugdwerkloosheid in Harlem — zo meldt hij — was in 1960 drie maal het New Yorkse gemiddelde.

Onder invloed van de werkloosheid vallen de gezinnen uit elkaar. Mannen verlaten hun huizen, vaak met geen andere reden dan hun vrouwen de mogelijkheid te geven sociale bijstand aan te vragen.

De kindersterfte in het getto overtreft die van de gehele bevolking met 66 procent; de moedersterfte bij bevallingen is er vier maal zo hoog; de gemiddelde levensduur van de negers is zes jaar lager.

Alle statistieken van Young zijn achterhaald. De tijd drijft de cijfers omhoog, het verzorgingspeil omlaag, de toestand van de bevolking achteruit en de revolutionairen voorwaarts.

III. Klasse en huidskleur

De leiders van de meest strijdbare groeperingen in de negerbeweging spreken met het oog op de „extra” uitbuiting waaraan de negers door hun huidskleur zijn blootgesteld, van een koloniale situatie. Het is de structuur van de Amerikaanse maatschappij, die het rassisme in zich draagt.

De theoretici van Black Power, Carmichael en Hamilton, besteden een belangrijk deel van hun boek aan een analyse van de verhouding van de negerbevolking tot de kapitalisten en de verhouding tot het blanke proletariaat.

Aan de hand van een aantal voorbeelden komen zij tot de conclusie, dat de negers zijn uitgesloten van de parlementaire democratie — voorzover die in Amerika bestaat; dat de politieke beslissingen aan de negerbevolking worden opgelegd door „een blanke machtsstructuur”. Deze afhankelijkheid heeft tot doel de „extra uitbuiting” te handhaven.

James Forman, een andere leider van de beweging, zegt met nadruk: „De ernstige condities waarin we ons bevinden eisen, dat we weer beginnen te praten in termen van kolonialisten en gekoloniseerden. Als we deze termen meer gebruiken en in het bijzonder de economische basis waarop dit kolonialisme berust, analyseren, zal dat zeker bijdragen tot de zaak van onze bevrijding (...) In de Verenigde Staten zijn talloze uitgebuite blanken, maar zij zijn niet koloniaal onderdrukt”.

Dergelijke uitspraken zijn niet zonder meer getheoretiseerd in het luchtledige. Zij geven een poging weer om enige helderheid te brengen in de maatschappelijke verhoudingen, waar het klassebewustzijn door kwesties van huidskleur en discriminatie kan worden vertroebeld. „Een analyse van onze onderdrukking alleen op basis van de huidskleur is niet alleen theoretisch onjuist, maar zal juist daardoor leiden tot ernstige fouten bij het opstellen van onze programs,” zegt Forman, en hij noemt het voorbeeld van een actieve strijder die, zodra de naam van Marx viel, opsprong met de kreet: „Maar Marx was een blanke schrijver, hij was geen neger!”

Aan de andere kant zijn er woordvoerders die zich marxisten noemen en met een beroep op de klassenstrijd de bijzondere positie van de negers als meest uitgebuite, meest onderdrukte lagen willen ontkennen.

Zulke klanken beluistert men ook uit sommige publikaties van de Amerikaanse communistische partij, waarin het streven naar Black Power — zwarte machtsvorming — wordt veroordeeld als schijnradicale scheurmakerij en nieuw rassisme; hetzelfde trof men bij Carmichaels bezoek aan Parijs aan in de Franse *Humanité*, dat een tirade tegen Black Power bevatte van de blanke Amerikaanse journalist Buchanan.

Het is juist, dat de woordvoerders van Black Power zich verzetten tegen voortzetting van de coalities met blanke groeperingen, die in de strijd om gelijke rechten zijn gevormd.

In hun boek noemen Carmichael en Hamilton deze coalities een „mythe”. Eerst verwerpen zij het gezamenlijk optrekken met de „liberals” — de zogenaamde progressieven in het apparaat van de Democratische Partij. Dezen hebben geen ander doel dan bij verkiezingen de stemmen van de negerbevolking voor zich te verzekeren, in ruil daarvoor baantjes te geven aan „aangepaste”, „boven de rassenkwestie uitgegroeide”, van de massa's vervreemde neger„leiders”, zoals de in de senaat gekozen Brooke of de burgemeester van Washington, de heer Washington (die de politie met karabijnen en traangas op demonstraties in het getto afstuurde). Het doel van de „liberals” is de bestaande maatschappelijke verhoudingen intact te laten, en de negers een kluijfe sociale bijstand toe te gooien.

Voorts uiten de Black Power-leiders critiek op de houding

van talrijke Amerikaanse vakbonden, die zich vaak met een beroep op „concurrentie op de arbeidsmarkt” tegen de negers hebben gekeerd, het kapitalisme bewieroken, en waarvan de negerbevolking volgens hen niets te verwachten heeft.

Tenslotte keren zij zich tegen „coalities op een sentimentele basis”, met burgerlijke groeperingen die liefdadigheid, naastenliefde, etc. in hun vaandels hebben geschreven, doch moord en brand schreeuwen zodra de negerbevolking in gerechtvaardigde zelfverdediging „geweld gebruikt”.

„Het is te hopen dat er uiteindelijk een coalitie zal zijn van arme blanken en arme negers. Dit is de enige coalitie die ons aanvaardbaar lijkt en we beschouwen een dergelijke coalitie als het voornaamste instrument voor verandering in de Amerikaanse maatschappij.”

Coalitie op een klassebasis dus — welke marxisten bespeuren hier rassisme in?

Intussen echter „laten we eerst onszelf organiseren, onze belangen en doelstellingen uiteenzetten, en dan zien welke bondgenoten er beschikbaar zijn. Wij zeggen slechts: ga coalities aan, eerst nadat de zwarte macht zelf een onaantastbare factor is”.

IV. De zwarte macht

De woordvoerders van Black Power bepleiten eigen negerorganisaties, organisaties van mensen die zich bewust zijn „van hun eigen waarde en identiteit” — van de in de officiële literatuur onvindbare eigen geschiedenis en cultuur. Deze organisaties moeten de basis vormen voor politieke macht. Carmichael en Hamilton wijden uit over het voorbeeld in Lowndes County in het rassistische Alabama, waar de negerbevolking bij de verkiezingen een meerderheid heeft, en waar de Vrijheidspartij van Lowndes County (Black Panther Party) successen boekt tegen de rassisten en hun partijen.

Machtsvorming van de negerbevolking in eigen politieke organisaties moet het in de conceptie van Black Power mogelijk maken dat de sheriff, die politiehonden op de mensen afstuurt, wordt vervangen; de ouders van de kinderen op „zwarte” scholen zelf de schoolraad vormen; etc. Waar de negerbevolking geen meerderheid heeft, kan zij slechts op deze wijze een evenredige vertegenwoordiging forceren, aldus Black Power.

Het uitgangspunt: de negers vormen de onderdrukte groepen, het initiatief voor daadwerkelijke veranderingen moet van hen komen.

„De noordelijke stedelijke getto’s verschillen in vele opzichten van de zwarte gordel in het Zuiden, maar in geen van deze gebieden zal wezenlijke verandering optreden totdat de negers zich onafhankelijk organiseren”, schrijven zij.

Dit houdt in:

- ouderraden die toezicht op het onderwijs dienen te verkrijgen;
- vorming van een soort huurdersvakbonden en van coöperaties voor betere behuizing;

- coöperaties van negers in de getto's of in „zwarte” zuidelijke gebieden moeten de strijd aanbinden met de woekeraars en prijsopdrijvers;
- eigen lijsten bij raadsverkiezingen e.d. om de almacht van de bestaande partijapparaten te breken en hervormingen in de corrupte ambtenarij te bewerkstelligen.

Deze programapunten komen voort uit de strijdende negerbeweging in de Verenigde Staten; of de voorgestelde vormen daadwerkelijke verbeteringen in het belang van de bevolking kunnen forceren, valt aan deze zijde van de oceaan niet te beoordelen, dat hoeft ook niet; wat telt is slechts dat uitgebuite en onderdrukte lagen van de Amerikaanse bevolking deze punten tot hun program gemaakt hebben, en dat zij in de moedige strijd voor verbeteringen geconfronteerd wordt met de politieterreur van een gewelddadige reactie. Solidariteit komt de Amerikaanse revolutionairen (zoals alle andere revolutionairen) beter van pas dan betweterigheid.

Op hun pad treffen zij ook zogenaamde negerleiders aan die in werkelijkheid geen maatschappelijke veranderingen en revolutionaire strijd willen. Zij vertegenwoordigen een negerbourgeoisie, voor wie de Black Power-leiders interessante parallellen met binnenlandse bourgeoisgroepen uit koloniale gebieden paraat hebben. Deze negerleiders, die in coalitie met de z.g. „liberals” hier en daar tot officiële baantjes weten door te dringen, waar ze de grootmoedigheid van rassistisch Amerika ziten te representeren, keren zich tegen de radicale groepen.

Het schaadt de beweging voor integratie, is hun leuze — een integratie die er als het aan hen zou liggen op neerkomt dat een klein aantal negers „mee mag doen” met de gevestigde machten, en de proletarische massa in ellende blijft gedompeld. Wet na wet moest de Civil Rights garanderen, zonder dat die hele, vaak door moedige strijd tot stand gebrachte wetgeving toereikend bleek om de levensomstandigheden van brede lagen daadwerkelijk te veranderen. Het beroep dat men Johnson huichelachtig hoorde doen op „geweldloosheid” — onder leiding van dr. King als een geschikte strijdvorm voor de burgerrechten ontwikkeld — staat stijf van cynisme. Het bewind, dat zijn legers op de getto's afstuurde in een orgie van geweld, deed niets dan de Civil Rights-wetgeving vertragen en tegenhouden. Na de jongste opstanden zag men plotseling een maanden opgehouden wet in een sneltreinvaart door het Congres gaan.

Een juridische — dat is papieren — concessie plus een kogelregen, dat was de bijdrage van de plotselinge King-bewonderaars. Van hen heeft de bevolking niets goeds te verwachten. Aan het enorme belang van de geweldloze strijd voor gelijke rechten doet dit niets af — hij bracht hoop voor wie leden onder een wanhopige erfenis van jaren her.

V. Dagen van vernedering

„Het is de door de natuur en door God gegeven orde, dat schepselen begiftigd met superieure vermogens en bijgevolg met su-

perieure macht, de inferieure schepselen beheersen en gebruiken. Het ligt evenzeer in de orde der natuur dat de ene mens de andere tot zijn slaaf maakt, als dat het ene dier zich voedt met het andere."

Deze formule van zekere Thomas R. Dew werd gedurende een deel van de vorige eeuw verheven tot officiële staatsleer van de in vrijheidsnaam gestichte Verenigde Staten. Immigranten van uiteenlopende nationaliteiten die over het continent golfden verwierven zich rechten die de negers onthouden bleven. Hun positie was fundamenteel anders.

De negers zijn in slavernij naar Amerika gebracht — zij kwamen niet vrijwillig, maar onder koloniaal juk. Sinds 1619 kent Amerika zwarte bewoners; zij zagen het land tot een gigantische wereldmacht en een moderne industriële maatschappij worden, mede dank zij hun slavenarbeid eerst, onderbetaalde arbeid van halfslaven later. Maar steeds bleven zij, de zwarten, een „schaduw”, en zij hadden niets dan schaduw-rechten, al werd de slavernij afgeschaft.

De moedige verzetsacties van slaven zijn door „blank Amerika” zoveel mogelijk uit de geschiedenisboekjes geweerd; een enkele keer slechts lezen we over „een gruwelijk bloedbad”, zoals de slavenrebellie van circa 1830 onder leiding van Nat Turner. De huidige negerleiders leggen juist de nadruk op de verzetstraditie: „Het tegenovergestelde van verzet is aanpassing; de massa van de negerbevolking heeft zich nooit of te nimmer aangepast aan de onderdrukking”, zegt Forman bijvoorbeeld tegen de negerleiders die „gematigdheid” bepleiten en willen „spelen volgens de democratische spelregels” die door de onderdrukkers zijn opgesteld.

De Emancipatie Proclamatie, dat resultaat van onderlinge tegenstellingen tussen de Amerikaanse kapitalisten, uitmondend in de Burgeroorlog, gaf de negers wel de opheffing der slavernij, doch geen gelijke rechten. Slechts gedurende een zeer korte tijd na de Burgeroorlog konden negers enigszins hun politieke rechten uitoefenen, er zat toen een neger in het Congres: de volgende moest honderd jaar wachten.

De voortdurende vernedering op basis van de huidskleur is dan ook het meest in het oog springende bijverschijnsel van de uitbuiting waaraan de negers onderworpen bleven. Hun status in de maatschappij hing tussen mens en dier.

Tot op de huidige dag is het dagelijkse leven van miljoenen Amerikanen een optelsom van beledigingen. Hun worden rechten ontzegd, variërend van het recht op werk, huisvesting en onderwijs, tot het recht op bepaalde plaatsen in cafetaria's te zitten of in de bus te rijden.

De negers moeten vechten in de oorlogen van Amerika — maar werden slechter behandeld dan hun krijgsgevangenen. In sommige steden in het Zuiden mochten negers tot voor zeer kort niet naast een blanke op straat lopen, zij moesten van de stoep af gaan. Er bestaan wetten die het de negers verbieden naar een blanke vrouw te kijken, zelfs op bioscoopaffiches.

De strijd tegen de vernedering is de katalysator geweest van de revolutionaire klassenstrijd van vandaag.

„Schaamte is ook een revolutionair gevoel,” heeft Marx geschreven.

De beweging tegen de rassendiscriminatie had gevoelsmatige en religieuze wortels. De hier en daar tot ontwikkeling gekomen negerbourgeoisie — niet wars van allerhande coalities met de heersende kringen — steunde die strijd. Dominees gaven er leiding aan vanuit hun kerken, de enige gewettigde plaats van samenkomst voor de negers in het Zuiden: burchten van strijd. Martin Luther King jr. leidde in de vijftiger jaren de busboycott in Montgomery, Alabama — een machtig signaal van die zich ontplooiende beweging tegen de discriminatie. Wetten zouden haar succes bestempelen, maar niet haar einde.

VI. In opstand

In een commentaar na de moord op dr. King verklaarde de Black Panther Party (Black Power-organisatie) dat het werk van „deze nobele man van God” voor de ontwikkeling van de verdere strijd van eminent belang was — en tegelijk over het haastig aangenomen Civil Rights-wetsontwerp:

„Alle aangenomen wetten en verordeningen zijn voor de oplossing van de problemen ineffectief. Wij beschouwen deze wetten niet als waardevol, omdat geen enkel aspect van de rassistische machtsstructuur er in wezen door is aangetast, dus de negerbevolking moet zich wapenen om zichzelf te verdedigen, zodat er verandering kan komen in de aard van dit rassistische, kapitalistische systeem”.

Martin Luther King werd van de geweldloze strijd tegen de discriminatie, welke tijdens de „mars op Washington” een hoogtepunt kreeg, een symbool. Bij het verloop van die strijd moest hij wel tot het inzicht komen, dat die discriminatie een feit blijft zolang de levensomstandigheden van de negers niet zijn verbeterd. In tegenstelling tot sommige zich op Kings geweldloosheid beroepende vertegenwoordigers van de negerbourgeoisie aanvaardde hij de consequenties. Hij schaarde zich aan de zijde van de massa van de negerbevolking, en richtte zich direct tot het proletariaat. Voor de heersende kringen in het Zuiden was dit een val van kwaad tot erger, voor de „liberals” een duikeling van redelijk tot erger dan kwaad.

Want als Kings leven symbolen had geschapen, deed zijn dood het ook. Hij werd vermoord tijdens een staking.

De door hem begonnen „Mars der Bezitlozen op Washington” hield in, dat de beweging naar een hoger plan klom: King stelde het eigendomsvraagstuk centraal. Het klassekarakter van de vrijheidsstrijd van de negerbevolking vond hier zijn glasheldere uitdrukking.

Kings dood joeg vlammen in tientallen Amerikaanse steden, brandhaarden van een klassengevecht, dat zich dramatiseerde op de stoepen van het door de troepen bewaakte Witte Huis en Capitol: de zenuwcentra van het Amerikaanse imperialisme. Wat bij die strijd in vele gevallen nog ontbreekt zijn krachtige organisaties. Black Power-voorman James Forman schetst dit

als de voornaamste zwakte van de huidige beweging, die er de sporen van draagt dat zij een marxistisch-leninistische voorhoede ontbeert. „Er is veel te doen, er gebeurt veel te weinig, we moeten werken, werken, werken,” zegt hij, en: „Uit onze beweging zal een revolutionaire voorhoede ontstaan. De meest uitgebuite groepen geven het sein voor grote omwentelingen”. Men zegt, dat de negerbevolking die in de straten streed tegen de barbaarsheid van politie en leger geen program heeft. Het is een leugen, in haar program staat het einde van de onderdrukking.

G. SCHREUDERS

Partijdocument:

Telegram CPN aan Communistische Partij van Frankrijk

Het partijbestuur van de CPN zond het volgende telegram aan de Franse Communistische Partij:

„Het partijbestuur van de CPN, bijeen op 6 juni, besprak de gebeurtenissen in Frankrijk — spreekt zijn solidariteit uit met de Communistische Partij van Frankrijk en wenst haar veel succes in de verkiezingsstrijd tegen het gaullisme.”

Een nieuw en actueel boek van
Pegasus

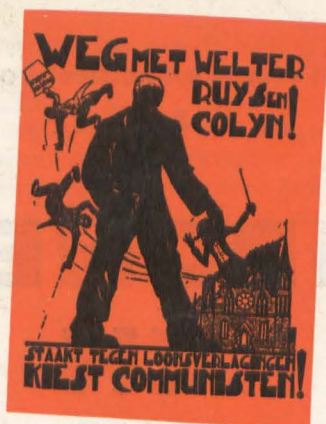
INDONESIË EN DE GENERAALS

De generaals, hoe zij...
aan de macht kwamen
aan de macht blijven
het volk onderdrukken
patriotten vervolgen
nationale rijkdommen verkwanselen
zichzelf verrijken,
**leest U in deze boeiende en
zeer actuele documentatie!**

INDONESIË EN DE GENERAALS

Een geïllustreerde paperback 72 blz. f3.50

Een uitgave van Pegasus
Leidsestraat 25 - Amsterdam
Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper

DE DERTIGER JAREN

Herinneringen en overdenkingen

door Paul de Groot

Deel 1 1930-1935

222 blz. geïllustreerd met 12 blz. foto's
in stevige linnen band met stofomslag f 8.90

Deel 2 1936-1939

184 blz. geïllustreerd met 12 blz. foto's
in stevige linnen band met stofomslag f 8.90

VERKRIJGBAAR BIJ UW BOEKVERKOPER OF BIJ PEGASUS, LEIDSESTR. 25, AMSTERDAM

DE NEDERLANDSCHE BANK

AMSTERDAM 15 JULI 1956

Wie betaalt?

1000

DUIZEND GULDEN

SECRETARIS

Wie betaalt?

POLITIEK EN CULTUUR

WAT KOST ONS DE NIEUWE OMZETBELASTING?

28ste JAARGANG NO. 7 JULI 1968 PRIJS 0.70

JULI 1968

Leven met de BTW M. Bakker 289

Een onjuist antwoord op de Amerikaanse „uitdaging” Jaap Wolff 304

Het pragmatisme:
filosofie zonder principes Fred Schoonenberg 313

De weg van Tsjechoslowakije
naar het socialisme 323

BOEKBESPREKINGEN:

Uw probleem, ons advies A. Blokzijl 333

Indonesië en de generaals Joop Morriën 335

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Leven met de BTW

Van volgend jaar af zullen we met de BTW moeten leven. Het dreigt geen aangename uitbreiding van ons bestaan te worden. De laatste maanden is deze Belasting op de Toegevoegde Waarde voortdurend in het nieuws geweest, maar lang niet iedereen zal doorhebben wat er nu precies aan de hand is. Tot velen is nauwelijks méér doorgedrongen dan dat de BTW het leven weer een flink stuk duurder zal maken — hetgeen overigens al belangrijk genoeg is.

Ter informatie hierbij dus het een en ander over deze nieuwe belasting, waarbij wij als uitgangspunt nemen wat daarover in mei jl. namens de CPN in de Tweede Kamer is gezegd.

De BTW is een nieuwe omzetbelasting — of, beter gezegd, het is een verbruiksbelasting. Wat de regering ervan int, komt geheel bij de laatste verbruikers van goederen en diensten vandaan.

De omzetbelasting die wij nu hebben is een zgn. cumulatieve, of opstapelende. Ze werkt aldus: Een fabrikant die een grondstof koopt, betaalt daarop omzetbelasting en hij doet dat ook op zijn machines. Die belasting verwerkt hij in zijn verkoopprijs aan de grossier. Op die verkoopprijs komt weer nieuwe omzetbelasting. En de grossier berekent op zijn beurt weer omzetbelasting in de prijs die hij aan de winkelier in rekening brengt.

De winkelier zelf is onder het nu bestaande systeem van omzetbelasting vrijgesteld. Maar in de prijs van alle goederen zit inmiddels de omzetbelasting, die in de loop van het productie- en afleveringsproces berekend is.

Er zijn daarbij verschillende tarieven. Weeldetarieven voor auto's, juwelen, TV-toestellen; vrijstellingen of lage tarieven voor goederen die tot de eerste levensbehoeften behoren; een middentarief voor het grootste deel van alle leveranties. De totale opbrengst van de omzetbelasting is ruim 5 miljard gulden per jaar.

Het nieuwe systeem berust op het beginsel, dat de belastingdienst zijn geld niet binnenkrijgt op de verschillende onderdelen van de productie, maar alleen bij de eindverbruiker.

Grof geschetst werkt het als volgt: De importeur voert een grondstof of een machine in en betaalt bij de invoer 12 procent omzetbelasting. Hij verkoopt zijn goed aan een fabrikant en rekent eveneens 12 procent omzetbelasting. Maar van het bedrag dat hij moet afrekenen, mag hij de belasting die hij bij de invoer heeft betaald, weer aftrekken. Dat is de zgn. vooraf-trek. Uiteindelijk betaalt hij dus slechts belasting over dat gedeelte, waarmee hij het goed zelf duurder heeft gemaakt. Dat is de fameuze Toegevoegde Waarde, waar het stelsel naar genoemd is.

De fabrikant op zijn beurt brengt weer op de door hem geproduceerde goederen 12 procent in rekening. Maar bij de afrekening mag ook hij weer aftrekken wat hij aan de leverancier van machines en grondstoffen betaald heeft, zodat ook hij tenslotte slechts belasting betaalt over wat hij tijdens de fabricage heeft „toegevoegd”.

Zo gaat het verder, totdat het goed bij de winkelier komt. Die berekent ook weer 12 procent aan de eindverbruiker, terwijl hij zelf de aan de grossier betaalde omzetbelasting mag aftrekken. De eindverbruiker tenslotte mag nergens meer aftrekken. Hij betaalt de volle 12 procent.

We hebben hier het eenvoudigste voorbeeld genomen, van importeur naar consument. Het zal wel duidelijk zijn, dat er in de loop van het proces dat een goed doorloopt voordat het bij de eindverbruiker is, allerlei leveranties en dienstverleningen bij te pas komen. Steeds geldt echter hetzelfde principe: volle belasting in rekening brengen over wat men heeft afgeleverd, met recht op aftrek van wat men reeds betaald heeft in de inkoopprijs.

Voor de belastingdienst komt de zaak er boekhoudkundig zo uit te zien: Van de importeur kreeg men 12 procent, maar het ontvangen bedrag wordt weer teruggegeven in de vorm van de aftrek die de fabrikant kreeg. Van de fabrikant krijgt men opnieuw 12 procent over al zijn verkochte waren, maar die 12 procent gaat terug naar de grossiers in de vorm van aftrek.

De belastingdienst wordt dus inderdaad alleen wijzer van de eindverbruiker, die nergens meer iets terug te vorderen heeft. Wat haar betreft is het een verbruiksbelasting.

Wat het zakenleven betreft is het een belasting op de waarde, die het aan goederen of diensten heeft toegevoegd.

Dit wat de hoofdlijnen van de techniek van de BTW betreft.

Er zijn daarbij een drietal speciale punten:

- 1) 12 procent is het algemene tarief. Voor de zgn. eerste levensbehoefte is (voorlopig) een lager tarief van 4 procent ingesteld, terwijl bepaalde diensten, zoals van de PTT en van de dokter, van omzetbelasting zijn vrijgesteld.
- 2) De landbouw valt, over het geheel gezien, buiten de regeling. Men heeft uitgerekend, dat de voorbelasting die de landbouwers hebben te betalen op allerlei goederen en diensten die zij betrekken, ongeveer 4 procent is, terwijl de landbouwproducten, als eerste levensbehoefte, ook met 4 procent belast zouden worden. Als alle boeren in de regeling zouden vallen, zou dat dus een geweldige administratie meebrengen die niet veel zou opleveren. Men heeft de fase van de boer dus eenvoudig overgeslagen. Het is een van de goede punten van de wet. De boeren hebben het toch al moeilijk genoeg.
- 3) Kleine ondernemers, winkeliers en ambachtslieden dus, kunnen geheel of gedeeltelijk van belastingafdracht worden vrijgesteld. Geheel, als hun jaarlijkse afrekening minder dan 1200 gulden belasting bedraagt; bij een afdracht tot 1800 gulden mogen ze 1200 gulden aftrekken en tussen 1800 en 3000 gulden mogen ze, naarmate ze de 3000 gulden naderen, telkens 100 gulden minder aftrekken. Boven de 3000 gulden betalen ze het volle bedrag.
Op die manier worden 60.000 van de 200.000 kleine ondernemers geheel en ongeveer evenveel gedeeltelijk vrijgesteld. Ook deze regeling is een gunstig element in de wet, als men bedenkt dat van nu af aan de kleinhandel, die daar tot heden voor gespaard is gebleven, in de omzetbelasting zal worden betrokken.

Overigens is het natuurlijk niet ons doel in dit stuk een gedetailleerde uiteenzetting van de wet te geven. Daar zijn allerlei schrifturen over, terwijl de belastingdienst in de komende maanden op massaschaal voorlichting zal gaan geven over wat een en ander voor de diverse zakenlieden gaat betekenen.

We willen voornamelijk ingaan op de sociale, economische en politieke betekenis van de invoering van het nieuwe belastingstelsel.

Bovenstaande technische uiteenzetting lijkt ons voldoende om te begrijpen hoe de BTW praktisch zal werken.

Prijsverhoging

Het meest duidelijk en het meest direct zal de invloed van de BTW, als ze op 1 januari aanstaande wordt doorgevoerd, te bemerken zijn in de prijzen (typerend was overigens, dat op het ogenblik dat de Tweede Kamer-debatten over de BTW zouden beginnen, de loonnota van minister Roolvink verscheen, waarin een bestedingsbeperking door bevrozing van de lonen in het vooruitzicht werd gesteld).

Er is in de loop van de tijd nogal wat gerekend over het effect dat de BTW zou hebben op het levenspeil. Oud-minister Zijlstra zei in een onbewaakt ogenblik, dat de prijsstijging ten

gevolge van de BTW 2,5 procent zou worden. De huidige regering heeft stelselmatig volgehouden, dat het niet meer dan 1 procent zou worden en de schattingen van het Centraal Plan Bureau lagen daar zo ongeveer tussenin. Overigens had de PvdA-spreker drs. Berg op het laatste moment in het debat nog ontdekt, dat de regering zelf ergens een berekening had staan, die ook op een prijsverhoging met 2 procent wees.

Waarschijnlijk zal niemand het ooit precies te weten komen. Op 1 januari zullen de sociale premies, volgens een aankondiging van Roolvink, met 1,5 à 2 procent stijgen; er komt een nieuwe huurverhoging (ook de BTW verhoogt trouwens de bouwkosten en dus de huren); er zitten nog prijsverhogingen in de lucht vanwege het EEG-landbouwbeleid en verder zijn er dan alle „normale” prijsstijgingen waarvoor de ondernemers hun bekende smoesjes van duurder grondstoffen, hogere fabricagekosten, etc. hebben.

Er zijn de laatste maanden diverse schattingen gemaakt, o.a. vanuit het NVV en elke rekenaar kwam tot de conclusie, dat het leven vanaf 1 januari zeker 5 à 6 procent duurder zal worden. De BTW zal daaraan een flink steentje bijdragen.

De regering heeft getracht de prijsgevolgen van de nieuwe belastingen te kleineren, door te wijzen op de artikelen die goedkoper zouden worden door de wet. Men wees dan bijvoorbeeld op TV-toestellen, die nu onder het weeldetarief vallen en die dus een lagere omzetbelasting zouden krijgen. Interessant in dit verband is dat Philips, Blaupunkt, Candy etc. reeds nu bezig zijn hun TV-apparaten, radio's, wasmachines etc., al dan niet met een kleine wijziging, *duurder* te leveren. Als die prijs dan in 1969 door de BTW omlaag gaat, zijn we precies zo ver als toen we begonnen.

De prijsverhogingen echter zullen dáár aankomen waar men ze voelt. Enkele voorbeelden: De totale verhoging van textiel wordt geschat op maar liefst 350 miljoen gulden, meer dan honderd gulden per gemiddeld gezin. De prijsverhoging voor schoenen zou een 30 miljoen bedragen. De benzine gaat 4,5 tot 5 cent per liter duurder worden, hetgeen alleen al de week-end- en vrije-avondrijder op ongeveer een gulden in de week komt.

Neemt men alleen deze drie posten, dan zit men reeds bij het procent prijsverhoging dat de regering had uitgerekend. En dan zijn er nog alle andere artikelen en diensten die in een mensenleven een rol spelen!

De positie der grote ondernemers

Het voornaamste argument voor de regering om te veronderstellen, dat de prijzen niet bijzonder omhoog zullen gaan is het volgende: De ondernemers gaan goedkoper produceren doordat ze de, hierboven uiteengezette, vooraf trek van belasting op hun machines, grondstoffen, enz. krijgen. Wat ze daarop aan belasting hebben betaald, kunnen ze bij de afrekening van hun verkochte goederen weer aftrekken.

Wel, zegt de regering, al moet de klant in de winkel nu voort-

aan 12 procent belasting betalen, wat meer is dan vroeger, door de aftrek van belasting bij de verschillende groepen van ondernemers komt het goed goedkoper in de winkel. De 12 procent komt dus op een lager bedrag, zodat het in het geheel niet veel uitmaakt.

Maar daar zijn dan de fabrikanten zelf met hun tegenargument. Zij zeggen: Wij hebben op al de goederen waarmee we nu produceren, de oude omzetbelasting al betaald. Dat zijn onze centen en die berekenen we in de prijzen door. Het betreft hier een bedrag van 5 miljard gulden, op machines, gebouwen en goederen. Moeten wij dat zomaar cadeau geven? roepen de ondernemers verontwaardigd uit.

Daar komt nog iets bij.

De regering heeft een regeling gemaakt, waarbij niet onmiddellijk de belastingvrijstelling van investeringsgoederen ingaat, maar waarbij die over een viertal jaren wordt uitgesmeerd. De ondernemers krijgen dus hun verbetering mondjesmaat toebedeeld. Ook op dit punt echter hebben de heren duidelijk gemaakt, dat iedere cent die hun in de vorm van belastingvrijstelling wordt onthouden, via de prijzen terug zal komen.

De regering werpt hier tegen, dat de concurrentie tussen de ondernemingen, nationaal en internationaal, een dergelijk opzetje op de prijzen wel zal verhinderen.

Doch wanneer heeft ooit de concurrentie de monopolies, die het overgrote deel van het economische leven beheersen, gedwongen hun prijzen te verlagen?

Integendeel, binnen de EEG en zelfs binnen het eigen land ziet men, dat er een groot aantal afspraken bestaat op het punt van de prijzen, waardoor Philips niet door Siemens en Siemens niet door de AEG gebeten wordt. Wat zullen Breda-bier en Heineken doen als Amstel en Grolsch hun oude belasting via een prijsverhoging terughalen? Concurreren? We weten maar al te goed dat ze de prijs ook zullen verhogen, met flip-top en al.

De VVD-spreker in het parlementaire BTW-debat, mr. Porthéine, riep klagelijk uit, dat de 5 miljard aan reeds betaalde omzetbelasting als een zware last boven het bedrijfsleven wentelde. Van communistische zijde werd daarop opgemerkt dat die last, als ze toch aan het wentelen was, wel door zou draaien in de richting van de gebruiker . . .

De hele financiële manipulatie is dus voordelig voor ondernemers en regering beide.

De ondernemers kunnen straks goedkoper produceren en brengen bovendien nog eens een oude uitgave aan belasting in rekening, die in feite in het geheel niet meer op hun bedrijven rust. Immers, wanneer het oude systeem gehandhaafd zou zijn, zouden ze voortdurend nieuwe omzetbelasting hebben moeten betalen op hun investeringen, waarbij het totaalbedrag snel boven de 5 miljard zou zijn gegroeid. Dat geld hadden ze niet en ze zouden het nooit gekregen hebben.

De regering profiteert tweeledig. Ze neemt de „voorgeschooten” 5 miljard van het bedrijfsleven definitief in bezit, wat

altijd prettiger is dan over een voorschot te beschikken. Bovendien sleept ze nog een extra bedrag in de wacht, geschat op 700 miljoen gulden, gedurende de vier jaar dat de bedrijven hun omzetbelasting op investeringsgoederen slechts gedeeltelijk terugkrijgen.

Als het op geld innen aankomt is minister Witteveen, die namens de VVD altijd met zoveel vuur voor belastingverlaging heeft gepleit, niet voor een kleintje vervaard.

Nog slechts een begin . . .

De nieuwe omzetbelasting brengt dus een verhoging van de kosten van het levenspeil met zich mee als ze ingaat; dat is dan nog maar het begin van wat uiteindelijk de bedoeling is.

In de regeringstoelichting wordt herhaaldelijk vooruitgegrepen op datgene wat — volgens Witteveen — nog komen moet. Om een tweetal voorbeelden aan te halen:

Er staat: „*Het tarief van de nieuwe omzetbelasting moet in het eerste jaar op een zo laag mogelijk percentage worden gesteld*”.

En: „*De ondergetekenden (Witteveen en Grapperhaus) zijn van oordeel, dat een tarief van 15 procent reeds in 1969, dus in het jaar waarin het nieuwe systeem begint te werken, te zwaar valt. Hiervoor zijn reeds de motieven genoemd voor een zo laag mogelijk houden van het tarief in dat eerste jaar*”.

Men ziet het, steeds opnieuw wordt er nadrukkelijk over dat „eerste jaar” gesproken en wordt er van uitgegaan, dat de tarieven daarna verder zullen stijgen. Men bedenke daarbij, dat het gemiddelde tarief nu in de buurt van 10 procent ligt en dat iedere punt verhoging een belastingverhoging van 500 miljoen betekent! En dat dus al met plannen voor een tarief van 15 procent wordt gespeeld!

Door de CPN, en ten gevolge van haar aandringen later ook door de PvdA, werd tijdens het belastingdebat voortdurend gevraagd om enige helderheid te brengen in de plannen die de regering voor 1970, als het „eerste jaar” voorbij was, had. In het bijzonder echter het tegenspartelen van de Anti-Revolutionairen tegen een drastische wijziging van de belastingverdeling maakte, dat de regering haar standpunt niet nader toelichtte. Wel liet Witteveen echter duidelijk merken, dat hij in 1970 reeds veranderingen wil aanbrengen — die dan onvermijdelijk een verhoging van het tarief van de omzetbelasting zullen inhouden.

De „omschakeling”

Deze verandering, waar de regering op koerst, is van even grote betekenis als de invoering van de BTW zelf; ze hangt daar ook nauw mee samen.

Het betreft hier een grootscheepse omschakeling van de belastinginkomsten: *meer* uit indirecte belasting zoals de omzetbelasting en de accijnzen; *minder* uit de directe belastingen, d.i. de loon- en inkomstenbelasting, de vennootschapsbelasting, etc.

Over een dergelijke omschakeling wordt reeds lang gesproken. In het merendeel van de EEG-landen zijn de directe belastingen belangrijk lager en de indirecte belangrijk hoger dan in Nederland. Men zegt dat dit de concurrentieverhoudingen zou vervalsen en daarom wordt in Brussel, door de EEG-commissie, gedokterd aan een eensluidend belastingsysteem in alle zes de landen. Het is echter wel duidelijk, dat dit soort argumenten vooral naar voren wordt gebracht door diegenen die op dit ogenblik, doordat ze hoge inkomens hebben, ook veel belasting betalen. Zij zijn natuurlijk direct gebaat bij een verlaging van de inkomstenbelasting.

De Nederlandse regering nu heeft al verschillende malen duidelijk gemaakt, dat ze vast van plan is op korte termijn een omschakeling door te voeren. De hierboven aangehaalde citaten over plannen tot verhoging van de BTW houden daarmee verband en ook elders wordt gezegd, dat men op 1 januari 1970 een verlaging van de loon- en inkomstenbelasting wil doorvoeren.

Er was zelfs de afgelopen weken reeds sprake van, dat die verlaging al in 1969 zou ingaan. Daar zal ook wel iets van gebeuren, voornamelijk in de vorm van een verhoging van de belastingvrije voet.

Nu is een verlaging van de loon- en inkomstenbelasting aan de voet ook volstrekt nodig.

De loon- en inkomstenbelasting is progressief — dat wil zeggen dat het percentage van het inkomen waar die belasting beslag op legt, sneller stijgt dan het inkomen zelf. Bijvoorbeeld: Als het inkomen van een gezin met twee kinderen stijgt van 10.000 naar 15.000 gulden, dus met 50 procent, stijgt de inkomstenbelasting van 805 naar 1980, dus met ong. 145 procent.

Als dus, door de geldontwaarding, de lonen stijgen zonder dat men er meer voor kan kopen, wordt de belastingdruk op dat loon met dezelfde koopkracht *wel* groter. Men gaat dan achteruit.

Deze door de inflatie veroorzaakte belastingverhoging treft in het bijzonder de loontrekkers, die toch al van een karig inkomen moeten rondkomen. Verhoging van het bedrag waarover geen belasting hoeft te worden betaald (belastingvrije voet) en verlichting aan de basis van het tarief is daarom iets wat door de communistische partij voortdurend verlangd wordt. Iedere maatregel in die richting heeft onze ondersteuning.

De politiek van de regering — niet alleen van de huidige, maar van alle vorige — is er echter op gericht om, wanneer het tot verlaging van de loon- en inkomstenbelasting komt, het *bele* tarief op te schuiven. Dat houdt dan in, dat iemand met een klein inkomen een verlaging krijgt van bijv. 50 of 100 gulden per jaar en iemand met een hoog inkomen een verlaging die tien of meer maal zo groot is. Dat wil de regering ook dit maal weer doen — en dáár verzet de CPN zich tegen. Zij vindt een verlaging die de inflatiewerking opvangt voor lage en middeninkomens nodig; de hoge inkomens, die veel sneller stijgen dan de lage, hebben aan een dergelijke verlaging bepaald geen be-

hoefte. Die beschikken overigens meestal wel over andere middelen om te zorgen, dat ze wat minder belasting behoeven te betalen.

Er is de laatste jaren nogal eens twijfel gezaaid over de vraag, of het voor lage inkomens nu veel uitmaakt of de belasting in de vorm van directe (loon-)belasting wordt geheven, of als indirecte (omzet-)belasting. Het blijkt, dat men eindeloos kan doorfilosoferen over dit onderwerp — o.a. over de vraag, in hoeverre de ondernemers met hun hoge inkomens de hoge inkomstenbelastingen en vennootschapsbelasting toch weer in hun prijzen doorberekenen.

Zeker is echter wel, dat degenen die over hoge inkomens beschikken een verschuiving van inkomstenbelasting naar omzetbelasting prefereren. Lagere inkomstenbelasting maakt meteen geld voor hen vrij, dat ze kunnen beleggen. Ze halen er dubbele winst uit. En omdat die bezitters van hoge inkomsten slechts een deel van hun inkomen direct consumeren, betekent een verhoging van de omzetbelasting voor hen minder dan voor diegenen, die wekelijks of maandelijks hun hele loon of salaris voor hun levensonderhoud nodig hebben.

Overigens is er wat de huidige operatie betreft al heel weinig theorie bij. De hogere prijzen door de BTW zullen een zodanige ingreep in het inkomen betekenen, dat een verlaging van de loonbelasting daarbij zeker achter zal blijven.

En dat is dan ook de hele bedoeling. Roolvinks loonnota heeft heel duidelijk gemaakt wat men wil: bestedingsbeperking voor de arbeidersklasse, meer winst voor de grote ondernemers, zodat ze meer kunnen investeren in verband met hun internationale concurrentiepositie.

De regering zegt het zelf ook duidelijk ergens in een van haar schriftelijke stukken: „*De systeemvernieuwing is in de eerste plaats een aangelegenheid die aan hen (de ondernemers) ten goede komt; het zijn niet de consumenten die daarbij op de voorgrond staan*”.

Wie profiteert?

En daar komt inderdaad de BTW op neer.

De directe profiteurs van het nieuwe stelsel zijn de kapitaalintensieve, de exporterende bedrijven. De investeringen zullen belastingvrij zijn, bij export wordt de betaalde omzetbelasting teruggestort, zodat ook die belastingvrij zal plaats hebben.

In de loop van een paar jaar krijgt het bedrijfsleven een financieringsverlichting van, naar schatting zo'n 500 à 1000 miljoen gulden. Er is over getwist of dit nu zuivere winst betekent of niet. Het *wordt* het wel in een aantal jaren, dat is duidelijk.

Ook de exportrestitutie is, in een veel uitvoerend land als Nederland, van enorme betekenis. Het afgelopen jaar is daarvoor reeds een overgangsregeling ingevoerd, om met de eerder ingevoerde Duitse BTW te kunnen concurreren. Dat bracht de ondernemers honderden miljoenen in het laadje. Vroeger was er

ook wel restitutie, maar door de ingewikkelde cumulatieve belasting was nooit helemaal na te gaan hoeveel die moest zijn en werkte men met grove gemiddelden. Nu komt zelfs de laatste cent terug.

Vooral bij uitvoer naar landen die geen BTW hebben, en waar dus op de binnenlandse produktie de opgestapelde omzetbelasting drukt, zal de Nederlandse concurrentiepositie verbeterd worden.

Maar wie zijn het, die kapitaalintensieve en exporterende bedrijven? Eind 1966 heeft een zgn. exportdag plaatsgevonden, waar de voorzitter de belangwekkende mededeling deed, dat tweederde van de totale Nederlandse uitvoer verzorgd wordt door niet meer dan een honderdtal bedrijven.

Daar zitten dus vooral de moderne reuzen van de chemie, metaal, electronica, geneesmiddelen en voedingsmiddelen bij. Zij zijn het, die de meeste machines per arbeider bezitten. Het zijn deze groten, die dus in dubbel opzicht, via export en belastingaftrek, verdienen aan de BTW. Zij zijn het ook, die de dikste vinger in de pap hebben bij de EEG en die de doorvoering van het nieuwe stelsel via de EEG doordrijven.

Het komt altijd weer op het zelfde neer. Iedere nieuwe maatregel leidt tot een verscherping van de tendens die deze hele maatschappij laat zien: vergroting van profijt en macht van de economische supermachten, op kosten van loontrekkers en consumenten.

De kleine ondernemers

Hiertegenover wordt de positie van de kleine ondernemers over het geheel genomen moeilijker.

Het is waar, er vindt voor de kleinsten een verlichting plaats door de gehele of gedeeltelijke aftrek, waardoor voor de helft van hen de klap iets minder zwaar aan zal komen. Maar één feit blijft overeind staan: de middenstand, die tot nu toe buiten de omzetbelasting was gehouden, wordt daar nu onder gebracht. Voor velen zal dat een ernstige administratieve verzwarening met zich meebrengen, die niet opgevangen wordt door het voordeel van de aftrek of vrijstelling.

De zaak komt hier zeer verschillend te liggen.

Een melkboer bijvoorbeeld kan bij een zeer forse jaaromzet nog altijd vrijstelling of aftrek genieten. Dat houdt verband met het feit, dat vrijwel al zijn artikelen onder het 4 procent-tarief zullen vallen.

In het ambacht daarentegen komt de zaak heel anders te liggen. Het schildersbedrijf bijvoorbeeld komt onder het hoge 12 procent-tarief. En doordat in de geleverde prestatie het arbeidsloon een zeer groot aandeel heeft, komt men al met een zeer matig inkomen boven het bedrag van de aftrek uit. In het algemeen worden voor bedrijfstukken als deze, waar de prijzen met een fors bedrag zullen stijgen, grote moeilijkheden verwacht.

Hetzelfde is het geval in de horecasector, waar eveneens de prijzen een drastische verhoging zullen ondergaan.

Men bedenke hierbij, dat de regering op het tijdstip dat de BTW zou ingaan, tegelijkertijd een bestedingsbeperking wil invoeren door prijsverhogingen en loonstop.

Dat zal de consumptie achteruitschroeven, waar vooral de kleine middenstanders en andere zelfstandigen de eerste klappen van zullen ontvangen. Voor de caféhouders, de schilders en tal van winkeliers komt de klap nu dubbel hard aan. Minder omzet bij hogere prijzen en meer belastingafdracht zal heel wat van hen doen sneuvelen. De liquidatie van het kleinbedrijf, die al jarenlang in een aanzienlijk tempo voortgaat, dreigt in de komende tijd mede door de BTW versneld te worden.

De EEG

In de hele operatie, zowel voor zover het de BTW betreft als bij de daarmee samenhangende verschuiving van directe belasting naar omzetbelasting, speelt de EEG een grote rol.

Men moet daar natuurlijk geen mystiek van maken, zoals door sommige politieke partijen nogal eens gebeurt. Besluiten als deze worden genomen met de stem van Nederland vóór. Indien dat niet het geval zou zijn, zouden ze niet genomen kunnen worden. Als men spreekt over „dit moet van de EEG” en „dat moet van de EEG”, dan heeft men het in werkelijkheid over politieke besluiten, genomen door ministers waar ook een lid van het Nederlandse kabinet bij was.

Het is goed dit nog eens vast te stellen, omdat ook in het parlementaire debat en in de stellingname van de regering deze zogenaamde EEG-verplichtingen om de haverklap om de deur zijn komen kijken.

Ook ditmaal laat de voorgeschiedenis van een en ander duidelijk zien, hoe de verantwoordelijkheden liggen.

Vondeling had, als minister van Financiën, zijn fiat gegeven aan de voorbereiding van de BTW in EEG-verband.

In januari 1967 legde Zijlstra, de man van het interim-kabinet, aan het parlement het feit voor, dat men de verplichting was aangegaan en dat men nu het besluit over de uitvoering moest nemen. In overgrote meerderheid gaf de Tweede Kamer haar toestemming, onder het voorbehoud, dat ze nog enige tijd vrijheid van handelen op het punt van de tarieven wenste te behouden.

Van communistische zijde is bij die gelegenheid nadrukkelijk een „tegen” uitgesproken.

Zijlstra ging naar Brussel en stemde in; op wat toen tot stand kwam (de zgn. eerste en tweede richtlijn) is de Nederlandse BTW-wet gebaseerd.

Er moet nog bij gezegd worden, dat het op een voetstuk plaatsen van de EEG, zoals dat tijdens de BTW-debatten herhaaldelijk gebeurde, juist op dat ogenblik nogal een zotte zaak was. Want net op dat moment was in Frankrijk de grote beweging van arbeiders en studenten gaande, die het gaullistische regiem

op zijn grondvesten deed schudden en steeds meer blijkt, hoezeer die beweging in het EEG-gebouw nieuwe diepe scheuren heeft doen ontstaan. De beweging richtte zich tegen het gaulisme en de grote monopolies waar het op steunt. Maar de grote monopolies zijn tevens de voornaamste drijfkrachten van de EEG. De ironie van de geschiedenis wil dat, terwijl allereerst De Gaulle is uitgekreten als de grote hinderpaal van de EEG, juist zijn tegenstanders in Frankrijk aan die EEG de zwaarste klap hebben toegebracht die ze ooit heeft ontvangen. Onder deze omstandigheden had de hele BTW-behandeling onder de vlag van de EEG iets volstrekt onwezenlijks, waar de communistische fractie dan ook nadrukkelijk op gewezen heeft.

Harmonisatie

Ondertussen had men te maken met het feit, *dat* er in de EEG een overeenkomst over de BTW was en dat de regering en de Kamermeerderheid die als heilig beschouwen — uiteindelijk natuurlijk, omdat ze het grote bedrijfsleven zo uitstekend past. Daarbij is het van het grootste belang, dat deze speciale wet over de omzetbelasting in werkelijkheid onderdeel is van een groter plan, dat wordt aangeduid met „harmonisatie der belastingen”. Dit plan houdt in, dat op den duur overal in de EEG de belastingen gelijk zullen zijn, naar vorm en naar hoogte. Op die wijze zou dan de economie van de EEG werkelijk één geheel worden en zou de concurrentie volkomen vrij van nationale belemmeringen worden.

Dat toch is het einddoel: concurrentievrijheid. Een doel, dat met alle geprevel over Europese idealen niets, met de belangen van de machtigste producenten alles te maken heeft.

De andere zijde van deze harmonisatiemedaille is, dat een belangrijk stuk nationale zelfstandigheid teniet wordt gedaan.

Op een moment dat belastingtarieven en belastinghoogte gelijkgeschakeld zullen zijn, vervalt automatisch het recht van het nationale parlement om op systeem en hoogte invloed uit te oefenen. Dat wil zeggen, het parlement verliest in wezen het recht om de hoogte van de inkomsten van de staat te bepalen — hetgeen nu juist een van de belangrijkste rechten (en het oudste) van een parlement is.

Men bedenke bijvoorbeeld, dat het op dit ogenblik een grote politieke tegenstelling tussen de PvdA en anderen is, dat de PvdA plannen heeft voor bepaalde belastingverhogingen waar anderen niet voor voelen. Als de belastingharmonisatie een feit zou zijn, zou men over dat soort vraagstukken niet eens meer kunnen oordelen.

Van communistische zijde is er, van het begin van de BTW-behandeling af, op gewezen dat hier een van de voornaamste bezwaren tegen het systeem ligt. Wij voelen er niet voor dat de regimens van De Gaulle en Kiesinger zullen uitmaken, hoe

hoog in Nederland de belastingen zullen zijn — en bijgevolg, hoe in het algemeen in ons land de centen besteed zullen worden.

Het antwoord van de regering op onze tegenwerping was: voorlopig maken we alleen maar het systeem gelijk, de tarieven bepalen we zelf. Dat was ook het uitgangspunt van de Partij van de Arbeid, toen ze in januari 1967 met de aanvaarding van het systeem accoord ging.

In de loop van de behandeling van de BTW is gebleken, dat deze voorstelling van zaken niet juist was.

In de eerste plaats brengt het stelsel natuurlijkerwijs mee, dat het aantal tarieven beperkt is. Een winkelier die met twee tarieven moet werken, zoals nu al vaak het geval zal worden, is daarmee wel aan het eind van zijn administratieve mogelijkheden. De regering wil zelfs zo gauw mogelijk op één tarief overgaan, dat is duidelijk gebleken.

Maar het ligt voor de hand, dat een belastingsysteem dat door zijn aard slechts met een of twee tarieven werkt, een grote vrijheidsbeperking oplegt aan iedereen, die iets aan de tarieven wil doen. Men kan niet meer één goed in tarief verlagen of verhogen, men pakt tegelijk honderd of duizend produkten en diensten mee.

In de tweede plaats staat in de EEG-richtlijnen, dat nog dit jaar voorstellen worden uitgewerkt over de afschaffing van de belasting bij invoer en van de teruggaaf bij uitvoer. Dat wil dus zeggen, dat men de gelijkheid van tarieven in alle EEG-landen al voorbereidt. Bij de landbouw gebeurt dat al en de voortdurende bespiegelingen van de regering over wijzigingen in 1970 houden hier verband mee.

Ook dat is evenwel nog niet alles, want in feite heeft de EEG al ingegrepen. In de mede door Zijlstra opgestelde richtlijnen werd nadrukkelijk vastgelegd, dat het zgn. sociaal effect van de belasting tijdelijk moest zijn en niet boven een bepaald bedrag uit mocht gaan.

Het sociaal effect — daaronder verstaat men het verschil tussen de heffing volgens het algemene percentage en de heffing volgens een lager percentage bij de eerste levensbehoefte.

Anders gezegd: als zuivelproducten, brood, groenten, fruit en nog enige artikelen nu niet met 4 procent zouden zijn belast maar meteen met 12, dan zou de opbrengst van de totale belasting ongeveer 1,2 miljard gulden hoger zijn. Die 1,2 miljard vormen het sociaal effect; het bedrag is vastgesteld op grond van de huidige belasting en vormt een maximum: alle pogingen om bijvoorbeeld de textiel naar een lager tarief te brengen stuiten af, niet alleen op de inkomstenoverwegingen van de regering, maar bovenal op de ontoelaatbare hoogte van het sociaal effect die dan zou worden bereikt.

Terwijl bij het debat van anderhalf jaar geleden nog moties werden aangenomen van de PvdA en van de KVP, die tot uitdrukking wilden brengen dat de tariefvaststelling uiteindelijk door het Nederlandse parlement zou moeten gebeuren, blijkt uit deze opzet dat die moties in werkelijkheid nooit meer zijn geweest dan vodjes papier.

Hiermee komt men dan op het punt dat, als men alles bijeen neemt, waarschijnlijk het belangrijkste van alle is, de positie van het Nederlandse parlement, en dus van de democratie.

We hebben daar, toen wij over de voorgenomen harmonisatie van de belasting schreven, al iets over gezegd.

Het nieuwe systeem legt de omzetbelasting goeddeels vast. Maar omdat men in het kader van de EEG streeft naar een min of meer gelijke verhouding van directe en indirecte belastingen, betekent het vastpinnen van de omzetbelasting in sterke mate ook het vastleggen van de loon- en inkomstenbelasting en van de vennootschapsbelasting.

De bevoegdheid van het parlement neemt voortdurend af om tenslotte, als zij die deze zaken doordrijven hun zin zouden krijgen, het nulpunt te naderen.

De nieuwe wet maakt de beperkingen al zeer groot.

Het feit dat maximaal twee tarieven bestaan brengt, zoals hiervoren gezegd, met zich mee, dat in die tarieven bijna geen beweging meer te krijgen is.

Het is theoretisch mogelijk, kleine verlichtingen aan te brengen door goederen van het 4 procent-tarief naar de vrijstelling over te brengen. Maar omdat bij de levering van vrijgestelde goederen en diensten geen vooraf trek kan plaatsvinden, betekent dat voor de prijzen vrijwel niets.

Het is theoretisch ook mogelijk, goederen van het 12 procent-tarief naar het 4 procent-tarief over te hevelen. Dat wordt dan, als het goederen van enige betekenis zijn, meteen een grote sprong.

Daar verzet zich echter, zoals we hierboven al schreven, de EEG-richtlijn over het „sociaal effect” tegen. In feite is een dergelijke maatregel al van de baan.

Wat kan een parlement dan nog doen?

Gezien het streven om tot één tarief te komen kan het parlement nog invloed uitoefenen om dat uit te stellen. Het kan een tijdslang verhinderen, dat allerlei noodzakelijke levensbehoeften van het lage naar het hoge tarief worden gebracht.

Het kan bovendien remmend werken tegenover het voorneemen om het maximum-tarief van 12 procent te verhogen, zoals eveneens in de bedoeling van de EEG en van de regering-De Jong-Witteveen ligt.

Zoals de plannen nu zijn, heeft het parlement voor dat rekken hoogstens een paar jaar tijd. Dan is het afgelopen en heeft men verder over de omzetbelasting niets meer te vertellen.

Parlementaire zeggenschap over zulke belastingen is echter van groot gewicht. Ze kan een belangrijke rol spelen in een tijd van crisis of bij inzinking van de conjunctuur, om goederen en diensten goedkoper te maken en het verbruik te stimuleren. Ze kan ook uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid van groot belang zijn.

Met de totstandkoming van de BTW verdwijnt een van de mogelijkheden om nationale belastingpolitiek te voeren.

De belastingharmonisatie als geheel, samenvallend met het verdwijnen van de invoerrechten, heeft nog een ander nadelig effect.

We hebben daar in de afgelopen jaren al enkele voorbeelden van gehad. Steeds meer vervalt namelijk de mogelijkheid om bepaalde bedrijfstakken die, door welke omstandigheden ook, in een zwakke concurrentiepositie verkeren, door middel van de belastingpolitiek bij te springen.

We zagen dat bij de kolenindustrie en bij de textiel. Iedere keer als wij, communisten, beschermende maatregelen vroegen (o.m. omdat de concurrentie veelal de vorm van dumping had) werd dat afgewezen met een verwijzing naar de EEG, die zich juist in toenemende mate verzette tegen zulke bescherming en die van de vrijheid van concurrentie uitging.

Het enige middel dat in zulke omstandigheden nog overblijft — en we hebben dat gezien bij textiel en scheepsbouw — is dat de regering door middel van rentesubsidies of credietgaranties over de brug komt. Maar ook op dat punt zijn duidelijke grenzen gesteld door de EEG.

De BTW is de verwisseling van een stuk nationale zelfstandigheid voor een stuk internationale kapitalistische wildernis. Als het verder gaat in die richting houdt dat in, dat het Nederlandse parlement ook formeel wordt omgezet in een stel jaknikkers, dat alleen nog maar praat over dingen waar het in feite niets meer over te zeggen heeft.

De houding van de PvdA

In dit verband nu is — en dat als slot — de eindstemming die in de Tweede Kamer heeft plaatsgevonden over het wetsontwerp van groot belang.

Anderhalf jaar geleden verzetten alleen de communisten zich. Nu stemden tenslotte ook PvdA, PSP en D '66 tegen de wet. En vooral voor zover het de PvdA betreft is dat een belangrijke uitspraak geweest. De PvdA is altijd de meest fervente voorstander geweest van de EEG, zij stond altijd als eerste klaar om overwegingen van nationaal belang aan de kant te vegen als de geliefde supranationale EEG in het geding was. Nog tijdens het debat met Zijlstra ging zij nadrukkelijk accoord met het, door Vondeling voorbereide, BTW-systeem.

De tegenstem *nu*, die grote woede veroorzaakte bij de regeringspartijen, was gebaseerd op de verzwaring van het levenspeil voor de gewone man, de bevoordeling van de grote ondernemers en het uit handen geven van parlementaire bevoegdheden die niet op een andere manier (het „Europese parlement“) worden terugverkregen.

Dat is in werkelijkheid een nieuwe stellingname geweest, die dan ook, als de tekenen niet bedriegen, niet zonder scherpe meningsverschillen binnen de PvdA-fractie tot stand is gekomen. En terwijl op die manier PvdA en CPN, met in het kielzog de PSP, elkaar vonden in hun afwijzing, bleken twee gedroom-

de „partners” van de zgn. progressieve concentratie, Anti-Revolutionairen en Radicalen, de zijde van de regering te kiezen en van ganser harte met de nieuwe belasting in te stemmen. De kunstmatige progressieve concentratie waar zoveel over geschreven wordt bleek niet te bestaan, de echte progressieve concentratie, gebaseerd op een gelijkgericht denken in PvdA en CPN, werd zichtbaar. Zo leverde een slechte zaak, die de BTW is, toch iets op dat voor de toekomst beloften inhoudt.

M. BAKKER

Aan de lezers,

In verband met de vakantieperiode zullen het augustus- en septembernummer van ons blad worden gecombineerd.

Het ligt in de bedoeling, dat dit nummer in de eerste helft van september zal verschijnen.

Redactie

Een onjuist antwoord op de Amerikaanse „uitdaging”

In discussie met de opvattingen van Servan-Schreiber

De vraag hoe de toekomst er uit zal zien als gevolg van de wetenschappelijk-technische revolutie van de laatste tijd is een geliefkoosd onderwerp van gesprek geworden. Binnen dit wijdse kader wordt er bovendien veel aandacht geschonken aan de perspectieven van afzonderlijke landen of groepen van landen. Vooral de wijze, waarop West-Europa — meestal beperkt tot de landen van de EEG en Engeland — deze ontwikkeling zal doorstaan, wordt daarbij aan de orde gesteld. Begrippen als de technologische „gap” (kloof), die Amerika en Europa zou scheiden, de „managerial gap” die een enorm verschil in het leiden van de bedrijven zou inhouden en de „brain drain”, het wegzuigen van wetenschappelijke onderzoekers naar de Verenigde Staten, worden in deze discussies rijkelijk gebruikt.

De grote belangstelling voor deze onderwerpen verklaart het succes, dat Jean Jacques Servan-Schreibers boek „Le défi américain” (De Amerikaanse uitdaging) heeft gehad. Sinds het in de herfst van het vorige jaar verscheen, zijn er in Frankrijk 600.000 exemplaren van verkocht en nu de vertalingen op de markt komen (ook de Nederlandse*) is kort geleden in de winkels gekomen), wordt nog deze zomer een totale verkoop van ver boven het miljoen stuks verwacht. Een best-seller om van te likkebaarden dus!

Servan-Schreiber, hoofdredacteur van het Franse weekblad „l'Express”, heeft het boek met veel flair en journalistiek talent geschreven, of beter gezegd in elkaar gezet met gebruikmaking van allerlei rapporten en studies, die gelardeerd worden met sfeervolle en suggestieve beschouwingen. Het gebruik van talrijke uitspraken van geleerden en het benutten van indrukwekkende cijferreeksen moet het boek de allure geven van een wetenschappelijk en vrijwel onweerlegbaar werk. Maar de schijn bedriegt. Weliswaar worden vele studies aangehaald, doch een deel daarvan behoort tot het rijk van het toekomst-onderzoek en lijkt vaak meer op science fiction dan op een serieuze behandeling van werkelijke ontwikkelingstendensen. Ook worden feiten en cijfers als nieuwigheden ten tonele gevoerd, die in werkelijkheid reeds lang bekend zijn. Het is nu niet bepaald hemelschokkend om te vernemen, dat de Amerikaanse investeringen in Europa bijzonder groot zijn geworden in de naoorlogse jaren, of dat de Verenigde Staten in een aantal bedrijfstakken, zoals de vliegtuigindustrie, de ruimtevaart, de computertechniek en de communicatie via de ruimte,

*) J. J. Servan-Schreiber — De Amerikaanse uitdaging. Uit het Frans vertaald door drs. F. F. de Haan. Uitgeverij A. W. Bruna en Zoon, Utrecht/Antwerpen. Prijs f 11,90.

een voorsprong hebben. Dit geeft de Amerikaanse monopolisten uiteraard voordelen in de concurrentiestrijd, maar als deze gegevens op een romantische manier worden vermengd met toekomstfantasiën krijgt men wel een opzienbarend, doch geen betrouwbaar beeld.

Het toekomstbeeld, dat Servan-Schreiber ons voorhoudt, staat al direct in de eerste regel van zijn boek: „Het zou best kunnen zijn, dat over vijftien jaar niet Europa de derde industriële mogendheid ter wereld is na de Verenigde Staten en de USSR, maar de Amerikaanse industrie in Europa”. Dat is dan de „uitdaging”, waartegen front gemaakt moet worden.

Nu kan er daarbij reeds onmiddellijk op gewezen worden, dat naarmate de afkeer van de politiek van de Verenigde Staten, zowel in Vietnam als in het eigen land, toeneemt, de monopolistische kringen in West-Europa al het mogelijke doen om deze stemmingen voor hun eigen doeleinden te gebruiken. Vandaar dat de monopolisten er niet voor terugschrikken waar-schuwend de vinger op te steken om ons voor te houden, dat we Europa niet tot een Amerikaanse kolonie mogen laten worden en dat er met een tegenaanval moet worden geantwoord op de Amerikaanse opmars. Zij hebben het daarbij vooral over het „Europese” belang en doen hun uiterste best om hun eigen belang — waarom het hun gaat — niet te veel voor het voetlicht te laten verschijnen. In ondernemerskringen is Servan-Schreiber daarom een gevierd spreker geworden. Hij is enkele maanden geleden ook naar Nederland gehaald om voor het Nederlandse Centrum van Directeuren zijn visie uiteen te zetten. Hij betoogde toen (volgens het verslag dat de *Nieuwe Rotterdamse Courant* op 6 april van zijn rede gaf), dat „Europa zich in de eerstkomende vijftien jaar tot een afzonderlijke macht met een eigen identiteit zal moeten ontwikkelen, om in staat te zijn met andere post-industriële landen als de Verenigde Staten, de Sowjet-Unie en Japan op gelijk niveau en in een open dialoog te bestaan”.

De twee hierboven aangehaalde uitspraken van Servan-Schreiber geven ongeveer aan wat hij wil bewijzen en bereiken. Tegelijkertijd treden daaruit de overdrijvingen en beperkingen van zijn visie naar voren.

De speculaties van de futurologen

Men kan zich afvragen wat het begrip „post-industrieel”, dat Servan-Schreiber hanteert, eigenlijk betekent. Met dit begrip belanden we rechtstreeks in de toekomstrijkerij van de Amerikanen Kahn, Wiener en Bell. Volgens Bell, die het begrip „post-industriële samenleving” heeft bedacht, houdt dit o.a. in, dat het inkomen per hoofd van de bevolking op circa 15.000 gulden is gekomen (in de Verenigde Staten zelfs op circa 27.500 gulden) en dat er in een vierdaagse werkweek zeven uur per dag wordt gewerkt, met een kwartaal vakantie per jaar. Dat zal dan ongeveer in het jaar 2000 het geval zijn.

Kahn schermt in zijn boek over het jaar 2000, dat pas na het werk van Servan-Schreiber verschenen is, maar waarvan deze

kennis had kunnen nemen, met allerlei extrapolaties (het voortzetten van reeksen bekende cijfers) en met scenario's van wat er allemaal kan gebeuren. (Met zulke scenario's over de escalatie van een oorlog heeft hij zijn bekendheid trouwens verworven.) Door allerlei tendensen op een aantal verschillende manieren door te denken en door te rekenen, ontstaat een verbluffend geheel, waarvan Servan-Schreiber zo onder de indruk is, dat hij alles met graagte voor gesneden koek aanneemt. Niet alleen Servan-Schreiber doet dat trouwens; in „*Vrij Nederland*” vond Leopold de Buch het gezichtspunt van Kahn ook „onweerlegbaar”.

Het voortzetten van cijferreeksen en het bedenken van allerlei mogelijkheden van toekomstige ontwikkelingen is echter geen werkelijke wetenschap, vooral niet als voorbij wordt gegaan aan alles wat met klassenstrijd, met kapitalistische belangenbotsingen en met de tegenstellingen van het imperialisme te maken heeft. Door de vele tabellen mag zo'n voorspelling er dan wel betrouwbaar uitzien voor iemand die daardoor snel geïmponeerd is, doch in werkelijkheid is het toekomstbeeld dat er uit te voorschijn komt, niets anders dan een speculatie. Of scherper gezegd, niets dan een illusie, omdat de zich verscherpende tegenstellingen van de werkelijkheid er als gevolg van de geborneerde denkwijze van de burgerlijke onderzoeker, die het kapitalisme de schepper van de beste aller werelden vindt en zich een revolutionaire omvorming van dit stelsel niet kan indenken, er uit verwijderd zijn. Doordat technische factoren de hoofdrol spelen in de toekomstverwachtingen wordt bovendien op volstrekt onwetenschappelijke manier geabstraheerd van de historische en politieke gegevens — gegevens, die echter de nare gewoonte hebben zich niet te laten wegdenken en zich onherroepelijk en in al hun scherpte zullen doen gevoelen. De problemen die uit deze gegevens voortvloeien, zullen trouwens nu en in de naaste toekomst steeds sterker op de voorgrond treden en niet wachten tot de eeuwwisseling, waarnaar vooral diegenen vurig uitkijken, die zich buiten de vraagstukken van het heden willen houden.

Gigantomanie

Zowel wat de toekomstverwachtingen betreft als wat de huidige toestanden raakt, zijn Servan-Schreiber en de schrijvers, wier rapporten en studies hij aanhaalt, bezeten van de gedachte van de Amerikaanse gigant. Alles wat met de industrie en het wetenschappelijke onderzoek in de Verenigde Staten te maken heeft wordt in overtreffende trappen aan ons voorgesteld. Het valt natuurlijk niet te ontkennen, dat de Verenigde Staten in de economie van de kapitalistische wereld een bijzonder groot aandeel hebben en dat bijvoorbeeld de Amerikaanse monopolies de eerste plaatsen bezetten in de ranglijst van de grootste ondernemingen ter wereld. Maar als de politieke grenzen van de technische ontwikkeling en van de economisch-overheersende positie niet worden genoemd, dan wordt toch wel een geheel vertekend beeld geschetst.

Als het over de reus gaat, mogen zijn lemen voeten niet vergeten worden. Dit valt trouwens nauwelijks buiten beschouwing te laten. De groeiende omvang van de negerbeweging, de strijd van de armen voor een beter leven en daar tegenover de toenemende gewelddadigheid die het Amerikaanse politieke leven kenmerkt en waarmee de uiterst reactionaire kringen van het zogenaamde militair-industriële complex — de kringen die industriële en financiële belangen hebben bij de oorlogsindustrie en bij een agressieve neokolonialistische politiek, vergezeld van toenemende onderdrukking en fascisering in het binnenlandse politieke leven — hun macht willen handhaven en versterken, zijn zo duidelijk, dat elke poging om ze niet te noemen, neerkomt op het grofste bedrog. Dat geldt evenzeer voor de pogingen om de agressieoorlog in Vietnam voor te stellen als een bagatel, dat op de kortste termijn zal worden opgelost.

Servan-Schreiber vindt pas plaats voor enkele woorden over de Vietnamese oorlog aan het eind van zijn boek, in een korte samenvatting van zijn conclusies. Wat hij dan te zeggen heeft, is het volgende: „Het conflict in Vietnam, dat absurde en barbaarse overblijfsel uit de tijd van de Kruistochten, loopt beslist op zijn eind. Het lijkt onvoorstelbaar, dat er voor de komende presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten niet een man naar voren zou komen, zoals dat telkens weer het geval is geweest in de geschiedenis van dat grote volk, die met heldere stem het politieke debat weer in de juiste richting zou sturen en de steun verwerven van de meeste Amerikanen, die op hem wachten om nu maar eens een eind te maken aan de expeditie, waarvan het enige rationele doel allang bereikt is: een einde maken aan de uitbreiding van het Chinese imperialisme over Azië, zoals vroeger aan het stalinistische imperialisme tegenover Europa . . . Het Amerikaanse expeditieleger zal Vietnam verlaten, waar het niets meer te winnen heeft en alles te verliezen”.

Het wordt er gezegd op het verheven profetentootje, dat wij in Nederland van een Hilterman gewend zijn en de redenering staat ongeveer op het zelfde ultralage peil. De Vietnamese oorlog, die de gehele wereld schokt en de tegenstellingen in Amerika zelf tot kookhitte doet stijgen en door de eraan verbonden crisis van de dollar ook de imperialistische contradicties tot het uiterste doet toenemen, wordt door Servan-Schreiber afgedaan als een randverschijnsel, dat de tocht naar het post-industriële paradijs niet zal kunnen belemmeren. De Vietnamese oorlog wordt evenwel niet beslist door vage wensen of door een enkele „heldere stem” — waarbij een stem die zich hoe afscheiden dan ook uitsprak voor een andere koers in Vietnam als die van Robert Kennedy door een moord snel tot zwijgen werd gebracht. Ook de besprekingen, die in Parijs worden gevoerd tussen delegaties van de Verenigde Staten en van Noord-Vietnam tonen, dat de bereidheid van de Amerikaanse imperialisten om tot beëindiging van de oorlog en terugtrekking van hun agressielegers over te gaan, afgedwongen moet worden door hun telkens weer nieuwe nederlagen toe te brengen. En dat gebeurt ook, want het Vietnamese volk beslist uitein-

delijk over de uitslag van de oorlog en de modernste vliegtuig-techniek, noch een computer van de derde generatie zijn in staat om daarin verandering te brengen.

Mythe van de techniek

De neiging om de macht van de Verenigde Staten te absoluteren, komt ook tot uiting in de beoordeling van de Amerikaanse investeringen in West-Europa.

Nu is het cijfer indrukwekkend genoeg. In de naoorlogse jaren hebben de Amerikaanse ondernemers zo'n 14 miljard dollar in West-Europa geïnvesteerd. Maar de laatste jaren wordt ongeveer 55 procent van de jaarlijkse Amerikaanse investeringen gefinancierd door leningen, die op de Europese kapitaalmarkten worden afgesloten, terwijl 35 procent afkomstig is uit in het bedrijf gehouden winsten en uit subsidies die de West-europese regeringen verlenen. Uiteindelijk heeft er dus slechts een overdracht van dollars uit de Verenigde Staten van een tiende deel van het belegde jaarbedrag plaats. Daarbij komt, dat het grootste deel van de investeringen zich richt op enkele sectoren, waardoor het Amerikaanse kapitaal in West-Europa nu bijvoorbeeld 80 procent van de productie van rekenmachines en 50 procent van de productie van halfgeleiders controleert. Op vele andere gebieden is er echter geen sprake van een overheersing van het Amerikaanse kapitaal, bijvoorbeeld in de chemische industrie, de aardolieverwerking, de radiotechniek en de metallurgie, in het bijzonder de machinewerktuigindustrie.

Nu proberen de Amerikaanse mammoet-ondernemingen inderdaad de wetenschappelijk-technische vooruitgang te monopoliseren, maar dit geschiedt op de wankelende basis van een in de laatste jaren relatief verzwakte economische positie en afgenomen politieke invloed. Servan-Schreiber haalt in zijn boek een uitspraak van een econoom aan, die gezegd heeft, dat als het jaarlijkse groeitempo van de economie beneden de vier procent blijft, gesproken moet worden van een mislukking. Zelfs al was dit in de afgelopen jaren iets hoger in Amerika, dan is het toch duidelijk, dat — als rekening gehouden wordt met het enorme verbruik van oorlogsmateriaal in Vietnam — dit percentage van vier procent niet gehaald werd.

Er is dus geen reden om in zo overdreven bewoordingen de successen van Amerika te vieren. Trouwens, de Amerikaanse investeringen in Europa kunnen niet afdoende verklaard worden met de technische en leidinggevende voorsprong van het Amerikaanse monopoliebedrijf. Vele andere factoren hebben een grotere en beslissender invloed gehad: te beginnen met de sterke Amerikaanse positie direct na de oorlog, het Marshallplan, de oprichting van de NAVO en ten slotte zelfs de vorming van de EEG, waar de Amerikaanse monopolies als eerste van gingen profiteren door in de grotere markt die daardoor ontstond hun bedrijven te vestigen.

Servan-Schreiber laat deze politieke machtsfactoren zorgvuldig buiten beschouwing en dit versterkt het eenzijdige, sim-

plistische karakter van zijn boek, waarin een technische mythe ten tonele wordt gevoerd en alle andere factoren die van belang zijn ter zijde worden gelaten. Met name geldt dit ook voor de betekenis van de tegenstellingen tussen de monopolies in verschillende landen. In „De Amerikaanse uitdaging”, ziet Servan-Schreiber het als vrijwel uitgesloten de concurrentie met de Amerikaanse concerns op te nemen. Als voorbeeld gaf hij de toestand in de computerindustrie, waarbij hij de mening uitte, dat het Philips-concern zich in de slag om de computermarkt vrijwel had uitgeschakeld en groot gevaar liep zijn wereldpositie te verliezen op het gebied van de zeer moderne produkten.

Prompt werd over deze stelling van Servan-Schreiber op de algemene vergadering van aandeelhouders van Philips in april van dit jaar een vraag gesteld. Ir. F. J. Philips liet het achterste van zijn tong nog niet zien, maar vertelde wel, dat het er anders voorstond en dat het concern van plan was om op bepaalde punten in de concurrentieslag een voorsprong te gaan nemen. Kort nadien, half juni, werden de fabrieken van de Philips computerindustrie officieel geopend en kwamen drie modellen van Philips-computers van de derde generatie op de markt. Het Philips-concern wil daarbij in onderscheid met andere computerconcerns de machines (de „hardware” of „ijzerwinkel”) tezamen leveren met de apparatuur voor de systeem-analyse, het systeemontwerp en het programmeren, de zogenaamde „software” (in Nederland al tot „papierwinkel” gedoopt). Het Philips-concern verwacht daarmee op de zich snel uitbreidende markt succes te kunnen boeken en concurrerend te kunnen werken met Amerikaanse reuzen als IBM en General Electric.

Het is dus heel duidelijk, dat de concurrentiestrijd scherper zal worden en dat de Europese monopolisten zullen trachten volop gebruik te maken van de zwakke punten van hun Amerikaanse tegenstanders om aldus te komen tot een herverdeling van de markt op grondslag van de veranderende krachtsverhoudingen.

Variant van super-imperialistische theorieën

Servan-Schreiber komt na een pessimistische schets gegeven te hebben van de door hem waargenomen „tendens, dat men de industrie geleidelijk laat vernietigen door de superieure macht van de Amerikaanse industrie” tot de door hem triomfantelijk aangeboden oplossing voor een tegenaanval.

„Voor de tegenaanval is een strategie nodig, die gebaseerd is op de systematische versterking van de ondernemingen die het best in staat zijn de uitdaging te aanvaarden. Alleen een politiek die inhoudt, dat de sterke punten versterkt worden — die de demagogen veroordelen met de algemene en weinig zeggende term monopolievorming — zal ons ervoor kunnen behouden een relatief onderontwikkeld gebied te worden. We hebben Europese industrieën nodig. Er moeten dus prioriteiten vastgesteld worden. De acties die ondernomen moeten worden om

dat doel te bereiken liggen eerst op het niveau van de ondernemingen zelf, dan op nationaal niveau, tenslotte op het niveau van de Gemeenschap." (Waarbij hij even later opmerkt, dat „de plaats van Engeland natuurlijk in de EEG is”). Alles moet dus opzij voor de machtshonger van de monopolisten! Daarop komt het in wezen neer. Het pleidooi voor de vorming van Europese monopolies gaat samen met een veroordeling van de kleinere bedrijven, met een verdediging van hoge winstmarges en met de eis dat de staat grote financiële steun zal geven aan de monopolistische bedrijven.

Nu noemt Servan-Schreiber zich zelf een „gematigd socialist”, maar zijn verlangens komen aardig overeen met wat bijvoorbeeld in Nederland nog in het midden van de vorige maand is verdedigd op de algemene vergadering van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel. In deze vergadering die in Eindhoven werd gehouden, pleitte dr. ir. Tromp van het Philips-concern voor staatssteun aan „industriëen die interessante initiatieven ontwikkelen”, waarbij hij zonder het nu uitdrukkelijk te zeggen in de eerste plaats dacht aan het computerbedrijf van Philips. Ook prof. mr. drs. Langman van de Stichting Nederlandse Scheepsbouwindustrie vond het belangrijker nieuwe bedrijfstakken te steunen dan stagnerende. Verder verlangde hij ruimere winstmarges om daaruit veelbelovende, maar nog riskante investeringen te kunnen financieren. „Een inkomenspolitiek zou een de produktiviteitsstijgingen overtreffende loonstijging kunnen afremmen en daardoor de winstmarges doen stijgen en de economische groei versnellen,” aldus deze spreker.

Volgens Servan-Schreiber moet het wetenschappelijke onderzoek op de universiteiten geheel en openlijk ondergeschikt gemaakt worden aan de belangen van de grote concerns. Om hem nog eens te citeren: „De laboratoria, zowel die welke onder de ministeries ressorteren als die van de universiteiten, moeten het een gewone zaak vinden onder contract te werken en in de richting die door de industriëlen wordt aangegeven.” Op de reeds genoemde vergadering in Eindhoven werd trouwens evenzeer gepleit voor „research-in-opdracht”. Een houding tegenover de wetenschap en de universiteiten, die noch in Frankrijk, noch in Nederland door de studenten en de wetenschappelijke onderzoekers wordt geaccepteerd.

Doch volgens Servan-Schreiber is het samengaan van grote industrie, staat en universiteit in Amerika de bron van het succes en dit voorbeeld moet getrouwelijk worden nagevolgd. Dat er een identiteit zou bestaan tussen de Amerikaanse ontwikkeling en menselijke vooruitgang is echter door de gebeurtenissen zelf al afdoende gelogenstraft. Als agressie en vernietiging van de eigen produktie en van jonge mensen een voorwaarde moet zijn voor economische expansie, dan heeft zo'n systeem zich zelf reeds veroordeeld.

Het Europa, dat Servan-Schreiber in zijn idee van de „tegenaanval” aan ons voorhoudt, is een Europa van de monopolies, dat niets met een zogenaamd onafhankelijk Europa te maken heeft. De monopolies hebben nog nooit iets te maken gehad

met de onafhankelijkheid van een afzonderlijk land en zullen dat ook niet hebben met West-Europa als geheel gezien. Elke onafhankelijkheid wordt door de monopolisten zonder enig gewetensconflict verkwanseld voor geld en machtsposities. Werkelijke onafhankelijkheid kan alleen bereikt worden door de in wezen onnationale politiek van de monopolies te bestrijden en hun macht te beknotten.

Ook de gedachte, dat in zo'n Europa van mammoet-monopolies de kosten van concurrentie en van scherpe kapitalistische tegenstellingen zouden worden weggenomen ten bate van de consumenten en de overgang naar de als ideaal voorgestelde „post-industriële” samenleving, is bedrog. Het is niets anders dan een nieuwe variant van de rondom de eerste wereldoorlog al ontwikkelde theorieën over een super-imperialisme, dat zo slecht nog niet zou zijn en hogere welvaart en meer vrede zou kunnen geven. Toen Kautsky indertijd een variant van deze theorie naar voren bracht, zei Lenin daarover: „De werkelijke sociale zin van deze ‚theorie’ is niets anders dan het reactionaire troosten van de massa met de hoop op de mogelijkheid van een blijvende vrede onder het kapitalisme, door hun aandacht af te leiden van de scherpe tegenstellingen, van de scherpe problemen van de tegenwoordige tijd en deze te richten op de leugenachtige vooruitzichten op het een of andere zogenaamde nieuwe, toekomstige „ultra-imperialisme”. (Lenin — Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme, hoofdstuk 9.)

Alleen socialisme kan uitdaging beantwoorden

Niet de door Servan-Schreiber gepredikte vorm van super-imperialisme is het ware antwoord op de Amerikaanse uitdaging. Dat antwoord kan slechts gegeven worden door een ontwikkeling in de richting van versterkte nationale onafhankelijkheid, van uitbreiding van de democratie en door een aansluiting van alle antimonopolistische krachten om een ontwikkeling in democratische richting en daarmee op weg naar het socialisme tot stand te brengen.

Van dit reële perspectief (reëel o.a. ook omdat alleen een socialistische ontwikkeling het volledige gebruik van alle verworvenheden van de wetenschappelijk-technische revolutie in het belang van de mens mogelijk zal maken) heeft Servan-Schreiber een diepe afkeer. Onze „gematigde” socialist besteedt een heel stuk van zijn boek om de krachten van de arbeidersbeweging en van het communisme als conservatief en achterlijk uit te maken en hen op te wekken om als hoogste vorm van vooruitstrevendheid mee te werken aan het tot stand brengen van zijn Europa der trusts.

Vooraf wordt de arbeidersbeweging daarbij aanbevolen om af te zien van de gedachte aan nationalisaties. In enkele bladzijden, gewijd aan de IBM-bedrijven in Frankrijk, wordt uiteengezet, dat nationalisatie van deze bedrijven niets zou opleveren. Wel zou men de machines en de muren van de fabriek in handen krijgen, maar de leiding en het hogere personeel, dat

over de wetenschappelijk noodzakelijke kennis beschikt, zou antwoorden met emigratie. En de conclusie daaruit is dan, dat nationalisatie „in werkelijkheid slechts een wapen is tegen de ontwikkeling van het land”.

Een vlotte redenering, waarbij voor het gemak maar afgezien wordt van de omstandigheid, dat een beweging tot nationalisatie van belangrijke monopolistische bedrijven alleen succes zal hebben als ze zich voltrekt in een periode, waarin alle tegenstellingen tot het uiterste zijn toegespitst en alle democratische krachten volop in beweging en in staat zijn om de intriges van de reactie geen kans te geven. Onder zulke voorwaarden zou nationalisatie van monopolistische bedrijven een geweldige stap voorwaarts zijn en zou het noodlotsverhaal van Servan-Schreiber geen enkele kans hebben om verwerktelijkt te worden. Het is opvallend, dat de uitvallen van Servan-Schreiber tegen het „conservatieve” socialisme bij sommige schijnradicalen in ons land evenzeer navolging hebben gevonden als zijn verhalen over de „tegenaanval” op de Amerikaanse gigant bij de ondernemers. In „*Vrij Nederland*” heeft Leopold de Buch pagina’s gevuld om Servan-Schreiber in zijn redeneringen bij te vallen, o.a. door nationalisaties af te wijzen en het socialisme zijn strijd karakter te ontnemen. Dit gaat dan onafwendbaar samen met aanvallen op de rol van de arbeidersklasse, waarbij De Buch, zonder dat hij er helderziendheid voor nodig heeft, voorspelt dat er binnenkort geen arbeiders meer zullen zijn. Uiteraard is voor degenen die er niet meer zullen zijn, ook geen taak meer te volbrengen!

Dit is een redenering, waar de willekeur uit naar voren springt. De werkelijke gebeurtenissen leren trouwens anders, b.v. in Frankrijk zelf, waar een wekenlange staking van miljoenen arbeiders liet zien hoe groot de macht van de arbeidersklasse is. Maar ook in de wereld als geheel beschouwd, waar het socialisme zowel als reeds bestaand systeem, dat zich vrij maakt van fouten en verdraaiingen, en als rationeel perspectief voor maatschappelijke vooruitgang, het enige werkelijke antwoord op de uitdaging, die het staatsmonopolistische kapitalisme stelt, kan geven.

JAAP WOLFF

Het pragmatisme: filosofie zonder principes

In het politieke spraakgebruik is het woord pragmatisme weer eens opgedoken. Het verscheen met de komst van D '66. Wanneer aan haar prestaties de betekenis van het pragmatisme zou moeten worden afgemeten, dan zouden we gauw klaar zijn. De korte ervaring, die het Nederlandse volk inmiddels met deze groepering heeft gehad, maar vooral de stemmers op D '66 die meenden dat zij een nieuw tijdperk in de vaderlandse politiek zou inluiden, is wel heel onthullend geweest. Na de met luidruchtige fanfares aangekondigde start eind 1966 zijn de „Demokraten” van dat jaar al spoedig verzand in het meest platvloerse parlementarisme en onderling gekrakeel. Voor de rest vielen zij alleen nog maar op door hun diepe buigingen voor het grootkapitaal, gepaard gaande met het noeste najagen van eigen belangetjes. Hoe groot de afgang is moge o.m. blijken uit de plotselinge behoefte van sommigen van hun leiders, alias Kamerleden, hun grootste reclametruc — de vervanging van het bestaande kiesstelsel door een voorhistorisch districtenstelsel — als vergeten te beschouwen. Per slot van rekening gaat het nu om zetels, die per stuk veertigduizend gulden waard worden. En wie beter dan zij zelf weten, dat zij alweer over hun hoogtepunt heen zijn en dat een districtenstelsel faliekant zou kunnen uitvallen, juist voor D '66.

Wanneer we aandacht besteden aan het pragmatisme als een stroming in de burgerlijke filosofie, dan gebeurt dit omdat behalve de gangmakers van D '66 ook anderen, kennelijk vanuit een concurrentiepositie, het woord te pas en te onpas gebruiken. Tegenover dit armzalige gedoe zou men warempel de neiging krijgen de filosofen, die het op zichzelf reactionaire en verwerpelijke pragmatisme introduceerden, te verdedigen tegen de totale degeneratie ervan door lieden als een van Mierlo, Gruyters, Imkamp, van Lookeren Campagne, enz. Waren de grondleggers van het pragmatisme tenminste nog oorspronkelijke denkers en mannen die een grote lijn zagen, de D '66-pragmatici verhouden zich tot hen als kwakzalvers tot medici.

Wat nu is het pragmatisme? Wij zouden voor het antwoord, evenals van Mierlo, naar de Verenigde Staten van Amerika moeten, zij het wel met geheel andere doeleinden. Hoewel de pragmatistische filosofen onderling vele theoretische ruzies hebben uitgevochten, stonden zij allen min of meer een richting voor in de filosofie, waarbij als norm voor de ontplooiing van het menselijke leven praktische bruikbaarheid en nut gelden. Zij zagen hun opvattingen dan ook minder als een wijsgerig systeem dan als een methode voor toepassing in de praktijk van het dagelijkse leven, als een soort handleiding voor succes. Men kan met het pragmatisme op elk gewenst ogenblik beginnen, of men zich nu stort op olie, wetenschappen, Northropvliegtuigen, geloof of kiesstelsels.

Er is een opvatting dat het pragmatisme juist in Amerika moest ontstaan, omdat de mensen daar zich vooral zouden onderscheiden door een sterk ontwikkelde praktische zin. En die praktische zin zou zelfs hét nationale karakter van het Amerikaanse volk zijn. Zulk een redenering is natuurlijk geen wetenschappelijke uitleg meer; zij zou leiden tot uitsluitend psychologische verklaringen voor allerlei maatschappelijke verschijnselen, waartoe ook het ontstaan van geestelijke stromingen behoort. Als het pragmatisme „de praktische geest van een volk” als voedingsbodem zou hebben, dan had het eerder dan in de tweede helft van de vorige eeuw in Amerika moeten opbloeien, in de eeuwen daaraan voorafgaande, toen immigranten, Europa veelal ontvluchtend terwille van de gewetensvrijheid, in het dan nog maagdelijke Amerika als boeren en kleine zelfstandigen hard moesten aanpakken om zich een bestaan op te bouwen. Aanpakken, mede als gevolg van de zo ten onrechte geromantiseerde Grote Trek naar het Westen, waarvan het einde samenviel met het begin van het moderne kapitalisme in de Verenigde Staten van Amerika.

Dat het pragmatisme juist daar zulk een vlucht kon nemen — overigens als alle moderne burgerlijke geestelijke stromingen in tegenstelling tot het marxisme, voorbijgaande aan de grote massa — dat het inderdaad geproclameerd werd als dé nationale filosofie, hangt vóór alles samen met de bliksemsnelle industriële ontwikkeling aan het einde van de vorige eeuw. Deze ontwikkeling begon in Amerika later dan in Europa, maar zij verliep veel sneller en stormachtiger; het jonge kapitalisme in Amerika kreeg het stempel opgedrukt van een onweerstaanbaar succes. Daarin lag de reden, dat de grondleggers van het pragmatisme zo de nadruk legden op deze zogenaamde praktische geest, zo zeer zelfs dat de voornaamste populaire verbreider, William James, ertoe kwam zijn gehoor aan te spreken met „Praktische Amerikanen”. Maar dit was toch niet veel meer dan een demagogische speculatie op het succes van de „American way of life” — van de Amerikaanse leefwijze — welk succes een ieder, die zich maar genoeg inspande, stond te wachten.

Het werkelijke Amerika aan het einde van de vorige eeuw zag er wel heel anders uit; het ontwikkelde zich tot het schoolvoorbeeld van een genadeloze klassenmaatschappij. Aan de ene kant was het tijdperk begonnen van de keiharde en meedogenloze big business, waarin de dynastieën van nog geen honderd multimiljonairs ontstonden, wier vermogens stuk voor stuk in een bikkellike harde strijd, waarin voor niets werd teruggeschrokken, vergaard waren: de Rockefellers, de Morgans, de Fords, de Du Ponts, de Vanderbilts, de Astors, de Carnegies, de Whitneys, de Mellons, enz. enz. Aan de andere kant stonden de miljoenen machineslaven, voor het grootste gedeelte gerecrueteerd uit de „bevrijde” slaven uit de zuidelijke staten en uit de nieuwe Europese emigratiegolven van mensen, die de eeuwige armoe in Ierland en Sicilië waren ontvlucht, of de armoe én de progroms in Rusland en Polen. Wat hén dreef was de verwachting in een Nieuwe Wereld te komen, die beter

zou zijn dan de wereld die zij verlieten. Maar de slagzin „Van krantenjongen tot miljonair” sloeg al snel meer aan in Europa, dat de werkslaven voor de hongerige fabrikanten moest leveren, dan in Amerika zelf. Daar ondervonden de massa's aan den lijve, dat Amerika inderdaad het land van de onbegrensde mogelijkheden was, maar dan alleen voor de rijken. Voor de miljoenen bezitlozen bleek het het land te zijn van de onbegrensde armoe. In dit opzicht zijn de eerste sociale romans, zoals bijvoorbeeld Upton Sinclairs „De wildernis”, schokkende reportages geweest. Nu in onze dagen de propagandasluiers van de Amerikaanse samenleving worden weggerukt door de dappere sociale strijd van het zwarte proletariaat, is ook het getal bekend geworden van de dertig miljoen zwarte en blanke Amerikanen, die beneden en dikwijls ver beneden het bestaansminimum moeten leven. Dit is het „succes” van het Amerikaanse kapitalisme voor de bezitlozen, in dezelfde honderd jaren dat het uitmondde in een aantal wereldomspannende concerns en monopolies. Het pragmatisme kan slechts verklaard en begrepen worden in het raam van deze opkomst en bloei van dit Amerikaanse kapitalisme.

Chaos en intuïtie in plaats van denken

Als de vader van het pragmatisme wordt de Amerikaanse filosoof *Chr. S. Peirce* (1839—1914) beschouwd. Het waren evenwel de al genoemde *William James* (1842—1920) en *John Dewey* (1859—1952), die de voornaamste verbreiders ervan werden, gesecondeerd door de Engelse filosoof *F. C. S. Schiller* (1894—1937), die de laatste tien jaren van zijn leven hoogleraar te Los Angeles was.

Op zichzelf is het pragmatisme niet iets geheel nieuws; het bouwde voort op al bestaande richtingen in de burgerlijke filosofie en met name vooral op die, welke alle ware kennis uitsluitend toeschrijven aan zintuigelijke ervaring en op die, welke het nut de basis van alle waarheid noemen.

De pragmatici plaatsen de mensen in een wereld, waarvan hij niets verstandigs weten kan. Volgens hen is de wereld, zoals wij haar zien, een chaos van ervaringen en gebeurtenissen, die innerlijke eenheid mist en die niet toegankelijk is voor het wetenschappelijke denken. Volgens James bevinden we ons min of meer in een wereld als honden en katten in onze bibliotheken, die wel onze boeken zien en onze gesprekken horen, maar er niet de minste weet van hebben wat dat allemaal betekent. De wereld is voor de pragmatici niet meer dan een ruwe grondstof van de ervaring, die al naar gelang van de doeleinden en behoeften van de mensen elke vorm kan aannemen. De wereld is derhalve kneedbaar; zij is altijd datgene wat de mensen ervan maken. Met wil, energie en vastberaden handelen kan de mens elk gewenst doel bereiken; de hele werkelijkheid is volledig afhankelijk van de mens en zijn wil. De pragmatici ontkennen daarmee een objectieve werkelijkheid, die onafhankelijk van de mens en zijn wil bestaat, en verwisselen deze door de menselijke activiteit zelf.

Volgens hen wordt de waarheid allereerst begrepen door intuïtie. Abstract denken leidt maar tot passiviteit en is daarom nutteloos, op z'n hoogst interessant in de collegezalen der universiteiten. Maar ongeschikt voor het dagelijkse leven in de maatschappij. Het is niet zo verwonderlijk dat de grondleggers van het pragmatisme de intuïtie voorop stelden. Van huis uit waren zij bijna allen psychologen of pedagogen en allerlei begrippen als waarheid, noodzakelijkheid e.d. zijn voor hen altijd in de eerste plaats psychische processen gebleven. Het kapitalisme werd door hen begrepen als een begeerte, die zo werkelijk is, dat „de hele commerciële wereld bestaat door de drift naar de vervulling ervan”.

Waarheid en praktijk

Uit het voorgaande blijkt al dat voor de pragmatici waarheid synoniem is met praktisch nut. Zij noemden hun filosofische richting dan ook de theorie van de praktijk. Het enige criterium voor de waarheid is de praktijk. Wij hebben het hier over de wijsgerige betekenissen van de begrippen waarheid en praktijk, hetgeen natuurlijk iets geheel anders is dan de betekenis van een praktische aanpak van het werk in de gewone, dagelijkse betekenis van het woord. Iedere doe-het-zelver weet uit bittere ervaring welke catastrofale gevolgen het heeft als hij helemaal op de bonnefooi gaat werken. Ook drs Gruyters wordt het niet kwalijk genomen, dat hij het meest gevraagde drankje in zijn bar of politiek café niet op de moeilijkst bereikbare plaats zet, maar wel dat hij in de politiek „witte” als graangestookte jenever serveert.

Volgens James is een theorie of idee wáár, zolang zij voor ons leven nuttig zijn om erin te geloven. In het praktische leven moet men niet naar de waarheid vragen, maar naar de concrete waarde welke een idee heeft en welk nut, welke voordelen, welk succes deze idee onze wisselende belangen oplevert. Dewey beval een instrumentele of experimentele logica aan, die er op neerkomt in een gegeven situatie volgens de methode van het succes of de mislukking de voordeligste gedragslijn te vinden. Wanneer een theorie of een idee werkt en succes heeft, was zij goed, d.w.z. waar; wanneer succes uitblijft was zij slecht, d.w.z. onwaar. Een andere betekenis van de begrippen waar en onwaar staat het pragmatisme uiteindelijk niet toe.

De pragmatici willen geen waarheid vinden, maar maken. Het waar maken van een idee betekent deze idee net zo lang modeleren en veranderen tot het gewenste resultaat is bereikt. Voor hen geldt niet dat een idee werkt omdat hij waar is, maar dat hij waar is omdat hij werkt. In zijn boek „Pragmatisme” stelt James, dat wij met elkaar in waarheden handelen, dat wij ze tegen elkaar afwegen. Waarheid berust volgens hem op een kredietstelsel, dat geldig is zolang er niets tegen ingaat of devalueert en, evenals een bankbiljet, een bepaalde koers heeft. Voor de pragmatici is de praktijk derhalve primair; kennis is secundair. Kennis is wel macht, maar slechts voor zover zij nut

afwerpt. Men moet het denken alleen in ere houden om de voordelen die het brengt.

Juist dit pragmatische verband van „kennis en voordeel” moest aanslaan bij de nieuwe industriële machthebbers in Amerika. Het mag als bekend verondersteld worden, dat het vrije wetenschappelijke denken, resp. onderzoek op alle terreinen van het maatschappelijke leven nooit bijzonder bij de kapitalisten in trek is geweest. En wel om twee redenen: verstand en denken moeten, direct of indirect, ten goede komen aan de kapitalistische onderneming. Onlangs nog werd bekend dat Shell geleerden engros opkoopt; een ander voorbeeld is de ontdekking van Nijmeegse studenten dat het Amerikaanse leger hun universiteit geld heeft gegeven voor bacteriologisch onderzoek. De tweede reden is, dat werkelijk vrij wetenschappelijk onderzoek levensgevaarlijk is voor een maatschappij, wier economie per definitie ondemocratisch is als gevolg van de concentratie van economische en daardoor ook politieke macht. Daarom zijn de acties van de studenten overal voor democratisering van het hoger onderwijs zo verheugend, omdat zij in diepste zin beogen de wetenschappen onafhankelijk te maken van de belangen van de monopolies.

De Verenigde Staten van Amerika zijn ook altijd het schoolvoorbeeld geweest van de veelal succesvolle pogingen van de grote kapitalisten om het hogere onderwijs zoveel mogelijk onder controle te krijgen en te houden. Hiervoor hebben zij van meet af aan een pragmatisch systeem van particuliere subsidies ontwikkeld om de universiteiten van hen afhankelijk te maken. Veelal gaven zij hun „schenkingen” in termijnen, als methode om de bestuurders van deze hogescholen zowel stevig in hun greep te hebben als om ze te degraderen tot waakhonden, die er voor te zorgen hadden dat de universiteiten niet besmet zouden worden met economische, sociale en politieke conclusies, die de schenkers niet welgevallig waren. Berucht is in dit opzicht in de dertiger jaren de rector van de Columbia-universiteit in New York geworden, dr. N. M. Butler, die behalve de bestaande eigendomsverhoudingen ook — toen nog! — het „recht” van de kinderen op arbeid verdedigde. Om geld te krijgen moesten de universiteiten veelal leerstoelen stichten, die niets met wetenschappelijk onderzoek, maar alles met commercieel en industrieel winstbejag te maken hadden. Wetenschappen, die niet van direct belang waren voor de werkelijke heersers van Amerika, werden tegengewerkt en geweerd. Een gevleugeld woord werd de uitspraak van Henry Ford, die zijn afschuw van zuiver geestelijke arbeid uitkreet in de zin „Geschiedenis is flauwekul!”

Principeloosheid als richtsnoer

Uitgaande van de stelling, dat de waarheid altijd bepaald wordt door de goede of slechte vruchten, die een theorie of idee voortbrengt, is de waarheid volgens de pragmatici tenslotte niets anders dan een voortdurende aanpassing aan elke nieuwe situatie. Het pragmatisme blijkt dan ook tenslotte het zui-

verste opportunisme te zijn, dat de principeloosheid als richtsnoer heeft, waaraan het wijsgerige jasje bitter weinig verandert. En voor zover men nog van filosofie wil spreken, is zij in elk geval vijandig aan een vooruitstrevende, wetenschappelijke wereldbeschouwing en daarmee onverenigbaar.

Want, als waar en onwaar synoniem zijn met nuttig en schadelijk, rechtvaardigt het pragmatisme in zijn toepassing ook elke leugen, als zij maar nut oplevert, en elk misdadig handelen, als het maar succes heeft. Het heft daarmee het verschil tussen waarheid en leugen in de praktijk op. Dan hebben de Amerikaanse napalmfabrikanten, die ondanks de protesten besloten de produktie voort te zetten, gelijk: hún dividend bewijst hún waarheid! Naar de gouden regel van het pragmatisme dat goed en waar is wat succes oplevert. Het is ook de consequentie van het pragmatische standpunt, dat de moraal een overwonnen vooroordeel is. Zo werden ook de snel aanwasende vermogens van de Amerikaanse industriëlen en bankiers moreel gerechtvaardigd met de bewering, dat grote vermogens nodig zijn om de industrie te financieren, terwille van de algemene vooruitgang. Hoe verschrikkelijk oud toch zijn de „argumenten” waarmee de regering-De Jong en pragmatische nieuwlichters de bevoordeling der grote concerns verdedigen ten behoeve van . . . werkgelegenheid en vooruitgang. Zoals ook kort geleden in de Tweede Kamer geopperd werd staatsaandelen af te stoten naar de kapitalisten, zogenaamd om geld vrij te krijgen voor werkgelegenheid in het Noorden. Wat zal toenemen is niet de werkgelegenheid, maar het dividend. D '66 stemde vanuit haar rechts-politieke positie onder pragmatische kletspraat van harte vóór de KVP-motie hierover.

De grondleggers van het pragmatisme noemden zich non-conformisten, radicale hervormers en „de democraten onder de filosofen”. Nu weet men meteen, waar D '66 het woordje „democraten” vandaan heeft. James en de zijnen zagen geen klassen in de maatschappij; voor hen hield de democratie in dat elk individu, op welke sociale trede hij ook stond, een „redelijk sociaal wezen” is, dat geen reden heeft om te rebelleren. Ieder het zijne: „Helden zijn niet alleen te vinden op het slagveld, maar ook in de achterbuurten van elke stad. Juist onder de armen en ellendigen zijn moed en kracht voortdurend vereist. Het edele kan men in alle sferen van de samenleving vinden” (James).

Afgezien van het morele herbewapeningachtige van dit soort exclamaties, behoeft het geen betoog, dat voor de grondleggers van het pragmatisme klassenstrijd en socialisme verdoemelijke zaken waren, die de maatschappij zouden reduceren tot een groep atomische figuren, tot menselijke robots, die in de Huxley- en Orwell-paniekverhalen al spoedig hun anti-socialistische gestalte kregen.

Vanuit dit individualisme, dat aan het pragmatisme mede ten grondslag lag, werd wijd en zijd verkondigd dat de mens niet naar zijn afkomst, maar naar zijn waarde moet worden geschat, hetgeen James tot een van zijn populaire gezegden bracht: „De waarheid is geen keizer maar een president”. De

stap naar de stelling, dat als een of ander genie de weg toont, de maatschappij volgt, vloeide logischerwijze voort uit de verheerlijking van het „geslaagde” individu en de ontkenning van de Amerikaanse maatschappij als klassenmaatschappij.

De ervaring heeft inmiddels uitgewezen dat de rechtse, ultrarechtse tot en met de fascistische politici zich altijd op het pragmatisme beroepen hebben ter rechtvaardiging van hun optreden. Het pragmatisme met zijn succes-theorieën voedt alle avontuurlijke tendenties en schraagt de theorie van de sterke man. Zo verklaarde Mussolini openlijk veel van James geleerd te hebben en het pragmatisme als een peiler van het fascisme te beschouwen. De praktische gelijkstelling van waarheid en leugen werd door de Duitse fascistten vervolmaakt; door hen werd naar het recept gewerkt, dat als de leugen maar lang genoeg herhaald wordt, hij op den duur ervaren wordt als een waarheid.

De ervaring heeft echter ook aangetoond dat een valse idee of theorie, ook al wordt zij tot waarheid gebombardeerd, maar een tijdelijk succes heeft. Omdat zij, na kortere of langere tijd, door het leven zelf wordt ontmaskerd. Dit bewezen de opkomst en ondergang van het fascisme en nationaal-socialisme zelf, dit bewijst ook het gaullisme, dat ondanks alle krampachtige pogingen om zich door middel van nieuwe valse voorstellingen van zaken op de been te houden, door de werkelijkheid van de strijd van de Franse arbeiders, studenten en intellectuelen, geen geestelijk en moreel been meer heeft om op te staan. Soms kan het demasqué snel gaan, zoals bij D '66, die naast de spoedige zelfontmaskering in de Nederlandse politieke verhoudingen, ook nog de poten onder haar stoel zag weggeslagen doordat het gaullisme openlijker dan ooit zijn ware aard toonde. Om van de Boerenpartij sinds haar laatste verwickelingen maar te zwijgen.

Geen revolutionaire praktijk zonder revolutionaire theorie

Het marxisme ontkent noch de betekenis van het denken, van de theorie derhalve, noch die van de praktische activiteit. Maar in tegenstelling tot de andere filosofieën, verabsoluteert het marxisme het denken en de praktijk geen van beide. Het wijst op de dialectische band tussen denken en doen. Men denke aan de bekende formulering: geen revolutionaire praktijk zonder revolutionaire theorie.

Het leren kennen van de waarheid ziet het marxisme als een proces van waarneming van de wereld en zijn verschijnselen naar het abstracte denken en vandaar naar de praktijk. Maar tevens geldt, dat de mens de waarheid en de kracht van zijn denken slechts in en door de praktijk bewijzen kan. De mens bezit nu eenmaal geen ander middel om de waarheid van zijn kennis te toetsen dan aan de praktijk. Alleen in dit opzicht is de praktijk het criterium van de waarheid. En in de zo gevonden juiste praktijk werkt de mens in op de hem omgevende wereld en dat geldt in het bijzonder met betrekking tot de

maatschappij. Daarbij is de praktische ervaring van het individu onvergelijkbaar met de collectieve ervaring van een hele klasse. Alleen deze is doorslaggevend. Wij behoeven slechts te wijzen op de collectieve ervaring die de boerenmassa's van Vietnam hebben opgedaan met feodalisme, imperialisme en neokolonialisme om hun ongekend moedige strijd te kunnen begrijpen, of in het algemeen op de ervaringen van de werkende massa's met het staatsmonopolistische kapitalisme.

Valse en juiste ideologie

Waar voor de grondleggers van het pragmatisme de praktijk alleen bepalend is voor de ontwikkeling van het maatschappelijke leven, moest uit deze opvatting noodwendig een enorme overschatting van de betekenis en de rol van de techniek voortvloeien. Dit zien we thans weer gebeuren, nu wetenschap en techniek een ontzaglijke sprong voorwaarts doen. Deze overschatting wordt niet toevallig gevoed, maar hangt samen met de opkomst van een nieuwe bevolkingslaag: die van de technische kaders. Zij zijn rechtstreeks betrokken geworden in het productieproces van het staatsmonopolistische kapitalisme. Hun sociale positie is in wezen niet anders dan die van de arbeiders in het algemeen; ook zij worden uitgebuit en zijn onderhevig aan de willekeur en anarchie van het kapitalisme. Dit is geen ontdekking van de thans levende communisten. Marx en Engels hebben al in hun Communistisch Manifest — in 1848 — de sluiers weggerukt, die de werkelijke sociale positie van de in hun tijd vergelijkbare groep van de bevolking verhulden. Zij schreven toen: „De bourgeoisie heeft alle, tot nu toe eerwaardige en met vroom ontzag beschouwde beroepen van hun heilige schijn ontdaan. Zij heeft de arts, de jurist, de priester, de dichter, de man van de wetenschap, in haar betaalde loonarbeiders veranderd”.

Het is op deze groep — in de tweede helft van de twintigste eeuw — dat D '66 met alle demagogie inwerkt, enerzijds door luidruchtig te propageren, dat de technici het voor het zeggen moeten hebben, anderzijds door hen voor te houden dat maatschappelijke ideeën of ideologieën eigenlijk uit den boze zijn en dat de problemen voornamelijk te lijf gegaan moeten worden met een hoofdzakelijk technische, zogenaamd wetenschappelijke benadering. D '66 wil met haar zogenaamde pragmatische aanpak in de eerste plaats voorkomen, dat deze groep aansluiting zoekt en vindt bij de werkelijk progressieve krachten en met name bij de communistische. Ook in dit opzicht is van Mierlo's politieke pleegvader De Gaulle hem voorgegaan met zijn lasterlijke beweringen over „het gevaar van het totalitaire communisme”.

In onze dagen is daarom ook het begrip ideologie weer in het geding.

Marx en Engels hebben al uiteengezet dat de klasse, die de produktiemiddelen tot haar beschikking heeft, ook de controle heeft over de geestelijke produktiemiddelen. De kapitalisten,

die hun orde willen handhaven, verdedigen hun positie met behulp van gedachten, van ideeën, kortom van een ideologie, die hun belangen niet slechts tot uitdrukking brengt, maar deze klassebelangen versluiert onder het valse begrip van het „algemeen belang”. Langs deze methode van de verdraaiing van de werkelijkheid stellen zij hun klasse-ideeën voor als de ideeën van de gehele maatschappij.

Engels zei in dit verband dat de ideologie — en hij bedoelde de ideologie van de heersende klasse — de schijn heeft onafhankelijk te bestaan, in plaats van de ideeën van de kapitalistische klasse te zijn. De heersende klasse drukt haar eigen belangen door via haar ideologie tegen de belangen van de door haar uitgebuide en onderdrukte klassen.

Vanaf het prille begin van het kapitalisme is de massa voorgehouden dat het belang van de particuliere onderneming, die zelf vrij is van alle maatschappelijke ketenen, het algemene belang is. Dit is ook de diepere reden waarom het beleid van de kapitalistische onderneming geheim blijft, omdat bij volledige openbaring zou blijken, dat de kapitalistische onderneming behalve als instelling tot uitbuiting en winstmakerij, tot elke misdaad bereid is. De kapitalistische onderneming, die zelf geen moraal kent, moet in de ogen van de massa moreel onaantastbaar zijn. In de dertiger jaren eiste de Amerikaanse senator George W. Norris na een corruptieschandaal zelfs, dat er een wet moest worden aangenomen dat niemand, die honderd miljoen dollar bezit, wegens een misdaad voor het gerecht gedaagd kan worden . . .

In naam van het algemeen belang verricht de regering—De Jong de ene handeling na de andere in het particuliere belang van het monopoliekapitaal, dat is het ondergeschikt maken van de belangen van miljoenen loon- en salaristrekken, van middenstanders en boeren aan die van een paar duizend miljonairs.

De arbeidersklasse, die voor een andere, een socialistische maatschappij strijdt, treedt de ideologie van de kapitalistische klasse tegemoet met een nieuwe, een eigen ideologie, die de kapitalistische ideologie ontmaskert als een vervalsing van de werkelijkheid van de maatschappij en waaraan zij de rechtvaardiging van haar eisen en haar strijd ontleent. De maatschappelijke ideeën van elke klasse drukken derhalve ideologisch de positie van de elkaar bestrijdende klassen uit.

Marx en Engels hebben nimmer de betekenis van de ideologie in haar niet te overschatten waarde voor de bewustwording van de arbeiders ontkend. Wanneer zij in hun vroegere werken ten strijde trokken tegen „de ideologie”, dan deden zij dit tegen de bestaande burgerlijke, d.w.z. kapitalistische ideologie, die geen weerspiegeling was van de werkelijke materiële omstandigheden, waaronder de mensen leven moeten, maar een verminking daarvan. Zij bestreden deze ideologie als een *vals bewustzijn*.

De kapitalistische ideologie verhindert het leren kennen van de werkelijkheid van de maatschappij. Het was, zei Marx, trouwens voor de burgerlijke ideologie onbelangrijk of deze of gene theorie waar is, maar of zij nuttig is voor het kapitalisme

of schadelijk. Waarmee Marx het pragmatisme al veroordeeld had, voordat het in Amerika zijn vlucht kon nemen.

De proletarische of socialistische ideologie daarentegen openbaart de werkelijkheid, zoals zij is. Deze ideologie staat in een onverbreekelijke relatie met de wetenschappelijke kennis van de gehele maatschappij en haar ontwikkelingswetten.

In hun latere werken hebben Marx en Engels het begrip ideologie in een bredere zin als een systeem van maatschappelijke ideeën van de revolutionaire arbeidersbeweging beschouwd. Lenin heeft in zijn bekende werk „Wat te doen?” beklemtoond, dat de socialistische ideologie de massa organiseert en haar bewust laat worden van haar werkelijke toestand en van de noodzaak om het kapitalisme te bestrijden. Met andere woorden, het is de taak van de communistische beweging de arbeiders klassebewust te maken. Lenin verdedigde de socialistische ideologie ook tegen elke valse beïnvloeding, omdat „elk naar beneden halen van de socialistische ideologie, elk zich verwijderen daarvan, tevens een versterking is van de burgerlijke ideologie”.

De communisten hebben inderdaad tot taak hun progressieve ideologie in de massa te brengen, omdat — naar de bekende woorden van Marx — een idee een materiële macht wordt als zij zich van de massa's meester maakt.

Dit te meer, omdat nu de wereld heftig geschokt wordt door grote bewegingen van de massa's, politieke agentschappen van het grootkapitaal worden opgericht om de kwantitatief en kwalitatief in betekenis groeiende groep der technici van de arbeiders verwijderd te houden en hen een vals bewustzijn aan te praten. En volgens de nieuwste mode worden die agentschappen soms gevestigd in Gruyters-kroegen, omdat het privé-pragmatisme van de eigenaar vóór alles gevoed wordt door de behoefte aan succes voor de opening van de volgende kroeg.

FRED SCHOONENBERG

De weg van Tsjechoslowakije naar het socialisme

Op 5 april nam het partijbestuur van de Tsjechoslowaakse Communistische Partij een actieprogram aan, dat aan de bevolking werd voorgelegd onder de titel „De weg van Tsjechoslowakije naar het socialisme”. Dit program is een boekwerkje van een honderdtal pagina's en geeft uiteenzettingen, vergezeld van voorstellen tot talrijke maatregelen, met betrekking tot alle aspecten van het maatschappelijke leven in Tsjechoslowakije.

*In dit artikel worden enkele belangrijke punten uit dit actieprogram uiteengezet, waarbij een reeks passages letterlijk wordt weergegeven om de lezer in staat te stellen kennis te nemen van het document. De rede van Dubček, die het ontwerp van het actieprogram in de april-zitting van het partijbestuur van de Tsjechoslowaakse Communistische Partij inleidde, is in het Nederlands als brochure verschenen en o.a. bij boekhandel Pegasus verkrijgbaar. *)*

In de inleiding tot het actieprogram van de Tsjechoslowaakse Communistische Partij wordt uiteengezet, dat het partijbestuur bij het opstellen ervan consequent is uitgegaan van de Tsjechoslowaakse verhoudingen, waarbij gesteund wordt op de ervaringen van de socialistische landen en van de internationale arbeidersbeweging. De ideeën en plannen, die in het program worden uiteengezet, zijn het resultaat van de harde en veelal duur betaalde lessen van de laatste jaren. Tot deze ideeën en plannen is de partij gekomen door veel inspanning en felle strijd en thans is de tijd gekomen om veranderingen aan te brengen en nieuwe wegen voor de opbouw van de socialistische maatschappij in te slaan.

In een historisch overzicht wordt uiteengezet, dat de nationale bevrijdingsbeweging en het socialisme de twee grote stromingen waren, die in deze eeuw de maatschappelijke beweging in de Tsjechische landen en in Slowakije gedragen hebben.

De nationale bevrijdingsstrijd van de beide naties bereikte een hoogtepunt in de vorming van een zelfstandige staat, waarin voor het eerst in de geschiedenis de staatkundig-politieke verbinding van de Tsjechen en Slowaken werd verwezenlijkt. Het burgerlijke staatsstelsel kon echter de drukkende klassentegstellingen niet oplossen; zijn nationaliteitenbeleid kon de harmonie tussen alle nationaliteiten niet tot stand brengen. Bovendien kon dit onder de verhoudingen van het toenmalige

*) Redevoering van Alexander Dubček op de voltallige zitting van het partijbestuur der Communistische Partij van Tsjechoslowakije. (Uitgave CPN, Keizersgracht 324, Amsterdam.) Prijs f 0,35.

kapitalistische Europa op den duur ook niet gewaarborgd worden.

In de brede stroom van de antifascistische beweging, ontstaan in verband met de vernietiging van de tussen de beide wereldoorlogen bestaande Tsjechoslowaakse republiek en vooral in de loop van de nationale bevrijdingsstrijd, begon de aaneensluiting van de socialistische en van de nationale en democratische beweging vorm aan te nemen. In de nationale, democratische revolutie van de jaren 1941 tot 1945 werd de eenheid van de nationale en democratische waarden van het socialisme tot werkelijkheid: de democratische en nationale beweging begon socialistisch te worden en het socialisme werd inderdaad een nationale, democratische zaak. De weg van Tsjechoslowakije naar het socialisme — de weg aan het begin waarvan in de jaren 1944 en 1945 de Slowaakse volksofstand en de Praagse opstand stonden — is de bron van de vooruitstrevende tradities van de moderne Tsjechische en Slowaakse geschiedenis.

De republiek, waarvan de bevrijding het resultaat was van de heldhaftige strijd van het Sowjet-leger en van de nationale bevrijdingsstrijd van het Tsjechoslowaakse volk, werd op nieuwe grondslagen opgebouwd. Er werden voorwaarden geschapen voor de ontwikkeling van de economie naar het socialisme.

Tsjechoslowakije werd het eerste industrieland, dat de socialistische omvorming van de maatschappij volbracht. De overwinning van februari 1948 was een belangrijke mijlpaal op de weg van de socialistische ontwikkeling. Daardoor werd een versnelde opmars naar het socialisme mogelijk, waarbij de communistische partij kon bogen op een groot vertrouwen en op de ondersteuning van de brede volksmassa's.

Dit was een moeilijke weg. Ze moest worden afgelegd in een gespleten wereld, die in de greep was van de koude oorlog, zodat sterke krachten moesten worden geconcentreerd op de verzekering van het nationale bestaan en van de versterking van de staat en van alle socialistische landen. Daarbij moesten de gemeenschappelijke taken van deze landen in acht worden genomen, waar de strijd tegen de economische en culturele achterlijkheid, die verbonden was met het tot stand brengen van nieuwe eigendomsvormen, een rol van de eerste orde speelde.

Tezamen beïnvloedde dit alles het tempo, de vormen en de inhoud van de diepgaande economische, sociale en politieke omvormingen, die de Tsjechoslowaakse republiek bij de opbouw van het socialisme onderging. Tevens leidde dit tot tegenstrijdigheden in de ontwikkeling, waarbij zich ernstige tekortkomingen voordeden, problemen onopgelost bleven en er misvormingen van de socialistische principes optraden.

Vele verschijnselen van die tijd, die door de verscherpte internationale situatie en door het afgedwongen hoge tempo van de industriële opbouw waren bepaald, werden als algemeen geldige vormen van het leven en de ontwikkeling van de socialistische maatschappij opgevat. Zodoende werden ook voorstellingen, gewoonten en politieke opvattingen, die strijdig wa-

ren met de Tsjechoslowaakse verhoudingen en tradities, mechanisch overgenomen. De aanvankelijk noodzakelijke sterk-centralistische en stringente bestuursmethoden werden ook in de daarop volgende ontwikkelingsetappe aangehouden en groeiden geleidelijk uit tot een bureaucratisch systeem, met daaraan verbonden schending van democratische rechten en vrijheden, en elementen van willekeur en wetsovertreding.

Nieuwe ontwikkelingsetappe, doch oude methoden

In het actieprogram wordt verklaard, dat Tsjechoslowakije aan het eind van de jaren vijftig in een nieuwe ontwikkelings-etappe was getreden.

Voor deze etappe worden de volgende kenmerken opgesomd:

- er bestaan geen antagonistische klassen meer, en het proces van het naar elkaar toegroeien van alle maatschappelijke groepen van de samenleving is het belangrijkste kenmerk van de binnenlandse ontwikkeling geworden;
- de tot die tijd toegepaste methoden van leiding geven en van organisatie van de economie zijn achterhaald en behoeven dringend wijziging; ze moeten vervangen worden door een systeem van leiding geven aan de economie, dat in staat is een keer naar een intensieve groei teweeg te brengen;
- het is noodzakelijk voorbereidingen te treffen om het land in het proces van de wetenschappelijk-technische revolutie op te nemen; dit vereist een intensieve samenwerking van de arbeiders en boeren met de technische en wetenschappelijke werkers en stelt hoge eisen aan kennis en vakbekwaamheid, alsmede aan de toepassing van wetenschappelijke vondsten;
- een voorwaarde voor de dynamische ontwikkeling van de socialistische maatschappij is, dat maatschappelijke initiatieven, openhartige gedachtenwisselingen en democratisering van het gehele maatschappelijke en politieke systeem, volledige speelruimte krijgen.

Voor deze kenmerken van de nieuwe etappe bestond onvoldoende begrip. Oude werkmethoden werden voortgezet en dit leidde tot fouten en misvormingen, die zich in de loop der zestigere jaren steeds ernstiger deden gevoelen en tot allerlei spanningen aanleiding gaven. De moeilijkheden hoopten zich op en allerlei illusoire beloften, die aan de werkers waren gedaan, konden niet worden ingelost. De economische politiek was niet in overeenstemming met de economische behoeften en mogelijkheden. De produktie bleef technisch ten achter; de internationale positie van de Tsjechoslowaakse economie werd slechter. Er ontstond stagnatie en zelfs een daling van het levenspeil.

In het actieprogram wordt daarover gezegd:

„De diepere oorzaak van het feit, dat overleefde methoden van economische leiding zich konden handhaven, was gelegen in de misvorming van het politieke systeem. De socialistische

democratie werd niet tijdig verruimd, de methoden van de revolutionaire dictatuur ontaardden in bureaucratie en werden een hinderpaal voor de ontwikkeling op elk gebied van ons leven. Politieke fouten gingen zodoende samen met economische moeilijkheden en veroorzaakten een mechanisme van hulpeloosheid en van het uiteenlopen van theorie en praktijk. Vele creatieve inspanningen van functionarissen van de partij, van de staat, uit het economische leven en de wetenschap en op cultureel terrein werden zodoende verkwist."

Alles tezamen leidde dit tot een ernstige economische ontredering en onder de mensen groeiden de teleurstelling en het gevoel dat, ondanks alle bereikte successen en ondanks alle inspanningen, de socialistische maatschappij zich slechts moeizaam voorwaarts bewoog, met ernstige vertragingen en met morele en politieke defecten in de menselijke betrekkingen. Een grote rol daarbij speelden de overblijfselen van bureaucratistische en sectarische methoden binnen de communistische partij, waarbij de partijdemocratie niet werd ontplooid en kritiek werd tegengegaan, of zelfs onderdrukt. Enkele schakels in het partijapparaat kregen een monopolistische positie. Het kwam tot een cultus van de middelmatigheid en tot een ongezonde anonimiteit.

De gerezen vraagstukken werden de inzet van een botsing tussen de krachten die fundamentele veranderingen willen en de dragers van de oude opvattingen. In de bijeenkomsten van het partijbestuur van de Communistische Partij van Tsjechoslowakije in december 1967 en januari 1968 werden de eerste stappen gedaan om wijzigingen door te voeren. Zoals bekend heeft de kritiek op de fouten en de dragers daarvan het mogelijk gemaakt, dat de gehele partij en de massa's van de bevolking actief optraden voor het overwinnen van de gebreken en het inslaan van nieuwe wegen. In de zittingen van het partijbestuur van de CPTsj van april en van mei zijn verdere maatregelen genomen en zijn ook nieuwe wijzigingen in de leidende organen doorgevoerd, waarbij Novotny en een aantal anderen uit het partijbestuur en als partijlid werden geschorst.

Nieuw model van socialistische democratie

In het actieprogram wordt uitvoerig ingegaan op de noodzaak om een sterke band te smeden tussen de vooruitstrevende krachten in de stad en op het platteland, met de arbeidersklasse aan de spits, en tussen het Tsjechische en het Slowaakse volk. Alle pogingen om de klassen, groepen en lagen in de socialistische maatschappij tegenover elkaar te stellen, moeten worden veroordeeld en de oorzaken, die spanningen tussen hen hebben opgeroepen, moeten worden opgeheven. Aan de verschillen in behoeften en belangen, die de verschillende groepen hebben, mag echter niet voorbij gegaan worden. „Het socialisme kan zich alleen ontwikkelen”, aldus het program, „doordat het de ruimte schept, waarin de uiteenlopende belangen van de mensen tot hun recht komen, en op grondslag daarvan

op democratische wijze een eenheid van alle werkende mensen tot stand brengt. Dat is de voornaamste bron van een vrije maatschappelijke activiteit en van het ontplooiën van het socialistische stelsel."

Daarbij wordt over de verhouding tussen Tsjechen en Slowaken in het actieprogram het volgende gezegd: „Onze republiek kan alleen maar sterk zijn, wanneer in de betrekkingen tussen onze beide volken en tussen alle nationaliteiten geen elementen van spanning, geprikkeldheid en wantrouwen aanwezig zijn. Met alle kracht moeten wij dan ook alle uitingen veroordelen — die er in het verleden wel geweest zijn — die het beginsel van gelijke rechten en soevereiniteit van beide socialistische volken aantasten. De eenheid van Tsjechen en Slowaken kan alleen versterkt worden op grondslag van de vrije ontwikkeling van hun eigen nationale karakter en in overeenstemming met de ontwikkeling van de economie, met de objectieve veranderingen in de sociale structuur van beide volken en op grond van volledige gelijkheid en vrijwilligheid. Hoe meer beide volken zullen zijn ontwikkeld, hoe sterker gebruik zal worden gemaakt van de grote economische en culturele mogelijkheden in het belang van de ontplooiing van onze gehele republiek, des te sterker zal onze republiek zijn. Onverschilligheid tegenover nationale belangen, of zelfs pogingen om die te onderdrukken, beschouwt de partij als een grove schending van haar program en haar politieke lijn. De partij zal consequent de leninistische stelling verdedigen, dat onderschatting van de belangen van een kleinere natie door iemand die tot een grotere natie behoort, onverenigbaar is met de socialistische betrekkingen tussen volken . . . De partij verklaart met klem, dat zij alle uitingen van antisemitisme en rassenaan, alsmede alle antihumane ideologieën van ophitsing van het ene volk tegen het andere zal bestrijden."

Verder zijn passages gewijd aan de rol van de arbeidersklasse (die de voornaamste last van de socialistische inspanningen draagt), van de boeren, van de intellectuelen (waarvan de rol in de laatste jaren onderschat is), van de jeugd, van de vrouwen (het was een der misvormingen, dat de problematiek van de vrouwen niet als een belangrijk politiek vraagstuk werd beschouwd) en van de gelovige mensen (van hen die op grond van hun geloof willen werken aan de opbouw van de socialistische maatschappij).

„Het tot hun recht doen komen van de uiteenlopende belangen van sociale groepen en individuen, alsmede de vereniging daarvan, vereist het uitwerken en toepassen van een nieuw politiek systeem van ons leven", aldus het program, „van een nieuw model van de socialistische democratie . . . Er moeten, opdat op verantwoorde wijze beoordeeld kan worden wat in het belang van de gehele maatschappij is, steeds verscheidene alternatieven, verscheidene deskundig gemotiveerde voorstellen voor het oplossen van alle omstreden kwesties ter beoordeling ter tafel liggen; ook moet worden gewaarborgd, dat alle burgers op een veel omvangrijkere en openhartiger wijze worden geïnformeerd."

De rol van de communistische partij

In het actieprogram wordt een duidelijke omschrijving gegeven van de functie van de communistische partij, die haar autoriteit niet aan machtsposities, maar aan haar overtuigingskracht moet ontleen. „De communistische partij bouwt op de vrijwillige ondersteuning door de mensen. Zij verwezenlijkt haar leidende rol niet door het beheersen van de maatschappij, maar doordat zij de vrije, vooruitstrevende en socialistische ontwikkeling het trouwste dient. Zij kan haar autoriteit niet afdwingen, maar moet die steeds weer door haar daden winnen. De lijn van de partij kan niet door middel van verordeningen doorgezet worden, doch alleen door het werk van haar leden en de waarachtigheid van haar idealen.”

De politiek van de partij mag er niet toe leiden, dat de niet-communistische burgers het gevoel hebben, in hun rechten en vrijheden door de partij te worden beknot, maar dat zij veeleer in de activiteit van de partij de waarborg van hun rechten, vrijheden en belangen zien. Dit gaat samen met de ontwikkeling van de interne partijdemocratie en het oefenen van kritiek en zelfkritiek. „Partijbesluiten en richtlijnen moeten worden gecorrigeerd en gewijzigd, zodra blijkt, dat zij de behoeften en mogelijkheden van de gehele maatschappij niet juist tot uitdrukking hebben gebracht of niet meer uitdrukken.”

Er zullen maatregelen genomen worden om de socialistische democratie te ontplooiën. Het actieprogram verklaart, dat het nodig is het gehele politieke systeem zodanig om te bouwen, dat het een dynamische ontwikkeling van de socialistische maatschappijverhoudingen mogelijk maakt, een zo breed mogelijke democratie paart aan een wetenschappelijke en vakkundig onderlegde leiding en de maatschappelijke discipline versterkt. De noodzakelijke veranderingen zullen moeten worden vastgelegd in een nieuwe grondwet. Doch reeds voor deze van kracht wordt, moeten wijzigingen worden aangebracht om de ontwikkeling van de socialistische democratie te bevorderen en te verhinderen dat ze door oude, overleefde elementen worden belemmerd. „Onze democratie moet meer ruimte bieden voor de activiteit van ieder individu, van ieder collectief, van elke schakel van de leiding, zowel op hoog als op laag niveau . . . De mensen moeten meer mogelijkheden hebben zelf te denken en hun mening naar voren te brengen.”

Voor de democratische bepaling van de staatkundige politiek is het nodig, dat de activiteiten van het Nationale Front en van de partijen die er deel van uitmaken, worden versterkt. Ook moet de invloed van de massaorganisaties van de werkers op de staatspolitiek tot uiting kunnen komen. „De socialistische staatsmacht kan niet het monopolie zijn van een enkele partij, noch van een coalitie van partijen, doch moet voor alle politieke organisaties van het volk openstaan. De Communistische Partij van Tsjecho-slowakije zal al het mogelijke in het werk stellen om vormen van politiek leven tot ontwikkeling te brengen, waardoor de arbeidersklasse en alle werkende mensen verzekerd zijn van de mogelijkheid, met woord en

daad directe invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming in ons land.”

Informatie en openlijke ideologische strijd

Na een uiteenzetting over de vrijheid van vergadering en vereniging en over de vrijheid van meningsuiting, die door de grondwet wordt gewaarborgd, wordt in het actieprogramma verklaard:

„Het socialisme kan niet alleen de bevrijding zijn van het werkende volk van de overheersing van op uitbuiting berustende klassenverhoudingen, doch moet het meer dan welke burgerlijke democratie mogelijk maken, dat de persoonlijkheid van het individu zich volledig ontplooit. Men kan de werkende mensen, die door geen uitbuitersklasse meer worden gedictieerd, niet door een willekeurige uitleg van de macht voorschrijven, waarover ze geïnformeerd mogen zijn en waarover niet, welke opvattingen ze openlijk mogen uitspreken en welke niet, waar de openbare mening een rol mag spelen en waar niet . . . Het is noodzakelijk aan de vertraging, verdraaiing en onvolledigheid van informatie en aan het ongemotiveerd geheimhouden van politieke en economische feiten een einde te maken.”

Naar aanleiding ongetwijfeld van de kritiek, die van sommige zijden is uitgeoefend op de in Tsjechoslowakije gevoerde debatten, waarbij ook antisocialistische opvattingen naar voren kwamen, wordt in het actieprogramma verklaard:

„De partij is zich ervan bewust, dat vijanden van het socialisme kunnen proberen, ons democratiseringsproces voor hun ideologie te misbruiken. In de tegenwoordige ontwikkelings-etappe geldt onder de voorwaarden van ons land het beginsel, dat men de burgerlijke ideologie slechts in een openlijke ideologische strijd voor het gehele volk tegemoet kan treden. Alleen wanneer wij op de praktische activiteit van de communisten ten bate van het volk, op waarachtige en volledige informatie en op wetenschappelijke analyses steunen, kunnen wij de mensen voor de ideeën en de politiek van de partij winnen. Wij zijn ervan overtuigd, dat alle sectoren van onze maatschappij actief aan deze strijd voor de overwinning van de waarheid, die aan de kant van het socialisme staat, zullen deelnemen.”

De democratische rechten moeten volgens het actieprogramma in juridische normen worden verankerd. Door zijn diepergaande democratie en door zijn mate van burgerlijke vrijheden moet het socialisme bewijzen, dat het de beperkte democratie van de bourgeoisie overvleugelt en daarmee een aantrekkelijk voorbeeld worden voor de vooruitstrevende bewegingen in de ontwikkelde industrielanden, waar democratische tradities bestaan.

Op staatkundig gebied worden in het actieprogramma een reeks veranderingen voorgesteld, waarbij uitgegaan wordt van de opvatting, dat het in het staatsapparaat niet mag komen tot een al te grote concentratie van macht binnen één sector, één apparaat of bij een afzonderlijke persoon. Fouten en excessen

moeten tijdig kunnen worden gecorrigeerd. In het bestaande ministerie van binnenlandse zaken moeten wijzigingen worden aangebracht, waardoor de al te grote competentie van dit ministerie wordt beperkt. In het bijzonder moet de organisatie van het veiligheidsapparaat worden veranderd en in twee verschillende, van elkaar onafhankelijke sectoren worden gesplitst — die van de staatsveiligheid en van de openbare veiligheid. De controle op de veiligheidsorganen door de regering en het parlement moet duidelijk in de wet worden vastgelegd.

De taak van de vakbonden

In het omvangrijke deel van het actieprogram, waarin voorstellen worden gedaan op het gebied van de economie en de verhoging van het levenspeil worden interessante passages gewijd aan de taak van de vakverenigingen.

In het systeem, dat tot dusver gold, moesten de vakbonden de richtlijnen die door de staatsorganen gegeven werden ten uitvoer brengen en het optreden voor de belangen van de arbeiders kwam op de achtergrond te staan. Het actieprogram zegt daarover: „Ook de socialistische economie schept omstandigheden, waarin voor de werkers de noodzaak ontstaat, de menselijke, sociale en andere belangen op georganiseerde wijze te beschermen. Het moet voor de vakverenigingen een steeds duidelijker sprekende taak worden, de belangen van de werkgelegenheid en van de arbeidsverhoudingen van arbeiders en werkers in het algemeen te verdedigen en vanuit dit gezichtspunt als belangrijkste partner op te treden bij het oplossen van alle vraagstukken van het beheer van de economie. Op grondslag hiervan zouden de vakverenigingen ook doeltreffender de functie kunnen uitoefenen om de arbeiders en employés tot een positieve oplossing van de problemen van de socialistische opbouw te stimuleren; dit zou tevens in de richting gaan van de opvoedkundige taak van de vakbonden.”

Bij het oplossen van de talrijke problemen op economisch en technisch gebied vervult de wetenschap een belangrijke rol. In het actieprogram wordt onderstreept, dat het socialisme ontstaat, zich handhaaft en de overwinning behaalt door de verbandingen van de arbeidersbeweging met de wetenschap. Als de wetenschap vastberaden en zonder vooringenomenheid voorwaarts gaat, handelt zij in overeenstemming met de belangen van het socialisme. Naarmate het socialisme successen behaalt, worden de mogelijkheden die zich voor de wetenschap openen groter. Het socialisme staat of valt met de wetenschap, evenals het staat of valt met de macht van het werkende volk.

„In de huidige tijd,” aldus het program, „de tijd waarin zich in de wereld de wetenschappelijk-technische revolutie ontwikkelt, vindt er een fundamentele wijziging van de maatschappelijke positie van de wetenschap plaats. Haar toepassing in het gehele leven der maatschappij wordt de principiële voorwaarde voor de intensievere ontwikkeling der economie, voor de verzorging van de mens en van de omgeving waarin hij

leeft, voor de cultuur van de maatschappij, voor de ontplooiing van de persoonlijkheid, voor moderne methoden van leiding en beheer, voor de ontwikkeling der betrekkingen tussen de mensen en voor de oplossing van de meest uiteenlopende vraagstukken die door de huidige tijd aan de orde worden gesteld. Het perspectief op lange termijn is, dat juist op het gebied van wetenschap en techniek over de overwinning van het socialisme op het kapitalisme wordt beslist."

De communistische partij steunt daarbij op het initiatief en het bewustzijn van maatschappelijke verantwoordelijkheid van de wetenschapsmensen en grijpt niet in het proces van het scheppende wetenschappelijke werk in. Zij ziet het als haar taak om voor de ontwikkeling van het wetenschappelijke onderzoek meer ruimte te scheppen en de resultaten ervan sneller en doeltreffender in de praktijk toe te passen.

Ten aanzien van de kunst worden administratieve en bureaucratische maatregelen scherp afgewezen. „Het scheppende werk op het gebied van de kunst mag niet onderworpen worden aan censuur. Wij hebben volledig vertrouwen in de schepers van onze culturele goederen en verwachten van hen bewustzijn van hun verantwoordelijkheid, begrip en ondersteuning . . .

Wij waarderen het ten zeerste, dat de scheppers van de cultuur en alle werkers op cultureel gebied hebben geholpen om de humanistische en democratische aard van het socialisme op een strijdbare wijze te verwerkelijken en door te zetten en dat zij actief hebben deelgenomen aan het uit de weg ruimen van de remmende factoren in zijn ontwikkeling . . . De partij zal de vrijheid van artistiek scheppen en de onbelemmerde toegang tot de kunstwerken beschermen en waarborgen."

Bevrijding van burgerlijke ballast

Het actieprogram besluit met een uiteenzetting over de betekenis van alle maatregelen, die voorgesteld worden en die het leven van Tsjechoslowakije diepgaand zullen beïnvloeden.

„Wij veranderen niets aan onze fundamentele oriëntatie; geheel in de geest van onze tradities en vroegere besluiten willen wij in ons land een ontwikkelde socialistische maatschappij tot ontplooiing brengen, vrij van alle klassentegenstellingen, economisch, technisch en cultureel hoog ontwikkeld, vanuit sociaal en nationaal oogpunt rechtvaardig, democratisch georganiseerd en op een bekwame wijze beheerd, — een maatschappij die door de rijkdom van haar hulpbronnen een waardig menselijk leven en kameraadschappelijke betrekkingen van wederzijdse samenwerking tussen de mensen mogelijk maakt en ruimte verschaft voor de ontwikkeling van de menselijke persoonlijkheid.

Wij willen een begin maken met de opbouw van een nieuw, volkomen democratisch en met Tsjechoslowaakse omstandigheden overeenstemmend model van de socialistische maatschappij. Onze eigen ervaringen en de wetenschappelijke kennis van het marxisme doen ons evenwel eenstemmig de conclu-

sie trekken, dat deze doeleinden niet kunnen worden bereikt langs oude wegen en met gebruik van reeds lang verouderde middelen, met toepassing van grove methoden die ons steeds weer terugwerpen.

Wij nemen de in dit program geschetste maatregelen niet om — hoe dan ook — afstand te doen van onze idealen of terug te wijken voor onze tegenstanders. Integendeel: wij zijn ervan overtuigd, dat deze maatregelen ons zullen helpen ons van de ballast te bevrijden, die onze tegenstanders gedurende vele jaren voordelen heeft geboden, doordat de doelmatigheid van de socialistische gedachten en de aantrekkingskracht van het socialistische voorbeeld aan banden gelegd, afgestompt en verlamd werden. Wij willen in ons land nieuwe doorslaggevende krachten van het socialistische leven in beweging brengen, die een veel doeltreffender confrontatie van de maatschappelijke stelsels en van de wereldbeschouwingen mogelijk zullen maken en die de voordelen van het socialisme volledig tot gelding zullen doen komen.

Wij willen omstandigheden scheppen, waarbij iedereen, wie de zaak van het socialisme, de zaak van onze naties, ter harte gaat, voelt dat hij zelf meester is over het lot van dit land. van zijn vaderland, dat hij nuttig is, dat er op hem wordt gerekend. Laat derhalve het actieprogram een program worden van de herleving van de socialistische inspanningen in ons land. Er is geen kracht die het volk kan weerstaan, dat weet wat het wil en hoe het zijn doel kan bereiken.”

Uw probleem, ons advies

De werkende mensen in ons land hebben op sociaal en financieel gebied elke dag met tientallen wetten en regelingen te maken. Volgens de wet op de loon- en inkomstenbelasting wordt een deel van het loon of inkomen afgehouden. Is de arbeider ziek of kan hij door andere oorzaken niet werken, dan komt hij in aanraking met de ziektewet, de ziekenfondswet en vele andere sociale verzekeringen. Heeft hij het 65ste jaar bereikt, dan zal hij een beroep moeten doen op de algemene ouderdomswet en niet zelden op de algemene bijstandswet.

De wetten en regelingen, waarin de plichten en rechten van de verzekerden en andere groepen van de bevolking zijn vastgelegd, zijn meestal zeer ingewikkeld en voor de arbeider vrijwel onleesbaar. Het gevolg is, dat hij in het algemeen slecht van zijn rechten op de hoogte is en niet alleen de weg kan vinden in de doolhof van voorschriften en bepalingen.

De arbeidersbeweging heeft het altijd tot haar taak gerekend om naast haar strijd voor uitbreiding en verbetering van de sociale wetgeving, de werkende mensen inzicht te geven in hun rechten en in de toepassing van de regelingen op sociaal gebied e.d.

Onder de titel „Uw probleem, ons advies” heeft C. de Rover, redacteur van de gelijknamige rubriek in *De Waarheid*, hierover een boek geschreven dat, zoals de ondertiteling luidt, in de werkelijke betekenis van het woord „een *gids* voor belastingen, huren, sociale wetgeving, arbeidsovereenkomsten en vele andere belangrijke zaken” is geworden.

De grote waarde van het boek is vooral gelegen in het feit, dat het is afgestemd op de praktijk van de dag. In de systematische indeling — 24 hoofdstukken over belasting, ziektewet, wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering, werkloosheidswet, ouderdomswet, huurwet enz., waarbij de belangrijkste bepalingen, duidelijk aangegeven door tussenkoppen, zijn vermeld — kan de lezer snel vinden wat zijn rechten zijn en hoe hij in een bepaalde situatie moet handelen.

Natuurlijk kon niet van de schrijver worden verlangd, dat in zulk een omvattende materie, die aan wetsartikelen, uitvoeringsbepalingen, algemene maatregelen van bestuur, jurisprudentie, e.d. misschien wel vijfduizend pagina's omvat, op *alle* praktische vragen een antwoord zou worden gegeven. Er moest een keuze worden gedaan. En dat is op verantwoorde wijze gebeurd.

Puttend uit een rijke ervaring zet de schrijver met veel kennis van zaken uiteen wat men moet doen in geval van een geschil met patroon of huisbaas, hoe men vermindering van loon- en inkomstenbelasting kan krijgen, op welke aftrekposten men recht heeft, hoe men in beroep kan gaan tegen een bepaalde

beslissing, waar de betrokken instanties zijn gevestigd, enz. In het boek zijn opgenomen de loon- en inkomstenbelastingtabellen, zoals deze thans gelden.

Van veel betekenis is het opnemen van een hoofdstuk in het boek over wettelijke aansprakelijkheid bij het veroorzaken van schade aan een ander, wat niet zelden leidt tot een eis tot schadevergoeding. Duizenden zijn hierdoor in financiële moeilijkheden gekomen.

Door middel van voorbeelden wordt inzicht gegeven in deze nogal moeilijke stof. Over schade, veroorzaakt door minderjarige kinderen, wordt het volgende voorbeeld aangehaald:

„In Rotterdam vernielden kinderen het interieur van geparkeerde touringcars. De kinderen hadden een leeftijd bereikt, waarop ze in het genot van bepaalde bewegingsvrijheid gesteld mochten worden, betoogden de ouders. Voor de baldadigheid wensten ze geen aansprakelijkheid te kennen. De ouders hadden die baldadigheid immers niet kunnen beletten. „Dat hadden jullie wèl door ze beter op te voeden en bij de kinderen een groter normbesef aan te kweken”, oordeelde de rechter. En hij veroordeelde de ouders tot vergoeding van de aangerichte schade”.

De moeilijkheid bij het schrijven van een dergelijk boek is het snel verouderen van de verschillende sociale wetten. Vooral sinds 1 juli 1967 zijn er veel veranderingen ingevoerd, zoals het vervangen van de ongevallenwetten en de invaliditeitswet door de arbeidsongeschiktheidsverzekering. Al deze veranderingen en vernieuwingen zijn in het boek opgenomen, waardoor het zeer actueel is.

Slechts op enkele onderdelen is er sinds het verschijnen een achterstand. Dit geldt voor de laatste wijziging van de Huurwet in verband met de huurverhoging van 1 mei voor een deel van de woningvoorraad. Schrijver en uitgever hebben echter met veranderingen in de wetgeving rekening gehouden. Voor elke bezitter van het boek bestaat de mogelijkheid om voor een bedrag aan postzegels in 1969 aanvullingen te ontvangen.

Een aanvulling zou nu al kunnen worden gegeven met betrekking tot de ouderdoms- en invaliditeitsaftrek. De op blz. 16 uit de belastingtabellen overgenomen cijfers moeten als volgt luiden: Ouderdoms- en invaliditeitsaftrek per 1 januari 1968: per week 18 gulden, per maand 78 gulden; de halve aftrek voor ongehuwden is 9 gulden per week en 39 gulden per maand.

In de tabel op blz. 97 is een storende zetfout geslopen, in plaats van 30 juni 1930 moet gelezen worden 30 juni 1903.

Voor allen, die met deze sociale vraagstukken te maken hebben, is dit een zeer nuttig boek.

A. BLOKZIJJL

Indonesië en de generaals

De vooruitstrevende beweging in Nederland, in de eerste plaats de communistische partij, heeft zich altijd nauw betrokken gevoeld bij de gebeurtenissen in Indonesië en er zijn in lange jaren van strijd nauwe banden met de progressieve krachten in Indonesië -- met aan het hoofd de Indonesische Communistische Partij (PKI) — gegroeid. Vooral ook sinds de tweede wereldoorlog, toen de vrijheidsstrijd van het Indonesische volk een geweldige omvang aannam en de kolonialistische krachten in enkele oorlogen vergeefs poogden deze neer te slaan. De belangstelling voor wat er in het land aan de evenaar gebeurt, is sindsdien groot gebleven; zowel gevoelens van solidariteit als het besef dat het gaat om een gemeenschappelijke belangenstrijd tegen een gemeenschappelijke vijand: het Nederlandse imperialisme, spelen daarbij hun rol.

Dat blijkt ook nu weer in deze dagen, nu de Nederlandse imperialisten het bloedige generaalsbewind in Djakarta alle steun verlenen en de communistische partij zich scherp tegen deze ondersteuning keert. In de strijd tegen deze koloniale en neokoloniale avonturen is de publicatie door de uitgeverij Pegasus van het werkje „Indonesië en de generaals” *) een belangrijk wapen, omdat het feiten openbaar maakt over aard en karakter van het Indonesische generaalsbewind, die de reactie in Nederland probeert te verdoezelen.

In de afgelopen drie jaar is wel duidelijk geworden waarom de staatsgreep van de generaals Suharto en Nasution in 1965 door de koloniale krachten met zoveel vreugde is begroet. In deze jaren is in Indonesië een wrede terreur uitgeoefend, terwijl de imperialisten, zowel de Nederlandse, de Amerikaanse, de Japanse en de Westduitse, erop uit zijn om het Indonesische volk opnieuw tot op het merg uit te buiten. Het generaalsbewind gaf hun de eerder onteigende ondernemingen en plantages weer terug. De talrijke gegevens in het boekje zijn voor het grootste deel ontleend aan een documentatie van de Indonesische journalist Sumartono en zijn collega's.

In een voorwoord zegt A. van Ommeren-Averink: „*Steun aan de revolutionaire beweging, die zich onder leiding van de PKI ontwikkelt, is een noodzaak voor iedereen, die het eerlijk meent met de internationale solidariteit. De Nederlandse arbeidersbeweging kan in velerlei vormen een waardevolle bijdrage leveren aan de bevrijding van Indonesië van het neo-koloniale juk.*”

Van het begin af aan heeft de CPN zich krachtig gekeerd tegen de staatsgreep van de rechtse generaals en zij heeft talrijke protestacties en demonstraties georganiseerd, o.a. om het leven van de ter dood veroordeelde of in concentratiekampen opgesloten Indonesische patriotten en democraten te redden. Op haar 22ste congres sprak de CPN zich scherp uit tegen iedere steun aan het generaalsbewind.

*) „Indonesië en de generaals”. Uitgeverij Pegasus. Prijs f 3,50.

In korte hoofdstukjes als „generaals aan de macht”, „de generaals en hun verleden”, „de generaals en de monopolies”, „de generaals en de cultuur” enz. worden talrijke feiten over het dictatoriale bewind in Indonesië aangevoerd.

Er worden voorbeelden gegeven van de feodale uitbuiting, waaronder de boeren lijden. Jammer is het echter, dat in de Nederlandse documentatie niet wat dieper wordt ingegaan op het probleem van de boeren. Dit leidt aan het slot van het boek tot de minder nauwkeurige formulering, dat de „arbeidersklasse, de vooruitstrevende intellectuelen en andere anti-monopolistische krachten” de moeilijke weg tot vernietiging van het generaalsbewind zullen gaan, zónder dat daarbij speciaal gewezen wordt op de rol van de boeren. En dit terwijl terecht in het boek wordt vastgesteld, dat ongeveer 73 procent van de Indonesische beroepsbevolking in de landbouw werkt. Dit betekent, dat de strijd tegen het imperialistische en feodale juk in de plattelandsgebieden van doorslaggevende betekenis zal zijn.

In het boek worden vele gegevens aangevoerd over de deplorable toestand van de economie en van het onderwijs. In „Politiek en Cultuur” van december 1967 is, eveneens op basis van de gegevens van Sumartono c.s., aan de inflatie en de stijging van de rijstprijz reeds aandacht geschonken. Over het onderwijs wordt opgemerkt, dat zelfs volgens de officiële gegevens van het generaalsbewind er een tekort is aan 90.000 onderwijzers voor het lager onderwijs. Dit geeft slechts een gedeeltelijk beeld, want uit andere gegevens is bijvoorbeeld bekend geworden, dat alleen al op Midden-Java 80.000 onderwijzers waren ontslagen, omdat ze verdacht werden van relaties met de PKI of met afzonderlijke communisten.

Het generaalsbewind kan zich alleen met terreur staande houden. Toegezegde verkiezingen worden naar steeds later datum verschoven. De strijd tegen het bewind ontwikkelt zich echter ondanks wreedheid en vervolging en er komen het laatste halfjaar steeds meer berichten over het verzet en over de verontrusting bij de generaals.

Een werkelijk parlement is er in Indonesië niet meer. Een groot deel van hen, die indertijd als volksvertegenwoordigers zijn gekozen, zijn vermoord of opgesloten en hun plaatsen zijn opgevuld met militairen. Toch proberen de generaals en hun imperialistische vrienden een parlementaire façade op te trekken. Tot dit spel wordt bijgedragen door het zenden van een Nederlandse parlementaire delegatie naar Indonesië. Mede met het oog op deze reis (en het reeds door minister Luns aan Indonesië gebrachte bezoek) komt „Indonesië en de generaals” op een goed tijdstip uit. Het boek zal kunnen helpen om de officiële reclame voor het generaalsbewind het masker af te rukken en om de werkelijke rol van dit bewind en van zijn Nederlandse steunpilaren te laten zien.

JOOP MORRIËN

Een nieuw en actueel boek van
Pegasus

INDONESIË EN DE GENERAALS

De generaals, hoe zij...

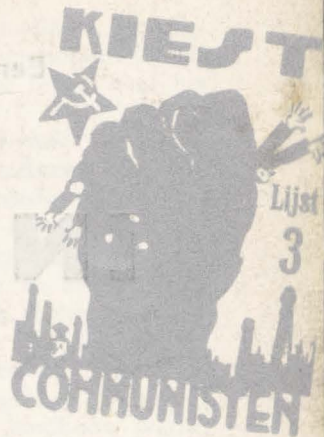
aan de macht kwamen
aan de macht blijven
het volk onderdrukken
patriotten vervolgen
nationale rijkdommen verkwanselen
zichzelf verrijken,

**leest U in deze boeiende en
zeer actuele documentatie!**

INDONESIË EN DE GENERAALS

Een geïllustreerde paperback 72 blz. f 3.50

Een uitgave van Pegasus
Leidsestraat 25 - Amsterdam
Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper

DE DERTIGER JAREN

Herinneringen en overdenkingen

door Paul de Groot

Deel 1 1930-1935

222 blz. geïllustreerd met 12 blz. foto's
in stevige linnen band met stofomslag f 8.90

Deel 2 1936-1939

184 blz. geïllustreerd met 12 blz. foto's
in stevige linnen band met stofomslag f 8.90

VERKRIJGBAAR BIJ UW BOEKVERKOPER OF BIJ REGASUS, LEIDSESTR. 25, AMSTERDAM

**NIXON'S
THE ONE!**

ROCKEFELLER

**THE
PRESIDENT**

A breath of fresh air

George McGovern

HUMPHREY

for

PRESIDENT

MET DE AMERIKAANSE VERKIEZINGEN IN ZICHT

28ste JAARGANG NO. 819 AUG. SEPT. 1968 PRIJS 1.40

Manifest van de CPN over Tsjechoslowakije	337
Met de Amerikaanse verkiezingen in zicht	C. Wolff—Bultje 341
Het verborgen talent	
Het Nederlandse onderwijsstelsel: arbeidersjeugd staat nog steeds in de kou	J. Dekkers 353
De Indonesische boeren en de strijd voor grond	J. Morriën 366
In het drijfzand van de nederlaag	
De militaire positie van de Amerikaanse agressielegers in Vietnam	Chien Binh 374
Bredero — Poëet en Amsterdammer	
350 jaar na zijn dood	Theun de Vries 383
Henry Moore, natuurkennis en geniaal vormgevoel	Niek J. Molenaar 394
Marshall McLuhan — genie of goochelaar	Sidney Finkelstein 400

BOEKBESPREKINGEN:

Ontwikkelingsstrategie en neokolonialisme	A. van Ommeren—Averink 410
Naslagwerk over Nederlandse en Belgische geschiedenis	S. van Dongen 418

PARTIJDOCUMENTEN:

Mededeling van het dagelijks bestuur van de CPN	420
Communiqué van het partijbestuur van de CPN	420
Artikelen in „De Waarheid“:	421
Ons commentaar	422
Tsjechoslowakije	422
De inmenging	423

**50 MILJ
INDONI
WORDT DEN MC**

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Manifest van de CPN over Tsjechoslowakije

*Aan de leden en kiezers van de Communistische Partij,
de Nederlandse arbeidersklasse en
alle democraten van ons land*

In de nacht van 20 op 21 augustus heeft de regering van de Sowjet-Unie, geholpen door vier andere regeringen die deel uitmaken van het Warschaupact, troepen opdracht gegeven Tsjechoslowakije binnen te rukken en de macht over te nemen. De motieven die hiervoor werden aangevoerd waren:

- a. dat in Tsjechoslowakije een verscherping van de binnenlandse conflicten was te voorzien, waardoor de nationale belangen van de Sowjet-Unie en van andere Oosteuropese staten in gevaar werden gebracht;
- b. dat de troepen gestuurd werden op verzoek van een groep functionarissen van de Tsjechoslowaakse communistische partij, die in de oppositie zijn tegen de huidige partijleiding en de regering van het land.

Het partijbestuur van de CPN verklaart met grote nadruk, dat een dergelijke handelwijze onaanvaardbaar is, dat deze niets te maken heeft met de communistische beginselen en de communistische politiek, dat zij een schending vormt van alle besluiten en verklaringen van de internationale communistische beweging.

De CPN spreekt geen oordeel uit over de binnenlandse toestand in Tsjechoslowakije.

In ieder geval staat vast, dat de opposanten waarop de Sowjet-regering zich beroept, zelfs hun namen niet bekend hebben gemaakt. Blijkbaar missen zij voldoende invloed in eigen land dat zij op militaire steun van buiten aangewezen zijn. Bovendien erkent zelfs deze groep in een verklaring, dat het in januari afgezette bewind van Novotny de schuld draagt van de crisis in Tsjechoslowakije. Voor deze crisis is de leiding van de communistische partij van de Sowjet-Unie mede verantwoordelijk, daar die immers dit Novotny-bewind tot het laatste toe door dik en door dun gesteund heeft.

Welke ook de aan het socialisme vijandige stromingen zijn, die in Tsjechoslowakije bestaan, de huidige leiding van de Sowjet-Unie noemt daarover in haar beschuldigingen geen enkel tastbaar feit, dat een gewapend ingrijpen van buitenaf zou rechtvaardigen.

Het optreden van de huidige leiding in de Sowjet-Unie en haar medestanders is de meest schandelijke inbreuk op de principes van het Leninisme, die tot nu toe is gepleegd.

*

Het is zonneklaar, dat de inmenging in Tsjechoslowakije plaats vindt met de stilzwijgende goedkeuring van de Amerikaanse imperialisten.

Tegelijkertijd grijpen dezen hun kans aan om een wilde anti-communistische ophitsing te ontketenen.

In ons land hebben zich politieke leiders van de Boerenpartij tot en met die van de PvdA en de PSP in één front verenigd voor een campagne van weergaloze huichelarij. Zij stellen zich op één spoor als de kampioenen van de soevereiniteit van Tsjechoslowakije, van het socialisme en de democratie, als vervuld van afkeer van de dwang van een grote mogendheid tegen een klein volk!

Laat u niet misleiden!

In werkelijkheid maken zij misbruik van de wandaden van de huidige leiding in de Sowjet-Unie voor de handhaving en uitbreiding van het NAVO-militarisme en vooral om de aandacht af te leiden van de verheviging van de wrede Amerikaanse veroveringsoorlog in Vietnam, die door dit gehele „pro-Tsjechoslowakije-front” openlijk of bedekt gesteund wordt.

Zij maken het mogelijk voor de Westduitse revanchisten onder leiding van Kiesinger te trachten hun leidende rol in West-Europa te versterken; zij bieden het Duitse militarisme de mogelijkheid om agressiever op te treden en Europa aan de rand van een oorlog te brengen.

Zij helpen de aandacht afleiden van het gevaar van een atoomoorlog, dat juist in deze dagen onderstreept is door de ontploffing van een Franse waterstofbom.

Werkers van Nederland, laat U door het gehuichel van diegenen, die trachten een roes van anti-communisme te verwekken, niet afhouden van de strijd, die juist nu nodig is tegen de plannen van de reactie.

Zij die nu zo luid schreeuwen, dat zij zijn voor socialisme en parlementaire democratie in Tsjechoslowakije — zij zijn in werkelijkheid voor het bevredigen van de ongebreidelde winsthonger van het kapitaal op kosten van de Nederlandse werkers, zij smeden in ons eigen land hun plannen voor de ondermijning van de parlementaire democratie, met name door de invoering van een districtenstelsel.

De regering-De Jong-Luns, de partijen die haar ondersteunen, maar ook de leiders van PvdA, PSP en NVV, zijn in werkelijkheid medeplichtig aan de wandaad van de huidige leiders in de Sowjet-Unie.

Wat hebben zij hen de laatste jaren niet geflikflooid en geprezen, hoe hebben zij hen niet aangemoedigd tot het misbruik van hun macht en zelfs tot oorlogsdaden tegen andere socialistische landen, met name tegen China.

De anti-socialistische elementen in Oost-Europa hebben zij direct gesteund, zij hebben onder de dekking van „toerisme” en „culturele uitwisseling”, onder het mom van „vriendschappelijke bezoeken” hun infiltratie van agenten en provocateurs georganiseerd. Thans hebben zij plotseling weer teruggeschakeld naar de meest hysterische uitingen van de koude oorlog.

Maar hun eigen aanhangers zijn niet meer bereid en in staat om deze huichelachtige manoeuvres te begrijpen — de leiders in de Sowjet-Unie, die gisteren nog de vrienden waren, heten nu weer de vijanden te zijn.

Dit blijkt wel uit de slecht bezochte hetz-demonstraties van de afgelopen dagen, het blijkt uit het feit dat men tenslotte zijn toevlucht heeft moeten zoeken in een oncontroleerbaar „tweeminuten-zwijgen”.

*

De Communistische Partij van Nederland heeft al jaren lang ernstige kritiek op de leiding in de Sowjet-Unie uitgeoefend, dit tot groot ongenoegen van alle anti-communisten en van de „officiële kringen” in ons land.

De CPN heeft geweigerd mee te doen aan conferenties en feesten, die de huidige leiding in de Sowjet-Unie en haar medestanders zouden kunnen aanmoedigen, zij heeft met hen de contacten van elke aard verbroken.

De CPN staat op het standpunt, dat de tegenwoordige leiding in de Sowjet-Unie op geen enkele wijze kan en mag vereenzelvigd worden met de Sowjet-Unie of met de ideeën van het communisme. Wij voeren geen strijd tegen de Sowjet-Unie, wij doen niet aan hetze tegen Russen of Oostduitsers enzovoorts. Maar wij wijzen met grote beslistheid alle daden af, die in tegenstelling staan tot de ideeën van de Russische Oktober-revo-

lutie, tot de geest waarin de heldhaftige strijd tegen het Hitlerfascisme is gevoerd en tot de noodzakelijke onverzoenlijkheid tegenover het Amerikaanse imperialisme en zijn aanhang. Alleen de CPN heeft in Nederland het morele recht om op te komen tegen de schending van de communistische beginselen en politiek, zoals de huidige Sowjet-leiding die bedrijft.

*

De CPN roept U op tot politieke actie voor de volgende doelstellingen:

- Onmiddellijke stopzetting van iedere inmenging in Tsjechoslowakije, zowel door de Westerse imperialisten en hun NAVO als door de regering van de Sowjet-Unie en haar gevolg.
- Het ongehinderde functioneren van de communistische partij, de vakbond en het parlement in Tsjechoslowakije.
- Solidariteit met de communistische partij van Tsjechoslowakije voor de onbelemmerde verwezenlijking van haar program tot uitroeiing van de misvormingen van het socialisme, zoals die onder Novotny zijn gegroeid, voor een vooruitstrevende koers, uitbreiding van de democratie, voor een menselijk socialisme.

Wij hebben de vaste overtuiging dat het onmogelijk is de ontwikkeling van het socialisme in deze geest tegen te houden en dat de pogingen die daartoe gedaan worden schipbreuk zullen lijden.

Wij beschouwen onze solidariteit als een internationale plicht, die voortvloeit uit ons eigen streven naar zo'n socialisme in Nederland, als vrucht van de strijd van ons eigen volk, zonder buitenlandse inmenging en gedragen door de wil van de meerderheid der Nederlanders.

HET PARTIJBESTUUR VAN DE COMMUNISTISCHE PARTIJ VAN NEDERLAND

Amsterdam, 26 augustus 1968.

(Gepubliceerd in „De Waarheid” van 26 augustus 1968.)

Met de Amerikaanse verkiezingen in zicht

Met de Amerikaanse verkiezingen in zicht, houdt iedereen zich bezig met de resultaten van de Republikeinse en Democratische partijconventies, die nu weer (met het nodige rumoer en de bijbehorende maskerade) achter de rug zijn. En instituten voor opiniepeiling geven bijna iedere week nieuwe verwachtingen met betrekking tot de uitkomst van de presidentsverkiezingen van 5 november a.s., waardoor er steeds voer is op de tafel van de politieke publiciteit. Ook in Nederland is het wat dat betreft: tafeltje-dek-je. Alles wat er van houdt om op de beeldbuis te verschijnen, schranst mee uit de pot der verkiezingsspeculaties.

Eén ding is echter opmerkelijk. Op het moment, dat miljoenen mensen door de loop der dingen op aanschouwelijke wijze wordt duidelijk gemaakt dat het „twee-partijensysteem” (want dit systeem is toch kenmerkend voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen) geen enkel perspectief geeft voor de verlangens van de overgrote meerderheid van het Amerikaanse volk en zelfs geen electorale mogelijkheid biedt aan een werkelijke oppositie, wordt alles vermeden om een parallel te trekken met de zogenaamde „vernieuingsvoorstellen”, waarmee in ons eigen land wordt rondgeleurd.

In alle kranten wordt geschreven over het gebrek aan werkelijke keuze-mogelijkheid bij deze Amerikaanse presidentsverkiezingen. Het behoort zelfs tot de alledaagse zeden om de draak te steken met het business-karakter van de hele campagne die er aan vooraf gaat. Maar dat een aantal van hen, die zich daar nu aan verlustigen, dit Amerikaanse systeem voor ogen hadden bij al hun gepraat over de noodzaak van „vernieuwing” en van „staatkundige hervormingen”, wordt in deze dagen graag verzwegen.

Toch moeten we ons, op het ogenblik dat de twee-partijfilm afdraait en iedereen te denken geeft, juist daarvan bewust zijn. Hoe vaak is al niet het beeldscherm in beslag genomen om de „groei naar grotere partij-concentratie”, naar twee tegenover elkaar staande blokken, te bepleiten onder het motto van méér duidelijkheid in de Nederlandse politiek. En in de verte zien sommigen al het beeld van twee partijen, die elkaar bij verkiezingen de loef afsteken en elkaar op de regeringszetels afwisselen . . .

Hoe vaak is niet gezegd: kijk naar Engeland, naar Amerika. Al lijkt het even voor een ogenblik vergeten, nu in de loop van dit jaar de resultaten van dit soort „betere” verkiezingssystemen in het buitenland in de praktijk zijn getoond.

Want hoe gaat het in de landen waar de zogenaamde vernieuwers achteraan hinken en waaruit zij de inspiratie geput hebben voor hun „nieuwe stelsels”?

Na het politieke faillissement van De Gaulle in Frankrijk be-

zorgde het districtenstelsel de gaullisten een „zegevierende overwinning” ...

Of laten we een voor Den Uyl c.s. onverdachte getuige als de Britse minister Anthony Wedgwood Benn aan het woord. De *U.S. News and World Report* klaagt in een artikel op 10 juni bitter en verontrust over de „rebellie tegen de overheid”, over ontevredenheid en diepgeworteld wantrouwen bij miljoenen massa's ten aanzien van de Westelijke regiems en haalt dan een uitspraak van deze Britse minister aan, die in het parlement verklaarde, dat „de huidige golf van bezorgdheid, desillusie en ontevredenheid in Engeland te wijten is aan de ontoereikendheid van het parlement en dat, mits het politieke systeem wordt veranderd, de publieke ontevredenheid ons allen in een bloedbad kan storten”.

Een veronderstelling op de Engelse ministeriële lippen gebracht ná de Franse gebeurtenissen, maar uitgaande van de realiteit van het in Engeland heersende politieke systeem: districtenstelsel en in feite slechts twee partijen, die de mogelijkheid geven tot stuivertje verwisselen bij verkiezingen. Een fraaie bekenenis dus.

Wat de Verenigde Staten betreft, is de toestand volgens hetzelfde conservatieve blad al niet beter en moet ook daar dringend naar iets „nieuws” gezocht worden. Al komt het dan niet verder dan het bepleiten van een „ombudsman”, een Scandinavische vinding, een patent op het behandelen van de klachtenbriefjes van ontevreden en door ambtenarij in de hoek gedrukte burgers. Tegelijkertijd vertelt het artikel erbij, dat de ombudsman als hoogste produkt van de Zweedse sociaaldemocratische filosofie alleen nog maar in ... Hawaï is ingesteld.

Zijn dat de perspectieven, waarvoor sommige PvdA-leiders de Nederlanders denken war... te kunnen laten lopen?

Wat *duidelijk* is bij het Amerikaanse politieke systeem, is dat er in de huidige Amerikaanse presidentsverkiezingen geen keuze voor het volk is, zelfs niet in burgerlijk-parlementaire zin, dat noch Nixon, noch Humphrey kunnen gelden als kandidaten, waarin iets van de wensen en verlangens van de „gewone Amerikaan” weerspiegeld wordt.

Integendeel. In de voorbereidingen van de verkiezingen (in de schaduw van de Vietnamese oorlog, die heeft laten zien dat zelfs het machtigste imperialistische regiem een klein doelbewust volk de wet niet kan voorschrijven) hebben grote groepen Amerikaanse werkers, de negerbevolking uit de ghetto's, studenten van colleges met wereldnaam, voor de hele wereld nogmaals aan de orde gesteld hoe ondemocratisch, ja hoe door en door verrot de Amerikaanse maatschappij is.

Veranderde omstandigheden

Deze presidentsverkiezingen vinden plaats in omstandigheden, waarin de positie van het Amerikaanse imperialisme sterk veranderd is. Het echec in Vietnam en de daarmee gepaard gaande crisis van de dollar hebben zijn almachtige plaats in de we-

reld flink aangetast, terwijl het binnenslands geconfronteerd wordt met grote klassenbotsingen en belangentegenstellingen. Onder druk van deze veranderingen houdt ook bijvoorbeeld een toonaangevend Amerikaans bourgeoispoliticus-journalist als Walter Lippman zich bezig met de werkzaamheid van het Amerikaanse verkiezingssysteem en het twee-partijstelsel. Hij gaat er van uit, dat dit politieke systeem lange tijd goed heeft gewerkt (voor de Amerikaanse monopolistische belangen wel te verstaan), wat hij als volgt verklaart (geciteerd uit *Trouw* van 16 juli j.l.):

„In „normale perioden van ons publieke leven is ons partijstelsel een instelling die de verschillende groepen op schitterende wijze bijeenhoudt . . . Het zorgt er voor, dat groepsconflicten in de natie worden uitgewist . . . Het stelsel heeft in de praktijk bewezen, dat het de natie kan verenigen . . . Dit is een van de redenen, waarom een zo groot continent als de Verenigde Staten al zo lang op democratische(!) wijze kan worden geregeerd . . .”

Maar deze periode, die Lippman *normaal* noemt, en waarin de opperheerschappij van het Amerikaanse imperialisme onbetwist en ongestoord leek en het de schijn van democratie kon ophouden, is voorbij.

Nu de Amerikaanse agressors niet kunnen winnen in Vietnam, de negers in opstand komen, de armen demonstreren, arbeiders staken en vooral de jeugd zich verzet tegen de oorlog in Vietnam, terwijl de tegenstellingen met de Europese partners tot grote hoogten oplopen, kortom het Amerikaanse imperialisme zich in een crisistoestand bevindt, komt Lippman evenwel tot de ontboezeming, dat „grote massa's van Amerikanen zich beperkt voelen in hun burgerrechten en vervreemd van ons politieke systeem . . .”

Daarmee is dit systeem als ondemocratisch veroordeeld. Bovendien houdt het de erkenning in, dat het de Amerikaanse bourgeoisie niet gelukt is, met haar hele ook door vele Nederlandse politici zo geprezen verkiezingsstelsel erbij, de stem van het Amerikaanse volk tot zwijgen te brengen.

De na-oorlogse droom van de leidende kringen in Washington, de droom van een „Amerikaanse eeuw” is uiteengespat op de tegenstellingen en klassenbotsingen, die opgeroepen zijn door de doelstellingen van de Amerikaanse monopolies zelf.

En al diegenen, ook in ons land, die altijd als klitten aan de Amerikaanse macht hebben gehangen en ons niets dan goeds over de Amerikaanse democratie wisten te vertellen, hebben nu een kater.

Jammerend gaan ze door de bocht in hun kolommenlange verslagen over het verloop van de Amerikaanse verkiezingscampagne, die geen enkele hoop biedt — en niet kán bieden — voor het oplossen van de tegenstellingen waardoor Amerika verscheurd wordt.

Het verkiezingssysteem

Hoe zitten deze Amerikaanse presidentsverkiezingen in elkaar?

Iedere partij kan een kandidaat stellen voor het presidentschap. Dat gebeurt uiteraard door de twee grote partijen: de Democraten en de Republikeinen en verder door de Onafhankelijke Partij van Wallace. Ook heeft de Communistische Partij van de Verenigde Staten deze keer — voor het eerst weer sinds 1940 — een candidate voor het presidentschap gesteld, nl. de negerin Charlene Mitchell.

De hele verkiezingscampagne wordt echter beheerst door de Democraten en Republikeinen, omdat één van beiden de toekomstige president oplevert.

Johnson tot Humphrey: „Met een beetje geluk, Hubert, zal jij het volgende jaar om deze tijd net zo in de narigheid zitten, als ik nu”.

(Chicago Daily News)

Vóór de tweekamp Humphrey-Nixon kon beginnen, was er echter al een hele verkiezings- en publiciteitsslag geleverd om tot deze opstelling te komen. Binnen de twee grote partijen waren namelijk heel wat kandidaten in het strijdperk getreden om een gooi te doen naar het uiteindelijke kandidaatschap voor president (en vice-president), waarvan de voornaamsten bij de Republikeinen Nixon en Rockefeller en bij de Democraten Humphrey, wijlen Robert Kennedy en McCarthy waren.

Rond deze kandidaten werden voorverkiezingen gehouden, tegelijk met verkiezingen voor de samenstelling van de zogenaamde Conventies, een soort partijcongressen van beide partijen. Deze voorverkiezingen zijn meer opiniepeilingen dan wat anders. Ze vinden slechts in 15 van de 50 staten plaats, terwijl bovendien maar in vier staten de voorkeur van de kiezers voor het kandidaat-presidentschap bindend is voor de afgevaardigden naar de respectievelijke Conventies.

Deze Conventies, waarvan we ook op de Nederlandse tv hebben kunnen „genieten”, zijn niets meer dan walgelijke shows, compleet in wildweststijl, beschermd tegen de buitenwereld door grote cordons politietroepen, waar achter de coulissen een

plاتفloorse handel in politiek en kandidaten plaatsvindt. De gewone kiezers komen er niet aan te pas. Want ofschoon McCarthy en Robert Kennedy de belangrijkste voorverkiezingen wonnen — waarmee de oppositie tegen de regeringspolitiek tot uiting kwam — wisten alle politieke commentatoren al vór van te voren te vertellen, dat het Humphrey en Nixon zouden worden, die zouden gaan dingen naar het presidentschap. Terwijl de Amerikaanse kiezers duidelijk een andere politiek willen, met name inzake Vietnam, hebben de twee kandidaten voor de hoogste post in de Verenigde Staten van harte met Johnsons oorlogspolitiek ingestemd. Nixon, die — met de steun van de uiterst rechtse krachten in het zuiden die eens Goldwater lanceerden — de mening vertolkt, dat „Amerika de oorlog in Vietnam moet winnen omdat er geen ander alternatief is” en Humphrey, die vice-president onder Johnson is en daarmee volledig medeverantwoordelijk voor de koers en het geweld, dat de Amerikaanse politiek in de afgelopen jaren kenmerkte.

Allerlei beschouwingen, opiniepeilingen en voorspellingen vullen nu weer de kolommen over de vraag, wie president zal worden. Aan deze presidentsverkiezingen zullen naar schatting 75 miljoen Amerikanen deelnemen, dat is ongeveer 60 procent van alle kiesgerechtigden. Tegelijkertijd vinden de verkiezingen plaats voor het Congres, d.w.z. voor het Huis van Afgevaardigden plus voor een derde van de leden van de Senaat, en nog een reeks gouverneurs- en gemeenteraadsverkiezingen.

Een weinig bekende bijzonderheid van deze Amerikaanse presidentsverkiezingen is, dat het Amerikaanse volk niet rechtstreeks kiest, maar via een speciaal „college van kiesmannen” — getrapte verkiezingen dus. Dit college bestaat uit vertegenwoordigers van de verschillende staten (naar bevolkingsgrootte) die verplicht zijn op die candidaat te stemmen, die in hun staat bij de verkiezingen de meerderheid verkreeg. Niet de eenvoudige meerderheid bij de verkiezingen bepaalt dus de president, maar dit kiescollege, waarbij die candidaat tot president wordt uitgeroepen die de absolute meerderheid in dit gezelschap weet te halen. Zodra echter een derde candidaat in enkele staten de meeste stemmen krijgt, kan het gebeuren dat geen enkele candidaat tot de absolute meerderheid in dit college van kiesmannen komt. En dan begint het volgende spel.

De speling van het Amerikaanse kiesstelsel is namelijk, dat de enige die deze keer roet in het eten kán gooien, Wallace van de Onafhankelijke Partij is — één van de ergste rassen en ultra-reactionairen uit het Zuiden — die wel eens in een aantal staten daar een overwinning zou kunnen boeken. Deze Wallace treedt in zijn verkiezingscampagne op als een soort Koekoek op z'n Amerikaans, die de ontevredenheid onder de bevolking probeert te richten tegen de „intellectuelen en ambtenaren”, en die de angst voor onrust onder delen van de bevolking tevoet treedt met uitingen als: „ik zal 30.000 man soldaten in de straten zetten op een afstand van twee voet en met bajonetten van twee voet lengte . . .” Wallace pleit openlijk voor geweld: „Als peaceniks en hippies in protest voor mijn auto

gaan liggen, zullen ze dat voor het laatst doen" en hij kondigt aan, dat „hij voor alle deuren van de universiteiten zal gaan staan om de negers de toegang te weigeren (zoals hij in 1963 als gouverneur van Alabama deed!) en iedere hoogleraar of student, die met Vietnam sympathiseert, er uit zal smijten". Wat gebeurt er als deze Wallace zou kunnen voorkomen, dat één van de kandidaten de absolute meerderheid haalt? De keus is dan aan het Huis van Afgevaardigden, die volgens een heel ingewikkelde stemprocedure en met veel gekonkel uiteindelijk een president zal moeten kiezen, ook al is het een president, die oorspronkelijk niet de meeste stemmen op zich had verenigd.

Het valt niet te voorspellen hoe het precies zal lopen, maar zeker is het geheel een weinig verheffend schouwspel voor de veelgeroemde Amerikaanse verkiezingsdemocratie. En terwijl dit hele verkiezingstafreel zich voor ons ontrolt, raken de Amerika-verheerlijkers meer en meer verstrikt in hun eigen illusies en leugens van voorheen. Ze zien geen uitweg meer voor de Amerikaanse tegenstellingen en zitten pessimistisch tegen het non-alternatief Nixon-Humphrey aan te kijken.

(New Statesman)

Nieuwe krachten komen naar voren

Voor werkelijk progressieve mensen is de ontwikkeling in Amerika echter geen aanleiding tot pessimisme. Integendeel, hierin komen de krachten naar voren die het agressieve Amerikaanse imperialisme aan banden kunnen leggen.

Zowel de strijd van de studenten als van de arbeiders, van de zwarte als van de blanke armen, richt zich immers tegen de macht van het zogenaamde militair-industriële complex, d.w.z. van die kringen van monopolies met het Pentagon aan de spits, die industriële en financiële belangen hebben in de oorlogsindustrie, bij een agressieve neokoloniale politiek en bij toeneemende onderdrukking en fascisering.

Inderdaad geven deze verkiezingen geen perspectief voor de oplossing van een reeks problemen waardoor het Amerikaanse volk wordt gekweld. Zij kunnen dat ook niet geven. Zij zul-

len de tegenstellingen alleen maar verscherpen, omdat het juist dit militair-industriële complex is dat een machtige invloed heeft in beide Amerikaanse partijen, zowel de Democratische als de Republikeinse Partij.

Het perspectief voor Amerika ligt in de kracht van de beweging onder het Amerikaanse volk, die zich richt tegen oorlog en rassisme, tegen monopolistische uitbuiting en onderdrukking. Deze beweging heeft zich de laatste tijd zo duidelijk en fel gemanifesteerd, dat ze haar stempel heeft gedrukt op de verkiezingscampagnes en tegenstellingen binnen de beide grote partijen heeft opgeroepen.

Dat kwam tot uiting in de Democratische Partij, toen Johnson de aftocht blies als kandidaat voor het nieuwe presidentschap (na een tweetal nederlagen in de voorverkiezingen tegenover McCarthy), vanwege het volledige bankroet van zijn Vietnam-politiek en zijn zogenaamde oorlog tegen de armoede.

Het kwam ook tot uiting in het optreden van McCarthy, die als Democratisch kandidaat tegenover Humphrey, in zijn verkiezingsprogramma de oppositie tegen de regeringspolitiek weer Spiegelde.

In zijn verkiezingspamflet „*First things first*” zegt McCarthy: „... Aangaande Vietnam vertelde de regering ons in 1964, dat wij bezig waren de oorlog te winnen. In 1965 zei zij, dat de vijand op de knieën was gedwongen en dat het Zuidvietnamese leger steeds beter werd. In 1967 en 1968 dat 65 procent van het land „onder controle” was en dat er met de pacificatie op het platteland grote vooruitgang werd geboekt en dat de steden, natuurlijk, volkomen veilig waren. Toch werd het in 1968 duidelijk, dat de Vietnamezen meer waagden dan ooit, dat het pacificatieprogramma een grote mislukking was en dat zelfs de Amerikaanse ambassade in Saigon niet veilig was. Thuis was het patroon ongeveer eender. Ons werd verteld, dat we alles tegelijk konden hebben, „bater” en „kanonnen”, dat we ons bezig konden houden met „nation-building” in Zuidoost-Azië en dat we niettemin geleidelijk konden verder gaan in de richting van de „Great Society” in Amerika. Ons werd verteld, dat we een oorlog voerden tegen de armoede, een oorlog tegen de honger, een oorlog tegen de misdaad, een oorlog tegen lucht- en watervervuiling. In feite hebben we slechts één oorlog gevoerd — en geen enkele gewonnen . . .”

Hieruit blijkt hoe groot in Amerika de schok is geweest, die verwekt is door het massale offensief van de Vietnamezen in de vroege lente van dit jaar. De mislukkingen van de superieur gewaande Amerikaanse macht als gevolg van de bewuste en dappere strijd van het Vietnamese volk, veroorzaakten een crisis van grote omvang binnen de twee partijen. Humphrey tracht thans deze crisis binnen zijn partij te bezweren door de inmenging van de leiders van de Sowjet-Unie in Tsjechoslowakije te gebruiken voor zijn reactionaire doeleinden. Hij legde met behulp daarvan een rookgordijn om daarachter de plannen tot voortzetting van de agressieoorlog in Vietnam te verbergen. Dat een klein volk als het Vietnamese het Amerikaanse imperialisme kon weerstaan, inspireerde bovenal de negers, de

(International Herald Tribune)

jeugd en studenten — zoals ook elders in de wereld — om de strijd in hun eigen land op te nemen tegen de lange tijd onaantastbaar lijkende militair-industriële macht.

Vooral het negerproletariaat in de steden, dat 20 procent van de totale arbeidersklasse uitmaakt, heeft hiertegen storm gelopen. Het heeft zich georganiseerd, het is strijdvaardiger geworden. Het wenst niet langer van de bedeling te leven (of beter: *niet* te leven), maar eist zijn rechten op. Het is zich bewust geworden van zijn kracht in aantal, vooral nu het in steeds groteren getale in de steden is samengebracht en in steeds meer steden zelfs de meerderheid gaat uitmaken.

De negeropstanden van de laatste tijd hebben laten zien, dat de strijd voor gelijkheid krachtig zal worden voortgezet. Want die gelijkheid is er nog lang niet. Het rassisme wordt door de Amerikaanse machthebbers gebruikt om het zwarte deel van de bevolking te onderwerpen aan intensievere uitbuiting en de arbeidersklasse te verdelen. In 1965 bijvoorbeeld was het *extra* profijt van de Amerikaanse kapitalisten door uitbuiting van de werkende negers meer dan 15 miljard dollar. „De negers krijgen van al het slechte het dubbele en van al het goede de helft”, zei Martin Luther King. De negers verdienen de *helft*

van het loon van de blanke arbeiders en de *helpt* van de negers woont in krotten. Onder de negers zijn *tweemaal* zoveel werklozen, het sterftecijfer is *tweemaal* zo hoog en er zijn *tweemaal* zoveel negers naar Vietnam gestuurd . . .

Dat is de uitkomst van de met veel lawaai aangekondigde „oorlog tegen de armoede” in Johnsons verkiezingscampagne om president te worden. Het werd een „oorlog tegen de armen” . . . in Vietnam én in het rijke Amerika zelf.

Dat Amerika kent vandaag nog 35 miljoen „armen” (15—20 procent van de bevolking), die van een derde van het „normale” inkomen moeten leven. Meer dan 10 miljoen mensen lijden uitgesproken honger. Door een vakbondscommissie onder leiding van Walter Reuther zijn 256 gebieden tot „hongergebieden” verklaard. Niet alleen in afgelegen streken, waar veel negers, Indianen, Portoricanen of Mexicanen wonen, maar ook in steden als New York en New Orleans. Tot de „armen” behoren de negers, die uit het zuiden naar deze steden trokken in de hoop op een beter leven, doch terecht kwamen in de ghetto's van krotten en ellende — tot de „armen” behoren ook blanken, die geheel of gedeeltelijk werkloos zijn of het ongeluk hebben bejaard te zijn.

De centrale eis van de „Mars der Armen” was dan ook: Een gegarandeerd minimuminkomen voor iedereen, met of zonder werk. Menigeen zal zich bij het horen van deze eis verbaasd hebben over dat „land van de toekomst”, dat geen minimumloon, W.W. of A.O.W. kent.

Humphrey startte desondanks zijn verkiezingscampagne onder het motto: „Amerika is een gelukkig land, waar het nog nooit zo goed is gegaan als nu ondanks de schijn van het tegendeel op sommige punten”, een motto dat hij maar haastig inslikte na de moord op Kennedy en het losbreken van verzet onder allerlei delen van de bevolking, die het tegendeel aan de orde stelden.

Arbeiders en studenten

Opvallend is ook de enorme toename van het aantal stakingen in Amerika — dit jaar hebben reeds méér arbeiders gestaakt dan in de voorafgaande tien jaar samen. Daarbij waren stakingen die rechtstreeks de oorlogsbelangen aantastten, zoals die van de 60.000 kopermijnarbeiders, welke negen maanden duurde; daarbij was een staking van 200.000 PTT-arbeiders die voor het eerst sinds 21 jaar met een staking hun eisen kracht bijzetten.

In álle belangrijke industrietakken legden tezamen miljoenen Amerikaanse arbeiders het werk neer, omdat de regering en de ondernemers loonsverhogingen weigerden, terwijl het reële loon is gedaald door de snelle stijging van prijzen en belastingen. Sinds 1965 bijvoorbeeld zijn de directe belastingen driemaal zo hoog geworden — allemaal vanwege de oorlog in Vietnam.

De houding van de regering en de monopolies leidden tot verscherping van deze strijd. Hun halsstarrige weigeringen, het herhaalde malen „wettelijk” breken van stakingen en het inzet-

ten van een grote campagne tegen de vakbeweging en de stakende arbeiders onder beschuldiging van „sabotage van de oorlogvoering in Vietnam”, heeft deze oorlog voor de Amerikanen alleen maar dichterbij huis gebracht en de weerstand er tegen vergroot.

Eén van de belangrijkste tegenkrachten tegen de oorlog in Vietnam, die zich doet gelden, is de beweging van de studenten. De golf van studentenbewegingen, die door vele landen spoelde, vond haar begin in Amerika, waar grote demonstraties en protestvergaderingen op de universiteiten werden georganiseerd. Onder invloed van de strijd van de negers vooral nam deze beweging nog in omvang toe.

Het geweld waarmee de leidende Amerikaanse kringen dit trachtten te onderdrukken, deed de ervaring rijpen en had tot gevolg, dat de beweging zich nog bewuster richtte tegen de verrotting en corruptie van de Amerikaanse maatschappij en tegen de militair-industriële macht, waaraan ook de universiteiten meer en meer onderworpen zijn. Met de eis van medezeggenschap en het losmaken van de universiteiten van instellingen als het „instituut voor defensie-analyse” — een verlengstuk van de Generale Staf — werden verschillende bekende universiteiten door de studenten bezet.

Deze studentenbewegingen grijpen diep in, omdat hiermee de ideologische macht van de Amerikaanse bourgeoisie in het geding is. Uit de universiteiten recruteert zij immers haar intellectuelen en ambtenaren, waarvan zij er steeds meer nodig heeft door de industriële en technische ontwikkeling. Deze toemende vraag heeft er toe geleid, dat de studenten ook uit een steeds bredere sociale laag van de bevolking komen — reeds nu heeft Amerika 7 miljoen studenten. Het monopolisme zelf heeft daardoor een *nieuwe* tegenstelling opgeroepen, namelijk die met de studenten — geen aparte maatschappelijke laag, maar wel een groep die op bepaalde momenten stemmingen onder de bevolking tot uiting kan brengen op een wijze, waar de hele leidende meute van in paniek en verarring raakt. Het zijn vooral de studenten, die het McCarthy mogelijk hebben gemaakt een landelijke verkiezingscampagne op te zetten en aan invloed te winnen.

Het antwoord der monopolies

Wat is het antwoord van het Amerikaanse monopolisme op de problemen, waarvoor het Amerikaanse volk staat?

Johnsons antwoord kennen we. In de zomer van 1967 werden 100.000 man politietroepen uitgerust met tanks, pantserwagens, helicopters, mobiele zoeklichten en honden, en gewapend met machinegeweren, knuppels en traangas, ingezet tegen de negerghetto's en -universiteiten, waar in massale betogingen gelijkberechtiging werd geëist. Johnson kondigde aan, dat de „negeronlusten zullen worden bestreden volgens de beginselen van de oorlogvoering. Een half miljoen sterke troepenmacht van de Nationale Garde zal zich hierin gaan oefenen”. Hierdoor aangemoedigd riep het Nationale Schutters Verbond (1

miljoen leden) op tot vorming van eenheden gewapende burgers tegen de „gewelddadigheden van het gepeupel” in de Amerikaanse steden.

Nóch Humphrey, nóch Nixon kunnen hun handen in onschuld wassen als het om deze onderdrukingsmaatregelen gaat. Meer dan schijnheiligheid is het dus niet als beiden „rust op straat” aan het Amerikaanse volk beloven. Met het steeds weer naar voren schuiven van dit thema „rust op straat” in de verkiezingscampagne exploiteren zij het gevoel van orde, regelmaat en eigen veiligheid, dat bij de mensen leeft.

Op deze manier wordt op een bijzonder bedriegelijke wijze politieke chantage gepleegd. In feite wordt tegen de kiezers gezegd: Uw keuze is, óf deze kandidaten en de veelbelofde rust, óf chaos . . . Een valse voorstelling van zaken, waarin ook De

(Tekening van Renato Guttuso)

Gaulle dit jaar in Frankrijk zeer bedreven bleek te zijn.

In feite wordt op deze manier bemanteld, dat de oorzaak van onrust en geweld in de Verenigde Staten bij de huidige macht ligt en wordt tegelijkertijd op een indirecte en sluwe manier de negerbevolking verantwoordelijk gesteld voor de wanorde. Met verheven gezichten keren de heersende machten zich tegen geweld, dat door hen zelf is uitgelokt. Het is hùn politieke systeem, dat de negers vanwege de honger uit het zuiden verdreef naar de steden, waar ze niet veel beters vonden. Hùn

wapenfabrikanten en -handelaars hebben er niets op tegen, dat er naar schatting 200 miljoen vuurwapens onder een bevolking van dezelfde omvang zijn verspreid. Hun FBI en CIA — doordrenkt van rassisme en haat tegen alles wat democratisch is — zijn rechtstreeks betrokken bij de politieke moorden op King en Kennedy.

De bourgeoisie probeert haar schizofrenie tot algemene denkwijze te maken, terwijl het geweld de binnenlandse politiek, maar vooral ook de buitenlandse politiek beheerst.

Er wordt wel veel afgepraat over allerlei internationale overeenkomsten, die „de vrede moeten dienen”, maar het beeld dat zich men in de wereld over Amerika meer en meer vormt, is er een van moord en doodslag. Niet alleen vanwege de jaar op jaar gebroken misdaadrecords, de politieke moorden, en de complete oorlog tegen de massa-acties van de negers, maar vooral ook door de barbaarse oorlog in Vietnam. Met napalm en bommen probeert het Amerikaanse imperialisme daar zijn koloniale en strategische posities te behouden, als bases tegen een reeks landen in Zuidoost-Azië en tegen de socialistische landen.

Als de leidende kringen in Washington voor het oog van de wereld in hun verkiezingscampagnes het vraagstuk van geweld pogen terug te brengen tot „rust op straat” in de Amerikaanse steden, is dat dan ook een grove vertekening van de toestand. Het zal echter niet veel helpen om het werkelijke beeld van geweld en crisis, dat de wereld zich van het Amerikaanse imperialisme heeft gevormd, te doen vervagen.

Onder deze omstandigheden hebben de verkiezingen plaats. Ook al is er geen werkelijke keuze tussen kandidaten met een verschillend politiek program, toch heeft het verloop van de verkiezingscampagne reeds aangetoond, dat zich ingrijpende wijzigingen in de Amerikaanse openbare mening voltrekken. Deze wijzigingen zullen ongetwijfeld in de komende tijd grote invloed uitoefenen. Dit verklaart de belangstelling, die er voor de verkiezingen in de Verenigde Staten bestaat.

C. WOLFF—BULTJE

Het verborgen talent

*Het Nederlandse onderwijsstelsel:
arbeiders jeugdstaat nog steeds in de kou*

Een goed onderwijsstelsel is zo ingericht, dat alle leerlingen hun talenten er volledig tot ontplooiing kunnen brengen, ongeacht op welk terrein die talenten liggen, ongeacht de maatschappelijke positie van de ouders. Hoe slechter in dit opzicht de zaken ervoor staan, hoe slechter het betrokken onderwijsstelsel genoemd moet worden.

Met dit democratiseringsprincipe is men het over het algemeen wel eens. Vóór het zover was, is met name door de arbeidersbeweging in ons land — evenals in vergelijkbare geïndustrialiseerde landen — een harde strijd gevoerd om een eind te maken aan het onderwijssysteem, dat op standenleest was geschoeid. Burgerlijke kringen, die niet beter wisten of wilden weten dan dat er „goede” en „volks”-scholen waren, hebben nooit hard gelopen om de gevraagde democratisering te realiseren en nóg zijn er opmerkelijke verschillen tussen de neutraal bijzondere scholen, waar veel bourgeoisjeugd heen gaat en gewoon openbaar onderwijs. Tegen het eind van de vijftiger jaren ging van het bijzonder neutraal onderwijs 53 procent van de leerlingen naar het VHMO (HBS, MMS of gymnasium), van de openbare scholen 15 procent!

Dit is echter niet het enige verschijnsel, dat er op wijst, dat we in ons land nog ver verwijderd zijn van realisering van het principe „gelijke kansen voor allen”. Hoewel iedere betrokkene met de mond de democratisering belijdt, zijn er nog aanzienlijke verschillen tussen de vormen van voortgezet onderwijs die de arbeidersjeugd en de jeugd uit andere milieus volgen; deze verschillen werken uiteraard door op de samenstelling van de bevolking der universiteiten. Onderstaande tabellen laten daaraan geen twijfel bestaan.

TABEL 1

procentuele verdeling van de studenten over de drie onderscheiden milieus per geslacht¹⁾

jaar	mannen			vrouwen		
	H	M	L	H	M	L
1936—'37	51	42	7	64	33	3
1949—'50	45	46	—	64	33	—
1950—'51	44	47	10	63	34	3
1954—'55	43	49	8	64	32	3
1958—'59	45	46	9	66	30	3
1961—'62	43	48	10	64	33	3

Deze tabel demonstreert de samenstelling van de studentenbevolking in verschillende studiejaar. Voor de mannen blijkt er een uiterst bescheiden toename van studenten uit arbeiders-

milieus te bestaan (van 7 tot 10 procent van de studentenbevolking); onder de vrouwelijke studenten is van enige verbetering in de afgelopen dertig jaar(!) geen sprake. De ongelijkheid blijkt nog sprekender uit de volgende tabel. Daaruit valt af te lezen, hoeveel studenten een groep van 1000 mensen tussen de 18 en 29 jaar telde uit elk milieu, bovendien per woongebied.

TABEL 2²⁾

	H	M	L
platteland	56	16	1
kleine steden	127	32	3
middelgrote en grote steden	164	32	7
landelijk gemiddelde	135	26	4

Een groep van 1000 18—29-jarige arbeiderskinderen op het platteland telt dus gemiddeld één student; een groep van 1000 leeftijdsgenoten, afkomstig uit het „hogere” milieu in de grote steden levert er 164! De tabel toont, dat er niet alleen verschillen bestaan naar beroep, maar ook naar regio. Hierop komen we nog terug.

De volgende tabel die de omvang van het probleem illustreert, bevat gegevens over het percentage 12-jarigen uit verschillende beroepsgroepen, dat in 1960 toegelaten werd tot het eerste leerjaar van het VHMO.

TABEL 3

	j	m
vrije beroepen	85	80
hogere employés	85	79
middelbare	68	56
lagere	20	12
onderwijzers	59	52
arbeiders	5	2
landarbeiders	4	1

Terwijl 85 procent van de kinderen met ouders uit de vrije beroepen naar het VHMO doorstroomt, bedraagt dit percentage voor arbeiderskinderen slechts 5. Bij de meisjes ligt de zaak nog ongunstiger. Op de lagere school is de verhouding daarentegen overeenkomstig die van de landelijke bevolking, ten gevolge

¹⁾ In dit artikel wordt noodgedwongen gebruik gemaakt van de door het CBS gebruikte milieuclassificatie. Hoewel het de moeite waard zou zijn uitvoerig in te gaan op de gebreken van deze indeling, die gebaseerd is op uitgangspunten van burgerlijke sociologen, is ze in het kader van onze probleemstelling bruikbaar. In deze classificatie gelden de volgende groepen: hoger milieu (vrije beroepen, academici, kunstenaars, hoger leidinggevend personeel); lager milieu (hand- en landarbeiders, lager kantoorpersoneel); middelbaar milieu.

Bron: De ontwikkeling van het onderwijs in Nederland. CBS 1966.

²⁾ Bron statistieken hoger onderwijs '54—'55 en '55—'56, CBS.

van de uniforme leerplicht. (Zie daartoe tabel 4.)

TABEL 4

Lagere schoolbevolking per milieu

H	M	L
5	40	55

Uit dit cijfermateriaal blijkt, dat het vraagstuk van de democratisering van het Nederlandse onderwijs zich toespitst op de doorstroming van de lagere school naar het voortgezet onderwijs: daar moeten de leerlingen door een flessehals kruipen om het VHMO te bereiken; een flessehals, waarin de meeste arbeiderskinderen blijven steken.

Deze conclusie houdt natuurlijk niet in, dat er rondom de democratisering geen andere problemen bestaan. Bij wijze van illustratie de volgende tabel:

TABEL 5

percentage jongens dat het eindexamen behaalt, na toelating tot het VHMO, per milieu.³⁾

	H	M	L
zonder zittenblijven	21	21	22
met 1x doubleren	23	19	15
met 2x doubleren	17	14	8

Deze tabel leert, dat de arbeidersleerlingen op het VHMO daar zonder zittenblijven vaker het diploma halen dan andere leerlingen. Anderzijds blijkt, dat het doorzettungsvermogen bij zittenblijven kleiner is. Dit is duidelijk een democratiseringsobject, dat echter in omvang onderdoet voor de flessehalskwestie, dat wil zeggen de doorstroming uit het lager onderwijs naar het VHMO.

Het ligt voor de hand, dat men zich op grond van het voorgaande de vraag stelt: waardoor komt het, dat zo weinig arbeiderskinderen doorstromen naar het VHMO? Pas na beantwoording van deze vraag is het mogelijk iets te doen om die doorstroming te verbeteren.

Sterker nog: zonder beantwoording van deze vraag is elke poging om de democratiseringskwestie op te lossen (de Mammoetwet is nadrukkelijk als één van die pogingen geëtaleerd) in wezen niet meer dan een slag in de lucht. Des te merkwaardiger is het, dat een systematisch onderzoek tot voor kort ontbrak. Niet alleen in ons land, maar ook in het buitenland hebben pedagogen, ambtenaren en bewindvoerders zich moeten behelpen met veronderstellingen of in het gunstigste geval uiterst onvolledig feitenmateriaal.

Inmiddels is er in Nederland een lofwaardige poging gedaan om tot bedoeld systematisch onderzoek te komen in de vorm van het talentenproject van de Leidse hoogleraar Van Heek. Hij en zijn assistenten „werden getroffen door het verschijnsel,

³⁾ Bron: Schoolloopbaan van de leerlingen bij het VHMO, generatie '49 CBS.

dat in de Nederlandse welvaartsstaat omstreeks 1960 de desbetreffende statistieken toonden, dat een jongen, afkomstig uit het milieu der vrije beroepen en hogere employés, gemiddeld een minstens 15 maal grotere kans maakte tot het VHMO te worden toegelaten dan een leeftijdsgenoot uit het milieu van de niet-agrarische handarbeiders". Tussen 1961 en 1967 verrichtte Van Heek een onderzoek met het doel vast te stellen waardoor de arbeiderskinderen op 12-jarige leeftijd in de flessehals blijven steken en welke beleidsmaatregelen genomen moeten worden om de hals te verwijderen.⁴⁾

Het onderhoud had van meet af aan de intense belangstelling van iedereen, die iets met het onderwijs te maken heeft, juist door de unieke probleemstelling. Alleen van de zijde van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen ontbrak die belangstelling. Omdat daardoor de noodzakelijke subsidiëring ontbrak, heeft Van Heeks onderzoek te kampen gehad met geldgebrek. Sommige projecten moesten worden ingekrompen, andere kwamen niet uit het stadium van de wenselijkheid van onderzoek.

Ondanks deze handicap omvat het talentenproject een aantal deelonderzoeken, die de grote verdienste hebben, dat conclusies konden worden getrokken, die op feiten en niet op veronderstellingen berusten.

Regionale verschillen in doorstroming

Eén van de deelonderzoeken van Van Heek betrof de regionale verschillen in deelneming aan het VHMO, die niet onderdoen voor de in tabel 2 aangetoonde verschillen in deelneming aan hoger onderwijs:

TABEL 6⁵⁾

Deelneming aan verschillende schooltypen in 1965 per provincie per 1000 van het aantal 12- en 13-jarigen van de bevolking.

	ULO	VHMO	LTS	Huish.	Lager agr.
Groningen	384	120	193	185	13
Friesland	370	109	209	196	26
Drenthe	344	103	228	230	18
Overijssel	294	156	226	203	21
Gelderland	297	154	202	197	22
Utrecht	311	215	182	142	13
Noordholland	314	231	174	157	13
Zuidholland	332	191	187	180	15
Zeeland	329	168	209	204	20
Noordbrabant	277	183	217	196	13
Limburg	286	208	172	184	12
IJsselmeerpolders	384	201	199	209	77

⁴⁾ Prof. dr. F. van Heek e.a. — Het verborgen talent (uitg. Boom, Meppel, 1968). Prijs f 37,50.

⁵⁾ Bron: Van Heek.

Door middel van uitgebreide statistische bewerkingen vergeleek Van Heek deze cijfers met die, welke op grond van de beroepsamenstelling per provincie mocht worden verwacht, uitgaande van de landelijke percentages 12- tot 13-jarigen die per beroepsgroep VHMO volgden. Het bleek dat er tussen de werkelijke en de op grond van de beroepsbevolking te verwachten deelneming zeer grote overeenkomsten bestonden. Dit rechtvaardigde de conclusie, dat de regionale verschillen in VHMO-deelname grotendeels zijn terug te voeren op de verschillen in samenstelling van de beroepsbevolkingen. Voor zover er afwijkingen bestonden — Van Heek vond o.a. dat arbeidersjeugd in de stad minder doorstroomt naar het VHMO dan niet-agrarische arbeidersjeugd op het platteland — bleken deze meestal samen te hangen met verschillen in opleidingsniveaus van de ouders per beroepsgroep per provincie. Het onderzoek naar de regionale factoren leidde derhalve opnieuw naar de vraag, waardoor arbeiderskinderen minder doorstromen dan andere.

Schoolgeschiktheid en intelligentie

Het belangrijkste deel, naar onze mening, van het talentenproject is het zgn. schoolgeschiktheidsonderzoek. In korte trekken komt dit onderzoek op het volgende neer. In een viertal Nederlandse gebieden (gedeelten van Friesland en Brabant, Amsterdam en Twente stedelijk en landelijk) werden ongeveer 18.000 zesdeklasleerlingen, verspreid over ruim 700 scholen getest op schoolgeschiktheid voor het VHMO. Van de leerlingen was bekend tot welke beroepsgroep de ouders behoren.⁶⁾ Op grond van de in de schoolgeschiktheidstests behaalde resultaten werden de leerlingen verdeeld in „kansgroepen”, vier in getal. De kinderen uit de eerste kansgroep hadden de grootste kans het VHMO-diploma te behalen, de kinderen uit de laatste kansgroep de kleinste.

Voor een goed begrip dient de lezer te beseffen, dat er een groot verschil bestaat tussen de begrippen „intelligentie” en „schoolgeschiktheid”. Dit verschil wordt duidelijk door te stellen dat intelligentie het talent, de mogelijkheden van het verstand van de kinderen betreft; schoolgeschiktheid is de mate, waarin dit talent daadwerkelijk is ontwikkeld. Bij het vaststellen van schoolgeschiktheid wordt veel meer dan alleen intelligentie bepaald. (De test van Van Heek omvatte negen onderdelen! Zij was op bruikbaarheid gecontroleerd door ijking in voorafgaande schoolgeneraties.)

Tenslotte werd berekend hoe groot in de verschillende gebieden het percentage kinderen per kansgroep per beroepsgroep doorstroomde. Een uittreksel uit de resultaten voor de twee hoogste kansgroepen en de twee voor dit artikel meest interessante beroepsgroepen (1 = alle vrije, academische en leiding-

⁶⁾ Ook in het talentenproject werd gebruik gemaakt van de CBS-classificatie.

gevende beroepen, 2 = niet-agrarische arbeiders) staat in de volgende tabel.

TABEL 7

Aantallen wel en niet naar het VHMO doorstromende leerlingen uit de kansgroepen A en B (zeer geschikt en geschikt) uit resp. beroepsgroep 1 en 2 per onderzoekgebied. WD = wel doorstromend, ND = niet doorstromend.

be- roeps- groep	Friesland				Twente				Brabant				Amsterdam			
	A		B		A		B		A		B		A		B	
	WD	ND	WD	ND	WD	ND	WD	ND	WD	ND	WD	ND	WD	ND	WD	ND
1	82	20	90	81	164	8	167	42	107	5	136	57	133	12	189	63
2	7	0	21	20	18	2	64	24	20	2	36	29	18	1	53	25

Ten behoeve van het talentenproject werd ook een nationaal-representatieve steekproef van ruim 11.000 leerlingen gehouden. Daaruit bleek, dat van de kinderen uit beroepsgroep 1 die volgens de tests in de kansgroepen A en B behoorden, 83 procent doorstroomde, tegen 78 procent uit beroepsgroep 2.

Bij het lezen van de tabel — een uittreksel uit de resultaten van het onderzoek van prof. Van Heek — moeten nog de volgende opmerkingen worden gemaakt. Ten eerste: De niet-doorstromende leerlingen uit de kansgroepen A en B waren voor beide beroepsgroepen voor het grootste deel meisjes. Dit hangt samen met het al eerder bekende feit, dat meisjes — ongeacht hun milieu — minder hogere vormen van voortgezet onderwijs volgen dan jongens. Ten tweede: indien de cijfers van tabel 7 worden omgerekend in percentages blijkt, dat uit de kansgroepen A en B ongeveer 80 procent van de leerlingen uit beide beroepsgroepen doorstroomt. Een uitzondering vormt Friesland, waar dit percentage voor beide groepen ongeveer 60 is. Ten derde: uit de cijfers, die Van Heek publiceert blijkt, dat uit de kansgroepen C en D — de groepen waarin de kinderen zitten, die de tests zo maakten, dat eruit bleek dat zij weinig kans op een succesvolle VHMO-loopbaan hebben — meer kinderen uit de hoogst geclassificeerde beroepsgroep doorstromen dan uit beroepsgroep 2.

Dit alles in overweging nemende, plaatselijke verschillen en bepaalde minder belangrijke uitzonderingen terzijde latend, konden de volgende conclusies worden getrokken:

1. Uit de groep van uitgesproken geschikte leerlingen voor het VHMO (groep A) stroomt vrijwel iedere leerling door, ongeacht het milieu waaruit hij komt.
2. Uit kansgroep B stroomt een percentage van 70—80 door naar het VHMO; meisjes minder dan jongens; arbeiderskinderen iets minder — naar statistische maatstaven niet in een mate die tot conclusies aanleiding geven kan — dan kinderen uit beroepsgroep 1.

3. De cijfers van Friesland tonen aan, dat bepaalde gebieden een uitzondering kunnen vormen op het algemene beeld: daar zijn vrij veel geschikte kinderen, die niet doorstromen.

4. Minder geschikte kinderen uit hogere milieus gaan naar verhouding vrij vaak toch naar het VHMO. Het ligt voor de hand, dat deze kinderen merendeels terecht komen bij de 40 procent, die het diploma niet behaalt.

5. Het aantal kinderen uit arbeidersmilieus dat op grond van de afgelegde tests thuishoort in de twee hoogste kansgroepen is vele malen kleiner dan het aantal uit milieu 1. Een uitkomst, die des te veelzeggender is, omdat het totaal aantal deelnemende arbeiderskinderen bijna twee keer zo groot was als het aantal kinderen uit beroepsgroep 1! Er zij nog aan herinnerd, dat deze geringe hoeveelheid geschikte kinderen *niet* betekent, dat bij arbeidersjeugd minder intelligentie aanwezig is. De geschiktheid geeft — zoals opgemerkt — aan, in hoeverre de aanwezige intelligentie is *ontwikkeld*.

Vermeldenswaard is nog, dat Van Heek de testuitkomsten vergeleek met de adviezen, die de onderwijzers van de kinderen hadden gegeven over de te volgen soort voortgezet onderwijs. Dit vooral om te onderzoeken of de veelgehoorde bewering juist is, dat onderwijzers bij het geven van dit advies de kwestie van de afkomst van de kinderen een rol laten spelen („het zijn arbeiderskinderen, dus halen ze het toch niet op de HBS”). De adviezen van de onderwijzers bleken echter voor het overgrote deel van de gevallen overeenkomstig de — later vastgestelde — schoolgeschiktheid te zijn.

Gezinsfinanciën spelen geen doorslaggevende rol

De betekenis van het schoolgeschiktheidsonderzoek in het kader van het talentenproject, laat zich als volgt samenvatten: Als een arbeiderskind niet doorstroomt naar een school voor VHMO, dan is dat in negen van de tien gevallen omdat het, vaak door een matig rendement van de aanwezige intelligentie, aan het eind van de lagere school niet geschikt is voor het VHMO. Wèl geschikte arbeiderskinderen stromen in dezelfde mate door als kinderen uit andere milieus.

Deze uitkomst verwijst een groot aantal andere veronderstellingen naar het rijk der fabelen. Eén van de voornaamste is wel, dat het financiële aspect een grote rol zou spelen. In dit opzicht is er zeker veel veranderd, mede door het beurzenstelsel, maar ook en vooral door het verschijnsel van de hoogconjunctuur. In de crisisjaren vormde de financiële ellende uiteraard een zeer grote belemmering voor de doorstroming van arbeidersjeugd. Ook in de hoogconjunctuur zijn de offers van ouders uit arbeiderskringen die studerende kinderen hebben groot, maar ze zijn kennelijk op te brengen, althans volgens de gegevens van Van Heek. In een ander opzicht spelen de financiën echter zeker wèl een rol: de beknibbeling van de achterenvolgende rechtse regeringen op de onderwijsbegrotingen

hebben het peil van het onderwijs geen goed gedaan. Recente cijfers tonen aan, dat Nederland een beschamende achterstand heeft, vergeleken bij vele andere industrielanden als gekeken wordt naar de percentages van een bepaalde leeftijdsgroep, die voorbereidend hoger onderwijs volgt. Ons land bungelt met Portugal ergens onder aan de lijst. Het is jammer, dat Van Heek voorbij ging aan *dit* financiële aspect. Hij is overigens niet de enige. De uit de „Parool“-pers bekende verheerlijker van het kapitalistische economische systeem, professor Pen. schrijft in zijn bundel „Een harde wereld“, dat het onderwijs nog een probleem is van de welvaartsstaat. „De controverse die hier rijst is vooral deze: liggen de barrières bij de talenten of bij de financiën? Deze controverse maakt zelfs deel uit van de sociale strijd, zo goed als de meningsverschillen over de economische grenzen van de welvaartsstaat argumenten zijn in die strijd“. Prof. Pen laat het kwaliteitsverlies door bekribbeling achterwege met de opmerking, dat de onderwijskwestie „te bekend is om lang bij stil te blijven staan“. Het wordt hoog tijd, dat een wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van de sluitpostpolitiek voor het onderwijs wordt verricht: anders dan prof. Pen beweert, is over deze kwestie weinig bekend.

Een andere redenering luidt, dat de ouders in arbeidersgezinnen van mening zijn, dat „hoofdarbeid“ niets voor „ons soort“ is. Weer een andere, dat afgestudeerden uit arbeidersmilieus toch geen kans op echt goede banen krijgen. Veel gehoord is ook de bewering, dat de gezinsgrootte een belangrijke rol speelt, of het opleidingsniveau van de ouders.

Ter controle van deze beweringen werden in het kader van het talentenproject nog een aantal deelonderzoeken uitgevoerd. Uit 16.000 afgestudeerden werd een representatieve steekproef van 1800 geselecteerd, waaronder een enquête werd gehouden om na te gaan of afgestudeerden uit arbeidersmilieus inderdaad op enigerlei wijze nadeel van hun afkomst hebben in hun carrière. Hiervan bleek geen sprake, op één uitzondering na: in leidende overheidsfuncties is het arbeiderselement duidelijk ondervertegenwoordigd. Een uitkomst, die een merkwaardig licht werpt op het benoemingsbeleid van de overheid en die zeker nader onderzoek vereist.

Van Heek organiseerde tenslotte een controle-onderzoek onder de ouders van de kinderen, die bij het schoolgeschiktheids-onderzoek de tests zo hadden gemaakt, dat ze als geschikt voor VHMO beschouwd konden worden. Speciale aandacht was er daarbij voor de ouders van geschikte kinderen, die toch niet doorstroomden.

De uitslag van de gesprekken met deze ouders bevestigde die van het schoolgeschiktheids-onderzoek, met name bleek ook hier dat financiële overwegingen, kwesties van gezinsgrootte of een aversie tegen hoofdarbeid geen rol van betekenis spelen. Wel bleek uit het „ouderonderzoek“, dat het advies van de onderwijzer voor arbeidersouders een belangrijker rol speelt dan bij ouders uit het „hogere“ milieu, dit tengevolge van minder grote bekendheid met de eisen, die het VHMO aan het kind stelt. Van Heek stelde verder opnieuw vast, dat ouders

uit milieu 1 hun kind vrij vaak tegen het advies van de onderwijzer naar het VHMO sturen. Hij veronderstelt, dat onder de arbeiderskinderen uit de kansgroepen C en D (matig geschikt) nog enige reserve kan bestaan voor het VHMO. De kans dat kinderen uit deze groepen het diploma behalen is echter klein. De moeite van het vermelden waard is tenslotte de uitkomst, dat arbeiderskinderen uit de middelste kansgroepen vrij vaak het ULO als overstapje naar het VHMO gebruiken.

In deze fase van het talentenproject kon de oorspronkelijke vraag, waarom weinig arbeiderskinderen doorstromen naar het VHMO beantwoord worden: omdat ze in geringe getale schoolgeschikt zijn. Nu rijst uiteraard onmiddellijk een tweede vraag: waarom zijn arbeiderskinderen aan het eind van de lagere school in zo geringe getale schoolgeschikt voor het VHMO?

Er zijn twee antwoorden denkbaar:

1. Ze hebben minder talenten.
2. Ze hebben evenveel talenten als wie ook, maar die talenten blijven verborgen, ze worden niet ontwikkeld.

Natuurlijk lopen er op de wereld nog lieden rond, die de eerste mening verkondigen. Hun aantal dunt echter en anders dan fluisterend durft niemand het meer te beweren. Een van die fluisteraars is een zekere Swanbom, die in de *NRC* twee artikelen wijdde aan Van Heeks onderzoek. Hij doet pogingen Van Heeks theorie over het verschil tussen intelligentie en schoolgeschiktheid op losse schroeven te zetten en laat zich slechts terloops en dan nog denigrerend uit over het hieronder beschreven experiment, dat de juistheid van deze theorie zeer waarschijnlijk maakt. Swanbom vindt Van Heeks opvatting niet meer dan een „theoretische gedachtenconstructie”. Swanbom besluit zijn artikelen met de opmerking, dat het boek van Van Heek uitmunt „door onoverzichtelijkheid, herhalingen en anderzijds te summiere toelichtingen”. Dit soort opmerkingen is echter meer kenmerkend voor de monopolistische Unitelers dan voor de Nederlandse onderwijzers en Van Heek gaat er dan ook van uit dat het onder 1. gestelde onhoudbaar is. Een exact argument in deze kwestie is nog dit: ondanks alles nam het aantal VHMO-leerlingen uit arbeidersmilieus de afgelopen twintig jaar met ongeveer de helft toe. Dat zou dan betekenen, dat de erfelijke talenten van de arbeiders in minder dan één generatie aanzienlijk zouden zijn gestegen — een biologische onmogelijkheid.

Blijft over de tweede stelling, de enig mogelijke juiste: onder de arbeidersjeugd zit een massa „verborgen talent”. Van Heek beschouwt dit als het kernresultaat van zijn jarenlange arbeid, getuige het feit, dat het boek waarin de resultaten van zijn onderzoek worden gepubliceerd deze titel draagt. Inmiddels duikt dan als vanzelf het laatste probleem op, waarvoor de uitvoerders van het project zich gesteld zagen: welke zijn de factoren, die maken, dat het talent bij arbeidersjeugd om hogere vormen van voortgezet onderwijs te volgen niet ontwikkeld wordt? Het is duidelijk dat deze factoren moeten liggen in het

onderwijs op de lagere school — daar blijft veel talent ongebruikt. Hoe komt dat?

Formeel en dagelijks taalgebruik — een sleutelvraagstuk

Eén van de weinige Nederlandse gemeenten met een pedagogisch centrum is Enschede. Dit centrum heeft een apparaat, dat geschikt is voor het verrichten van statistisch en ander onderzoek op scholen en voor het begeleiden van experimenten op onderwijsgebied. Onder supervisie van de uitvoerders van het talentenproject werd op een aantal Enschedese scholen een poging gedaan om uit te maken door welke omstandigheden veel talent ongebruikt blijft.

Bij de voorbereidingen van dit onderzoek werd uitgegaan van een veronderstelling, die al jarenlang gehoord wordt en niet alleen uit de mond van Van Heek. Zij luidt, dat al in de eerste maanden van de eerste klas op de lagere school, wellicht zelfs al op de kleuterschool, zeer grote verschillen gaan optreden tussen het intelligentie-rendement van de leerlingen uit verschillende milieus. Met andere woorden: al in de eerste maanden van hun schoolloopbaan raken de arbeiderskinderen achterop, een achterstand die uiteindelijk zal leiden tot het „verborgen talent” aan het eind van de lagere school. Volgens deze veronderstelling ontstaat de achterstand in die eerste weken door taalzwakte en daarmee samenhangende leeszwakte van de kinderen.

Op school wordt, althans door de onderwijzers, zg. „formele taal” gesproken. Dat wil zeggen een taal, die geschikt is om opdrachten te geven en mededelingen te doen over voor het kind nieuwe kennisgebieden. Steeds veronderstellenderwijs nam Van Heek aan, dat kinderen uit arbeidersgezinnen deze formele taal veel minder goed beheersen dan kinderen met ouders, die zelf VHMO gehad hebben, waardoor ze opdrachten en mededelingen niet begrijpen en waardoor ze grote moeilijkheden hebben te overwinnen bij het aanvankelijk leesonderwijs. Als deze veronderstelling juist is, zou een training in de formele taal een aanzienlijke verbetering van de leerprestaties in de eerste klas tot gevolg moeten hebben. Het onderzoek in Enschede in het kader van het talentenproject had tot doel deze veronderstellingen op hun waarde te toetsen.

In Enschede zijn de lagere scholen verdeeld in de categorieën A tot en met F. De A-scholen worden bezocht door leerlingen waarvan de ouders gemiddeld de hoogste beroepsclassificatie hebben (steeds volgens CBS-normen), op B-scholen is deze classificatie gemiddeld lager, enz. F-scholen zijn scholen met overwegend arbeiderskinderen. (De grote buurtverschillen in Enschede maakten deze indeling noodzakelijk.)

De leerlingen van alle eerste klassen werden aan het eind van het leerjaar getest ter bepaling van hun IQ (intelligentie-quotiënt) en hun leesprestaties. Tabel 8 vat de resultaten van 15 A-klassen en van 15 F-klassen samen. In de tabel is opgenomen het aantal kinderen, dat behoorde tot de groep van 20 procent van alle eersteklassers met het slechtste leesresultaat. Ten

overvloedige wijzen wij erop, dat het *meetbare* IQ niet hetzelfde is als het in aanleg aanwezige IQ!

TABEL 8.7)

IQ	aantal kinderen	hiervan behoort tot de 20 pct slechtste lezers van alle eersteklassers samen	
		aantal	percentage
15 F-klassen 100 of hoger	143	35	24
	91—99	48	39
	70—90	57	67
	alle leerl.	140	40
15 A-klassen 100 of hoger	230	12	5
	85	20	24
	70—90	8	40
	alle leerl.	40	12

De tabel toont aan, dat bijna een kwart van de arbeiderskinderen met een hoog IQ desondanks tot de slechtste lezers van Enschede behoort — voor de kinderen uit de A-scholen is dit percentage slechts 5. Het verband tussen milieu en leesvaardigheid aan het eind van de eerste klas o n a f h a n k e l i j k van het IQ is duidelijk.

Het belang van dit resultaat is uitzonderlijk groot. Een leesachterstand aan het eind van de eerste klas heeft een funeste invloed op de leerprestaties in de volgende leerjaren. Het is zeer wel denkbaar, dat de geringe mate van schoolgeschiktheid voor het VHMO bij arbeiderskinderen in de zesde klas terug te voeren valt tot deze leesachterstand.

Het gewicht van deze uitkomst maakt het noodzakelijk, dat een gelijksoortig onderzoek in andere delen van het land plaatsvindt.

In een vijftal F-eersteklassen werd vervolgens een programma uitgevoerd in de eerste weken ter verbetering van het gebruik van de formele taal. Van Heek noemt de volgende zeven elementen (blz. 270):

- a. leren luisteren naar de onderwijzeres;
- b. leren luisteren naar mededelingen;
- c. leren praten tot de onderwijzeres in zinnen met meer dan één woord;
- d. leren praten tot medeleerlingen in zinnen met meer dan één woord;
- e. eenvoudige opdrachten — precies — leren uitvoeren;
- f. uitleg over het waarom van de school en alles wat daarmee te maken heeft;
- g. suggesties om het rekenonderwijs een plaats te geven in het kader van de taalvorming.

Bij het zien van deze lijst bekruipt de lezer misschien het gevoel, dat Van Heek het uitdrukkingsvermogen van de arbeiders-

7) Bron: Van Heek, blz. 261.

dersjeugd wel erg laag aansloeg. Men dient echter te overwegen, dat de voor de *dagelijkse* taal van de kleuter in huis nodige woordenschat zeer klein is.

Het programma werd gedurende acht weken in volledige lessen uitgevoerd. De IQ's van de kinderen werden voor en na het programma gemeten. De resultaten zijn buitengewoon frappant.

TABEL 9.⁸⁾

lager dan 90		aanvangs IQ				111 en hoger	
90—99		100—110					
aantal leerl.	gemid. IQ st.	aantal leerl.	gemid. IQ st.	aantal leerl.	gemid. IQ st.	aantal leerl.	gemid. IQ st.
48	+ 11	37	+ 7	27	+ 8	2	+ 1

Een activeringsprogramma ter verbetering van het formele taalgebruik heeft na acht weken een onmiskenbare stijging van het intelligentie-rendement tot gevolg.

Basisonderwijs moet grondig worden vernieuwd

Naar aanleiding van de resultaten van het talentenproject worden door prof. Langeveld en de heer Sixma een aantal suggesties gedaan op het gebied van het beleid. Deze komen er op neer, dat voor arbeiderskinderen die over studietalent beschikken zg. doorstroomscholen moeten worden opgericht. Op dergelijke scholen worden activeringsprogramma's niet alleen gedurende de eerste acht weken van de schoolloopbaan, maar gedurende de gehele schoolloopbaan uitgevoerd, om op die manier het „verborgen talent” aan de oppervlakte te brengen. Uitvoerige research naar de aard van een dergelijk programma zou noodzakelijk zijn. Bij het doen van hun suggesties wijzen de auteurs erop, dat tegen het oprichten van „standenscholen” — al is het dan voor de „lagere” stand — weerstanden zullen bestaan.

Niet alleen daarom komt het ons voor, dat tegen de beleidsvoorstellen het nodige valt aan te merken. Inderdaad is het selecteren van leerlingen naar hun milieu van afkomst een paardemiddel, waartegen ernstige bezwaren ingebracht kunnen worden. Als dat echter de enige methode zou zijn om het verborgen talent van arbeiderskinderen te ontplooiën zou men die bezwaren als ondergeschikt terzijde kunnen leggen. Maar dat is natuurlijk niet het geval.

De voorstellen, welke gedaan werden door de voormalige Nederlandse Onderwijzers Vereniging in het rapport „Nieuwe onderwijsvormen voor 5- tot 13- à 14-jarigen” (zie ook P. en C., okt. 1967) zijn bij uitstek geschikt om in verband te worden gebracht met de uitkomsten van het talentenproject. Met name de suggestie om de lagere school open te stellen voor schoolrijpe kinderen van vijf jaar teneinde zo spoedig mogelijk te be-

ginnen met een verschillende aanpak van leerlingen met verschillend talent b i n n e n het verband van één klas. Dit laat zich vanzelfsprekend verenigen met de uitvoering van activeringsprogramma's ter ontginning van verborgen talent bij alle kinderen (ook die uit andere dan arbeidersmilieus).

Inmiddels kan er geen twijfel aan bestaan, dat het onderzoek van prof. Van Heek de basis dient te vormen voor verdergaande research én voor maatregelen op korte termijn. Het opvallende resultaat met de activeringsprogramma's op de F-scholen in Enschede onderstreept de aanwezigheid van veel verborgen talent bij de Nederlandse schooljeugd. Unitel-pogingen om aan deze constatering te tornen zullen weinig uithalen.

Het is waarschijnlijk, dat verdergaand onderzoek nog belangrijke aanvullingen op of wijzigingen in de conclusies naar aanleiding van het project van prof. Van Heek zal opleveren. Niet waarschijnlijk is het, dat er nog aan de voornaamste conclusie getornd zal behoeven te worden: de democratisering van het Nederlandse onderwijs moet niet beginnen bij het voortgezet onderwijs, evenmin op de universiteit, maar letterlijk op de eerste dag in de schoolloopbaan van de kinderen.

In Den Haag werkt op het ogenblik een departementale werkgroep aan een nieuwe wet op het basisonderwijs. Ondanks herhaalde verzoeken heeft deze werkgroep nog geen deskundigen uit het onderwijs gehoord. Het verschijnen van het verslag van het talentenproject onderstreept nogmaals het feit, dat deze gang van zaken onbegrijpelijk is. Steeds meer publicaties zien de laatste jaren het licht, die tezamen voeren tot een nieuwe opzet van het basisonderwijs in het land. Onder die omstandigheden is het een veeg teken, dat het samenstellen van een nieuwe wet wordt opgevat als een ambtelijke aangelegenheid. Het rechtvaardigt de vaak uitgesproken vrees, dat de nieuwe wet weinig meer zal behelzen dan een aanpassing van de huidige wet van 1920 aan de invoering van de Mammoetwet, die op 1 augustus j.l. haar beslag kreeg.

Dat zou dan volledig in overeenstemming zijn met de onderwijspolitiek, die in ons land traditioneel is: onderwijs levert geen winst op en is dus voor de monopolistische regeringen van het slag Drees-Marijnen-Cals en De Jong een weinig aantrekkelijke zaak. Zoals het onderzoek van Van Heek aantoonde, is het Nederlandse onderwijs net goed genoeg om arbeiderskinderen, die hun talenten tegen de verdrukking in konden ontwikkelen, af te romen: tenslotte hebben de concerns intelligentsia nodig om de techniek bij te kunnen houden. Kinderen die de handicap van een niet aan hun moeilijkheden aangepast onderwijs niet kunnen overwinnen, staan in de kou. Hun talent blijft onder de oppervlakte. Een onduldbare situatie, die om harde politieke strijd vraagt — in de eerste plaats voor een wet op het basisonderwijs, die garanties biedt, dat althans een begin wordt gemaakt met het aanboren van het verborgen talent. Het geld daarvoor kan worden gehaald bij degenen, die later zullen willen profiteren van de kennis van onze jeugd: de grote bedrijven.

De Indonesische boeren en de strijd voor grond

De naam Indonesië en de woorden olie, tin, thee, palmpitten, enz. komen weer veelvuldig voor in de jaar- en interimverslagen van trusts en monopolies in de gehele wereld. Sinds het Suharto-Nasution-regiem een staatsgreep doorvoerde en een militaire dictatuur instelde, worden de mogelijkheden voor een koloniale winststroom weer breed uitgemeten en spreken Shell, Billiton, Unilever, Goodyear, Philips, Delimaatschappij hun tevredenheid uit over de welwillende steun van de generaals. Het generaalsbewind heeft allerlei gunstige bepalingen voor de investering van het buitenlandse kapitaal ontworpen en die — evenals de garantie voor het overmaken van de winsten — in een speciale wet op het buitenlandse kapitaal vastgelegd.

De mijnbouwmaatschappijen ontplooiën dan ook een koortsachtige activiteit, omdat de bodemrijksdommen ongekende perspectieven bieden.

Zij zijn echter niet de enige. Ook de maatschappijen, die zich traditioneel met de produktie van „koloniale waren” — rubber, suiker, thee, koffie, enz. — bezighouden, zijn met hun vertegenwoordigers weer in Indonesië neergestreken en Suharto-Nasution hebben hun zelfs de plantages, die aan het eind der vijftiger jaren door het Indonesische volk waren overgenomen, teruggegeven. Zij hebben opnieuw de beschikking gekregen over de meest vruchtbare grond en in een agrarisch land met half feodale verhoudingen, dat Indonesië is, vormt dit een feit van bijzondere betekenis.

De Nederlandsindische regering had in de puur-koloniale tijd, in 1870, door middel van de zogenaamde domeinverklaring, „haar recht” op de gehele Indonesische grond met nadruk vastgelegd en voor het buitenlandse monopoliekapitaal de gelegenheid geschapen om tegen voordelige voorwaarden deze grond voor 75 jaar in erfpacht te verkrijgen.

In 1938 stelde de landbouwkundige Van Hall in zijn publicatie „De landbouw in de Indische Archipel” vast, dat de ondernemingslandbouw de beschikking had over 2.937.757 ha. en dat dit ongeveer 20 procent van het totale bodemoppervlak was.

Grote delen van deze grond lagen er woest en onbewerkt bij, terwijl enorme behoefte aan land bestond onder de Indonesische boeren, die in de overblijvende tachtig procent onder een systeem van scherpe feodale uitbuiting leefden.

Formeel zouden volgens de domeinwet bouwvelden, die door Indonesische boeren werden bewerkt, buiten het bereik van de landbouwondernemingen moeten worden gehouden, maar de praktijk leerde wel anders.

Het door de Nederlandse imperialisten ontworpen systeem van de erfpacht werkte in alle opzichten in het voordeel van de

koloniale maatschappijen die, of door juridische spitsvondigheden, of door chantage en economische druk de boeren van hun grond verdreven, als zij er de beschikking over wilden krijgen.

In 1930 werd een advies gepubliceerd van een „agrarische commissie, ingesteld bij gouvernementsbesluit van 1928”, die tot taak had om na te gaan of de beginselen van de domeinverklaring misschien enigerlei wijziging behoeften, of dat er wellicht bij de agrarische wetgeving van nieuwe beginselen zou moeten worden uitgegaan.

De commissie adviseerde gronden in erfpacht te gaan uitgeven, die niet golden als „d u r z a m e bouwvelden”, wel wetend, dat het voor de landbouwondernemingen eenvoudig zou zijn de niet-duurzaamheid te bepalen.

Een Indonesisch lid van de commissie, lid van de Volksraad en in het algemeen tot de „gematigden” gerekend, Kusumo Utoyo, ging dat echter te ver. Hij merkte in voorzichtige bewoordingen in een minderheidsnota op:

„Alleen zij men erop bedacht, dat de erfpacht 75 jaar duurt en dat, ook al moeten de bezitters van niet-duurzame bouwvelden voor den afstand worden schadeloos gesteld, dat het grootkapitaal machtig genoeg is om zijn wil door te drijven. Dit ziet men o.a. ter Sumatra's Oostkust, waar naar ik hoor de ondernemingsgronden zoo nauw bij elkander aansluiten, dat voor een Inheemsche landbouw van eenige betekenis daartusschen geen plaats is”.

Toen in 1945 de Indonesische Republiek werd uitgeroepen, aarzelden de boeren niet om belangrijke delen van de braakliggende ondernemingsgronden in bezit te nemen en te gaan gebruiken voor de verbouw van rijst en andere gewassen.

Bij de RTC-overeenkomst in 1949 werd de oude situatie echter hersteld, kregen de buitenlandse ondernemingen weer rechten over de grond en werden de boeren er, overigens niet zonder strijd, van verjaagd.

In de nieuwe wet op het buitenlandse kapitaal hebben Suharto-Nasution opnieuw nadrukkelijk de mogelijkheid geopend om gronden aan buitenlandse ondernemingen ter beschikking te stellen, niet slechts met het gebruiksrecht, maar ook met het recht opstallen op te richten en met het recht van bebouwing. In eerste instantie geschiedt de overdracht voor een termijn van dertig jaar, die nog weer eens kan worden verlengd met twintig jaar.

Uit berichten in de Indonesische pers blijkt evenwel, dat de boeren de strijd om de braakliggende ondernemingsgronden opnieuw met grote vastberadenheid voeren. *Suluh Marhaen* meldde op 8 augustus, dat de boeren in Noord-Sumatra, „ondanks een besluit van de autoriteiten geen verdere bezetting van de grond toe te staan, meer land in bezit hebben genomen en dat zij gaan bewerken”. Volgens het blad hebben Suharto-Nasution militairen naar het gebied gezonden om de belangen van de plantagehouders te verdedigen.

De levensomstandigheden van de boeren

De boerenmassa's vormen in Indonesië — evenals trouwens in alle tropische landen — de overgrote meerderheid van de bevolking, hetgeen de revolutionaire beweging voor bijzondere taken en opgaven plaatst.

In november 1919, kort na de Russische revolutie, wees Lenin hier tijdens een conferentie van vertegenwoordigers van volkeren uit het Oosten al op. Hij noemde de meerderheid van de volkeren van het Oosten toen typische vertegenwoordigers van de werkende massa's — geen arbeiders, die de school van de kapitalistische fabrieken en bedrijven hebben doorlopen, maar uitgebuite massa's van boeren, die nog lijden onder een middeleeuws juk. En hij zei tot deze vertegenwoordigers:

„U staat voor een taak, waarvoor de communisten in de wereld niet eerder gestaan hebben: U moet de algemene communistische theorie en praktijk toepassen op de eigenaardige omstandigheden, die niet in Europa bestaan; U moet in staat zijn deze theorie en praktijk toe te passen in een situatie, waarin de hoofdmassa's uit boeren bestaan”.

Hoewel sindsdien in de tropische landen uiteraard veranderingen zijn opgetreden, heeft het koloniale kapitaal een groot-scheepse industriële ontwikkeling verhinderd en is er geen uitgebreide arbeidersklasse ontstaan.

De praktijk van de revoluties in de Chinese Volksrepubliek, Noord-Korea, Noord-Vietnam en Cuba heeft de uitspraak van Lenin bevestigd. Hierin waren boerenbewegingen de voornaamste kracht, die tot de overwinning leidden.

Met betrekking tot de strijd in Vietnam verklaart bijvoorbeeld generaal Giap in een beschouwing: „De voornaamste kenmerken van de bevrijdingsoorlog in Zuid-Vietnam”, dat de meer dan tien miljoen boeren de grootste revolutionaire kracht vormen en met de arbeidersklasse de hoofdkrachten zijn van de revolutie.

De boeren nemen vastbesloten deel aan de revolutionaire strijd, die zo een omvang heeft genomen, dat het marionettenbewind op het platteland tot in zijn grondvesten schudt en uiteen is gevallen, aldus de generaal, die tot de conclusie komt: Deze revolutionaire opleving is in wezen een beweging van de massa van de boeren, die in opstand komen om de macht te nemen en het recht op landbezit te veroveren.

Ondanks de stormachtige groei van de koloniale bevrijdingsbewegingen in de jaren na de tweede wereldoorlog en het feit, dat vrijwel alle Aziatische en Afrikaanse landen soevereiniteit verkregen, heersen er in deze landen nog half koloniale en half feodale verhoudingen.

Dat is ook het geval in Indonesië.

De cijfers over het aantal inwoners en over de beroepsbevolking lopen de laatste jaren enigszins uiteen. Maar volgens een

mededeling van het ministerie van Arbeid van het Suharto-bewind behoorden er in 1966 op de ongeveer 109 miljoen Indonesiërs, zo een 40 miljoen tot de beroepsbevolking. Van hen werkte 73 procent in de landbouw en slechts 8 procent in de industrie (mijnbouw, waterwerken, gas- en electriciteit). De verdere verdeling was: 6 procent in de handel, 10 procent in de dienstverlenende sector en 2 tot 3 procent bij het transport en de communicatie.

Volgens het statistische jaarboek van 1963 verblijft 85 procent van de Indonesische bevolking op het platteland.

Het blad *Sinar Harapan* schreef op 14 juli 1967, dat er in geheel Indonesië 59.663 dessa's zijn en dat de bewoners in de dessa's vrijwel geheel uit boeren en andere werkers in de landbouw bestaan.

Het Suharto-bewind heeft het grootste deel van de dessahoofden zonder meer afgezet en vervangen door militairen, die zich — zoals het blad *Duta Masjarakat* berichtte — 15 tot 20 ha. grond toeëigenen en dat zonder een enkele beloning door de arme boeren in de dessa laten bewerken.

De levensomstandigheden van de boeren zijn na de vestiging van de militaire dictatuur steeds verder verslechterd; de landheren hebben in samenwerking met het leger vroeger door de boeren veroverde verbeteringen ongedaan gemaakt.

Het militaire bewind voert nieuwe belastingen in en laat dwangarbeid en herendiensten verrichten. Het dagblad *Kompas* schreef op 23 februari van dit jaar, dat in het gebied Lahat in de dessa Sindang onder de meest verschillende namen belastingen worden geïnd als „straatbelasting”, „schoolbelasting”, „districtsbelasting”, maar dat niemand kan zeggen waar de opbrengsten blijven. Op 27 januari had *Sinar Harapan* hetzelfde vastgesteld voor het district Cheribon.

In de dessa's werken de boeren het gehele jaar hard, maar het overgrote deel van de oogst moet worden afgedragen aan de woekeraar of de landheer, die zeventig procent van de grond in handen heeft.

De feodale uitbuiting komt het meest tot uiting in het verpachten van de grond door de landheer tegen pacht in natura. Op West-Java moeten de boeren bijvoorbeeld aan de landheren de helft van de oogst afstaan (maronsysteem); in andere delen een derde (mertila) of twee-vijfde (merlima).

De kleine boeren met een stukje eigen land worden slachtoffer van het zogenaamde idjon-systeem. Ten tijde van de nieuwe aanplant hebben zij geen geld om jonge rijstplantjes (bibit) te kopen en vallen in handen van een woekeraar, die bijvoorbeeld een kwintaal (50 kg) rijst verstrekt tegen de *op dat moment* geldende prijs. Omdat de rijst in die tijd zeer schaars is, is die prijs hoog. De woekeraar eist echter de *waarde* in rijst plus een aanzienlijke rente terug vlak na de nieuwe oogst — maar omdat dan de rijstprijzen lager zijn, moet de boer vele kwintaals rijst afstaan en heeft zelf met zijn gezin na korte tijd niet genoeg meer te eten.

Miljoenen en miljoenen boeren eten het grootste deel van het jaar geen korrel rijst en moeten volstaan met cassave, ubi (een

soort zoete aardappel) of een minderwaardig soort mais en wortelen. Er wordt dan ook regelmatig melding gemaakt van hongergebieden, waar hongeroedeem heerst.

Het is moeilijk zich een voorstelling te maken van de omstandigheden, waaronder in de dessa's wordt geleefd. Er is nauwelijks medische verzorging. Er zijn in geheel Indonesië slechts 4000 artsen, dat wil zeggen 1 op de 30.000 personen. Natuurlijk zijn de meeste artsen in de steden en grotere plaatsen gevestigd, waardoor in uitgestrekte plattelandsgebieden geen medisch personeel aanwezig is.

Een klein beeld van de situatie krijgt men wellicht ook bij de wetenschap, dat slechts vier miljoen Indonesiërs de beschikking hebben over electriciteit. Dit betekent, dat bijvoorbeeld radio's maar nauwelijks tot de dessa doordringen en dat er op een bevolking van 109 miljoen dan ook maar 1,5 miljoen geregistreerde radiotoestellen zijn.

Miljoenen boeren verlaten het platteland voor de stad, waar zij echter slechts het leger werklozen — dat op zestien miljoen wordt geschat! — versterken.

Het verzet groeit

Ondanks de wrede onderdrukingsmaatregelen groeit het verzet tegen de huidige situatie en wordt er in de Indonesische pers en in uitspraken van de generaals melding gemaakt van acties in Noord-Borneo, Sumatra, Oost- en Midden-Java, die veelal een gewapend karakter hebben.

Deze acties vinden vooral plaats in die plattelandsgebieden, waar de Indonesische Communistische Partij (PKI) traditioneel veel aanhang heeft en het is duidelijk, dat de boeren er een belangrijk aandeel in hebben.

Het blijkt, dat de acties zich niet alleen richten tegen eenheden en munitie-opslagplaatsen van het generaalsbewind, maar evenzeer tegen de dessatyranen — de landheer, woekeraar en de bij hen in dienst staande zogenoemde „civiele politie” (hansip). Het blad *Kompas* meldde, dat op Oost-Java sinds het begin van dit jaar honderd landheren en hun handlangers door gewapende boerengroepen zijn terechtgesteld.

In de rechtse Indonesische pers begint men zich — na een aanvankelijke poging tot doodzwijgen — rekenschap te geven van de activiteiten van de PKI en de andere nationale en democratische krachten tegen de militaire dictatuur.

Op 14 mei schreef het blad *Ampera*: „De PKI heeft weer kracht” en op dezelfde dag stelde het legerblad *Berita Yoeda* vast: „De PKI concentreert zich vooral in de gebieden met dessa's”.

Het persbureau *Antara* berichtte op 6 juni: „De illegale communisten en hun sympathisanten in Oost- en Midden-Java hebben bij hun activiteiten tegen de huidige regering de tactiek overgenomen, die door de Vietcong in Vietnam wordt toegepast”. Volgens het persbureau wordt daarbij gebruik gemaakt van een systeem van tunnels, die als schuilplaats en als bases dienen. „De tunnels kunnen moeilijk worden opgespoord en

het systeem werd door Indonesiërs nog nooit tevoren tijdens een opstand of tijdens de onafhankelijkheidsstrijd toegepast", aldus dit persbureau.

Rosihan Anwar, een PSI-journalist, bekend om zijn gehetz tegen de communisten, publiceerde op 6 mei een uitgebreid artikel in het blad *Selecta* over de illegale activiteiten tegen het generaalsbewind. Hij waarschuwde deze activiteiten niet te onderschatten en somde een reeks van sabotagedaden op, die de afgelopen maanden zijn verricht.

Rosihan Anwar schreef in het artikel over een document van het politiek bureau van de PKI, gepubliceerd op Midden-Java, dat — aldus dit artikel — tot „taak stelt uit te gaan van „drie banieren“: 1. opbouw van een marxistisch-leninistische communistische partij; 2. uitvoering van een agrarische antifeodale revolutie onder leiding van de arbeidersklasse met als kern een gewapende strijd; 3. de vorming van een nationaal eenheidsfront met als basis het bondgenootschap van arbeiders en boeren”.

Uit tal van berichten kan worden afgeleid, dat de PKI en de revolutionaire krachten streven naar de vorming van basisgebieden en dat er een overplaatsing plaats heeft van kaders van de stad naar het platteland.

Men bereidt zich voor op een langdurige strijd, want het herstel van de revolutionaire krachten, die als gevolg van de terreur van Suharto-Nasution ernstige slagen hebben geleden, zal niet van vandaag op morgen kunnen geschieden. Er moeten grote moeilijkheden overwonnen worden en de revolutionaire krachten moeten zich omschakelen van een jarenlange legale activiteit naar een illegaal optreden onder de vervolgingen van een militaire dictatuur.

Het generaalsbewind beschikt over een grote legermacht (500.000 man) uitgerust met moderne wapens, maar het is niet in zijn opzet geslaagd de Indonesische revolutie door het massaal uitmoorden of in concentratiekampen opsluiten van communisten en andere nationale en democratische krachten, te vernietigen. Het leger blijkt niet compact en er zijn al gevallen van desertie op Midden- en Oost-Java gemeld.

De generaals hebben op 10 juni een nieuwe regering beëdigd, die als een „kabinet van opbouw” wordt gepresenteerd. Suharto probeert de openbare mening te misleiden met de bewering, dat dit kabinet „een politieke en economische stabiliteit” zal brengen en een „vijfjarenplan” wil uitvoeren. De samenstelling alleen al is tekenend voor het karakter. Ministers als Sumitro, die in 1957 als imperialistische handlangers deelnamen aan de opstand tegen de republiek, zijn erin opgenomen. Het militaire bewind heeft zich noch economisch, noch politiek kunnen stabiliseren en de interne spanningen nemen toe. De inflatie schrijdt voort en de prijzen stijgen.

Tegen feodalisme en imperialisme

Naarmate de tijd verstrijkt wordt steeds duidelijker, dat het

generaalsbewind drijft op de leningen, die door de imperialistische staten worden verstrekt en op de feodale verhoudingen in het binnenland.

De strijd van het Indonesische volk richt zich dan ook tegen het feodalisme en het buitenlandse imperialisme.

Het feodale uitbuitingssysteem is immers een van de voornaamste pijlers, waarop ook de macht van de buitenlandse imperialisten berust, en de vernietiging van het feodalisme richt zich daardoor direct tegen de imperialistische onderdrukking.

Het kost echter een enorm geduld en overtuigingskracht om de boeren, die reeds honderden jaren onder feodale verhoudingen in de meest primitieve omstandigheden, met religieuze gewoonten en met tradities van de adat leven, te winnen.

Bij de strijd van de boeren is een juist inzicht in de klassenindeling in de dessa en de aard van de agrarische verhoudingen een eerste vereiste. Bij het begrip boeren kan men immers niet alle boeren over één kam scheren, maar moet men bedenken, dat er verschillende groepen bestaan en dat er een klasseanalyse moet worden gemaakt. Men kan daarbij natuurlijk niet uitgaan van de politieke opvattingen of bepaalde sympathieën van een boer.

De enige maatstaf voor het bepalen van de klassestatus is de verhouding tot de produktiemiddelen en voor de boer is dat onder feodale verhoudingen natuurlijk de grond. Maar dat is niet het enige, want er zijn ook andere produktiemiddelen als de karbouw (om de ploeg te trekken), of de patjol (om het land te bewerken), of het irrigatiewerk, dat water naar de sawahvelden brengt. Door het stelsel van dijkes zijn de landheren in staat de watertoevoer te regelen en kunnen zij hoge huren bedingen.

In grote lijnen onderscheidt men vijf klassen op het platteland: landheren, rijke boeren, middelboeren, kleine boeren en landloze boeren-boerenarbeiders.

De strijd van de boeren legt de basis voor een breed nationaal eenheidsfront, dat als kern het bondgenootschap van arbeiders en boeren heeft en onder leiding van de arbeidersklasse staat, d.w.z. onder leiding van de ideologie, van de politieke wetenschap van de arbeidersklasse.

De ervaring van de Indonesische revolutie, die in de huidige fase een burgerlijk-democratische revolutie is, leert dat de boeren onvoldoende bij het eenheidsfront waren betrokken.

De wezenlijke inhoud van de strijd tegen het feodalisme is de landhervorming; waarbij de grond van de landheren wordt ont-eigend en in persoonlijk eigendom aan de boeren, die geen of onvoldoende land bezitten, wordt gegeven.

Het Suharto-Nasution-bewind heeft thans de boerenorganisatie BTI, zoals trouwens alle revolutionaire en progressieve massa-organisaties, verboden. De terreur in de dessa richt zich in de eerste plaats tegen arme en landloze boeren, die tot de meest uitgebuiten behoren.

Suharto-Nasution hebben echter het Indonesische volk niets te bieden en kunnen alleen maar — zoals tijdens het bezoek van

een Nederlandse parlementaire missie weer eens bleek — om meer buitenlandse leningen bedelen.

Noch hun verbodsbepalingen en terreur, noch de steun van de imperialisten zullen de ontplooiing van de strijd kunnen verhinderen van het Indonesische volk, dat in zijn land een eind aan imperialisme en feodalisme zal maken.

JOOP MORRIËN

In het drijfzand van de nederlaag

De militaire positie van de Amerikaanse agressielegers
in Vietnam

Sinds het einde van januari 1968 hebben de Zuidvietnamese bevrijdingsstrijdkrachten een reeks grote offensieven ten uitvoer gebracht, waardoor aan de Amerikaanse agressielegers en de marionettenlegers grote verliezen zijn toegebracht. Deze strijd wordt ook in de steden gevoerd, zelfs in het bolwerk Saigon, waar de marionettenregering en het Amerikaanse hoofdkwartier zetelen. In het Noordvietnamese blad „Quan Doi Nhan Dan” (Volksleger) is een artikel van de militaire commentator Chien Binh verschenen, waarin een analyse wordt gegeven van de betekenis van deze offensieven. Chien Binh behandelt hierin de periode van januari tot midden juni; de val van Khe Sanh, waaruit de Amerikanen op 9 juli hun troepen moesten terugtrekken, wordt dus niet genoemd. Deze Amerikaanse nederlaag bevestigt echter de conclusies, die de Vietnamese militaire deskundige trekt uit de gebeurtenissen sinds het begin van dit jaar.

I.

De Amerikaanse kracht vermindert duidelijk merkbaar

1. Ondanks alle voorzorgen en voorbereidingen zijn de Amerikanen niet in staat de aanvallen van het volk en zijn bevrijdingsstrijdkrachten tegen te houden.

Na de omvangrijke aanvallen en opstanden in de vroege lente van dit jaar zijn de steden van Zuid-Vietnam in feite geworden tot een nieuw slagveld, waar aanhoudende en felle acties worden ondernomen. Deze verstoren en bedreigen alle militaire en politieke plannen van de Amerikaanse agressors en hun klik van verraderlijke lakeien.

De Amerikanen en hun marionetten hebben met alle middelen geprobeerd de oorlog buiten de steden te houden, buiten Saigon in het bijzonder. Wanhopig hebben zij militaire operaties op touw gezet in de gebieden rondom de steden, opnieuw speciaal rondom Saigon en in het gebied Tri-Thien-Hue*). Zij trokken hun troepen terug uit andere plaatsen en richtten versterkingen op rondom de steden, vooral Saigon. Zij trachtten „de veiligheid in de steden te herstellen” door allerlei terreurmaatregelen: de avondklok werd ingesteld, de noodtoestand afgekondigd, er werd een mensenjacht op grote schaal geopend, met arrestaties en wilde massamoord.

Doch al hun inspanningen bleken tevergeefs. Ofschoon de

*) De provincies Quang Tri, Thua Thien en de stad Hue.

Amerikanen zeiden nieuwe aanvallen te verwachten, waren ze niet in staat om hernieuwde offensieven — thans op nog grotere schaal dan de eerste keer — tegen Saigon en de voorstad Cholon tegen te houden. Hun nieuwe strategische plan, dat er op gebaseerd was de verdediging van de steden — speciaal van Saigon — te versterken, is roemloos ten onder gegaan; hun slagorde, die toch al danig was verstoord, is nog verder in ontbinding geraakt.

Dat is het meest naar voren springende kenmerk van de oorlogssituatie van de laatste drie maanden. Het is ook het duidelijkste bewijs van de tanende Amerikaanse macht.

2. De Amerikanen hebben gebrek aan bezettingsstrijdkrachten en aan mobiele troepen.

De Amerikanen en hun lakeien, die in de steden zware slagen moesten incasseren, waren gedwongen om talrijke belangrijke posities op te geven. Zij hebben uitgestrekte plattelandsgebieden ontruimd en hun troepen op de steden teruggetrokken. Zij hebben onvoldoende manschappen om de talrijke belangrijke stellingen bezet te houden of opnieuw te bezetten.

De Amerikaanse mobiele strijdkrachten, die reeds in aantal ontoereikend waren, worden lukraak heen en weer geschoven; zij worden uit sleutelposities teruggetrokken om ergens anders dringend nodige hulp te verlenen. Willekeurige legeronderdelen worden op een vreemde wijze samengevoegd. Mobiele „elite”-eenheden als de divisie „America” en de „Big Red One” worden vastgehouden op één punt en zijn niet meer in staat zich te verplaatsen, zoals vereist is. Heel duidelijk is het lot van de „Lucht Cavalerie”-divisie: de keurtroepen, die in heli-copters en als parachutisten worden aangevoerd. Deze divisie is in kleine eenheden verdeeld en moet zich van de ene plaats naar de andere haasten; ze gaat van het Centrale Plateau naar Weg nr. 9 en van het kustgebied naar Trung Bo om daar reddingsoperaties uit te voeren, die geen succes hebben en met zware verliezen gepaard gaan. Het feit, dat de Amerikaanse eenheden in moten worden gehakt, is ook een aspect van de huidige ernstige daling van de Amerikaanse macht.

Ofschoon de Amerikaanse troepensterkte nog aanzienlijk is, is hun strijdgeest aanmerkelijk gedaald. De ruim vijfhonderdduizend Amerikaanse soldaten staan voor een angstwekkend dilemma: de noodzaak om zich te concentreren en de noodzaak om zich te verspreiden. Dit „gigantische” leger blijkt steeds machtelozer zijn functie als steunpilaar van de „bepaalde” neokolonialistische agressie-oorlog uit te oefenen. Het is er niet in geslaagd „de ruggengraat van de Vietcong te breken”: integendeel, het probeert zonder veel succes de slagen van zijn tegenstander af te weren. Niet alleen is het er niet in geslaagd een „schild” te vormen voor het marionettenleger, het is zelfs niet in staat zichzelf te beschermen.

De Amerikaanse expeditielegers vechten niet voor het behalen van de „volledige overwinning”, zoals zij eens pochten, maar alleen in de hoop „de oorlog niet te verliezen”.

3. Ondanks alle inspanningen zijn de Amerikanen meer en meer in het defensief geraakt.

Na hun beschamende mislukkingen tijdens het droge seizoen van 1966—1967, moesten de Amerikanen hun strategie van tegenoffensieven opgeven. In een staat van passiviteit vastgepend, moesten zij dringende maatregelen nemen om de verdediging van de steden, van militaire bases en van communicatieknooppunten te versterken en om voldoende strijdkrachten bijeen te brengen voor het front van de Tri-Thien-Weg nr. 9. Het offensief in het begin van dit jaar, dat door het volk en de gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam werd ontke- tend, heeft de Amerikanen en hun lakeien getroffen als een bliksemstraal uit heldere hemel. Het heeft hun hele strategie in duigen doen vallen en hen een stap verder in het defensief gebracht. Sindsdien zijn de steden, ook Saigon, „hete” fronten geworden. De Amerikaanse bases, grote en kleine, staan bloot aan herhaalde aanvallen. Amerikaanse verbindingen, te land en te water, zijn afgesneden. De verdedigingslijnen van de Ame- rikanen en van de marionettenlegers wankelen onder vrese- lijke slagen. Zelfs toen zij de kracht van het totale leger van 1.200.000 man tot het uiterste inspanden, konden de Ameri- kanen de gelijktijdige aanvallen van het volk en van de bevrij- dingskrachten niet tegenhouden. Toen zij in het noorden van de provincie Quang Tri mobiele reserves in de strijd wierpen om de bevrijdingsstrijdkrachten af te slaan, leden zij zware nederlagen in Saigon en de voorstad Cholon. En toen zij zich op de steden terugtrokken om hun verdediging daar te verster- ken, werden de aanvallen aan de randen van de steden en in de plattelandsgebieden versterkt. Nadat zij hun troepen uit de bergen en de jungles hadden teruggetrokken naar de vlakten, werden zij herhaaldelijk aangevallen op het Centrale Plateau, in Khe Sanh en andere plaatsen.

In de hoop uit het moeras te geraken, hebben de Amerikanen troepen voor mobiele verdediging bij elkaar geschraapt. Maar hun slagorde is volslagen in de war geraakt, hun kracht neemt af en zo leed ook hun mobiele verdediging een fiasco. Dit blijkt uit de mislukking van hun operaties rondom Saigon, langs Weg nr. 9 en rondom Khe Sanh, evenals in de A So-vallei en op andere plaatsen.

Hoe dieper de Amerikanen wegzakken in het moeras van hun strategische defensie, des te meer gaten vallen er in hun slag- orde en des te meer gebreken komen er tot uiting in de plaat- sing en in het gebruik van hun troepen. Dit verklaart hoe het komt dat de Amerikanen, terwijl zij aanvallen van het volk en het bevrijdingsleger verwachtten, toch slapend werden aan- getroffen en niet in staat bleven de aanvallen af te weren. Dit is het onvermijdelijke gevolg van de tanende kracht en het da- lende strijdpotentieel van de Amerikanen en hun lakeien.

4. Het moreel van de Amerikaanse troepen daalt tot een nieuw dieptepunt.

echter is het onvermijdelijke produkt van de herhaalde mislukkingen in hun onrechtvaardige agressie-oorlog. De Amerikaanse soldaten hebben al lang genoeg van de oorlog en er zijn vele gevallen van rebellie gemeld. Bijna 300 Amerikaanse soldaten hebben asiel gezocht in andere landen, omdat zij de Amerikaanse agressie-oorlog haten. De officieren, die aanvankelijk veel bravour aan de dag legden, hebben een grote mentale verandering doorgemaakt. Zelfs hooggeplaatste officieren tonen verbijstering en twijfel. Velen van hen draten meer over hoe ze zich kunnen verdedigen en hun huid kunnen redden dan hoe ze aanvallen moeten ontketenen (*Sunday Star*, 3 maart 1968); in het algemeen verkeren de officieren en manschappen rondom Saigon in een staat van verwarring (*Reuter*, 5 april). De diepste oorzaak van dit krakende moreel wordt gevormd door de toenemende Amerikaanse verliezen, die iedere week bloediger zijn dan de vorige. De stijging van de verliezen is in het bijzonder groot onder de officieren, als gevolg van de herhaalde krachtige aanvallen van de bevrijdingslegers op de Amerikaanse bases en commandoposten en het veelvuldig voorkomen van grote veldslagen.

Aan de andere kant zijn de manschappen en officieren verbijsterd en verliezen ze de moed als ze zien, dat hun opperbevelhebber Westmoreland naar huis wordt gestuurd en hun president aankondigt geen herkiesing te willen, terwijl de oorlog voortwoedt (*Reuter*, 4 april). Andere redenen zijn de duidelijke mislukking van de agressie-oorlog en de steeds krachtiger protesten, die door het Amerikaanse volk tot uiting worden gebracht. De groeiende kloof binnen de Amerikaanse heersende kringen is ook een factor, die voor de bovengenoemde situatie van belang is.

Deze nieuwe toestand van het moreel van de Amerikaanse officieren weerspiegelt de zware mislukking van de agressie-oorlog — een mislukking, die zelfs Johnson moet erkennen, ondanks zijn neiging tot bluffen en het verhullen van de waarheid.

5. Hoe meer de Amerikanen proberen de marionetten te ondersteunen, des te meer storten dezen ineen.

De Amerikanen doen alle moeite het marionettenleger overeind te houden en het naar het front te sturen, in de hoop, dat het meer en meer in staat zal zijn de belangrijkste taken op het slagveld te verrichten en te dienen als schild voor de Amerikaanse infanteristen. Maar hoe meer zij dit proberen, des te sneller storten de marionetten in elkaar. Het algemene offensief en de opstanden in het begin van dit jaar hebben een flink stuk van de marionettenlegers afgeslagen. Door de gelijktijdige aanvallen werden deze legers zware verliezen toegebracht: een parachutistencompagnie van de marionettenlegers werd vernietigd in Khe Sanh en langs Weg nr. 9; infanterieregimenten van de marionettenlegers werden zwaar verslagen bij Lang Vay en Kham Duc, ten zuidwesten van Da Nang; wrede elementen

van de marionettenpolitie werden gestraft in Saigon, Quang Tri, enz. De marionetten hebben zulk een onmacht aan de dag gelegd, dat al bij het begin van de aanvallen van het bevrijdingsleger de Amerikaanse strijdkrachten zelfs in het centrum van Saigon te hulp geroepen moesten worden.

Met het oog op deze toestand dringen de Amerikanen er bij hun lakeien op aan hun militaire inspanningen krachtiger op te voeren en een algemene mobilisatie af te kondigen, maar dit leidt slechts tot nieuwe moeilijkheden. De bevrijding van nieuwe plattelandsgebieden heeft de bron, waaruit de marionetten reserves putten, verder drooggelegd. En zo zijn ze gedwongen om zelfs mannen van middelbare leeftijd en stedelijke ambtenaren in het leger te dwingen, waardoor de samenhang ervan steeds slechter wordt.

Het marionettenbewind bevindt zich in de donkerste periode die het ooit heeft doorgemaakt. Zijn leden zijn onderling verdeeld, iedere clan doet zijn uiterste best om zijn rivalen omver te werpen en weg te zuiveren. Dit leidt tot eindeloze crises en een ernstige daling van het gezag van dat bewind. De ineensstorting en desintegratie van het marionettenregiem gaan steeds verder.

De aanvallen en opstanden die het volk en de bevrijdingsstrijdkrachten hebben ontketend, hebben dit proces versneld. De Amerikaanse neokolonialistische operatie in Zuid-Vietnam stort ineen, het regiem van hun handlangers schudt onder de slagen en zal zonder twijfel volledig worden weggevaagd. Dit is het meest doorslaggevende bewijs van de volledige mislukking van de Amerikaanse neokoloniale „beperkte” agressieoorlog in Zuid-Vietnam op elk gebied: militair, politiek en diplomatiek.

II.

Snelle groei van de krachten der bevrijding

1. Het tempo van de aanvallen van het volk en de bevrijdingsstrijdkrachten neemt belangrijk toe.

Het volk en de revolutionaire gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam hebben vanaf het begin van dit jaar, in een periode van meer dan honderd dagen, vier golven van gelijktijdige aanvallen op de door de Amerikanen en hun satellieten bezette steden en bases ontketend (30 en 31 januari, 17 en 18 februari, 3 en 4 april, 4 en 5 mei). Dit waren grootscheepse operaties. Zij hadden plaats op alle slagvelden en waren nauw gecoördineerd. Overal werd het initiatief veroverd en werden grote overwinningen geboekt.

Als men het tempo van de gelijktijdige aanvallen en de schitterende resultaten beziet, dan kan een ieder zich realiseren, dat het volk en de gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam de overhand over hun vijand hebben behaald en dat hun kracht aanzienlijk is gegroeid. Het tempo van de aanvallen bewijst, dat hun strategische initiatief versterkt is en dat hun

bekwaamheid tot het uitvoeren van langdurige acties groter is geworden. Het volk en de revolutionaire strijdkrachten van Zuid-Vietnam, die op nieuwe slagvelden strijden, met hernieuwde krachten en een nieuwe tactiek, die krachtige initiatieven ontplooiën en nieuwe mogelijkheden benutten, marcheren energiek en vastberaden voorwaarts naar de volledige overwinning.

2. In de steden wordt aan de revolutionaire oorlog nieuwe stootkracht gegeven; zij gaat gepaard met grote vernietigingslagen in het kamp van de vijand, zelfs in Saigon.

De gewapende strijdkrachten, die vastberaden het initiatief hebben genomen en offensief optreden, hebben het dichte netwerk van de Amerikaanse verdediging doorbroken en krachtige aanvallen op de steden ingezet: het duidelijkste voorbeeld hiervan is de doorbraak bij Gia Dinh, de noordwestelijke voorstad van Saigon en de herhaalde aanvallen in het centrum. Het mei-offensief en de opstanden, die door het volk en de gewapende bevrijdingsstrijdkrachten in Saigon-Gia Dinh werden ondernomen, toonden dat er verdere vooruitgang is bereikt in het gebruik van de troepen, in de bekwaamheid om de strijd lange tijd voort te zetten en in de strijdmethoden. De revolutionaire gewapende strijdkrachten hebben gehele Amerikaanse en marionettencompagnieën en -bataljons weggevaagd; zij hebben een groot aantal vliegtuigen neergeschoten en vele vijandelijke tanks en pantserwagens in de straten in brand geschoten. Dit gebeurde in het centrum van Saigon en in vele andere steden.

Door de algemene offensieven in het voorjaar is een nieuw front in de steden geopend. De daarop volgende gelijktijdige aanvallen hebben deze steden, die de Amerikanen en hun lakeien als hun bolwerken zagen, gemaakt tot voor hen gevaarlijke slagvelden, waar ze zware verliezen leden en grote politieke, militaire en morele moeilijkheden ondervonden. Niet alleen is de revolutionaire oorlog uitgebreid in de bergen en in de plattelandsgebieden, hij wordt nu ook in de steden gevoerd. Dit betekent een grote verandering in de krachtsverhoudingen en geeft een duidelijk bewijs van het verval van de Amerikanen en hun satellieten en toont aan, dat de kracht van het volk en de gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam groeit.

3. De wil om te strijden en te overwinnen is groter dan ooit.

De gebeurtenissen op de slagvelden in Zuid-Vietnam sinds het algemene offensief in het begin van dit jaar en de opstanden tonen, dat het volk en de gewapende strijdkrachten bezielde worden door een groot revolutionair heldendom, vastbesloten zijn om te strijden en te overwinnen en voorwaarts zullen blijven gaan naar de zegepraal. Dit berust en ontwikkelt zich op de grondslag van een sterk patriottisme en een diepe haat tegen de Amerikaanse agressors en hun verradersklik van lakeien. Aangemoedigd door hun successen in deze roemrijke

periode van de nationale geschiedenis en met een schitterende toekomst voor ogen, verdubbelen zij hun inspanningen en behalen zij steeds grotere overwinningen. Toen het verzet tegen de Amerikaanse agressie begon, waren het volk en de gewapende strijdkrachten in Zuid-Vietnam reeds vastbesloten te strijden en te overwinnen. Ondanks de moeilijkheden waren zij vast overtuigd van de overwinning. Thans, na drie jaar van succesrijke gevechten tegen meer dan 1.200.000 man van de Amerikaanse, satelliet- en marionettenlegers, behalen het volk en de gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam nieuwe successen. Ze zijn vastberadener en hebben meer vertrouwen in de overwinning dan ooit te voren.

4. Gevarieerde en doeltreffende strijdmethoden.

Nog nooit hebben de miljoenenmassa's van het revolutionaire volk en de strijders in Zuid-Vietnam op zo'n bekwame manier de strijdmethoden van de volksoorlog toegepast als thans het geval is. Deze methoden worden op een weergalozige wijze be-

In de straten van Saigon: „Wat doen we hier eigenlijk? We zijn weggestuurd om een jungle-oorlog te voeren!”

nut. De vijand wordt in de stedelijke centra zowel als in de buitenwijken van de steden aangevallen, en op het platteland. Op een gecoördineerde wijze worden zowel de eerste als de tweede verdedigingslinies van de vijand aangevallen, hij wordt getroffen aan het front en in het achterland. Daarbij worden grote, middelgrote en kleine operaties gecombineerd. Verscheidene onderdelen van het bevrijdingsleger treden gelijktijdig op, maar ook wordt afzonderlijk optreden aangemoedigd. Er worden harde slagen aan de vijand toegebracht, terwijl terzelfder tijd agitatiewerk wordt verricht, waardoor de vijandelijke rijen in ontbinding geraken. De vitale krachten van de vijand worden vernietigd, evenals zijn uitrustingen en voorraden. Er worden aanvallen gedaan op de mobiele eenheden van de vijand en op zijn verbindingswegen te land en te water, waarbij de vijand op ieder slagveld en op iedere plaats verliezen worden toegebracht. De aanvallen zijn gericht op de Amerikaanse zowel als op de marionettenlegers, terwijl terzelfder tijd het marionettenbestuur op ieder niveau omver wordt geworpen, zodat grote delen daarvan ineen storten en er een eendeloze verwarring ontstaat.

Deze strijdmethoden hebben aan de offensieven en de opstanden een grote, bindende kracht en een grote gevechtswaarde gegeven. Zij hebben de sterke punten van het volk en van de gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam volledig ontwikkeld, terwijl de zwakke punten en moeilijkheden van de vijand er door werden vergroot. Zijn vuurkracht, wapens en techniek werden in hun doeltreffendheid tot het uiterste beperkt, zodat het onmogelijk was weerstand te bieden aan de slagen van het heldhaftige volk en het bevrijdingsleger.

5. In de strijd worden het volk en het bevrijdingsleger sterker en hun rijen breiden zich uit.

De Zuidvietnamese revolutie is in een nieuw stadium van opgang getreden, haar krachten ontwikkelen zich meer en meer en groeien sprongsgewijs.

Grote plattelandsgebieden zijn bevrijd, waardoor het achterland, het strijdtoneel en de bronnen voor strategische reserves van de bevrijdingsstrijdkrachten zich onophoudelijk uitbreiden. De revolutionaire bases in de steden zijn door de offensieven en de opstanden versterkt en ontwikkeld, waardoor het de politieke krachten van de bevrijding mogelijk wordt de vijand in zijn bolwerken te overmeesteren. Het program van het Zuidvietnamese Nationale Bevrijdingsfront heeft een positieve invloed, die zich steeds meer doet gevoelen. Door dit program worden vele krachten en mensen uit verschillende kringen aangesloten in het verenigde front van het gehele volk tegen de Amerikaanse agressie en voor nationale redding. De veertien miljoen Zuidvietnamezen stellen een toenemend vertrouwen in de gezonde lijn van het Nationale Bevrijdingsfront. Door het ontstaan van de Alliantie van nationale, democratische en vredekrachten is het verenigde front van het gehele volk tegen de

Amerikaanse agressie en voor nationale redding nog breder geworden, in het bijzonder in de steden.

Vele officieren en grote aantallen soldaten van het marionettenleger zien duidelijk de ware aard van de verraderskliek van Saigon; zij ontwaken tot nationaal gevoel en scharen zich in steeds groter aantal aan de kant van het volk om deel te nemen aan het verzet tegen de Amerikaanse agressie en voor nationale redding. Ongetwijfeld zullen naarmate de revolutie in Zuid-Vietnam verdere overwinningen behaalt nieuwe krachten zich bij haar aansluiten en zullen haar vooruitzichten steeds beter worden.

Op militair gebied worden de Zuidvietnamese strijdkrachten opgebouwd en versterkt naarmate zij de strijd voeren; alle drie onderdelen van de gewapende strijdkrachten ontwikkelen zich snel en versterken voortdurend hun gevechtskracht.

Als men de algemene offensieven en de opstanden volgt, is het duidelijk, dat het volk en de gewapende strijdkrachten van Zuid-Vietnam sprongsgewijs hun kracht en potentieel uitbreiden, op militair zowel als op politiek gebied. Niet alleen hebben de offensieven en opstanden nieuwe krachten aan de Zuidvietnamese revolutie gegeven, zij hebben ook nieuwe gunstige omstandigheden, nieuwe mogelijkheden, nieuwe bronnen geschapen voor een onophoudelijke versterking en uitbreiding van de revolutionaire krachten. Juist daarom groeien in het proces van de strijd de krachten van het volk van Zuid-Vietnam en van zijn gewapende strijdkrachten in evenredigheid met de felheid van hun aanvallen en de omvang van hun successen.

CHIEN BINH

Bredero – Poëet en Amsterdammer 350 jaar na zijn dood

I

Gerbrand Adriaensz. Bredero, geboren in 1585, d.w.z. tijdens de strijdbaarste periode van onze nationale Opstand tegen Spanje, is Amsterdammer geweest in hart en nieren, en door zich beelder en spreker te maken van het Amsterdamse leven een 17de-eeuwse Hollander in geest, toon en kwaliteiten . . . een dichter die als weinigen de naam volksdichter verdient.

De stad Amsterdam behoorde niet tot de eerste Nederlandse steden die de zijde van de Opstand kozen. De „alteratie” — verandering van de oude, katholieke, half spaansgezinde regering in een revolutiegezinde, Calvinistische — dateert van

Gerbrand Adriaensz. Bredero, Amsterdammer
is geboren in t Jaer 1585, den 16.^{en} Maert,
gestorven den 23.^{en} Aug.^{us} des Jaers 1618, opduer
zyns ghewoonts, tussen den 9. en 10. uren s Veermiddaghs.

1578, dus van maar zeven jaar voor Bredero's geboorte. Bovendien behield deze koopstad, die eerlang economisch geweldig versterkt zou worden door de immigratie van bedreigde Calvinistische kooplui uit Antwerpen, in de groeiende republiek der Nederlanden altijd een eigenzinnige uitzonderingspositie — een verschijnsel, waarvan in Bredero's werk ongetwijfeld de zelfbewuste echo naklinkt.

De vader van Gerbrand Adriaensz. had een welvarend schoenmakersbedrijf waar „Het wapen van Bredero” uithing, dit als eerbewijs aan „grote Geus” Hendrik van Bredero, in het eerste jaar van de Opstand gesneuveld. De familie werd alras naar dit uithangbord genoemd en bleef de naam voeren, ook waar Gerbrands vader later van bezigheid veranderde en belastingpachter werd. Onder dit laatste moet men zich zeker niet de woekerregent uit de 18de eeuw voorstellen: wij bevinden ons in het begin van onze nationale vrijwording, de levensvormen zijn er nog betrekkelijk eenvoudig, de derde stand (de kleine burgerij) staat met één been in het plebejdom van boeren, schippers, vissers- en weversvolk, en die stand is bovenal actief en strijdbaar. Vader Bredero behoorde net als de vader van Rembrandt, de Leidse molenbezitter, tot de nijvere klasse die de eigenlijke „volkskracht” leverde in de oorlog tegen Spanje.

Zo woonden de Bredero's ook in het oude hart van Amsterdam, de omgeving van Nes en Vleeshallen die Bredero in zijn toneelwerk zo kostelijk heeft beschreven. Zij behoorden tot de goed-gereformeerden, wat niet wegnam dat er een zekere liberale toon in huis heerste; vader Bredero had daarbij gevoel voor het schone, want hij liet een kleine kunstcollectie na. Gerbrand zelf kreeg goed onderwijs, hij leerde talen, Frans en Engels, ging naar de schermschool, en werd mettertijd vendrig van de schutterij waarvan zijn vader al kapitein geweest was. En dan moet men bij dat woord „schutterij” niet glimlachen: de burgerwacht van de 16de en 17de eeuw was het verdedigingsgarizoen tegen de aanslagen van de vijand!

Zo staat Bredero al door afkomst en uitwendige activiteit in het volle leven van zijn stad; door zijn tweeledig beroep kwam hij in aanraking met de bohème, de kunst- en de letterwereld. Want terwijl hij officieel het ambacht koos van schilder — hij ging daartoe in opleiding bij François Badens, ook al verbonden met de schutterij en schilder van schuttersstukken —, begon hij terzelfdertijd te dichten. Van Bredero's schilderwerk is niets over; het zal niet uitgebreid geweest zijn en evenmin meer dan middelmatig; de schilder werd eerlang door de schrijver ver overtroffen, en juist als schrijver legde hij contacten met de grootsten: Samuel Coster, grondlegger van de schouwburg, P. C. Hooft, later ook Hugo de Groot, die in de 17de eeuw veel meer dan thans vanwege zijn bespiegelende gedichten en Latijnse tragedies als letterkundige gevierd werd.

Bredero's verhouding tot de literatuur van zijn tijd is in menig opzicht populairder en traditioneler dan die van de juist genoemden. Daar is zijn verbinding met de rederijkerij — bijna een overblijfsel uit de middeleeuwse literatuurbeoefening te

noemen. Opgekomen na 1400, hebben de nieuwe burgers in stad en vlek op wereldlijke en godsdienstige hoogtijdagen, op kermis en jaarmarkt, vaak onder bescherming van landsvorsten of edellieden, door dichtconcouren en toneelvoorstellingen de gelegenheid gegrepen hun schrijftalenten te ontplooien, zich te doen gelden als organisatoren en regisseurs, als musici en voordragers, en voor een deel de grieven en de denkbeelden van hun opkomende stand te luchten. Er was, kortom, aan deze rederijkerij een element dat wij vandaag sociaalkritisch zouden noemen. Verenigd in „kamers van welsprekendheid”, elk met zijn eigen blazoen, vormden zij de populaire kant van de letteren en speelden zij een aanmerkelijke rol in het cultuurleven van de gewone man.

In Amsterdam was een dergelijke kamer van rederijkerij, d'Egelantier geheten, waar Bredero in de oudvaderlandse traditie werd opgevoed. Hier kon hij dichtergaven ontplooien en het meest typerende facet van zijn talent ontwikkelen: de toneelschrijfkunst. Tegelijkertijd kon in een bloeiende, naar alle zijden openstaande, centrale stad als het 17de-eeuwse Amsterdam de invloed van het letterkundig modernisme niet uitblijven. Dat is de renaissance, die — al vroeger in het zuiden van ons werelddeel begonnen — in elk land typisch nationale trekken aanneemt en zich met het aldaar reeds gevormde culturele bewustzijn versmelt. Deze renaissance had haar fraaie, voorname, idyllische kant, zoals bij de dichters jonker Jan van der Noot en de patriciërszoon P. C. Hooft. Maar de renaissance ontwikkelde in moderne geesten niet slechts een esthetisch-gevoelige zijde; zij versterkte het hele individuele merk van de kunstenaarspersoonlijkheid, in overeenstemming met het min of meer gewelddadig einde van de feodaliteit en de heerschappij van de derde stand, in welks toppen zich al een nieuwe, burgerlijke regentenklasse ging vormen.

Onmiskkenbaar heeft Bredero, mede aangeraakt door de moderne geest, in dit proces een goed stuk laatmiddeleeuwse volksgeest weten te bewaren; maar hij geeft die weer met de ogen en het bewustzijn van een man uit de nieuwe tijd, een Protestant, een republikein, een burger die al vrijwel zeker is van de overwinning van zijn volk en zijn klasse. Immers, in 1609 hadden de Nederlanders de Spanjaarden zoveel klopp gegeven en hun onafhankelijkheidsstrijd zover weten te drijven dat de vijand zich had moeten laten bewegen tot een vredesperiode, het „12-jarig bestand” dat de jonge natie niet alleen gelegenheid gaf eens diep adem te halen, maar ook haar zaken enorm uit te breiden. Dit bestand valt samen met de opkomst van Bredero als schrijver: het maakte hem tot de renaissance-dichter bij uitstek, die niet alleen de Griekse en Romeinse fabelleer onder de knie heeft en pronkt met een stuk uitwendige kennis omtrent de oudheid, maar die vooral *het Nederlandse principe* door zijn verbondenheid met de grote volkslagen ongegeëvenaard weergeeft. Niet ouder geworden dan 33 jaar, heeft hij binnen het bestek van zijn rijpheid — de laatste zeven, acht jaar van zijn leven — dit Nederlandse principe stoer en uitbundig door de uitheemse lappendeken heen ontwikkeld, zodat

men elke buitenlandse beïnvloeding en Europese mode bij hem vergeet, en slechts kan treuren omdat deze man zo'n kort leven beschoren was; hij zou de Frans Hals van onze literatuur zijn geworden.

II

Bredero was een groot, innig en geïnspireerd dichter. Aan de rederijkerij herinnert zijn eerste werk, versjes bij zinnebeeldige gravures, „emblemen van de liefde”; evenzo de indeling van zijn, nog mede door hem geredigeerde, verzamelde gedichten: *Boertigh, Amoreus, en Aendachtigh Lied-Boeck* (1619); van beide werken zijn in onze dagen facsimile-uitgaven verschenen *). De indeling in koddige, minne- en vrome poëzie is kunstmatig; Bredero heeft tegelijkertijd in alle genres en daarnaast nog in de toneelpoëzie gewerkt. Minnedichten hebben het levenspad van de wel steeds verliefde, maar nooit getrouwde dichter vergezeld; vrome poëzie heeft hij tot het eind van zijn leven geschreven, ze betekende dus geen volslagen „inkeer” na het uitleven van meer vitale en aardse aandriften; en het boertige zat in zijn Amsterdams-volkse wezen; wij danken er zijn „Kluchtig boerengezelschap”, en de vele kostelijke samspraken tussen vrijers en vrijsters, oude mannetjes en jonge meisjes, en andere types aan. Bredero's liefdesgedichten vormen de poëtische kroniek van zijn bewogen en veelal ongestild liefdeleven. Juffer Maria Tesselschade, in wier huis hij kwam, ontvangen door haar vader, de geestige puntdichter Roemer Visscher, was niet voor hem weggelegd, zo min als de „bruinogige koninginne” die ook wel Margriete genoemd werd, zo min als Magdalena Stockmans die nog kort voor Bredero's dood met een mededinger van de dichter trouwde. Eenvoudig, diep en innig zijn de klanken van Bredero's minnepoëzie:

*'s Nachts rusten meest de dieren,
Ook mensen, goed en kwaad,
En mijn lief goedertieren
Is in een stille staat:
Maar ik moet eenzaam zwieren
En kruisen hier de straat.*

*Ik zie het zwierig drijven,
Ik zie de klare maan,
Ik zie dat ik moet blijven
Alleen mistroostig staan;
Ach lief, wilt mij gerijven
Met troostelijk vermaan!*

.....

*) *Thronus Cupidinis*; w.o. gedichten van Bredero; uitg. Universiteitsbibl. Amsterdam (1968) — *Lied-Boeck*, zowel in een dure als populaire uitg. (N. Israël — Het Parool, Amsterdam, 1968).

*Och, slaapt gij, mijn behagen,
Terwijl ik doe mijn klacht?
Wat baat mij dan mijn klagen
Nu gij de doven slacht? *)
Ik zal 't geduldig dragen,
Ik wens u goede nacht.*

Bredero mist de perfecte en met de jaren zeldzaam opgevoerde woordkunst van een Hooft en een Vondel, laat staan de vernuftigheden en woordspelen van een Huygens. Maar hij is de natuurlijkste, de meest spontane, de meest directe dichter uit het eerste kwart van de 17de eeuw. Zijn toon blijft die van het volkslied behouden, al is het geestesmerk dat van een uitgesproken individualiteit. Misschien is hij als dichter ook wel de „aandachtigste” van een hele reeks godsdienstig-ontroerde dichters uit de 16de en 17de eeuw geweest:

*Wat dat de wereld is,
Dat weet ik al te wis,
(God beter 't) door 't verzoeken **):
Want ik heb daar verkeerd
En meer van haar geleerd
Als van de beste boeken.*

.....

*Nu heb ik 't al verzocht!
Zo dol als onbedocht,
Zo rauw als onberaden.
Och God, ik heb te blind
En al te zeer bemind
De dingen die mij schaden.*

.....

*Wanneer een ander leit
Gestrekt en uitgespreid,
En rust met lijf en leden,
Dan plaagt mij allermeeft
De kwelling van mijn Geest
Met beulse wredigheden.*

.....

*Al 't gene dat de lie'n
Ter wereld mogen zien
Of immermeer verwerven,
En wens ik niet zozeer
Als zalig in de Heer
Te leven en te sterven.*

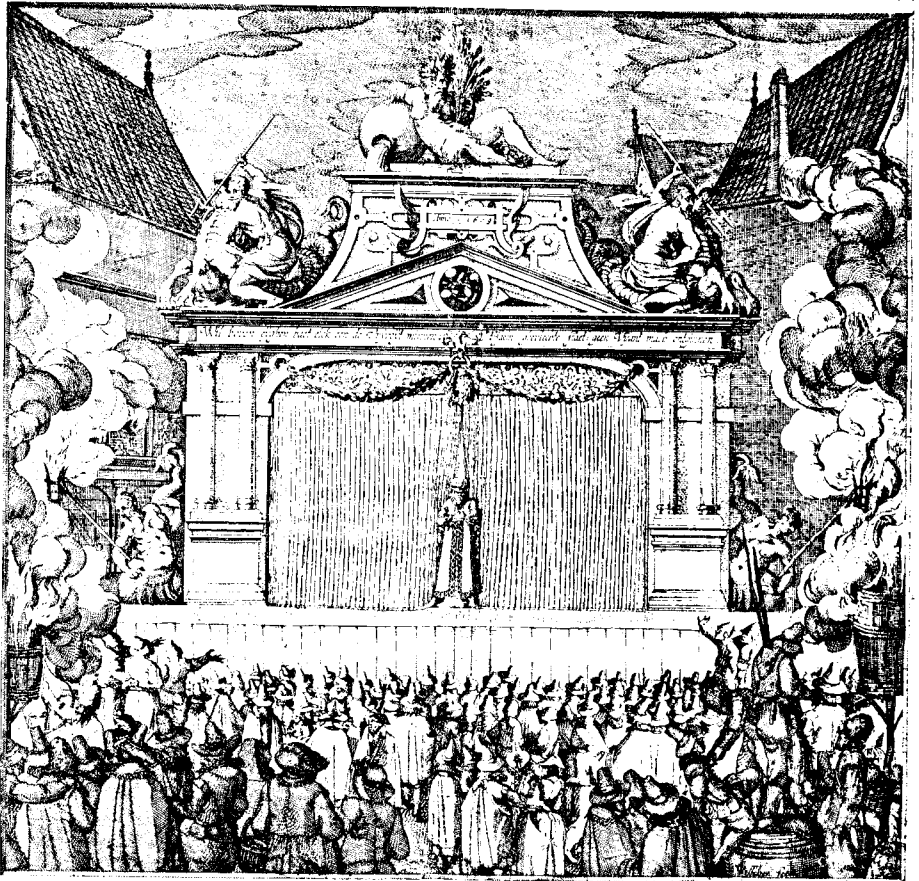
*) De doven slacht — op doven lijkt.

**) Verzoeken — proberen, ondervinden.

III

Is Bredero de lyrische dichter met een geheel eigen stijl, de grootste verwachtingen heeft hij gewekt door zijn toneelwerk; hier ligt de synthese van zijn gaven. Op dit gebied werd hij een erkend man toen hij in 1611 uitkwam met zijn *Rodd'rick ende Alphonsus*, een blij-eindend treurspel waarvan het thema ontleend was aan een destijds veelgelezen, uit het Spaans vertaalde „romantische roman”, *Palmerijn van Olijven*. Het is een verhaal van ridderlijke mededingers naar de hand van één-zelfde geliefde: maar Bredero springt als 't ware midden in het verhaal met enkele kluchtige en oorspronkelijke tafelen uit het Amsterdamse volksleven. Hiermee had hij het bewegende punt van zijn toneelschrijfkunst gevonden. Hij herhaalde dit procédé met meer of minder succes in andere spelen als *Griane*, het naar het Frans bewerkte *Lucelle* en *Den Stommen Ridder*, allemaal werk dat tussen de jaren 1612 en 1618 tot stand kwam. *) Het blijven echter bewerkingen, d.w.z. de re-

ALDES WAS HET TOONNEEL STAENDE OP DEN DAM, BY DE PAERDEN-STAL

*) Onvoltooid bleef een toneelspel *Angeniet*, later door J. J. Starter afgerond.

derijker daarin is nog niet uitgeschud, en de humor ligt in eilandjes tussen de teksten verspreid. Het is waarschijnlijk, ofschoon geen uitgemaakte zaak, dat Bredero zich bij die komische passages liet leiden door de manier waarop Shakespeare zijn narren in ernstige stukken laat optreden; immers, Engelse toneelspelers kwamen geregeld in de Nederlanden spelen, en Engels heeft Bredero in elk geval gekend.

Spreekt men over komische oorspronkelijkheid, dan zijn daar Bredero's kluchten (*Sijmen sonder soeticheyt*, 1612; *De klucht van de koe*, 1612; *De klucht van de molenaar*, 1613 en nog enkele kleinere, fragmentarisch aandoende kluchtstukken) om te bewijzen, waar een van de sterke, zij het ook vaak obscene kanten van zijn talent lag. Kostelijke, ongezouten tafelen in een dito taal, de renaissance in haar populairste en . . . typisch Hollandse openbaring. Want niet alleen Bredero was van dit lachwekkend genre niet vies, er waren er nog veel meer die wel wat sexuele boertigheid aandorsten, en onder hen was een Huygens niet een van de minsten. In zijn kluchten gooit Bredero het masker van de salonfähige literator af en blaast hij de geest van de boerden en grollen der middeleeuwen (waarin het beest het nogal eens van de geest won) nieuw leven in, zijn zedegestremde Calvinisme ten spijt.

Dat Bredero's godsdienstigheid naar eigen inzicht en levenspraktijk heel wel viel te verenigen met levensjolijt wordt tenslotte bewezen door zijn twee meesterstukken, het *Moortje* van 1615, en *De Spaansche Brabander Jerolimo* van 1618. Samuel Coster liet het laatste stuk tegen het verzet van streng-orthodoxe bedillers in opvoeren in zijn pas opgerichte schouwburg, de Nederduitse Academie (de opbrengst was overigens bestemd voor liefdadige doeleinden); hier koos Bredero dus merkbaar partij voor de meer „rekkelijken”. In 1616 maakte hij als gezegd kennis met Hugo de Groot, de ook wel vrome maar tegelijk hoogst liberale auteur en jurist die de Calvinisten, met prins Maurits voorop, een doorn in het oog was. Hoe het zij, Bredero's voorliefde voor het komieke en boertige vierde zich in de twee hiervoor genoemde komedies grondig uit.

Moortje was formeel nog een bewerking; het thema is ontleend aan een Franse vertaling van een klassiek stuk (de „Eunuch” van de Romein Terentius), en de wat vreemde intrige geeft nog bewijs van die afkomst. Maar tegelijk werkte Bredero het geheel zo diepgaand om dat het een Amsterdams stuk werd, met Amsterdamse zeemans- en straattoestanden, snollen, typen, volkstaal. Bredero's sterke humor, gevoegd bij de lokale sfeer, was in staat tot het scheppen van een figuur als die van de klaploper Kackerlack, en rondom hem herrijst heel het Amsterdam van vleeshallen en groentemarkten, waar Bredero zelf woonde, in pakkend realisme.

Dit realisme vindt zijn hoogtepunt in *De Spaansche Brabander Jerolimo*, spotstuk op de Antwerpse avonturier die naar Amsterdam komt om er zijn lege zakken te spekken met het vertoon van pluimen en kwasi-ridderlijke manieren: een sociaal schelmentype van die veelbewogen tijd! Het stuk is klassiek in de eenvoudigste zin: een volksstuk en een stuk van het volk,

al weer: het Amsterdamse. De moraal is vervat in de slagzin van het laatste tafreel: *Al ziet men de lui, men kent ze daarom niet*. Rondom die moraal weeft Bredero een heel stramien van straattonelen, jongensspel, oudemannetjespraat, kwezeltjes, hoeregesprekken; het Amsterdamse knechtje van de Brabander, Robbeknol, is een niet meer weg te denken figuur in onze toneelliteratuur, om maar te zwijgen van Jerolimo zelf, in wie de hele schelmenliteratuur van die eeuw gestalte aanneemt, zwetser, oplichter, lafaard, bankroetier.

De Spaanse Brabander is geschreven tegen de bewogen achtergrond van het oude Amsterdam, en waar men het opslaat, vindt men het getuigenis van Bredero's verbondenheid met de stad, onsentimenteel, humoristisch, met een ongehoord scherp oog voor het karakteristieke, zoals in het gesprek van de drie „patriotjes” (oude kereltjes) die de „hondenslager” Floris Harmsz. een lijk op de baar zien wegdragen. Het blijkt Ariaan „éénpintje”, de man van „pete Barbara”.

*Andries valt uit: Ariaan éénpintje dood? dat is wonder!
Vertrouwt wat op de mens! In de stad was geen gezonder
Noch vaster man, die zo wel in zijn vlees en op zijn leën was.
Jan Knol. t Was jammer, dat 't zulk een stijfzinnige
(korzelkoppige deen was.*

*Thomas. Ei, laat de doden rusten, zegt van de afwezenden
(geen kwaad.
Floris. Daar heb je gelijk in, Thomas oom, 't gaat je wel,
(jij grote maat.*

*Jan Knol. Het hij lang 'elegen? Van wat ziekten is hij ge-
(sturven?*

*Floris. Zij zeggen van de gave Gods. Jan Knol. Zelf je
('r wel ingaan durven?*

*Floris. Wel! zou ik er niet ingaan durven? dat is ook wat,
(wel dat komt schoon!*

*Ik ga 's nachts wel met de graafmaker in een kuil van
(twintig doôn.*

Ik deink: sta ik mee in 't rolletje,

Zo zal 't ook kosten mijn bolletje!

*En sta men in 't rolletje, al heb je dan al de kruien en drogen
(van de stad,*

*'t En baat geen lievemoeien, men moet voort, al had men een
(bord veur 't gat.*

*Het volk trekt uit vrees weg; maar of men op Tesselt was,
De dood komt overal, al waar 't dat gij in een stiene muur
(gemetseld was.*

*De dood spaart klein noch groot; tegen de dood en is geen
(schild.*

*Daarom, doet goed terwijl gij kent en leeft zoals gij sterven
(wi't.*

*'t Is kunst te leven als de dood komt, zei de nabuur in de
(korenmudden.*

*Maar wat zei Malegijns in 't begint van de sterft? Ik zel d'r mijn
(gat uitschudden.*

Hij koft bij provisie al de drogen op van Doctor Schol en leid'
(ze in een kist,
En zelve lag hij, arme knecht, in Jaffa eer hij 't wist.
Zijn vrienden en zijn erfgenamen, die hebben heur ogen schier
(uit 'ekreten,
Maar al sturven d'r nog zo een vijf, zes, zij zouwen ze wel
(vergeten.

Alle dingen staan nu wel, maar eerst waren zij bevreesd,
Hoe hij gevoeligst zou geven toch zijn geest:
Want ziet, zijn haviksneus die hing hem over zijn mond,
Zijn geest en ging niet uit of hij was in zijn neus terstond,
Zo kwam het bij, dat zijn ziel niet kon verscheiden.
Ik geef je te raden hoe dat 't Gijs in 't lest aanleide:
Hij liet zijn achterdeur openstaan,
En daar is hij invisibel dooregaan.
Want ziet, hij schaamden hem zelve,
Vermits hij meer een arme delver,
Als een rijk koopman scheen, en als men 't zeggen mocht, 't
(was een bloed!
Wat zijn die rijke kaakharingen meer as slaven van haar goed?
Zij zijn willige armen, al hebben ze goed met hopen.
Nog prijs ik jou, Jan Knol, jij zelt er geen land om kopen.
*Waarveur zou je 't ook sparen, veur je moer of veur je breur? *)*

De aandachtige lezer zal het niet ontgaan hoeveel overeenkomst er loopt tussen dergelijke tafrelen en onze 17de-eeuwse genreschilderkunst. Hier en ginds dezelfde onbevangenheid, dezelfde begrijpende meedogenloosheid, hetzelfde hartgrondige plezier in het onbelemmerd tekenen van de menselijke hartstochten en gebreken, in de komieke en bonte beweeglijkheid van de volkstaal.

Op deze wijze wordt Bredero meer dan iemand anders de typische schrijver van de Opstand. Niet om zijn onderwerpen, maar om zijn geest. Hij vertegenwoordigt het eerste stadium van de Nederlandse burgerlijke maatschappij: dat van de prilte, de ontdekking, de zelfbewuste nationale puberteit. Niet beslissend is hier, dat anderen, bedachtzameren en wijzen, hem al schijnen te zijn voorafgegaan, een Spieghele, een Roemer Vischer, een Samuel Coster; beslissend is hier dat een man uit de derde stand, vertegenwoordiger van het duizendkoppige lagelandse volk, met mannen als Hooft en De Groot durfde wedijveren, door hen erkend werd en in spontaniteit verre overtrof, omdat hij zijn kunst niet schiep vanuit een literair principe, maar vanuit de werkelijkheid die hem zelf gemaakt had.

*) *Deen* — lomperik; *de gave Gods* — de pest; *in 't rolletje staan* — ten dode opgeschreven zijn; *kruien en drogen* — kruiden en drogerijen; *bord veur 't gat* — een plank die de lucht in het lichaam moest houden(!); *in de korenmudden* — naam van een winkel of uithangbord; *ik zel d'r mijn gat uitschudden* — ik spring er wel uit; *Doctor Schol* — drogist in de Nes, buurtgenoot van Bredero's vader; *in Jaffa liggen* — dood zijn; *achterdeur* — Gijs geest ging onzichtbaar door de aars naar buiten; *delver* — grondwerker; *kaakharing* — opschepper; *er land om kopen* — in land beleggen.

IV

Of Bredero werkelijk zo'n bohémien is geweest, zo'n dolle vendrig? Uit sommige van zijn gedichten zou men het kunnen opmaken, maar meer en meer wordt die veronderstelling naar de legenden verwezen. Men kan en kon ook in de 17de eeuw vrolijk zijn zonder in de goot te liggen, en er zal tussen de mannen met wie Bredero omging bij een goed glas heel wat

afgelachen zijn. Dat een man als Hoofd, deftige regentzoon en eerlang drost van Muiden, Bredero accepteerde zegt voldoende.

Wat gey mit wilt dat te gelysist
— E y datt dat is over ander myc

Jarbrant A. Bredero
Amsterdammer.

't kan verlossen
A. v. s. b. d. Tuleg. d. d.

Bredero had alle talenten in zich om tot een van onze grootste nationale schrijvers uit te groeien, en het werd door de tijdgenoten gezien. Die groei werd afgesneden. In de winter van 1617, terugkerende van een begrafenis in Haarlem, zakte Bredero door het ijs. Hij werd gered, maar men neemt aan dat de slepende kwaal die hem in het volgende voorjaar begon te ondermijnen aan dit ongeluk is te wijten. Hij stierf op 23 augustus 1618, midden in een van de crisismomenten van onze historie, de strijd om de staatsmacht tussen Maurits en Oldenbarneveldt, d.w.z. tussen staatseenheid en federalisme, nationale souvereiniteit en regentenbelangen, een en ander vermomd onder godsdienstige twisten waarbij het tussen kerkdwang en rekkelijkheid scheen te gaan. Hugo de Groot werd gevangen gezet en verbannen; het hoofd van Oldenbarneveldt viel op het schavot. De eerste fase van de Nederlandse Opstand was afgesloten. De invloed van de kleine man raakte aan het tanen; de oorlog tegen Spanje kwam in de offensieve periode, de burgeraristocratie en de stadhouder zouden om de macht blijven twisten, de eersten zouden meestentijds winnen.

Dat Bredero in dit crisismoment sterft, geeft aan zijn dood iets van ongewilde symboliek. Wij hoeven daar niet bij stil te staan; maar wel is duidelijk dat zijn werk, uit een luttel aantal levensjaren tot ons gekomen, een integrerend deel uitmaakt van het nationaal en cultureel ontwaken der Noordelijke Nederlanden. Het blijft daarmee een getuigenis en een kostbaar bezit.

THEUN DE VRIES

Henry Moore, natuurkennis en geniaal vormgevoel

Van 17 september tot 4 november 1968 wordt in Museum Boymans-Van Beuningen in Rotterdam een tentoonstelling van werken van de Engelse beeldhouwer Henry Moore gehouden. In de vroege zomer is deze expositie te zien geweest in het Kröller-Müllermuseum op de Veluwe.

De dit jaar zeventig jaar geworden Engelse beeldhouwer Henry Moore werd in 1898 in Castleford, in de nabijheid van Leeds geboren.

Temidden van de door de rook vergrijsde woonhuizen, fabrieksschoorstenen en bijna verstikkende laaghangende wolken groeit hij op in een eenvoudig mijnwerkersgezin in moeilijke sociale omstandigheden. Zijn vader is een hardwerkende mijnwerker en Henry heeft dezelfde jeugd moeten doormaken als zovele leeftijdsgenootjes.

Veel later, als de eerste wereldoorlog al geruime tijd voortraast, wordt hij als jongeman opgenomen in het 15de Londen-se regiment infanterie. In de voorzomer van 1917 wordt Henry Moore overgeplaatst naar het vasteland, naar de fronten in Frankrijk. In de slag bij Cambrai loopt hij een gasvergiftiging op; pas in 1919 wordt hij uit hospitaal en dienst ontslagen en doet daarna zijn intrede in de Kunstacademie van Leeds.

In deze periode, waarin Moore's talent zich paart aan een ijverig bestuderen van de menselijke gestalte, boetseert hij jarenlang naar de natuur. Hij stuit langzamerhand op het grote probleem, waarmee ook andere grote beeldhouwers te kampen hebben: namelijk hoe de vitaliteit van alles wat leeft en beweegt over te planten in materialen die deze eigenschappen niet bezitten. Want de moeilijkheid ligt in het feit, dat de meeste natuurlijke, groeiende vormen vaak in zachte substanties verkeren, zoals sap, vlees en bloed. Hij moet dus vitaliteit geven aan onbezielde materialen, zoals steen en ijzer, vitaliteit die het gevolg is van groeien en bewegen.

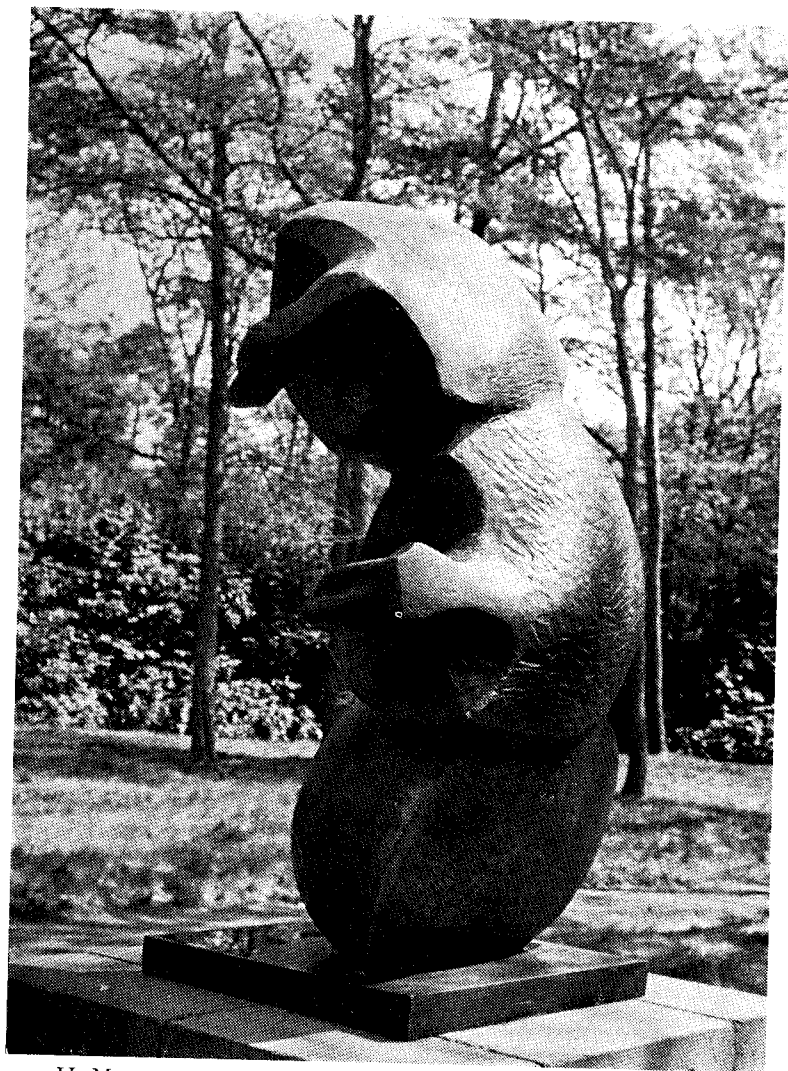
Van deze studiejaren af plaatst Moore de mens niet helemaal centraal, maar hij schakelt de mens gelijk met alle objecten welke door de natuur worden gevormd of vervormd. Moore verklaart al veel wanneer hij zegt:

„Sinds mijn studietijd houd ik van de vorm van beenderen en heb ik ze nagetekend in het Natuurhistorisch Museum; ik vond ze aan de zee kust en redde ze van de stoofpot. Er kunnen veel structurele en beeldhouwde grondbeginselen geleerd worden uit het bezien van beenderen, bijvoorbeeld dat zij ondanks hun geringe gewicht een grote kracht hebben. Sommige beenderen, bijvoorbeeld de borstbeenderen van een vogel hebben het lichte gewicht en de fijnheid van een lemmet.”

Moore heeft gezocht naar die vormen, welke bij zijn beeldhouwen pasten; vormen die dus ontdaan van vlees, het bot overlieten.

Vaak probeerden beeldhouwers vlees in koude steen weer te geven. Soms voelde men, dat het materiaal als het ware onrecht werd aangedaan door geen rekening te houden met het speciale karakter ervan. En dan werd het stenig karakter weer weggewerkt door het bijvoorbeeld te gaan beschilderen, kleur te geven, en hout was geen hout meer nadat het gepolychromeerd was.

Henry Moore leeft steeds meer met zijn materie mee en pro-

H. Moore — „In drieën gedeeld voorwerp”. Is in 1960 ontstaan.
Hoogte in brons 123 cm.

beert op deze manier ook kiezelstenen, rotsblokken e.d. te *le-*
ren kennen als dingen, gevormd op de een of andere natuur-
lijke wijze, reagerend op water en wind, druk en zwaarte.
Ruim driehonderd jaar eerder spoorde Poussin in 1647 in een
brief zijn collega Chanteloup aan de dingen anders te gaan
zien:

*„Eenvoudigweg zien is niets anders dan met het oog de vorm
en de gelijkenis van een ding opnemen . . . Maar een ding met
een beschouwende aandacht bezien, is behalve het eenvoudige
en natuurlijkweg door het oog waarnemen van de vorm, met*

bijzondere inspanning zoeken naar de middelen om dit ding te leren kennen.”)*

Dat was in die tijd een revolutionair geluid. Poussin had geen idee, dat iemand hierop zoveel later veel dieper zou ingaan. De asymmetrische structuren van door de zeebewegingen afgesleten kiezelstenen, het eeuwenlang polijsten door regen en wind hiervan, vertonen aan Moore nieuwe, door de natuur gegeven vormen en verhoudingen. Schelpen laten hem die bolvormige buitenkanten zien, waarin eenzelfde beweeglijkheid zich naar binnen toe voortzet bijna zonder einde.

Natuurlijk werd Moore vaak intellectualisme verweten, maar hij wist reeds lang dat intellectuele kunst alleen voortkwam uit louter kennis en klakkeloze nabootsing. Bij Moore werd het evenwel een kwestie, niet alleen van intuïtie en kennis, maar ook in belangrijke mate van gevoel en persoonlijkheid. Hij wist te leren van de oude meesters en verwaarloosde geenszins hun ervaringen. Hij kwam er ook eerlijk voor uit als hij iets overnam of verwerkte.

Erkenning en onbegrip

De erkenning van Moore begon in feite pas sinds 1928, toen hij een officiële opdracht ontving om vier bas-reliëfs te maken voor het metrostation St. James. Hij was toen dertig jaar oud. Naast de bewondering, welke men vaak ook uit een zeker chauvinisme voor hem had, heeft Moore dikwijls veel onbegrip en onjuiste kritiek moeten verwerken.

Tijdens de tweede wereldoorlog kreeg hij veel nieuw belangstellend publiek, vooral door het feit dat hij op uitnodiging, een grote reeks bijzondere tekeningen maakte van de Londense ondergrondse.

In 1941—'42 werd Londen zwaar gebombardeerd door de Duitse vliegtuigen die dood en vernieling brachten. In de ondergrondse, die als enorme schuilkelder dienst deed, brachten duizenden Londenars de nachten door. Moore tekende met krijt, inkt en aquarelverf de tafelen van slapende, angstige mensen. Op allerlei formaten ontstonden diverse schetsen, waarin Moore's verbondenheid met het menselijke — vooral door beeldhouwersogen gezien — duidelijk naar voren kwam. Het zijn alle grauwe hallucinaties; de mensfiguren zijn, via de mogelijkheden van het materiaal, als het ware al aangetast door een vochtige, angstige beklemming.

Maar toen Moore schetste, terwijl de grond trilde en afweergeschut dof te horen was, besepte hij, dat beeldhouwen iets geheel anders was en dat zijn tekeningen altijd anders zouden uitvallen wanneer ze later in steen zouden komen.

*) Nicolas Poussin was een Frans schilder, die leefde van 1594—1665. De vertaling van de brief aan Chanteloup is ontleend aan Garaudy's „Realisme zonder grenzen” (Pegasus 1964, blz. 32).

Moore noemde het tekenen en schetsen dan ook altijd: objectief en het werken in steen of hout: subjectief.

Er is dan ook iets cliché-matigs in zijn tekenen. Hij plaatste geregeld dezelfde figuren in steeds veranderende ruimtelijke situaties. Zo ontstonden in 1944 diverse getekende familiegroepen, in krijt, met inkt en waterverf, terwijl deze figuren steeds in andere afgesloten ruimten (kamers) als vorm stereotiep herhaald werden. (Moore kon het laatste oorlogsjaar nauwelijks meer in steen of brons werken, eenvoudig omdat het moeilijk te krijgen was.)

Bij alle beschouwingen over Moore's arbeid, vooral door een man als de kunsthistoricus Herbert Read (die met zijn autoriteit, de beeldhouwer helemaal naar voren plaatste als „de grootste beeldhouwer van deze eeuw”), is het van belang opmerkingen van eigentijdse Nederlandse en Engelse beeldhouwers niet uit het oog te verliezen.

Moore's kunstvisie, die wel „biomorfoloogisch” *) wordt genoemd, is vaak zo dwingend geweest op onderwijsinstellingen e.d. dat de jongere generatie moeite had zich daarvan los te maken en worstelde met de moeilijkheid ooit nog eens een eigen gezicht te kunnen tonen.

Dat deze jonge generatie zich tegen Moore ging afzetten was volgens hem noodzakelijk. De Erasmusprijs van f 100.000,— welke hij onlangs ontving, zal Moore besteden aan een soort fonds voor jonge Europese beeldhouwers, want volgens Moore (die dit bedrag niet nodig had) is geld voor de kunstenaar „a great good luck and help”.

Inderdaad heeft zijn gunstige financiële positie hem in staat gesteld, vrijwel elke kostbare conceptie in groot en duur materiaal om te zetten. In deze tijd, waarin techniek en wetenschap, machine en industrie de natuur schijnen te willen verdringen, beschouwen veel nieuwe beeldhouwers Moore als een groot profeet, maar dan als een profeet van een afgesloten periode. Moore valt volgens hen, samen met de door hem gemaakte historie. Een verheving van de semi-abstracte vormkunst tegenover de koele, ruimteconcepties zoals de „minimal art” of het hernieuwde constructivisme zullen de toekomst gaan bepalen.

Tot slot nog dit: ondanks het gezeur over Moore's „establishment”, zijn „staf van medewerkers” en zijn „zakelijke promotie van de kunsthandel” is Moore de eenvoudige vriendelijke hardwerkende steenarbeider gebleven.

Er loopt wellicht een lijn naar zijn afkomst, bijna driekwart eeuw geleden naar het eenvoudige mijnwerkersgezin Moore in de steenkoolstad Castleford bij Leeds en hij heeft zijn roem op sterke benen kunnen dragen.

NIEK J. MOLENAAR

*) Van bio-leven en morfe-vorm.

Marshall McLuhan — genie of goochelaar

De Canadese professor Marshall McLuhan heeft met de theorieën die hij uiteenzette in zijn boek „Mens en media” grote bekendheid verworven. In een bizarre, door de wereldgeschiedenis heenhippende stijl, met behulp van een geheel eigen terminologie, behandelde hij de betekenis van het nieuwe medium, dat televisie heet. Aan zijn uiteenzettingen over de betekenis der tv verbond hij een theorie der media, die het hem in ieder geval mogelijk maakte de ene orakelspreuk na de andere te berde te brengen. De bekendste is wel de roep, dat „het medium de boodschap is” — een uitspraak die in publiciteits- en tv-kringen met welbehagen wordt herhaald.

De Amerikaanse literatuurcriticus en kunstfilosoof Sidney Finkelstein heeft de theorieën van McLuhan onder de loupe genomen in het tijdschrift „American Dialogue”. De hieronder volgende vertaling is ietwat bekort.

Eens riepen de profeten in woestijnen, maar dit kan niet gezegd worden van de briljante Canadees Marshall McLuhan. Zijn theorie, dat er onder onze ogen een revolutie plaats heeft zonder dat we het ons bewust zijn, namelijk de „media”-revolutie van radio en televisie, en zijn aparte manier om hierover te schrijven, hebben hem gemaakt tot een van de meest genoemde en geciteerde persoonlijkheden. Er is nauwelijks een publicatie te vinden, die handelt over kunst of over de massamedia, waarin hij niet wordt besproken of aangehaald.

Het boek, waarin McLuhan zijn theorieën het uitvoerigst heeft uiteengezet „Understanding Media: the Extensions of Man” (in het Nederlands vertaald onder de titel „Mens en media” *) was een sensatie en een bestseller. Op zichzelf niet onbegrijpelijk. Hier is een professor, aanvankelijk in de Engelse letterkunde, die zich met alle facetten van de „volkscultuur” bezig houdt, ook met radio, tv, beeldverhalen en advertenties, en deze dan tegelijk tot de werkelijk belangrijke kunst van vandaag verklaart. De traditionele kunsten worden tegelijkertijd uitgekreten als overblijfsels van het verleden. Het is alsof hij uitroept: laten we stoutmoedig zijn en de nieuwe dageraad begroeten!

Nu kan men natuurlijk aan een oud vooroordeel lijden, dat er toe dwingt de vraag te stellen: is het wel waar wat u zegt? Maar volgens de theorieën van McLuhan is iemand die dit vraagt, hopeloos gevangen in de wetten van het „Gutenberg”- of „boekdruk”-medium, met een „lineaire structuur van het rationele leven”. Met andere woorden: terwijl volgens de oude opvatting een boek redeneringen inhoudt, die elkaar redelijk opvolgen en in zekere mate in overeenstemming met de werke-

*) Marshall McLuhan — Mens en media. Vertaling van S. de Lange. Ambopaperbacks — Utrecht. Prijs f 14,50.

lijkheid zijn, is dit met een boek van McLuhan, geschreven in de stijl van de „media”-revolutie, niet het geval. Wat dat betreft lijkt het inderdaad op vele tv-films, die in groten getale op de beeldbuis verschijnen.

Geschiedbeschouwing

McLuhan wijdt slechts een klein deel van zijn boek aan zijn werkelijke onderwerp, de moderne elektronische „media”. In het grootste deel ervan zigzagt hij door en rond de hele geschiedenis van de menselijke maatschappij en de cultuur, waarbij hij theorieën te berde brengt, waardoor de werkelijke kennis van de geschiedenis achteloos ter zijde wordt geschoven. Volgens hem moet bij alles worden uitgegaan van de „media”; als zodanig worden dan wijd uiteenlopende verschijnselen genoemd: taal, alfabet, kunsten, handwerk, machines, boeken, boekdrukkunst, klokken, computers, radio en tv.

Een voorbeeld van zijn geschiedbeschouwing:

„Het alfabet was iets heel anders toen het werd toegepast op klei of steen, dan toen het werd geschreven op lichte papyrus. De daaruit voortkomende sprong in snelheid en ruimte schiep het Romeinse keizerrijk”.

Bedoelt McLuhan, dat het Romeinse keizerrijk niet op militaire veroveringen en slavernij was gegrondvest, maar op een vroege paperback-industrie? En hoe komt het dan dat de Romeinen de Grieken verdrongen, die zowel over een alfabet als over papyrus beschikten? En waarom schiepen dan niet de Grieken, of de Egyptenaren, het Romeinse rijk voor de Romeinen dat deden?

Maar laten we verder gaan met McLuhans geschiedbeschouwing:

„Nadat de Mohammedanen de aanvoer van papyrus hadden afgesneden, werd de Middellandse Zee van het Romeinse meer, dat ze lang geweest was, een Islamitisch meer; en het Romeinse centrum stortte ineen.”

Het beeld is een Hollywood-film waardig: de laatste Romeinse keizer, wijkend voor de aanval van de Gothen, die uitroept: „Mijn keizerrijk voor een stuk papier”. Maar — zelfs als we het feit buiten beschouwing laten dat de innerlijke verrotting van de Romeinse slavenhouderseconomie en de invasie van germaanse stammen iets van doen hadden met de val van Rome — wordt Mohammed toch wel iemand die grote wonderen kon volbrengen. Want het Romeinse rijk stortte ineen in de vijfde eeuw en Mohammed werd geboren in de zesde eeuw (in het jaar 570)!

Na deze haarspeldbocht in de McLuhan-geschiedenis komt de volgende grote „media”-revolutionair aan bod, Gutenberg. Johann Gutenberg drukte omstreeks 1455 een Latijnse bijbel van een zetsel van losse letters. Zie hier de wonderen die McLuhan daaraan toeschrijft: „De boekdrukkunst schiep in de zestiende eeuw het individualisme en het nationalisme”. En wat verder: „Ze leidde tot het nationalisme en de godsdienstoorlogen in de zestiende eeuw”. En elders in het boek: „We

moeten niet vergeten dat nationalisme een machtige uitvinding en revolutie heeft betekend, die in de renaissance veel van de plaatselijke gebondenheid en gehechtheden eenvoudig heeft weggevaagd. Die revolutie is vrijwel geheel tot stand gekomen door de versnelling van informatie ten gevolge van het gebruik van uniforme losse lettervormen”.

De Chinezen drukten echter vier eeuwen voor Gutenberg van losse lettervormen. Waarom begon de revolutie dan niet bij hen? En hoeveel mensen konden er eigenlijk lezen in de zestiende eeuw?

Het revolutionaire effect van de machine wordt door McLuhan aldus geschetst:

„Toen men voor het eerst op grote schaal het menselijke werktuig door machines ging vervangen, pousseerden Carlyle en de pre-Rafaëlieten de interpretatie van *Arbeid* als een mystieke sociale gemeenschap, en miljonairs als Ruskin en Morris gingen om esthetische redenen als polderjongens aan het spitten. Marx was bijzonder ontvankelijk voor deze leerstellingen.”

Op een voor McLuhan typische wijze liggen de data weer door elkaar. Carlyle begon met schrijven in het begin van de negentiende eeuw; de pre-Rafaëlitische beweging ontstond in het midden van die eeuw en Morris schreef in het laatste deel van de negentiende eeuw. Morris kon dus Marx niet beïnvloeden, want die was er veel eerder en Morris werd juist door de invloed van het marxistische denken tot een socialist. Bovendien was hij geen miljonair en hij hield zich meer bezig met pogingen tot het doen herleven van het scheppende handwerk dan met het spitten als een polderjongen. Het meest zinloos is echter, dat McLuhan de tijd waarin fabrieken en sloppen uit de grond schoten als paddestoelen en kinderen dagelijks voor dag en dauw uit bed werden gehaald om te zwoegen aan de machine, de tijd waarin de werkdagen overal twaalf tot zestien uur waren en de arbeiders stierven als vliegen, terwijl pogingen om zich te organiseren werden onderdrukt, aanduidt als een periode waarin „voor het eerst op grote schaal het menselijke werktuig door machines werd vervangen”.

De strijd der media

Deze voorbeelden hoe McLuhan op bizarre wijze de geschiedenis vervangt door bedenksels hebben niet ten doel hem te beschuldigen van onwetendheid. Verre van dat, hij is een zeer erudiet en goed geïnformeerd schrijver. De verwarring die hij schept is weloverwogen. En zoals dat altijd gaat met het verwekken van weloverwogen verwarring: het werkt beter als de verwarring ontstaat op een kern van waarheid. Deze kernen van waarheid zijn ook in de uitspraken van McLuhan te vinden.

Zo is het bijvoorbeeld juist, dat het niet mogelijk was het Romeinse of het Egyptische rijk te leiden zonder een massa rapporten, wetten, vonnissen — met andere woorden, zonder een vorm van schrijven op papier. En in die zin zou het juist zijn

te zeggen, „dat er zonder papier geen Romeins rijk zou zijn geweest”. Maar dat is heel wat anders dan te zeggen, dat papier of papyrus „het Romeinse rijk heeft geschapen”. Een werkelijk feit wordt dan tot een veralgemeende onwaarheid. Zo is er inderdaad een periode geweest, waarin de Middellandse Zee bijna kon worden aangeduid als een Mohammedaans meer, ofschoon dit veel later geschiedde dan McLuhan zegt. Bovendien leidde dit niet tot de ineenstorting van de Europese economie; integendeel, het was een aansporing om te zoeken naar nieuwe handelswegen naar het Oosten en leidde uiteindelijk tot de ontdekking van Amerika en een toevloed van goud, die een stimulanus vormde voor de kapitalistische manufactuur.

Ook is het waar, dat zonder de hulp van de boekdrukkunst, zonder lezen en schrijven, boeken, kranten en tijdschriften, de naties en hun industriële economie niet tot volledige ontwikkeling hadden kunnen komen, zoals aan het eind van de achttiende en in de negentiende eeuw geschiedde. Maar dat is heel wat anders dan te zeggen, dat het „typografische” medium de revolutie tot stand bracht.

De werkelijke geschiedenis is veel fascinerender en brengt meer inzicht, dan McLuhans weergave ervan. Hij maakt technologische „media” tot de beslissende kracht in de geschiedenis met een eenzijdigheid, die het economische determinisme, dat door sommige vulgarisators van Marx werd ontwikkeld, verre overtreft.

Waarom doet McLuhan dit? Het antwoord is, dat hij zich weinig van de waarheid aantrekt. Het gaat hem, net als de vervaardiger van een reclamefilmje voor de tv, om de „boodschap”, de gedachte die hij in de geest van de lezer post wil doen vatten. Deze gedachte is, dat de moderne electronische media, tv voorop, de nieuwe technologische „revolutie” vormen, dat ze een nieuwe wereld hebben opengelegd en alle vroegere „media”, waaronder boeken, romans en alle kunsten — vooral in hun vroegere humanistische vormen — ouderwets hebben gemaakt. En zo scheidt hij zijn eigen wereldgeschiedenis in termen van „media” zonder enig sociale samenhang, zodat de bestudering van de sociale krachten die erachter staan, wordt uitgebannen.

McLuhan varieert de beroemde zin uit het Communistische Manifest: „De geschiedenis van alle vroegere maatschappijen is de geschiedenis van klassenstrijd”, en doet alsof de geschiedenis kan worden samengevat als „een geschiedenis van media-strijd”. Daarbij behandelt hij de strijd tussen de media alsof deze een onafhankelijk leven leiden. Als hij spreekt over het ontstaan van het schrift, zegt hij, dat dit betekent dat het oor verruild werd voor het oog en als na de uitvinding van de telegraaf de pers meer betekenis krijgt, wordt volgens hem het theater door de krant vermoord. En, ergens in zijn boek, citeert hij met kennelijke instemming een andere schrijver, die spreekt over een burgeroorlog, die woedt in de wereld van kunst en ontspanning, tussen films, grammofoonplaten en radio. Nergens in de bespreking vinden we bij McLuhan een aanduiding, dat deze schijnoorlog tussen de media voortspuit uit

hun overheersing door op winst beluste ondernemingen en de onderlinge concurrentie op de markt.

De „verwijdingen” van de mens

In het moderne publiciteits- en advertentiewezen is men het er over eens, dat een „boodschap” in de geest van het publiek moet worden ingeplant zonder dat het zich bewust wordt, dat het gemanipuleerd wordt. Het is daarbij niet voldoende om koel en zakelijk te vertellen waarom een produkt nuttig is, of wat de werkelijke opvattingen van een politicus zijn. Er is meer nodig. Alles moet aan het publiek „verkoch” worden. En dat betekent, dat de werkelijke boodschap niet zozeer ligt in *wat* er gezegd wordt, maar *hoe* het gezegd wordt. Deze manipulatie zonder dat het publiek zich ervan bewust is, is het hart van McLuhans these, „het medium is de boodschap”.*)

Om steun te geven aan zijn redenering heeft McLuhan het begrip „media” verder gecompliceerd door ze „verwijdingen van de mens” of „verwijdingen van de zintuigen” te noemen. Het is een slimme halve waarheid. Het is waar, dat gesproken en geschreven taal, kunsten, bekwaamheden, machines, verwijdingen zijn van de zintuigen en van de menselijke capaciteiten; ze zijn een belichaming van menselijke bekwaamheden en gewaarwordingen, die het mogelijk maken om de werkelijke wereld om hen heen te onderzoeken en om hierover van gedachten te wisselen. Maar de kunsten, de ambachten, technologieën en communicatiemogelijkheden werken tegelijkertijd door middel van sociale instellingen en deze instellingen zijn niet noodzakelijkerwijs „verwijdingen van de zintuigen” of „verwijdingen van de mens”. Ze kunnen aanslagen zijn op de zintuigen en op de mens.

Zo kan bijvoorbeeld een werktuig of een machine een „verwijding van de mens” worden genoemd, in zoverre er nieuwe mogelijkheden door geopend worden om de natuur voor menselijk gebruik te transformeren. Maar een fabriek is niet noodzakelijkerwijs „verwijding van de mens”. Als deze in privé bezit is, kan het een „verwijding” zijn voor de zucht naar winst van de eigenaar, maar voor de arbeider die aan de machine staat brengt ze vervreemding van de vruchten van zijn arbeid en van zijn eigen potentiële creativiteit. Een prozavertelling is een verwijding van de zintuigen, maar de uitgevers en drukkers van het boek, de boekwinkels en de kranten zijn sociale instellingen. Ze kunnen ook optreden om de gewaarwordingen te verstikken. Een filmcamera of tv kan een verwijding van de zintuigen betekenen in de handen van artistiek begaafde mensen. Maar een filmonderneming is een sociale instelling en als ze een reclamefilm maakt, gaat het er niet om de menselijke gewaarwordingen uit te breiden, maar om kunstmatige behoef-

*) In het Engels „the medium is the message”. McLuhan varieerde dit in een ander boekje met onverbloemd cynisme als „the medium is the message” ...

ten te doen ontstaan. Het gaat er om een reflex te veroorzaken, waardoor de mensen een produkt (dat ze niet nodig hebben) kopen met een bepaalde naam, in plaats van hetzelfde produkt met een andere naam.

De werkelijke „verwijdingen van de mens” voeren onderling geen oorlog. Iedere werkelijke vernieuwing in de kunst is een kostbare ontwikkeling van een nieuwe zijde van het menselijke waarnemingsvermogen. Deze kunnen met elkaar samengaan en samenwerken. Doch de sociale instellingen bloeien in het ene tijdperk op en gaan in het andere ten onder; zij zijn onderhevig aan reactionair gezag en aan de oorlog op de markt. En als door deze oorlog op de markt een werkelijke kunstvorm zou worden verstikt, omdat ze oneconomisch wordt, dan is dat niet zoals McLuhan zegt een normaal proces van „verwijding” of van vervanging van het ene „medium” door het andere, maar een barbaarse vernietiging van een kostbaar aspect van het menselijke waarnemingsvermogen.

In een „verwijding van de mens” als de kunst kan de eigen bijzondere stijl van de kunstenaar veel laten zien van zijn gevoel voor mens en natuur, en als de sociale instellingen zich lenen voor een goed contact tussen de kunstenaar en zijn publiek kunnen er nieuwe mogelijkheden ontstaan voor de ontwikkeling van zijn denken. In die zin kan men zeggen, dat het „medium” invloed heeft op de „boodschap”, op de opvattingen en het denken van de kunstenaar. Doch dit is heel wat anders dan de uitspraak, dat „het medium de boodschap is”. Als er nieuwe wegen ontstaan om het leven te leren kennen, dan komt er niet één „boodschap”, maar wordt de mogelijkheid geopend voor verscheidene visies en opvattingen. Zo leidde de opkomst van het gedrukte boek tot de opkomst van talrijke kunstenaars met ver uiteenlopende stijl. De these „het medium is de boodschap” betekent het tegenovergestelde: zowel kunstenaar als publiek hebben hun vrijheid verloren.

In de massamedia van deze tijd wordt de kunstenaar gezegd wat hij wel of niet kan doen. De levende verhouding tot het publiek verdwijnt. En zo verdwijnt ook het aspect van de „media”, dat McLuhan de „verwijding van de mens” noemt. Het maakt deel uit van de goochelarij van McLuhan, dat hij juist op zo’n moment de „media”, en in het bijzonder de tv, toejuicht als een revolutie in de „verwijding van de mens”.

In werkelijkheid wordt de creatieve mens, die zulke massamedia moet dienen, vervreemd van zijn eigen creativiteit. Hij wordt tot een lijfeigene. Hij manipuleert niet langer het medium voor zijn eigen expressie en voor de ontwikkeling van zijn denken over het leven. In plaats daarvan manipuleert het medium hem. Daarachter staat dan de markt, die hem oplegt welke illusies hij in de geest van het publiek moet doen postvatten en hij gehoorzaamt daaraan door te spelen op de verlangens en de angsten van het publiek. McLuhan zegt dan, dat „het publiek krijgt, wat het wenst”. Maar de these „het medium is de boodschap” betekent in feite, dat het publiek tot het slachtoffer wordt gemaakt en dat de kunstenaar alle rechten op een eigen persoonlijkheid opgeeft.

Als McLuhan het tv-medium behandelt, maakt hij schrandere opmerkingen. Hij kent dit medium goed en ofschoon hij waarheden herhaalt, die al voordien bekend waren, is het de moeite waard deze opnieuw te horen. Zijn stelling is, dat elk „medium”, omdat het op een andere wijze een beroep doet op de zintuigen, zijn eigen eisen stelt aan stijl en vorm. Zonder een grondige revisie kan een voorstelling niet van het ene op het andere medium worden overgebracht. Zo is het bekend genoeg, dat een toneelstuk niet van de schouwburg naar het filmdoek kan worden overgebracht zonder een grondige bewerking, waardoor het minder een kunstwerk van het woord en meer een kunstwerk van het oog wordt.

In dit verband maakt McLuhan ook de opmerking, dat Hitler geen succes had kunnen hebben als er tv was geweest in de dertiger jaren. Doch zelfs als dit waar zou zijn, vergeet McLuhan er op te wijzen, dat de reactionaire Duitse trusts, die Hitler financierden en aan de macht brachten, gemakkelijk een ander soort demagoog hadden kunnen vinden, die wel geschikt zou zijn geweest voor de televisie.

Een andere schrandere opmerking van McLuhan is, dat op het tv-medium de presentatie van het proces dat tot een produkt leidt het beter doet dan het produkt zelf. Een repetitie maakt meer indruk dan de uitvoering van een symfonie bijvoorbeeld. Als McLuhan zich bepaald had tot een nuchtere eerlijke beoordeling van de tv, met haar bijzondere kwaliteiten, haar beperkingen en de sociale structuur daarachter, dan zou hij een nuttig boek hebben geschreven, al zou het geen sensatie hebben verwekt. Maar in plaats daarvan treedt hij op als de messias van een nieuwe revolutionaire bevrijding van de mens. Daarbij maakt hij gebruik van mystieke strucjes, zoals bijvoorbeeld zijn „geschiedenis” van de media en ook zijn opvattingen over „heet” en „koel”.

De termen „heet” en „koel” komen uit de jazzwereld: in de dertiger jaren werd er „hot jazz” gespeeld en zo omstreeks 1950 ontstond de „cool jazz”. Dit had betrekking op aparte kenmerken in de stijl.

McLuhan gebruikt deze woorden in een geheel eigen zin. Hij verdeelt de „media” in „heet” en „koel”. Zo is het „boekdruk-medium” en in feite alles wat in gedrukte vorm verschijnt voor hem „heet”. De grote kunst in haar humanistische ontwikkeling sinds de renaissance tot vandaag de dag, schilderkunst en muziek inbegrepen, is „heet”. Televisie is daarentegen „koel”. „Koel” is bij hem alles, wat de mens ten diepste betrokken doet zijn. „Heet” betekent dan niet-betrokken.

De waarheid is echter, dat werkelijke kunst het publiek betrokken doet zijn, mee doet leven, actieve deelneming vereist. Maar er zijn twee tegenstrijdige soorten betrokkenheid en deelneming. De ene biedt een inzicht in het leven. De andere gaat aan de denkende geest voorbij en presenteert zich als de vervanging van het leven. Dit laatste nu noemt McLuhan „betrokkenheid”. De tv is hierbij voor hem het hoogtepunt, omdat de

tv geen beroep doet op de redelijke geest. Ze richt zich tot alle zintuigen tegelijk; ze geeft beeld, beweging, gevoelens, muziek, spraak, lawaai. Ze kan gebruikt worden om de geest te verdoven omdat ze het hele lichaam aanspreekt. Dan geeft ze echter geen inzicht in de ervaring, maar wordt ze zelf ervaring: een nieuwe „omgeving”.

Echt nieuws is slecht nieuws

McLuhan stelt geen belang in het rationele karakter of het waarheidsgehalte van de „media”. Hij schrijft met verachting over het typografische medium, noemt dit ouderwets, iets van het verleden, omdat het een beroep doet op het bewustzijn en op het redelijke denken, omdat het in McLuhans taal „lineair” is. Daarbij gebruikt hij het kinderachtige argument, dat het bewustzijn op elk afzonderlijk moment helemaal niet „lineair” en rationeel is. Daarom echter juist is grote kunst grote kunst. Ze biedt ons de resultaten van het denken, het uitwerken van ideeën en opvattingen; niet alleen het proces van het rondtasten ernaar. Als kunst alleen maar een herhaling was van de actualiteit, van moment tot moment, dan zou er geen behoefte aan zijn.

In McLuhans boek wordt het begrip waarheid niet aan de orde gesteld. Hij gaat er niet op in, of wat hij „media” noemt enig verband heeft met de kennis en het onderzoek van een feitelijke wereld. Op zijn hoogst zegt hij, dat sommige „media” informatie geven. De werkelijke wereld is voor hem van geen belang, omdat volgens zijn theorie ieder medium de werkelijkheid vervangt. Zo zegt hij, dat de stelling „het medium is de boodschap” in het spraakgebruik van de elektronische wereld betekent, dat er een totaal nieuwe omgeving is geschapen. Hoezeer hij zich losmaakt van de begrippen waarheid en bedrog blijkt uit de volgende typische uitspraak:

„De advertenties zijn verreweg het beste deel van een krant of tijdschrift. Het opstellen van een advertentie vereist meer pijn en denkwerk, meer vernuft en kunst dan enig proza-artikel van pers of tijdschrift. Advertenties zijn *nieuws*. Wat er mis aan is, is dat zij altijd *goed* nieuws zijn. Om een uitgebalanceerd effect te krijgen en om het goede nieuws te verkopen is het nodig slecht nieuws te verkopen, is het noodzakelijk een hoop slecht nieuws te hebben. Bovendien is de krant een „heet” medium. Zij moet slecht nieuws hebben terwille van de intensiteit en de participatie van de lezer. *Echt* nieuws is *slecht* nieuws ... Advertenties daarentegen moeten hun vrolijke boodschap luid en duidelijk uitschreeuwen om de doordringende kracht van slecht nieuws te evenaren.”

Deze passage toont de minachting voor de mensen, die typisch is voor de „media”-theoreticus. Hij rechtvaardigt zijn eigen minachting voor de waarheid door te zeggen, dat de mensen geen belang stellen in de waarheid en dat zij de werkelijke krachten in de wereld die hen omringt niet willen kennen. Ze hebben er alleen belangstelling voor hoe hun gevoelens worden verdraaid. De kranten hebben blijkbaar dus een grote fout ge-

maakt door indertijd het einde van de tweede wereldoorlog in grote koppen bekend te maken. Ze hadden slecht nieuws moeten zoeken om dat bovenaan te plaatsen!

Schept de tv een nieuwe mens?

De televisie heeft volgens McLuhan, omdat ze een nieuwe „omgeving” is, een radicale verandering in de menselijke psyche teweeg gebracht. De tv, die allerlei zintuigen tegelijk opwekt, opent een nieuwe wereld. Het oude rationele „hete” medium van het lezen wordt vervangen. Door op alle zintuigen tegelijk een beroep te doen, zou de gehele mens opnieuw geschapen worden, in tegenstelling tot de versplinterde mens van het literaire tijdperk. Raakt het tv-kind achter met lezen? Dat is een teken van vooruitgang volgens McLuhan. Om zijn proza te citeren:

„De tastzintuigelijke wijze van waarneming is ogenblikkelijk maar niet gespecialiseerd. Zij is totaal synesthetisch^{*)}, d.w.z. alle zintuigen zijn geïnvolveerd (betrokken). Doortrokken van het mozaïekbeeld van de televisie ontmoet het tv-kind de wereld in een geest, die tegengesteld is aan geletterdheid . . . Het televisie-kind kan niet vooruit kijken omdat het geïnvolveerdheid verlangt, en het kan geen versplinterd of louter visuele bestemming aanvaarden, in het onderwijs noch in het leven.” Door met het geladen woord „versplinterd” te schermen, scheurt McLuhan enthousiast het hele humanistische cultuurverleden in stukken ten gunste van de nieuwe hersenloze tv „synesthesie”. Men zou kunnen tegenwerpen, dat het culturele leven sinds de renaissance niet zo versplinterd was. Dezelfde persoon kon een boek lezen en ook naar een schilderij kijken, of naar een stuk muziek luisteren. Ook was iedere specialisatie geen stap terug. De „specialiteit”, of arbeidsdeling, moet in zijn sociale samenhang worden gezien en in een sociaal perspectief worden gesteld. Een kunstenaar of een man van de wetenschap kan zijn scheppende werk verrichten in zijn „specialiteit” en er groot in zijn, juist omdat hij niet „versplinterd” is, omdat hij zijn werk met een sociale geest benadert. McLuhans antwoord op de specialisatie is echter de oproep om af te zien van het lezen van boeken, van „visuele structuren” in het algemeen, en een beroep te doen op alle zintuigen tegelijk. Met als magische term daarbij het woord „synesthesie”, de tv-cultuur van de toekomst. De tv-golven moeten daarbij de „visuele structuren van de abstracte individuele mens” wegspoelen.

Volgens McLuhan behoeven de mensen dan niet meer te denken, te veralgemenen, te zoeken naar de wetten die de verschijnselen beheersen. Nee, de zintuigelijke gegevens die de tv levert zullen tezamen met automatisering, computers en andere elektronische „media” verstrekken wat de mens moet weten: „. . . door de ogenblikkelijke snelheid van de elektrische informatie, zijn wij in staat tot gemakkelijke herkenning van de pa-

^{*)} synesthesie = overdracht van eigenschappen van het ene zintuig op het andere.

tronen en de formele omtrekken van verandering en ontwikkeling. De hele wereld, van verleden en heden, openbaart zich nu aan ons als een groeiende plant in een hevig versnelde film". Maar het kijken naar een groeiende plant in een versnelde film geeft nog niet het besef hoe het komt, dat de plant groeit. Een massa van opgestapelde gegevens is geen vervanging van het moeilijke hersenwerk om de krachten te begripen, die er achter schuilen.

Misschien is het wel het droevigste aspect van dit boek, dat het ons een briljante en belezen geest laat zien, die zich verlustigt in het populaire spel van het ondermijnen van de humanistische erfenis van kunst en wetenschap, zowel door directe aanvallen als door het bespotten ervan met behulp van het ophangen van een bedrieglijk beeld. Natuurlijk kunnen tv, computers en automatisering een enorme bijdrage leveren tot het menselijke welzijn, maar niet als een vervanging van lezen, schilderen of muziek, of als verwisseling van oude zintuigen voor de nieuwe. De harde waarheid, die in wezen ten grondslag ligt aan McLuhans boek, maar die hij zelf niet erkent, is dat de grote monopolies die het sociale en economische leven in handen hebben, deze nieuwe „media" op destructieve wijze dreigen te gebruiken.

Als we in deze omstandigheden de McLuhans zouden volgen, zouden we raar uitkomen. Gelukkig zullen de mensen hun denkvermogens niet prijsgeven, ook al zou de aanvankelijke gefascineerdheid door McLuhans boek soms anders doen vermoeden . . .!

SIDNEY FINKELSTEIN

Ontwikkelingsstrategie en neokolonialisme

Tal van vroegere koloniale landen die soms eeuwenlang door Westerse kapitalistische mogendheden zijn overheerst, hebben — vaak na langdurige gewapende strijd — staatkundige zelfstandigheid bereikt. Daarmee deden de overheersers echter geen afstand van hun economische voorrechten en machtsposities. Dagelijks nog spannen ze zich in om hun posities uit te breiden, en waar deze verloren gingen, te herwinnen.

De kapitalistische machten betwisten daarbij elkaar onderling het terrein. Onder de vlag van ontwikkelingshulp wordt een neokolonialistische politiek gevoerd, nu de koloniale uitbuiting niet in de oude vormen kan worden voortgezet.

Ondernemers, ministers en economen tonen zich plotseling begaan met het lot der armen in de vroegere koloniën en prediken „hulp” aan de achtergebleven landen. Zij doen nu alsof ze bereid zijn de koloniale erfenis van armoede, honger, achterlijkheid en onwetendheid aan de kaak te stellen. Maar wie herinnert zich niet, dat toen voorheen de armoede en de onderdrukking in de koloniale landen werd aangeklaagd — en dat werd vooral door de communisten gedaan — de beschuldiging „oproerkraaier” hun voor in de mond lag. Nu is het echter „in” om de mensonterende toestanden af te schilderen en een beroep te doen op de solidariteit met de ontferden en ontrenten — een eigenschap echter die de bezittende klasse altijd vreemd is geweest. Dit alles verhindert niet, dat bij allerlei bewogen en ethische betogen tevens naarstig gezocht wordt naar de wegen om aan de armoede schatten te verdienen en te verhinderen, dat de volkeren in de ontwikkelingslanden zich van de koloniale economie ontdoen en de socialistische weg opgaan.

Voor deze doeleinden is een gehele theorie van de ontwikkelingshulp ontworpen. Zij is een bestanddeel geworden van de politiek van rechtse partijen en regeringen. Er worden zwaarwichtige theoretische discussies gevoerd over de vraag of één of twee procent van het nationale inkomen aan „hulp” moet worden besteed. Wie voor twee of meer procenten is, gaat dan door voor radicaal of links. In werkelijkheid wordt er heel weinig gegeven. De giften zijn klein en ze moeten meer gezien worden als „de cost die voor de baet” uitgaat, namelijk voor de maximale winsten van het kapitaal, dat de monopolisten in de ontwikkelingslanden investeren. De monopolies worden daarbij gesteund door de regeringen van hun landen, die daartoe speciale instellingen hebben geschapen. Zo werd het vroegere ministerie van Koloniën in Den Haag, dat na de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië, eerst ministerie voor „Zaken Overzee”, heette, later tot een onderdeel van Buitenlandse

Zaken, met een speciale minister voor Ontwikkelingshulp. Doch het blijft gaan om het belang van de „zaken”, van de business, die overzee bedreven worden. Er verschijnt een lange rij boeken over de vraagstukken van de ontwikkelingshulp en -politiek, soms ook ontwikkelingsstrategie genoemd. Hier willen we er op twee nader ingaan.

Rijk en arm

In een serie, die de titel draagt „Anatomie van de toekomst” verscheen een boek van dr. H. M. de Lange „*Rijke en arme Landen*”. *) Het boekje is opgedragen aan prof. J. Tinbergen, die een van de belangrijkste ideologen van de ontwikkelingspolitiek is geworden. Dr. de Lange vindt het zelfs nodig om het optreden van prof. Tinbergen met een sentimenteel sausje te overgieten en verzekert ons, dat Tinbergen ontslag heeft genomen bij het Centraal Planbureau „om zich geheel aan de arme landen te kunnen wijden.” ...

De schrijver vaart geheel op het kompas van Tinbergen en vindt de verhouding tussen arme en rijke landen het kernvraagstuk in de internationale economische politiek en de grote wereldpolitiek zelf. Doch hij redeneert met vage begrippen over de noodzaak van menselijke verhoudingen en de opvoedbaarheid van elk mens die veranderingen ten goede kan bewerkstelligen. Op deze wijze draagt hij bij tot de verdoezeling van de belangrijkste voorwaarden voor een werkelijke ontwikkeling in de tropische landen. Tot opvoeden hebben de kapitalistische overheersers toch wel eeuwenlang de mogelijkheid gehad.

De koloniale uitplundering heeft de ontwikkeling van de betrokken landen geremd en ze gedwongen tot een vermindering van hun economie, waarvan de gevolgen zich thans diep doen gevoelen. Dit probleem is reeds door Marx onderzocht. Deze beperkte zich niet tot het beschrijven van de toestanden, maar drong door tot de kern die nog steeds actueel is. In „Het Kapitaal” schreef hij:

„Een nieuwe internationale arbeidsdeling wordt geschapen, welke strookt met de verdeling van de hoofdzetels van het machinale bedrijf, waarbij een deel van de wereld tot een gebied van overwegend landbouwproductie wordt gemaakt ten bate van het andere deel, dat een gebied wordt met een overwegend industriële productie.”

Deze ontwikkeling heeft zich voortgezet en treedt onder het hoogontwikkelde kapitalisme nog scherper aan de dag. Lenin heeft hiervan een duidelijke analyse gegeven die dagelijks bevestigd wordt door de verwoede strijd om de grondstoffenbronnen, de verdeling van invloedssferen en afzetmarkten.

*) Dr. H. M. de Lange — Rijke en arme landen; een verantwoordelijke maatschappij in mondiaal perspectief. Serie: Anatomie van de toekomst. Uitg. Het Wereldvenster, Baarn. Prijs f 8,90.

De overheersing door de imperialistische staten heeft er toe geleid, dat in vele Afrikaanse, Aziatische en Latijnsamerikaanse landen de landbouw beperkt is tot een of enkele produkten, als cacao, koffie, suiker, thee, bananen. De uitvoer van deze produkten moet nu dienen als de voornaamste deviezenbron voor deze landen, waarbij elke daling van de prijzen op de wereldmarkt ze weer verder achterop brengt.

De koloniale economie berustte op grondstoffenroof. In dienst daarvan vond wel enige ontwikkeling plaats, maar hoofdzakelijk in de kuststreken, zoals de aanleg van havens, van spoorlijnen om de produkten te vervoeren en verder alles wat nodig was om de blanke nederzettingen leefbaar te maken. De bestrijding van besmettelijke ziekten en het toelaten van onderwijs op beperkte schaal waren eveneens noodzakelijk. De grote massa bleef echter van onderwijs en medische zorg verstoken. De menselijke samenleving was overal streng gescheiden tussen blanke en gekleurde inwoners, hetgeen thans in Zuid-Afrika tot wet en leer verheven is.

In de literatuur over de ontwikkelingslanden worden de bestaande toestanden uitgebreid beschreven. Ook dr. de Lange verstrekt talrijke gegevens. Het gemiddelde jaarinkomen van een Afrikaan is even groot als het gemiddelde maandinkomen van een Europeaan. Het grote analfabetisme, de lage gemiddelde leeftijd die de mensen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika bereiken, de hoge kindersterfte — de daarover aangevoerde gegevens zijn het onaanvechtbare bewijs van de koloniale erfenis, waarmee deze landen opgescheept zitten. De gebrachte cijfers maken het ook mogelijk een oordeel te vellen over de resultaten van de op kapitalistische leest geschoeide „hulp”: de kloof tussen arme en rijke landen is nog groter geworden. Daarover zijn alle geleerden het eens. Het totaalbeeld is niet veranderd ondanks de jaarlijkse kapitaalsstroom die geïnvesteerd wordt in de ontwikkelingslanden, doch er met driedubbele winst weer uitkomt. De uitbuiting is zelfs verscherpt.

Uit de gegevens blijkt, dat het Afrikaanse continent het verst achtergebleven is. De moderne technologie ging aan dit werelddeel geheel voorbij, zoals de ontwikkelingsdeskundigen zich plegen uit te drukken. Dit laat tevens zien, dat de scheiding die wordt gemaakt tussen „rijke” en „arme” landen verwarfing wekt. De arme landen zijn over het algemeen rijk aan grondstoffen en andere natuurlijke hulpbronnen en ook aan mensen, hetgeen eveneens van groot belang is om een land tot ontwikkeling te brengen. Evenmin is in deze landen iedereen arm, zoals trouwens in de rijke landen niet iedereen rijk is. In de tropische landen bestaan ook rijke bovenlagen van de bevolking.

Afrika, het werelddeel waar de bevolking het armst is, behoort tot de rijkse werelddelen. Het bezit 90 procent van de werelddiamantvoorraad, 51 procent van al het kobalt, 80 procent van het chroomerts, 34 procent van het ijzererts, 47 procent van het kopererts en grote hoeveelheden uranium, petroleum, palmolie en hout. Geen wonder, dat Afrika het nieuwste jachtterrein is van de neokolonialistische expansiedrang.

Noodzaak van machtsvorming

De ontwikkeling in de koloniale landen is gestagneerd door het ondergeschikt maken van de economieën van deze landen aan de kapitalistische ontwikkeling in een reeks Europese staten, die daar eeuwenlang de politieke macht uitoefenden.

Dr. de Lange, die een vrij uitgebreid overzicht geeft van de publicaties van anderen, wijst erop, dat de Britse econome Barbara Ward, op de conferentie van Kerk en Samenleving in 1966, gewezen heeft op parallellen met de ontwikkelingsgeschiedenis in Europa. Zij constateerde, dat de Britse staatsman Disraëli in zijn boek „Two Nations”, dat in de helft van de vorige eeuw verscheen, al de ongehoorde concentratie van rijkdom en macht in handen van een kleine groep mensen vaststelde. Zij trok daaruit de conclusie, dat de armen macht hebben gevormd om mede daardoor, een einde te maken aan hun onrechte toestand. En verder, dat economisch-politieke en sociaal-politieke maatregelen, zoals bijvoorbeeld de invoering van nieuwe belastingssystemen een eind maken aan die armoede. Ook meende Barbara Ward, dat de veranderingen zich hebben voorgedaan, omdat de leiders van het industriële leven in Europa hun verantwoordelijkheid zijn gaan beseffen voor de gehele samenleving.

De analyse van de marxisten is realistischer. Marx toonde reeds aan, dat de machinale grootindustrie nu eenmaal niet duurzaam gedreven kan worden met ondervoede, aan tbc lijdende en ongeletterde arbeiders en kinderen. Het inzicht van de liberale ondernemers, dat een reeks eisen van de arbeiders ingewilligd moesten worden, berustte op welbegrepen eigenbelang. Desondanks ging dat niet vanzelf: er was strijd en machtsvorming van de arbeidersklasse voor nodig.

Met haar redenering over de concentratie van macht in de handen van een kleine groep kapitalisten en de noodzaak van de machtsvorming van de armen daartegen, raakt Barbara Ward echter een essentieel punt, dat de meeste ontwikkelingsideologen graag over het hoofd zien. Zonder politieke strijd en machtsvorming van de armen tegen de machtsconcentratie in handen van het buitenlandse, inheemse of gemengde kapitaal kan het koloniale patroon, waarbij de „arme” landen de agrarische aanhangsels zijn gebleven van de Westerse kapitalistische economieën, niet doorbroken worden.

Dit is heel wat anders dan dr. de Lange stelt. Hij projecteert de machtsvorming van de arbeidersklasse in Europa voor het veroveren van meer rechten op de verhouding tussen arme en rijke landen en stelt deze dan op één lijn met het optreden van de ontwikkelingslanden op de wereldhandelsconferentie. Hier stelden 77 landen gemeenschappelijk een reeks eisen op handelsgebied, hetgeen, hoe belangrijk ook, een machtsvorming van een geheel ander karakter is. De ontwikkelingslanden vonden trouwens bij de kapitalistische landen geen gehoor voor hun gerechtvaardigde eisen.

Wat zijn recept voor de toekomst betreft, sluit dr. de Lange zich aan bij de voorstellen van prof. Tinbergen; hij bepleit

het ontwerpen van een internationale economische politiek, gedragen en uitgevoerd door internationale lichamen.

Geen gebrek aan cijfers en grafieken

Tinbergens opvattingen kan men, uitvoerig doch uiterst technisch uiteengezet, o.a. vinden in het pas in de Wereldacademiereeks verschenen boek „*Ontwikkelingsplannen*” *). Aan cijfers en grafieken is er in dit boek geen gebrek, maar de hoofdzaak, de politieke machtsverhoudingen, wordt zorgvuldig vermeden. Dat verhindert prof. Tinbergen niet te spreken over een empirische (op ervaring berustende) benadering van het ontwikkelingsvraagstuk der achtergebleven landen.

Deze empirische benadering van prof. Tinbergen komt er op neer, dat hij een optimaal gebruik wil maken van de bestaande orde, hoe die er ook uit mag zien. Elke economische opbouw en elke orde is daarbij goed. Bezwaar maakt hij alleen tegen dat soort grootgrondbezit in de betreffende landen, waar het bezit van grond slechts dient als belegging en de grond niet wordt bewerkt.

Zijn begrip „orde” wordt als volgt omschreven:

„Het geheel van instellingen met hun spelregels die tezamen de samenleving vormen en waarbinnen de afzonderlijke mensen hun activiteiten ontplooiën . . . Daartoe behoren de regels van het eigendomsrecht, die een particuliere en een publieke sector kennen; de instelling van de staat die velerlei taken kan hebben; bv. die van het doen functioneren van een belastingstelsel en een stelsel van sociale verzekering. Daartoe behoren ook de wijze waarop men goederen en diensten overdraagt aan anderen. Dit kan bv. door een markt gebeuren, waar kopers en verkopers elkaar ontmoeten; zulk een markt kan door concurrentie of door min of meer monopolistische gedragingen worden gekenmerkt. In het laatste geval zullen er organisaties moeten zijn, zoals kartels of ondernemers- en vakverenigingen of werknemersorganisaties anderzijds. Er zullen instellingen zijn waarin onderwijs wordt gegeven en andere waarin andere cultuuruitingen worden gebracht, waaronder wij ook de godsdienstige instellingen zullen rekenen. Er is tenslotte de instelling van het gezin of van grotere families, waarbinnen nog talrijke gedragsregels kunnen heersen. Elk geheel van dergelijke instellingen zal mensen tot een bepaald gedragspatroon brengen, waardoor de produktie, de verdeling en het verbruik worden bepaald, van stoffelijke zowel als geestelijke zaken, en waardoor uiteindelijk het welzijn van de mensen en de verdeling daarvan over de mensen wordt vastgelegd. Het bijzonder moeilijke en veelomvattende vraagstuk van het vinden van de beste sociale orde bestaat in beginsel uit het vinden onder de vele denkbare orden, van degene die het welzijn het grootst maakt.”

Het is een lang citaat. Maar juist omdat er zoveel wordt aan-gevoerd, wordt het nog duidelijker, dat de verscherping van de tegenstellingen, de strijd om de grondstoffenbronnen, afzet-gebieden en invloedssferen, het ontstaan van nieuwe machts-concentraties op die manier door prof. Tinbergen zorgvuldig worden weggeredeneerd.

In het kader van dit omzeilen van tegenstellingen past ook de stelling, dat wetenschapsmensen, economen en technici — die zo bijzonder onbevooroordeeld zijn — wel zullen uitmaken wat er voor de toekomst van de ontwikkelingslanden gebeuren moet.

Gemengde economie

In zijn boek voert Tinbergen als rechtvaardiging voor deze technocratische benadering aan, dat zowel burgerlijke als communistische economische theorieën „verouderd” zijn. Zijn eigen idee, dat dan als gloednieuw wordt gepresenteerd, is dan, dat er in de ontwikkelingslanden een „gemengde economie” tot stand moet komen. Daaronder verstaat hij, dat er naast kapitalistische bedrijven, die door de bourgeoisie geleid worden, ook een optreden van de staat moet plaats hebben. Iets wat ook in de ontwikkelde kapitalistische landen, zoals ons land, bestaat.

Het gaat er echter nu juist om welke vorm en inhoud die staten zullen hebben en in wiens handen de produktiemiddelen zich bevinden. Niet voor niets toch zijn de neokolonialistische krachten bezig de ene staatsgreep na de andere in de landen van Afrika, Latijns-Amerika en Azië door te voeren. Zij willen een staatsleiding, die onder hun heerschappij staat en bereid is de staatsmonopolistische praktijken in de ontwikkelingslanden toe te passen en deze landen aan hen ondergeschikt te maken. Tinbergens „gemengde economie” betekent niets anders dan neokolonialistische overheersing van formeel zelfstandige staten, geleid door feodale elementen en delen van de inheemse bourgeoisie, die zich met het buitenland hebben verbonden en de nationale en volksbelangen aan hun laars lappen.

Economen als Tinbergen leggen het zwaartepunt op de technische kanten van de zaak, terwijl ze tegelijkertijd een sausje van ethische motieven over hun uiteenzettingen gieten.

De eerlijke verontwaardiging over honger, ellende en onderdrukking in de tropische landen wordt daarbij misbruikt, want ontwikkelingshulp kan nooit een werkelijke hulp zijn als niet een actieve politieke strijd gevoerd wordt tegen de koloniale en neokoloniale onderdrukking, tegen de intriges van de monopolies en tegen het uitleveren van de produktiemiddelen aan het buitenlandse kapitaal en voor het opruimen van obstakels, als het feodale grondbezit dat de ontwikkeling remt.

Zo zijn er vele mensen, die denken dat ze goed doen, terwijl ze in werkelijkheid werken voor de meerdere glorie en macht van Unilever, Philips, Shell en de Hollandse Bankunie. Voor het kapitaal gelden geen ethische motieven. Het gaat daarheen waar de meeste winst gemaakt kan worden en waar zijn

machtspositie het veiligst is. Daarom ook willen zij regeringen aan het bewind zien, die ze naar hun hand kunnen zetten en die bereid zijn de kapitalistische methoden braaf te volgen. Met inbegrip van zo laag mogelijke winstbelastingen en een zo groot mogelijke vrijheid voor het overmaken van winsten. De Nederlandse ondernemers steken daarbij niet onder stoelen of banken, dat ze het opzetten van bedrijven in de ontwikkelingslanden waar ze de totale zeggenschap over hebben, of „joint ventures” op fifty-fifty-basis, dus met de helft inheems kapitaal, de mooiste vorm van „hulp” vinden. Maar voorop staat steeds dat de winst zo hoog mogelijk moet zijn. Want dat is het doel van de kapitalistische produktie, ook als die in een ontwikkelingsland plaats heeft.

De kapitalistische investeerders doen alleen dat wat goed voor hen zelf is. De economen, die hen als ontwikkelingsdeskundigen ter zijde staan, doen in feite niets anders dan gewapend met statistieken, macro-economische verkenningen en koele rekentechnieken vaststellen wat het absorptievermogen is van de economieën in de achtergebleven landen. Hun ontwikkeling wordt bepaald en afgestemd op de mogelijkheden en het belang van de kapitalistische economie in Amerika en Europa, en daaraan ondergeschikt gemaakt.

De oude arbeidsverdeling, waarover Marx schreef, wordt in veranderde proporties voortgezet, waardoor de afhankelijkheid van de betreffende landen wordt bestendig en versterkt. Op deze wijze worden de ontwikkelingslanden opnieuw geremd in hun economische en politieke ontwikkeling en steviger in de greep van het buitenlandse kapitaal gebracht.

Tinbergen c.s. doen het voorkomen alsof ze in koele wetenschappelijke objectiviteit geen enkel verschil maken tussen de diverse landen, die onder de term ontwikkelingslanden worden samengevat en of het hun niet kan schelen welke politiek er door het betreffende land wordt gevoerd. Maar toch breekt af en toe het directe belang van de Nederlandse monopolisten door deze schil van wetenschappelijkheid heen. En het is niet toevallig dat dit juist gebeurt als ze over Indonesië spreken. Dr. de Lange schrijft in verband met de staatsgreep van de generaals in Indonesië over een „zuivering van de geesten” die heeft plaatsgevonden! En Tinbergen, die zich ook altijd heel ethisch weet uit te drukken, kon in een gesprek met het „*Alg. Handelsblad*” indertijd over het bloedbad dat deze generaalsklik aanrichtte, niets anders over zijn lippen krijgen dan de uitspraak: „Ja, ze zijn wat hardhandig geweest”.

Sinds deze staatsgreep staat Indonesië, net zoals landen als Zuid-Vietnam en Malakka, hoog in aanzien bij de ontwikkelingsdeskundigen in ons land.

Steun aan generaalsbewind

In het PvdA-blad „*Socialisme en Democratie*” (mei-juni 1968) heeft H. J. Roethof in een artikel, dat de titel draagt „Ontwikkelingsfilosofie broodnodig” een theoretische lans gebroken voor hulp aan reactionaire regiems. Terwijl voorheen het ar-

gument, dat aan hulp geen politieke voorwaarden zijn verbonden, werd afgewezen als het ging om landen, die een progressieve of neutrale koers voeren, is deze redenering nu ineens de hoogste wijsheid als het gaat om landen met reactionaire regimens. Het woord Indonesië valt weliswaar niet in dit zo abstract mogelijk geschreven artikel, maar de bedoeling is duidelijk genoeg. De steun aan reactionaire en feodale regimens wordt nadrukkelijk verdedigd; het afwijzen van zo'n hulp zou, aldus H. J. Roethof, „*eerst recht gaan lijken op een verkapte voortzetting van de bevoogding, een continueren van neokoloniale verhoudingen en het miskennen van de opvatting, dat de ontwikkelingen binnen de arme landen in de eerste plaats hun eigen verantwoordelijkheid betreffen*”.

Een brutalere verdediging van het neokolonialisme van de heren in Den Haag, die hun sympathie voor het generaalsbeleid o.a. in de vorm van het zenden van een parlementaire missie tot uitdrukking hebben gebracht, is moeilijk te vinden! Het gaat helemaal niet om belangeloze steun, maar om winstjagerij en om pogingen het kapitalisme te handhaven. Tegelijkertijd gaat het om een nieuwe vorm, waarin de strijd om de herverdeling van de invloedssferen tussen de kapitaalsmachten en imperialistische mogendheden wordt uitgestreden. Of men dit nu ontwikkelingsstrategie of het vestigen van een nieuwe internationale rechtsorde gelieft te noemen, of men het nu in technische termen of met ethische categorieën wil rechtvaardigen, het is in werkelijkheid niets anders dan een grof neokolonialisme.

Ondeelbare belangengemeenschap

In de ontwikkelingslanden zelf beginnen steeds meer mensen de werkelijkheid te zien.

Zo wijst Joseph Vangsi er in het tijdschrift *Jeune Afrique* op, dat het verkeerd is als men in Afrika nog de inwerking van de maatschappelijke krachten verwaarloost, die zich tegen de voortuitgang verzetten en de ontwikkelingskwestie willen terugbrengen tot de betrekkingen tussen de Derde Wereld en het Westen, m.a.w. om een kwestie die neerkomt op de staatsbetrekkingen tussen de betreffende landen. Hij schrijft:

„De officiële wetenschap, die de economische processen op mechanische wijze analyseert, heeft de neiging uitsluitend feiten te zien als kapitaalsgebrek en technologische achterstand. Maar men moet toegeven, dat het in werkelijkheid de bevoorrechte minderheden zijn die een belangrijk deel van de hulpbronnen aanwenden voor eigen gebruik of voor het vormen van vermogens in het buitenland en zo een obstakel vormen voor de ontwikkeling van de arme landen.”

Daaruit blijkt, dat het dus wel degelijk aankomt op de vraag welke staatsvorm en welke soort maatschappij er in de ontwikkelingslanden wordt opgebouwd.

Ook de koloniale aspecten worden duidelijker beseft, zoals bijvoorbeeld blijkt uit een uitspraak, die Kenneth Kaunda, de president van Zambia, tijdens de bijeenkomst van de Wereld-

raad van Kerken te Uppsala deed. Hij verklaarde, dat „de ontwikkelingshulp is als het aas in het viswater” ... Een eigen staatkundig bestaan geeft een land op zichzelf nog geen volledige nationale bevrijding. Daarvoor is ook economische vrijmaking van het imperialisme noodzakelijk.

Prof. Tinbergen en andere ontwikkelingsideologen gaan daaraan voorbij. Zij ontwijken trouwens ook de vraag, of de toekomst kapitalistisch of socialistisch zal zijn en gaan er van uit, dat beide systemen zullen „samenvloeien” en dan samen als het rijke deel van de aarde tegenover het arme zullen staan.

Bij het presenteren van deze stelling wordt gebruik gemaakt van de revisionistische verdraaiingen en ontarding, die voet hebben gegeven aan dergelijke redeneringen van rijk tegen arm, van samenvloeiing van de systemen.

Het kolonialisme in zijn oude vorm heeft grote nederlagen geleden. De oude koloniale machten hopen tot revanche te komen door hun neokolonialistische offensief, dat gevoerd wordt onder de dekmantel van de ontwikkelingshulp. Met behulp daarvan wordt ook geprobeerd de strijd van de arbeidersklasse in de vooraanstaande landen, die Marx de zetels van het machinale bedrijf noemde, tegen het imperialisme en de uitbuiters te verlammen.

De kracht van de arbeidersklasse en de met haar verbonden vooruitstrevende groepen in de maatschappij ligt echter ook in haar band met de honderden miljoenen, die in Azië, Afrika en Latijns-Amerika de strijd voeren tegen onderdrukking, voor zelfbeschikking en volledige onafhankelijkheid. Daarom is de strijd tegen het neokolonialisme niet alleen een strijd die gevoerd moet worden in de tropische gebieden. Zij is ook in het eigen belang van de werkers in de industrieel-ontwikkelde kapitalistische landen. Zij berust op de ondeelbare belangengemeenschap van alle onderdrukten en uitgebuiten der aarde.

A. VAN OMMEREN—AVERINK

Naslagwerk over Nederlandse en Belgische geschiedenis

In de serie Oosthoeks Lexicons is een naslagwerk verschenen over de vaderlandse geschiedenis van Nederland en België tezamen. *) In twee delen, totaal vierhonderd pagina's, wordt — naar trefwoorden alfabetisch gerangschikt — een overzicht gegeven van de geschiedenis van de twee landen, die in bepaalde perioden samenviel. Daar in ons land in het algemeen de historie van België minder bekend is, heeft dit zijn nut en de Vlaamse lezers zullen waarschijnlijk ook wel hun voordeel

*) Prof. dr. Th. Luykx en H. W. J. Volmuller — *Geschiedenis van Nederland en België*. Oosthoeks Lexicons. Twee delen. Uitgegeven door A. Oosthoeks Uitgeversmaatschappij NV, Utrecht 1968. Prijs f 19,50.

kunnen hebben aan een werkje, waarin de belangrijkste namen en gebeurtenissen van de Nederlandse geschiedenis te vinden zijn. De aanbeveling van de uitgever op de achterpagina van het omslag, dat deze samenvoeging terecht is geschied, omdat „het nu nog moeilijk is ze (de twee landen) als twee geheel verschillende koninkrijken te beschouwen”, doet wel heel overdreven aan: de meeste Nederlanders lijden beslist niet aan een Benelux-complex!

Nederland komt er in dit naslagwerkje in het algemeen wel wat ruimer af dan België. De inleidende beschouwing tot de geschiedenis van België telt een dertigtal bladzijden, terwijl Nederland er vijftig toegewezen krijgt. Ook bij een onderwerp als de geschiedenis van de vakbeweging is dit te zien. Twee bladzijden voor de Nederlandse vakbeweging, waarvan de geschiedenis bovendien analytisch behandeld wordt en nog geen bladzijde voor de Belgische vakbonden, die meer versplinterd worden besproken. In het Nederlandse deel wordt bovendien iets meer aandacht besteed aan koloniale kwesties, terwijl voor België de Kongo-kwestie geheel verwaarloosd wordt. Over de verovering van de Kongo zijn slechts enkele regels te vinden in de aan Leopold II gewijde paragraaf, terwijl over het drama van de vrijwording helemaal niets wordt gezegd.

Van de talrijke trefwoorden is er ook een gewijd aan de Februaristaking van 1941. Ofschoon slechts weinig regels omvattend, wordt daarin toch gewezen op de activiteiten van de communistische partij bij de voorbereiding van deze staking — iets wat maar al te vaak wordt nagelaten.

In de paragraaf over de CPN wordt gezegd, dat de SDP in 1918 haar naam veranderde in Communistische Partij Holland. Dit is onjuist. De naam werd toen Communistische Partij in Nederland; pas in het spraakgebruik kwam de term CPH in omloop. Stelselmatig wordt trouwens over Communistische Partij Nederland gesproken, ofschoon toch langzamerhand bekend kan zijn dat dit moet zijn „van Nederland”. De regels over de Bruggroep hadden beter vervangen kunnen worden door enkele woorden over de laatste CPN-congressen, waar de besluiten werden genomen over de autonomie van de partij.

Het naslagwerk is verlucht met aardige illustraties, terwijl ook een aantal beeldstatistieken is opgenomen. Sommige schema's maken het besprokene duidelijker. Dit geldt bijvoorbeeld voor de ingewikkelde ontstaansgeschiedenis van de gereformeerde kerken en gemeenten, die aldus aanschouwelijk wordt gemaakt. Als geheel een handige en gemakkelijk te gebruiken encyclopedie.

S. VAN DONGEN

Mededeling van het Dagelijks Bestuur van de CPN

In de loop van juli werden er plannen naar voren gebracht voor het houden van een zogenaamde internationale conferentie over de toestand in Tsjechoslowakije. Dit geschiedde na de bijeenkomst van partij- en regeringsdelegaties van vijf Oosteuropese landen in Warschau; na de bijeenkomsten in Cierna en Bratislava werden de voorstellen tot een conferentie door de Franse Communistische Partij ingetrokken. Naar aanleiding van een door het ANP verspreide verklaring werd de volgende mededeling gedaan door het dagelijks bestuur van de CPN:

Het ANP heeft gisteren via de radio bekend laten maken, dat de CPN zich voorstander verklaard zou hebben van een zogenaamde Europese conferentie van de Communistische Partijen, die door de Communistische Partij van Frankrijk werd voorgesteld ter bespreking van de situatie in Tsjechoslowakije. Het Dagelijks Bestuur van de CPN verklaart, dat dit bericht volkomen vals is en slechts ten doel heeft om in troebel water te vissen. Het ANP verspreidde dit bericht via de radio alhoewel het — na informatie te hebben ingewonnen bij de voorzitter van het partijbestuur van de CPN — er van op de hoogte was, dat het bericht vals was.

Het is trouwens voldoende bekend, dat de CPN aan dergelijke conferenties niet deelneemt en geen enkele verantwoordelijkheid wenst te nemen voor afspraken of handelingen van andere partijen, al of niet in conferenties gedaan.

(Waarheid, 22 juli 1968.)

Communiqué van het partijbestuur van de CPN

Het partijbestuur van de CPN was op 24 en 25 augustus bijeen. Het besprak aan de hand van een inleiding, die gehouden werd door H. Hoekstra, de politieke toestand en de gebeurtenissen rond Tsjechoslowakije.

Het partijbestuur keurde de commentaren goed, die in de afgelopen dagen met betrekking tot deze gebeurtenissen in „De Waarheid” zijn verschenen. Er is gebleken, dat deze standpunten op strijdvaardige wijze zijn ondersteund en uitgedragen door de partij. Tienduizenden extra-exemplaren van „De Waarheid” werden door middel van straatcolportage onder de bevolking gebracht.

Het partijbestuur besloot om met nog meer kracht dan voor-

heen op te treden tegen de revisionistische schending van het marxisme-leninisme door de leiders in de Sowjet-Unie, zoals deze in hun inmenging in Tsjechoslowakije tot uiting komt. De CPN zal daartoe massa-actie organiseren door middel van het beleggen van openbare vergaderingen in het gehele land en het op grote schaal verspreiden van een manifest, waarin het standpunt van de partij over deze urgente vraagstukken voor de bevolking uiteen wordt gezet.

Met grote kracht keert onze partij zich tegen de huichelarij van reactionaire en anti-communistische krachten, die de gebeurtenissen in Tsjechoslowakije uitbuiten voor eigen imperialistische en oorlogszuchtige doeleinden, voor afbraak van de democratie in Nederland en voor hun politiek van bewapening en loonstop. Het partijbestuur roept alle werkende mensen op waakzaam te zijn tegenover deze opzet van de rechtse krachten in ons land en in grote eenheid daartegen op te treden. De CPN zal haar eigen standpunten inzake de strijd tegen het revisionisme verder uitwerken en verdiepen.

(De Waarheid, 26 augustus 1968.)

Artikelen in „De Waarheid”

De artikelen in „De Waarheid”, waarover in het communiqué van het partijbestuur wordt gesproken en die door het partijbestuur werden goedgekeurd, verschenen op 21 en 23 augustus 1968. Zij hadden de volgende inhoud:

Ons commentaar

Zoals wij elders in De Waarheid in herinnering roepen, heeft de Communistische Partij van Nederland zich de laatste maanden herhaaldelijk en met grote klem uitgesproken tegen enigerlei inmenging militair of anders, in de zaken van Tsjechoslowakije of van welk ander socialistisch land dan ook. Wij doen dat ook nu, op het moment dat het nieuws bekend wordt dat troepen van de Sowjet-Unie, Oost-Duitsland, Hongarije, Polen en Bulgarije zich op het grondgebied van Tsjechoslowakije bevinden.

En dit, terwijl zij die hiervoor verantwoordelijk zijn geen enkele rechtvaardiging hiervoor hebben.

Het is enkel en alleen aan het Tsjechoslowaakse volk en de communisten van Tsjechoslowakije om te beoordelen op welke wijze de socialistische opbouw in het land dient te worden aangevat en voortgezet. Dit is te duidelijker, nu binnen enkele weken een congres plaats zou vinden van de Tsjechoslowaakse partij, waar men zich over deze zaken zou beraden. Daar in de eerste plaats moesten en moeten de beslissingen over de toekomst van het land vallen.

Onze waarschuwingen hadden ook nog een andere strekking. Er werd niet alleen op gewezen dat inmenging ontoelaatbaar was, maar ook dat die schadelijke gevolgen zou hebben voor de noodzakelijke strijd tegen het Amerikaanse imperialisme met zijn wrede oorlog in Vietnam en tegen het Westduitse revanchisme.

Voor deze strijd is het herstel van de geschonden normen der arbeidersbeweging en een alzijdige politieke en democratische ontwikkeling, steunend op de wil van de massa, noodzakelijk.

Het is bekend, dat in de kapitalistische wereld, en niet in de laatste plaats in Nederland, de hele monopolie- en NAVO-pers zich tot het uiterste heeft ingespannen om het conflict te verscherpen en daarmee de eigen inmenging te versterken.

Zij klaagde bitter omdat de CPN niet wilde meedoen aan conferenties als te Karlovy Vary en verklaarde, dat de CPN zich daardoor isoleerde. In werkelijkheid wilde zij onze partij binden aan een revisionistische politiek, waarvan nu de schadelijke gevolgen duidelijk zijn.

Wij communisten staan rotsvast op het standpunt van autonomie en zelfstandigheid van onze partij, noodzakelijk voor het belang van de Nederlandse werkers en de veiligheid van ons land.

Tsjechoslowakije

In de afgelopen maanden is in onze krant veel geschreven over de gebeurtenissen in Tsjechoslowakije.

Herhaaldelijk is daarbij gewaarschuwd tegen inmenging in de Tsjechoslowaakse aangelegenheden. In onze berichtgeving hebben wij er voortdurend op gewezen, dat de moeilijkheden van het land — zoals deze veroorzaakt werden door het revisionistische wanbeleid van het Novotny-bewind — alleen door de Tsjechoslowaakse communisten zelf kunnen worden opgelost. In dit verband schreef „De Waarheid” van 3 mei van dit jaar: „Daarom is thans het voornaamste, dat allen, die belang hebben bij de vrede en die het socialisme daarbij als voornaamste drijfkracht zien, zich te weer stellen tegen elke vorm van inmenging in de zaken van de volkeren en de communistische partijen in Tsjechoslowakije en Roemenië”.

Op donderdag 11 juli verscheen in onze krant een hoofdartikel, waarin uitlatingen werden gekritiseerd, die door Kadar van Hongarije werden gedaan op een Hongaars-Russische bijeenkomst te Moskou en waar in feite reeds met het denkbeeld van inmenging werd gespeeld.

Wij schreven daarover o.a.: „Het is uitsluitend aan het Tsjechoslowaakse volk en de Tsjechoslowaakse communisten om te bepalen hoe de zaken in hun land bij de verdere opbouw van het socialisme zullen worden aangepakt. Inmenging, in welke vorm dan ook, kan dit recht alleen maar aantasten en tot grote schade leiden”.

Wat de kapitalistische pers in Nederland, Amerika, Frankrijk en andere landen betreft, die zich van het begin af aan verlustig heeft in het denkbeeld van interventie alleen al en die

niets naliet om een koude-oorlogsstemming rond Tsjechoslowakije te kweken, werd in een uitvoerige beschouwing in onze krant van 23 juli stelling genomen tegen de imperialistische intriges van de oorlogstokers in de kapitalistische landen, die voor hun eigen doeleinden gebruik maken van de revisionistische politiek, zoals deze ingevoerd is door Chroestsjow.

Met betrekking tot plannen voor zogenaamde internationale conferenties over de toestand in Tsjechoslowakije schreven wij: „Het houden van conferenties van een aantal partijen, die over de toestand in Tsjechoslowakije een oordeel zouden moeten uitspreken, is ongewenst en zelfs schadelijk ... De CPN heeft, op grond van de op haar congressen genomen besluiten in het verleden, steeds geweigerd aan zulke bijeenkomsten deel te nemen zoals in april 1967 in Karlovy Vary, waar een dergelijke conferentie zelfs onder voorzitterschap van de nu afgezette Novotny plaats had. Onze partij waarschuwt ten scherpste tegen het voortzetten van zulke praktijken en wijst van tevoren met grote nadruk elke verantwoordelijkheid af voor uitlatingen en handelingen met betrekking tot Tsjechoslowakije — of zij nu gedaan worden in conferenties of anderszins”.

De inmenging

De gewapende inmenging van buitenaf in de zaken van het Tsjechoslowaakse volk en de Tsjechoslowaakse communisten levert zelf — van uur tot uur — het pijnlijke bewijs hoe verwerpelijk en volstrekt ontoelaatbaar een dergelijk optreden is. Onze waarschuwingen tegen een dergelijke inmenging zijn reeds sinds maanden te horen en te lezen geweest. Ons standpunt is ruimschoots bekend.

Zelfs na het verstrijken van meer dan tweemaal vierentwintig uur konden degenen, die de Russische, Oostduitse, Hongaarse, Poolse en Bulgaarse troepen naar Tsjechoslowakije gestuurd hebben, geen schijn van „bewijs” geven voor hun bewering „om militaire hulp verzocht te zijn”. Na het verloop van twee etmalen vloeit er een eindeloze stroom van tegenstrijdige berichten, die de werkelijke gang der gebeurtenissen steeds meer aan het oog van de massa der mensen gaat onttrekken en die de Amerikaanse, de Westduitse en andere imperialisten alle gelegenheid geeft profijt uit de situatie te trekken en deze voor hun eigen doeleinden te exploiteren.

Ook de politici van de NAVO in Nederland, die jarenlang ingewikkelde excuses voor de gruwelen tegen het Vietnamese volk verzonnen hebben en daarom niet ernstig genomen kunnen worden, voelen zich niet te min om van een en ander hun graantje mee te pikken.

Als zij staan te jammeren, gaat het hun niet om het Tsjechoslowaakse volk of om de Tsjechoslowaakse arbeidersklasse. Van hen kan men dat niet verwachten. Zij jagen, zoals gewoonlijk, hun eigen belangen na. Zij exploiteren de toestand en zijn er kennelijk dankbaar voor dat zij deze gelegenheid gekre-

gen hebben om op te komen voor hun eigen doodgelopen en wankele politiek.

Minister-president De Jongs bezorgdheid over Tsjechoslowakije kwam er op neer, dat hij uiteindelijk alleen maar een pleidooi hield voor de defensienota waarmee in de komende drie jaar weer 1 miljard meer uit de zakken van de werkende Nederlanders geklopt moet worden voor oorlogsdoeleinden. Een vergadering over Tsjechoslowakije in Amsterdam werd door PvdA-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, Den Uyl, gebruikt voor het lanceren van zijn blijvende steun aan de NAVO-politiek en daarmee aan deze recordbewapeningsuitgaven. De VVD-er Toxopeus en politici uit KVP en AR begaven zich in reactionaire bespiegelingen, die er duidelijk alleen maar op gericht waren langs een achterdeur de loonpauzepolitiek van Roolvink toch weer binnen te smokkelen.

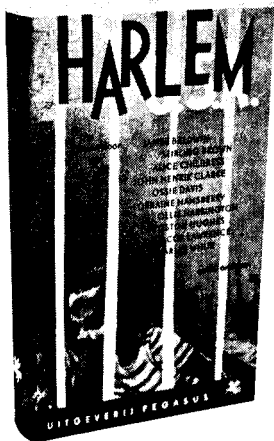
Het is van die kant allemaal werkelijk te doorzichtig. De progressieve en werkende mensen in ons land doen er goed aan, ook bij de opwindende gebeurtenissen van deze dagen waakzaam te blijven tegen een dergelijke politiek en op te komen voor hun dagelijkse belangen en tegen de rechtse politiek.

le wereld van de Amerikaanse neger in essay, gedicht,
erhaal, foto, reproductie en spotprent

HARLEM, U.S.A.

Het verhaal van een stad in een stad door James Baldwin, Langston Hughes, Ossie Davis en 47 anderen; schrijvers, toneelspelers, beeldhouwers, schilders, dichters, juristen, predikanten, artsen, fotografen en filosofen.

De Amerika-kenner Prof. Dr. J. W. Schulte Northolt schijft over dit
boeiende boek:

408 blz.
rijk geïllustreerd
geb. f 9,50

... Over het beroemdste van alle negergetto's in de Verenigde Staten, Harlem in New York, handelt deze bloemlezing, die oorspronkelijk in het Engels in Oost-Duitsland is verschenen. Essays, korte verhalen, gedichten, over alle aspecten van het menselijk leven in de trieste wereld van het getto, met bijzonder veel nadruk op het culturele leven. Zo wordt een goede indruk gegeven van de vreemde, onwerkelijke, maar bittere sfeer waarin de negers van New York leven. De grauwe en toch tegelijk bonte maatschappij met zoveel sekten en bewegingen (o.a. de zwarte nationalistes) leert men in dit boek goed kennen. Vele fraaie foto's, zowel van het dagelijks leven als van de beeldende kunst, verrijken het werk. Dit rijke en boeiende boek kan met klem worden aanbevolen; het is voor de kennis van de neger in Amerika een uitstekende bron

EEN UITGAVE VAN PEGASUS — AMSTERDAM
VERKRIJGBAAR BIJ UW BOEKVERKOPER

NIEUW

NIEUW

Een belangrijke uitgave in de reeks
documentaire paperbacks
van Pegasus

Gerard Maas

TIJGERS IN TANKS

**Tegenstellingen in
het Midden-Oosten**

De schrijver van de bekende Pegasus-documentaire
„Kroniek van de Februaristaking” geeft in dit uiterst
actuele boek een boeiend en zeer gedocumenteerd
overzicht van de geschiedenis en de achtergronden
van de huidige situatie in het Midden-Oosten.

116 blz. Geïllustreerd, Paperback f 4,90

 Andere actuele paperbacks van Pegasus:

INDONESIË EN DE GENERAALS - f. 3,50

CASTRO OVER REVOLUTIE - f. 2,90

ACTIE IS BESLISSEND - f. 2,50

KIEZEN OF KNOEIEN - f. 4,90

PEGASUS - AMSTERDAM

verkrijgbaar bij Uw boekverkoper

CONCERNS IN NEDERLAND

28ste JAARGANG NO. 10 OKTOBER 1968 PRIJS 0.70

POLITIEK EN CULTUUR

Geen worgpolitiek	M. Bakker	425
Concentraties en concerns	G. Verrips	429
Loonbeleid en ondernemersbelang	W. Hartog	442
Nieuwe formaties in de scheepsbouw	J. van Esch	454
De octopus met een margarinelucht	J. Wildbret	460

BOEKBESPREKING:

De kapitalistische onderneming in de ontwikkelingslanden	A. van Ommeren-Averink	469
--	------------------------	-----

PARTIJDOCUMENT:

Oproep van het dagelijks bestuur van de CPN		472
---	--	-----

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is *f* 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, lose nummers *f* 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Geen worgpolitiek!

Voor een vergadering van Christelijk-Historische jongeren heeft onlangs de heer Mellema (die, al heeft hij zichzelf dan uit het fractievoorzitterschap gereden, toch altijd nog een zeer invloedrijk man is in de CHU), een opvallend pleidooi gehouden. Hij vond het, zei hij, onjuist dat de minister-president bij ons niet meer is dan de „eerste onder zijns gelijken” en vroeg om een „duidelijk afgebakende, beslissende autoriteit”. En dat niet alleen als er ruzie is onder de ministers, zoals men zou denken, maar omdat de huidige situatie er toe kan leiden „dat schade wordt berokkend aan een coherent (samenhangend) en slagvaardig beleid, dat gericht is op de verwezenlijking van een bepaalde politieke visie”.

Een beslissende autoriteit die slagvaardig een bepaalde visie kan doordrukken — ziedaar wat dus volgens Mellema de minister-president moet zijn.

Dat is in wezen precies hetzelfde wat D '66 beoogt met zijn gekozen minister-president. Ook een man die kan doordouwen. Gruyters en Van Mierlo beginnen school te maken.

Langzaam maar zeker gaat in rechtse politieke kringen het gaullisme en zijn sterke-mannen-ideaal weerklank vinden.

Dat valt niet slechts af te leiden uit de uitlatingen van een Mellema.

In dezelfde dagen dat deze bovengemelde uitspraken deed, gaf de minister-president zelf een interview weg aan de liberale *Nieuwe Rotterdamse Courant*.

Nu heeft De Jong in zulke gesprekken nooit zo erg veel belangwekkends te vertellen. Maar dit keer stonden er in het vraaggesprek toch wel een paar interessante opmerkingen. Zo constateerde de geïnterviewde, dat door de zgn. partijhervorming

die aan de gang is, „de positie van de regering relatief sterker wordt”.

Even verder merkte hij op dat, wat NAVO en EEG betreft, het parlement al helemaal niets meer te vertellen heeft. „Achteraf wordt de zaak dan nog in de Tweede Kamer gebracht, maar dan is het te laat, dan zijn wij het station al voorbij”.

De oplossing van De Jong voor deze ontwikkeling is, dat we ... van de nationale staten af moeten. Maar dat vereist juist, zegt hij, aanpassing van de politieke partijen.

Dat we zo'n fijne sterke regering hebben, wordt van allerlei rechtse kanten van de daken geschreeuwd.

De Telegraaf schreef bij de indiening van de miljoenennota triomfantelijk, dat er geen alternatief was voor dit kabinet. Dat wil zeggen, een andere regering was niet te vormen. *De Haayse Post* onderstreepte die mening en *Elseviers Weekblad* gaf te kennen, dat de regering „op rozen zit”.

Op een geheel andere manier kwam dit weer naar voren toen op het congres van D '66 Van Mierlo, onder gejuich van zijn aanhang, een samengaan met de PvdA afwees, omdat er toch geen meerderheid te vinden was tegenover die van dit ogenblik (confessionelen en liberalen).

Sterke regering of sterke man — het zijn loten van dezelfde rechtse gedachtenboom, die op dit ogenblik danig in het groen zit.

Het gaat hier niet om woorden en verwachtingen alleen. De hele politiek van het kabinet staat in het teken van dit streven naar vergroting van eigen macht.

De loonnota van mei was een openlijke poging om het kabinet, door het de bevoegdheid te geven CAO's te verlengen, een vrijwel dictatoriale zeggenschap over de loonvorming te verschaffen.

De Jong heeft later toegegeven, dat hijzelf de voornaamste verantwoordelijkheid droeg voor deze machtsgreep op loongebied.

Maar ondanks het mislukken van die eerste opzet is zojuist een wet ingediend, die hetzelfde beoogt.

Het kabinet heeft een stakingswet aangekondigd.

Wat daarvan uit de voordiscussies is duidelijk geworden, is dat alle stakingen door rechters beoordeeld zouden moeten worden en dat dan nog vakorganisaties de enige zouden zijn, die stakingen mogen organiseren.

Dat zou praktisch betekenen, dat de staking voor de toekomst illegaal zou worden verklaard. Want als men op grond van de afgelopen twintig jaar moet berekenen, hoe groot de kansen zijn dat stakingen zullen worden georganiseerd door met rechters bedreigde vakbondsbesturen, dan lijkt de kans kleiner dan het winnen van de hoofdprijs in de voetbalpool.

Nog bij een andere gelegenheid heeft de regering-De Jong de afgelopen weken laten blijken hoe zeer zij in gaullistische richting denkt.

Bij de behandeling van het minimumloon werd er uit het parlement op aangedrongen, de stijging van dat loon op zijn minst evenredig te laten zijn met die van de overige lonen. Roolvink

weigerde hardnekkig dit toe te zeggen. Hij vond de rechtse Kamermeerderheid bereid, om *zijn* slechte voorstel aan te nemen, waarbij dan de SER om advies zou worden gevraagd voor wat de toekomst betreft.

Van PvdA-zijde werd, terecht, geconstateerd dat hier sprake was van afbraak van de parlementaire democratie. Het parlement beslist bij wet over zulke zaken en niet de, overigens diep verdeelde, SER.

Dat de PBO-organen een middel zijn om de parlementaire democratie te ondermijnen, zeggen de communisten al twintig jaar. De regering-De Jong doet het echter zo grof, dat zelfs PvdA-ers, die altijd diezelfde PBO aanbeden hebben, er tegen moeten waarschuwen.

Er zijn meer voorbeelden aan te halen van deze sterk toenevende hang naar een, op gaullistische infectie gebaseerd autoritair regiem.

Zo moet er mee gerekend worden dat, ondanks de mislukking van de commissie-Cals, toch getracht zal worden een districtenstelsel in de een of andere vorm door te voeren. De Jong heeft zich bij een eerdere gelegenheid een zeer geestdriftig voorstander van verandering in de kieswet betoond; het valt niet te verwachten dat de mislukking van zijn rivaal Cals voor hem een aanleiding vormt, die gedachten nu maar in de mottenkist te stoppen.

Zeer opvallend is, dat het streven naar afbraak van de democratie het eerst en het duidelijkst naar voren komt als het om de rechten en de beloningen van de arbeiders gaat.

Als alles zou doorgaan wat De Jong c.s. van zins zijn, dan zou de politieke en economische positie van alle loon- en salaristrekkingen, niet in de laatste plaats van hun organisaties, zeer verzwakken. Bij de verkoop van bedrijven als Wilton en NDSM, bij de sluitingen in de mijnen en textielindustrie is reeds gebleken wat de „medezeggenschap” van bonden en ondernemingsraden op dit ogenblik waard is. Loonwet en stakingswet zouden die rechteloosheid nog verder doorvoeren.

Door zo onverbloemd aan te geven *waar* zij haar dictatoriale verlangens het eerst en het meest wil uitleven, laat de regering tevens zien wie de leidende krachten daarbij zijn.

Al wat hier uitgedroefd wordt, is in de eerste plaats gericht op de versterking van de grote ondernemingen. De ijzeren loonpolitiek zoals Roolvink die wenst door te voeren, levert met name de mammoetconcerns met hun hoge produktiviteit schatten op.

In de chemische en de elektronische industrie stijgt, met ongeveer hetzelfde aantal mensen, de produktie met reuzensprongen. Nu reeds heeft de lage-lonenpolitiek hun winsten en hun exportpositie enorm bevoordeeld en men hoeft niet te vragen hoe dat zou zijn, als er nog een paar worgwetten bij zouden komen.

Ook wat de minister-president tegen de NRC zei over de noodzaak van de opheffing van nationale staten spreekt in dit verband boekdelen.

Nog afgezien van het ongelooflijke feit, dat een nationale minister-president de opheffing van zijn land als zodanig bepleit — en dat tussen het dopen van prinselijke kinderen door —, het zijn weer deze zelfde grote ondernemingen die bij liquidatie van de nationale staat direct belang hebben.

Zij opereren allang in EEG- of Atlantisch verband en voorzover zij geen lak hebben aan nationale wetten, vinden zij die alleen maar lastig.

Zij willen dat aan hun winstbelang alles ondergeschikt gemaakt wordt: het inkomen van de employé, de vrijheid van de employé, het vaderland van de employé en ook de politieke partij van de employé.

Dat bedoelde De Jong toen hij zei, dat vooral de politieke partijen zich moesten aanpassen aan de noodzakelijkheid van het verdwijnen van de nationale staat.

Dit is de situatie waarin wij verkeren: een politiek offensief van de monopolies, geholpen door de rechtse partijen en hun kabinet, tegen de democratie.

Zij hebben hun spoorboekje-van-de-afbraak er voor klaar liggen.

Het is nodig dit gevaar onder ogen te zien, om het ook volledig te kunnen bestrijden. Maar dat is geen reden om voor het gevaar beangst terug te wijken.

De monopolies en hun regering zouden niet over allerlei worgwetten denken, als zij niet wisten, hoe moeilijk de doorvoering van hun wensen is.

Het is geen slaafse kudde waarmee ze te maken hebben; overal is juist te zien dat de democratische en arbeidersbeweging zich steviger begint te roeren.

Een Verolme bouwde zijn rijk op de droom dat hijzelf voor zijn arbeiders is, wat naar zijn zeggen Onze Lieve Heer voor hem betekent. Die droom moet midden september wel akelig hard in scherven zijn gevallen.

En geen van de politici die gewend waren hun aanhang met het kluitje van de NAVO, EEG en welvaartsstaat in het riet te sturen, kan op het ogenblik nog zijn rebellerende „achterban”, om het fijne woord dan maar eens van hen over te nemen, in het gareel houden.

Wat Nederland zelf dan nog niet biedt, dat waait in de vorm van een frisse geest over uit Frankrijk en Amerika, Mexico en West-Berlijn. Overal waar de massa's te maken hebben met dezelfde processen die bij ons op het departement van De Jong en Philips worden uitgebreed, treden zij in verzet daartegen.

Dat verzet is in Nederland een dringende noodzaak geworden. Wij mogen absoluut niet passief toezien hoe een worgregiem worgwetten maakt ter wille van worgconcerns.

Het gaat hier om zeer ernstige zaken. Maar het Nederlandse volk, en zijn arbeidersklasse vooral, hebben al eerder getoond, dat ze op ogenblikken dat dat dringend nodig was, het juiste antwoord op gevaren van die aard wisten te geven.

Concentraties en concerns

Zelfs de beursspeculanten raakten ondersteboven van de fusiegolf die de laatste maanden over het Nederlandse bedrijfsleven spoelde: „*Als ware gouddelvers*”, schreef *Het Financieele Dagblad*, „*grazen vele beleggers' de koerslijsten af in een — misschien ietwat vertwijfelde — poging om nu ook eens een graantje mee te pikken . . . Er is een situatie ontstaan waarin vrijwel elk goedgeganceerd gerucht vrijwel zeker tot een koersstijging leidt. En er wordt druk gelanceerd. En er werden ter beurze soms verbanden gelegd om van te griezelen.*”

Er heerste dan ook een ware catch-as-catch-can in de effectenhandel. Geruchten en tegengeruchten, dubbelzinnige communiqués en categorische officiële verklaringen wisselden elkaar af — het ene om de speculatiekoersen op te voeren, het andere om ze kort voor de koop te drukken. Het was één gokken, al graaien om de honderden miljoenen die plotseling uit de reservefondsen van de grote concerns beschikbaar bleken te kunnen komen voor de bezitters van aandelen van grote, middelmatige en kleine ondernemingen, welke door de allergrootste werden opgekocht of met andere werden samengesmolten tot nieuwe combinaties. Want als het gaat om lonen en sociale voorzieningen gedragen de ondernemers zich wel als vermagerde, bijna uitgeputte stumpers die het einde van hun concurrentiekrachten zien naderen, zodra er echter fusies ophanden zijn ontslaan zij schraalhans als keukenmeester en druipt het vet van de borden.

Het *Algemeen Handelsblad* wierp nog wat olie op het speculatievuur door een overzicht te publiceren van „*fusierijpe ondernemingen*” en deze opsomming te voltooien met de laconieke mededeling: „*Desgewenst kan dit lijstje worden gecompleteerd met vrijwel alle fondsen voorkomende in de Prijscourant van de Vereniging van den Effectenhandel.*”

In alle bedrijfstakken

Er is sprake van een sterke stroomversnelling in de loop van de concentratiebeweging, die kapitaalsmacht en produktie in steeds minder maar steeds groter wordende ondernemingen samenbalt. Zij tekent zich in vrijwel alle bedrijfstakken af en raakt in het bijzonder de grote bedrijven.

In de afgelopen tien jaar telde ons land zo'n achthonderd à duizend industriële ondernemingen met meer dan tweehonderd man personeel. Meer dan de helft van hen is in deze periode bij een fusie betrokken! In de zeven jaren van 1958 tot en met 1964 deden zich in deze categorie tweehonderdvijftig fusies voor, in de tweeënehalf jaar daarna al honderddertig¹⁾.

In de eerste negen maanden van dit jaar deden zich honderd-

¹⁾ Ontleend aan een lezing van drs. Weisglas, hoofd van de economische afdeling van Unilever, voor het Nederlandse Instituut voor Efficiency op 3 december 1967.

Veel kleine bedrijven rijp voor overneming

Fusie met Mahez
goed ontvangen

Heineken neemt de Amstel
Brouwerij, 100% dochter
Ned. Linoleum, 100% dochter
Smits en Bendien
overwegen fusie

Feiten en fusiegeruchten
de kooplust
werken

VNU neemt grote
offsetdrukkerij over
Smeets zoekt aansluiting bij uitgerij, Ned. Melk Unie neemt
De Vooruitgang te
Woudenberg over

Meer fusies verwacht
Staatsecretaris Bakker

Bank van Embden
samen met sterk expansieve
DERDE PARTICIPANT VERWACHT
ontemijddijf

Touwtrekken om Wilton
kost

Gesprekken over samenwerking aan de
orde van de dag in bedrijfsleven
Rijn/Schelde als levensbelang

Damrak op kookhitte
Dickers integreert door fusiegeruchten

Alcoa en Elektroken
nemen deel in LIPS VERTO en
AMB kocht weer bank aandelen

SHV neemt Van Nievelt over
Bestuur achter de Beurs gelooft in sprookjes

Bod Borsumij Wehrv opkrijgt soms nog gelijk
Nieuwe concentratie in levensverzekering

TOHM tot Hoger dividend
KEY & KRAMER en Ago-
verwacht De Cindu onder één dak groep

Drie Hoefiizers komt Concentratie

Helpt grote bedrijven
bij fusies betrokken

ECONOMIE EN FINANCIEN

twintig fusies voor, waarvan verreweg het grootste aantal eveneens industriële ondernemingen betreft.

Zeer grote ondernemingen zijn bij de fusies betrokken, in sommige bedrijfstakken de allergrootste. Voorbeelden:

in de chemische industrie ontstonden in de loop van de laatste tien jaar door reeksen fusies uiteindelijk twee grote concerns: Koninklijke Zout/Ketjen en Koninklijke Zwanenberg-Organon — in het afgelopen jaar zijn ook deze beide gefuseerd tot een van de grootste concerns in Europa;

in de metaalindustrie ontstonden, eveneens door reeksen fusies, concerns als VMF/Stork/Werkspoor, Wilton/Fijenoord/Bronswerk, Rijn/Schelde en Verolme aan de kop van de lijst van scheeps- en machinebouwondernemingen — in enkele maanden tijds slokte Verolme de NDSM op, die zelf kort tevoren Van Heyst had opgekocht, en werd Wilton/Fijenoord/Bronswerk opgedeeld tussen VMF en Rijn/Schelde;

weinig bedrijfstakken kenden al zo'n hoge graad van concentratie als de brouwerijen — toch gingen de twee grootste, Heineken en Amstel, alsnog tot fusie over;

enige jaren geleden behoorden de Algemene Handelmaatschappij, de Hollandse Bank Unie en de Twentse Bank als drie afzonderlijke grote banken tot de top-vijf in ons land — nu zijn zij alle drie onder het dak van de Algemene Bank Nederland gekomen, die daarmee de grootste internationale bank in Europa is geworden;

overeenkomstige fusies vindt men ook in de sectoren van de verzekeringsmaatschappijen, uitgeverijen, textiel- en bouwondernemingen.

De fusiegolf die zich rond de inwerkingtreding van de Europese Economische Gemeenschap voordeed, wordt sinds 1964 gevolgd door een lange krachtige golf van concentraties, waarvan het toppunt volgens de verwachtingen in de financiële wereld nog steeds niet is bereikt. Zij gaat met vele overrompelingen en weinig plichtplegingen gepaard. Zelfs houders van de grootste aandelenpakketten krijgen vaak niet meer dan enkele dagen bedenktijd over de vraag of zij al dan niet moeten instemmen met de overheveling van bedrijfsvermogens van vele tientallen miljoenen naar de smeltkroezen van de grote concerns. Met kleinere bezitters wordt nog minder omslag gemaakt — die lezen het wel in de krant. Aan de tienduizenden werknemers en hun gezinnen in de bij de fusies betrokken bedrijven wordt niet eens gedacht — met de opstallen en machines gaan zij als bijbehorende lijfeigenen van de hand.

Het aandeel van de monopolies

Ons land komt onder deze fusiegolven van de laatste tien jaar meer dan ooit te voorschijn als een van de industrieel hoogstontwikkelde kapitalistische landen met een concernvorming, die nergens in de Europese Economische Gemeenschap — en verhoudingsgewijs zelfs nergens ter wereld — zo sterk is ontwikkeld.

(Vervolg op pag. 433)

Produktie, werkgelegenheid, winstpercentage

Welk aandeel de verschillende bedrijfstakken hebben in de totale produktie en werkgelegenheid in ons land en welke gemiddelde winstpercentages er worden geboekt, wordt enigermate getoond in dit overzicht in de memorie van toelichting op de begroting 1969 van het ministerie van economische zaken.

	Aandeel in toegevoegde waarde	Aandeel in werkgelegenheid	Winstpercentage
	1965/'67	1965/'67	1965/'67
	gemiddeld percentage	gemiddeld percentage	gemiddeld
<i>Industrie</i>	39,8	35,2	18
waarvan:			
metaal	13,6	13,4	18
voedings- en genotmiddelen	7,2	5,2	16
textiel, kleding en schoeisel	3,1	5,3	2
chemie en olie	6,1	2,7	27
mijnbouw	1,3	1,1	10
openbare nutsbedrijven	2,5	1,1	26
overige	6,0	6,4	18
<i>Diensten</i>	43,7	43,7	20
waarvan:			
handel	17,6	16,8	20
vervoer en communicatie	9,2	7,7	9
overige	16,9	19,2	28
<i>Landbouw</i>	7,7	9,4	17
<i>Bouwnijverheid</i>	8,8	11,7	13
Totaal bedrijven	100	100	18

De positie van Hoogovens en Philips valt af te leiden uit bijgaand overzicht van de metaalindustrie.

	Aandeel in toegevoegde waarde (lopende prijzen)		Aandeel in werkgelegenheid		Winstperc. in perc. van toegevoegde waarde
	1955/'57	1965/'67	1955/'57	1965/'67	1965/'67
	gemid.	percentage	gemid.	percentage	gemiddeld
Metallurgie	1,2	1,4	0,7	0,9	29
Elektrotechniek	3,1	4,1	2,4	2,9	38
Transportmiddelen	3,3	2,4	3,3	3,3	6
Machinebouw en overige metaalprodukten	5,6	5,7	6,0	6,3	12
Totaal metaal	13,2	13,6	12,4	13,4	18

Uit een enquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek van eind 1966 valt op te maken dat toen bij 3 procent van de Nederlandse industriële ondernemingen 51 procent van alle werknemers in de industrie in dienst was en dat deze ondernemingen 69 procent van de industriële export voor hun rekening namen. Zonder twijfel is de werkelijke concentratie op het ogenblik nog groter, want door de vele fusies sindsdien zijn deze cijfers achterhaald; bovendien voegde het CBS er al aan toe, dat zelfs de fusies in 1966 en daarvoor „slechts ten dele en met vertraging tot uitdrukking komen in de bovenaangehaalde cijfers”.²⁾

De memorie van toelichting op de begroting van economische zaken 1969 geeft een iets scherper beeld van de plaats die enkele grote concerns innemen.³⁾ Er wordt namelijk een algemeen overzicht gegeven van de verhoudingen van de producties van diverse bedrijfstakken, uitgedrukt in percentages van de totale toegevoegde waarde van alle bedrijven in ons land (industrie, bouwnijverheid, dienstverlening en landbouw), gemiddeld over de jaren 1965—1967. Uit overeenkomstige cijfers met betrekking tot de jaren 1955—1957 vallen conclusies te trekken met betrekking tot de groei van deze concerns ten opzichte van de andere bedrijven.

Het blijkt dat Philips en Hoogovens, die vrijwel de gehele productie van de elektrotechnische en metallurgische industrie voor hun rekening nemen, tien jaar geleden rond 30 en tegenwoordig rond 40 procent van de productie van de Nederlandse metaalindustrie in haar geheel voor hun rekening nemen. Voor de Nederlandse Philipsbedrijven kan men op grond daarvan een totale productie veronderstellen die van rond 20 procent tien jaar geleden is gestegen tot rond 30 procent van de totale productie van de Nederlandse metaalindustrie nu. In het laatste jaarverslag van Philips bericht de directie, dat 10 procent van de Nederlandse export uit Philipsprodukten bestaat.

Ook de productie van de olie- en de chemische industrie is praktisch geheel in handen van internationale concerns (Koninklijke Zout/Organon, Koninklijke Olie, AKU, Staatsmijnen, Philips-pharmacie) en enkele buitenlandse maatschappijen. De chemie, metallurgie en elektrotechniek zijn dan ook de bedrijfstakken, waar de produktiviteit ver uitsteekt boven de rest van de Nederlandse industrie. Ook de winstpercentages zijn er naar: 18 procent gemiddeld in de gehele Nederlandse industrie (met inbegrip van de concerns), 18 procent gemiddeld in de gehele metaalindustrie (eveneens met inbegrip van de concerns), maar 27 procent in de chemische, 29 procent in de metallurgische en 38 procent in de elektrotechnische industrie. De productie van de chemische, metallurgische en elektrotechnische industrieën samen vormde tien jaar geleden 21 procent van de totale Nederlandse industrieproductie, thans 29 procent.

(Vervolg op pag. 435)

²⁾ Maandstatistiek van de industrie van het Centraal Bureau voor de Statistiek, augustus 1967, pagina 432 en 433.

³⁾ Memorie van toelichting begroting 1969 van Economische Zaken.

Internationale positie

In het Amerikaanse tijdschrift *Fortune* (september 1968) is een rangorde opgesteld van internationale concerns naar omzet. Dit overzicht verschaft ook inzicht in de positie van de Nederlandse monopolies binnen de Europese Economische Gemeenschap. De tien grootste concerns in de EEG-landen zijn:

		omzet in mil- jarden dollars	personeel in duizen- den
Kon. Olie/Shell - Ned.-Brits	(olie, chemie)	8,4	172
Unilever - Brits-Ned.	(levensmiddelen)	5,6	304
Philips - Nederland	(elektrotechniek)	2,4	241
Volkswagen - Duitsland	(automobielen)	2,3	129
Montecatini - Italië	(chemie, textiel)	2,1	138
Siemens - Duitsland	(elektrotechniek)	2,0	242
Fiat - Italië	(automobielen)	1,9	147
Hoechst - Duitsland	(chemie)	1,7	83
Thyssen - Duitsland	(ijzer en staal)	1,6	85
Renault - Frankrijk	(automobielen)	1,5	115

In de kunstvezelproductie binnen de EEG neemt AKU na Montecatini (Italië) en Rhone-Poulenc (Frankrijk) de derde plaats in.

In de chemische industrie binnen de EEG nemen *Koninklijke Zout/Organon* en *DSM (Staatsmijnen)* respectievelijk de achtste en de tiende plaats in.

Hoogovens vormen samen met Hoesch — een Duits Staalconcern waarmee sinds 1966 steeds nauwere verbindingen zijn aangeknoopt — de grootste formatie in de *staal*-industrie binnen de EEG. Als staalproducerend bedrijf op één plaats nemen Hoogovens IJmuiden de tweede plaats in achter Thyssen.

Precieze gegevens over de posities en de vermogens van de grote concerns, zijn niet toegankelijk voor buitenstaanders. De grote concerns hebben zich er op toegelegd hun geheime reserves aan het oog van het publiek te onttrekken door allerlei boekhoudkundige trucs. Zelfs *Economisch-Statistische Berichten*, dat altijd zeer ingetogen is als het over grote concerns schrijft, erkende het naar aanleiding van het laatste jaarverslag van Philips⁴). De regering verleent alle medewerking aan deze camouflagepolitiek van de concerns. Het Centraal Bureau voor de Statistiek neemt bij het samenstellen van gegevens over de economische ontwikkeling van ons land wat betreft de Philips-productiecijfers bijvoorbeeld genoegen met indexcijfers die door de directie van het concern zelf worden samengesteld.

De grootste in de EEG

De hoge graad van kapitaalsconcentratie in ons land komt tot uitdrukking in een vergelijking met de andere landen in de Europese Economische Gemeenschap (West-Duitsland, Frankrijk, Italië, België en Luxemburg).

Koninklijke Olie, Unilever en Philips zijn de drie concerns in dit gebied met de grootste omzetten. Op verre afstand volgen de drie grootste Westduitse monopolies, Volkswagen, Siemens en Thyssen, maar hun gezamenlijke omzet is nog geen derde deel van de gezamenlijke omzet van de grote drie in ons land. Vijf van de zes grote internationale concerns die vanuit Nederland opereren zijn op hun gebied het grootste in het EEG-gebied: Koninklijke Olie, Unilever, Philips, AKU en Hoogovens. Nieuw is het verschijnsel dat deze grote internationale concerns in het Nederlandse bedrijfsleven op minder eenzame hoogte komen te staan. In de eerste plaats heeft de jonge snel groeiende reus Koninklijke Zout/Organon zich tussen hen gevoegd, bovendien zijn er in de Nederlandse industrie nog zeker zes concerns van Europees formaat bijgekomen met omzetten van meer dan een half miljard gulden per jaar. Dat zijn in de eerste plaats de Staatsmijnen en Verenigde Machine Fabrieken

(Vervolg op pag. 437)

⁴) *Economisch-Statistische Berichten* 17 april 1968, pagina 369: „De discrepantie tussen de zichtbare en de werkelijke financiële situatie (die het blad nog beter acht — V.), bij het Philipsconcern is voor alles een gevolg van de wijze van waardering der immateriële activa. Deze worden op de balans „pro memorie” vermeld; de uitgaven voor research en ontwikkeling, alsmede de betaalde goodwill, worden onmiddellijk in hun geheel ten laste van de resultatenrekening gebracht. Daarmee wordt dus alle technische kennis van het concern ineens afgeschreven tot nihil. Dit terwijl deze kennis van het begin van het nu 76 jaar oude concern af een der fundamenten ervan is geweest en er jaarlijks aanzienlijke bedragen voor worden uitgegeven die nog steeds toenemen . . . De orde van grootte van deze bedragen en de toeneming ervan is zodanig, dat in de gepubliceerde jaarrekening van Philips niet alleen een relatief zeer belangrijke stille reserve, maar ook een stille reservering besloten ligt . . . Men zou zich kunnen afvragen of het Philips-verslag . . . als het gaat om de centraal te achten presentatie van de vermogens- en winstontwikkeling, wel zo voorbeeldig is als de lofprijzingen zouden kunnen doen verwachten. Door de huidige methodieken aanzien van de immateriële activa dreigt immers de gepubliceerde jaarrekening in toenemende mate een vertekend beeld van de werkelijkheid te geven.”

Groei en produktiviteit

Hoezeer de grote concerns in ons land de afgelopen vijf jaar zijn gegroeid is te zien in de volgende gegevens, die aan de jaarverslagen zijn ontleend. Zij geven tevens een indruk van de bijzonder snelle ontwikkeling van de produktiviteit in deze bedrijven door de stijging van de omzet te vergelijken met de daling of stijging van dat personeelsbestand.

	omzet in mlrd. gld			pers. in duizenden		
	1962	1967	stijging	1962	1967	daling
Kon. Olie/Shell	30,8	44,7	45%	220	172	22%
Unilever	14,0	19,0	36%	392	304	22%
Philips	5,5	8,7	58%	233	241	3%
AKU ¹⁾	0,35	0,64	83%	14,0	15,2	9%
Hoogovens	0,53	1,24	134%	16,0	19,6	23%

Midden- en kleinbedrijf

Aan de meest recente publikatie van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf over „de positie van het midden- en kleinbedrijf in de nationale economie” ontleen we de volgende gegevens:

<i>Werkegelegenheid</i> (in 1.000 manjaren)	1960	1967
Totaal BEDRIJVEN	3692	4007
waaronder: zelfstandige bedrijfshoofden	644	600
medewerkende gezinsleden	242	203
loontrekkers	2806	3204
totaal AMBACHTEN	532	587
waaronder: zelfstandigen	163	152
werknemers	369	435
totaal DETAILHANDEL	335	362
waaronder: zelfstandigen	196	172
werknemers	139	190

De totale omzet van de ambachtsbedrijven steeg van 9,6 miljard gulden in 1960 tot 18,9 miljard gulden in 1967, terwijl het aantal ondernemingen daalde van 108 duizend naar 102 duizend.

De totale omzet van de detailhandel steeg in die jaren van 11,6 naar 21,3 miljard gulden bij een gelijkblijvend aantal verkooppaatsen en een daling van het totaal aantal ondernemingen in de categorie midden- en kleinbedrijf van 126 duizend naar 113 duizend.

Er is dus sprake van een groeiend aantal werknemers in midden- en kleinbedrijf en een groter aantal werknemers per onderneming. Dit is een aspect van de concentratie dat in bijgaand artikel verder onbesproken moet blijven.

¹⁾ Bijzondere omstandigheden in 1967 maken een vergelijking over de jaren 1962—1967 voor die concern irreëel. De cijfers die hier zijn weergegeven hebben betrekking op de jaren 1961—1966.

— die dit jaar beide waarschijnlijk omzetten van meer dan een miljard zullen gaan behalen — vervolgens de Nederlandse Kabel Fabrieken, Verolme/NDSM, Van Leer, DAF en de Rijn-Schelde groep (met Wilton-Fijenoord). In de scheepsbouw, textiel-, meel-, bier-, papier- en enkele andere industrietakken, behoren de Nederlandse bedrijven eveneens tot de grootste en modernste in het EEG-gebied.

In de Nederlandse industriële ontwikkeling gaan de chemie, elektrotechniek, scheeps- en machinebouw aan de kop. Dat zijn de bedrijfstakken waar de technisch-wetenschappelijke ontwikkeling bijzonder snel is voortgeschreden en grote perspectieven biedt. Meer en meer krijgt de industrie in ons land dan ook het kenmerk van hoogontwikkelde kwaliteitsproductie met een daarmee verbonden sterke concentratie van research en ontwikkelingswerk bij de grote concerns. De laboratoria van Philips (Eindhoven en Waalwijk) en Koninklijke Olie/Shell behoren op hun gebied tot de grootste ter wereld.

Nederland laboratorium

Niet alleen in de industrie doen zich grote monopolistische concentraties voor. Vier Nederlandse internationale handelsconcerns hebben een omzet van meer dan een miljard per jaar: C & A met 3,3, SHV met 1,3, V en D met 1,2 en Internatio met 1,0 miljard. Twee banken met balanstotalen van meer dan acht miljard (Algemene Bank Nederland en AMRO) zijn van groot internationaal formaat en eerstgenoemde is in Europa zelfs de grootste internationale bank. Met de grootste haven ter wereld (Rotterdam), een van de grootste havens van de EEG-landen (Amsterdam), een grote koopvaardijvloot, binnenscheepvaart en internationaal wegtransport, neemt ons land ook in de vervoersector een bijzonder sterke positie in binnen het EEG-gebied. In de detailhandel is eveneens sprake van een betrekkelijk sterke concentratie; deze komt tot uitdrukking in de groei van de grootwinkelbedrijven, maar ook in het feit dat de in aantal afnemende midden- en kleinbedrijven in doorsnee groter worden.

Een geheel ander aspect van monopolisering in ons land is het groeiend aantal vestigingen van buitenlandse concerns. Dit betreft in de eerste plaats Amerikaanse ondernemingen, die uitgangsstellingen voor hun concurrentiestrijd op de Euromarkt zoeken, en voorts Britse monopolies, die door dezelfde motieven worden gedreven en hun bezorgdheid niet onder stoelen of banken steken over „de brede Duitse arm om Nederlands economische schouders”, zoals *The Economist* het noemde.

Enkele jaren geleden schreef *Le Monde*, het meest gezaghebbende Franse blad in Europese vraagstukken, in een uitvoerige loonpolitieke beschouwing over ons land: „Nederland is opnieuw een laboratorium waar ongetwijfeld de opzet van de Europese economische politiek van morgen wordt uitgewerkt”. Dat geldt nu waarschijnlijk weer waar het de concentraties en concernvorming op nieuwe schaal betreft.

5) Statistische en econometrische onderzoeken van het Centraal Bureau voor de Statistiek, 1966, nr. 5.

De golf van concentraties en de fusies van grote concerns zijn verschijnselen die zich niet alleen in Nederland voordoen. In de Verenigde Staten zijn in het afgelopen jaar dertig van de vijfhonderd grootste ondernemingen door fusies verdwenen; het aantal samensmeltingen steeg de afgelopen jaren met gemiddeld 27 procent; de groei van de Japanse concerns overtreft die van vrijwel alle andere; in Engeland deden zich de meest spectaculaire fusies voor en worden er nog meer verwacht; ook in West-Duitsland tekenen zich nieuwe concentraties af. Dat alleen al laat zien, dat er in de huidige fase van de internationale ontwikkeling in het kapitalistische deel van de wereld algemene drijfveren tot monopolievorming op nieuwe schaal zijn.

In dit gecompliceerde en vaak ondoorzichtige concentratieproces blijkt, dat de verscherpte internationale concurrentie tussen de grote concerns zich meer en meer afspeelt op het terrein van snelle technische vernieuwingen en een agressieve monopolistische afzetpolitiek. Vooral in de chemische en elektrotechnische en in de bewapeningsindustrieën in het algemeen, worden in hoog tempo nieuwe produkten ontworpen en op grote schaal omgezet, waarbij produktiemethoden en -apparatuur snel verouderen. Een en ander vergt steeds grotere kapitaalreserves — zowel voor investeringen en research als voor de prijsoffensieven op markten waar de monopolistische posities nog zwak zijn of ontbreken — en bekwaam stafpersoneel. Dit zijn belangrijke drijfveren voor fusies geweest en zullen het ook in de komende tijd zijn.

Vele concerns lopen zowel door de snelle en vaak verrassende wetenschappelijke en technische ontwikkelingen als door de snellere wisselingen van de marktsituatie grotere risico's dan vroeger. Er is bij een groot aantal concerns dan ook een streven merkbaar deze risico's te spreiden door de concernactiviteiten niet alleen verticaal uit te breiden over de betrokken bedrijfskolom (bijvoorbeeld door de beheersing van zowel de grondstoffenproduktie als de detailhandel en alles wat daartussen zit) maar ook horizontaal over meerdere bedrijfskolommen (metaal-chemie-textiel-levensmiddelen bijvoorbeeld). Dit geschiedt zowel door het overnemen van en deelnemen in ondernemingen, die op de nieuwe gebieden altijd hebben gewerkt, als ook door het vormen van combinaties van bepaalde concerns of onderdelen van concerns in bepaalde bedrijfstakken. In Amerika spreekt men van „conglomeraties”. In ons land kent men dit verschijnsel ook al enigszins, maar nog lang niet op de schaal die voor de toekomst wordt verwacht.

Fusies voor de gemeenschappelijke markt

Van bijzonder belang is in dit verband de ontwikkeling van de Europese Economische Gemeenschap tot een „gemeenschappelijke markt” van het formaat van die van de Verenigde Staten. Er voltrekt zich hevige strijd om de groeiende afzet-

mogelijkheden, niet in de laatste plaats tussen de Amerikaanse concerns, die zich met hun technische voorsprongen en grote markt-ervaringen vaak stevig weten te nestelen in het EEG-gebied, en de grote concerns in de EEG-landen zelf, die haast willen maken met de „integratie” om deze „gemeenschappelijke markt” nog vollediger onder controle te kunnen krijgen. De Nederlandse concerns - met hun enorme omzetten op de „gemeenschappelijke markt” en hun tevens zeer verdeelde belangen binnen en buiten de EEG en met hun uiteenlopende bindingen met buitenlandse concerns — nemen daarbij een belangrijke plaats in.

Opmerkelijk is de laatste tijd vooral het aandringen op „internationale fusies” binnen de EEG. Mr. Blaisse, die verschillende banden met de wereld van de grote Nederlandse concerns heeft en vaker als hun woordvoerder is opgetreden, zowel in de Tweede Kamer als in de pers, schreef hierover in *Economisch-Statistische Berichten*:

„Er bestaat een duidelijke behoefte aan de mogelijkheid ondernemingen te vormen welke zijn aangepast aan de gemeenschappelijke markt. De nieuwe vorm van de Europese vennootschap moet een aansporing zijn tot internationale fusies en oprichtingen van gemeenschappelijke dochterondernemingen.” Hij pleit ook voor aanpassingen van het Europese octrooirecht en citeert dan instemmend de EEG-commissie:

„Het is zinloos nuttige vormen van samenwerking slechts te bestrijden omdat zij een beperking van de mededinging inhouden. Een wijziging van de betreffende bepalingen in het Verdrag is niet nodig, maar misschien wel een herziening van de praktische toepassingen daarvan in het kader van de algemene doelstelling van de economische politiek van de Gemeenschap”. En Blaisse voegt er aan toe:

„De Europese Commissie blijkt inderdaad tot daden over te gaan.” ⁶⁾ Wat deze daden zijn, liet de *Neue Zürcher Zeitung* kortgeleden weten, toen zij er op wees, dat de Europese Commissie tot dusver geen gebruik heeft willen maken van artikel 86 van het EEG-verdrag, dat „het misbruik maken van machtsposities op de gemeenschappelijke markt” verbiedt en dat zij tegelijkertijd „des te energieker de juridische en fiscale barrières sloopst die het concentratieproces vooral over de grenzen van de leden-staten heen, in de weg staan”. Het zich onthouden van ingrijpen krachtens artikel 86 werd door de Europese Commissie gemotiveerd met het argument, dat „samenwerking” de productiviteit „bevordert”. Inmiddels blijkt dat er een nieuw internationaal verdrag wordt uitgewerkt om de nationale rechtspleging met betrekking tot fusies in de EEG-staten — die zich alle verzetten tegen internationale fusies! — te „coördineren”, opdat vennootschappen in het ene land toch zullen opgaan in die van een ander land. Deze maand is een congres in Rome gehouden van juristen in de EEG-landen, die met de uitwerking van bepalingen hiervoor zijn belast.

⁶⁾ Economisch-Statistische Berichten 22 mei 1968.

Voorts heeft de Europese Commissie een rapport voorgelegd, waarin wijzigingen in de belastingwetgeving van de verschillende EEG-landen worden voorgesteld, die er op zijn gericht de belastingverplichtingen bij internationale fusies „zodanig te verlichten dat deze fusies mogelijk of zelfs bevorderd worden”.

Wie werd er beter van?

Staatssecretaris Grapperhaus van financiën heeft een procedureregeling voorgesteld, die internationale fusies in EEG-verband belasting-technisch gemakkelijker en voordeliger kan maken nog voor de aangekondigde onderlinge aanpassing van de belastingstelsels is verwerkt. De Nederlandse regering wil beslist geen sta-in-de-weg zijn bij dergelijke concentraties.

Zij „staat positief tegenover het concentratieverschijnsel”, zo als dat in de staatsstukken heet, en dat valt in alle sectoren van het beleid waar te nemen. Bijna alle politieke partijen staan ook „positief” tegenover de machtsuitbreiding van de grote concerns of — op zijn best — werkeloos toe te kijken. Alleen de CPN eist beperking van de macht van de monopolies in het belang van de gehele werkende bevolking, van arbeiders, intellectuelen, middenstanders, boeren en andere niet-monopolistische ondernemers.

Over het algemeen worden fusies en monopolievorming voorgesteld als iets „moderns” en „gezonds”, iets dat „naar de eisen des tijds” is. De kern van de zaak is echter de vraag wiens belangen met een fusie of andere vorm van machtsuitbreiding van de monopolies zijn gediend en wiens belangen erdoor worden geschaad.

Voor de arbeiders in de bij deze concentraties betrokken bedrijven is dat meestal geen vraag. Jaar in jaar uit werd hen voorgelaten dat zij moesten helpen de produktiviteit op te voeren en dat de noodzakelijke loonsverhogingen gematigd moesten worden in verband met de zo hoogstnoodzakelijke investeringen en de toekomstige werkgelegenheid. Na concentraties is het resultaat echter herhaaldelijk, dat moderne bedrijven, opgebouwd met de voor investeringen ingehouden lonen, praktisch van de ene dag op de andere worden stilgelegd, omdat het de bezitters in het kader van deze of gene fusie en de daarmee gepaard gaande „rationalisaties” beter uitkomt. Duizenden arbeiders worden de straat op gegooid om meer „ruimte” op de arbeidsmarkt te scheppen. Tegelijkertijd worden binnen de betrokken concernbedrijven de inspanningen van de arbeiders verder opgevoerd en worden er zelfs negentiende eeuwse aanslagen gepleegd op de arbeidstijden. De werknemers bij Philips en een reeks andere metaalbedrijven, in de textielindustrie en zelfs in de chemische industrie kunnen er verscheidene voorbeelden van geven. In de chemische industrie wordt door de concerns zelfs openlijk toegegeven, dat zij doelbewust teveel en te grote nieuwe bedrijven neerzetten alleen maar „om de concurrenten af te schrikken”.⁷⁾ Als die zijn afgedropen gaan deze bedrijven, ook gebouwd uit ingehouden lonen! — op slot.

⁷⁾ Jaarverslag 1966 van de Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie.

Zijn de consumenten beter geworden van de uitbreiding van de macht van de concerns? Zij hebben alle reden prijsverlaging te verlangen van de produkten die door deze concerns op de markt worden gebracht. Hoe vaak is niet het opvoeren van de produktiviteit bezongen en waar is die produktiviteit hoger en waar is zij sterker opgevoerd dan juist in de bedrijven van de grote concerns? Maar ondanks alle voordelen van massaproductie en produktiviteitsstijgingen dalen de prijzen van de grote concerns niet. Integendeel, het zijn juist de kunstmatig hooggehouden monopolieprijzen, die direct en indirekt de voornaamste bronnen vormen van de voortdurende aantasting van de koopkracht van de inkomens van de werkende mensen enerzijds en van de superwinsten van de grote concerns anderzijds. Er zijn sprekende voorbeelden uit het recente verleden:

Koninklijke Olie is een van de grote profiteurs van het aardgas dat onder de Groningse bodem is ontdekt en maakt er vier keer winst op: als bezitter van dertig procent van de aandelen van de maatschap die het in Slochteren uit de bodem haalt, als bezitter van 25 procent van de aandelen van de Gasunie die het in Nederland distribueert en aan het buitenland levert, als bezitter van 50 procent van de aandelen van de Nederlandse Aardoliemaatschappij, die „commissieloon” ontvangt voor het plaatsen van exportorders van Nederlandse aardgas en tenslotte als aandeelhouder van de gemeenschappelijke dochtermaatschappijen, die met de buitenlandse afnemers van het aardgas in het betreffende land worden opgericht. Directeur Schepers van de NAM zei het heel openhartig: *„Op zichzelf heeft een prijs voor aardgas helemaal niets te betekenen. Men kan een prijs in alle vormen gieten . . .”* De korte prijsmoraal van het lange kostenverhaal, dat de oliemaatschappijen zo vaak vertellen is dan ook dat de prijs voor deze zo spotgoedkoop voorhanden energie eenvoudig de hoogste moet zijn die zij ervoor kunnen maken. Hoewel ons land in enige jaren van een grondstofarm gebied tot een van de rijkste aardgasbezitters ter wereld is geworden, is de bevolking elke noemenswaardige verlaging van de gasprijs en uitbreiding van goedkope verwarming voor alle kamers in alle woningen, scholen, bejaardentehuizen e.d. onthouden. Zo „modern” en „gezond” zijn de Koninklijke Olie — „eisen des tijds”.

Unilever is de laatste jaren in opspraak gekomen met zijn monopolieprijzen voor wasmiddelen. In de eerste plaats, doordat twee jaar geleden plotseling prijsverlagingen van 20-30 procent mogelijk bleken omdat Dobbelman (inmiddels overgenomen door Koninklijke Zout/Organon) het gentlemans agreement over de prijshoogte liet schieten. Maar ook door het resultaat van de onderzoeken van de officiële Britse Monopolies Commissie, die verklaarde dat *„de politiek die door Unilever en Procter met betrekking tot reclame en afzetbevordering wordt gevoerd, alsmede hun prijspolitiek voortvloeit uit en gericht is op handhaving van hun monopoliepositie; hun werking is strijdig met het algemeen belang en verwacht moet worden dat hun werking in de toekomst strijdig zal zijn met het algemeen belang.”*

Van Philips is bekend dat zijn kleurentelevisietoestellen in de Verenigde Staten werden verkocht tegen 1600-1800 gulden per stuk toen men ze in ons land slechts voor 2950 gulden kon krijgen. Het is een van de vele voorbeelden van de Philips-politiek: een goedgesloten, goed bewaakte binnenlandse monopolie-markt opbouwen met hoge prijzen als lanceerbasis voor aanvallen op buitenlandse markten. Soms komt er wel eens korte tijd enige opschudding op de Nederlandse markt voor Philips-apparaten — de V en D-prijzenstunt vorig jaar zomer bijvoorbeeld — maar ook dan betalen alleen de detaillisten het gelag.

Constitutionele zwakte

Dergelijke voorbeelden zijn met vele uit te breiden, zowel bij de reeds genoemde concerns (benzine en olieprodukten, margarine, gloeilampen, huishoudelijke elektrische apparaten en geneesmiddelen) als bij niet-genoemde genietters van monopolieprijzen. Hun woekerpraktijken hebben niets „moderns” of „gezonds” — integendeel zij veroorzaken de inflatie, die zoveel inspanningen van werkende mensen ontkracht! — en zij zijn allerminst in overeenstemming met de „eisen des tijds”.

Ook het midden- en kleinbedrijf raakt door de politiek der grote monopolies in gedrang. Boeren, middenstanders en niet-monopolistische ondernemers moeten eveneens de monopolieprijzen betalen, zij hebben bovendien te maken met prijsbindingen en andere voorwaarden die hen door de concerns worden opgelegd. Verder hebben zij te maken met het opdrijven van de rente en het afromen van de geld- en kapitaalmarkt door de grote concerns. Tenslotte staan zij bloot aan de politiek van de regering van bevoordeling van de grote concerns ten koste van de belangen van alle lagen van de werkende bevolking, een politiek die gepaard gaat met een verstikkende bureaucratisering.

Machtsuitbreiding van de monopolies maakt de maatschappij niet „moderner” en „gezonder”. Integendeel — de verhoudingen worden achterlijker als een steeds kleiner aantal mensen op eigen houtje steeds verstrekkender beslissingen kan nemen over het bestaan en het levenspeil van een steeds groter wordend deel van de bevolking. Bij mogelijke fusies en bedrijfssluitingen moeten het lot van de werkers in deze bedrijven en de bevolking van de streek die ermee te maken heeft, niet afhankelijk zijn van de beslissingen van de concernmeesters, maar moeten — omgekeerd — de beslissingen over de concerns afhankelijk zijn van de belangen van de werkers in deze bedrijven en de betrokken plaatsen of streken in hun geheel.

Het blijft nooit bij concentratie van economische macht alleen. Monopolistische machtsuitbreiding gaat gepaard met een versterkt reactionair streven op politiek gebied. De politieke visie van de grote concerns kwam een dezer dagen scherp tot uitdrukking in een beschouwing in een van de lijfbladen van de internationale financierswereld, de *Neue Züricher Zeitung*, over de noodzaak van meerjarenplanning van de economische ontwikkeling in de Europese Economische Gemeenschap: „De

constitutionele zwakte van de huidige parlementaire democratie is dat zij uit overwegingen van politieke opportuniteit zich nauwelijks ooit kan losmaken van een benadering op korte termijn". En de monopolies willen constitutioneel sterker staan om hun wil op lange termijn op te leggen en om het verzet van alle niet-monopolistische krachten in de maatschappij uit te schakelen, die van de bestaande grondwettelijke en parlementaire mogelijkheden gebruik maken om het optreden van de regeringen en plaatselijke besturen te beïnvloeden. Vandaar de hardnekkigheid van de aanvallen op de bestaande parlementair-democratische constituties en de pogingen de gaullistische staatsinrichting in alle andere EEG-landen na te bootsen. Ook versterking van neo-koloniale avonturen en uitbreiding van militarisme en bewapening begeleiden de machtsuitbreiding van de monopolies. Om deze redenen alleen al is de politiek van bevordering van concentraties en concernvorming in strijd met de belangen van de werkende bevolking. Alleen beteugeling van de macht van de monopolies is modern en gezond en naar de eisen des tijds!

G. VERRIPS

Loonbeleid en ondernemersbelang

De eerste maatregel, die na de beëindiging van de tweede wereldoorlog op loonpolitiek gebied in ons land werd genomen, was neergelegd in een „bevel” van het toenmalige Militair Gezag. In het bevel van dit Militair Gezag, dat enige tijd de lakens uitdeelde, werd bepaald dat de lonen niet hoger mochten zijn dan 25 procent boven het peil van mei 1940, toen de Duitsers ons land overrompelden.

Een korte terugblik op de dertiger jaren kan daarom in een beschouwing over de loonpolitiek die na de tweede wereldoorlog is bedreven, niet ontbreken. In de eerste plaats, omdat de hongerlonen die aan het einde van de dertiger jaren werden betaald, maatstaf werden voor het opleggen van een loonpeil na de bevrijding in 1945 en, in de tweede plaats, omdat na de devaluatie van de gulden in 1936 de arbeiders te maken kregen met geraffineerder vormen van loonsverlaging, die later verder verfijnd werden.

In de loop van de diepe economische crisis van de jaren dertig volgde de ene loonsverlaging op de andere. Het uurloon van de best betaalde bouwvakarbeider daalde naar 64 cent, dat van de metaalvakman naar 62 cent; de havenarbeiders moesten genoegen nemen met een weekloon van *f* 29,74 en de mijnwerkers met een dagloon van *f* 4,75. In andere bedrijfstakken, voor de niet-vakarbeiders en buiten de grote steden, golden nog lagere lonen.

In de aanvang probeerde men de loonsverlagingen acceptabel te maken met de bewering, dat de ondernemers bereid zouden zijn van het geld, dat zij door middel van de loonsverlagingen uitspaarden, werkloze arbeiders aan werk te helpen. Doch dit argument vervluchtigde snel, toen de werkloosheid met sprongen steeg — van 14,7 procent in 1932 naar 31,7 procent in 1935. Sinds de aanvang van de crisis zette het Philipsconcern van de 23.000 arbeidskrachten er 14.000 op straat; de rest moest drastische loonsverlagingen accepteren. Zo kwamen duizenden arbeiders — ook al dachten velen dat je bij een groot concern goed onder dak was — aan de weet, dat zij juist bij deze monopolies op geen greintje medeleven behoefden te rekenen.

Tegen ontslagen en loonsverlagingen, tegen de toenemende uitplundering en armoede namen de acties en stakingen in omvang en kracht toe. Zo was het in ons land en ook in andere landen die door de grote crisis zwaar werden getroffen.

Deze massa-acties beangstigden de heersende machten in de hoogste mate. In sommige landen, met name in Duitsland, namen zij hun toevlucht tot het fascisme. In andere landen werd gestreefd naar het gebruik van sluipender methoden tot loonsverlaging, die minder verontrusting en plotseling oplaaierend verzet tot gevolg zouden hebben. De bekende Britse econoom Keynes bepleitte in zijn in 1936 verschenen hoofdwerk het door-

voeren van reële loonsverlagingen door middel van prijs- en lastenstijgingen, in plaats van de directe verlaging van het geldloon.

In hetzelfde jaar 1936 besloot de regering-Colijn tot de devaluatie van de gulden, na eerst jarenlang de lonen en steunuitkeringen openlijk verlaagd te hebben. Zonder dat de lonen meegingen, stegen de kosten van het levensonderhoud in één jaar tijd (volgens de cijfers van het CBS in „Zestig jaar statistiek”) met 6 procent. Dit percentage zou ook voor de jaren nadien gelden; het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud steeg van 94 in 1936 tot 100 in 1937 en vervolgens tot 117 punten in 1940.

Tegen loonsverhogingen werd door de ondernemers krachtig stelling genomen. De toenmalige voorzitter van het verbond van RK-werkgevers, Kortenhorst, bracht dit in 1936 reeds op de volgende wijze onder woorden: „In Nederland moet worden voorkomen, dat de maatregelen van de regering telkens gefrustreerd worden door nieuwe loonacties, daar alle winst dan verloren gaat”. Wel was hij van mening, dat „kleine(loon)correcties mochten worden toegestaan”.

In die geest werd dan ook gehandeld, zodat in 1940 tegenover een stijging van de kosten van levensonderhoud met een kwart, slechts enkele centjes loonsverhoging en kleine duurtetoeslagen stonden, met een totaal van ten hoogste 7 procent.

De Nederlandse grote ondernemers hadden aldus hun eerste proeve van bekwaamheid afgelegd om door middel van georganiseerde prijs- en lastenstijgingen de inhoud van de loonzakjes lichter te maken. Daarop werd na de bevrijding duchtig voortgeborduurd.

Loonbeheersing

Na het einde van de tweede wereldoorlog was de „loonbeheersing” een van de eerste zorgen van de grote ondernemers. Vandaar het „bevel” van Militair Gezag, dat bepaalde hoe hoog de lonen mochten zijn.

Nu was het gestelde percentage volslagen willekeurig. Voor een vakman in de Amsterdamse bouw betekende het een uurloon van 87 cent, hetgeen kant noch wal raakte, gezien de toenmalige prijzen. Na lang onderhandelen kwamen de bonden toen met de ondernemers uurlonen overeen, die varieerden van 94 cent in de eerste klasse tot 82 cent in de vijfde gemeenteklasse. Het College van Rijksbemiddelaars dicteerde echter door middel van een „bindende regeling der lonen” uiteindelijk uurlonen van 90 tot 75 cent (jaarverslag van de ANB over 1947—1948).

Deze regeling werd in juni 1947 van kracht, toen de kosten van levensonderhoud gestegen waren van 100 punten in 1937 naar 199 punten. Dit betekende, dat het uurloon van 90 cent te vergelijken was met 46 en het uurloon van 75 cent met 38 vooroorlogse centen! Daarmee werden in de crisisjaren vaklieden rondom Gorredijk (Friesland) en grondwerkers in Tilburg

afgescheept (CAO voor de Water-, Spoor- en Wegenbouw 1938—1939). In andere bedrijfstakken was het veelal nog erger.

Deze pressie op het loonpeil, waaraan door de rechtse vakbondsleiders medewerking werd verleend, legde de ondernemers geen windeieren. In de toelichting op de pas door hem ingediende loonwet schrijft minister Roolvink over deze tijd: „Direct na de bevrijding heeft het georganiseerde bedrijfsleven een grootse bijdrage geleverd tot de wederopbouw van het geteisterde land”. In werkelijkheid leverden de arbeiders de bijdrage en konden de ondernemers de resultaten van de extra uitbuiting voor nieuwe investeringen (met grotere winsten in het vooruitzicht) benutten.

Hoe groot deze bijdrage was, blijkt uit het feit, dat reeds in 1948 — dus drie jaar nadat ons volk op een schoen en een slof onder de Duitse bezetting uit was gekomen — de grote ondernemers 882 miljoen gulden van hun winsten opzij konden leggen voor het uitbreiden en vernieuwen van hun fabrieken en bedrijven.

Op grondslag van dezelfde „geleide” loonpolitiek ging het ook nadien van een leien dakje. De ondernemers investeerden in 1958 zelf 2117 miljoen gulden, in 1960 3290 miljoen en in 1966 werd dit zelfs ruim 6000 miljoen gulden.

In 1961 konden zij per week per arbeider in de textiel- en metaalindustrie 45 gulden, in de grafische en in de voedings- en genotmiddelenindustrie 47 gulden, in de papierindustrie 75 gulden en in de chemische industrie 153 gulden investeren.

Naarmate zij hun produktieapparaat uitbreidden, kregen de aandeelhouders grotere bedragen aan dividenden uitgekeerd. Zodoende steeg het gezamenlijke vermogen van een kleine groep rijkaards van 14,2 miljard gulden in 1947 tot 36,5 miljard gulden in 1960 en vervolgens naar een dikke 60 miljard gulden in 1966. Indien de arbeidersgezinnen dat onder elkaar konden verdelen, zou elk gezin twintigduizend gulden in ontvangst kunnen nemen.

Het systeem, waarbij de grote ondernemers en de regering de lonen krijgertje lieten spelen met de prijzen, terwijl ze er voor zorgden — de woorden van Kortenhorst van 1936 indachtig — de regeringsmaatregelen niet telkens „te laten frustreren door loonacties”, zodat de prijzen niet door de lonen konden worden ingehaald, werkte dus voortreffelijk. Tegenover de zich aan de lopende band voordoende prijs- en lastenstijgingen stond af en toe een loonronde. De ondernemers en de regering trachtten deze steeds zo laag mogelijk te houden met gebruikmaking van alle mogelijke economische redeneringen, doch de arbeiders wisten, naar gelang van de aan de dag gelegde strijdvvaardigheid, het percentage af en toe wat op te voeren.

De strijd van de arbeiders voor een hoger loon dwong vaak ook tot de uitbetaling van „bovenwettelijke” of „zwarte” lonen. De arbeiders trokken zich daarbij niets aan van het geveeklaag van regeringsfunctionarissen en geleerde economen, die spraken over een schending van de wet die de vreselijkste gevolgen zou kunnen hebben. Dit herinnert aan de woorden

van Marx: „Als het de kapitalist gelieft, u met aardappels te voeden in plaats van met vlees, en met havermeel in plaats van met tarwe, dan moet ge zijn wil als een wet der staathuishoudkunde aanvaarden en u daaraan onderwerpen” („Loon, prijs en winst”).

Ook de loondruk onder het stelsel van de geleide loonpolitiek zou als zodanig aanvaard moeten worden. Door echter af te zien van het gebruik van elke mogelijkheid om een verbetering van hun toestand te bereiken, zouden de arbeiders — om opnieuw een uitspraak van Marx uit het hierboven aangehaalde geschrift te citeren — „worden verlaagd tot een eenvormige massa van weerstandsloze hongerlijders, voor wie geen redding meer bestaat”.

De loonbeperkingen, die de regering en de ondernemers oplegden, werden herhaaldelijk doorbroken. De arbeiders doorzagen de geraffineerde praktijken van de ondernemers steeds beter en gaven gehoor aan de oproep van de CPN om in eenheid van actie de loonstrijd aan te binden, in antwoord op de georganiseerde prijs- en lastenstijgingen.

Daar kwam nog bij, dat de grote ondernemers in het begin van de vijftiger jaren wijzigingen in het systeem van de loonpolitiek gingen verlangen. Onder invloed van de zogenaamde „Korea-hausse” deed zich een tekort aan arbeidskrachten gevoelen en de grote ondernemers wilden zodanig met de lonen kunnen manipuleren, dat het hun mogelijk zou zijn om arbeidskrachten naar hun bedrijven te trekken.

Differentiatie

Omdat de loonpolitiek uiteindelijk steeds in het belang van de ondernemers gevoerd wordt, ging de regering op deze verlangens in en in 1955 werd de gedachte van een meer gedifferentieerd beleid gelanceerd. Om tegelijkertijd te verhinderen, dat van deze situatie gebruik zou worden gemaakt om hogere loon-eisen aan de orde te stellen, waren de ondernemers toen uiterst voorzichtig met het prijspeil. Er had in 1955 in de kosten van het levensonderhoud slechts een lichte stijging plaats. Deze bedroeg in het indexcijfer 1 punt (van 281 op 282) tegenover een stijging in 1954 van 6 punten (van 275 op 281).

In 1956 reeds veranderde de toestand weer. Er had een forse stijging van de kosten van het levensonderhoud plaats, die in 1957 stegen tot 312 punten. Het was de tijd van de Hongaarse november-gebeurtenissen en de bestedingsbeperking in ons land. Gebruik makend van de hetzcampagne, die tegen de communistische arbeiders en hun partij werd georganiseerd — en waaraan door de rechtse PvdA- en NVV-leiders werd meegewerkt — tot groot genoegen van de ondernemers die niets liever zien dan verdiepte tegenstellingen binnen de arbeidersbeweging — werd een grootscheepse aanval op de arbeidersklasse ingezet. De ondernemers dreven de prijzen op en de regering begon te vertellen, dat we ver boven onze stand leefden en aan overbesteding deden, zodat deze bestedingen moesten worden

beperkt. Door het schrappen van grote bedragen op de gemeentelijke, provinciale en rijksbegrotingen ontstond er een tamelijk grote werkloosheid.

Na de jaren van de bestedingsbeperking en de vorming van een rechts kabinet in 1959, waarbij de PvdA voor het eerst na de oorlog buiten de regering werd geplaatst, werd een „vrijere loonpolitiek” ingevoerd, die de door de grotere ondernemers gewenste differentiatie weer tot stand moest brengen.

Aanvankelijk koesterden ook vele arbeiders de mening, dat er nu vrijheid voor de vakbonden was gekomen, om zonder inmenging van de regering CAO's af te sluiten. Maar in werkelijkheid werd onder leiding van de toen als staatssecretaris optredende Roolvink met behulp van allerlei „spelregels” en „verbeterde spelregels” de vrijheid vooral door de regering gebruikt om zoveel mogelijk arbeiders een loonsverhoging te onthouden en in ieder geval tot een minimum te beperken. Alleen hadden de grote ondernemers en de monopolies de verzekering gekregen, dat hun niets in de weg zou worden gelegd als ze arbeiders elders wilden wegtrekken. Dit betekende evenwel niet, dat zij overgingen tot een drastische verhoging van de lonen. Verre van dat! Zij gebruikten de hun gegeven mogelijkheden om de kat uit de boom te kijken en af te wachten hoe de CAO-onderhandelingen in de bedrijfstakken, die het eerst aan de beurt waren, door de regering werden afgewerkt. Er werd toen 4 procent loonsverhoging in de witwasserijen en steenfabrieken gegeven, 5 procent in de groot-metaal en Philips volgde toen met 6 procent. De arbeiders, die bij de grote concerns werkten, konden bij deze differentiatie dus evenmin vet soppem. Toch kwamen de monopolies daardoor in een voordeliger positie te verkeren op de arbeidsmarkt en dat was natuurlijk de bedoeling.

De grote ondernemers en de regering durfden tot dit loonexperiment over te gaan omdat — door het aanvaarden van de bestedingsbeperking — de bij het NVV aangesloten bonden ernstig waren verzwakt en ook de hetzcampagne rondom Hongarije nadelige invloed had uitgeoefend op het proces van groei naar grotere eenheid van de arbeidersklasse.

De reactie was in het offensief en om daar tegenwicht aan te kunnen bieden, was eenheid van vakbeweging in het NVV noodzakelijk. Uitgaande van deze toestand werd, op initiatief van de communisten, de EVC opgeheven en de leden opgeroepen toe te treden tot het NVV.

Het deelnemen van de communistische arbeiders aan het werk van de NVV-bonden en de groeiende eenheid tussen communistische en socialistische arbeiders betekenden een deugdelijke versterking van de positie van de NVV-bonden en van de arbeiders in de bedrijven. Toen in deze tijd ook de hoogconjunctuur inzette, had er dan ook een grote opleving van de loonstrijd plaats, waarbij verschillende besturen en bedrijfsafdelingen van het NVV een strijdbare houding innamen. Mede omdat ook de gelovige arbeiders een steeds grotere strijdvaardigheid aan de dag gingen leggen, werd daarom in 1962 weer een nieuwe variant van de loonpolitiek ingevoerd.

Interne coördinatie

Er werd daarbij uitgegaan van het bekende gezegde, dat er geen potje is of er past een dekseltje op. Ten aanzien van de verschillende soorten van loonpolitiek, die aangepast werden aan de omstandigheden en de wisselende wensen van de monopolies, geldt daarbij echter steeds het doel, dat de deksel op de vette winstpot van de grote ondernemers moet blijven.

Nu werd de „intern gecoördineerde” loonpolitiek uitgevonden en ingevoerd. De verantwoordelijkheid voor de loonvorming zou nu „bij het bedrijfsleven” komen te berusten, zodat de vakcentrales en de aangesloten bonden direct zouden gaan onderhandelen met de ondernemers. Opnieuw moest het dus lijken of de vakbonden de ondernemers het vuur na aan de schenen zouden kunnen leggen. Doch zo was het niet. De bonden mochten niet naar de onderhandelingstafel gaan met de door de leden gestelde eisen voor verbetering van lonen en andere arbeidsvoorwaarden; zij moesten zich houden aan een op officieel niveau vastgesteld percentage betreffende de loonruimte, dat na allerlei wetenschappelijk aandoend gecijfer en daarmee verband houdende „macro-economische verkenningen” was uitgedokterd. Daarvan mocht dan ten hoogste een cijfertje achter de komma worden afgeweken, met direct regeringsingrijpen als stok achter de deur. De bestuurders van de vakcentrales, ook die van het NVV, hadden in dit stelsel tot taak de bestuurders van de aangesloten bonden te overtuigen van de juistheid van het regeringsstandpunt. Op hun beurt moesten zij dit weer met het oog op het „algemeen belang” aan de leden zien te „verkopen”.

Het ging dus niet om een grotere vrijheid bij de loonvorming, maar om een met grotere omzichtigheid doorgevoerde loonbeperking. Maar zo gemakkelijk ging dit niet. De metaalarbeiders, die als eersten aan de beurt waren met de herziening van de CAO, lieten alle juridische spitsvondigheden liggen en gingen — bij de ADM in Amsterdam — over tot actie voor méér loonsverhoging. Zij werden hierbij gesteund door een stroom van manifesten en bedrijfskranten van de bedrijfsafdeling van de CPN. Daardoor werd de directie gedwongen met de plaatselijke afdeling van de ANMB (NVV) een aparte regeling overeen te komen van 10 cent per uur bóven het landelijk contract van de grootmetaalindustrie. De voorstanders van een strenge centrale loondictatuur, waarbij hoogstens wat zwarte lonen werden geduld, ontstaken in hevige woede. Een woede, die trouwens nu nog voortduurt, gezien het feit bijvoorbeeld dat prof. J. Pen in zijn vorig jaar verschenen bundel „Economische actualiteiten” (Aula-reeks) een stuk heeft opgenomen, waarin de toenmalige ADM-directeur „een volstrekt gebrek aan inzicht in de psychologie van de arbeidsmarkt” en „onberadenheid” wordt verweten, terwijl ook de NVV-bestuurders die de overeenkomst met de directie tekenden, scherp worden aangevallen.

Van eind 1963 tot 1965 ging de „intern gecoördineerde” loonpolitiek zo niet formeel dan toch feitelijk roemloos ten onder.

In de golven van de loonstrijd en de daaruit voortkomende „loonexplosie” moest het gemillimeter achter de komma worden losgelaten. De bestuurders van de vakcentrales, die de bondsbesturen hadden pogen te overtuigen, dat 2,7 procent of misschien een tiende procentje meer het uiterste was dat economisch verantwoord kon worden, kregen nu van de regering te horen, dat ook verhogingen van 10 tot 13 procent niet op bezwaren zouden stuiten. Velen verwonderden zich toen, hoe snel de regering van gedachten kan veranderen en hoezeer de macro-economische verkenner zich in percentages kunnen vergissen. *De actie was echter beslissend geweest*; opnieuw werden Marx' woorden bewaarheid, dat „de zaak zich oplost in de vraag, hoe de verhouding der krachten van de strijdende partijen is” („Loon, prijs en winst”).

Investerings en vakbeweging

In de jaren nadien is er wel wat gemodderd met betrekking tot het toetsingsbeleid of goedkeuringsbeleid (van de CAO's), maar veel wezenlijke verandering trad er niet in. Wel werd er steeds meer over vrije loonvorming en onderhandelingen per bedrijfstak *gepraat*, maar de regering en met name de minister van sociale zaken behield een dictatoriale positie, die Roolvink nu zelfs in een bijzondere loonwet wil vastleggen.

Van de zijde der vakbewegingsbesturen werden ook nieuwe plannen naar voren gebracht. Toen de loonstrijd in 1964 naar een climax ging, waren de besturen van NKV en NVV druk bezig met het samenstellen van het rapport „Bezitsvorming door vermogensaanwasdeling”, dat in de zomer van dat jaar openbaar werd gemaakt. In dit rapport, waar overigens geen haan naar kraaide, stonden interessante gegevens over de enorme toename van de vermogens der rijken en over de geweldige investeringen, die in de loop der jaren zijn verricht. (Enkele cijfers uit dit rapport werden hiervoor reeds vermeld.) De cijfers, die duidelijk aantoonde tot welk een hoogte de uitbuiting is opgevoerd, resulteerden evenwel niet in een aantal eisen op het gebied van lonen en andere arbeidsvoorwaarden. Nee, het ging de samenstellers van het rapport erom de eis te stellen, dat een loonsverhoging of een deel daarvan niet meer in geld zou worden uitbetaald, maar in de vorm van „vermogenstitels”. Het niet uitbetaalde geld zou dan voor investeringen worden gebruikt. Zo kunnen de arbeiders er voor zorgen, dat met het niet uitbetaalde loon bijvoorbeeld automatisering wordt doorgevoerd in een deel van het bedrijf, om dan daarna ontslagen te zien vallen of — zoals dat tegenwoordig heet — een aantal arbeiders „sociaal begeleid te zien afvloeien”.

Dit rapport speelt nog steeds zijn rol bij de bespreking van de loonpolitiek. Zo heeft kort geleden nog de voorzitter van het NKV, Mertens, bij de regering opnieuw op bespoediging van deze zaak aangedrongen. Hij vond, dat er van vermogensaanwasdeling „een bijzonder positieve invloed kan uitgaan op de loonvorming”, daar zij „een uitweg kan bieden aan de perio-

diek optredende impasses in het loonbeleid, die het gevolg zijn van het feit, dat de vakbeweging voor de werknemers steeds hogere lonen zal moeten eisen, zo lang dezen niet profiteren van de vermogensgroei van de ondernemingen" (De Volkskrant, 18 juni 1968). Ook NVV-secretaris De Boon heeft onlangs gezegd, dat bij de besprekingen over loonsverhoging, vermogensaanwasdeling of spaarloon aan de orde moet komen.

Nu hebben de ondernemers deze plannen steeds afgewezen; zij willen niet, dat — hoe dan ook — aan hun „heilige" eigendom wordt geraakt. Maar voor de arbeiders houden deze plannen grote gevaren in, namelijk dat zij voor een deel van de loonsverhoging in plaats van contant geld papiertjes zouden ontvangen, die pas op de heel lange duur in geld kunnen worden omgezet, terwijl de regering de werkelijk uitbetaalde loonsverhoging beperkt tot het geringe percentage, dat zij met het oog op export en investeringen, in één woord met het oog op de winsten van de monopolies, mogelijk acht.

Aan de andere kant zijn in het kader van de strijd om de geleide loonpolitiek te handhaven, anti-vakbewegingsgedachten naar voren gebracht. Herhaaldelijk is betoogd, dat de vakbeweging bij een geleide loonpolitiek eigenlijk overbodig zou zijn geworden en dat haar activiteiten zich in wezen tegen de geleide loonpolitiek zouden richten en daarom, zoals bijvoorbeeld prof. Wemelsfelder in 1963 betoogde, zelfs schadelijk zouden zijn, omdat zij de inflatie in de hand zouden werken . . . Dr. De Galan, indertijd directeur van de Wiardi Beckmanstichting van de PvdA, ging niet zover, maar wel was hij van mening (hij zei dit al in 1958, met warme steun van Witteveen), dat het tijd was de vakbeweging om te vormen tot een verzameling van culturele clubs ter bevordering van de scholing.

Voegen wij daar de reeds geciteerde opvatting van Mertens van de NKV aan toe en het is duidelijk, dat er dan van een werkelijke vakbeweging, als een orgaan van de arbeiders in de klassenstrijd, geen sprake meer zou zijn.

Hoe meer echter op het opheffen of omvormen van de vakbeweging wordt aangedrongen, des te duidelijker zien vele arbeiders, dat de vakbonden in de strijd tegen de opdringende monopolies voor hen onmisbaar zijn.

Ondernemerswet

Vlak voor het verschijnen van de Miljoenennota heeft minister Roolvink een ontwerp-loonwet ingediend bij de Tweede Kamer. De woorden „loonpauzes", „loonstop", „bevrozen van de lonen" e.d. zijn in het geschrift, waarmee hij deze wet toelichtte, schering en inslag.

In wezen is het een echte ondernemerswet, die Roolvink bepleit. De loonpolitiek moet te allen tijde kunnen worden aangepast aan de belangen van de monopolies. Als deze arbeidskrachten zoeken, moeten er iets grotere mogelijkheden tot differentiatie, of vrije loonvorming, zijn en als ze in het belang van hun winsten de strijd van de arbeiders voor hoger loon

willen afremmen, moet de regering zonder voorbereidend gepraat in staat zijn een loonstop of een streng geleide politiek af te kondigen. Het monopoliebelang is daarbij het enige dat geldt. Met woorden ter bevordering van de vrijheid in de mond, wordt daarbij de wettelijke invoering van de grofste loondictatuur mogelijk gemaakt.

Dit wetsontwerp-Roolvink heeft ten doel: in de eerste plaats — de vakbondsbesturen er van te weerhouden te handelen in overeenstemming met de wensen en eisen die door de leden op de ledenvergaderingen en door de arbeiders in de bedrijven worden gesteld, omdat zo'n optreden in strijd met de wet zou zijn en de strijd tegen een dergelijke ondernemerswet ondemocratisch zou zijn;

in de tweede plaats — om het verzet tegen de in de Miljoenennota aangekondigde verslechtingen het hoofd te kunnen bieden en met wettelijke stappen de arbeiders te kunnen afschepen met enkele procentjes loonsverhoging, die zelfs niet in staat zijn om compensatie te geven voor de prijs- en lastenstijgingen, die de regering-De Jong in het vat heeft voor de arbeiders; in de derde plaats — om, zo niet goedschiks dan kwaadschiks, de arbeiders onder de neus te wrijven, dat als de monopolies hen steeds scherper willen uitbuiten, zij dit moeten aanvaarden als een wet van de staathuishoudkunde en zich eraan moeten onderwerpen.

Eenheid

De verschillende loonsystemen, waarvan de grote ondernemers en de regeringen zich in de loop der jaren hebben bediend, hebben — de een vroeger, de ander later — schipbreuk geleden op het verzet van de arbeiders.

De industrialisatie en concentratie, die zich na de tweede wereldoorlog voltrokken, hebben ook tot gevolg gehad, dat de arbeidersklasse in omvang is toegenomen, terwijl door het voortschrijden van de techniek de verschillen tussen de arbeiders in overall en de werkers met een witte boord steeds meer wegvallen. Hoe vele obstakels ook moeten worden overwonnen, socialistische, communistische en gelovige arbeiders sluiten zich in de strijd nauwer aaneen tegen het monopoliekapitaal. In deze strijd groeit het besef, dat het kapitalistische stelsel niets meer heeft te bieden en dat onder het regiem van de monopolies de techniek geen bevrijding van de arbeid betekent, maar zich juist tegen de arbeiders keert.

De ontwikkeling van de strijd van de arbeiders in de loop der na-oorlogse jaren laat zien, dat dit besef groeit en dat steeds meer begrepen wordt, dat het voor het bereiken van hoger loon en korter werktijd noodzakelijk is gezamenlijk te handelen. Als gevolg daarvan wordt het grootkapitaal thans geconfronteerd met klassenbotsingen, die zich over het gehele land voltrekken. Aan deze botsingen nemen ook de beambten, technische en administratieve krachten, intellectuelen en studerende jongeren deel, die allen gaan beseffen, dat zij in dezelfde of in

nog grotere mate worden uitgebuit door de monopolies en als dat in de kraam van de monopolies te pas komt, met hetzelfde gemak zullen worden afgedankt.

Daarom is thans de aaneensluiting van alle door de monopolies getroffen en bedreigde groepen van de allergrootste betekenis.

Tegenover de concentratie van de op steeds grotere winsten beluste monopolies is de concentratie van de arbeidersklasse in haar breedste samenstelling noodzakelijk. Een versterking van de vakbewegingseenheid in het NVV om de plannen tot loondictatuur te doorkruisen en forse loonsverhogingen tot stand te brengen, is daarvan een wezenlijk onderdeel.

W. HARTOG

Nieuwe formaties in de scheepsbouw

Enkele jaren geleden werd in het rapport van de commissie-Keijzer een sterke concentratie in de Nederlandse scheepsbouw aanbevolen om de concurrentieslag met als inzet de stroom van nieuwe scheepsbouworders die in het verschieft lag beter het hoofd te kunnen bieden. De termijnen, die toen voor die concentratie werden gesteld, zijn in de afgelopen maanden door enkele opzienbarende fusies bijzonder snel achterhaald. Binnen een half jaar tijds zijn er uit de grote scheepswerven die ons land telde twee reusachtige formaties naar voren gekomen, de ene rond het Verolme-concern, de andere rond de Rijn-Scheldegroep.

De eerste grote slag viel toen Verolme de Nederlandse Dok en Scheepsbouw Maatschappij in Amsterdam opslokte. De tweede klap viel toen Wilton-Fijenoord-Bronswerk werd opgedeeld tussen Rijn-Schelde en het VMF-concern. Tientallen miljoenen rolden over de tafel en deden de koersen voor de speculanten omhoog dansen.

Verolme en Rijn-Schelde

Vorig jaar werd in het Dorchester Hotel in Londen de zogenaamde Dorchester Club gesticht. Er zijn drie leden: Verolme, de Westduitse firma AG Weser, een tak van het Krupp-concern, en de Britse scheepswerf Cammel Laird. Verolme en Weser bouwen beide grote tankers voor Esso, Cammel Laird bouwt platforms voor zeeboringen en speciale typen schepen die ook bij Verolme worden gemaakt. De drie werven zijn ook op reparatie ingesteld. Bij de samenwerking die binnen deze internationale scheepsbouwersclub is afgesproken, zijn bedrijven betrokken waar in totaal 30.000 man werken. Daarvan zijn er 12.000 van Verolme — 5.000 in Nederland (Verolme Machinefabriek in IJsselmonde, Verolmes Scheepswerf in Alblasterdam, Verolmes Dok- en Scheepsbouwmaatschappij op Rozenburg, Verolmes Scheepswerf te Heusden en Verolme Elektra te Maas-luis) en 7.000 op Verolmes bedrijven in Noorwegen, Ierland en Brazilië.

Verolme is een besloten naamloze vennootschap, wat wil zeggen dat er nog minder over de vermogens- en winstrekeningen bekend wordt gemaakt dan bij andere concerns. Er zijn verscheidene werkmaatschappijen op het gebied van de scheepsbouw, machinebouw en de tankvaart. Opmerkelijk daarbij is, dat Verolme tankers bouwt voor Amerikaanse oliemaatschappijen (ESSO vooral), maar geen opdrachten had van de Koninklijke Olie/Shell. Daar is echter verandering in gekomen door het opkopen van de Amsterdamse werf NDSM, waarvan de Shell een oude klant is.

Bij de NDSM werken 3500 man. Verder horen er de Stettil machinefabriek (IJmuiden), VEHA radiatorfabrieken (te

Wierden en te Grobbendonk, opgekocht bij de liquidatie van Van Heyst), de Apparaten- en radiatorenfabriek NEDO en de servicemaatschappij ASMIJ (Amsterdam) toe, plus nog vier andere bedrijven waarin de NDSM een belangrijk aandeel had. Door de NDSM over te nemen heeft Verolme ook een vinger in de pap van het Lisnave-project gekregen. Dit is een grote scheepswerf in Lissabon (Portugal), gunstig gelegen ten opzichte van de internationale vaarroutes, in aanbouw en exploitatie met buitenlands kapitaal. 49 procent van het aandelenkapitaal was in handen van een groepering scheepsbouwondernemingen die bestond uit Rijn-Schelde, Wilton-Fijenoord, NDSM, de Rotterdamse Droogdokmaatschappij en de Zweedse werven Kockums en Eriksberg. Door sommigen in de internationale scheepsbouwwereld werd dit Lisnave-project gezien als een ernstige concurrentie voor Verolme.

Verolme en de NDSM samen hebben in ons land negenduizend man personeel in dienst en maakten vorig jaar omzetten, die samen de 1,2 miljard gulden haalden.

Tweëenehalf jaar geleden gingen de Rotterdamse Droogdok-Maatschappij (RDM), De Schelde te Vlissingen en de Motorenfabriek Thomassen in De Steeg samen in de „Rijn-Schelde”. De activiteiten van dit nieuwe concern lagen voorlopig voor een derde in de scheepsbouw, voor een derde in de scheepsreparatie en voor een derde in de werktuigbouw (gasturbines, reactortvaten en andere onderdelen voor kernenergie-installaties en apparatuur voor de petrochemische industrie). In de loop van vorig jaar nam Rijn-Schelde ook de Machinefabriek Breda, de Scheldebouw (Rotterdam), de Machinefabriek Braat (Amsterdam), de Machinefabriek v/h Pannevis en Zoon (Utrecht) over. Er werken bij Rijn-Schelde 9.100 man, de omzet was vorig jaar 360 miljoen gulden en de reserves bedragen liefst 2,1 miljard gulden.

Uit die reserves konden vorige maand enige tientallen miljoenen worden vrijgemaakt voor een sensationeel bod op Wilton-Fijenoord-Bronswerk, een concern met 8.400 man personeel en een jaaromzet van 300 miljoen gulden. Zelf is dit concern in de laatste jaren tot stand gekomen door een aantal fusies, waarvan de belangrijkste zijn die tussen Wilton-Fijenoord en Bronswerk (in 1964), voorts het overnemen van de Plaatwellerij (Velsen), De Neeff (Vlaardingen), AMAF (Amersfoort), gebr. Kwant (Sneek) en Becht en Dyserinck (Amsterdam).

Het maritieme deel van de Wilton-Fijenoordgroep, dat 52 procent van de totale activiteit betreft, bestond meer en meer uit reparatie en weinig nog uit nieuwbouw. Verder leverde Wilton-Fijenoord-Bronswerk veel voor militaire doeleinden (lanceringsinstallaties voor geleide projectielen o.a.) en installaties voor schepen en kernreactoren.

Niet alleen Rijn-Schelde aasde op Wilton-Fijenoord-Bronswerk, ook het grootste concern in de Nederlandse metaalindustrie na Philips, Verenigde Machinefabrieken-Stork-Werkspoor, deed dat. Na grof tegen elkaar opbieden verdeelden de heren van Rijn-Schelde en VMF de buit bij een glaasje en gingen elk met

een been van Wilton-Fijenoord schoot. Rijn-Schelde met het „zeebeen” (Dok en Werfmaatschappij te Schiedam, Machinefabriek afdeling reparatie te Schiedam en het Scheepsreparatiebedrijf te Rotterdam, — 4.400 arbeiders — VMF nam het „landbeen” (Bronswerk Internationaal, Bronswerk Chemie, Alpha Engin te Beverwijk, Machine- en apparatenfabriek te Schiedam, Geschutswerkplaats te Rotterdam, de bedrijven te Amersfoort, Sneek en Vlaardingen, de technische vertegenwoordiging te Amsterdam en de sector verwarming en airconditioning — 4.000 arbeiders). De aandeelhouders mochten 81 miljoen extra verdelen.

Rijn-Schelde is na Verolme het grootste scheepsbouwconcern in ons land en zal dit jaar een omzet bereiken, die zeker boven het half miljard zal liggen.

De Amsterdamse Droogdok Maatschappij, toegespitst op reparatie, blijft (nog) een hoofdstuk apart in de Nederlandse scheepsbouw.

Groter en goedkoper

De vraag naar scheepsruimte is na de tweede wereldoorlog met de uitbreiding van de wereldhandel, vooral in olie en crtsen, sterk gegroeid. De scheepsbouwconjunctuur echter vertoonde een cyclus van opleving en inzinking. Tot tweemaal toe heeft daarbij de sluiting van het Suezkanaal een grote rol gespeeld: in 1956, toen dit leidde tot een recordplaatsing van opdrachten voor tankers van 17 miljoen bruto-register ton¹⁾ in één jaar tijds, en in 1967—1968 toen de hernieuwde sluiting van het Suezkanaal een aanzienlijke versnelling betekende van de bouwopdrachten van supertankers die met honderdduizenden tonnen olie grotere afstanden toch goedkoper kunnen afleggen en het Suezkanaal voor een deel van de olievaart overbodig maken. De hoogconjunctuur in de scheepsbouw dateert na een inzinking rond 1960 echter alweer vanaf 1962.

Voor de laatste jaren zijn vele bestellingen voor nieuwe schepen geplaatst. Jarenlang lag de wereldscheepsbouwproductie op het niveau van 8 miljard brt per jaar maar in de laatste drie jaar is deze gestegen tot bijna 12 miljoen brt. Ook voor de komende jaren wordt een stijging verwacht — de schattingen lopen uiteen van 13 tot 17 miljoen brt per jaar.

Alle scheepsbouwlanden hebben een groeiende orderportefeuille met uitzondering van Polen. Het opdrachtenbestand liep vorig jaar op met 4,2 miljoen brt tot het record van 39,5 miljoen brt. Daarvan hadden de Japanse werven alleen rond 17 miljoen brt! Ook in de produktie stond vorig jaar Japan verreweg aan de top (4,2 miljoen brt), met Zweden als goede tweede (3,5 miljoen brt), West-Duitsland als derde (2,7 mln brt) en Engeland als vierde (2,5 mln brt).

Vooraf met betrekking tot het bouwen van mammoettankers hebben de Japanners een monopoliepositie. Van de 124 mammoettankers tot de bouw waarvan in de gehele wereld op-

¹⁾ De bruto register tonnenmaat (brt) is de totale inhoudsmaat van een schip (een registerton is 100 kub. voet).

dracht is gegeven, zijn er 60 bij Japanse werven besteld, 11 bij Franse, 11 bij Zweedse, 10 bij Deense en 8 bij Nederlandse werven. De grootste tanker, die tot dusver op een Japanse werf is afgebouwd, meet 276.000 brt.

Het wereldolieverbruik is de laatste tien jaar met gemiddeld 7 procent per jaar toegenomen; de verwachting is dat deze groei zich nog enige tientallen jaren zal voortzetten. De gemiddelde afstand waarover de olie wordt vervoerd, is thans ongeveer 12 procent langer dan voor de eerste sluiting van het Suezkanaal in 1955. Op grond hiervan zijn duizelingwekkende aanbouwprogramma's voor de tankervloot ontworpen en in uitvoering genomen (38 miljoen ton laadvermogen in de jaren '65—'70 en 39 miljoen in de vijf daarop volgende jaren). Van het huidige totale orderboek van 41 miljoen brt nemen de tankers 55 procent in beslag.

Er is een duidelijke oriëntatie op steeds grotere tankers die zich uitsluitend over oceanen en zeeën verplaatsen en zelfs kunstmatig aangelegde havens in zee nodig zullen hebben. Voor de komende jaren is het bouwprogramma in elk geval geconcentreerd op schepen met een laadvermogen van meer dan 60.000 ton dead weight²⁾.

Grotere en modernere tankschepen zijn goedkoper in de exploitatie. Bovendien zijn de bouwkosten lager. Dit bleek uit een uiteenzetting van de Japanse minister voor de scheepsbouw. Wanneer de bouwkosten van een tanker van 50.000 ton op 100 worden gesteld, dan bedragen zij bij een tanker van 100.000 ton naar verhouding slechts 81, bij een tanker van 200.000 ton naar verhouding slechts 72 en bij een tanker van 300.000 ton verhoudingsgewijs zelfs niet meer dan 66. De Japanse prijs (die nog slechts weinig verschil toont met bouwkosten in andere landen) is als volgt: 100 dollar per ton voor schepen van 50.000 ton, 81 dollar per ton voor 100.000-tonners, 75 dollar per ton voor 150.000-tonners, terwijl voor schepen van 500.000 ton al prijzen van 50 dollar per ton worden genoemd.

Bulkcarriers, die gestorte droge massalading vervoeren (voor 80 procent betreft het ertsen, kolen en graan), vormen bijna een kwart van de orderportefeuille. Het zijn relatief goedkope schepen, zowel in bouw als in exploitatie. Ook hier vindt een verschuiving naar grote schepen plaats. De gemiddelde groei van de vraag naar dit soort scheepsruimte is 6 procent per jaar. Binnen vijf jaar 1965—1970 zal de bulkcarriervloot meer dan verdubbeld zijn en nadien worden nog grotere orderbestanden verwacht.

De overige koopvaardijvloot voor droge lading bestaat uit lijnschepen en trampschepen (met meer dan één dek). Aangenomen wordt, dat de gemiddelde groei van dit vervoer 2,5 procent per jaar is en ook zo blijft voorlopig. Hoewel zich wel enige verschuiving naar een hogere grootteklasse voordoet, is de ten-

²⁾ Deadweight (dw) of doodgewicht laadvermogen is het aantal gewichtstonnen aan lading, brandstof, proviand, drinkwater, waterballast enz. Het is het verschil tussen de waterverplaatsing van het schip op een bepaalde diepgang en de waterverplaatsing van het ledige schip.

dens naar grotere schepen hier veel minder dan bij de tankers en de bulkcarriers. Maar ook bij deze vloot wordt toch een groei verwacht van 57 miljoen ton in 1965 via 64 miljoen in 1970 naar minstens 73 miljoen ton in 1975.

Tegen deze achtergrond van goede vooruitzichten voor de scheepsbouwindustrie moeten ook de fusies in deze sector in ons land worden gezien.

Hernieuwde ervaring

Nederland neemt op de wereldranglijst van scheepsbouwlanden de elfde plaats in met 489.341 ton in aanbouw. Het totaal aan orders waaraan nog niet is begonnen in ons land omvat 635.661 ton. Deze cijfers duiden op een gunstige ontwikkeling na een periode waarin de Nederlandse scheepsbouwindustrie een sterk afnemend percentage van de wereldmarkt voor nieuwbouw van schepen ten gunste vooral van Japan, maar ook van de EEG- en de Scandinavische landen, voor zijn rekening kreeg. Voor ons land is echter het scheepsreparatiebedrijf relatief gesproken veel belangrijker dan het nieuwbouwbedrijf. Wat de nieuwbouw betreft heeft de Nederlandse scheepsbouw 3,5 procent van het totale scheepsbouwoorderboek van de wereld, wat de reparatie betreft 10 tot 15 procent van het wereldtotaal! (Berekeningen van de commissie-Keijzer). De sterke internationale positie van de Nederlandse scheepsreparatie is het resultaat van een zeer gunstige ligging — bij de drukste scheepvaartroutes en de grootste haven ter wereld — en de door snel en goed werken verkregen reputatie van goede serviceverlening; 50 tot 60 procent van de activiteit van de gezamenlijke werven wordt aan reparatie besteed.

Maar met het herwinnen van verloren gegane vooraanstaande posities verscherpt zich de concurrentie. Daarvan getuigen de cijfers over de toename van de reparatie sinds 1955 (34 procent) en de dokcapaciteit (50 procent) in West-Europa; de capaciteit van de Nederlandse dokken is nog meer toegenomen dan 50 procent. Bovendien wordt er haast gemaakt met twee mammoetdokken — een op Rozenburg voor Verolme en een op de Maasvlakte voor Rijn-Schelde.

Het laat zien, dat de Nederlandse scheepsbouwconcerns hun krachten samenballen voor scherpe concurrentie op de West-europese scheepsbouwmarkt.

Zij steunen daarbij op een zeer gunstige ontwikkeling van hun orderportefeuilles, hoog aanzien van de vakbekwaamheid van de Nederlandse scheepsbouwarbeiders en enorme interne reserves, opgepot uit de winsten die ondanks alle relatieve teruggang op de wereldmarkt toch zeer royaal bleven binnenkomen en voor heel wat „binnenvet” zorgden. Maar zij zullen ook niets nalaten om te proberen de concurrentie met de Zweedse, Duitse, Franse, Britse en Japanse scheepsbouwconcerns uit te vechten ten koste van de arbeiders. Ook dat is een hernieuwde ervaring bij de jongste fusies.

Bij de opdeling van Wilton-Fijenoord, waar de „sociale blauw-

druk" ontslagen voor de arbeiders bevatte en bij Verolme, die zich hardnekkig verzette tegen een reële beloning van zijn vaste personeel. Ook het uitblijven van afzonderlijke CAO's in de scheepsbouw, waar zulke ingrijpende veranderingen plaats hadden de laatste jaren en alles — ook het dagelijkse werk en de risico's die daarmee samenhangen! — „mammoet"-formaat krijgen, toont dat de directies van de scheepsbouwconcerns niet van plan zijn uit zichzelf over te gaan tot de noodzakelijke verbeteringen van loon- en arbeidsvoorwaarden voor de scheepsbouwarbeiders, laat staan hen te laten meeprofiteren van de mammoetwinsten die er worden behaald.

Door de concentratie wordt het gevaar groter, dat er een rationalisering ten koste van de arbeiders en beampten op stapel zal worden gezet. Tevens brengt de concentratie een nieuwe bedreiging voor de in lange strijd verworven rechten van de arbeiders en beampten met zich mee.

De hele gang van zaken rondom Wilton-Fijenoord heeft laten zien, hoe gevaarlijk het is geweest, dat de NVV-vertegenwoordigers in de commissie-Keijzer en in afzonderlijke rapporten van hun kant zelfs aangedrongen hebben op fusies in de scheepsbouw. De grote ondernemers hebben deze instemming met genoegen genoteerd. Zij voltrekken de fusies evenwel zonder zich iets van de vakbonden aan te trekken. Al wordt er nu achteraf wat gesputterd tegen de wijze, waarop de verdeling van Wilton-Fijenoord heeft plaatsgehad, het is duidelijk dat de kritiekloze wijze, waarop in de kringen van NVV-bestuurders de concentratiebeweging wordt tegemoet getreden, een ondemocratisch optreden van de ondernemers in de hand werkt.

Doch de arbeiders hebben laten zien dat zij niet van plan zijn dit alles maar over hun kant te laten gaan. Na de onthulling van de ontslagenplannen bij Wilton-Fijenoord in *De Waarheid* en de felle reacties daarop van de betrokken arbeiders en in andere bedrijven in de scheepsbouw, werd de directie gedwongen haar „blauwdruk" voor de „afvloeiing" terug te nemen. En de uitslag van het stuk loonstrijd bij Verolme is bekend: de zich almachtig wanende Verolme moest alle dreigementen en banbliksems terugnemen en concrete toezeggingen van verbeteringen doen.

Verolme krijgt zijn belangrijke orders vooral binnen met de beloften van korte levertijden. Voor de andere scheepsbouwondernemingen geldt dat eveneens in toenemende mate. Dat is een van de drijfveren voor het steeds harder opjagen van het werktempo in de scheepsbouw. Het laat aan de andere kant echter ook zien hoe sterk de arbeiders zijn als zij eensgezind tot daadwerkelijke actie komen voor verbeteringen.

J. VAN ESCH

De octopus met een margarine lucht

In het Londense hoofdkwartier van de Unilever spreken de stafleden graag van „de octopus” als ze het over hun olie- en vetconcern hebben. Een sprekender vergelijking is moeilijk denkbaar. Buiten de socialistische landen is er vrijwel geen land ter wereld, waar de vangarmen van dit monster niet een vetspoor hebben getrokken. En er zijn maar weinig voortbrengselen van de natuur en het menselijke vernuft te bedenken waar de Unilever niet de een of andere bemoeienis mee heeft.

Nog geen honderd jaar geleden begon Jan Jurgens margarine te maken in het Nederlandse plaatsje Oss. In Engeland begon omstreeks dezelfde tijd William Lever in Port Sunlight met de fabricage van zeep. Voordat Paul Rijkens hen in 1929 bij elkaar bracht, had Jurgens met Van den Bergh samen al de Margarine Unie opgebouwd, met vestigingen in tal van landen, ook in Engeland. Datzelfde was aan Lever met zijn verkoop van de zeep gelukt.

Wat hen vooral samen bracht, was de toenemende Amerikaanse concurrentie en het gemeenschappelijk belang dat beiden hadden in oliën en vetten.

Uit dit vet-huwelijk tussen margarine en zeep ontstond de octopus, die zich nu al veertig jaar in leven houdt door het onafgebroken opslokken van ondernemingen en fabrieken. Van Noorwegen tot Australië en van Peru tot Japan werken dagelijks meer dan driehonderdduizend mensen om zijn honger te stillen.

Moederbinding

De tijd dat William Lever en Jan Jurgens iedere arbeider die bij hen in dienst was, ook persoonlijk kenden, is reeds lang voorbij. Hun schepping, de Unilever, is uitgegroeid tot een ingewikkeld geheel, opgebouwd uit meer dan zeshonderd dochtermaatschappijen, die tezamen meer dan zesduizend artikelen op de markt brengen.

Alleen al in de na-oorlogse jaren zijn tweehonderd bedrijven door de Unilever ingelijfd, gelijk met de ongeveer tachtigduizend arbeiders die daar werkzaam waren.

De manier, waarop deze dochters met moeder-Unilever verbonden zijn, is zo ingewikkeld, dat het voor vele juristen nog steeds een geliefkoosd studie-object is.

Deze haast onontwarbare „moederbinding” heeft van het allereerste begin af de bedoeling gehad de meeste — vooral kleine — aandeelhouders zo weinig mogelijk stemrecht te geven.

Van de Nederlandse tak is niet bekend wie de aandeelhouders zijn. De Engelse tak heeft daarnaar een onderzoek laten instellen en kwam tot tweehonderdduizend aandeelhouders. De meerderheid bestaat echter uit verzekerings- en beleggingsmaatschappijen.

Maar de beslissende invloed bleef in handen van een kleine groep rondom een paar families, waarvan Lever, Van den Bergh en Jurgens het middelpunt vormden.

William Lever heeft in de vele toespraken die hij gewend was te houden meermalen verklaard, dat aandeelhouders alleen maar goed waren om geld te geven. Met elkaar zorgden zij er dan ook voor dat het na-oorlogse vermogen van twee tot acht miljard gulden uitgroeide.

Al mag dan eens een aandeelhouder mopperen, dat de Unilever veel van de winst weer in het bedrijf steekt en niet in dividend uitkeert, in 1967 konden ze toch de lieve som van 712 miljoen guldens onder elkaar verdelen. De overige zevenhonderd miljoen van de winst werd in het bedrijf geïnvesteerd. Deze onvoorstelbaar grote winst werd gemaakt bij een omzet van meer dan zesentwintig miljard gulden. Bij elkaar ruim voldoende om een jaar lang alle staatsuitgaven van Nederland te dekken en nog een paar miljard achter de hand te houden.

Concentratie

Zonder het te weten zijn de bierbrouwers in Nigeria, de thee-paksters in Amerika, de winkelmeisjes in Ghana en Sierra Leone, de houtbewerkers van de Salomonseilanden en de venter met Rondi-ijns in Vorsters apartheidsparadijs Zuid-Afrika, in dienst van de Unilever.

De huisvrouw, die met de hand op de portemonnaie zorgvuldig het kopen van twee verschillende soorten margarine, waspoeder, bevroren kip of gedroogde soep staat af te wegen, weet in de meeste gevallen niet dat zij staat te kiezen tussen een merk van Unilever en een merk van . . . Unilever.

Doelbewust heeft de Unilever de meeste opgeslokte bedrijven onder de oude naam en vaak met de oude directie laten voortbestaan. Deze bleven hun eigen merkartikelen op de markt brengen. Op enkele essentiële gebieden na, behielden deze directies ook alle vrijheid van handelen. Alleen het uit te keren dividend en het te investeren bedrag werd door een der beide hoofdkantoren van Unilever vastgesteld.

Voor de tweede wereldoorlog was dat in veel landen niet anders mogelijk. In de crisisjaren hadden tal van regeringen tariefmuren opgericht en andere maatregelen genomen om buitenlandse concurrentie zoveel als nodig was, te weren.

Om dat te ontduiken, liet Unilever in de gekochte bedrijven alles zo veel mogelijk bij het oude. Daar, waar de winst niet mocht worden uitgevoerd, werd zij gestoken in ondernemingen die weinig of niets meer met margarine of zeep te maken hadden. In het toenmalige Duitsland werd zo de rederij „Nordsee” opgekocht, die met haar trawlvloot de meerderheid van de Duitse vismarkt beheerste en dat in West-Duitsland nog doet. De Iglo-vissticks en gefileerde kabeljauw, diepgevroren in eigen bedrijven, zijn vrijwel allemaal van deze Unilever vissersvloot afkomstig. Deze vloot behoort tot de meest moderne van Europa.

In de na-oorlogse jaren kwam daar wel enige verandering in. Vooral de feller wordende concurrentie van het Amerikaanse concern Procter en Gamble dwong de Unilever tot goedkopere produktiemethoden. Het sluiten van bedrijven en het concentreren van de produktie in aanzienlijk minder fabrieken dan voorheen, was een van de mogelijkheden daartoe. Maar ook de steeds nieuwere methoden bij het vervaardigen van spijsoïlen en vetten, wasmiddelen en levensmiddelen dwongen tot grotere investeringen, die alleen rendabel te maken waren bij een concentratie van de produktie.

Daarbij waren de landsgrenzen met alle belemmeringen die daaraan vast zaten een grote hinderpaal. Het was dan ook niet verwonderlijk, dat de Unilever al heel vroeg tot de pleitbezorgers behoorde, van supranationale organisaties als de EEG. Het wegvallen van deze grensbelemmeringen zou het mogelijk maken de totale produktie voor Europa in een of twee monsterbedrijven samen te brengen. Al enkele jaren zijn meer dan vierhonderd Unilever-deskundigen bezig dit probleem te bestuderen. Aan hun bazen laten ze het over deze concentratie met een politiek sausje te overgieten. In 1958 schrijven die dan ook „Over de tot standkoming van de Europese Economische Gemeenschap kunnen wij ons slechts verheugen” . . .

De Engelse hoogleraar Charles Wilson, die in de jaren na de tweede wereldoorlog een aantal dikke boeken heeft geschreven over de geschiedenis van de Unilever zegt in het deel „*Unilever in de tweede industriële revolutie 1945—1965*” *) enthousiast: „Voor zulk een op internationale geest geschoeide onderneming schiep de EEG tal van nieuwe kansen”.

Het waarom is niet zo moeilijk te raden. In een Europa zoals Unilever zich dat voorstelt, zullen alle beschermende maatregelen (zoals die in Frankrijk bestaan ten opzichte van de roomboter en in Italië voor de olijventeelt), zijn vervallen en wordt algemeen de kunstboter van de Unilever als het universele voedsel aanbeden!

„Unilever”, zei Lord Cole, een der presidenten van de Unilever, eens, „is een kind van Europa. Of Engeland in de EEG komt of niet, Unilever is er in. Wij merken nauwelijks dat er zoiets als een Kanaal bestaat”.

Een kind van Europa, waar tweederde van het gehele kapitaal is geïnvesteerd en waar driekwart van de winst vandaan komt. Waar meer dan honderdvijftig Unilever-fabrieken onder de meest verschillende namen draaien. Alleen in West-Duitsland staan er al veertig.

Schijnconcurrentie

Ofschoon in de na-oorlogse jaren een aantal fabrieken werd gesloten en een aantal merken werd afgevoerd, bleef de Unilever toch gelijke produkten onder veel verschillende namen

*) In het Nederlands vertaald door prof. dr. H. Baudet (Uitg. Nijhoff, Den Haag, 1968).

op de markt brengen. Dit is een onderdeel van de welbewuste campagne die gericht is op misleiding van de consument.

William Lever begon daar al mee, toen hij de in armoede en krotten levende Engelse huisvrouwen voorhield, dat de was doen boven de tobbe waar de damp van het Sunlight-sopje uit opsteeg, hun huid jong hield. Nu heeft die misleiding plaats door een schijnconcurrentie op te laten voeren tussen de verschillende merken die uit dezelfde fabriek afkomstig zijn.

Het moet de huisvrouwen verleiden tot meer kopen. De Unilever heeft zelfs een speciale afdeling moeten vormen, waar zorgvuldig en „wetenschappelijk” wordt nagegaan, op welke wijze men twee verschillende merken uit eigen fabrieken tegen elkaar kan uitspelen in reclamecampagnes.

Als P. de Gruyter in zijn winkels zijn eigen merk margarine tegen reclameprijs aanbiedt en zo de huisvrouwen voorhoudt de Blue-Band maar eens te laten liggen, maakt hij reclame voor Unilevermargarine. Wie liever bij het oude merk blijft, omdat je met die reclamecampagnes „maar nooit kunt weten” koopt toch margarine van Unilever. Zo staat de Unilever in zijn eigen winkels — sinds enkele maanden zijn alle aandelen van P. de Gruyter in bezit van Unilever — zijn eigen artikelen tegen elkaar uit te spelen.

Niet om de huisvrouw een voordeeltje aan te bieden. Een van de leden van de hoogmogende Raad van Unilever heeft eens in Afrika voor een college van managers gezegd wat ze te doen hadden: „Planning en uitvoering van alle werkzaamheden . . . teneinde een optimale invloed op de consument uit te oefenen en aldus een maximale consumptie tegen een optimale prijs en een maximumwinst . . . te bereiken”.

Als om dat nog eens te onderstrepen, zegt Wilson in zijn eerder genoemd boek: „De praktijk heeft geleerd dat het belang van de ondernemingen het beste gediend is met een directeur die er voor zorgt bij voortdurende winsten te kunnen uitkeren aan een continue groep aandeelhouders”.

Winst is het doel van alle schijnconcurrentie.

Winst was ook het doel bij het in Nederland als supermargarine op de markt brengen van Rama, in West-Duitsland al jarenlang bekend als de gewone margarine. De Belgen kregen Blue-Band als supermargarine aangeboden, die in Nederland al tientallen jaren als gewone margarine op het brood gesmeerd werd.

Kwaliteit en prijs hebben bij Unilever niets meer te maken met de verwerkte grondstoffen, maar alleen iets met de windrichting waarin de produkten worden vervoerd. Alleen al het overschrijden van een grens kan gewone margarine in een superprodukt veranderen.

Meer dan tien jaren geleden kreeg Unilever een chemisch bedrijf in Amerika in bezit. Daarmee ook het wasmiddel dat daar gemaakt werd en de naam „ALL” draagt. Enkele weken geleden werd de Nederlandse huisvrouw met „ALL” bekend gemaakt en de miljoenen verslindende reclamecampagne doet het voorkomen alsof „ALL” het beste en nieuwste is op het gebied van laagschuimende wasmiddelen . . .

De zeshonderd Unilever-dochters houden zich allang niet meer bezig met zeep en margarine alleen.

Onder de zesduizend artikelen die ze maken of verhandelen, zijn bladveren voor voertuigen, rubberkussens en matrassen, bier en mineraalwater, voorgespannen beton en cement, meubelen en schrijfbehoeften, weefgarens en sigaretten.

Spijsvetten en andere levensmiddelen vormen nog veertig procent van de omzet. Alleen al in 1965 werd niet minder dan 2,5 miljoen ton aan wasmiddelen vervaardigd.

Voor na de tweede wereldoorlog heeft het opkopen en dooddrukken van concurrenten en bedrijven die niets met levensmiddelen te maken hebben, een enorme omvang aangenomen.

Unilever-economen hebben uitgerekend, dat het bedrijf jaarlijks met vier procent moet groeien wil het zich op de wereldmarkt kunnen handhaven.

De interesse in vreemde bedrijven had een „natuurlijke” oorsprong.

Zowel Jan Jurgens als William Lever hadden al heel vroeg een drukkerij opgekocht om de verpakkingsmaterialen voor margarine en zeep in eigen beheer te drukken. In de afgelopen twintig jaar is het drukkerijtje dat in West-Duitsland stond op deze wijze uitgegroeid tot de modernste en grootste drukkerij van Europa. De produktie van dit bedrijf gaat voor de helft weg aan andere afnemers dan Unilever.

Het verkopen van vloeibare wasmiddelen maakte het opkopen van een fabriek van plastic flessen nodig en vandaar was het maar een kleine stap naar de fabriek, die plastic grondstoffen vervaardigde.

De ontdekking en ontwikkeling van synthetische wasmiddelen bracht in 1952 Unilever voor het eerst in contact met de chemie.

Thans bezit de Unilever in Engeland een groot chemisch bedrijf, terwijl in Nederland Viruly en Co's Stoomzeepziederij, een oud familiebedrijf, werd opgekocht. Met nog enkele andere kleine bedrijfjes werd dit omgezet in de Viruly NV te Maarsse, waar als enige in Europa het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van wasmiddelen voor industriële doeleinden wordt verricht.

De verwerking en fabricage van levensmiddelen deed Unilever de vleeswarenfabriek van Hartog (ook uit Oss) kopen, maar ook de conservenfabriek van Lucas Aardenburg. Flipje van de Betuwe werd Flipje van de Unilever. Vita-diepvries werd onder Unilever-handen Iglo-diepvries.

Margarinefabricage bracht het maken van veevoeder met zich mee. Dat en de vleeswarenafdeling brachten Unilever tot het stichten van een eigen varkensfokkerij. Conserven van groenten bracht niet alleen het aanleggen van een proeftuin met zich mee, maar ook het opkopen van hele oogsten en het aan de boeren voorschrijven hoe er gezaaid, gemest en geoogst moest worden.

ken, -luiers, -lakens- en -kleding voor de omzet van de wasmiddelen met zich mee bracht werd bezworen door de grootste Engelse fabriek van weggooi-papier op te kopen.

Toiletzeep bracht Unilever tot het opkopen van grote Franse en Amerikaanse parfumeriefabrieken. De Franse tak Thibaud Gibbs heeft in Frankrijk de helft van de tandpasta- en scheerzeepverkoop in handen. In meer dan zestig landen verkoopt het luxe parfumeriehuis Harriet Hubbard Ayer de lotions, ogenschmink, nagellak en badzouten. Alleen zij, die zich de „haute couture” kunnen aanschaffen, zijn in staat de cosmetica van dit „luxe” Unilever-bedrijf te kopen.

De concurrentie van de supermarkten (de grootste onderneming op dit gebied in Amerika heeft een omzet die groter is dan van alle Unilever-bedrijven bij elkaar) deed de Unilever-poliep zijn tentakels uitstrekken naar levensmiddelenbedrijven in Amerika, West-Duitsland en Nederland, waar P. de Gruyter in de Unilever-schoot verdween.

Kolonialisme

In de geschiedenis van de Unilever neemt het hoofdstuk „koloniale uitbuiting” een niet geringe plaats in.

In het laatste deel van de vorige eeuw begon William Lever daarmee in het toenmalige Belgisch Congo. De Belgische regering liet in die tijd aan de exploitant of koper niet alleen het oerwoud, maar tegelijk ook de alleenheerschappij over de bevolking die daar woonde. Plantagebezitters konden beschikken over leven en dood van de bevolking. Al was er dan officieel geen sprake meer van slavernij, toch werden de Congolese mannen, vrouwen en kinderen op straffe van verminking gedwongen op of voor de plantages te werken.

Op deze manier wist Lever zich te verzekeren van de goedkope leverantie van de voor de zeepfabricage benodigde plantaardige oliën en vetten.

Nu bezit de Unilever meer dan negentigduizend ha aan plantages, verspreid over Afrika, Azië en Latijns Amerika.

De Indonesische revolutie bracht het Unilever-bezit aan plantages in handen van de bevolking. Het generaalsbewind van Suharto heeft dit echter in 1967 aan de werkelijke eigenaars ontstolen en teruggegeven aan de Unilever. De verheerlijking van dit schrikbewind door de Unilever-leiders is daarom niet moeilijk te verklaren.

Maar de meeste en de grootste plantages bezit de Unilever nog steeds in Centraal Afrika. Meer dan honderdtienduizend arbeiders zijn daar in dienst van de United Africa Company, die doorgaat voor de grootste dochteronderneming van de Unilever.

Deze handelsonderneming beheerst driekwart van de in- en verkoop in landen als Nigeria, Congo, Sierra Leone, Ghana en Kameroen. Zij bezit honderden plantages voor de winning van palmolie, rubber, kostbare houtsoorten, grondnoten en sojabonen. Onvoorstelbare rijkdommen heeft de UAC in haar koloniale tijdperk uit dit land gehaald, terwijl zij de arbeiders voor

honderd tot vijfhonderd gulden per jaar op de plantages dwong te werken.

De UAC was niet alleen plantagebezitter, maar ook importeur, groothandelaar en winkelier-in-het-groot. Zij had een eigen transportonderneming, die voor het vervoer van de handelswaar zorgde. Er was een eigen scheepvaartlijn voor transport naar overzee. De UAC beheerste voor driekwart alle handel in de meest noodzakelijke levensbehoeften van de bevolking. Textiel en kapmessen, meel en ijzerwaren, rijwielen en sigaretten, thee, koffie, melk en toiletartikelen; de Unilever verdiende er goed aan. Duizenden kleine winkeliers, handelaartjes en „mammies” op de markten waren financieel volkomen in de greep van de Unilever.

De haat van de Afrikaanse bevolking voor deze grote dochter van de Unilever dwong de leiding na de tweede wereldoorlog een andere tactiek te volgen. In de landen die zich wisten vrij te maken van hun vroegere koloniale onderdrukkers maakte de Unilever misbruik van het gebrek aan mensen en materiaal, die deze jonge volkeren het veroveren van hun onafhankelijkheid bemoeilijkte.

De kleinhandel en ook de import van een groot aantal goederen liet de Unilever steeds meer over aan de plaatselijke handelaren. Maar ze bleef wel de leverancier van alles wat de bevolking voor het levensonderhoud nodig heeft.

Grote warenhuizen werden opgericht. Samen met Heineken werden nieuwe brouwerijen gesticht, waarbij ook hier de leugenachtige reclame niet achterwege bleef. In Lagos wordt een bier door de Unilever gebrouwen die, als men de makers moet geloven, de drinkers mannelijker zou maken.

In verschillende landen wist zij de jonge regeringen zover te krijgen, dat met regeringsgeld bedrijven werden gesticht die door de Unilever werden geëxploiteerd en waarvan ook de winst voor het overgrote deel naar de Unilever verdwijnt.

In Ghana werd zo het grootste houtcentrum van Centraal Afrika gesticht en in Akkra een fabriek voor synthetische wasmiddelen, waarvoor de regering de helft van het benodigde kapitaal verschafte.

De Unilever kreeg een dikke vinger in de pap bij de fabricage van cement en voorgespannen beton, bij de assemblage van auto's, bij het maken van matrassen, meubelen, koelkasten en radio's. In vele landen is het gehele goederentransport in handen van de Unilever.

Als onderdeel van haar na-oorlogse camouflagetactiek in Afrika stichtte de Unilever ook in Afrika dochterondernemingen onder een vreemde naam, of liet ze opgekochte bedrijven onder hun eigen naam verder werken. In dit patroon paste ook het opleiden van directeuren uit de middengroepen van de Afrikaanse bevolking, die daarvoor een training in Europa ontvingen.

Dat het haar uitstekend gelukte om haar invloed in de jonge Afrikaanse staten uit te breiden, bewijst haar activiteit in Nigeria.

bezat voor rubber, hout, bananen en palmolie, bleek in 1965 dat het aantal plantages en fabrieken was uitgegroeid tot meer dan dertig, van het aanleggen van wegen tot het verhandelen van tractoren en graafmachines toe.

Maar hoe al deze ondernemingen in Nigeria ook mogen heten, de winst vloeit maar in één zak: die van de Unilever.

Begrijpelijk is dan ook, dat de Unilever-mannen in de Nederlandse politiek zulke vurige voorstanders zijn van „ontwikkelingshulp”. Deze „hulp” draagt er immers niet onaanzienlijk toe bij om ook de winsten van Unilever in Afrika te „ontwikkelen”.

In het jaarverslag van 1954 vindt de Unilever van zichzelf, dat „de bijdrage die de Unilever gaf aan de economische opbloei van minderontwikkelde gebieden” de beste hulp was die men in die gebieden kon geven. In 1959 gaf ze de regeringen van de jonge onafhankelijke staten in Afrika de raad het opheiden van het „inheems kader” maar aan de Unilever over te laten.

Welzijn

Het is altijd de gewoonte van dergelijke mammoetondernemingen geweest haar uitbuiting, onderdrukking en winsthonger met allerlei filosofieën en pseudowetenschappelijke verklaringen te bedekken.

Tot nu toe zijn ze in staat geweest daarvoor ook de nodige mensen te vinden. De Engelse hoogleraar Wilson is daar een typisch voorbeeld van. In zijn eerder genoemd boek roept hij wat klagend hoe, als de kapitalist inderdaad zo gierig is als hij wordt voorgesteld, het dan te verklaren is dat diezelfde kapitalist zich zoveel zorgen maakt om het „algemeen welzijn”.

Dat „algemeen welzijn” wordt door de Unilever in procenten uitgedrukt, in procenten van de winst die het geïnvesteerde kapitaal oplevert.

In Afrika is dat veertig gulden van iedere duizend die er ingestoken is.

Als de Unilever van plan is zich in een land om dit „algemeen welzijn” te bekommeren, dan vraagt ze zich in de allereerste plaats af: „Is er een stabiele regering?” Mocht die er niet zijn, dan wil ze graag helpen er een te krijgen. Maar de tweede vraag die de Unilever zich stelt is: „Wat voor winst kan ik maken en kan ik de winst ook het land uit krijgen?”

Zit noch het een, noch het ander er in, dan zal dit „algemeen welzijn” de Unilever een zorg zijn.

De Unilever ziet „haar arbeidsterrein daar waar voedseltekorten zijn”, is een uitspraak van een der Unilever-bestuurders. De Turken kunnen daarvan meepraten. Toen twee Unilever-directeuren eens noodgedwongen een paar dagen in Turkije moesten verblijven, gingen ze op pad. Ze ontdekten dat de Turken veel brood aten, maar weinig hadden om er op te smeren. Ze besloten daar wat aan te doen en maakten de Turken gelukkig met een margarinefabriek. In samenwerking met de grootste Turkse bank had de Unilever binnen enkele jaren het

monopolie in Turkije op het gebied van alle eetbare oliën en vetten.

Deze „zorg voor het algemeen welzijn” waarmee de Unilever zich graag siert heeft in de na-oorlogse jaren een paar maal een flinke deuk gekregen.

In het kleine plaatsje Oss, waar het concern geboren werd, brak ook een van de eerste na-oorlogse stakingen bij de Unilever uit. De arbeiders kwamen in het geweer tegen een zeer bijzondere Unilever-opvatting van hun welzijn: de loonsverlaging.

Over dit welzijn hebben ook de tienduizenden die een tiental jaren geleden besmet werden met het Planta-exceem, zo hun eigen mening.

Op de laatste aandeelhoudersvergadering verklaarde H. S. A. Hartog, voorzitter van de raad van bestuur van Unilever N.V. „Vrijheid van keuze, geeft haar leven meer inhoud”. Die „haar” is de moderne Nederlandse huisvrouw.

Vrijheid van keuze — als het maar uit een Unileverfabriek komt, bedoelde hij.

In het nu haast honderd jaar durende gevecht van de margarine tegen de roomboter heeft de Unilever echter voor de meeste Nederlandse huisvrouwen een keuze onmogelijk gemaakt. De boter blijft onbetaalbaar, ook al is er een overschot van miljoenen kilo's.

Zo ziet de zorg voor het algemeen welzijn er uit van deze octopus met een margarinelucht!

J. WILDBRET

De kapitalistische onderneming in de ontwikkelingslanden

In het algemeen worden boeken, waarin de toestanden in de zogenaamde ontwikkelingslanden en de vraagstukken van de ontwikkelingshulp worden beschreven, in de burgerlijke pers gunstig ontvangen en welwillend beoordeeld. Er is nu onlangs echter een boek verschenen, dat onmiddellijk scherpe kritiek heeft opgewekt. Het gaat hier om de dissertatie van dr E. J. Prins, aan de Utrechtse universiteit, die onder de titel „De westerse onderneming in ontwikkelingslanden” is verschenen*). Zijn boek is heftig aangevallen in „De Onderneming”, in „De Economist” en ook in het PvdA-maandblad „Socialisme en Democratie”.

Vanwaar deze kwaadheid? Ze wordt verklaard door een passage in het boek van dr Prins, waarin gezegd wordt: „Het particuliere kapitaal is allereerst geïnteresseerd in het maken van winst. Daarom wordt in het algemeen een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de belangen van de onderneming en de belangen van de nationale economie” (van de ontwikkelingslanden, uiteraard). Verder zet de schrijver dan uiteen, dat de westerse onderneming de voor de ontwikkelingslanden ongunstige factoren volledig uitbuit en in deze samenlevingen indirect desintegrerend werkt en geen werkelijke bijdrage levert aan de economische ontwikkeling en de vooruitgang van de betreffende landen. De westerse ondernemingen hebben zelf het meest geprofiteerd van de investeringen van westers kapitaal in Afrika en zij zijn de feitelijke bezitters van de produktiemiddelen. Het optreden van de westerse ondernemingen is bovendien niet aangepast aan de sociaaleconomische structuur van deze gebieden; zij voeren een beleid op korte termijn, evenals trouwens de regeringen van de westerse landen. Zelfs de term „uitbuiting” valt in het betoog herhaaldelijk.

In „De Economist” zowel als in „De Onderneming” wordt het gebruik van dit woord „uitbuiting” veroordeeld. „De Onderneming” betreurt het „dat in een academisch proefschrift dergelijke aanvechtbare uitspraken worden gedaan”. „Socialisme en Democratie” sluit zich bij de ondernemerskritiek aan door de schrijver te verwijten, dat hij geen poging heeft gedaan om te bezien of de westerse onderneming wellicht toch een bijdrage kan hebben geleverd tot modernisatie, werkgelegenheid, groei van het nationale inkomen en van de hoeveelheid buitenlandse betalingsmiddelen. De recensent in dit blad keurt het vervolgens af, dat „tendentieuze verhaaltjes” worden verteld over het optreden van de CIA in Zuid-Amerika (Guatemala bij-

*) Dr E. J. Prins — De westerse onderneming in ontwikkelingslanden; Uitg. N.V. Uitgeversmaatschappij Ae. E. Kluwer, Deventer 1967. 84 blz. Prijs ingen. f 12,50.

voorbeeld), die al zijn ze „wellicht”(!) waar, toch geen volledig beeld geven van de westerse onderneming. Het zijn de enkele harde waarheden, die in dit proefschrift worden gezegd, die bij de zwijmelaars over „ontwikkelingshulp” heftig pijn veroorzaakt blijken te hebben, omdat ze onthullend werken, ook al wordt het woord neokolonialisme nergens gebezigd.

Nu meent dr Prins het helemaal niet slecht met de kapitalistische onderneming. Het kapitalisme wordt door hem niet afgewezen; hij is voorstander van de „vrije” onderneming, die volgens hem in de westerse landen de bakens heeft verzet, doch in de ontwikkelingslanden nog op de oude wijze optreedt.

Hij vergelijkt de rol van de westerse onderneming in de ontwikkelingslanden daarom met de onderneming in de 19de eeuw aan het begin van de moderne kapitalistische ontwikkeling. Dit „traditionele” kapitalisme heeft door lage arbeidslonen en slechte sociale voorzieningen geld bijeengebracht voor het financieren van de industriële ontwikkeling. Dat daarbij de uitbuiting van de koloniale bezittingen van de verschillende Europese staten de kapitalistische ontwikkeling van deze landen heeft beïnvloed wordt door de schrijver niet genoemd.

In de dissertatie wordt de ontwikkeling in de kapitalistische ondernemingen geprezen, o.a. omdat de ondernemers niet meer alleen praten over maximalisatie van de winst, althans van de winst op korte termijn, doch ook de continuïteit van het bedrijf, zowel wat de leiding, de werkgelegenheid als het contact met de afnemers betreft, in het oog houden. Alsof dit alles niet in de eerste plaats in het belang van de ondernemers zelf zou zijn! En alsof ook de strijd van de arbeidersbeweging en de noodzaak om geschoolde arbeiders te verkrijgen, die voor het juist verrichten van hun werk betere sociale omstandigheden nodig hadden, niet eveneens factoren zijn die deze ontwikkeling bepaald hebben!

Dr Prins „bewijst” deze ontwikkeling met aanhalingen uit de statuten van de ondernemingen, waarin thans gesproken wordt over de „maatschappelijke functie van de onderneming in de samenleving”. Als voorbeeld noemt hij de statutaire wijziging, die in 1965 bij de Verenigde Machinefabrieken Stork-Werkspoor, werd aangenomen. Dit wordt door hem „het meest sprekende voorbeeld in Nederland genoemd, waarbij in de doelomschrijving van een open vennootschap de sociale functie van de onderneming op de voorgrond wordt gesteld”. Deze doelstelling wordt echter niet op wetenschappelijke wijze aan de praktijk getoetst; we moeten het doen met de mooie woorden en de beloften, ofschoon de arbeiders van VMF Stork-Werkspoor en de bedrijven van Wilton-Fijenoord, die dit concern nu heeft overgenomen, heel wat over de praktische toepassing zouden hebben kunnen vertellen . . .

Uit dit alles trekt de schrijver echter de conclusie, dat in het hedendaagse kapitalisme het streven naar winst een zekere afgrendeling heeft gekregen, doch dat dit niet het geval is in de ontwikkelingslanden, waar het kapitalisme op de traditionele wijze opereert en een beleid voert op korte termijn.

Deze beoordeling is volkomen onjuist. Het moderne kapitalis-

me produceert, zowel hier als in de ontwikkelingslanden, om zo groot mogelijke winst te behalen en kan alleen door de georganiseerde strijd van de werkers gedwongen worden iets van deze winsten af te staan. Maar dit gebeurt nooit uit vrije wil of door veranderde sociale inzichten. In de ontwikkelingslanden heeft het buitenlandse kapitaal echter vaak nog vrij spel, vrijer naar gelang de politieke afhankelijkheid groter en de tegenkrachten, die een anti-imperialistische strijd voeren, zwakker zijn. Een principieel onderscheid tussen het optreden van de kapitalistische onderneming in de westerse landen en in de ontwikkelingslanden is er echter niet. Uit de gegevens, die in het boek worden aangevoerd, kan de conclusie getrokken worden, dat daar waar dit mogelijk is de westerse kapitalistische onderneming de economische structuur uit de oude koloniale tijd laat voortbestaan en er blijvend profijt uit probeert te halen, ook al stijgt het inkomen per hoofd van de bevolking nauwelijks.

Dr Prins is van mening, dat deze gang van zaken een bedreiging vormt voor het voortbestaan van het kapitalisme in de ontwikkelingslanden. Hij bepleit daarom een ander optreden van de kapitalistische onderneming (o.a. door het voeren van een beleid op lange termijn), hetgeen neerkomt op bevordering van de kapitalistische ontwikkeling en blijvende afhankelijkheid tegenover het buitenlandse kapitaal.

Een conclusie, waarmee de schrijver het door hem bijeengebrachte materiaal (dat echter niet zo veel nieuwe gezichtspunten biedt) loochent en de woede van de ondernemers en hun bladen een slag in de lucht doet schijnen.

A. VAN OMMEREN—AVERINK

Oproep van het Dagelijks bestuur van de CPN

Krachtige strijd zal nodig zijn om de plannen van de monopolies in ons land te doorkruisen. Nog eens heeft de regering-De Jong—Roolvink in haar miljoenennota duidelijk gemaakt, dat zij terwille van grotere winsten voor de ondernemers en opvoering van de bewapening, van plan is de lonen te beperken, de belasting te verzwaren en een reeks van verslechtingen door te voeren.

Als deze plannen zullen worden doorgezet, zal dit een achteruitgang van het levenspeil van de werkende mensen betekenen. Meer dan ooit is daarom thans een eensgezind optreden van alle werkers in ons land noodzakelijk. De Communistische Partij van Nederland zal al haar krachten daartoe inzetten.

Om in deze strijd door middel van openbare vergaderingen, bedrijfskranten, manifesten en bovenal dagelijks in het dagblad De Waarheid haar standpunten op zo groot mogelijke schaal bekend te kunnen maken, is besloten een nieuwe financiële campagne te organiseren.

Het doel is in het komende jaar tenminste 350.000 gulden bijeen te brengen in een donatiecampagne en met andere geldinzamelingen.

Wij doen daarbij een beroep op alle leden en vrienden van de partij mee te helpen dit bedrag in te zamelen.

Wij doen een beroep op de lezers van De Waarheid en van de vele bedrijfs- en buurtkranten in ons land, hun solidariteit in klinkende munt om te zetten.

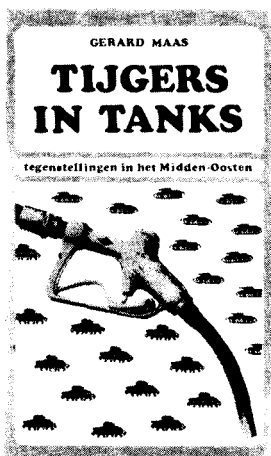
(De Waarheid, vrijdag 27 september 1968.)

EEN BELANGRIJKE UITGAVE IN DE REEKS
POLITIEKE PAPERBACKS VAN PEGASUS

Gerard Maas

TIJGERS IN TANKS

tegenstellingen
in het
Midden-Oosten

Een gedocumenteerd en boeiend geschreven overzicht van de geschiedenis en de achtergronden van de huidige situatie in het Midden-Oosten rond Israël.

116 blz. geïllustreerd, paperback f 4,90

Andere actuele paperbacks van Pegasus:

Indonesië en de generaals f 3.50

Castro over revolutie f 2.90

Actie is beslissen f 2.50

Kiezen of knoeien f 4.90

PEGASUS - AMSTERDAM

Verkrijgbaar bij uw boekverkoper

*Der brand Adriaensz Brederode Amsterdammer
 is geboren int Jaer 1535 den 16^{en} Maert,
 gestorven den 23^{en} August des Jaers 1618 op Jaer
 zyns ghedoochts, tuschen 9. en 10. uren s Voormiddags.*

Nieuw!

Een van de 'klassieken' van
de Nederlandse
literatuurgeschiedenis

BREDERO

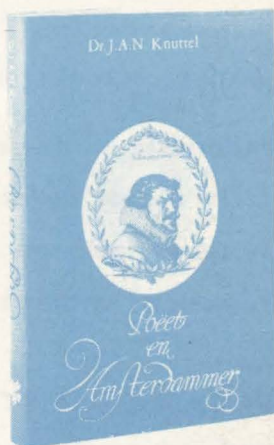
door Dr. J.A.N. Knuttel

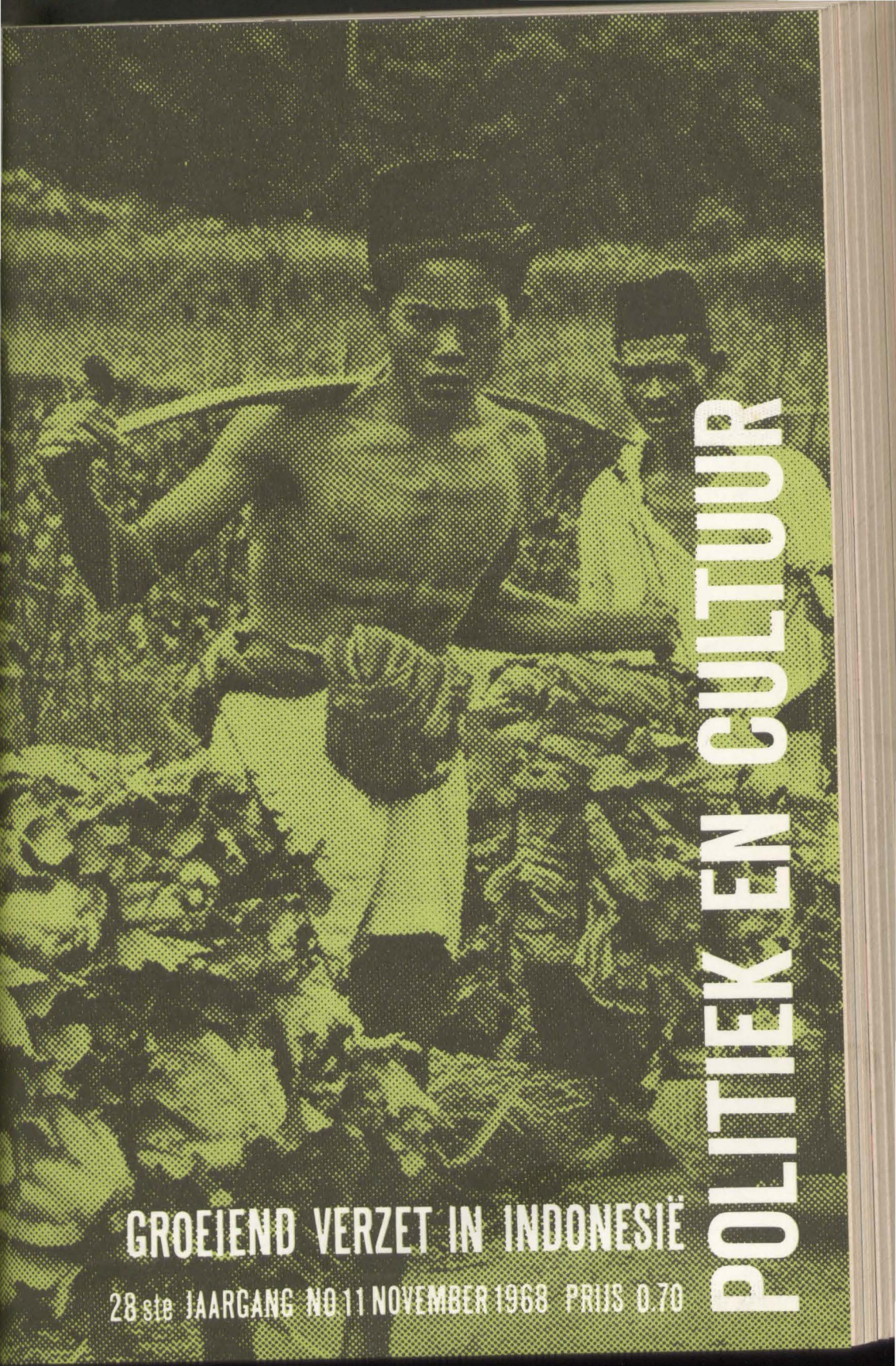
Een door Theun de Vries bewerkte
herdruk van deze belangwekkende en
boeiende studie. Verschenen ter gele-
genheid van de Bredero-herdenkingen.
najaar 1968. Moderne uitvoering met
vele nieuwe illustraties.

220 bladzijden geb. f. 11.90

Een uitgave van

Pegasus-Amsterdam, verkrijgbaar bij uw boekverkooper

GROEIEND VERZET IN INDONESIË

28ste JAARGANG NO 11 NOVEMBER 1968 PRIJS 0.70

POLITIEK EN CULTUUR

Het generaalsbewind, de PKI en het groeiende verzet in Indonesië	J. Morriën	473
Monopolievorming in het Nederlandse verzekeringswezen	C. IJmkers	481
Employés in beweging Momentopname in sociologisch onderzoek	H. Bindels	487
Het neofascisme in West-Duitsland	G. Maas	495
De synode van Dordt 13 november 1618—9 mei 1619	C. Klaphek	508

BOEKBESPREKING:

Inflatie en arbeidsmarktpolitiek	Jaap Wolff	519
----------------------------------	------------	-----

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is *f* 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, lose nummers *f* 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Het generaalsbewind, de PKI en het groeiende verzet in Indonesië

Vertegenwoordigers van de imperialistische geldschietters van het Indonesische generaalsbewind zijn de vorige maand in het deftige Kurhaus te Scheveningen voor de vijfde keer sinds 1967 bijeengeweesd om zich te beraden over de situatie in Indonesië. Het zijn meestal financiële en economische experts, die zich buigen over rapporten van de Wereldbank en het Internationale Monetaire Fonds, het relaas van de afgevaardigden van het generaalsbewind aanhoren en die dan bepalen hoeveel miljoenen dollars ze weer in het door en door corrupte bewind in Djakarta zullen pompen. Zij moeten bekijken, welke faciliteiten er voor de internationale concerns worden geschapen om zich in Indonesië te vestigen en aan de exploitatie van de Indonesische rijkdommen deel te nemen.

Het gaat de experts echter niet alleen om financiën en economie. Want de gestaag vloeiende stroom van guldens en dollars naar Djakarta heeft niet slechts economische motieven — zij heeft ook een politiek en militair doel!

Dat wordt wel niet met zoveel woorden bij zo een conferentie duidelijk gezegd, maar er ontglipt wel eens iets aan de mond van zakenlieden en economische vertegenwoordigers, die in Indonesië rondreizen. Zo zei de voorzitter van de Japanse economische commissie voor Indonesië tijdens zijn verblijf aldaar letterlijk: „Wij zouden samen met de Europese landen en Amerika het huidige bewind willen helpen om een herleving van het communisme onmogelijk te maken”. Strijd dus tegen het communisme — dat wil zeggen strijd tegen het Indonesische

volk, dat zich tegen de uitbuiting en de onderdrukking verzet. De imperialisten storten zich niet alleen op de rijkdommen van het land, maar zij willen Indonesië ook veranderen in een militaire basis voor hun agressieve belangen.

Van de zomer werd er in Djakarta een bijeenkomst gehouden van de ministers van buitenlandse zaken van de zogenaamde ASEAN-landen (verdragsorganisatie van Thailand, Philippijnen, Maleisië, Singapore en Indonesië). Het blad van de marine *El Bahar* berichtte, dat de ASEAN een „Defence Liaison Group” heeft, die bevoegd is bases in elk der aangesloten landen te vestigen. De chef-staf van het generaalsbewind Panggabean verklaarde in verband daarmee, dat het bewind een „belangrijke rol speelt bij de verdediging van Midden-Azië”. Juist in de landen in dit gebied groeit het verzet, ook gewapend, (zoals in Thailand) tegen de binnenlandse heersers.

El Bahar wees erop, dat de „Defence Liaison Group” reeds begonnen was met de bouw van bases in Sabang (Noord-Sumatra), Tjilitjap (Zuid-Java) en Bitung (Noord-Celebes). Deze plaatsen werden gekozen vanwege hun strategische ligging en vormen een verbindingsschakel tussen de verschillende Amerikaanse bases in Azië en het vasteland van Zuid-Australië. Zo heeft Sabang een „militaire operationele lijn” met Thailand, Tjilitjap met Australië en Bitung met Amerikaanse bases in de Philippijnen.

De aanleg van zulke bases kost echter handen vol geld en op conferenties van geldschieters, zoals in Scheveningen, wordt voor de buitenwereld wel gewichtig gepraat over economische vraagstukken en gaten in de betalingsbalans, doch de grote slokop in de Aziatische landen is het militaire onderdrukking-apparaat, dat door „deskundigen” uit imperialistische landen wordt opgeleid.

Het generaalsbewind vraagt, naast de geheime fondsen die het ontvangt, steeds grotere bedragen. Het dagblad *Trouw* schreef onomwonden, dat de kwestie van hulp aan Indonesië geen financieel economisch probleem meer is, maar een politieke kwestie: „Het Westen kan zich de luxe niet veroorloven om in dit deel van de wereld een politiek vacuum te krijgen, dat dan zeker in de kortst mogelijke tijd in een communistisch bataljon zal veranderen”. Het blad vindt daarom de bedragen, die het generaalsbewind tot nu toe openlijk vraagt „zo aan de lage kant”, dat het „belachelijk” zou zijn daarover te marchanderen. De oorlog in Vietnam kost de Amerikanen thans reeds per maand meer dan de 500 miljoen dollar voor het generaalsbewind over 1969, aldus *Trouw*.

Maar juist deze vergelijking met Vietnam is onthullend, omdat ook met betrekking tot Indonesië de situatie gaat ontstaan van de bodemloze put, waarin steeds meer guldens en dollars verdwijnen, terwijl de vrijheidsbeweging van het volk *groeit*. De marionetten in Saigon oefenen geen werkelijk gezag uit in Zuid-Vietnam en de marionetten in Djakarta zijn er na drie jaar van terreur en vervolging, van moord en doodslag, in Indonesië niet in geslaagd het verzet uit te roeien. Integendeel, er wordt steeds meer melding gemaakt van verzetsacties.

Derde witte terreur

De Indonesische Communistische Partij (PKI) begint zich na de zware slagen van 1965 te herstellen, ook al zoekt het generaalsbewind naar steeds nieuwe middelen van terreur en intimidatie.

Het heeft daarbij enkele weken geleden met het ter dood brengen van drie communistische leiders een lafhartige politieke moord begaan, die de stem van het Indonesische volk echter niet tot zwijgen zal kunnen brengen.

Njono, Sudisman en Wirjo Martono werden voor het vuurpeleton gebracht, ruim drie jaar na de militaire machtsgreep van de generaals en na jarenlang achter de tralies van een gevangenis van het barbaarse regiem te hebben gezeten.

Zij verschenen niet als beklagden, maar als *aanklagers* voor de generaals van het militaire tribunaal, die een cordon van militairen en tanks rondom het gerechtshuis lieten trekken in een vergeefse poging de waarheid over hun machtsgreep verborgen te houden.

Maar ondanks perscensuur en politievervalsingen drong het via illegale wegen tot in alle delen van Indonesië door, dat de communisten onverschrokken de generaals achter de groene tafel hoonden en tartten.

Duidelijk bleek, dat hoe moeilijk en tragisch de omstandigheden ook zijn, een revolutionair altijd sterker is dan zijn vijanden, omdat hij weet dat het gelijk aan zijn kant is en hij zeker is van de uiteindelijke overwinning.

De politieke wraak, door het generaalsbewind in paniek voor het groeiende verzet voltrokken, zal dit verzet niet kunnen indammen. Integendeel. De vlammen van verontwaardiging en verzet zullen nog hoger oplaaien.

In illegale PKI-publicaties wordt de staatsgreep van Suharto-Nasution van 1965 en de daarmee losgebarsten vervolging van communisten en democraten aangeduid als de „*derde witte terreur*”. Het is namelijk voor de derde keer in haar geschiedenis, dat de Indonesische communistische partij werd getroffen door massale vervolging van haar leiders, kaders en leden.

In 1926 arresteerde het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) op grote schaal progressieve en nationaal voelende Indonesiërs, die zich tegen het Nederlandse kolonialisme verzetten en de onafhankelijkheidsstrijd voor hun land hadden aangebonden. De PKI, die een leidende rol speelde, werd verboden. Haar gearresteerde leiders werden opgehangen of naar Boven-Digoel verbannen.

Een Nederlands blad in Indonesië, de *Preanger Bode*, beschreef hoe de doodvonnissen tegen drie PKI-leiders werden uitgevoerd:

„Met opgerichte hoofden, zonder aarzeling, begaven de drie mannen zich naar het schavot, beklommen het trapje en toonden zich onbewogen. De beul verrichtte de eerste werkzaamheden. Toen was het, dat Hassan Bakri, gevolgd door Egon, in het Maleis zijn familie gedacht: ‚Leeft gelukkig vader, moeder en kind!‘ En aan deze zegenbede knoopte Hassan Bakri de uit-

roep vast: ‚Hiduplah Komunis’ — ‚Leve het communisme’, die hij nog eens herhaalde. Toen viel het luik en week van alle drie het bewustzijn . . .”

In korte tijd werden 13.000 mensen in gevangenissen geworpen of naar de hel van Boven-Digoel verbannen — een concentratiekamp op Nieuw-Guinea temidden van moerassen en wildernissen. Velen stierven er aan zwartwaterkoorts, maar de terreur, de intimidatie, de vervolgingen konden de strijd van het Indonesische volk niet remmen. In Nederland werden acties gevoerd tegen de schandelijke verbanning en de PKI zette haar taak in Indonesië in de illegaliteit voort.

De „tweede witte terreur” tegen de Indonesische communistische partij woedde in 1948 — bij de provocatie van Madiun. Tijdens een geheime bijeenkomst, van onder meer Hatta met Nederlandse en Amerikaanse vertegenwoordigers in het vacanteoord Serangan op Midden-Java, werden plannen gesmeed om de PKI te „vernietigen”. De meeste van haar leiders werden in september 1948 gearresteerd en in Ngawi zonder vorm van proces neergeschoten. Duizenden communisten werden in kampen opgesloten, maar de PKI zette haar strijd voort en verwierf nieuwe aanhang.

De „derde witte terreur” — nu drie jaar geleden — was de meest brute en wrede slachting tegen het Indonesische volk en heeft honderduizenden slachtoffers geëist. Opnieuw zijn vele leiders en kaders van de Indonesische communistische partij vermoord. In nauwe samenwerking met de Amerikaanse inlichtingendienst (CIA) en met de Nederlandse koloniale deden de oud-KNIL-sergeants een greep naar de macht en wierpen de wettige regering omver.

Het was een bittere ervaring voor de Indonesische revolutionaire beweging, die daaruit de nodige lessen heeft getrokken, zich tegen de terreur verweert en zich weer opricht.

De geschiedenis van alle koloniale volkeren toont aan, dat geen enkele terreur de vrijheidsbeweging kan beteugelen — dat kon Tsjang Kai-tsjek in 1926 in China niet, dat konden de Franse en later de Amerikaanse imperialisten in Vietnam niet, dat kon niet in Noord-Korea en dat kon ook Batista in Cuba niet.

De PKI is actief

Het generaalsbewind heeft zich in wezen niet kunnen consolideren en generaal Suharto sprak in een rede op 16 augustus 1968 over het ontbreken van „economische en politieke stabiliteit”, die ertoe zou hebben geleid, dat de „opbouw” niet kon worden uitgevoerd. Deze politieke onstabieleit is een gevolg van de interne spanningen in Djakarta en van het groeiende volksverzet.

In Indonesië heeft het partijwezen altijd zijn eigen karakter gehad. In de hoofdstad Djakarta zetelen nu de besturen van enkele politieke formaties, vooral Mohammedaanse partijen die door Suharto worden getolereerd, maar die door onderlinge tegenstellingen worden verscheurd.

De PNI (nationalistische partij) is in verschillende delen uiteengevallen. De progressieve, nationalistische krachten in deze partij worden vervolgd (velen van hen zijn evenals de communisten gearresteerd). Een beperkt aantal bestuurders heeft in Djakarta een soort hoofdkwartier ingericht, maar dit wordt in de andere delen van Indonesië niet erkend.

De PKI en de nationale partijen Partindo en de progressieve Islampartij Perti zijn zonder meer verboden, evenals de vooruitstrevende massa-organisaties.

In de heersende, door en door corrupte kringen, intrigeert men tegen elkaar, terwijl onder invloed van het steeds verder oprukken van het buitenlandse kapitaal, middengroepen, die daar aan ten gronde gaan, blijk van hun ontevredenheid beginnen te geven.

Sinds het begin van dit jaar komen er steeds veelvuldiger berichten over verzet tegen het generaalsbewind en tekent zich af, dat de communistische partij en andere vervolgte krachten zich organisatorisch beginnen te herstellen.

In enkele gebieden heeft het verzet een gewapend karakter, waarbij vooral Noord-Borneo, Oost-Java, Midden-Java en Zuid-Sumatra herhaaldelijk worden genoemd.

Er wordt gestreefd naar de vorming van basisgebieden (bevrijde gebieden) en in Noord-Borneo en Oost-Java zijn de verzetsstrijders er — blijkens berichten in de Indonesische pers — in geslaagd belangrijke streken tot uitgangspunt voor hun operaties te maken.

Maar niet alleen in de reactionaire Indonesische pers, ook in tal van internationale publikaties wordt aandacht geschonken aan het toenemende verzet tegen het generaalsbewind en aan de rol, die de PKI daarin speelt. Zo constateerde een correspondent van de *Neue Zürcher Zeitung* in Djakarta, dat de communistische partij zich ondanks de terreur van 1965 „illegaal opnieuw heeft kunnen formeren. Sinds 1967 zijn in dorpen en steden geheime afdelingen gevormd; in enkele provincies ontstonden provinciale comité's, die onder een centraal comité werken”.

De correspondent, die overigens geen woord van kritiek op de terreur van het generaalsbewind uit, merkt verder op, dat het „vooruit was te voorzien”, dat zo een grote communistische partij met massa-organisaties in alle sferen van het openbare leven „niet eenvoudigweg door een gewelddadige actie kon worden vernietigd”. Hij schrijft, dat de successen van de communisten „bij de opbouw van hun illegale partijapparaat niet moeten worden onderschat”.

Op 7 oktober meldde de correspondent van het Britse persbureau *Reuter*, Peter Job, uit Djakarta, dat de Indonesische communistische partij „een voortdurende bron van zorg vormt voor de legergeneraals”. Hij herinnerde aan de gewapende botelingen, die plaats vinden en berichtte dat hoge legerofficieren bij Suharto op hebben aangedrongen een speciale groep te vormen om „Mao Tse-toengs guerrillatactiek te bestuderen”, alsmede methoden en manieren om deze te bestrijden.

In concentratiekampen en gevangnissen functioneert volgens

deze correspondent de PKI, waarbij leidende figuren politieke uiteenzettingen over de huidige situatie geven en het contact met de buitenwereld in stand weten te houden. Deze activiteit heeft zo een omvang genomen, dat het Suharto-bewind opdracht heeft gegeven een rouleringssysteem onder de gevangenisbewaarders door te voeren en hen elke tien dagen te vervangen of over te plaatsen. Er zou nu overwogen worden de ruim honderdduizend gevangenen naar afgelegen eilanden te verbannen.

In de *Frankfurter Rundschau* van 5 oktober wijst ook de correspondent Ed Biache op verzetsacties en hij schrijft, dat een geschat aantal van 300.000 illegale leden van de PKI op Oost-Java eerder te laag dan te hoog is. De Indonesische communistische partij is weliswaar in de illegaliteit gedreven, maar zij doorstond een ongekende massamoord. „Stil en verbeteren”, aldus deze correspondent, „werkten de in leven gebleven leiders van de PKI verder. Na maanden van reorganisatie en infiltratie zagen zij in 1968 de tijd voor nieuwe strijd gekomen”.

En zelfs voor enkele leden van de Nederlandse parlementaire delegatie, die zich — omdat de generaals zo goed Nederlands spreken — zo in loftuitingen op Suharto lieten gaan, is niet helemaal verborgen gebleven, dat zich het verzet baan breekt. In de *Nieuwe Rotterdamse Courant* liet Mr. Mommersteeg een Indonesische journalist zeggen: „Vergeet niet dat er nog steeds een strijd gaande is tegen de communistische partij, die tracht zich ondergronds te reorganiseren en zelfs aanstuurt op een guerrilla”.

Het verzet groeit

Uit berichten in de Indonesische pers blijkt steeds meer, dat het gewapende verzet steun ontvangt van brede lagen van de Indonesische bevolking.

In het zuidelijk deel van Oost-Java (rondom Blitar), een gebied dat de naam „operationeel gebied” heeft gekregen, wordt het percentage zelfs door aanhangers van het generaalsbewind op 90 gesteld.

De Indonesische pers, alsook het persbureau *Antara*, moeten erkennen dat de PKI thans een „tunnelloorlog” toepast, waarbij in sommige gebieden tunnels van tientallen kilometers lengte zijn gegraven.

Het blad *Harian Indonesia* berichtte, dat speciale eenheden van het generaalsbewind, die naar Oost-Java werden gezonden, die ingangen tot deze tunnels nauwelijks konden opsporen en niet bereikt bleken er binnen te gaan.

In een document van de PKI wordt opgemerkt, dat in Indonesië de gewapende revolutionaire krachten thans strijd voeren tegen de gewapende contrarevolutie en dat „het wezen van deze strijd de gewapende agrarische revolutie van de boeren onder leiding van het proletariaat is”. Er wordt gezegd, dat „de dessa's moeten worden omgevormd in progressieve, vooruitstrevende geconsolideerde bases, — revolutionaire bastions op militair, politiek, economisch en cultureel gebied”.

De Indonesische boeren, die de overgrote meerderheid van de bevolking uitmaken, gaan nog gebukt onder de feodale uitbuiting en zonder deelname van de boeren aan de strijd kan men niet spreken van een revolutie en het behalen van de overwinning.

Sinds de verovering door het Nederlandse kolonialisme zijn er in vele delen van Indonesië boerenopstanden geweest, die bruut door het Koninklijk Nederlands Indische Leger werden onderdrukt. Na de oprichting van de PKI was er in de twintiger jaren ook veelvuldig boerenverzet, dat echter — zoals in 1926 bleek — niet door een duidelijk program werd geleid, omdat de communisten de leuze „Sowjet-Indonesië, nu” lanceerden, waarbij aan de concrete eis van de boeren voor grond en het aanwijzen van een concrete vijand in de dessa, namelijk de feodale grondheer, voorbij werd gezien. In de periode 1945—1948 hanteerde de PKI de leuze „nationalisatie van de grond”, die ook de boerenmassa's niet kon mobiliseren.

Zowel het militaire bewind van Suharto-Nasution, alsook de imperialisten, baseren hun heerschappij op de feodale uitbuiting op het platteland.

De Indonesische communisten en andere vrijheidsstrijders voeren hun strijd tegen het generaalsbewind onder moeilijke omstandigheden. Het Suharto-bewind ontvangt militaire steun van de Verenigde Staten en andere landen en de militair-technische uitrusting is uiteraard veel beter dan die van de verzetskrachten. Het bewind heeft talrijke speciale eenheden naar Noord-Borneo en Oost-Java gezonden voor „omsingelings- en terreuracties” en daarbij zelfs bommenwerpers ingeschakeld zonder dat het verzet kon worden gebroken. De verzetskrachten moeten hun bewapening verzorgen door overvallen op munitiedepots en opslagplaatsen en door het overvallen van patrouilles en het ontwapenen van militairen.

In illegale publikaties van de PKI wordt met nadruk gesteld, dat moet worden uitgegaan van de objectieve situatie en van een juiste beoordeling van de krachtsverhoudingen op dit ogenblik. De economische en militaire kracht van het militair-fascistische bewind is momenteel nog groter dan die van de revolutionaire krachten, die tot ontwikkeling beginnen te komen. Er moet daarom rekening mee worden gehouden, dat de overwinning niet op korte termijn zal kunnen geschieden, maar dat de massa's zich moeten voorbereiden op een taaie, langdurige strijd.

De eerste successen, die de vrijheidsstrijders hebben behaald, zijn dan ook uit de aard van de zaak nog gering in vergelijking tot de taak, die hen nog wacht, aldus deze publikaties. In een situatie, waarin het gewapende verzet tot ontwikkeling begint te komen, moet ook rekening worden gehouden met tegenslagen en zelfs nieuwe tijdelijke nederlagen.

De economische en politieke ontwikkeling van Indonesië als groot eilandenrijk is niet overal gelijkmatig. De vrijheidsstrijders concentreren zich dan ook op gebieden, waar de PKI traditioneel grote invloed heeft, of waar de vijand relatief het zwakst is.

Vooral in de strijd bij de vorming van basisgebieden, waarbij uit de lessen van de Chinese en Vietnamese vrijheidsstrijd kan worden geput, maar waarbij toch de Indonesische situatie haar bijzondere kenmerken heeft, zal nog veel ervaring moeten worden opgedaan. Het gaat om het breken van de reactionaire macht in die gebieden, maar dat brengt met zich mee, dat daar een volksmacht voor in de plaats wordt gesteld. Basisgebieden kunnen daarom alleen worden gevormd met volledige steun van de massa's en indien deze massa's over hun eigen gewapende eenheden beschikken om een basisgebied te verdedigen of van daaruit operaties te ondernemen, ten einde de invloed uit te breiden. In de illegale PKI-pers verschijnen thans regelmatig artikelen over de vorming van basisgebieden en over de voorwaarden, waaronder deze vorming kan plaats vinden. Het is deze verzetsactiviteit, die de generaals en de imperialisten verontrust, maar die het Indonesische volk de zekerheid van de uiteindelijke overwinning geeft.

JOOP MORRIËN

Monopolievorming in het Nederlandse verzekeringswezen

Het proces van concentratie voltrekt zich — zij het minder opvallend dan in de industriële sector — ook in de verzekeringsbranche in een versneld tempo. Dat deze gebeurtenissen geringere aandacht hebben getrokken, is echter beslist onverdiend. In deze bedrijfstak toch gaan miljarden gulden om waarmee grote invloed op de kapitaalmarkt wordt uitgeoefend. De jongste fusie op dit gebied was die van de *RVS* met de *Zeven Provinciën*. Al enkele jaren eerder zijn op deze wijze een aantal reuzen ontstaan, die een overheersende positie op de verzekeringsmarkt innemen, zoals de *Nationale Nederlanden*, die bijna 30 procent van alle levensverzekeringen voor haar rekening neemt. De jaaromzet van deze NV is vergelijkbaar met die van de Hoogovens en ligt boven de 1,2 miljard gulden. De tweede in grootte is de *AMEV*, gevolgd door de *Delta-groep*, de *Algemeene Friesche/Groot-Noordhollandsche van 1845*, de *Eerste Nederlandsche* en de *RVS*. Deze zes monopolies beheersen ruim 70 procent van het totale levensverzekeringsgebied; het overige deel wordt door \pm 40 levensverzekeringsmaatschappijen bestreken.

Aantrekkelijk voor beleggers

Wat het verzekeringswezen voor de aandeelhouders zo aantrekkelijk maakt, is dat met een in verhouding gering kapitaal hoge winsten worden behaald. De 55 geregistreerde levensverzekeringsmaatschappijen behaalden in 1966 een winst van 132 miljoen gulden, terwijl het geplaatste kapitaal 156 miljoen gulden bedroeg, hetgeen neerkomt op een rendement van bijna 85 procent. Dit is echter nog maar een beperkt beeld van wat er in werkelijkheid aan geld omgaat. In hetzelfde jaar nam de waarde van het totale bezit van deze maatschappijen toe met 2,4 miljard gulden; het bedroeg toen ruim 16 miljard gulden.

Deze cijfers hebben dan nog maar alleen betrekking op de levensverzekeringsmaatschappijen, die van de schadeverzekeringen zullen zeker niet minder interessant materiaal opleveren. Deze laatste zijn echter niet bij de wet verplicht hun jaarverslagen met verantwoording aan de Verzekeringkamer over te leggen, zodat op dit terrein nog veel verborgen blijft.

Voor de aandeelhouders is tevens het geringe risico van hun belegging zo aantrekkelijk. De transacties vinden immers plaats met andermans geld, dat in de vorm van premiebetaling wordt geïnd. Om het risico nog verder te verkleinen, wordt een deel van de afgesloten verzekeringen bij andere maatschappijen herverzekerd. Maar ook met de belegging van de ontvangen premies wordt vrij voorzichtig omgesprongen.

De 55 levensverzekeringsmaatschappijen hadden in 1966 hun

geld als volgt belegd (in miljoenen guldens):

Leningen	6.636,5
Hypotheken	4.213,5
Vaste eigendommen	1.404,8
Beleggingen	1.257,6
Effecten	1.214,5
Diversen	284,3
	<hr/>
Totaal	15.011,3

Deze beleggingen leverden in dat jaar een winst op van 714,2 miljoen gulden, hetgeen 4,5 maal zoveel is als het aandelenkapitaal.

De *leningen* op schuldbekentenis zijn voor \pm 50 procent verstrekt aan de overheid (rijk, provincie, gemeente) of door deze instellingen gegarandeerd. De andere helft (ruim 3 miljard gulden, evenveel als de jaarlijkse defensielasten) is aan het bedrijfsleven uitgeleend. De hoge rentestand van de laatste jaren maakt het afsluiten van nieuwe geldleningen bijzonder interessant. Duidelijk is ook, dat dergelijke instellingen er alle belang bij hebben, dat de zogenaamde krapte op de kapitaalmarkt terwille van de rentevoet blijft voortduren. De hoge rente heeft nog een tweede voordeel. Bij de premieberekening wordt uitgegaan van een gemiddelde rente-opbrengst van 3,5 à 4 procent, in werkelijkheid is deze thans voor de nieuwe beleggingen het dubbele!

De *hypotheken* worden voor 80 procent verstrekt aan hen, die een eigen huisje willen kopen, doch daarvoor niet de benodigde contanten bezitten. Gemiddeld liggen deze bedragen rond de 35.000,— gulden. Niet alleen wordt daarmee het risico gespreid over tienduizenden objecten, over het algemeen staan de gemeentebesturen ook nog garant voor rente en aflossing, terwijl uiteraard het object bij achterstand van de betaling als onderpand dient. Voor 15 procent hebben de hypotheken betrekking op kantoorpanden en de rest op landbouwbedrijven. De rente is ook zeer hoog en bedraagt thans voor nieuwe hypotheken veelal 7 à 8 procent.

Aan *vaste eigendommen* bezitten de verzekeringsmaatschappijen tienduizenden woningen, winkels en kantoorpanden. Vooral in de premiesector zijn door hen in de laatste jaren vele woningen gebouwd. De vaste eigendommen leveren het hoogste winstpercentage van alle beleggingen op (1966 5,88 procent), hetgeen dank zij de huurliberalisatie in de komende jaren nog wel verder zal stijgen.

De *beleggingen en effecten* hebben, net als de leningen, in hoofdzaak betrekking op overheidsinstellingen en het bedrijfsleven en leveren eveneens weinig risico op.

In totaal hadden de 55 geregistreerde levensverzekeringsmaatschappijen in 1966 in het bedrijfsleven een bedrag van 4.487,— miljoen gulden belegd. Dat met dergelijke bedragen grote invloed op de gang van zaken in de industrie kan worden uitgeoefend, spreekt bijna voor zichzelf. De Nederlandse industrieën zijn er in de na-oorlogse periode in geslaagd het over-

grote deel van hun investeringen uit eigen middelen te bekostigen, waarvoor zij allerlei belastingfaciliteiten genoten. De toenemende automatisering vergt extra investeringen om zich te kunnen handhaven, vooral ook omdat door de concentratie de concurrentiestrijd nog verbitterder is geworden. Het bedrijfsleven is daardoor genoodzaakt een steeds groter beroep op de kapitaalmarkt te doen.

Om aan deze groeiende vraag te kunnen voldoen, werd het de gemeentebesturen verboden zelfstandig leningen op de kapitaalmarkt af te sluiten, waartoe de regering de centrale financiering instelde. Het investeringsniveau der gemeenten wordt thans begrensd door de vraag, in hoeverre de Bank voor Nederlandse Gemeenten erin slaagt het benodigde geld te lenen.

Het al of niet verstrekken van leningen aan de industrie is dan ook bepalend voor het voortbestaan van bepaalde industrieën en wordt ook benut om een snellere concentratie te forceren.

De grootste concerns

De grootste macht in de verzekeringswereld is de *Nationale Nederlanden*, welke bestaat uit 44 maatschappijen, zoals de *Nat. Levensverzekeringsbank*, *De Nederlanden van 1845*, *Victoria*, *Vesta* enz. Alleen aan premies inde deze maatschappij in 1967 een bedrag van 990 miljoen gulden, terwijl op de beleggingen een winst van 260 miljoen gulden werd gemaakt.

Het geplaatste kapitaal van 75 miljoen gulden leverde dan ook een winst op van 66 miljoen gulden, wat de aandeelhouders 18 procent dividend opbracht. Het overgrote deel van de ontvangen gelden werd echter opnieuw belegd, zodat het bezit toch steeds verder opstapelt. De *Nationale Nederlanden* is een van de grootste vast-goed bezitters van ons land. Zij kan 13.500 woningen en winkels, 1500 garages, 74 kantoorpanden, enkele winkelcentra zoals de Schouwburgring in Tilburg en een derde van de Lijnbaan in Rotterdam, alsmede 173 boerderijen met duizenden ha grond haar eigendom noemen. De totale waarde van dit vast-goed bedraagt ruim een half miljard. Bovendien is aan woningen enz. in de premiesector voor een bedrag van 300 miljoen gulden in aanbouw. Wie sprak daar van schaarste op de kapitaalmarkt? Het totale bezit van deze maatschappij aan vast-goed, beleggingen enz. kan op c.a. 5 miljard gulden gesteld worden.

De *Algemene Maatschappij tot Exploitatie van Verzekeringsmaatschappijen (AMEV)* omvat 13 maatschappijen, zoals de *Levensverzekeringsmij Utrecht*, *HAV-bank*, *VVM* en de *Holland van 1859*. Dit jaar werd ook nog de *Groote Bossche* overgenomen. Aan premie inde de AMEV in 1967 375 miljoen gulden, terwijl de beleggingen 118 miljoen gulden opleverden, een omzet dus van bijna een half miljard gulden. De winst bedroeg 16,8 miljoen gulden op een kapitaal van 19 miljoen gulden, en er werd een dividend van 22 procent uitgekeerd. De waarde van het vast-goed bedraagt 207 miljoen gulden, die van het totale bezit 2,36 miljard gulden.

De belangrijkste levensverzekeringsmaatschappijen boekten in 1966 de volgende resultaten:

	(in duizenden guldens)			
	bezit	kapitaal	baten	winst
Nationale Levensverz. Bank	2.302.406	31.243	313.857	9.817
De Nederlanden van 1845	1.726.906	8.000	262.280	13.945
Levensverzekeringsmij. Utrecht	1.334.348	15.000	207.204	16.525
Eerste Nederlandsche	1.115.743	15.000	151.889	6.103
Hollandse Soc. van Levensverz.	1.023.953	6.600	144.748	6.507
Rotterdamse Verz. Sociëteiten	999.173	31.243	313.857	9.817
Alg. Friesche Levensverz. Mij.	878.643	—	107.671	7.258
Nillmij.	792.853	7.853	107.567	7.440
Amstleven	604.974	5.200	85.168	3.067
HAV Bank	480.272	10.000	70.224	2.830
Groot Noordholl. van 1845	472.946	—	66.583	6.845
OLVEH van 1879	347.220	9.018	55.155	2.271

Verbindingen met staat en industrie

Een punt dat bij het bestuderen van de onderlinge verbindingen van het verzekeringsbedrijf met de staat en de industrie direct opvalt, is het grote aantal oud-ministers onder de commissarissen.

Zo vinden wij bij de *Nationale Nederlanden* prof. L. J. M. Beel, mr. M. P. L. Steenberghe en oud-staatssecretaris prof. dr. E. H. van der Beugel. De huidige minister van Financiën was lange tijd commissaris van de *Nationale Nederlanden*.

Bij de AMEV treffen wij oud-minister prof. dr. A. H. M. Albrechts aan, bij de RVS mr. E. H. Toxopeus, bij de Eerste Nederlandsche dr. J. R. M. van de Brink en mr. H. A. M. T. Kolf-schoten, bij de OLVEH ir. H. B. J. Witte en bij de Hollandse Sociëteit van Levensverzekeringen ex-staatssecretaris mr. W. H. Fockema Andrea. De Amstleven moet zich tevreden stellen met Tweede Kamer-voorzitter mr. F. J. F. M. van Tiel en de Algemeene Friesche met de Commissaris der Koningin in Friesland mr. H. P. Linthorst Homan.

Het wekt dan ook geen verwondering, dat de verzekeringsmaatschappijen kans zien hun belangen bij de staat goed te behartigen. Vaak slagen zij er in maatregelen die in strijd zijn met hun winsten ongedaan te maken. Een schoolvoorbeeld was wel de medewerking, die zij van minister Roolvink verkregen om het wetsontwerp voor de ziektekostenverzekering (AWBZ) naar de eisen van de verzekeringsmaatschappijen te wijzigen. In het oorspronkelijke ontwerp was voorgesteld de ziekenhuisverpleging voor het eerste jaar in de wet vast te leggen, hetgeen echter voor de verzekeringsmaatschappijen een aanzienlijke daling aan premie-inkomsten zou betekenen. Deze maatregel, die in het belang van de volksgezondheid zou zijn geweest, werd echter na protest bij de Tweede Kamer uit het ontwerp geschrapt!

De AMEV slaakte dan ook een zucht van verlichting in haar jaarverslag:

„Op het gebied van de medische verzekeringen heeft 1967 geen rust gebracht, doch wel een tweetal gunstige ontwikkelingen. De ernstige bedreiging van ziektekostenverzekeringen vervat in een nota van wijzigingen op de algemene wet zware geneeskundige risico's werd afgewend. De nota werd in een door kabinetswijziging inmiddels verbeterd klimaat, ingetrokken en de wet werd in zijn oorspronkelijke vorm en onder nieuwe benaming, algemene wet bijzondere ziektekosten, aangenomen". . . Maar ook de stappen van minister Schut op het gebied van de woningbouw zijn in het belang van de verzekeringsmaatschappijen. De maatregelen om de vrije- en premiesector (juist waar zij grote belangen hebben) te bevoordelen ten koste van de woningwetbouw, de jaarlijkse huurverhogingen en de huurliberalisatie verzekeren dat het vast-goed bezit ieder jaar hogere baten zal opleveren.

Ook de verbindingen met de grote monopolies springen duidelijk naar voren.

In de Raad van Bestuur en bij de commissarissen van de *Nationale Nederlanden* vinden wij personen die tevens een belangrijke functie in industriële ondernemingen bekleeden: zo is Mr. M. P. L. Steenberghe tevens commissaris van de Shell; dr. C. F. Karsten tevens van de Unilever, ir. H. M. van Mourik Broekman tevens van Philips alsmede directeur van de Kon. Zout-Organon, waar we ook nog de commissarissen drs. E. F. Philipp en prof. dr. L. J. M. Beel aantreffen. Bij de Hoogovens komen we dan nog de commissarissen van de Nationale Nederlanden mr. M. P. L. Steenberghe, prof. dr. E. H. van der Beugel en dr. C. F. Karsten tegen.

Naast de nauwe banden met het staatsapparaat zien wij bij de Nationale Nederlanden een zeer enge verstrengeling met 's lands grootste monopolies op het industriële terrein. De lijst van commissariaten van de Nationale Nederlanden is echter bij lange na nog niet volledig, de „kleinere" ondernemingen worden door hen beslist niet versmaad.

De president-directeur van deze verzekeringspoliep, ir. L. P. Ruys, is ook commissaris van G. Dijkers en Co en de Erven Wed. van Nelle, drs. E. F. Philipp tevens commissaris van De Bijenkorf, mr. M. P. L. Steenberghe bezet naast de reeds vermelde posten ook nog de positie van commissaris van de Kon. Rotterdamse Lloyd, Nederlandse Scheepvaartunie, Curaçaose Handelsmij, Wessanen, de Nederlandse Bank en is verder president-commissaris van de Kon. Verenigde Tapijtfabrieken te Moordrecht.

Prof. dr. E. H. van der Beugel vinden wij ook als commissaris bij Geveke Technische Onderneming, Machinefabriek Reineveld en de Zeeuwse Confectiefabriek.

Dr. C. F. Karsten is ook commissaris van de HAL en van P. de Gruyter.

Ir. H. M. van Mourik Broekman neemt ook commissariaten waar van de Kon. Rotterdamse Lloyd en Thomassen en Drijver-Verblifa.

Uit een en ander blijkt wel welke nauwe banden er tussen de Nationale Nederlanden, de grootste op verzekeringsgebied, en

de grootste industriële ondernemingen bestaan. Deze banden zijn ook bij de andere verzekeringsmaatschappijen terug te vinden, ofschoon in mindere mate met de allergrootste monopolies.

President-commissaris van de Eerste Nederlandsche, dr. J. R. M. van den Brink, is tevens lid van de Raad van Bestuur van de AMRO-bank. Dr. W. T. Kroese van de Eerste Nederlandsche is ook commissaris van de Nederlandse Spoorwegen en directeur van Nijverdal-Ten Cate. W. Goudriaan is mede-voorzitter van de Raad van Bestuur van Van Nievelt-Goudriaan. Bij de Hollandse Sociëteit treffen we onder de commissarissen de bekende H. W. A. van de Wall Bake, president-directeur van de Algemene Bank Nederland en commissaris van de VMF. Verder mr. D. A. Delprat, Eerste Kamerlid voor de VVD en voorzitter van de Amsterdamse Kamer van Koophandel en belangrijke figuur in havenkringen, alsmede prof. Chr. Glasz, koninklijk commissaris van de Nederlandse Bank.

Bij Amstleven vinden we commissaris F. J. F. M. van Tiel, die een soortgelijke functie bij de Rijn-Schelde en de Drie Hoefijzers bekleedt.

Met deze korte opsomming menen wij wel voldoende aange-toond te hebben, welke nauwe banden er tussen de diverse grote kapitaalgroepen bestaan, banden die van wederzijds belang getuigen en die weergeven welke grote verstrengelingen er hebben plaats gevonden. Dat daarbij de belangen van de verzekeren in feite op het tweede plan komen, zal nog nauwelijks iemand verbazen.

C. IJMKERS

Employés in beweging

Momentopname in sociologisch onderzoek

Misschien hebben de lezers van *Panorama* wel even opgekeken, toen in het nummer van 12-19 oktober (1968, nr. 42) hun plotseiling werd voorgehouden, dat de employés één duidelijk en eensgezind oordeel blijken te koesteren over de huidige machtsverdeling in Nederland. Op de vraag aan de employés, welke groepering in de Nederlandse samenleving in werkelijkheid de belangrijkste invloed uitoefent, was het antwoord: de grote concerns, zoals Shell, Philips en Unilever. En welke partij deze employés ook zeiden aan te hangen, het was hun mening dat deze invloed moet worden teruggedrongen.

Deze antimonopolistische opvatting heeft de overhand, ofschoon van de zijde van de grote ondernemers met alle middelen gepoogd is en wordt om de employés — de kantoorbiedenden, de technici, de ambtenaren, het winkelpersoneel — het gevoel in te stampen, dat ze niet behoren tot het kamp, dat belangen heeft die tegenstrijdig zijn aan die van de kapitalisten, maar dat ze een nieuwe middengroep vormen, een nieuwe middenklasse, die tussen arbeiders en kapitalisten de ruggesgraat van de maatschappij zal zijn. Deze pogingen van de concerns om de employés, die een grote en groeiende groep vormen, niet tegen zich te krijgen, blijken geen succes te hebben. De macht van de grote monopolies wordt niet als voor eeuwig vaststaand en als min of meer natuurlijk aanvaard. Integendeel, ze vormt een punt van groeiend onbehagen en van toenemend verzet.

Deze gezindheid van de employés is tot uiting gekomen in een enquête, die onder een vijfhonderd employés in negen grote bedrijven in Amsterdam is gehouden. De resultaten van dit onderzoek zijn neergelegd in een boek van de socioloog dr J. Berting, dat kort geleden onder de titel „In het brede maatschappelijke midden” is verschenen. *) Dit boek van dr Berting, die ook het reeds genoemde artikel in *Panorama* schreef, heeft grote aandacht getrokken. Het is in de dagbladen en voor de televisie behandeld, omdat het belangrijk licht wierp op de ontwikkeling en verandering van opvattingen onder brede massa's van de bevolking. Daarmee moet door allerlei politici en vakverenigingsbestuurders rekening worden gehouden. Het is daarom niet toevallig, dat vrijwel direct na het verschijnen van dit boek de NKV-voorzitter Mertens kwam met zijn uitspraak over de „rond twee honderd personen”, die de gehele economie van Nederland in handen hebben, een groep die hij „beangstigend” noemde, zonder daaruit voor het optreden van de vakbeweging evenwel verdere consequenties te trekken.

Nu vormen de employés een in aantal en in percentage toenemend deel van de beroepsbevolking. Van 1947 tot 1960 steeg het aantal employés van 20,2 tot 29,8 procent van de beroeps-

*) Dr J. Berting — In het brede maatschappelijke midden. Een studie over middelbare administratieve employés in negen grote organisaties in Amsterdam. Uitg. J. A. Boom en Zoon, Meppel. Prijs f 17,50.

bevolking, terwijl het aantal handarbeiders toenam van 48,3 tot 49,6 procent. In absolute getallen steeg het aantal employés van 779 duizend tot 1.242 duizend. De relatieve groei van het aantal employés bedraagt in deze periode 59,4 procent, terwijl het aantal handarbeiders een relatieve groei van 10,6 procent liet zien. Verwacht kan worden, dat het aantal en het percentage van de employés verder zal toenemen; in de Verenigde Staten zijn er reeds meer employés dan handarbeiders.

Onder de employés vinden er ook verschuivingen plaats. Zo stijgt het aantal specialistisch geschoolde technici, wetenschappelijke werkers e.d. snel, terwijl reeds te voorzien valt, dat het aandeel van de administratieve employés geringer zal worden, o.a. door mechanisering en automatisering van vele vormen van kantoorarbeid.

Het onderzoek van dr Berting werd verricht onder Amsterdams administratief personeel op middelbaar niveau (met MULO- of 3-jarige HBS-diploma, tussen 29 en 46 jaar), werkzaam bij de Amro-bank, Fokker, GAK, GEB, NDSM, Telefoondienst, Rijkspostspaarbank, Sociale Verzekeringsbank en Werkspoor. Van het aantal ondervraagde personen worden 108 gerekend tot het laag middelbare personeel, 292 tot het midden middelbare personeel en 84 tot het hoog middelbare personeel. Drie niveaus, die volgens de onderzoeker beschouwd kunnen worden als fasen van een administratieve carrière. Deze niveaus zijn geen weergave van de werkelijke bestaande functie- en rangenstelsels, die in de negen onderzochte bedrijven gehanteerd worden, en die onderling aanmerkelijk verschillen; het is een driedeling, die tot stand is gekomen na een vergelijking van deze rang- en functiesystemen.

Vage contouren

In de inleiding tot zijn boek citeert dr Berting de veel gebruikte definitie, volgens welke employés „in loondienst werkzame niet-handarbeiders” zijn. Nadien maakt hij zich echter los van elk objectief klassebegrip, zoals dat bijvoorbeeld door de Amerikaanse socioloog C. Wright Mills in diens boek over de employés werd gehanteerd. In Bertings klassebegrip wordt de nadruk gelegd op de vele verschillen, die er binnen het geheel van employé-beroepen en functies bestaan, zoals de aard van de te verrichten taken, de werkomstandigheden (gezagsverhoudingen in de afdeling bijvoorbeeld) en de marktpositie — waaronder verstaan wordt de hoogte van het inkomen, de zekerheid van positie en de promotiekansen, zowel als de genoten opleidingen. Aldus ziet dr Berting binnen de groep employés talrijke verschillen in classesituatie.

Deze opvatting verschilt uiteraard hemelsbreed van de marxistische opvatting van het begrip klasse. Volgens de marxistische opvatting behoren de employés evenals de handarbeiders tot de arbeidersklasse; ook de zo geheten sociaalkritische sociologen, zoals o.a. C. Wright Mills, gebruiken het begrip in deze zin. Dr Berting echter legt de nadruk op de verschillen, die er tus-

sen employés en handarbeiders bestaan en die zich binnen de groep der employés voordoen; verschillen die nog worden onderstreept door ook de statuspositie — voornamelijk levensstijl — een grote rol te laten spelen. Hij gaat echter niet zo ver als sommige andere sociologen, die de employés tot een afzonderlijke, objectief bestaande, klasse hebben verklaard. Volgens hem staan de employés in het „brede maatschappelijke midden”: „Het maatschappelijke midden, de wereld van de niet-handarbeiders en de niet-vooraanstaanden is geen klasse of stand en evenmin enig ander geheel waarmee men zich solidair kan verklaren. Het midden is slechts een situatie waarin men zich bevindt en waarvan de contouren zich het meest duidelijk aftekenen door vergelijking met anderen: de handarbeiders en de maatschappelijke bovenlaag” (blz. 92-93). Elders wordt gezegd, dat er in het „brede maatschappelijke midden” geen kenmerk is, dat het individu een duidelijke sociale plaats geeft. De individuen verschillen onderling zeer, ook naar de aard van de sociale invloeden waaraan zij blootstaan of blootgestaan hebben in een vroegere levensperiode (het milieu van de ouders met name). Een eigen „klassebewustzijn” van de groep der employés is daarom volgens de schrijver niet te verwachten.

Uit het onderzoek komt naar voren, dat 20 procent van de ondervraagde middelbare employés zich tot de arbeidersklasse rekent, terwijl 67 procent zich beschouwt als deel van de lagere middenstand en 11 procent als deel van de hogere middenstand. *)

Het zijn vooral de lagere middelbare employés die zich tot de arbeidersklasse rekenen. Dezen zijn er zich ook van bewust, dat hun inkomen niet hoger is dan dat van (geschoolde) arbeiders. De onder Engelse sociologen gangbare opvatting, dat vooral employés, waarvan de vader handarbeider is zich tot de arbeidersklasse rekenen, blijkt niet uit te komen. De opvattingen over salaris, promotiemogelijkheden e.d. zijn van overwegend belang.

Uit de redenering, dat vele employés zich tot de middenstand rekenen — wat meestal inhoudt dat zij zich naar beroepsprestige ‚boven’ de arbeiders plaatsen — volgt niet, dat de employé zich in het algemeen boven de handarbeider plaatst. Dr Berting vertelt in zijn boek, dat bij het antwoorden op de genoemde vraag de employés er ten dele blijk van gaven hun oordeel te baseren op een maatschappelijk geldende mening, waarmee zij het zelf niet eens waren. Een der middelbare employés antwoordde hem: „Mijnheer, dit doet mij denken aan Pieter Stastok. *) Dit (het rangschikken naar aanzien) hoort in

*) De vraag waarop antwoord werd verlangd, luidde: „Men spreekt in Nederland vaak van de arbeidersklasse, de lagere middenstand, de hogere middenstand en de ‚top’ of bovenlaag van de maatschappij. Tot welke van deze vier categorieën behoort U naar Uw mening?” De termen „lagere” en „hogere” middenstand zijn dus door de onderzoekers naar voren gebracht en niet door de ondervraagden zelfstandig gesteld.

*) Pieter Stastok, figuur uit de Camera Obscura (1839), typisch voorbeeld van star, conservatief burgerdom.

deze tijd toch niet meer thuis". De verschillen in rangorde hebben, ook als deze nog wel gemaakt en erkend worden, weinig emotionele betekenis.

De prijs voor promotie

Op zichzelf betekent het feit, dat men van mening is tot de arbeidersklasse te behoren, nog niet dat men zich ervan bewust is gemeenschappelijke belangen met de handarbeiders te hebben. Velen van de ondervraagden bleken namelijk de opvatting te koesteren dat zij, als gevolg van promotie, over een aantal jaren geen deel meer zouden uitmaken van de arbeidersklasse; de promotie binnen het bedrijf neemt een belangrijke plaats in het denken van vele employés in. Naar mate deze uitblijft of het inzicht ontstaat, dat er minder kans op is dan aanvankelijk werd gedacht, neemt het gevoel tot de arbeidersklasse te behoren blijkbaar toe.

Het lijkt ons verkeerdt om uit deze uit de enquête verkregen informaties verstrekkende conclusies te trekken over de mate van het klassebewustzijn van de employé. Het betreft hier een momentopname, waaruit onvoldoende valt op te maken over het proces van bewustwording dat zich voltrekt en dat uiteraard in deze groepen langs andere wegen zal verlopen dan bij de handarbeiders in de fabrieken het geval is. In ieder geval is wel duidelijk geworden, dat de ondernemers zich niet gelukkig hoeven te prijzen over de opvattingen van de employés, want hoe deze ook over hun eigen positie mogen denken, het is in ieder geval uit de enquête wel heel duidelijk geworden, dat zij zich scherp tegen de monopolies keren. Ook blijkt een opvatting als die van Kuin, volgens welke de employés zich „een instrument van de bedrijfsleiding" voelen, niet juist en hetzelfde geldt voor de opvatting van de Franse socioloog Crozier, volgens wie employés zich met de bourgeoisie identificeren. Dit blijkt geenszins het geval te zijn.

Vele employés zien in, dat zij voor de mogelijkheid om in hun bedrijf promotie te maken een prijs moeten betalen, die soms hoog is. Er moet voor de promotie kennis worden verworven, die veelal bedrijfsgebonden is en die dus alleen van belang is binnen het bedrijf en bij verandering van betrekking geen betekenis blijkt te hebben. Er zijn hiertoe vaak ook bijzondere bedrijfsdiploma's ingesteld, waardoor de binding met het bedrijf nog wordt versterkt. Ook al zijn de arbeidsomstandigheden elders gunstiger en is men nog jong, blijft men dan toch „het bedrijf trouw". Sommige employés krijgen daardoor het gevoel (en niet voor niets lijkt ons) dat zij in een fuik gelopen zijn, waar zij niet uit kunnen, zelfs al geeft hun werk hun geen bevrediging. In het Amsterdamse onderzoek werd dit „fuiksyndroom" eveneens aangetroffen. Niet alleen bij hen die lagere functies bekleden, maar bij vele employés op allerlei posities, die zich in meerdere of mindere mate verstrikt gevoelen in de organisatie waarin zij werken en zich daardoor „onvrij" voelen. Het gebrek aan bevrediging in het werk bleek wel uit het antwoord op de vraag, of men een ander beroep of een

andere functie zou willen hebben. Van de 484 employés die deze vraag beantwoordden, antwoordde 52 procent bevestigend. Er is bovendien ook bij de anderen geen gehechtheid aan hun werk. Op de vraag, of men zou blijven doorwerken in de huidige functie als men plotseling genoeg geld zou erven om gerieflijk te kunnen leven zonder een beroep uit te oefenen, antwoordde slechts 34 procent van de employés bevestigend. De Amerikaanse sociaalkritische socioloog Mills heeft er te dien aanzien nog op gewezen, dat de employé in zijn werksituatie steeds verder vervreemdt van zijn taak. Hij leeft veelal in een papieren wereld en is gescheiden van het uit zijn arbeid resulterende produkt. Er is ook geen als wezenlijk ervaren band tussen zijn werk en zijn leven buiten zijn arbeidssituatie. Het werk wordt daardoor vaak als zinloos ervaren, veel meer dan bij de handarbeiders, ofschoon ook in de fabrieken de vervreemding van de arbeiders van het produkt van hun arbeid steeds groter wordt. Bij de employés heerst, zij het meestal onbewust, het gevoel dat men naast zijn arbeidskracht ook zijn persoonlijkheid moet verkopen.

De grote ondernemers pogen deze situatie van de employé te benutten en tegelijkertijd als een benijdenswaardige levensstaat voor te stellen door de gedachte van een nieuwe middenklasse leven in te blazen. De gegevens, die uit de Amsterdamse enquête — en ook uit onderzoeken in sommige andere landen — te voorschijn komen bewijzen evenwel, dat dit streven geen duurzaam resultaat kan en zal opleveren.

Voorkeur voor links

Vele burgerlijke sociologen huldigen de opvatting, dat de employé als lid van de (door deze sociologen en hun opdrachtgevers zelf geconstrueerde) middenklasse politiek gezien niet bij „links” hoort. Indien hij toch links stemt, zou hij in strijd handelen met zijn positie; prof. van Doorn schreef bijvoorbeeld, dat een employé die op socialistische of arbeiderspartijen zijn stem uitbrengt, eigenlijk „gedesoriënteerd” is. Daar zou evenwel tegenover staan, dat iemand die afkomstig is uit een handarbeidersgezin en zelf employé wordt (in de burgerlijke sociologie spreekt men dan over „sociaal gestegen personen”! in politiek opzicht „conservatiever” of rechtser zou zijn dan zijn ouders en zelfs rechtser dan employés, waarvan de vader ook geen handarbeider was.

Het zijn voornamelijk Amerikaanse onderzoekers, o.a. Lipset, die hierop hebben gewezen. Het onderzoek van dr Berting toont echter aan, dat dit in Amsterdam — en we kunnen waarschijnlijk zeggen in Nederland en in andere Westeuropese landen — niet opgaat. De employés stemmen voor een belangrijk deel links en het blijkt duidelijk, dat employés die afkomstig zijn uit gezinnen van handarbeiders de politiek linkse oriëntering niet laten varen als zij deel gaan uitmaken van het „milieu der witte boorden”.

De enquête laat zien, dat de helft van de employés sympathieën koestert voor arbeiderspartijen of socialistische partijen

(PvdA, CPN, PSP). De vragen over de politieke voorkeur werden gesteld in de periode september 1963 — maart 1964; bij de verkiezingen van 1963 voor de Tweede Kamer stemden in Amsterdam 54 procent van de kiezers op deze drie partijen. Bij de enquête sprak 42 procent van de employés zich uit voor de PvdA (bij de Kamerverkiezingen van 1963 in geheel Amsterdam 34 procent), 7 procent voor de PSP (8 procent bij de verkiezingen) en 1 procent voor de CPN (12 procent bij de Kamerverkiezingen van 1963). Over dit uiteenlopen van de percentages spreekt dr Berting zich niet uit; hij doet geen enkele poging om dit te verklaren, ofschoon ook uit andere enquêtes bekend is, dat de CPN ondergewaardeerd wordt tegenover de enquêteurs, aan wie men nu eenmaal niet van plan is alles te vertellen.

Op zijn minst had dr Berting hierop moeten wijzen; in een wetenschappelijk werk is het toch vereist om zo'n duidelijk verschil aan te duiden en de betekenis ervan uiteen te zetten, vooral tegen de achtergrond van de misslagen van een reeks opiniepeilingen.

In de politieke voorkeuren bleek per functieniveau, anciënniteit en leeftijd weinig verschil te bestaan. Wel bleken de employés die zich als links beschouwden, duidelijk minder tevreden over de promotiekansen, het salaris en de bestaanszekerheid, dan degenen, wier voorkeur uitging naar de christelijke of liberale partijen. Daarbij merkt de onderzoeker nog op, dat de meer links georiënteerden wellicht eer uiting geven aan hun ontevredenheid dan hun meer rechtsgezinde collega's.

Er blijkt in de voorkeur voor links en in de partij-oriëntering een tamelijk grote continuïteit in politiek opzicht tussen „vader en zoon” te bestaan. Ook bij een succesvolle beroeps-carrière gaat de socialistische voorkeur van een employé, wiens vader handarbeider is, niet verloren. Het verleden wordt niet afgeschud en het is niet zo, als vele Amerikaanse onderzoekers suggereren, dat de „politieke schutkleur” van een nieuw milieu wordt aangenomen. Verder komt uit het onderzoek naar voren, dat de employés, die in vergelijking met hun vader „sociaal gestegen” zijn, vaker een socialistische politieke voorkeur hebben dan degenen, die in dit opzicht niet mobiel zijn geweest. Degenen die in vergelijking met hun vader „sociaal gedaald” zijn, zijn in politiek opzicht het meest rechts; vooral de VVD geniet dan de voorkeur.

Betekenis van vakorganisatie

Ook ten aanzien van de houding van de employé tegenover de vakbeweging heeft de enquête interessante gegevens opgeleverd. Vaak is door sociologen te kennen gegeven, dat employés de vakverenigingen hoofdzakelijk zien als organisaties, die de handarbeiders ten dienste staan en dat er bij hen een sterke weerstand zou zijn om zich te organiseren. Ook een progressieve, sociaalkritische socioloog als Mills is dit van mening. Volgens hem zou er veel weerstand zijn zich te organiseren, omdat zij daardoor een van de weinige kenmerken die hen van de handarbeiders doen verschillen, zouden verliezen, n.l. het

individueel optreden voor eigen belangen. Zo'n opvatting is uiteraard sterk geënt op de Amerikaanse toestanden, waar de vorming van de vakbeweging zich onder geheel andere omstandigheden dan in Europa heeft voltrokken.

Weliswaar blijkt uit het Amsterdamse onderzoek, dat individueel optreden als het belangrijkste middel wordt gezien om „vooruit te komen”. Doch terzelfder tijd blijkt de grote meerderheid van de employés het grote belang van de vakvereniging in verband met collectieve regelingen wel degelijk te beseffen. Collectieve doeleinden en individueel streven vullen elkaar in het denken van de employés aan. De vakvereniging is daarom een normaal verschijnsel in de kantoren en bureaus. Van de ondervraagden bleek 45 procent georganiseerd te zijn. Enkele uitspraken, die in het boek opgetekend staan, onderstrepen de betekenis die aan de vakbonden wordt gehecht. Een niet-vakbondslid verklaarde: „We zouden mooi in de aap geïsoleerd zijn als er geen vakverenigingen waren”. Een NKV-lid zei: „Ik ben geporteerd voor een sterke organisatie, want we staan niet tegenover filantropen”. Een NVV-er was van mening: „Ik ben lid, dat zegt genoeg. Je behoort collectief samen te werken in de maatschappij; als individu kun je alleen vooruit komen over de ruggen van anderen”.

Toch blijkt een derde deel van de ondervraagden niet enthousiast te zijn voor vakverenigingen. Meestal meer in de zin, dat „het geen nut voor ons heeft”, dan uit vijandigheid. Achttien procent van de ondervraagden is, ofschoon geen lid van een vakvereniging, wel voor het werk van de vakbonden en als potentieel lid te beschouwen. Belangwekkend is voorts, dat uit de gegevens blijkt, dat zij die geen plannen hebben om ergens anders te solliciteren, sterker georganiseerd zijn in vakbonden dan degenen, die wel van plan zijn van bedrijf te veranderen.

Nieuwe mogelijkheden

Rekening houdend met alle beperktheid van een burgerlijk opgezet sociologisch onderzoek kan toch gezegd worden, dat deze enquête en de verwerking van de resultaten ervan, vele interessante gegevens hebben opgeleverd.

Opvallend is vooral, dat het zo weinig hoopgevend heeft laten zien voor de reactie, voor de grote monopolisten en ondernemers. Hun opvattingen over het ontstaan van een nieuwe middenklasse worden niet bewaarheid; het „brede maatschappelijke midden”, waarover dr Berting spreekt, is uitermate onbepaald, vaag en onduidelijk. Wel is uit dit onderzoek gebleken, dat de employés een groep vormen, die volledig in gisting verkeert en dat elke gedachte, volgens welke zij niet tezamen met de handarbeiders in beweging zouden kunnen komen, een illusie zal blijken te zijn.

Verder blijken ook in de periode van hoogconjunctuur, waarin het onderzoek werd gehouden, geen gevoelens van tevredenheid over het bestaande maatschappelijke stelsel en over de werkzaamheden in het betreffende bedrijf te bestaan. Er is geen

sprake van het ontstaan van meer rechtse opvattingen dan die in het ouderlijk huis heersten. De houding tegenover de grote concerns is duidelijk afwijzend. Onder de meeste employés is er tegenover de vakbonden geen afwijzende houding te constateren. De graad van organisatie is zelfs vrij hoog te noemen. Natuurlijk moet er bij dit alles rekening worden gehouden met het feit, dat het onderzoek is uitgevoerd in Amsterdam, een stad waar de linkse traditie diep geworteld is. Doch in de hoofdzaken zal het beeld, dat te voorschijn is gekomen uit de vele gegevens, ook elders gelden.

Geen reden voor de reactie tot verheugenis. Maar wel aanleiding voor de arbeidersbeweging en voor haar communistische voorhoede om met nog meer aandacht deze grote en groeiende groep van werkers in haar activiteiten te betrekken en voor haar belangen op te komen.

De oude rechtse partijen en vooral ook de VVD, blijken geen grote aantrekkingskracht uit te oefenen en de linkse opvattingen niet te kunnen breken. Vandaar dat nu geprobeerd wordt de bewustwording, die langzaam onder deze groep van employés groeit, met nieuwe middelen en redeneringen tegen te gaan en een „vals” bewustzijn te scheppen. Een voorbeeld daarvan is het optreden van nieuwe politieke groeperingen, als D' 66, die zich op misleidende wijze tot de employés richten en met name op het snelst groeiende deel ervan: de technici en de wetenschappelijke werkers.

Er blijken echter grote mogelijkheden te zijn om dit te verhinderen. De opvatting, dat de macht van de concerns, hun politiek en hun regering bestreden en verslagen moeten worden dient op een strijdbare wijze tot uiting te worden gebracht in de aaneensluiting en bundeling van alle antimonopolistische krachten.

H. J. BINDELS

Het neofascisme in West-Duitsland

De sinds 1964 in West-Duitsland opererende NPD, voluit „Nationaaldemocratische Partij van Duitsland” geheten, staat met haar afwisselende verkiezingsresultaten en haar plannen om bij de volgende algemene verkiezingen in de Westduitse Bondsdag door te dringen, volop in de belangstelling.

Zowel in de Westduitse als in de internationale pers is men het er in het algemeen over eens, dat deze NPD een neonazistische partij moet worden genoemd en in bepaalde opzichten een voortzetting is van Hitlers NSDAP. Doch de meningen lopen zeer uiteen, als het er om gaat de betekenis van de nieuwe partij in de huidige omstandigheden te beoordelen. In een bepaald deel van de Westduitse pers, vooral in de kranten van het Springer-concern, wordt het bestaan van een neofascistische partij als de NPD gebagatelliseerd. Daarbij wordt ijverig de uitspraak van Kiesinger gehanteerd, dat deze NPD „geen kans van slagen heeft in het democratische Duitsland”. Andere kranten menen echter, dat de NPD wel degelijk een groot gevaar betekent. In dit verband wordt gewezen op de ontwikkeling van de Hitler-partij, die in de twintiger jaren aanvankelijk geen been aan de grond kreeg, maar plotseling na 1928 geweldige verkiezingsuccessen boekte, die de grondslag legden voor de greep naar de macht in 1933.

Deze uiteenlopende beoordeling van de NPD vindt men ook in een reeks onlangs in West-Duitsland verschenen boeken over de ontstaansgeschiedenis en de opvattingen en plannen van deze partij. In de burgerlijke pers in ons land ontmoet men dezelfde tendenties.

Aan verwarring over de betekenis van het optreden van de NPD dus geen gebrek. Deze verwarring wordt nog in de hand gewerkt door uitspraken van de leiders van deze partij enerzijds en van Westduitse regeringsleiders anderzijds.

Terwijl Kiesinger de internationale verontrusting tracht te sussen met de uitspraak, dat de democratie in West-Duitsland sterk genoeg is om rechts-extremistische groepen en partijen te weerstaan, komt de leider van de NPD, Adolf von Thadden, telkenmale verklaren, dat zijn nationaal-democraten „uit overtuiging ja zeggen tot de parlementaire democratie”. De NPD zegt voor de parlementair-democratische orde te zijn en haar politieke programapunten lopen vrijwel parallel met die van de regeringspartij van Kiesinger en Strauss, de CDU/CSU. Geen openlijk optreden tegen de regering en tegen de parlementaire democratie dus, waarmee ze zich onderscheidt van de NSDAP, die de regeringen van de republiek van Weimar fel bestreed en haar plan om de parlementaire democratie te vernietigen en er de fascistische dictatuur voor in de plaats te stellen, niet verheelde.

Maar de doelstellingen van Kiesinger en Strauss, die Von Thadden, met kleine nuanceverschillen, ook verkondigt, verklaren veel van dit onderscheid met het verleden. Deze doelstellingen zijn o.a.: afwijzing van de geallieerde overeenkomsten na de

tweede wereldoorlog; herstel van de Duitse grenzen van 1937 of 1939; versterking van de as Bonn-Parijs; vorming van een Europese kernmacht; het zetten van een streep onder het Duitse verleden, enz. Dit zijn de programpunten van een revanche-politiek, van het herstel van een Groot-Duitsland, dat economisch, militair en politiek een vooraanstaande functie in Europa en de wereld kan uitoefenen en als één van de grootste imperialistische mogendheden kan optreden. Wat dat aangaat, zijn het dezelfde doeleinden die Hitler-Duitsland najaagde en die nu in het program van Strauss zowel als van Von Thadden zijn neergelegd.

Wat is fascisme?

Hoe zit het dan nu met het neofascisme of neonazisme in West-Duitsland? Om op deze vraag te kunnen antwoorden, moet men eerst duidelijk weten wat fascisme is. Daarover kan o.i. geen beter getuigenis worden aangehaald dan dat van de Bulgaarse communistische en antifascistische leider Georgi Dimitroff, die eertijds in het Rijksdagbrandproces van man tot man tegenover Goering en Goebbels stond en zowel door zijn moedige optreden als door zijn diepgaande bestudering van dit vraagstuk de grondslagen legde voor de antifascistische strijd. Dimitroff antwoordde op de vraag wat het klassekarakter en de werkelijke aard van het fascisme is: „Het fascisme, dat is de openlijke terroristische dictatuur van de meest reactionaire, meest chauvinistische, meest imperialistische elementen van het financierskapitaal”.

Dimitroff werkte deze definitie verder uit door er o.a. op te wijzen, dat het fascisme geen boven de klassen staande macht is, geen macht van de kleine burgerij of het lompenproletariaat over het financierskapitaal, maar de macht van het financierskapitaal zelf. Fascisme — dat is zijn afrekening met de arbeidersklasse en de revolutionaire delen van boeren en intellectuelen. Het fascisme is ook uitdrukking van de zwakheid van de bourgeoisie in een bepaald land, die bevreesd is voor de revolutie en niet meer in staat is haar dictatuur over de massa met de oude methoden van de burgerlijke democratie en het parlementarisme te handhaven. Om aan de macht te komen, maakt het fascisme gebruik van de verdeeldheid van de arbeidersbeweging en voedt deze.

Dimitroff zei verder (in zijn referaat op het zevende wereldcongres van de Communistische Internationale): „Het aan de macht komen van het fascisme is niet een eenvoudige vervanging van de ene burgerlijke regering door de andere, maar een aflossing van de ene staatsvorm van klasseheerschappij van de bourgeoisie — van de burgerlijke democratie — door een andere vorm: door een openlijke terroristische dictatuur”.

Niet alle fascistische staatsvormen zijn gelijk. Zij onderscheiden zich in verschillende landen naar gelang van de omstandigheden. Het financiers- of monopoliekapitaal bedient zich in zijn machtsuitoefening als het enigszins kan van de parlementaire democratie. Indien de parlementaire democratie de macht van

het monopoliekapitalisme dreigt aan te tasten of te verzwakken, zullen de monopolies proberen de democratie te kortwieken, te verminken en desnoods te vernietigen.

Zo ging dat voor de tweede wereldoorlog in Italië, Japan, Duitsland en Spanje. Na de tweede wereldoorlog betekende de nederlaag van de fascistische staten Duitsland, Italië en Japan ook de vernietiging van de bestaande fascistische staatsvormen in deze landen.

Evenwel niet de vernietiging van het monopoliekapitalisme in deze landen, alhoewel dit aanvankelijk ernstig verzwakt uit de oorlog kwam. In West-Duitsland hebben de grote staal- en chemische monopolies zich snel weten te herstellen en West-Duitsland is economisch en militair opnieuw tot één van de sterkste kapitalistische landen geworden. De Westduitse monopolies bedienen zich van de parlementaire democratie, ofschoon zij deze stap voor stap in haar functie kortwieken, zoals het afgelopen jaar is gebeurd met de aanneming van de beruchte wetten op de noodtoestand, en houden rekening met de lessen uit het verleden.

Onder deze en nog andere omstandigheden — waarop wij in het bestek van deze beschouwing niet zullen ingaan — zijn er voor een openlijk fascistische partij in de vorm en doelstelling als de voormalige NSDAP maar betrekkelijk weinig levenskansen. In deze situatie is een neofascistische partij als de NPD slechts de functie toebedacht om als een *reserve van de machtsvorming van het monopoliekapitaal op te treden*.

Deze partij heeft vooral de functie, zoals Strauss dat uitdrukte, van trommelaar voor de nationalistische en chauvinistische Duitse sentimenten, die opnieuw aangewakkerd moeten worden.

De oud-nazi's, die voor het grootste deel de leiding van de NPD in handen hebben, hebben deze taak fanatiek op zich genomen.

Maar oud-nazi's treft men niet alleen actief in de NPD aan. Ook in de andere Westduitse partijen, vooral in de CDU/CSU, spelen zij de eerste viool. De Westduitse kanselier Kiesinger was, zoals bekend, zelf een vooraanstaand nazi. Kiesinger en velen van zijn bengtgenoten hebben zich echter „bekeerd” tot de democratie. Zij moesten dat wel doen om te pogen zich voor de wereld aanvaardbaar te maken. Bovendien moesten zij rekening houden met de geest van de overeenkomst van Potsdam, waarin de overwinnaars van Hitler-Duitsland o.a. vastlegden, dat in Duitsland het nazisme met wortel en tak uitgeroeid en de macht van de oorlogsindustrieën aan banden gelegd moesten worden.

Hoewel de Westduitse regeringen samen met hun westerse bondgenoten de overeenkomst van Potsdam aan hun zolen hebben gelapt, trachten zij tot nu toe de parlementair-democratische voorgevel van West-Duitsland in stand te houden. Achter deze voorgevel broeden de Westduitse monopolies hun re-vanchistische plannen uit en treffen zij voorbereidingen deze naar gelang van de omstandigheden te realiseren. In deze plan-

nen vervult ook een neofascistische partij als de NPD een functie, zoals wij zullen zien.

Het Duitse nationalisme

Toen het moderne kapitalisme in het begin van de vorige eeuw snel opkwam, waarbij Engeland vooraan schreed, was Duitsland nog een feodaal achterlijk en in een groot aantal vorstendommen verdeeld land. Economisch en politiek leefde de bevolking op een middeleeuws peil. Vorsten en grootgrondbezitters(jonkers) deelden de lakens uit en onderdrukten boeren, handwerkslieden en intellectuelen tot vernederende dienstbaarheid. De belangrijkste militaire macht onder de talrijke Duitse staatjes was het koninkrijk Pruisen. „Pruisen”, zei de Franse revolutionair Mirabeau, „is niet een staat met een leger, maar een leger met een staat”.

Toen in 1848 de bourgeoisie in een aantal Westeuropese landen de feodale en absolutistische krachten in grote revoluties hun macht uit handen sloeg, bleef deze burgerlijk-revolutionaire golf in Duitsland beperkt tot enkele delen in het Westen, met Frankfort als de voornaamste concentratie.

De Duitse burgerlijk-revolutionaire beweging werd neergeslagen door de landsknechten van de jonkers. Het resultaat was, dat Duitsland steeds meer achterop kwam in de industrieel-kapitalistische ontwikkeling, die gepaard ging met de verovering van koloniale gebieden.

Pas in 1871, toen het Pruisische militarisme Frankrijk had verslagen, werd met ijzeren vuist de eenheid van Duitsland tot stand gebracht onder aanvoering van de Pruisische jonker en kanselier Bismarck, die het Duitse devies lanceerde van „bloed en staal”. Onder zijn leiding stortten de schatrijke jonkers zich op de industrialisatie en op het alsnog scheppen van een Duits koloniaal rijk. De voor de eerste wereldoorlog door de Duitse arbeidersbeweging afgedwongen parlementaire democratie had slechts beperkte bevoegdheden. De absolute macht lag bij de keizer, aan wie de kanselier verantwoording moest afleggen. De grote concerns en de jonkerklasse hadden het economisch, politiek en militair voor het zeggen in het land.

De heerschappij van het Duitse jonkerdom weerspiegelde zich in de talrijke conservatieve, nationalistisch-chauvinistische bewegingen. Door hun optreden werd de grond rijk gemaakt om de Duitse arbeiders en boeren voor de imperialistische plannen in de oorlog te jagen. Na de nederlaag in 1918 gelukte het in de November-revolutie van dat jaar niet om diep ingrijpende democratische en anti-imperialistische wijzigingen tot stand te brengen. Weliswaar verdween de keizer, maar de oude machtsconcentraties van grootkapitaal en jonkerdom bleven heersen. Zij stonden later achter de machtsgreep van de fascistten, die toen opnieuw een wereldoorlog voorbereidden en in 1939 ontketenden, ten bate van de doelstellingen van het Duitse monopoliekapitaal.

Maar in mei 1945 was Hitler-Duitsland verslagen. Een aantal vooraanstaande nazi's kwamen voor het internationale gerecht

in Neurenberg, waar zij evenals een aantal leidende oorlogs-industriëlen als oorlogsmisdadigers werden veroordeeld. Het is echter gebleken, dat noch het Duitse monopoliekapitaal, noch het Duitse militarisme in West-Duitsland werd aangepakt. Daardoor werd de weg vrijgelaten voor de restauratie en herleving van het Duitse nationalistische chauvinisme.

Direct al na de nederlaag van Hitler-Duitsland staken de Duitse rechtsradicale groepen de koppen bij elkaar en vormden zelfs nieuwe partijen. In november 1945 werd in Wuppertal de Duitse conservatieve partij opgericht met als voorzitter de oud-nazi en industrieel Klingspor. In dezelfde tijd gebeurde dit eveneens in Westfalen, Nedersaksen, Württemberg en Hessen. In Hessen werd het de Nationaaldemocratische Partij (NP) onder leiding van de voormalige SS-Sturmbannführer Karl-Heinz Priester, die later de uitgever werd van het maandblad „*Nation Europa*”, het blad van de internationale neofascistische bewegingen.

In 1946—1947 schoten neofascistische partijen als paddestoelen uit de Westduitse bodem. Bij de verkiezingen voor de „Länder” in 1946 namen een aantal van deze partijen daaraan deel. In Beieren stond aan de kop van zo'n lijst de voormalige nazirechter Alfred Loritz, die in die periode tevens voorzitter was van het anti-nazitribunaal! In 1946 werd in Hamburg de „Deutsche Reichs Partei” opgericht, die bij de eerste verkiezingen voor de Westduitse bondsdag in 1949 1,8 procent van de stemmen zou krijgen.

In deze periode gingen talrijke oud-nazipartijbonzen en -functionarissen zich in overleg met de Westerse bezettingsmachten politiek heroriënteren. Velen gingen deel uitmaken van nieuwe partijen, zoals de katholiek-protestantse concentratie, die zich formeerde als CDU en in Beieren als CSU, of van de vluchtelingenpartij — de BHE — of van de liberale partij — de FDP — en zelfs van de heropgerichte sociaaldemocratische partij van Duitsland, — SPD. Deze partijen keerden zich direct al fanatiek tegen de heropgerichte communistische partij — KPD. Een aantal oud-nazi's stortte zich in de duidelijk neofascistische partijen als de reeds genoemde DRP en een paar jaar later in de SRP (Socialistische Rijks Partij). Vooral de SRP trad op als opvolger van de NSDAP, nam wat de interne partijorganisatie betreft het „Führer-principe” over en lanceerde naar buiten het oude Hitler-uitgangspunt, dat Duitsland de oorlog niet verloren had door de strijd tegen zijn buitenlandse vijanden, maar door de binnenlandse vijand, die het Duitse volk de dolkstoot in de rug had toegebracht. De SRP riep alle nationale krachten op om zich te verenigen, ten einde Duitsland zijn natuurlijke positie van heerser over geheel Europa te doen innemen. In de leiding van de SRP zaten gerenommeerde nazi's als o.a. de voormalige SA-Obersturmbannführer en gouwleider van de NSDAP Otto Hess, die thans de ideoloog van de NPD genoemd wordt.

De openlijke voortzetting van de nazi-ideologie in West-Duitsland moest de Westerse bezettingsmachten wel te ver gaan, vooral toen de internationale pers op dit verschijnsel atten-

deerde en het ook zonder meer duidelijk in strijd was met de nieuwe grondwet, die de Bondsdag in 1949 had aangenomen. In mei 1951 ging de Bondsregering over tot een proces tegen de SRP en op 23 oktober 1952 werd de partij verboden. Het verbod werd uitgesproken op grond van artikel 21 van de grondwet, dat o.a. bepaalt: „Partijen, die volgens hun doelstelling of op grond van het optreden van hun aanhangers uiteindelijk de neiging hebben de bases van de vrije democratische orde schade te berokkenen of te vernietigen, of de bestendigheid van de Bondsrepubliek Duitsland in gevaar brengen, zijn in strijd met de grondwet”.

Aldus was een openlijke neofascistische partij in West-Duitsland verboden verklaard.

De uitspraak van het gerechtshof in Karlsruhe deed de regering-Adenauer twee jaar later besluiten ook een proces tegen de KPD te beginnen, waarbij als drogredenen dezelfde artikelen in de grondwet werden aangevoerd. De KPD werd in 1956 verboden.

Na het verbod van de SRP zei één van de leiders, de voormalige nazi-graaf Von Westarp: „Wij moeten niet in één partij zitten, maar ons verdelen over alle partijen”.

Mogelijk heeft deze oproep gehoor gekregen bij verscheidene oud-nazi's. Een feit is, dat verscheidene topfiguren van de SRP de wijk namen naar de in 1950 opgerichte Duitse Rijks Partij (DRP) en al heel spoedig daarin leidende functies innamen. Voorzitter van de DRP werd de SRP-leider Otto Hess, die met de beide vice-voorzitters reeds voor 1933 lid van de NSDAP was. Tot het bestuur trad eveneens toe de oud-nazi Adolf von Thadden. De DRP onderscheidde zich wat de nazistische ideologie betreft niet van de SRP. De DRP kon bij verkiezingen voor de Duitse provincies rekenen op een vaste aanhang (in Rheinland-Pfalz in 1959 5,1 procent).

Het bleek de leiding echter, dat bepaalde extreemrechtse en conservatieve stromingen zich wegens het te nadrukkelijk aanleunen tegen de vroegere politiek van de NSDAP niet met de DRP wilden inlaten. Daarom werd besloten een concentratie juist met deze stromingen tot stand te brengen in een „democratische” formatie. Dit leidde de oprichting in van de Nationaaldemocratische Partij van Duitsland (NPD), die in 1964 zijn beslag kreeg.

De NPD

In november 1964 werd de NPD opgericht met het doel alle nationaal-rechtse groeperingen om zich heen te concentreren. Leiders werden de reeds genoemde oud-nazi's Von Thadden, Hess en verder Wilhelm Gutmann, Fassbender, Von Grünberg en Schütz. Allen ervaren fascistische politici en demagogen.

Om een verbod als gold voor de SRP uit de weg te gaan, heeft men in de statuten van de NPD het „Führer-principe” niet genoemd en heeft men zich wazig voor de democratische staatsorde uitgesproken. De doelstellingen zijn, behalve de bekende revanchistische leuzen, die in overeenstemming zijn met de pro-

grampunten van de regeringspartijen, in nevelen gehuld, evenals de praktische politieke eisen, die, zoals bij alle neofascistische partijen, aan iedere burger, arbeiders zowel als middenstanders, boeren en intellectuelen, van alles beloven. „Tegen marxisme en kapitalisme” luidt één van de voornaamste parolen van de NPD. In de redevoeringen en in de artikelen in de NPD-pers tracht men zoveel mogelijk het jargon van de NSDAP weg te laten, evenals in het optreden van de partij in het algemeen. De leiders doen dit om vergelijkingen met het nazi-verleden te voorkomen.

In het sprekersmateriaal dat door de nazi-ideoloog Hess is samengesteld, schrijft deze dan ook: „Gebruik geen termen die u vroeger hebt geleerd en gebruikt”. Overigens zit deze Hess zelf met handen en voeten aan het verleden vast en tracht hij dit volgens eigen maatstaven te interpreteren. Op een vergadering in München (juni 1967) zei hij o.a.: „Men moet de opvoedkundige werking van de concentratiekampen niet vergeten. Uit vele roodfrontstrijders en marxisten zijn daar fatsoenlijke Duitsers gemaakt” . . .

De vraag kan gesteld worden welke zin het heeft voor de rechtse reactionaire krachten in West-Duitsland een partij als de NPD in stand te houden, wanneer deze partij toch dezelfde revanchistische doeleinden najaagt als de regeringspartijen. Het antwoord is niet zo moeilijk te geven. De verkiezingsuitslagen in West-Duitsland en ook in andere Westeuropese kapitalistische landen laten het verval van de gevestigde regeringspartijen zien. In West-Duitsland hangt het verval van de liberale partij — de FDP — nauw samen met de opkomst van de NPD.

De kiezers, vooral uit de middengroepen, zijn op drift en ontvankelijk voor vage radicale beloften. Ook in ons land zijn deze verschijnselen waarneembaar; ze hangen nauw samen met de oprichting van partijen en groepen als de boerenpartij, D'66 en ultra-rechtse radicalistische groeperingen. Opvallend is bij dit soort bewegingen, dat de leiders nergens zo'n hekel aan hebben als aan het vaststellen van een program. Zij willen zich nauwelijks of niet op concrete politieke doelstellingen vastleggen om alle kanten uit te kunnen.

Zo is dat ook met de NPD, waar de leiding zich beperkt heeft tot het publiceren van twaalf grondstellingen, die nergens enig politiek houvast bieden, of het moet zijn dat juist de emotionele en radicalistische uitspraken bedoeld zijn als trekpleister voor alle burgers. De NPD-ideoloog Hess gaf zelf het antwoord op de vraag met de woorden: „Wij wijzen het af een program op te stellen. Men moet zich erop toelleggen uit elke situatie politiek te maken”.

Zo streeft de NPD ernaar de indruk te wekken, dat men niets met de vroegere NSDAP te maken heeft, terwijl aan de andere kant de partij de „alten Kämpfer” het gevoel geeft, dat de oude geest herleeft. In één van de grondstellingen wordt bijvoorbeeld gesteld, dat aan de NSDAP vele fouten kleefden, maar aan de andere kant „heeft het nationaalsocialisme uit de overtuiging dat ieder volk zijn eigen weg moet gaan, ook goede

activiteiten volbracht, zoals de overwinning op de marxistische klassenstrijd”.

Overigens spreekt de NPD zich niet — zoals vroeger de NSDAP — uit voor een verbod van de vakbewegingsorganisaties. De partij wil echter de rechten van de vakbeweging kortwieken. Zo werd in de grondstellingen het volgende voorgesteld: „Door wettelijke maatregelen moeten regering en parlement de mogelijkheid scheppen in geval van dreigende gevaren van buitenaf het recht op staking op te heffen”. Inmiddels is de NPD op dit punt op zijn wenken bediend. In de wetten op de noodtoestand is door de regering-Kiesinger de opheffing van het stakingsrecht geregeld.

In het NPD-partijorgaan „*Deutsche Nachrichten*” kan men de vijandige instelling ten aanzien van de Westduitse vakbeweging duidelijk vaststellen. Redeneringen volgens welke deze vakbeweging in handen is van communisten, en daaraan gekoppeld onafgebroken anticommunistische scheldkanonnades in oude stijl leiden tot de conclusie, dat de NPD weinig aantrekkingskracht op de bewuste en georganiseerde arbeidersklasse heeft.

In de NPD-pers, waaronder de reeds genoemde „*Deutsche Nachrichten*”, alsook „*Deutsche Wochenzeitung*” en de „*Deutsche Nationalzeitung und Soldatenzeitung*”, waarvan de laatste een oplage van ruim 200.000 exemplaren heeft, heerst een antidemocratische tendens. Verzetsstrijders en vooruitstrevende democraten worden zonder meer als landverraders aangevallen. Vakbewegingsleden, socialisten en ook liberale democraten worden als „handlangers van het bolsjewisme” gebrandmerkt. Het wemelt in deze kranten van begrippen als „volk en vaderland”, „natie en volksgemeenschap”, de „elite onder de rassen” (dat zijn de Duitsers), „autoriteit” en „orde”, enz. enz.

In deze pers worden ook dag in dag uit de gebiedsaanspraken van West-Duitsland aan de orde gesteld. De NPD-pers gaat in dit verband ook verder dan de regeringspers (Springer). Niet alleen de DDR en de gebieden ten oosten van de Oder en Neisse worden opgeëist, maar ook het Sudetenland in Tsjechoslowakije, Danzig en het Memelgebied, ook Oostenrijk en nog meer gebieden in Tsjechoslowakije, die met de oude benaming van „Böhmen und Mähren” worden aangeduid. In „*Deutsche Nachrichten*” van 29 april 1968 kan men dan ook de steeds herhaalde eis lezen: „Duitsland heeft recht op deze gebieden, waar het Duitse volk sedert eeuwen opgegroeid is”.

De NPD en andere partijen

Er zijn in West-Duitsland vele tegenstanders en bestrijders van de onbetwist neofascistische NPD. Men vindt ze vooral in massaorganisaties als de Westduitse vakbeweging (DGB). Verder onder grote delen van studenten- en jeugdorganisaties (arbeidersjeugd) en onder groepen van intellectuelen. Deze antifascistische beweging is echter verdeeld en vormt nog geen massale eenheid.

Ook de Socialistische Partij van Duitsland (SPD) treedt tegen het bestaan van de neofascistische partij op. Er gaat echter van de partijleiding weinig antifascistische kracht uit. Dat komt, omdat de SPD optreedt als coalitiegenoot van de CDU/CSU, en figuren als Willy Brandt (minister van buitenlandse zaken in het kabinet-Kiesinger) voortdurend waarschuwen voor een overschatting van het neofascisme. Volgens Brandt is de democratie in West-Duitsland wel zo sterk, dat neofascistische partijen geen kans zullen krijgen zich te ontwikkelen.

In de liberale partij — de FDP — bestaat grote verdeeldheid over een standpunt inzake het neofascisme en in het bijzonder inzake de NPD. Op het congres in 1967 van deze partij werd een motie behandeld, waarin een verkiezingsafspraken en lijstverbindingen met de NPD werden afgewezen. Deze motie werd met 170 tegen 108 stemmen verworpen. De meerderheid was dus wél voor samenwerking met de NPD.

Deze tendens — namelijk samenwerking met de FDP — vindt men even sterk terug in de Beierse Christelijkdemocratische Unie (CSU), de partij van Frans Josef Strauss, en in wat mindere mate bij de CDU.

Tijdens de verkiezingsacties in Beieren voerde de CSU in hoofdzaak de strijd tegen de SPD, in mindere mate tegen de FDP, terwijl tegen de NPD geen actie werd gevoerd. Toen de NPD met opmerkelijke stemwinst voor de dag kwam, verklaarde Strauss in „*Der Spiegel*”: „De opkomst van de NPD is het antwoord op de jarenlang gevoede verachting en bespottung van de bondsrepubliek; het antwoord op de jarenlang gevoerde methode om alles wat Duits is en wat nationaal heet door de drek te halen”. En in „*Die Welt*” concludeerde Strauss: „De consequentie is dat de CDU/CSU zich meer dan voorheen bij bepaalde nationale accenten moet aansluiten”.

Het is in dit verband interessant hoe de bekende hoofdredacteur van „*Der Spiegel*”, Rudolf Augstein over deze uitspraken schreef in een hoofdartikel. Wij citeren: „In Duitsland wordt opnieuw de trommel geslagen (bedoeld wordt het optreden van de NPD. G.M.) en wie gelooft, dat CDU en CSU daaronder onberoerd kunnen blijven, die kent deze partijen en hun politiek niet. De Beierse bevolking heeft met 56 procent CSU en NPD gestemd en in dit verband kan de CDU zichzelf feliciteren, dat men Strauss heeft, de trommelaar, de vurige aanhanger van het verdrag van München; Strauss, de vijand van de Oder-Neisse grens, de vijand van alle communistische regeringen in Oost-Europa; Strauss, de vriend van het Europese atoomwapen, de vijand van de leugenaars over de oorlogsschuldvraag en van de processen tegen zogenaamde oorlogsmisdadigers; Strauss, de lieveling van de „*Bild-Zeitung*” en vriend van Axel Springer”.

Verder commentaar overbodig, hoewel wij er toch nog op willen wijzen, dat NPD en regeringsleiders als Strauss niet zover van elkaar af staan.

Zo liggen de zaken in West-Duitsland.

Overigens is samenwerking tussen NPD en CSU hier en daar tot stand gekomen. Wij kunnen dit staven met enkele voor-

beelden. In Kulmbach in Beieren sloten CSU en NPD een verkiezingsovereenkomst om samen de sociaal-democraten te bestrijden; in Neustadt in Sleeswijk-Holstein werd de voorzitter van de NPD in dit gebied (dr. Reingans) met de stemmen van de CDU tot burgemeester gekozen; in Fürth en Roth bij Neurenberg sloten NPD en CSU een strijdfront tegen de SPD.

Noch CDU, noch CSU hebben tot nu toe een duidelijke scheidingslijn getrokken tussen zichzelf en de NPD. Het is een algemeen bekend feit, dat vele parlementsleden en politici in deze regeringspartijen hun sympathieën voor — zoals zij dat noemen — rechts-radicalen organisaties niet onder stoelen en banken steken.

„Waarom zullen wij ons eigen nest bevuilden?“, zei de partijgenoot van Strauss, Gerstenmaier. En de rechterhand van Strauss, de huidige staatssecretaris voor buitenlandse zaken, Freiherr von und zu Guttenberg, zei in de „*Münchener Zeitung*“: „Ik kan mij de zorgen van het buitenland wel begrijpen over het kreunen uit de Duitse eik, maar met rust en zelfbewustzijn houden wij de NPD wel in de hand. Vergeet niet dat negen-tiende deel van de kiezers, die behoren tot de verstandige staatsburgers, hun stemmen aan de democratische partijen hebben gegeven“.

Zo fungeert de NPD als trommelaar voor het nationalisme en revanchisme, met bemoediging en welgevallen begeleid door de rechtse partijen en daarmee vanzelfsprekend door de financiers van deze partijen, de Westduitse monopolies.

Alhoewel het NPD-bestuur zijn financiële bronnen niet in het openbaar bekend maakt en voorgeeft van giften en gaven van leden en aanhang te leven, lopen er verschillende draden van deze rechts-extremistische beweging naar de grootindustrie, zoals dat ook in de twintiger jaren het geval was tussen NSDAP en het Duitse oorlogskapitaal.

Financiers van de dood

Nog deze zomer verklaarde de NPD-ideoloog Otto Hess aan een correspondent van „*The Times*“, dat aan het eind van de tweede wereldoorlog hoge bonzen van de NSDAP vele rijkdommen naar het buitenland hebben gebracht. Ofschoon niet nader toegelicht, heeft Hess met deze mededeling zeer waarschijnlijk willen wijzen op het bestaan van het zogenaamde Permidex-fonds in Zwitserland, waaruit — zoals reeds bekend is — rechts-extremistische organisaties in verscheidene landen worden gesteund. Dit zou gebeurd zijn met de OAS in Frankrijk, met het neofascisme in Italië en ook met rassistische organisaties in Zuid-Afrika. Van dit Permidex-fonds zouden draden lopen naar de CIA in de Verenigde Staten en ook naar Otto Skorzeny, een gewezen nazi-bons die aan het eind van de oorlog — zoals zo velen — de wijk nam naar Spanje. Deze Skorzeny houdt er tegenwoordig een ingenieurs- en makelaarskantoor op na in Madrid. Zijn naam werd bekend, toen hij als één van de financiers optrad van de Deutsche Reichs Partei, de voorloper van de NPD. Algemeen wordt aangenomen, dat

Skorzeny ook met de NPD door financiële hulp verbinding onderhoudt. Achter het zogenaamde Permidex-fonds staat ook de Zweedse miljonair Karlberg, die reeds in de dertiger jaren fascistische organisaties in de wereld ondersteunde.

Men kan er gerust van uitgaan, dat de NPD behalve bij deze buitenlandse bronnen ook bij de oude geldschietters van de extremistisch-rechtse organisaties in West-Duitsland zelf terecht kan. Waar de connecties tussen Von Thadden en Strauss bepaald niet vijandig zijn, zal dit eerstgenoemde geen windeieren leggen. Strauss immers staat bekend als de vertrouwensman van het Westduitse monopoliekapitaal. Niet alleen van de staal- en chemische industrie in het Ruhrgebied, maar meer nog van de nieuwe oorlogsindustrie, die zich na de oorlog vooral in Beieren heeft ontwikkeld.

Vroeger was Beieren een overwegend agrarisch gebied. Thans is dit deel van Duitsland veranderd in een zeer modern industriegebied. In en bij Frankfurt en München zijn enorme bedrijven gebouwd, zoals de tankfabrieken van Maffay (Flick), de vliegtuigbedrijven van Messerschmidt en Junker, de raketfabrieken van Belhoff, de enorme uraniumfabrieken van Flick bij Weissenstad, de elektronische bedrijven van Siemens. Deze nieuwe, overwegend oorlogsindustrie, heeft zich ook in Baden-Württemberg ontwikkeld. Daar vindt men thans de enorme autobedrijven van Porsche (Quandt), de atoomreactorfabrieken van Bosch, terwijl ook de IG-Farben hier zeer grote bedrijven heeft gevestigd.

Deze nieuwe industriële ontwikkeling in het zuiden van Duitsland heeft de oude oorlogsindustrie van Krupp en Thyssen in het Ruhrgebied niet verdreven. Zij is erbij gekomen. Het is een letterlijk uit de grond gestampte nieuwe oorlogsindustrie, die in samenwerking met de Bundeswehr tot stand is gekomen. En vanzelfsprekend met medewerking van de regeringspartijen CDU/CSU. Strauss, de kopman van de CSU in Beieren, is dan ook niet de exponent van Beierse boeren en handwerklieden, maar de man van het monopoliekapitaal in Beieren. In het bijzonder is hij de vertrouwensman van de huidige grootste Duitse oorlogskapitalist Flick.

Na de oorlog hielp Flick bij de exploitatie van de uraniummijnen in Beieren. Tijdens het op gang brengen van deze exploitatie was Strauss minister van defensie in de regering-Adenauer. Ook Kiesinger, de voormalige minister-president van Baden-Württemberg, was nauw betrokken bij de industriële vestigingen in dit gebied van Flick, Quandt en IG-Farben. De CDU en de Westduitse monopolies zijn onscheidbaar van elkaar.

Deze politieke en economische verstrengelingen verklaren op zichzelf het feit, waarom CSU en NPD elkaar bij de verkiezingen niet bestreden en de NPD in Beieren zo'n opmerkelijk verkiezingssucces kon halen, en een tiental NPD'ers zijn intrede in het parlement van Beieren kon maken. De Duitse oorlogsmisdadiger Flick, die door het tribunaal van Neurenberg tot 20 jaar gevangenisstraf werd veroordeeld en er slechts vijf jaar van heeft uitgezeten, wordt thans de rijkste man van

West-Duitsland genoemd. Zijn bedrijven, die hoofdzakelijk oorlogsproductie voor de Bundeswehr leveren, hebben een omzet van zeven miljard mark per jaar. De verbinding van Flick-Strauss naar Von Thadden ligt niet moeilijk.

De Westduitse antifascisten

De rechtse politieke partijen in West-Duitsland, waarin de jonkers, industriëlen en financiers de hoofdrol spelen, hebben één front gevormd met inbegrip van de ultrarechtse groep, de NPD. Zij zijn erin geslaagd de leiders van de Westduitse sociaal-democraten in hun plannen in te kapselen. Het is dit front, dat de opvatting huldigt dat de grenzen van 1937 hersteld moeten worden. Dit standpunt moet men steeds voor ogen houden als men de politiek van Bonn volgt.

De regering-Kiesinger-Strauss is met politieke manoeuvres een koers ingeslagen om de doelstellingen van Bonn te versluieren en het Duitse volk, zowel als andere volken te misleiden. De Europa-politiek van deze regering is er in eerste instantie op gericht de Westeuropese landen, met inbegrip van Spanje en Portugal, hecht om de as Bonn-Parijs aaneen te sluiten. Vanuit dit „Verenigde West-Europa” richt men zich op de socialistische landen in Oost-Europa om deze, zoals Strauss dat noemt, „als een magneet naar zich toe te trekken”. Dat wil zeggen terug te halen in de invloedssfeer van het kapitalisme. In het bijzonder Strauss heeft deze strategie uitgewerkt, waarbij hij zelfs tegemoet wil komen aan de discussie over eventuele erkenning van de DDR en de Oder-Neisse grens, echter met als voorwaarde, dat dit een tussenoplossing zal zijn op de weg naar de zogenaamde verdwijning van de Europese staatsgrenzen. Het doel daarvan is het scheppen van een „Grossraumsysteem”, het systeem van de grote ruimte in Europa, waarin het „Deutschland, Deutschland, über Alles” luide zal klinken.

Het is in dit raam begrijpelijk, dat de regering in Bonn gevoelig is voor aantijgingen in binnen- en buitenland, dat zij een onmiskenbaar neofascistische partij als de NPD politiek laat maken. Vooral omdat deze NPD het revanchisme van de regeringspolitiek zo duidelijk accentueert. Voor het buitenland is deze NPD al heel moeilijk te accepteren, omdat de herinneringen aan de barbaarsheden van Hitler-Duitsland nog lang niet zijn uitgewist. Bovendien zijn de bepalingen van het verdrag van Potsdam waarin toelating van fascistische organisaties in Duitsland verboden is, in feite nog altijd van kracht. Het zijn vooral ook de democratische krachten in West-Duitsland die hierbij aansluiten in hun acties tegen de NPD en het neofascisme.

Deze acties zijn de laatste jaren in kracht toegenomen, waarbij niet alleen het verbod van de NPD aan de orde wordt gesteld, maar tevens opheffing van het verbod van de communistische partij wordt verlangd. Zoals bekend heeft de regering-Kiesinger er kortgeleden geen bezwaar tegen gemaakt, dat de nieuw

opgerichte Duitse Communistische Partij (DKP) in conferentie bijeen kwam.

Mogelijk dat Kiesinger/Strauss aldus het voortbestaan van de NPD denken te kunnen waarborgen. Maar dat is geenszins de bedoeling van de Westduitse antifascisten.

De heroprichting van de communistische partij is door velen met instemming begroet. Algemeen wordt de nieuwe communistische partij gezien als een belangrijke kracht om de acties tegen het neofascisme te versterken.

Het is te hopen, dat de Westduitse communisten erin zullen slaan de thans nog verspreide antifascistische bewegingen tot meer eenheid te brengen. Deze bewegingen moet men niet onderschatten. Zij zijn aanwezig in grote delen van de SPD, in de miljoenen leden tellende vakbeweging, onder de massa van studenten en intellectuelen. Samen vormen zij een geduchte kracht, die verenigd in staat is om de revanchistische politiek van Kiesinger en Strauss te doen mislukken en het neofascisme te verslaan.

G. MAAS

De synode van Dordt

13 november 1618 - 9 mei 1619

In het jaar 1618 stierf Bredero, de schilder-dichter van Amsterdam. Het was midden in de Tachtigjarige oorlog met Spanje en tegen het einde van de wapenstilstand, die de oorlog in tweeën deelde.

Nauwelijks was de calvinistische vader van de Spaanse Brabander en het Moortje de onsterfelijkheid ingegaan, of in Hollands oudste stad kwam de Dordtse synode samen, die voortaan het gezicht en het bewustzijn van het protestantse Nederland zou helpen bepalen. Met deze kerkelijke bijeenkomst besloot de vermaarde liberale Amerikaanse historicus Motley zijn standaardwerk over de opkomst en vestiging van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Het is dan ook een moment geweest in het gistingproces, waaruit in de 16de eeuw het kleine, maar toen zeer moderne gemenebest is voortgekomen. Erkend is de jonge republiek in feite door het bestand met Spanje, dat in 1609 na heel veel intriges en deliberaties voor twaalf jaar zijn beslag kreeg. Inderdaad is het vechten tegen de Spaanse landsknechten twaalf jaar lang gestaakt, het onderlinge gekraak echter zoveel te minder.

Men vergeet niet — wat het hedendaagse schoolboekje gemakshalve de Tachtigjarige oorlog noemt, wat bij Schiller de „Ab-fall” van de Nederlanden heet, was voor de tijdgenoot en lang daarna de opstand. In onze dagen staat deze opstand terecht als eerste vermeld in een reeks van zeven revoluties, waarvan de Chinese de laatste is. Een revolutie waarvoor de ideologie was geleverd door de grote reformator Calvijn. De elkaar tijdens het bestand bestrijdende meer en minder radicale facties zijn dan ook wel vergeleken met de Jacobijnen en Girondijnen van eind 18de eeuw en ook wel met de bolsjewiki en mensjewiki van de Russische revolutie in het begin van deze eeuw. Niemand minder dan Huizinga heeft ten aanzien van de ideologie gewaarschuwd voor de mening „dat het land, het volk en zijn beschaving in het algemeen de Calvinistische stempel hebben gedragen ... De geest van Erasmus had hier te diep wortel geschoten en te brede lagen doordrongen, dan dat de leer van Calvijn gemakkelijk kon zegevieren”.

Erasmus, oftewel de pastoorszoon Geert Geerts uit Rotterdam, verklaarde zich wel bereid voor Christus, maar niet voor Luther te sterven en werd door Busken Huet geroemd als het be-lichaamd gezond verstand zijner eeuw. Erasmus maakte in zijn *Lof der Zotheid* „van het christendom een goddelijke comedie en van de christelijke vroomheid een soort heilige waanzin”, vindt Huet. Maar de Rotterdammer verwierf, behalve wereldroem, nog iets zeldzamers, n.l. een standbeeld in zijn geboortestad kort na zijn dood. Geen Nederlander is ooit zo vroeg-tijdig, duurzaam en zichtbaar geëerd.

Meer nabij in de tijd en de gezindheid van de nieuwe heren in Noord-Nederland is Coornhert opgetreden met zijn stelling,

dat de mens Gods geboden kan onderhouden en de menselijke volmaakbaarheid bewerken, omdat God niets vraagt wat onmogelijk is. Geen wonder dat deze man, die ook voor ketters tolerant wilde zijn, door Calvijn in eigen persoon is uitgemaakt voor klungel, zwijn, razende hond en wild beest. Niet voor niets is Dirk Volkertszoon Coornhert, de apostel van de verdraagzaamheid en de volmaakbaarheid van de mens, een tijdlang de secretaris en de beschermeling van Willem van Oranje geweest. Hij was niet meer katholiek en nog niet protestants, oordeelt Presser.

Coornhert schreef zijn hoofdwerk, de *Wellevenskunst*, naar eigen zeggen „niet voor de scherpzinnige gheleerden, maar voor de leerghierigen ongheleerden”. Busken Huet meent dat „in dit boekje nog voor in 1619 te Dordrecht de gereformeerde kerkleer definitief vastgesteld was, de kiem ener oppositie schuilde, die het calvinistische stelsel te eniger tijd uiteen zou doen springen”. Voor Huet zijn de denkbeelden uit deze zedekunde het wachtwoord der remonstranten geworden. Maar: „Coornhert is door de calvinisten zijner dagen overschreeuwd, als honderd jaren later andere calvinisten Spinoza overschreeuwen zouden, en vijftenzeventig jaren vroeger Erasmus door de lutheranen overschreeuwd was”.

Toch moet Coornherts stem bijna dertig jaar na zijn dood (1590) nog zo sterk hebben geklonken, dat hij de eer genoot als enige ketter uit de voorafgaande eeuw te mogen prijken op de spotprent „*De Arminiaansche Dreck-waghen*”, een stuk propaganda van de strenge gereformeerden van begin 1618 en aldus te worden aangediend:

*„'t Is Dirrick Volkerts Zoon, der Staten secretaris;
een, die wel roemen mag, schoon menigeen 't niet waant,
dat hij heeft voor Armijn de wegen uitgebaand. . .
Ach Coenhert! gij waart, gij waart een goede dichter,
maar voor Gods Kerk, helaas, een al te kwade stichter!”*

Gommer en Armijn

Te zeer waren in de Republiek regering en kerk met elkaar vervlochten dan dat de kerkelijke twist buiten de eerste om kon gaan. Trouwens, reeds de kerkleer, de belijdenis, bepaalde de verhouding van de burger-gelovige tot zijn overheid; de organisatie, de kerkorde, moest die ook vastleggen.

De Staten der gewesten, de gewestelijke bestuurders, vooral die van Holland, moesten dan ook wel, evenals de Staten-Generaal, worden gemoeid in het conflict dat kort na 1600 de Leidse hoogleraren in de theologie Gomarus en Arminius (eigenlijk Gommer en Hermans) en weldra de gehele gereformeerde kudde verdeelde.

De streng calvinistische predikanten wilden liefst een soort regiem zoals Calvijn in Genève had weten te vormen en waarbij zijzelf, de hervormde herders, het laatste woord zouden hebben. Op verschillende provinciale kerkvergaderingen of syno-

Spotprent *De Arminiaansche Dreck-waghen* „op weg naar Rome”, waarbij men o.a. ziet afgebeeld onder A: Uytendogaert; B: Arminius; D: Vorstius; H: Dirk Volkertszn. Coornhert (zie pag. 509).

des hebben zij zich dan ook in die geest uitgesproken. Maar de Staten-Generaal, het bestuur van alle gewesten gezamenlijk, voelde, volgens o.a. Romein, meer voor de opvatting van de Anglicaanse, d.i. de Engelse protestantse kerk, die zich onder het staatsgezag schikte, dan voor het zg. theocratische systeem van Calvijn. De Heren Hoogmogenden, de Statenleden, meest kooplieden, vooral in het machtige gewest Holland, wensten zich niet door de rechtzinnige wijk- en dorpsdominees de wet te laten stellen. Zelf waren zij merendeels weinig kerks, in het godsdienstige verdraagzaam, zoals het hun het beste in handels- en staatszaken paste. Men noemde hen libertijnen. Hun grote voorman was jarenlang Oldenbarnevelt, de uiterst schrandere en invloedrijke landsadvocaat, de grondlegger van de bloei der Republiek. Tegen de kerkorde, dus de regeling van de verhouding kerk-overheid die hij gedurig trachtte door te zetten, richtten zich Calvijns keurbenden, gesteund door brede kringen

van het volk: zo uitte men zijn argwaan tegen de „heren”. Een en ander brengt ons weer op „Gommer en Armijn”, die bij Vondel immers „dongen om het recht geloof”. Voor beiden betekende dit de aanvaarding van de leer der predestinatie of voorbeschikking, de uitwerking van de volstreckte goddelijke almacht, zoals de gereformeerden — zo heetten toen alle protestanten van calvinistische huize — die zagen. De almacht Gods is het fundament van hun leer, de Almachtige bestiert heelal en nietige stervelingen naar zijn ondoorgrondelijk raadsbesluit.

De zondige mens kon, zo verkondigde Calvijn tegenover het rooms-katholieke dogma, niet door goede werken en de heilsmiddelen der kerk de eeuwige zaligheid verwerven; ook Luthers leer, dat de genade Gods de zondaar buiten zijn eigen verdiensten om rechtvaardigt, bevredigde de reformatorische richting niet.

Het calvinisme leert dat God in zijn ondoorgrondelijk raadsbesluit de mens die door de erfzonde onbekwaam is tot enig goed, tot eeuwig behoud of verderf heeft voorbeschikt. Slechts enkelen zullen worden uitverkoren, de meesten zullen veroemd en verloren zijn. Naar de strengste opvatting, die van Gomarus en de „preciezen”, heeft de uitverkiezing al plaats gehad voor de schepping, dus ook voor de zondeval het mensdom voorgoed tot zondaar stempelde. Ook het geloof is een genade, maar geen „conditie der zaligheid”.

De minder strengen, de „rekkelijken”, wilden in de leer van uitverkiezing en verwerping minder ver gaan. Hun woordvoerder was Arminius, die er b.v. zijn studenten niet van weerhield de geschriften van zijn tegenstanders te lezen. De rekkelijken dienden in 1610 — Armijn was toen al dood — bij de Staten van Holland een request of remonstrantie in met het verzoek om een vrije synode: dat betekende, nu alle regeringsinstanties naar het arminiaanse of libertijnse standpunt overhielden, het verzoek om een officiële, voor hun gunstige beslissing, vooral inzake de beroemd geworden vijf punten van hun geloofsbelijdenis. Wie de Remonstrantie steunen, heten voortaan remonstranten. De 17de eeuwse geschiedschrijver Gerard Brandt laat hen „hun swakheit kennende . . . toevlucht neemen tot hooge overheden”, zoals volgens zijn latere katholieke collega Nuyens „zij die van ketterij werden beschuldigd door alle eeuwen hebben gedaan”.

De rechtzinnigen lieten zich niet onbetuigd. Kort na het verschijnen der Remonstrantie kwam er in Leiden een leerstoel in de theologie vacant en de Staten van Holland wensten de vrijzinnige Vorstius te benoemen. Een geweldig spektakel brak in alle Verenigde Provinciën tegen de ketter los. Zelfs Jacobus, de koning van Engeland, deed een duit in het theologische zakje. Deze „geleerdste gek op de troon” zoals zijn (kort voordien uit godsdienstig fanatisme vermoorde) Franse collega Hendrik IV hem had genoemd, heeft Oldenbarnevelt en de zijnen natuurlijk extra boos gemaakt.

Plancius, een Zuidnederlandse predikant, die in dit zeevarende milieu vooral faam had gemaakt als geograaf, had intussen

met vijf rechtzinnige vrienden in een door hem geëiste predikantenconferentie een zevental punten tegenover de vijf der remonstranten gesteld. Een Contra-Remonstrantie dus, vooral handelend over de predestinatie. De preciezen zouden daarnaar voortaan de contra-remonstranten heten. Zij verlangden meteen een algemene synode der gereformeerde kerken, waartoe eigenlijk al in 1609 was besloten en waar ook hun buitenlandse medestanders aan zouden moeten deelnemen. De beslissingen dienden geheel van kerkelijke zijde te komen.

De Staten van Holland eisten tolerantie, zoiets als een afkoelingsperiode.

In 1614 werd bepaald, dat de twistpunten niet van de kansel mochten worden besproken, zodat deze „resolutie tot vrede der kerk” in feite alleen tolerantie voor de remonstranten bracht. De contra-remonstranten van hun kant laptten het preekverbod voor hun steil-gelovige voorgangers letterlijk aan hun laars en liepen urenlang door modderpoelen naar de een of andere dorpschuur om daar hun uitverkoren Godsdienaren toch te horen; slijkgeuzen heetten zij in de wandeling.

De overheid harerzijds zag het bevorderen van de ware Christelijke godsdienst als haar plicht, maar waakte (aldus dr. Enno van Gelder) er angstvallig voor dat de kerk en de kerkedienaren, zoals voorheen de clerus, een macht in de staat zouden vormen. Wanneer dan ook de meer vrijzinnigen voor zichzelf een beslissing over de confessie en de kerkorde verlangen, valt dit niet in de smaak bij het merendeel der predikanten. Dezen (zegt nog Enno van Gelder) hadden de kleine burgerij achter zich, „die in de consistoriaal (d.i. door middel van kerkeraden) georganiseerde kerk enige, in de civiele overheid geen enkele invloed bezat en zich gaarne schaarde achter de predikanten, als deze kritiek hadden op de aristocratische regenten.” Er volgt dan een bekende kettingreactie: wegens de voorhanden sociale springstof maken de heren zich zorgen om de orde en wensen zij de dominees onder de duim te houden. Maar met de dominees is natuurlijk de kerk gemoeid, dus de kerkelijke politiek; de openbare orde raakt de algemene politiek. En de orde werd gehandhaafd, in de 17de zo goed als in de twintigste eeuw ... gewapenderhand, al waren de militairen toen steeds huursoldaten.

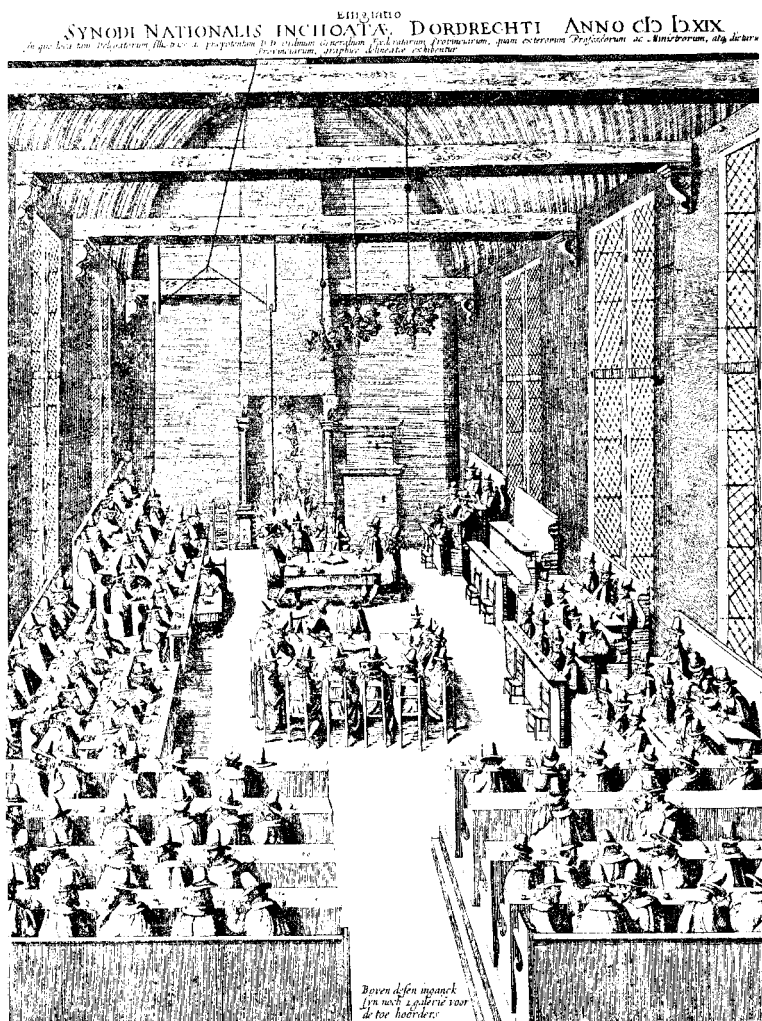
De vraag rijst dan: wie moeten door de soldaten beschermd worden? De heren regenten en hun grote voorman Oldenbarnevelt, die per gewest de hoge overheid, maar in hun godsdienstige, rekkelijke gevoelens een kleine minderheid vormden? En zou daarmee niet de eenheid van de Republiek en van haar leger gevaar lopen? De aanvoerder van dat leger, Maurits, de zoon van Willem van Oranje, meende van wel. Dit heeft tenslotte zijn partijkeuze bepaald.

Maurits en Oldenbarnevelt

Niet alleen sociale, politieke, ook militaire elementen zijn zo betrokken in het touwtrekken om een nationale synode, zo

goed als deze alle (meer dan de godsdienstruzie) deel hebben aan het dramatische conflict tussen Maurits, de generaal en voorvechter van de generaliteit, de staatseenheid, en Oldenbarnevelt, de landsadvocaat, jawel, maar voor alles de woord- en pennevoerder van de Hoogmogende (en al hoogmoedige) Heren Staten van Holland.

Maurits, als opperbevelhebber op non-actief tijdens het Bestand, heeft zich niet met de politiek der gewesten bemoeid. Zijn veld-, nu hofprediker Uytenbogaart, was een vooraan-

Synode van Dordrecht. Naar een anonieme gravure. (Atlas van Stolk)

staand remonstrant; maar de prins heeft in 1616 verklaard zijn troepen niet tegen de calvinisten te willen gebruiken, en zorgde ervoor dat dezen kerkruimte in Den Haag kregen. Op 23 juli 1617 ging hij in de juist door de contra-remonstranten veroverde Kloosterkerk de preek horen en daarmee was Maurits van

Nassau vrijwel de laatste die beslissend partij koos, om met Theun de Vries te spreken.

Geen twee weken later, op 4 augustus, volgt Oldenbarnevelts repliek, de *Scherpe Resolutie*, die in één adem Gommers appèl afwijst, de soldaten onder de gewesten stelt, in plaats van onder de Staten-Generaal, en de steden aanmoedigt eigen leertjes te vormen.

Vanaf dat ogenblik was Oldenbarnevelt als leider verloren, schrijft Japikse. Tevergeefs probeerde Hugo de Groot nog een algemene protestantse synode erdoor te krijgen. De wapens spraken nu. Maurits ging met zijn troepen in Nijmegen en een half jaar later in Utrecht „de wet verzetten”, d.w.z. de remonstrantse regeerders verwijderden. Andere steden volgden in de zomer van 1618. Naar Vondels woord gaf „mijn Heer de Prins . . . met zijn stalen kling” de doorslag. Eind augustus werden Oldenbarnevelt, Hugo de Groot en enkele vooraanstaande geestverwanten gearresteerd.

Het laatste optreden van de landsadvocaat in de Staten van Holland had betrekking op de komende synode. Hoewel voorstander van een provinciale wilde hij wel over een nationale synode beraadslagen, op voorwaarde dat iedere burger van Holland in zijn godsdienst vrij zou blijven en niemand overlast ondervinden. (Bedoeld waren overigens alleen de protestanten; de katholieke meerderheid werd niet vervolgd, maar had geen recht op godsdienstoefeningen.)

Amsterdam en Holland

Hoe sterk godsdienstige en politieke inzichten vermengd waren, kan blijken uit de stellingname van Amsterdam, door Nuyens het hoofdkwartier der calvinistische ijveraaars genoemd. Zeker, de na de val van Antwerpen uit de zuidelijke Nederlanden gevluchte gereformeerden waren er zeer talrijk. Bredero had er voor één snoevende, berooide Jeronimo zeker tien keiharde en welsprekende predikers van Calvijn kunnen vinden. In Amsterdam werd de toon aangegeven door burgemeester Reinier Pauw, de leider der contra-remonstranten en van de oppositie tegen de landsadvocaat Oldenbarnevelt, dit laatste vooral omdat deze staatsman de oprichting had tegengehouden van een Westindische compagnie. Een dergelijke kaperscompagnie had n.l. de door hem nodig geachte wapenstilstand met Spanje in gevaar kunnen brengen.

Zo konden de Amsterdamse predikanten met steun van de stadsregering een nationale synode gaan voorbereiden, allereerst door hun ambtsbroeders uit alle gewesten naar de Amstelstad te noden. Het theologisch gezelschap kwam hier in het geheim bijeen en stelde een verzoekschrift aan de Staten-Generaal op dat prompt onwettig werd verklaard. Niemand minder dan Hugo de Groot, aanhanger van Oldenbarnevelt en van de „tolerantie”, probeerde de Amsterdamse vroedschap tot andere, toleranter gedachten te brengen, tevergeefs. Men vreesde daarvan, behalve nadeel voor de kerk, verlies van nering . . .

Natuurlijk gaven de felle ijverars hun actie voor de „tolerantie” en voor een vrije nationale synode niet op. Begin 1617 verscheen er een tweede remonstrantie en werd te Amsterdam het huis van een arminiaans koopman geplunderd. De vraag: wel of geen nationale synode was intussen een twistpunt onder de bevolking van alle gewesten geworden, vooral na de „Scherpe Resolutie”.

Theologen en politieken

Al eind september 1617 waren vier gewesten voor een nationale synode een ontwerp gaan maken. In november werd Dordrecht als vergaderplaats aangewezen. Het machtige Holland en Utrecht en Overijssel protesteerden. Als datum wezen de Staten-Generaal aan 1 mei 1618. Provinciale synodes gingen vooraf.

Een „generale Vergaderinge van de Gereformeerde Kerken”, zoals Hugo de Groot die nog in juni 1618, dus voor het hoogtepunt in het conflict, heeft bepleit, werd in die tijd zowel binnen als buiten de Republiek gezien als het middel om de geschillen te beslechten.

De Grote Synode, eerst uitgesteld tot 1 november, begon op 13 november in twee kerken met een dienst in het Nederlands en een in het Frans. Zij kon nu nog slechts de overwinning van de rechtzinnige meerderheidsfactie en de zuivere leer bevestigen en het is niet zo vreemd dat de arminiaanse minderheid de voorbereiding steeds trachtte te rekken.

Er maakten vijf hoogleraren in de theologie en 61 predikanten en ouderlingen van het gezelschap deel uit, op drie na allen contra-remonstrants. De Staten-Generaal hadden 18 „commissarissen-politiek” gestuurd. De bijeenkomst kreeg evenwel door het deelnemen van 23 theologen uit Engeland, Duitsland en Zwitserland — één kwam er uit Genève, het calvinistische Meka — het karakter van een internationale conferentie (Van Eysinga). De Franse geloofsbroeders hadden geen toestemming om aan de uitnodiging gevolg te geven. De Engelsen werden met een Nederlands admiraliteitsschip afgehaald, waarschijnlijk een klein eerbetoon aan de geestdrift van hun godgeleerde koning voor de predestinatie (en het centrale staatsgezag!).

De commissarissen moesten een soort officiële controle uitoefenen, o.a. op geheimhouding tijdens de zittingen. Als het over de leer ging hadden zij zich afzijdig te houden evenals bij de veroordeling der remonstranten, die in dit praktisch geheel contra-remonstrantse milieu al van tevoren vaststond. De secretaris der „politieken” was Heinsius, een vermaard geleerde.

De gehele opzet der synode was juist een jaar voor de opening tot in de finesses uitgewerkt en deze werd ook gevolgd. Alleen was de situatie belangrijk veranderd door de machtsgreep van de contra-remonstranten tegen Oldenbarnevelt en zijn partij. Dit maakte de Dordtse synode van een calvinistisch concilie of een politieke conferentie tot een gerechtshof. En dit was in 1617 niet voorzien.

Was het uit vrome afkeer van de „paapse superstitie”, het Sint

Nicolaasfeest, dat de remonstranten op 6 december voor hun strenge, maar aardse rechters moesten verschijnen? Zij kregen ondanks hun welsprekendheid geen kans tot een dispuut en moesten, beschimpt door voorzitter Bogerman, de vergadering verlaten.

Door politieke overmacht konden de leerregels en de verdere kerkelijke aangelegenheden ter synode eenstemmig en eenzijdig worden vastgesteld. (Enige aandacht werd nog besteed aan zondagsrust, zending en onderwijs.)

De buitenlanders hebben zich nog wel eens doen horen. De synode bereikte de overwinning van de strenge leer, maar niet het overwicht daarvan boven de staat, zomin als onttrekking van de kerk aan overheidsbemoeiing.

Intussen werd de ontknoping van het drama, dat ter synode op verkettering en uitbanning uitliep enkele tientallen mijlen westwaarts, op bloedige wijze afgehandeld: Op het Haagse Binnenhof. Daar was bijna gelijktijdig een ander proces gevoerd, niet tegen de leer, maar tegen de verpersoonlijking van de aristocratisch-vrijzinnige partij, Oldenbarnevelt. De bejaarde, hoewel nog zeer actieve, landsadvocaat moest zijn politieke nederlaag, na een al weinig fraai proces, bekopen met een schandelijke dood, schandelijk voor de overwinnaars dan.

Nog dichterbij Dordt, op het slot Loevestein, wachtte de nu nog wereldvermaarde Hugo de Groot, een van de glories der gouden eeuw, op het moment dat een boekenkist hem naar de vrijheid en een ereplaats in de lagere school zou brengen.

Vervolging trof vooral de remonstrantse predikanten, die de „acte van stilstand” niet wilden tekenen, d.w.z. hun religieuze activiteit niet wilden opgeven. Velen weken uit naar Oost-Friesland en ook naar de zuidelijke, katholiek gebleven Nederlanden. Maar er bleven er hier genoeg om een remonstrantse broederschap op te richten. In de eerste tijd werden zij steeds opgejaagd. Een bekend, vindingrijk voorganger, Paschier de Fijne, preekte, ijs en weder dienende, vanaf een voortglijdende arreslee, terwijl zijn toehoorders achter hem aan schaatsten. Hij heette dan ook al gauw het „ijsvogelken”.

De hervormden volgden in alles na wat zij de katholieke kerk verweten, oordeelt de katholieke geschiedschrijver Nuyens. En hij vervolgt veelzeggend: „Allerminst zou men ook in de Vereenigde Nederlanden iemand om ketterij ter dood hebben kunnen veroordelen. De volksopinie zou het niet gedoogd hebben: de vaan der ‚tolerantie’, die men geplant had, toen de opstand tegen Philips II uitbrak, had voortaan een doodvonnis wegens ketterij onmogelijk gemaakt”. Men kan het hiermee eens zijn.

De Statenbijbel

De grootste en blijvendste betekenis ontleent de Dordtse synode aan de opdracht tot een bijbelvertaling, noodzakelijk voor een protestantse gemeenschap en al vijftig jaar een vrome wens. Wel bestonden er teksten in de landstaal op basis van de Lutherbijbel, maar er kleefden daaraan teveel gebreken.

mus heeft die „souterliedekens” in zijn kinderjaren, bijna vijf eeuwen geleden, horen zingen, nog wel op de wijs van toenmalige tophits, als „Ick weet een vrouken amoureuus”. Men kan zich de calvinistentoorn over zoiets profaans wel indenken en calvinisten vertaalden koning Davids oude Hebreeuwse liederen dan ook al ten tijde van beeldenstorm en hagepreken. In 1566 verscheen de psalmberijming van Dathenus, met meer succes dan het in hetzelfde jaar begonnen gelijksoortige werk van Marnix van Sint-Aldegonde ooit zou krijgen — jammer genoeg, Marnix’ bundel is nog wel opnieuw uitgegeven, maar van remonstrantse zijde, in 1617, toen dit feit de verbreiding van het boekje onder het streng-gelovige kerkvolk wel geen goed zal hebben gedaan!

Marnix mocht dan menen „de gemeyne (gewone) ende ghebruyckelijcke wijze van spreken ghevolgt” te hebben, de Dordtse vadersen zagen in het Nederlands van zijn psalmen veel „vreemde ofte onbekende woorden, den gemeynen man onverstandich (onbegrijpelijk)”.

Toch is het proza van de vermoedelijke dichter van het Wilhelmus volgens Busken Huet het model geweest voor de nieuwe bijbelvertaling waartoe in de tweede synodeweek al werd besloten. Toen werden ook de drie vertalers voor het Oude Testament en de drie voor het Nieuwe Testament uitgezocht, plus zes „revisores” om de teksten na te zien. Onder de laatsten bevond zich de grote dichter Revius, de enige in deze predikantenkring die ook dichter was. Een hoogst bekwame kring, dank zij b.v. de geograaf-theoloog Plancius, de Groningse kenner van het Grieks, Übbo Emmius, en de even knappe als felle Bogerman.

De kosten van een en ander werden op royale wijze gedragen door de Staten-Generaal, die alleen op het titelblad vermeld wilden zien dat „De gantsche H. Schrifture . . . door last der Hoogh-Mog. Heeren Staten Generael van de Vereenighde Nederlanden, en volgens het Besluyt van de Synode Nationael, gehouden te Dordrecht . . . Uyt de Oorspronckelijcke talen in onse Nederlandsche tale getrouwelijck overgeset” was.

De Statenbijbel, zoals de vertaling genoemd wordt, geldt algemeen als een van de beste der reformatie. Het is het grootste werkstuk van de Nederlandse rechtzinnige calvinisten geweest en een bewijs van het hoge peil waarop de taalkunde en in het bijzonder de kennis der Oosterse talen in de jonge republiek hebben gestaan. Het was een voor die tijd ongelofelijke prestatie en latere verbeteringen berusten praktisch allemaal op gegevens die destijds nog onbekend waren.

De invloed van dit taalmonument op het bijbellezende Nederland ook voor latere generaties kan men nauwelijks overschatten. „Noch Hooft, noch Huygens, noch Vondel, noch zelfs de populaire Cats, zijn in zulke mate de taalmeesters van het Nederlandse volk geweest als de overzetters van de Staten-Bijbel”, schreef Busken Huet. Een onafzienbare reeks uitdrukkingen en zegswijzen danken wij aan het in dubbele zin statige Nederlands dat de gereformeerde eeuwenlang bij zijn dagelijkse schriftlezing onder ogen kreeg of dat hem en haar in de

oren klonk. En het zal stellig ook daaraan liggen, om nog eens Huet te citeren, dat „onze spreektaal met onze schrijftaal voortdurend in onmin leeft”.

Achteraf

Wat is er nu van de synode van Dordrecht overgebleven? De Statenbijbel, zoals wij zagen en de Dordtse leerregels, nog heden het geestelijk brood van de gereformeerde kerkgangers, de erfgenamen van de strengste calvinisten, zoals Gommer. Het zijn de levensbeginselen van gesloten, beginselvaste kringen. Het calvinisme — wij wezen er al op — heeft gezegevierd in de Dordtse Doelenzaal, maar niet in de Republiek. Het heeft daar de politiek in de 17de, gezegd de gouden eeuw, ook niet bepaald.

De Dordtse vaders konden na afloop van hun godvruchtig dispuut desgewenst Oldenbarnevelt, de oude kampioen der Hollandse patriciërs, gaan zien onthoofden. Zijn medestrijders werden verstrooid, de meer vrijzinnige predikanten waren in het openbaar tot zwijgen gebracht. Maar toen prins Maurits in 1625 stierf en zijn broer Frederik Hendrik stadhouder werd, waren de heren alweer zij die van meet af aan de Republiek hadden beheerd. De Statenleden der gewesten en de stedelijke vroedschappen en burgemeesters vormden de room van de koopmansstand. Zij regeerden naar eigen goeddunken, als aristocraten en burgers en als zodanig libertijns en verdraagzaam. Het was (zoals Motley het uitdrukt) de heerschappij van enkele kooplui die zich patriciërs waanden.

Het woord van de onverbiddelijke reformator Calvijn en het bijbelwoord, zoals hij het uitlegde, hadden de opstandelingen tegen het Spaanse absolutisme, de geuzen, de matrozen, bezielde, kortom veel van het „gemene volk”, waarvoor de gouden eeuw weinig goud bevatte. Het leek of in 1618—1619 de geestelijke volksleiders, de rechtzinnige predikanten hun haan koning lieten kraaien. Niet het gehoor van de dichter-dominee Revius, maar de kring van de dichter-regent Hooft hield de kussens van de raad bezet, even stevig als de harde zetels van de stijlvolle grachtenhuizen. De wereldse, gezeten heren behielden het schip van staat, dat door de onverzettelijke moed en offervaardigheid van de hervormden kon worden gebouwd. Men begrijpt de jubelende uitroep wel van de eerder genoemde Motley, die met zijn opkomend Amerika in gedachten schreef: „Het is onmogelijk te berekenen hoezeer het voorbeeld van de Nederlandse republiek de beschaving tot voordeel heeft gestrekt”.

C. KLAPHEK

Enige titels van gebruikte literatuur:

C. Busken Huet: Het land van Rembrandt;

Dr. H. A. Enno van Gelder: Cultuurgeschiedenis van Nederland in vogelvlucht;

Gosses en Japikse: Staatkundige geschiedenis van Nederland;

Prof. dr. J. Huizinga: Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw;

Dr. W. J. F. Nuyens: De Nederlandse Republiek gedurende het twaalfjarig bestand;

Prof. dr. J. Presser e.a.: De Tachtigjarige oorlog;

Prof. dr. J. Romein e.a.: De lage landen bij de zee;

Th. de Vries: Oldenbarnevelt.

Inflatie en arbeidsmarktpolitiek

In samenwerking met W. A. C. Whitlau heeft prof. A. Heertje op een populaire wijze voor de gemiddelde krantelezer de oorzaak van de prijsstijgingen willen uiteenzetten en allerlei termen, die bij het schrijven over de inflatie worden gebruikt, begrijpelijk willen maken. Het boekje, waarin het resultaat van deze poging is neergelegd*), is geschreven in de „wij”-stijl: „we houden ons bezig”, „wij raken er aan gewend”, „we moeten grondstoffen kopen in het buitenland” enz. en de slotconclusie is dan ook, dat „wij” — wij allen tezamen — de schuld dragen aan de inflatie.

„We” is iedereen, kapitalist zowel als arbeider, pensioentrekker als couponknipper. „We” — en de schrijvers bepalen het nog iets preciezer — „de kiezers” bepalen ook de economische politiek, die met zich meebrengt of de inflatie zal worden tegengegaan of bevorderd. De werkelijke machtsverhoudingen in het economische leven blijven zo volledig buiten beschouwing; zij verdwijnen achter de op zichzelf vaak nuttige en heldere uiteenzetting van de betekenis van technische termen. Ook wordt aldus de rol van de monopolies in het inflatieproces onzichtbaar gemaakt, ofschoon deze hierin een zeer belangrijke factor vormen.

De behandeling van de loonpolitiek draagt in dit boekje, dat vrijwel geheel in beschouwende stijl is geschreven, een meer persoonlijk karakter. Prof. dr. Heertje komt hierin met het voorstel de loonpolitiek te vervangen door een zogenaamde arbeidsmarktpolitiek. De invoering van de zogenaamde vrijere of vrije loonvorming heeft hiertoe volgens hem de mogelijkheid geopend.

Want omdat de „vrije” loonvorming is ingevoerd in een periode met werkloosheid verwacht hij, dat de loonstijgingen lager zullen zijn dan in een reeks achter ons liggende jaren het geval was en dat het er nu om zal gaan een „evenwichtige arbeidsmarkt” te bereiken. Als een van de onderdelen van een arbeidsmarktbeleid bepleit deze econoom, die tot de uiterst rechtse groep in de PvdA behoort, o.a. een vermindering van vennootschapsbelasting voor bedrijven, die in de diepte investeren (d.w.z. in machines die arbeidsbesparend werken). Een andere mogelijkheid, die hij oppert, is het heffen van belasting op de totale loonsom, die door de bedrijven wordt uitgekeerd. „Dat maakt het minder aantrekkelijk arbeidskrachten aan te trekken, zodat men het meer in diepte- dan in breedte-investeringen zal gaan zoeken”, aldus zijn mening over een dergelijke belasting, die tevens in het geheel van de arbeidsmarktpolitiek zou betekenen, dat er op den duur geen buitenlandse arbeiders

*) A. Heertje, in samenwerking met W. A. C. Whitlau — Geldontwaardiging; de oorzaken van de prijsstijgingen en wat we er aan kunnen doen. Uitgeverij. W. de Haan, Hilversum. 1968. Prijs f 5,90.

nodig zullen zijn en de emigratie kan worden aangemoedigd als strijdmiddel tegen een te sterke bevolkingsaanwas.

Prof. Heertje heeft zich op zijn wenken bediend gezien. In de troonrede van september j.l. is door de regering aangekondigd, dat zij de SER om advies zal vragen over de instelling van een loonsomheffing. De regering geeft daarbij voor deze heffing van belang te achten om industrievestiging in het noorden en zuiden van het land te bevorderen en laat het door Heertje genoemde aspect buiten beschouwing.

Ook buiten de directe arbeidsmarktpolitiek om wordt in dit boekje stimulering van technische ontwikkeling als middel tegen prijsverhogingen bepleit. In dit verband ondersteunt prof. Heertje de opvatting van de Franse econoom Fourastié, dat onder invloed van de technische ontwikkeling de prijzen in de loop van de tijd zullen dalen. Ook al is dit in werkelijkheid niet of nauwelijks gebeurd, omdat de monopolistische bedrijven in staat zijn de prijzen hoog te houden, dan heeft toch de technische ontwikkeling volgens de schrijver verhinderd, dat de prijsinflatie nog sterker is geweest. Het is niet verwonderlijk, dat deze redeneringen er toe leiden de gedachte van een spaar- of investeringsloon te ondersteunen.

De belangen van de arbeiders blijven bij dit alles buiten beschouwing. Wat goed is volgens deze gedachtengang moet ook voor hen blijkbaar goed zijn. Trouwens, zij hebben het volgens dit boekje al vreselijk goed. Op blz. 45 wordt aangevoerd, dat de mensen met inkomens tot f 10.000 per jaar (in 1962), 87,5 procent van het nationale inkomen verdienen. We zullen maar aannemen, dat het hier een journalistieke verschrijving betreft, te meer omdat uit een statistiekje op de voorgaande bladzijde valt op te maken, dat 87,5 procent van het aantal gezinnen in ons land (met een inkomen tot 10.000 gulden) tezamen slechts 63 procent van het nationale inkomen verkrijgt. 45,5 procent van de gezinnen met een inkomen tot f 5000 (de cijfers zijn van 1962) verdient 18 procent van het nationale inkomen. Daar staat dan tegenover dat 2,5 procent van het aantal gezinnen met inkomens boven de 15.000 gulden ook 18 procent van het nationale inkomen verwerft. Over de conclusie, dat het grootste deel van het volk het grootste deel van het nationale inkomen verdient, kan men dus nog wel wat van mening verschillen. Overigens zijn de schrijvers blijkbaar zo verguld met de statistiekjes op de bladzijden 44 en 45, dat ze deze verder in het boekje, namelijk op de pagina's 93, 116 en 117 nogmaals hebben laten afdrukken . . .

JAAP WOLFF

Dr. J.A.N. Knuttel

BREDERO

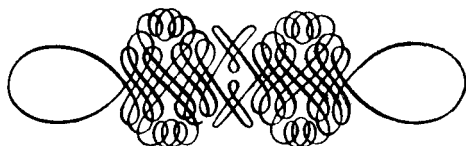
Voor elke minnaar van Amsterdam ...
Voor iedere liefhebber van de Nederlandse literatuur ...

Ter gelegenheid van de herdenking van de 350ste sterfdag van Bredero, verschijnt deze door Theun de Vries ingeleide en bewerkte herdruk van een belangrijke studie over het leven en werken van de Amsterdamse dichter. Deze studie van de eminente neerlandicus dr. Knuttel behoort tot de klassieken van de Nederlandse literatuurgeschiedenis.

Het boek verscheen oorspronkelijk in de reeks 'Nederlandse Monographieën'. In deze herdruk, die in een moderne uitvoering wordt uitgebracht, is veel aandacht geschonken aan het illustratiemateriaal.

220 blz. geïllustreerd, geb. f 11,90

Takeshi Kaiko

JAPANESE DRIESTUIVERSROMAN

Fukusuke, een werkloze zwerver, loopt hongerig door de sloppen en straten van de plezierwijk van Osaka. De geuren van de vele eethuisjes in de Janjansteeg doen hem duizelen.

Net op tijd grijpt een oude vrouw hem bij de arm. Zij geeft hem te eten en dan begint het verbijsterende avontuur...

In een geheimzinnige krottenwijk langs een kanaal wonen honderden mannen, vrouwen en kinderen. Samen vormen zij de bende van de Apachen. Hun kleine gemeenschap heeft haar eigen regels.

Bij nacht en ontij trekken zij er op uit. Allen zijn gespecialiseerd in het een of ander. Gezamenlijk doel is de buit binnen te halen, zonder dat de politie kan ingrijpen...

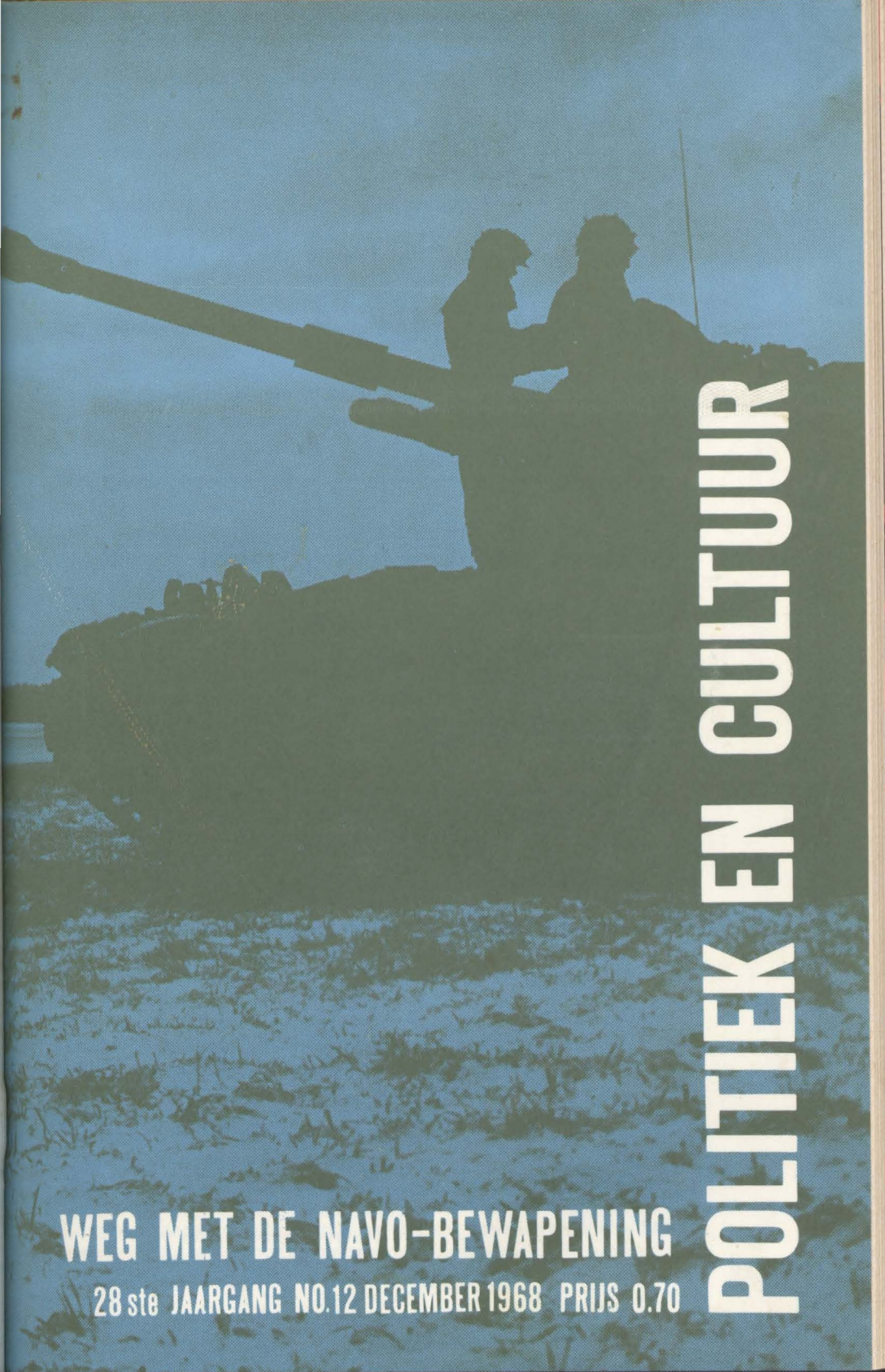
Wat stelen zij, wie zijn zij, hoe verlopen hun spannende, soms dwaze avonturen?

Antwoord op uw vragen geeft deze scherp en realistisch getekende roman uit het moderne Japan.

Haarfijn ontleedt de schrijver de Japanse maatschappij van vandaag, haar steunpilaren en haar verschoppelingen. Hierdoor is een Japanse tegenhanger ontstaan van Brechts beroemde Driestuiversroman.

De spannende, soms tragikomische avonturen van Fukusuke en de bende van de Apachen zullen elke lezer boeien. Vooral ook omdat het boek zoveel pakkende details geeft over de strijd om het bestaan van deze aan de zelfkant der maatschappij levende mensen. De grote verteller Theun de Vries verzorgde de vertaling van deze uitzonderlijke roman.

Luxe uitgave, gebonden in linnen band met stofomslag in kleuren. 360 blz. geb. f 11,90.

WEG MET DE NAVO-BEWAPENING

28ste JAARGANG NO.12 DECEMBER 1968 PRIJS 0.70

POLITIEK EN CULTUUR

Weg met de NAVO-bewapening	H. Hoekstra	521
Spaarloos en legendevorming	A. van Turnhout	528
Het atomaire „model" van Strauss	J. de Boo	540
Overwinning en nederlaag van de Duitse revolutie van 1918	Jaap Wolff	547

BOEKBESPREKINGEN:

Interview met verborgen achtergronden	Fr. Schoonenberg	557
Nederland en de slavenhandel	S. van Dongen	562

PARTIJDOCUMENTEN:

Dagelijks bestuur CPN roept op tot massale betoging		567
CPN viert vijftigjarig bestaan		568

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25. Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is *f* 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, lose nummers *f* 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P & C, Prinsengracht 475,
Amsterdam-C tel 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Weg met de NAVO-bewapening

Op een half november in Brussel gehouden NAVO-vergadering werd besloten tot opvoering van de bewapeningsuitgaven. Enkele dagen later deelde de regering-De Jong mee, dat zij de oorlogsuitgaven met 225 miljoen gulden zou verhogen. In de Tweede Kamer werd op 20 en 21 november een brief van een aantal ministers hierover, alsmede de nota over het NAVO- en Defensiebeleid die al in juni bij het parlement was ingediend, besproken. Tijdens dit debat voerde namens de CPN, Henk Hoekstra het woord. Zijn rede volgt hieronder.

In de eerste zin al van de nota van de Nederlandse regering over de NAVO- en het Defensiebeleid, die in juni van dit jaar verscheen, werd gezegd, dat de NAVO de hoeksteen is van het buitenlandse beleid van het kabinet.

In werkelijkheid gaat het nog verder. De NAVO beheerst ook de hele binnenlandse politiek.

De laatste tijd is er echter onder de bevolking twijfel over en verzet tegen de NAVO ontstaan. In de nota inzake het NAVO- en het Defensiebeleid wordt een poging gedaan om dit beleid van de regering tegenover deze kritiek te verdedigen. Er is evenwel in de nota geen enkel steekhoudend argument geleverd, dat de voortzetting van deze politiek ook maar voor één dag zou kunnen rechtvaardigen.

Na het verschijnen van de nota trad het veelbesproken conflict tussen de Sowjet-Unie en Tsjechoslowakije op. Overal doemen thans de militaristen op, die dit conflict willen uitbuiten om een nog grotere bewapening te verkrijgen en de impopulariteit van de NAVO wat te verminderen.

Ons standpunt inzake de kwestie-Tsjechoslowakije is bekend. Wij hebben de inmenging afgewezen. Dit was trouwens een logische consequentie van de politiek van autonomie van de communistische partij, waarbij wij elke vorm van inmenging van de ene communistische partij in de zaken van een andere afwijzen.

De NAVO-politici denken nu nieuwe motieven te hebben gevonden voor een nieuwe golf van bewapening. Er wordt gezegd dat het evenwicht is verstoord en dat er nu een dreiging vanuit het Oosten voor het Westen bestaat. Het gaat hier echter om een conflict tussen twee landen in Oost-Europa. Al degenen die spreken over de dreiging uit het Oosten weten heel goed dat er voor geen enkel land in West-Europa een dreiging vanuit Oost-Europa bestaat. Er is trouwens in deze redenering helemaal niets nieuws, want alle argumenten zijn ingegeven door anti-communisme en dat bestaat al langer dan de NAVO bestaat. Het is typisch, dat degenen, die tot voor kort nog zulke hoge verwachtingen hadden van de ontwikkelingen in de Sowjet-Unie, plotseling hun toevlucht zoeken in een orgie van koude-oorlogspolitiek. Thans dreigt een bewapeningsgolf, die alle voorgaande moet overtreffen en die ons land dreigt mee te sleuren. Daartoe worden nieuwe offers van de bevolking gevraagd.

De NAVO-bijeenkomst te Brussel

Hieraan voorafgegaan is een NAVO-bijeenkomst te Brussel, waar het werkelijk ronkte van de krijgshaftige verklaringen. Amerika gaf de toon aan: Dean Rusk stippelde een grijze zone in Europa uit en dus hebben wij na de roll-backpolitiek een grijze zone erbij gekregen. Deze zone laat het patroon zien van de toekomstige inmenging van de NAVO in de landen van Oost-Europa. Hiermede is nogmaals aangetoond, dat de NAVO een agressief bondgenootschap is.

Dean Rusk is er na de bijeenkomst te Brussel ook niet zuinig mee geweest te tonen, wie zijn bondgenoten zijn, want de dag na Brussel was hij bij Franco om deze verslag uit te brengen over de plannen van de NAVO.

Er was nog een merkwaardig verschijnsel op de „Brusselse kermis”. Als men de pers mag geloven en ook minister Luns op een persconferentie, dan is één van de voornaamste resultaten van de bijeenkomst in Brussel geweest, dat minister Debré uit Frankrijk, natuurlijk namens De Gaulle, heeft verklaard, dat Frankrijk in de NAVO zal blijven.

Dit was voor ons niet bepaald een verrassing. Wie had anders gedacht? De Gaulle ontleent immers zijn macht aan zijn lidmaatschap van de NAVO. Wij hebben al eerder gewaarschuwd voor illusies in dit opzicht. Het is allang gebleken, dat de NAVO de agressieve en reactionaire krachten in Europa niet afstoot en ook niet in toom houdt; het is juist het instrument waarvan deze krachten zich bedienen.

Minister Luns is desalniettemin zeer voldaan over de in Brussel bereikte resultaten en daarom zullen in Nederland de de-

fensie-uitgaven met bijna een kwart miljard gulden moeten stijgen, ondanks het feit, dat de adviescommissie van minister Luns tot een precies tegenovergestelde conclusie komt.

Hieruit blijkt nogmaals hoe door en door verkeerd de zaken in ons land rondom de NAVO liggen. Want terwijl hier nog wordt gediscussieerd, is in Brussel al een beslissing genomen, terwijl het gaat om zaken, waarvan de veiligheid van ons land afhangt.

Een nieuwe miljoenennota

Er is nu een brief verschenen van een aantal ministers ter toelichting van de standpunten na de NAVO-bijeenkomst te Brussel. Deze brief is in feite een nieuwe miljoenennota; hij betekent een grondige verandering in de toestand zoals die was, toen de algemene politieke en financiële beschouwingen in de Tweede Kamer werden gehouden. De regering die telkens onwillig was miljoenen te besteden aan de bestrijding van de werkloosheid of aan de verbetering van de positie van de AOW-ers of van het onderwijs, weet nu als bij toverslag honderden miljoenen te vinden voor tanks en straaljagers. Het is dan ook begrijpelijk, dat overal in het land spontaan protesten opklinken, onder andere bij arbeiders, bij studenten en ook bij de Sjaloomgroep. Er zullen dus opnieuw offers worden gevraagd.

Naast de BTW zijn er extra-verzwaringen in het vooruitzicht gesteld. Dit alles zal drukken op de werkende mensen in ons land. De regering doet maar een gooi in het wilde weg, doch wel in de richting van de werknemers. Van het nodige bedrag wil zij 90 mln. verkrijgen door verschuiving van de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting, 45 mln. door beperking van de overheidsuitgaven en de rest door vervroegde verhoging van de accijnstarieven en de motorrijtuigenbelasting. Het is nog maar zelden vertoond, dat men mag raden naar de uitkomsten van bij voorbeeld de beperking van de overheidsbesteding en zich moet afvragen in welke mate de prijsstijgingen zullen optreden bij voorbeeld voor suiker, benzine en olie.

De toestand is in feite zo, dat de regering de slachtoffers van de bewapeningswedloop in ons land reeds heeft aangewezen en dat de slachtoffers maar moeten afwachten hoe het vonnis wordt voltrokken. Het komt erop neer, dat door de NAVO een overval wordt gedaan op de Nederlandse begroting en ook op het levenspeil van de werkende bevolking. Van buitenaf worden verslechtering en gedictieerd. Dit is een volstrekt onaanvaardbare toestand en ontwikkeling. Naar onze mening is een directe en snelle reactie vereist van de werknemers, die opnieuw worden bedreigd met een grote achteruitgang in het levenspeil. De huidige bewapeningsgolf heeft nog een belangrijk aspect, waarover echter veelal wordt gezwegen. Het is kennelijk de bedoeling door middel van de verscherping, die is opgetreden in de internationale toestand, de opposanten in eigen kring weer in het gareel te krijgen.

Bekend is, dat binnen de NAVO de tegenstellingen op scherp stonden en nog staan. Hierbij speelt nog een andere gebeurtenis van de laatste weken een rol, namelijk de verkiezing van Richard Nixon tot toekomstige president van de Verenigde Staten. Het is toch aan geen twijfel onderhevig, dat de gang van zaken in Amerika nieuwe spanningen binnen de NAVO moeten oproepen.

Iedereen erkent, dat de Verenigde Staten, die het machtigste land binnen de NAVO vormen, geteisterd worden door geweldige spanningen. Dit blijkt niet alleen uit de verkiezingen maar ook uit de opstandige negebeweging, de strijd tegen de werkloosheid en de strijd tegen de armoede aldaar. Ook in Amerika zijn de militante groepen actief in hun poging te komen tot een andere buitenlandse politiek. Zij zien de uitzichtloosheid van de oorlog in Vietnam en onderkennen ook de dreiging van het fascisme. Dit zijn de feiten.

Terzelfder tijd zien wij, dat binnen de NAVO het leiderschap van de Verenigde Staten steeds meer wordt betwist. Hierbij wordt een hoofdrol vervuld door Frankrijk — beter gezegd door generaal De Gaulle — en door de regering in West-Duitsland. Welke maskerades op het ogenblik ook rondom Tsjechoslowakije worden opgevoerd, deze crisis in de NAVO duurt voort. Degenen in West-Duitsland, die bezig zijn de resultaten ongedaan te maken van de tweede wereldoorlog, fungeren als het ware als een soort van vaaltvarkens, die vet denken te worden op de ruïnes van de NAVO-politiek en het bederf als gevolg hiervan. Dat is dan de hoeksteen van de buitenlandse politiek van deze regering.

Bij onze beoordeling van de NAVO-politiek gaan we uit van de praktijk van de NAVO-politiek, die altijd is gevoerd met hantering van de fabel van de dreiging vanuit de Sowjet-Unie en andere socialistische landen. We hebben nog nooit anders gehoord, Tsjechoslowakije of niet.

Wat is de uitkomst geweest van de NAVO-politiek? In de nota worden veel veronderstellingen geuit inzake het geval, dat de NAVO niet had bestaan. Er wordt echter gezwegen over de zekerheden en de feitelijke ontwikkelingen, die sinds het bestaan van de NAVO zijn ontstaan, respectievelijk hebben plaatsgevonden.

De uitkomst van de NAVO-politiek

Het is niet te miskennen, dat West-Duitsland thans het sterkste militaire apparaat in Europa heeft opgebouwd. Het is een feit, dat Duitse generaals hun hoofdkwartier hebben in Nederland en dat er Duitse troepen in Nederland zijn. Wie had in 1945 tegen de Nederlandse bevolking durven zeggen, dat de toestand in 1968 aldus zou zijn en dat er een regering zou zijn, die dit verdedigde ook? Toch is het gebeurd en toch worden daar in West-Duitsland de fabrieken van Krupp, de chemische industrie en andere monopoliebedrijven die bekend zijn als de veroorzakers van de tweede wereldoorlog weer opgebouwd, in verband met de oude idealen van expansie. Het enige hoopvolle is, dat

in West-Duitsland een werkelijk grote en krachtige beweging zich hiertegen verzet.

Iedereen gruwet van het bewind in Griekenland. Toch kon de fascistische dictatuur zich daar vestigen dank zij de NAVO-plannen. Griekenland ontvangt thans weer wapens van Amerika en vaart broederlijk met dat land door de Middellandse Zee langs de flanken ter handhaving van de rechtsorde; een rechtsorde, die in Griekenland zoals bekend steunt op terreur en executies.

In Portugal houdt de dictatuur zich staande dank zij het lidmaatschap van de NAVO.

De Franse pers heeft in juli-augustus onthuld, dat president De Gaulle, toen hij in juni optrad tegen de democratische krachten in Frankrijk, gebruik heeft gemaakt van het NAVO-apparaat.

Dank zij de NAVO is Europa volgestopt met atoombases.

De politiek in ons eigen land staat geheel in het teken van het bestaan van deze militaristische politiek.

In de nota is sprake van een harmonische groei, die zou plaatsvinden in de verhoudingen van de NAVO-landen. Prachtig gezegd! Mooier kan het haast niet! In de praktijk betekent dit echter, dat alle belangrijke beslissingen buiten ons land worden genomen, buiten het parlement om. Dit is het geval met de defensie-uitgaven en ook, zoals bekend, met het belastingstelsel, de BTW.

Dank zij de NAVO heeft Nederland een topzwaar militair apparaat, waarbinnen oude koloniale, verslagen in Indonesië, rustig aan een nieuwe carrière bouwen met in het achterhoofd de gedachte aan een revanche in Indonesië. Bovendien begint het militaire vertoon als intimidatiemiddel tegen voorstanders van een andere politiek ook in ons land een steeds grotere rol te vervullen.

Dat heeft de NAVO allemaal opgeleverd voor de werkende mensen. De glorie was voor Philips — het straalt van de daken en over Eindhoven — en voor de DAF, die schatten hebben verdiend aan de militaire orders.

Bevordering van machtsconcentraties

In dit verband een klein zijsprongetje, dat evenwel zeer actueel is juist in verband met de NAVO-politiek. Thans wordt door vakbondsbestuurders als Kloos en Mertens gesproken over concentraties van macht bij enkelen. Dit proces van machtsconcentratie kon slechts ontstaan en versneld worden door een NAVO-politiek als gevolg waarvan een enorme economische macht werd gespeeld in handen van grote concerns door het geven van zeer grote orders ten dienste van de bewapening. Het constateren hiervan als zijnde een gevolg van de NAVO-politiek is thans niet meer voldoende; het gaat nu om het formeren van een tegenmacht, die actief kan optreden. Van die tegenmacht kan en moet de arbeidersklasse — ook de vakbeweging — een spil zijn.

Daarom mag ook niet worden verzwegen, welke rol deze NAVO-politiek hier in Nederland en in de arbeidersbeweging heeft gespeeld en speelt. Men mag zich bij de beoordeling van de NAVO-politiek niet alleen beperken tot de internationale aspecten en de gevolgen ervan in ons land verzwijgen. Daarvoor zijn de gevolgen in ons eigen land en vooral binnen de arbeidersbeweging te ingrijpend geweest. Als gevolg van het anticommunisme bleef de arbeidersbeweging namelijk verdeeld, werd voldaan aan de verzoeken van de NAVO, werd de groei van de vakbeweging belemmerd en lopen vakbondsleden thans tandenknarsend rond, boordevol kritiek, omdat een aantal bestuurders niets wil doen.

Dit alles tezamen is de NAVO-politiek. Zo staat het weliswaar niet in de nota, maar zo is het wel door de mensen ondervonden. Onze partij is daarom ook vast van plan in het offensief te gaan tegen alle plotsklapse democraten, die pleiten voor democratie in Tsjechoslowakije — zij zullen er daar zelf wel voor zorgen — maar die tezelfdertijd weten en toestaan, dat hier in West-Europa bij de NAVO-bondgenoten de vloer wordt aangeveegd met de democratie, met de vrijheid en met de belangen van de mensen.

Verscherpte spanningen

Ongetwijfeld kan de conclusie uit dit alles zijn, dat de internationale toestand zich ernstig heeft verscherpt. Dat geldt voor de verhouding Oost-West, zoals dat wordt genoemd, maar niet alleen daarvoor. De situatie is in feite door de bewapening golf veel gecompliceerder geworden.

De verscherping van de internationale toestand betreft vooral de inwendige verhoudingen tussen wat wij noemen de kapitalistische landen, vooral in West-Europa. Ongetwijfeld zullen de spanningen tussen de afzonderlijke NAVO-landen moeten toenemen, juist als gevolg van het eigen initiatief tot een nieuwe bewapeningwedloop. Het is bewezen, dat binnen de NAVO een aantal polen zoals West-Duitsland en Frankrijk de toenemende militarisering gebruiken en ook inzetten voor de uitbreiding van hun eigen macht binnen de NAVO. Een versnelde bewapening kan dus in dit kader alleen maar leiden tot een toeneming van dit streven. Dit verklaart ook de angst, die terecht bestaat, bij de anti-Duitse krachten binnen de NAVO voor deze ontwikkeling en voor deze nieuwe bewapening golf. Er is daarom voor Nederland alle aanleiding ons land te behoeden voor een dergelijke noodlottige gang van zaken bij een nieuwe bewapeningwedloop.

Tegen de achtergrond van dit bikkelharde gevecht om uitbreiding van macht van de zijde van West-Duitsland en De Gaulle beoordelen wij ook de plannen, die met betrekking tot de vorming van een zogenaamde eigen Europese kern binnen de NAVO met natuurlijk eigen atoomwapens op hetzelfde moment opduiken. Daardoor zullen de spanningen toenemen. Dit is het werkelijke, reële gevaar. Dat houdt ook het gevaar in van het ontstaan van lokale oorlogen in Europa. Daartegen be-

schermt de NAVO ons niet. De NAVO roept juist deze gevaren op.

Ook een andere spanning zal nog toenemen, namelijk de spanning binnen elk NAVO-land afzonderlijk, als gevolg van de nieuwe maatregelen, die nu worden voorgesteld en waarmee nog meer geld bij de mensen zal worden weggehaald.

Het eerste dat de regering doet, is het verzwaren van de belasting. De volgende stap zal wel worden gedaan door minister Roolvink, van wie we — zoals gebruikelijk — zullen horen, dat de betalingsbalans in gevaar komt en dat de lonen dus moeten worden beteugeld. Op die manier komen de lasten van de bewapening, die nu al jaar in jaar uit op de schouders worden gelegd van degenen, die ze niet op anderen kunnen afwentelen, — zoals de ondernemers het kunnen doen door middel van prijsopdrijving, loondruk of verhoging van het arbeidstempo — opnieuw terecht bij de arbeiders en de werkers van ons land. Dit is steeds het geval en dat is dan de rechtsorde, die zo nodig door de NAVO moet worden verdedigd en waarvoor de arbeiders zo nodig offers moeten brengen.

Massabeweging voor andere politiek

Dit is ook de aanleiding voor de massabeweging in ons land onder de arbeiders en de studenten. Het zal niet lang meer op de huidige wijze kunnen doorgaan. Deze beweging is noodzakelijk en zij is een voorwaarde voor een wezenlijk andere politiek in ons land. Daarin zal naar onze mening een werkelijke concentratie van progressieve mensen optreden, want als ooit is bewezen, dat een strijdvaardige concentratie van progressieve mensen nodig is, is dat nu wel het geval.

Daarbij moet men zich niet laten intimideren door wilde kretten van generaals en hun achterban, want terzelfder tijd treedt een vervreemding op bij degenen, die de NAVO-politiek in de afgelopen jaren door dik en door dun hebben verdedigd. Op het ogenblik zien we in Nederland het unieke verschijnsel, dat politici zich met de marechaussee moeten beschermen tegen hun eigen kiezers. Dit verklaart ook de herfsttijd, die op het ogenblik heerst in de besturen van partijen en van de Tweede-Kamerfracties, waar voorzitters en secretarissen als dorre bladeren afvallen.

Er is een andere politiek nodig! Deze politiek wordt ook actueel. Het is nodig onmiddellijk alle krachten te verenigen om een politiek tot stand te brengen, die gericht is op herstel van de onafhankelijkheid van ons land. Daarbij behoort ook het herstel van de democratische en parlementaire rechten, die zijn aangetast door de NAVO-politiek. Het gaat hierbij om de verwezenlijking van een politiek van staatkundige neutraliteit, die ons verre houdt van allerlei avonturiers. Het uiteindelijke resultaat van deze politiek zal moeten zijn het uittreden van Nederland uit de NAVO.

HENK HOEKSTRA

Spaarloon en legendevorming

Naarmate het einde van het jaar naderde en het tijdstip dichterbij kwam, waarop talrijke CAO's moesten worden vernieuwd, is zowel van de zijde der twee confessionele vakcentrales als van de kant van het NVV-verbondsbestuur het zogenaamde spaarloon weer eens naar voren geschoven. Aan de toppen van het bedrijfsleven is in verband daarmee de discussie over dit spaarloon en daarmee verwante begrippen als investeringsloon en vermogensaanwasdeling weer ontbrand. Aan de toppen, zo onderstrepen wij, en niet onder de arbeiders, want dezen hebben al lange tijd laten blijken, dat ze van dit soort afroming van loonsverhogingen niets moeten hebben!

Juist omdat de arbeiders en employés zo afwijzend bleken te staan ten opzichte van het hun aanbevolen spaarloon, worden er door de propagandisten verwoede pogingen gedaan om daarin verandering te brengen. Zij spannen zich tot het uiterste in om een revaluatie, een opwaardering, van deze begrippen in de ogen van de werkers tot stand te brengen.

Aanvankelijk, toen de rechtse kabinetten een directe loonbeperking als doelstelling hadden gekozen, werd het spaarloon veelal voorgesteld als het beste van twee kwaden: „iets meer” spaarloon was beter dan heel weinig of geen loonsverhoging. Maar de werknemers lieten zich hierdoor niet intimideren en dwongen met terzijdestelling van spaar- of investeringsloon grotere loonsverhogingen af dan de regering had willen toestaan.

Later, in verband met het ontstaan van werkloosheid — die mede door de regering werd georganiseerd —, kwam de redenering op, dat het spaar- of investeringsloon een remedie zou kunnen zijn tegen de werkloosheid en tot uitbreiding van de werkgelegenheid zou kunnen bijdragen. Het bleek evenwel in het geheel niet in de bedoeling van de regering te liggen om in werkloosheid iets tegen de werkloosheid te doen; dit is in de noordelijke en zuidelijke provincies in de praktijk reeds duidelijk aan de dag getreden. Ook dit argument was dus niet aanmerkelijk te maken.

Radicale woorden

Toen kwamen de propagandisten van het spaarloon met radicalere aanprijzingen aandragen. De voorzitter van het Nederlandse Katholieke Vakverbond, Mertens, prees op de verbandsraadzitting van het NKV op 17 juni 1968 het spaar- en investeringsloon aan als „een structurele wijziging in de verdeling van het nationale inkomen”. Om de bezitters tegelijkertijd duidelijk te maken, dat hij niets ernstigs met deze radicale woorden bedoelde, voegde hij er evenwel onmiddellijk aan toe, dat „de vrees voor aantasting van de produktiestructuur volkomen ongrond is en dat het er niet om gaat de ondernemingswijze produktie en het instituut van de privaateigendom aan te tasten”.

Het gebruik van radicale termen is in de mode en ook voor nog revolutionairder klinkende uitspraken zijn de confessionele vakbondsbestuurders niet benauwd. In het blad van de katholieke bouwvakarbeidersbond St. Joseph heette het in een hoofdartikel reeds: „De vakbeweging hecht aan spaarloon, investeringsloon en vermogensaanwasdeling vooral dáárom zo'n grote betekenis, omdat zij ze beschouwt als instrumenten, waarmee structurele hervormingen in de bestaande bezits- en eigendomsverhoudingen — ook en met name in de industriële sector — tot stand kunnen worden gebracht.” (*Op de steiger*, 14 november 1968).

Het is dus niet mis. Een wijziging in de verdeling van het nationale inkomen, een verandering in de vermogensverhoudingen en een structurele ommekeer in de machtsverhoudingen op economisch terrein! Het is daarom maar goed, dat de ondernemers al tientallen jaren weten, dat de confessionele vakbondsbestuurders de kapitalistische produktieverhoudingen steeds tegenover hun leden verdedigen en aan niets zo'n hekel hebben dan aan een wezenlijke wijziging van het maatschappelijke stelsel!

NVV-voorzitter Kloos sloot zich braaf bij het schijnradicale en nietszeggende gepraat van de NKV-bestuurders aan. In een van zijn vele interviews (met de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 7 november 1968) zei hij, dat er een tegenkracht moest worden opgebouwd tegen de bij banken en beleggingsbanken opgehoopte macht. Deze tegenkracht moest worden gemobiliseerd uit bredere lagen en het beste middel daartoe zou dan het spaarloon zijn. Met het spaarloon de klassenstrijd in, zou het wel kunnen lijken. Doch ook Kloos wilde de ondernemers niet echt bang maken en herhaalde Mertens' geruststellende woorden; ook hij verzekerde, dat „de speelruimte van de ondernemers niet aangetast behoeft te worden”.

In het interview, dat de ondernemers blijkbaar moest laten zien dat de radicale woorden van de spaarloonpropagandisten nog niet zo kwaad waren bedoeld, kwam Kloos tot een uitspraak, die een volledige ontluistering van het spaarloon inhoudt. Werd eerst nog over een herverdeling van het nationale inkomen ten koste van de kapitaalbezitters gesproken, nu deelde de NVV-voorzitter mee, dat „aangezien de besparingen en de investeringen niet mogen worden verminderd, wij bepleiten een deel van de loonsverhogingen in de vorm van spaarloon uit te keren”. Met andere woorden: er wordt niets herverdeeld, er wordt nog minder een verandering gebracht in de eigendomsverhoudingen, het enige dat aan de orde komt, is de arbeiders een deel van hun loon te onthouden en dat in de vorm van spaarloon een aantal jaren te blokkeren, terwijl de ondernemers het in die jaren in vruchtgebruik krijgen.

In een notedop is dit eigenlijk een samenvatting van alle spraakverwarring, die er rondom spaarloon, investeringsloon en vermogensaanwasdeling (de afkorting VAD, die de vakbondsleiders wilden populariseren, is er helemaal niet ingegaan!) is geschapen en van alle misleidende frases die tegenover de werknemers worden aangewend.

Bij de discussies over het spaarloon en de verwante begrippen gaat het meestal heel geleerd toe en het wordt voorgesteld of er iets heel nieuws en bijzonder radicaals aan de orde wordt gesteld, dat speciaal in Nederland zou zijn bedacht.

Maar laten we nu eens zien hoe het er in enkele omringende landen met dit soort zaken voor staat.

Reeds voordat het zgn. „Overlegorgaan van de drie vakcentrales”, waarin de NVV-leiding ingekapseld zit tussen de besturen van de confessionele vakbonden, het rapport over de vermogensaanwasdeling het licht deed zien — dit geschiedde in 1964 —, was in West-Duitsland deze kwestie reeds geruime tijd aan de orde. Het plan droeg daar de naam van de toenmalige voorzitter van de bouwvakarbeidersbond, Georg Leber, die thans minister van verkeer is in het kabinet-Kiesinger. Volgens Lebers plan zou er een speciaal fonds gevormd moeten worden onder beheer van het vakbondsbestuur, waarin de bouwondernemers per arbeider en per gewerkt uur een bijdrage zouden moeten storten, terwijl ook de arbeiders er uit hun loon een bijdrage aan zouden moeten geven. De ondernemers zouden tegen rente, of tegen een deel van de winst, bedragen uit het fonds mogen lenen. De arbeiders zouden echter pas na een zekere periode, of als er een bedrag aan besparingen was bereikt, geld uit het fonds kunnen verkrijgen. Leber stelde zijn plan voor als een begin van een verandering van de maatschappijstructuur en als een openbreken van de economische macht van de ondernemers. Bekende klanken!

Over de uitvoering van het plan-Leber is jarenlang druk onderhandeld met de bouwondernemers. Ten slotte werd in 1966 een regeling op basis van dit plan in de CAO voor de West-Duitse bouwvakarbeiders opgenomen. De ondernemers moesten volgens de CAO negen pfennig per arbeider en per werkuur in een fonds storten en de arbeiders twee pfennig. Volgens de overeenkomst kunnen de bijdragen ten name van de arbeiders gestort worden op een spaarrekening, bij een investeringsfonds van de onderneming waar hij werkt, of bij een bank. Van het vakbonds fonds waarover het vakbondsbestuur kan beschikken, zoals in Lebers eerste schets sprake was, is dus niets terechtgekomen. Pas na vijf jaar kunnen de arbeiders beschikken over het gestorte bedrag. Dat betekent, dat het geld al die jaren in handen blijft van de ondernemers, zodat deze bedragen, die in feite een deel van het loon vormen, in deze periode onthouden blijven aan de arbeiders en ze de ondernemers voor verdere accumulatie en opvoering van de winsten ten dienste staan. Voor de ondernemers is bovendien het voordeel bereikt, dat de arbeiders zich door hun aandeel in het fonds, dat meestal bij de ondernemer berust, gedwongen kunnen voelen bij het bedrijf in dienst te blijven en hun spaargelden niet door acties in de waagschaal te stellen.

En dit armzalige resultaat van Lebers veel gepropageerde plannen wordt in een aanvullend rapport van de drie vakcentrales in Nederland, dat in 1966 verscheen onder de titel *Van*

Antwoord Dienend, nota bene uitgeroepen tot „het begin van een vrij omvangrijke vermogensvorming in werknemershand”. (blz. 30)

Gaullistische regeling

Onthullender nog is de regeling, die door het gaullistische regiem in augustus 1967 in Frankrijk werd ingevoerd. Er werd toen een ordonnantie van kracht verklaard, die „de deelneming aan de vruchten van de economische expansie” moet regelen; een term die hetzelfde inhoudt, maar alleen iets eenvoudiger klinkt dan het in Nederland gebruikte woord vermogensaanwasdeling.

Dit systeem (de uiteenzetting ontlene we aan een tweetal artikelen in het Franse communistische weekblad *France Nouvelle* van 11 en 18 september 1968) berekent eerst op een zeer ingewikkelde wijze de winst, waaraan door de werknemers mag worden „deelgenomen”. Daarbij wordt een bedrag verkregen, dat ver afwijkt van de reëel gemaakte winst. In de eerste plaats wordt uitgegaan van de fiscale normen — en de ondernemers weten altijd heel aardig een aanzienlijk deel van hun winst aan de waarneming van de belastingdiensten te onttrekken — en in de tweede plaats is er een groot aantal aftrekposten mogelijk. Bijvoorbeeld kan een bedrag worden afgetrokken, dat gelijk staat aan vijf procent van het kapitaal en de reserves van het bedrijf, en een bedrag dat berust op een vergelijking van de uitbetaalde loonsom en de in het bedrijf toegevoegde waarde. Uiteindelijk blijft er maar een uiterst beperkt bedrag over om aan de werkers uit te keren; volgens de berekeningen variërend van 0 tot 3 procent van de loonsom.

De ondernemers hebben dus allerlei mogelijkheden om de grootte van het uit te keren bedrag vast te stellen en deze bedragen kunnen naar keuze van de ondernemers gestort worden op rekeningen in een bedrijfsspaarkas, ondergebracht worden in een beleggingsfonds of in aandelen van het bedrijf worden uitgekeerd. Maar hoe het ook zij — en hier ziet men de gelijkenis met de regeling die voor de Westduitse bouwvakarbeiders is uitgedacht — de arbeiders kunnen pas na vijf jaar in het bezit komen van de gelden, die ook hier in deze periode door de ondernemers kunnen worden aangewend. Aan dit alles kan nog worden toegevoegd, dat de door De Gaulle bedachte regeling slechts voor een klein deel van de Franse werknemers is toegepast.

De Franse vakbonden hebben deze regeling gekenschetst als een nieuw soort premierregeling, die alleen in die zin van de vele andere regelingen verschilt, dat ze pas na verloop van een aantal jaren wordt uitbetaald. De vakbonden hebben zich tegen deze regeling, die een onderdeel vormt van de door De Gaulle gepresenteerde „participatie” (deelneming) gekeerd en wijzen deze nog steeds af. Daarom is in de gaullistische pers zelfs al gepleit voor de oprichting van een zogenaamde „participatievakbond”, die bereid zou zijn De Gaulle in zijn plannen te volgen. Op zijn minst een feit, dat voor de leiding van het

NVV een aanleiding zou kunnen zijn om eens poolshoogte te nemen bij hun Franse collega's en om te beseffen, dat regelingen betreffende spaar- of investeringsloon of vermogensaandeling een nauwe verwantschap vertonen met allerlei fascistische en semifacistische bedenksels van corporatieve aard, volgens welke ondernemers en arbeiders als medewerkers in hetzelfde bedrijf moeten samengaan.

Nu heeft De Gaulle zich al jaren lang bezig gehouden met het prediken van een belangengemeenschap tussen arbeiders en ondernemers. Zo heeft hij als leider van de gaullistische partij (toen nog RPF geheten) in mei 1950 verklaard: „Volgens ons moet de gang van zaken in het bedrijf bepaald worden door deelgenoten en moeten arbeiders en ondernemers niet als tegenstanders tegenover elkaar staan”. En leden van zijn partij dienden in dat zelfde jaar een wetsvoorstel in, dat voorzag in een vervanging van „de huidige tegenstellingen door de actieve deelneming van de werkers aan de bedrijfsvoering en aan de vruchten daarvan in een werkelijk gemeenschappelijke geest”. De mei-juni-stakingen van dit jaar hebben laten zien, hoe de arbeiders de gaullistische plannen en de verwerkelijking daarvan beoordeeld hebben. Deze ervaringen in Frankrijk hebben opnieuw laten zien hoe funest en misleidend het is om dit soort redeneringen over belangengemeenschap en het verdwijnen van klassentegenstellingen te verkondigen.

Klinkt het ook, gezien deze ervaring, niet volkomen zinledig en misleidend, als in de reeds eerder aangehaalde brochure van de drie vakcentrales *Van Antwoord Dienend* letterlijk wordt gezegd: „Daarnaast is van het meedelen in de vermogensgroei te verwachten, dat onnodige tegenstellingen binnen de onderneming en in de maatschappij zullen verdwijnen. Wanneer allen gelijk gerichte belangen hebben, wordt het ontdekken en nastreven van gezamenlijke doelstellingen vergemakkelijkt, zulks niet alleen ten bate van de economische expansie der samenleving”. (blz. 10) Nee, kan men er aan toevoegen, vooral ten bate van de macht van de ondernemers en het ongestoord verhogen van hun winsten. Is het niet een typisch vervalsverschijnsel van de reformistische ideologie, dat leiders van het NVV zich bij dergelijke door confessionele leiders gepropageerde rimram aansluiten en niet aarzelen er hun naam onder te plaatsen?

Oude kost

We hoeven trouwens niet alleen naar de huidige regelingen in omringende landen te kijken, we kunnen ook een blik werpen op de geschiedenis en ook dan komt al het gepraat over spaar- en investeringsloon e.d. in een onthullend licht te staan.

Beperken we ons hier tot een stukje Franse geschiedenis, waar de arbeidersbeweging in haar revolutionaire strijd reeds vroeg met allerlei slinkse methoden van de bourgeoisie werd geconfronteerd. (Ook deze gegevens zijn ontleend aan de reeds genoemde artikelen in *France Nouvelle*.)

In 1844 reeds werd door een Vereniging voor politieke economie te Parijs een debat georganiseerd over de „deelname aan de

winsten". Deze deelname werd door een geleerde inleider gezien als een van de beste middelen om stakingen voor loonsverhoging tegen te gaan.

Later, in de zestiger jaren van de vorige eeuw, onder het regiem van Napoleon III, toen de Eerste Internationale aan invloed won onder de Franse arbeiders, greep een van de raadgevers van de keizer, Charles Robert, terug op deze wat uit het oog verloren gedachte. Hij stelde in een rede voor de Parijse universiteit, de Sorbonne, opnieuw voor de arbeiders te laten deelnemen aan de winsten, wat ook hij weer in de eerste plaats zag als een goed middel om het ontstaan van stakingen te verhinderen.

In de periode van de eerste wereldoorlog, toen de revolutionaire stemmingen onder de werkers de bourgeoisie angst inboezemden, trad dit plan opnieuw naar voren. In 1917 werd in Frankrijk een wet opgesteld om te komen tot de oprichting van naamloze vennootschappen met arbeidersdeelname! Later zijn deze ideeën over samenwerking van arbeid en kapitaal in de fascistische theorieën overgenomen; bij de verwerkelijking van de fascistische plannen bleek, dat de arbeider die uitgeroepen werd tot „medewerker" of „bedrijfsgeenoot" tot een toestand van volstrekte onderworpenheid en slavernij werd veroordeeld en de uitbuiting op enorme wijze werd verscherpt.

De opvatting van prof. Van Muiswinkel

Nu gaat de redenering, dat kapitaal en arbeid in één geheel samenwerken niet altijd samen met voorstellen tot „deelname aan de winst". Ook reeds uit de vorige eeuw dateert de theorie, dat het produkt van de samenwerking verdeeld wordt in verhouding tot wat elk der samenwerkende partijen heeft ingebracht — de arbeider dus voor zijn arbeid en de kapitalist voor zijn kapitaalsbijdrage. Marx wees er trouwens al op, dat niets gemakkelijker is dan zich los te maken van de tegenstellingen in de produktieverhoudingen en deze als door aanraking met een toverstaf te veranderen in een „vrije associatie", waarin een ieder krijgt wat hem toekomt.

Het laatste Nederlandse voorbeeld van deze wijze van redeneren is het optreden van prof. dr. F. L. van Muiswinkel van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Op 21 oktober 1968 verklaarde hij in een rede ter gelegenheid van de 88ste verjaardag van deze universiteit, dat „een recht (van de arbeiders) op winstdeling en vermogensaanwasdeling niet kan worden aangetoond, omdat een causaal verband tussen de produktiefactor arbeid en de winst niet bestaat". Met begrippen als meerwaarde en uitbuiting wenst de hooggeleerde Van Muiswinkel zich niet bezig te houden. Maar opmerkelijk is, dat volgens Van Muiswinkel de winst als het ware aan de ondernemers wordt opgedrongen. De winst ontstaat, aldus de professor, eenvoudigweg door de koopkrachtige vraag en de bestedingskeuze op de afzetmarkt, elementen die buiten de directe invloedssfeer van ondernemer en werknemers liggen. Maar toch moeten we blij zijn, dat de

ondernemers deze winst verkrijgen. Van Muiswinkel acht het daarom helemaal verkeerd, dat er zo weinig waardering bestaat voor miljonairs, „die een onderneming tot bloei hebben gebracht en vaak een gehele streek tot welvaart” . . .

De ondernemers waren uiteraard dik tevreden met wat prof. Van Muiswinkel te berde bracht. Het Verbond van Nederlandse Ondernemingen onderstreepte in zijn uiteenzetting over deze rede bovendien nog, dat de arbeiders ook geen juridisch recht hebben op een deel van de winst, al wordt erkend dat in de praktijk in een aantal bedrijven winstdelingsregelingen zijn ingevoerd. Dat danken de arbeiders dan blijkbaar aan de „sociale inslag” van de ondernemer . . .

Maar waarom gaat het bij deze winstdelingsregelingen? In feite betreft het hier uitgesteld loon, dat door de ondernemers pas aan het einde van het jaar wordt uitbetaald en dat volgens hen moet variëren met de bedrijfsresultaten: bij een grote winststijging een klein beetje omhoog en bij een daling van de winst een flink eind omlaag. Dat het hier geen brave overdracht van de winst betreft, blijkt wel uit het feit, dat de uitgekeerde bedragen door de belastingen niet worden beschouwd als deel van de winst en in de bedrijfsboekhouding geboekt kunnen worden als loonkosten. Bovendien beschouwen de arbeiders zulke winstuitkeringen als behorend tot hun jaarsalaris en bij iedere poging, die bij tijd en wijle wordt ondernomen om daaraan te tornen, komen de ondernemers aan de weet, dat de arbeiders daarvan bepaald niet gediend zijn.

De principes van de ondernemers

De vraag rijst natuurlijk, wat nu eigenlijk de bezwaren zijn van de ondernemers tegen het spaarloon en dergelijke systemen zoals deze in naburige landen reeds zijn ingevoerd en ook in het verleden door woordvoerders van de ondernemersklasse zijn gepropageerd?

In 1966, toen de invoering van een spaarloon voor het eerst bij de loononderhandelingen ter sprake werd gebracht, beperkte de ondernemersargumentatie hiertegen zich tot de mededeling, dat een vrije loonvorming zoals die was verlangd, zich moeilijk liet verenigen met een systeem dat neerkomt op gedwongen sparen. Iedereen, aldus de ondernemers toen, had het recht op de vrije beschikking over zijn inkomsten. Het moest lijken alsof hiermee hoge idealen werden verkondigd, maar deze ondernemersknolletjes werden door de arbeiders niet voor citroenen aangezien. Het was wel duidelijk, dat de ondernemers in die periode al de voorkeur gaven aan een regelrechte loonbeperking, zonder een of andere navordering in de wat nabije toekomst.

Dat hooggestemde idealen bij de bepaling van het standpunt geen rol spelen, blijkt ook als we de bezwaren bezien, die thans in ondernemerskringen worden aangevoerd tegen het spaarloon. Het blad *De Nederlandse Onderneming* schreef op 1 november 1968 namelijk: „Wij zijn van mening, dat in een sys-

teem van vrije loonvorming partijen zelf moeten beslissen aan welke vormen van collectieve besparingen zij — als zij dit wensen — de voorkeur geven". Hier zijn de eerder aangevoerde „principiële" bezwaren tegen een aantasting van het individuele vrije beschikkingsrecht over eigen inkomsten dus plotseling verdwenen.

En hoe staat het dan met het verzet tegen spaardwang? Dat blijkt uit een andere passage in hetzelfde artikel, waar het heet: „Een hoge prioriteit komt . . . ons inziens toe aan de pensioenvoorzieningen. De noodzakelijke dekking van de hiermee gemoeide risico's maakt de hieraan inherente dwang aanvaardbaar".

De principiële bezwaren blijken dus doodeenvoudige verzinsels te zijn en er op neer te komen, dat als uitgesteld loon zou worden ingevoerd, de uitbetaling maar moet worden verdaagd tot de pensioengerechtigde leeftijd, zodat de ondernemers er voorlopig niet veel mee te stellen zullen hebben en de arbeiders niet in staat zijn de besparingen op te eisen op het door hen gewenste moment. Bovendien vleien de ondernemers zich daarbij nog met de hoop, dat zij met een dergelijke regeling verschoond zouden blijven van de eisen van de arbeiders om de schamele bedrijfspensioenvoorzieningen door jaarlijkse stortingen uit de winsten te verbeteren.

De tot nu toe tot uitdrukking gebrachte afwijzing van het spaarloon door de ondernemers kan ook verband houden met de onwil om garant te worden gesteld voor de betaling van het vastgezette spaarloon van arbeiders, die werkten in bedrijven welke door fusie of als gevolg van door het bankkapitaal bevorderde of gedwongen faillissementen verdwijnen. Het is toch al herhaaldelijk gebeurd, dat gelden uit pensioenfondsen, of ook uit spaarkassen door de ondernemers voor hun eigen zaken bleken te zijn aangewend.

Maar hoe verschillend de argumentatie ook moge zijn van de ondernemers anno 1968 in vergelijking met 1966: één ding is hetzelfde gebleven: als er iets moet gebeuren met spaar- of investeringsloon, dan dient steeds als voorwaarde te gelden, dat het spaarloon in mindering moet worden gebracht op de in geld uitbetaalde loonstijging.

Het merkwaardigste is, dat — het werd in het begin van dit artikel reeds gememoreerd — NVV-voorzitter Kloos op dit punt net zo blijkt te redeneren als de ondernemers. Voor een vakbondsleider een vreemde positie . . .!

Nog verder gaat trouwens NKV-voorzitter Mertens. In zijn rede van 17 juni 1968 voor de verbondsraadsvergadering van het NKV zei hij: „Zij (hij bedoelt regelingen als spaarloon, vermogensaanwasdeling e.d.) kunnen namelijk een uitweg bieden aan de periodiek optredende impasses in het loonbeleid, die het gevolg zijn van het feit, dat de vakbeweging voor de werknemers steeds hogere lonen zal moeten eisen, zolang dezen niet profiteren van de vermogensgroei van de ondernemingen". Zo blijkt het spaarloon in de ogen van de confessionele vakbondsleiders dus een ideaal middel om af te komen van het stellen van looneisen; de arbeiders zouden de directe loonsverhoging

in toenemende mate moeten inruilen voor een bord linzen in de verre toekomst . . .

Aandelen van Philips en Albert Heijn

Terwijl in vakbonds- en ondernemersbladen ijverig wordt gediscussieerd over spaarloon, investeringsloon en vermogensaanwasdeling, ging Philips er reeds toe over zijn personeelsleden in de gelegenheid te stellen aandelen van het concern te verwerven, zodat langs deze weg een deel van het loon weer naar de kas van het concern kan terugvloeien.

De werknemers kunnen als er gratificaties worden gegeven aan het einde van het jaar obligaties kopen, die later kunnen worden verruild voor aandelen. Obligaties werden ook al eerder verkrijgbaar gesteld (tot een bedrag van 4 procent van het jaarloon), maar veel animo bestond daarvoor niet. Van 1959 tot 1967 betaalde Philips ongeveer 20 miljard gulden aan lonen uit; vier procent daarvan is ongeveer 800 miljoen gulden, maar er zijn in die tijd slechts obligaties tot een bedrag van ongeveer 18 miljoen gulden aangeschaft en dit voornamelijk door het hoger betaalde personeel. De arbeiders hebben heel duidelijk getoond geen belangstelling te hebben voor deze methode om Philips aan extra kapitaal voor investeringen te helpen.

Nu geven de obligaties, die converteerbaar (inruilbaar) zijn, een lagere rente. De hierboven genoemde personeelsobligaties gaven negen procent rente, maar de nieuwe converteerbare slechts vijf procent. Als men de obligaties niet inruilt voor aandelen, maar ze inlevert om er contant geld voor te krijgen, dan kan deze rentevoet wel verhoogd worden tot zes à zeven procent, doch het blijft heel wat minder dan negen procent.

Tot inruil van aandelen moet men beslissen binnen tien jaar. De inruil heeft dan plaats tegen de koers, waarop de aandelen stonden op het moment dat de obligatie werd aangeschaft. Als die koers bijvoorbeeld 150 gulden is op de Amsterdamse beurs, dan betekent dit dat voor een aandeel van 25 gulden 150 gulden moet worden betaald en daar bepaald is, dat steeds twee aandelen tegelijk moeten worden verworven, zijn er dus obligaties tot een bedrag van 300 gulden nodig.

Als de koers hoger is dan op het moment dat de obligatie werd aangeschaft, biedt de inruil dus een zeker voordeel. De vraag is evenwel vooral, wat er nadien gebeurt. Want in een periode van laagconjunctuur en crisis stijgt de behoefte aan contant geld en zal men de aandelen willen verkopen, maar juist dan zullen ook de koersen gedaald zijn! Het komt er op neer, dat men bij het aanschaffen van het aandeel (als er dus geen direct contant geld nodig is) tegen een hoge koers moet betalen en bij het afstoten ervan op een lage koers dreigt terecht te komen. De strop is dan bij de houders van deze kleine aandeeltjes!

Er is in de reclame, die in de *Philips-Koerier* voor deze converteerbare obligaties wordt gemaakt, ook gezegd, dat met het verwerven van aandelen medezeggenschap in het bedrijf wordt bereikt. Grotere onzin is nauwelijks denkbaar! Er is bijvoorbeeld heel duidelijk door de directie van Philips bepaald, dat

het aantal voor personeelsleden beschikbare aandelen uiterst beperkt is. En als men op een Philips-vergadering kan verschijnen, wat dan nog? De dienst in het concern wordt uitgemaakt door de houders van de preferente aandelen en de andere aandeelhouders komen hoofdzakelijk in een feestbijeenkomst bijeen, waar ternauwernood het stellen van een enkele vraag is toegestaan.

Dat medezeggenschap niets te maken heeft met de uitgifte van aandelen is ook nadrukkelijk in het rapport van het overlegorgaan der vakcentrales over de vermogensaanwasdeling toegegeven. Daarin wordt zelfs ingestemd met het uitreiken van aandelen zonder stemrecht!

De ervaring in West-Duitsland heeft reeds geleerd waartoe het ter beschikking stellen van zogenaamde volksaandelen heeft geleid. De uitverkoop van genationaliseerde bedrijven aan „volks”aandeelhouders bracht deze voor een prikje in handen van de grootste concerns en banken. Zo ging het met het Preussagconcern (mijnen, metaalindustrie), met de Volkswagenfabrieken en met het FEBA-concern (mijnen, hydro-elektrische centrales enz.). De aandelen, die bij gewone mensen terecht kwamen, zijn nadien bij de banken terechtgekomen, die ze als spaargelden aanvaardden en er leningen op verstrekken, onder voorwaarde (let wel!), dat het recht om de met het aandeel verbonden stem te gebruiken, ook bij de banken berust, zolang het aandeel onder hun beheer is. In 1967 waren er bij de drie grootste Westduitse banken aandelen gedeponereerd tot een bedrag van 185 miljoen mark.

In Nederland is behalve Philips ook Albert Heijn overgegaan tot het ter beschikking stellen van aandelen aan personeelsleden. Ook daar hebben slechts zeer weinig werknemers ingehapt op de aanbieding om aandelen te kopen. De werkers blijken er in weerwil van alle reclame, waaraan de NVV-leiding nota bene dapper deelneemt, niet bereid zich te laten omvormen tot „kapitaalbezitters-nieuwe-stijl”, zoals het overlegorgaan van de vakcentrales het belijft te noemen.

Macht

Spaarloon, investeringsloon, vermogensaanwasdeling en het „verwerven” van aandelen — het zijn allemaal systemen die thans aangeprezen worden als middel tot machtsvorming van arbeiders en beambten tegenover de macht van de industriële en financiële mammoets.

In feite is er met dit alles niets nieuws onder de zon. De bestuurders van confessionele organisaties hebben nooit anders gedaan dan de zogenaamde bezitsvorming te propageren als het middel tot „gelijkberechtiging” en tot verzoening van de klassentegenstellingen. Naast de gewetensdwang was dat om zo te zeggen het materiële lokkertje om de gelovige arbeiders weg te houden van de moderne vakbeweging, waar de leden hun organisatie hebben opgericht en willen gebruiken als een strijdapparaat tegen de ondernemers.

Nu behoort, blijkens zijn hierboven eerder vermeld interview met de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, ook NVV-voorzitter Kloos tot diegenen, die machtsvorming van de arbeiders zien in het beperken van de contant uit te betalen loonsverhoging en het vormen van fondsen uit het (spaar)loon van de werknemers ten behoeve van de investeringen van de grote ondernemers. De gehele geschiedenis en alle ervaringen met dit soort bezitsvormingsgedoe heeft echter heel duidelijk laten zien, dat hierdoor van enige aantasting van de macht van de mammoets geen sprake is. Wél is waar, dat de macht van de industriële en financiële concerns zich nog voortdurend uitbreidt, voornamelijk door fusies en concentraties. Die machtsuitbreiding gaat veelal ten koste van de zwakkere ondernemingen, gedekt door de kapitalistische moraal: „de een zijn dood, is de ander zijn brood”. Maar fusies en concentraties hebben — hetzij direct of op wat langere termijn — vooral schadelijke en dikwijls ook funeste gevolgen met zich meegebracht voor de werknemers en dan in het bijzonder nog voor de ouderen onder hen. Terwijl sommige vakbondsleiders ijverig luchtkastelen in elkaar timmeren over machtsvorming van de werknemers via spaarloon e.d. — treden zij tegen de werkelijke machtsvorming in handen van de opperbazen van banken en industrie niet op. Wel eens een keer in woorden, maar tot nu toe nog nooit met daden!

Het optreden van de vakbondsleiding bij fusies beperkt zich nog altijd tot het uiten van de kritiek, dat zij niet „tijdig genoeg” in de plannen is gekend, om vervolgens in vele gevallen mee te werken aan het opstellen van afvloeiingsregelingen. Maar of ontslagen nu vroeger of later vallen, of deze al dan niet met een of ander afkoopsommetje gepaard gaan — sinds wanneer behoort het tot de taak van een vakbondsbestuurder om er aan mee te werken, dat arbeiders en beambten buiten de poort gewerkt worden? Ook zaken als uitbreiding van de jaarverslaggeving en invoering van een zogenaamd enquête-recht (het aanhangig maken van een eventueel onderzoek naar het beleid in een onderneming), welke kwesties thans op verzoek van de vakcentrales meedraaien in de adviesmolens van de SER en de Haagse ambtenarij, kunnen slechts formele rechten vormen die de arbeiders op zichzelf nog geen enkele bescherming bieden tegen het beleid en de machtsvorming van de monopolies. Daarvoor blijft inzet en actie van de vakbeweging noodzakelijk!

De Nieuwe Rotterdamse Courant, die men van alles kan verwijten, behalve dat zij niet zou weten welke potjes er in de concernwereld op het vuur staan, draait er in deze kwestie geen doekjes omheen.

Er wordt gezocht, zo schrijft het blad openlijk in een beschouwing over „Spelregels voor fusies”, „naar wegen om het spel wat minder ruw te doen verlopen dan nu vaak gebeurt . . . Of het veel zal uithalen is een andere zaak. Het zijn altijd harde economische motieven die bij elke fusie op de voorgrond staan . . . Maatregelen om materiële nadelen voor individuen (het staat er werkelijk zo. Schr.) te beperken of weg te nemen

liggen het meest voor de hand en zijn ook het minst moeilijk te verwezenlijken in het algemeen”.

Met andere woorden: de concernleiders en bankiers zijn wel bereid „enige schade voor individuën” af te kopen, (zonodig ook in de vorm van „spaarbriefjes”) als hun verder bij hun machtsvorming maar niets meer in de weg wordt gelegd. En de NRC twijfelt er ook nauwelijks aan, dat de centralisatie van het economische leven zich verder door zal zetten. „Met alle cumulatie van beslissingsmacht die aan elke centralisatie inherent is”, zo voegt het blad er aan toe. Het is nu juist die openlijke en brutale machtsvorming, die om een antwoord vraagt en dit antwoord kan slechts bestaan uit de macht van de eensgezinde actie.

Anderzijds werpt het blad de vraag op, waar de zo onweersaanbaar lijkende drift tot economische concentraties naar toe leidt en of het eigenlijk wel zin heeft om over spelregels te praten „als men de kern van het fusiespel niet eens kent, als men zelfs niet weet waarmee men speelt? Misschien wel met economische kernbommen”.

Wie het blad met die laatste opmerking vrees poogt in te bezemen, is niet geheel duidelijk. Maar duidelijk is in ieder geval wél, dat spaarloonbriefjes e.d. geen effectief verweermiddel kunnen vormen tegenover lieden die zo bezeten zijn van hun zucht naar machts- én winstuitbreiding dat zij zelfs in termen van „economische kernbommen” denken!

A. VAN TURNHOUT

Het atomaire „model” van Strauss

Reeds lang voordat Adenauer als stokoude man verdween van de kanselierspost in Bonn en Erhard het regeringsgebouw binnentrok, gold de leider van de Beierse vleugel van de Christen-Democratische Unie, Strauss, als een van de meest toonaangevende figuren in de leidende kringen van West-Duitsland. Het is een publiek geheim, dat Strauss in de intriges en manipulaties die uiteindelijk hebben geleid tot de vroegtijdige aftocht van Erhard, een beslissende rol heeft gespeeld.

Wie zich de verkiezing van Kiesinger als nieuwe Westduitse regeringsleider herinnert, weet bovendien, dat Strauss als beschermheer fungeerde van deze uit Baden-Württemberg afkomstige, voordien hoofdzakelijk op provinciaal peil opererende politicus. In de kanselarij van Kiesinger doken daarna al spoedig secretarissen en adviseurs op, die eerder prominente posten hadden bekleed in Strauss' partij. Zelf nam Strauss in het kabinet van Kiesinger plaats als minister van financiën, een functie die hij net zo agressief waarneemt als voordien onder Adenauer de post van minister van oorlog.

Het jongste monetaire pokerspel, dat op de spoedconferentie van ministers van financiën en topbankiers uit de grootste kapitalistische landen te Bonn werd gespeeld, heeft opnieuw duidelijk laten zien, dat Strauss spijkerhard optreedt voor de belangen van het Westduitse monopoliekapitaal. De door hem aangeheven leuze — „Op de duur kan er geen Duitsland bestaan, dat economisch een reus en politiek een dwerg is” — tracht hij stelselmatig te verwezenlijken.

De gehele machtspolitiek van Bonn: de opbouw van de Bundeswehr tot een modern leger met de modernste wapenuitrusting, de versterking van de financiële en economische posities van de Westduitse grootindustriëlen en financiers, en op staatkundig terrein het streven om West-Duitsland tot in de voorste gelederen van de imperialistische wereld te laten doordringen, heeft in Strauss een competente en meedogenloze uitvoerder.

Strauss eist tevens de eer voor zich op als een soort programmeur van het Westduitse imperialisme op te treden. In verscheidene boekwerken en talrijke artikelen heeft hij plannen uitgewerkt om de machtsposities van de Duitse concerns en militairen te versterken.

Deze plannen heeft hij kortgeleden opnieuw geschetst in een boek, dat verscheen onder de titel *Herausforderung und Antwort — Ein Programm für Europa* (Uitdaging en antwoord — een program voor Europa)*).

In het voorwoord, dat de Fransman Jean Jacques Servan—

*) F. J. Strauss. *Herausforderung und Antwort — Ein Programm für Europa*. Uitgegeven door Seewald Verlag, Stuttgart. 232 bladzijden. Prijs 16 DM.

Schreiber voor dit boek schreef, wordt Strauss' hoofdgedachte kort gekarakteriseerd: „De heer Strauss denkt aan een verenigd West-Europa, dat vroeger of later over alle machtsattributen, ook de nucleaire, zal beschikken”.

Het spraakgebruik en de bedoelingen van Bonn kennende, zal men achter het „verenigde Europa” van Strauss onmiddellijk de „nieuwe orde” herkennen, waarbinnen West-Duitsland de eerste viool wil spelen, op elk gebied de overheersende macht wil zijn en andere landen aan zich ondergeschikt wil maken.

Resultaten van tweede wereldoorlog corrigeren

De uitvoerige „Europese” bespiegelingen van Strauss moeten een program illustreren, dat zich ten doel stelt de resultaten van de tweede wereldoorlog te corrigeren. De woede over de uitslag van deze oorlog, waarin het Hitlerfascisme werd verslagen, kan Strauss niet (en wil hij ook blijkbaar niet) verbergen. Niet de gruwelijke oorlog, die het Duitse fascisme ontkende, maar „het binnendringen van de Sowjet-Russen naar Midden-Europa is de historische catastrofe van onze eeuw”, zo jammert hij. Niet het verslaan van het fascisme is het belangrijkste resultaat van deze strijd, maar, mijmert hij voort, „het resultaat van de tweede wereldoorlog is de vernietiging van Europa”. Waartoe de woede over de nederlaag van het Duitse imperialisme in 1945 en het ontstaan van nieuwe socialistische staten in het oosten van Europa iemand niet brengen kan!

Herhaaldelijk zet Strauss in zijn boek een gelijkheidsteken tussen de krachten, die in de tweede wereldoorlog op elkaar botsten. Er zou „geen onderscheid zijn tussen overwinnaars en overwonnenen”, de oorlog was „een burgeroorlog tussen Europese naties” geweest en „Staatslieden van niet-Europese machten namen na de oorlog de beslissingen”.

Met deze uitspraken wordt, naar het schijnt, het doel nagestreefd de Westeuropese landen te verzoenen met de hun door Strauss toegedachte rol van gewillige dienaar van het Duitse imperialisme.

Om deze landen ertoe te brengen zich te onderwerpen aan het Duitse imperialisme en zijn expansiepolitiek wordt door Strauss ook volop gebruik gemaakt van de bekende fabeltjes uit de hoogtijdagen van de koude oorlog. Hij kan niet ophouden met het gepraat over de reeds lang door de feiten gelogenstrafte „dreiging van de Sowjet-Unie”. Dit wordt dan opgesierd met een nummertje „Tsjechoslowakije”, dat tegenwoordig graag ter verfraaiing van het NAVO-decor wordt benut. Als voorwendsel voor het verder opschroeven van de bewapeningsuitgaven kan Strauss dit heel goed in zijn carrousel laten meedraaien.

Washingtons positie

Maar als Strauss over de NAVO spreekt, doet hij dat toch voornamelijk in die zin, dat de goeie, oude tijd van dit pact,

zo in de jaren vijftig, toch wel voorbij is. Toen ging het er nog om in de Westeuropese landen de conventionele legers uit te breiden en een nieuwe Wehrmacht in het leven te roepen, waarbij de Amerikaanse atoommacht eerst als een „zwaard” en later als „een schild” werd gekenschetst. Thans echter is de toestand volgens Strauss zodanig veranderd, dat er andere concepties nodig zijn.

Hij voert een heel arsenaal van argumenten aan om dit uiteen te zetten: Washington heeft verplichtingen elders in de wereld, zie bijvoorbeeld de militaire activiteiten in het gebied van de Stille Oceaan; Amerika heeft moeite met zijn betalingsbalans; West-Europa en Amerika liggen geografisch gezien een heel eind van elkaar af. Deze argumenten moeten dienen als grondslag voor zijn opvattingen omtrent de rol en de betekenis van een „derde macht”, compleet met atoomwapens, die zich op politiek, economisch en militair gebied zou moeten doen gelden.

In de uiteenzettingen over de verminderde invloed, die Amerika kan uitoefenen, krijgt vooral het militaire aspect een ruime plaats. Amerika is niet in staat, aldus Strauss, bij het ontstaan van „crisistoestanden” snel te reageren; de betekenis van de in het kader van de NAVO opgezette luchtbrug tussen Amerika en West-Europa wordt ernstig in twijfel getrokken; het is de vraag, of de defensiestrategie van Washington met betrekking tot het Europese continent nog wel toereikend is; is de militaire sterkte waarover direct beschikt kan worden — ook met het oog op de gedeeltelijke terugtrekking van Amerikaanse troepen van Westeuropese bases — nog wel voldoende? En zo gaat het verder.

Strauss is niet zo ondiplomatiek, dat hij deze beoordeling in grove termen kleedt. Nee, hij spreekt er heel vergoelijkend over en vindt dat men Washington geen verwijten mag maken. Maar, zo volgt er dan, als West-Europa in weerwil van deze ontwikkeling zelf zou blijven staan op de eerste tree van de NAVO-trap, dan levert dit gevaren op „voor de vrije wereld”. Natuurlijk betekent Strauss' pleidooi voor een andere conceptie, die van een „derde macht”, niet, dat de Westduitse eisen om een sterke positie binnen de NAVO in te nemen, op de achtergrond zijn geraakt. West-Duitsland is er reeds in geslaagd topfiguren van de generale staf van de Bundeswehr in de NAVO-kwartieren in Washington, Brussel en Brunssum (eerst Von Kielmansegg en nu Bennecke) hoge functies te doen bezetten. De Westduitse generaals hebben ook plaatsen bezet in de commissies, die zich met de atoomstrategie van de NAVO bezig houden; nog pas kort is West-Duitsland permanent lid van de speciale NAVO-atoomplanningscommissie. Dit drijven gaat voort. Kiesinger immers kwam tijdens de Brusselse NAVO-vergadering met het idee op de proppen om een zogenaamde Europese kern van de NAVO te scheppen. Het is duidelijk, dat binnen zo'n kern Bonn een dominerende rol wil vervullen en ook dit past wonderwel in het patroon van grotere beslissingsbevoegdheden, ook op atomair gebied, waarop Bonn binnen de NAVO zijn zinnen heeft gezet.

Het nastreven van de Westduitse revanchistische, expansionistische plannen is op het ogenblik niet zo heel gemakkelijk. De zogenaamde atomaire pat-situatie tussen de grootste mogendheden speelt daarbij een grote rol. Om onder deze omstandigheden resultaten te bereiken, is een voortdurende verhoging van de spanningen en het voortbestaan van een koude oorlogssituatie met alle risico's vandien vereist. Met een aan de Franse generaal Beaufre ontleende term, spreekt Strauss daarom over de behoefte aan een „oorlogskunst in vreedstijd”. Maar om deze „oorlogskunst in vreedstijd” ten uitvoer te kunnen brengen, is macht nodig en die macht moet tot stand gebracht worden in samenwerking met andere landen, wier „strategische belangen met elkaar overeen komen”.

Vandaar, dat in Strauss' visioenen over de „derde wereldmacht” voortdurend termen terugkeren als hereniging, eenwording en kristallisatie van Europa. „Wij kunnen”, zo is een van zijn conclusies, „in West-Europa een kristallatiekern voor een politieke actiegemeenschap tot stand brengen, waaruit zich een zelfstandige macht kan ontwikkelen, die in Washington erkenning vindt als bondgenootschappelijke partner.”

Dergelijke uitspraken, die kenmerkend zijn voor de Westduitse machtswellustelingen, worden gevolgd door uitvoerige bespiegelingen over de atomaire ontwikkeling, want — we zagen het reeds — Strauss verlangt dat zijn „derde wereldmacht” zal beschikken over een eigen nucleair potentieel.

Over de Britse atoommacht zegt Strauss, met verwijzing naar „vele Engelse kringen”, dat het foutief van de toenmalige premier MacMillan was om De Gaulle's voorstel van 1962 voor een gemeenschappelijke ontwikkeling van de Britse en Franse atoombewapening af te wijzen. Als dit niet gebeurd was, had Engeland zich zo een plaats in de EEG kunnen „kopen” ... Ook nu acht Strauss zo'n ontwikkeling nog mogelijk en hij vindt, dat Engeland daartoe zijn speciale relaties met de Verenigde Staten moet herzien.

De huidige concurrentie op atoomgebied tussen Engeland en Frankrijk bevalt Strauss in het geheel niet; „de belangen van het oude continent (dat zal West-Duitsland wel zijn!, J. de B.) zijn beter gediend, als men aan de Theems en aan de Seine overging tot samenwerking”. Thans houdt Engeland het moderniseringstempo in de atoombewapening niet vol, terwijl Strauss zich, ondanks al zijn lof voor het gaullistische atoomproject, afvraagt, of ook Frankrijk „uit fiscale overwegingen” wel in staat zal zijn een van internationale betekenis zijnde atoomrakettenarsenaal tot stand te brengen.

Washington wordt vervolgens opgewekt — Strauss deelt mee dit al tot de vroegere president Kennedy te hebben gezegd — om Engeland ertoe te bewegen met Frankrijk samen te gaan in de nucleaire bewapening en op die manier te helpen „een kern voor een Europese atoombewapening tot stand te brengen”. In dit verband is het interessant, dat Strauss lovend spreekt over de opvattingen van prof. Kissinger, die na de

Amerikaanse presidentsverkiezingen door Nixon is aangewezen als zijn adviseur inzake internationale vraagstukken. Van Franse zijde zouden, aldus Strauss, aanwijzingen zijn gegeven dat men in Parijs bereid zou kunnen zijn de eigen nationale atoommacht in een Europese organisatie onder te brengen, wanneer eenmaal een politieke Europese eenheid zou zijn bereikt. Een dergelijk „onafhankelijk Europa” zou geen isolationisme nastreven, maar een „arbeidsdeling” met Amerika aangaan. Daarbij zouden „de Europeanen de verantwoording voor hun eigen veiligheid stap voor stap terugkrijgen, hun zou de volledige deelname aan de Amerikaanse know-how (technische kennis) — op basis van wederkerigheid — worden gegeven en Europa zou de tweede pijler worden van de NAVO, die na 1969 verlengd, maar herzien en gereorganiseerd moet worden”.

In dit hele verhaal — overigens slechts een kleine greep uit de veelheid van bespiegelingen in dit boek — komt dan ook de positie van de Duitse Bondsrepubliek aan de orde. Deze wil in deze Europese atoommacht uiteraard niet de rol van een toeschouwer vervullen. „De Bondsrepubliek — en ook Italië — zou zich op het gebied van de atomaire verdediging niet meer ten achter geplaatst voelen, als in de gedaante van een Brits-Frans atoomarsenaal, de aanloop voor een Europese atoomstrijdmacht zou worden geschapen, aan de uitbouw en verdere ontwikkeling waarvan zij (Bonn) in de geëigende vorm zou kunnen deelnemen”. Als het zo ver zou komen, zal de rest, dat wil zeggen een directe opperheerschappij van de Westduitse militaristen, wel volgen, zal Strauss gedacht hebben!

Strauss' vijf punten

Ten slotte geeft Strauss in zijn boek een schets hoe wat De Gaulle eens de „strategische solidariteit van Europa” noemde, moet worden bereikt.

Wij geven deze uiteenzetting, die Strauss als een „model” voor de toekomstige ontwikkeling betitelt, met het oog op de betekenis, welke deze ideeën in de internationale politiek nog kunnen krijgen, hieronder vrij uitvoerig weer:

1. Vorming van een Europese verdedigingsgemeenschap, die een „tweede centrum in het bondgenootschap” moet worden. Deze dient vooraf te gaan aan het tot stand komen van een Europese politieke gemeenschap, die een gemeenschappelijk standpunt bepaalt in kwesties als de Oost-Westbetrekkingen, de strategische doctrine, de controle over atoomwapens en de betrekkingen tot de „derde wereld”, dat wil dus zeggen vraagstukken van neokolonialisme.

2. Zo'n gemeenschap zou niet moeten worden gezien als een „integratie” in de vorm van een federale unie, maar eerst gestalte dienen te krijgen in een aaneensluiting van staten, die elkaar vinden in een gemeenschappelijke vertegenwoordiging, samengesteld uit ministers van de deelnemende regeringen.

Inhoudsopgave Politiek en Cultuur 1968

Binnenlandse politiek

		nr.	pag.
De discussie over het kiesstelsel	<i>M. Bakker</i>	5	193
Leven met de BTW	<i>M. Bakker</i>	7	289
Geen worgpolitiek	<i>M. Bakker</i>	10	425
Employés in beweging			
Momentopname in sociologisch onderzoek	<i>H. Bindels</i>	11	487
Het verborgen talent			
Het Nederlandse onderwijsstelsel:			
Arbeidersjeugd staat nog steeds in de kou	<i>J. Dekkers</i>	8—9	353
De onmisbaarheid van de communistische pers	<i>C. van Dillen</i>	3	117
Nieuwe formaties in de scheepsbouw	<i>J. van Esch</i>	10	454
Loonbeleid en ondernemersbelang	<i>W. Hartog</i>	10	442
Eenheid — kenmerk van het CPN-congres	<i>H. Hoekstra</i>	1	1
Het failliet van de Amerikaanse Vietnam-politiek	<i>H. Hoekstra</i>	2	57
Weg met de NAVO-bewapening	<i>H. Hoekstra</i>	12	521
EEG-politiek funest voor Nederlandse agrariër	<i>W. Kremer</i>	4	152
De radicale studenten en het testament van Marx	<i>A. de Leeuw</i>	5	203
Rotterdam, centrum van expansie	<i>J. Maliepaard</i>	3	106
De strijd voor het vrouwenkiesrecht	<i>A. van Ommeren—Averink</i>	1	14
De ervaringen van de dertiger jaren	<i>A. van Ommeren—Averink</i>	6	270
Universiteit en wetenschap in de greep van de concerns	<i>J. Reiding</i>	6	246
Moelijkheden en mogelijkheden van de middenstand	<i>A. Roelofs</i>	2	61
Parlementaire geschiedenis van de AWBZ	<i>C. de Rover</i>	6	263
Volkswoningbouw in gevaar	<i>W. van het Schip</i>	2	49
Stroomversnelling in het concentratieproces	<i>B. Schmidt</i>	1	7
Loonpolitiek en werkgelegenheid	<i>A. van Turnhout</i>	3	97
Frankrijk en wij	<i>A. van Turnhout</i>	6	241
Spaarloon en legendevorming	<i>A. van Turnhout</i>	12	528
Concentraties en concerns	<i>G. Verrips</i>	10	429
Versterking van de CPN — eis van deze tijd	<i>R. Walraven</i>	4	164
De octopus met een margarinelucht	<i>J. Wildbret</i>	10	460
Bij het verdwijnen van de vermakelijkheidsbelasting	<i>C. Ijmkers</i>	3	113
Monopolievorming in het Nederlandse verzekerings- wezen	<i>C. Ijmkers</i>	11	481

Internationale politiek

Het atomaire „model” van Strauss	<i>J. de Boo</i>	12	540
In het drijfzand van de nederlaag			
De militaire positie van de Amerikaanse agressielegers in Vietnam	<i>Chien Binh</i>	8/9	374

		nr.	pag.
Het failliet van de Amerikaanse Vietnam-politiek	<i>H. Hoekstra</i>	2	57
De radicale studenten en het testament van Marx	<i>A. de Leeuw</i>	5	203
De radicale plannen van de Westduitse reactie	<i>G. Maas</i>	2	70
Het neofascisme in West-Duitsland	<i>G. Maas</i>	11	495
Tsjechoslowakije en zijn weg naar het socialisme	<i>J. Morriën</i>	5	215
De Indonesische boeren en de strijd voor grond	<i>J. Morriën</i>	8/9	366
Het generaalsbewind, de PKI en het groeiende verzet in Indonesië	<i>J. Morriën</i>	11	473
De beweging van de Amerikaanse negers	<i>G. Schreuders</i>	6	279
De revolutionaire strijd in Zuid-Korea	<i>Kim Ir Sen</i>	1	33
Frankrijk en wij	<i>A. van Turnhout</i>	6	241
De revolutionaire beweging in Latijns Amerika			
Castro, Guevara, Debray en hun critici	<i>W. Vlieland</i>	4	170
De economische politiek van het neokolonialisme	<i>J. Woddis</i>	2	78
Met de Amerikaanse verkiezingen in zicht	<i>C. Wolff—Bultje</i>	8/9	341
Hoe wordt de Franse communistische partij beoordeeld?			
Resultaten van een opinie-onderzoek	<i>Jaap Wolff</i>	3	121
De crisis van de Amerikaanse politiek	<i>Jaap Wolff</i>	4	145
Een onjuist antwoord op de Amerikaanse uitdaging			
In discussie met de opvattingen van Servan Schreiber	<i>Jaap Wolff</i>	7	304
De weg van Tsjechoslowakije naar het socialisme		7	323

Theorie, geschiedenis en cultuur

De onmisbaarheid van de communistische pers	<i>C. van Dillen</i>	3	117
De opvattingen van Fourastié als nieuw modeverschijnsel	<i>J. van Esch</i>	1	25
Marshall McLuhan — genie of goochelaar	<i>Sidney Finkelstein</i>	8/9	400
De Synode van Dordt			
13 november 1618—9 mei 1619	<i>C. Klaphek</i>	11	508
Henry Moore, natuurkennis en geniaal vormgevoel	<i>Niek J. Molenaar</i>	8/9	394
De strijd voor het vrouwenkiesrecht	<i>A. van Ommeren—Averink</i>	1	14
De ervaringen van de dertiger jaren	<i>A. van Ommeren—Averink</i>	6	270
Claude Debussy (1862—1918)			
Ontdekker van een nieuwe wereld	<i>C. Porcelijn</i>	3	317
Universiteit en wetenschap in de greep van de concerns	<i>J. Reiding</i>	6	246
Het pragmatisme: filosofie zonder principes	<i>F. Schoonenberg</i>	7	313
Automatisering en toekomst			
De beperkte visie van prof. Polak	<i>J. Visser</i>	5	224
Bredero — Poëet en Amsterdammer			
350 jaar na zijn dood	<i>Theun de Vries</i>	8/9	383
Een onjuist antwoord op de Amerikaanse uitdaging			
In discussie met de opvattingen van Servan Schreiber	<i>Jaap Wolff</i>	7	304
Overwinning en Nederlaag van de Duitse revolutie van 1918	<i>Jaap Wolff</i>	12	547
Karl Marx over wetenschap en vooruitgang		5	202

Boekbesprekingen

- Gezag in de onderneming
(Dr. Ph. A. Idenburg — Het gezag in de onderneming.
Uitg. H. E. Stenfert Kroese NV, Leiden 1966) *H. Bindels* 2 90
- Uw probleem, ons advies
(C. de Rover — Uw probleem, ons advies.
Uitgave Pegasus, Amsterdam) *A. Blokzijl* 7 333
- Het ontstaan van de arbeidersklasse
(J. Kuczynski — Het ontstaan van de arbeidersklasse.
Wereldacademie-serie.
W. de Haan / J. Meulenhoff, 1967) *S. van Dongen* 2 92
- Naslagwerk over Nederlandse en Belgische geschiedenis
(Prof. dr. Th. Luykx en H. W. J. Volmuller —
Geschiedenis van Nederland en België. Oosthoeks Lexicons.
Twee delen.
Uitg. A. Oosthoeks Uitgeversmaatschappij NV,
Utrecht 1968) *S. van Dongen* 8/9 418
- Nederland en de slavenhandel
(A. van Dantzig — Het Nederlandse aandeel
in de slavenhandel. Fibula-reeks 27,
Uitg. Fibula, Van Dishoeck, Bussum 1968) *S. van Dongen* 12 562
- De spanningen in het Midden-Oosten
(Leonard C. Biegel — Het Midden-Oosten haard van
spanningen en conflicten.
Uitg. A. de Haan, Hilversum) *G. Maas* 3 141
- Inflatieproblemen —
(Prof. dr. F. Hartog — Inflatie-oorzaken, gevolgen, bestrijding.
Uitg. N. Samson NV, Alphen aan de Rijn, 1966) *H. Marinus* 1 40
- Indonesië en de generaals
(Indonesië en de generaals. Uitg. Pegasus) *J. Morriën* 7 335
- Ontwikkelingsstrategie en neokolonialisme
(Dr. H. M. de Lange — Rijke en arme landen; een verant-
woordelijke maatschappij in mondiaal perspectief.
Serie: Anatomie van de toekomst.
Uitg. Het Wereldvenster, Baarn) *A. van Ommeren—Averink* 8/9 410
- De kapitalistische onderneming in de ontwikkelingslanden
(Dr. E. J. Prins — De westerse onderneming in
ontwikkelingslanden.
Uitg. NV Ae. E. Kluwer,
Deventer 1967) *A. van Ommeren—Averink* 10 469
- Marxisme en het menselijk individu
(Marxisme en het menselijk individu — Uitgave van de
„Stichting 2000”.
Uitg. Paul Brand, Hilversum) *F. Schoonenberg* 4 182

	nr.	pag.
Interviews met verborgen achtergronden (Drs G. Puchinger „Hergroepering der partijen” Uitg. W. D. Meinema, Delft) <i>Fr. Schoonenberg</i>	12	557
Inleiding tot de Afrikaanse geschiedenis (R. Oliver en J. D. Fage — Geschiedenis van Afrika; Vertaling van de in 1966 herziene Britse uitgave. Uitg. J. A. Boom en Zoon, Meppel) <i>W. Vlieland</i>	3	143
„Het Kapitaal” in nieuwe Nederlandse vertaling (Karl Marx — Het Kapitaal. Vertaald door dr. I. Lipschits. Uitg. C. de Boer jr en Paul Brand — Hilversum / Ant- werpen, 1967) <i>Jaap Wolff</i>	2	88
Inflatie en arbeidsmarktpolitiek (A. Heertje, in samenwerking met W. A. C. Whitlau — Geldontwaarding; de oorzaken van de prijsstijgingen en wat we er aan kunnen doen. Uitg. W. de Haan, Hilversum) <i>Jaap Wolff</i>	11	519

Partijdocumenten

Resoluties van het 22ste congres van de CPN: Gemeenschappelijk optreden tegen de regering-De Jong	1	42
Amerikanen uit Vietnam	1	43
Tegen iedere steun aan het generaalsbewind in Indonesië	1	44
Vrijheid voor de Griekse gevangenen	1	44
Royement F. Baruch. Rapport van de commissie van onderzoek	1	45
Nieuw partijbestuur gekozen	1	47
Communiqué van het partijbestuur der CPN	1	48
Brief van partijbestuur CPN inzake conferentie te Boedapest	2	94
Partijbestuur CPN bijeen	2	96
Communiqué van het partijbestuur der CPN	4	192
Royement W. Hulst	4	192
Advies van een commissie van het partijbestuur der CPN over de „Proeve van een Nieuwe Grondwet”	5	236
Maand van de pers	5	239
Partijbestuur CPN was bijeen	5	240
Telegram CPN aan Communistische Partij van Frankrijk	6	288
Manifest van de CPN over Tsjechoslowakije	8/9	337
Mededeling van het Dagelijks bestuur van de CPN	8/9	420
Communiqué van het partijbestuur van de CPN	8/9	420
Artikelen in „De Waarheid”:	8/9	421
Ons commentaar	8/9	422
Tsjechoslowakije	8/9	422
De inmenging	8/9	423
Oproep van het dagelijks bestuur van de CPN	10	472
Dagelijks bestuur CPN roept op tot massale betoging	12	567
CPN viert vijftigjarig bestaan	12	568

3. De permanente politieke uitvoerende raad van de gemeenschap dient ten minste uit de zes landen van de EEG gevormd te worden, maar zou de toetreding van Engeland niet moeten uitsluiten. Als leidend orgaan is een „klein comité” denkbaar, dat uit gevormde vertegenwoordigers van Frankrijk, West-Duitsland, Engeland, Italië en één andere deelnemende staat (bij toerbeurt) is samengesteld.

4. Onder deze uitvoerende raad zouden gemeenschappelijke staven dienen te staan voor de operationele leiding van troepen, alsmede instanties ter coördinering van de wapenproductie en voor operationeel onderzoek. De militaire planning zou zich dan naar duidelijke politieke aanwijzingen dienen te richten, waarbij gelijktijdig wordt bereikt, dat de samenwerking met Amerika als partner zich voltrekt.

5. De militaire nucleaire planning moet — naar een van de voren in de politieke uitvoerende raad vastgelegde Europese atoomstrategie — geschieden in het kader van bijzondere commando's, samengesteld uit vertegenwoordigers van de kernmogendheden Frankrijk en Engeland; het zou hun taak zijn de samenwerking met de Amerikaanse atoommacht te garanderen en de niet-nucleaire mogelijkheden over details te informeren.

Dit vijfpuntenprogram dient, zo voegt Franz Joseph Strauss er veelbetekenend aan toe, beslist niet als een „plan” te worden opgevat; het moet gezien worden als een „model”, dat allerlei varianten mogelijk maakt.

Zo metselt Strauss zijn „verenigd Europa” in elkaar, een bouwsel waar West-Duitsland „in geëigende vorm” bij betrokken wenst te zijn. Het is een door de machtsbegeerte van Bonn overwoekerd project, dat, gezien de opmerking over de varianten die mogelijk moeten zijn, voor de Westduitse imperialisten gebruikmaking van allerlei mogelijke andere constructies open laat.

Op het eerste gezicht is er in dit „model” ogenschijnlijk slechts een bescheiden plaats ingeruimd voor de Bondsrepubliek, maar dat is schijn. Want in de uitvoerende raad zouden de beslissingen moeten vallen over de atoomstrategie en over de kernwapens. Daarbij zij opgemerkt, dat Strauss — en dat is tekenend voor de activiteiten van het kabinet-Kiesinger — over de groei van de eigen atoomindustrie zwijgt, hoewel zijn lyrische taal over de wapenindustrie in zijn geschrift niet ontbreekt. Deze wapenindustrie en het wetenschappelijk onderzoek daarvoor behoort de hoogste prioriteit te hebben, zo vindt Strauss. Wie de negentien miljard mark aan militaire uitgaven plus de verhoging van 2,5 miljard mark, die na Brussel is uitgetrokken, ziet, kan zich een voorstelling maken van de omvang, die het oorlogsapparaat in West-Duitsland reeds heeft verkregen.

Voor Strauss dient het scheutje anti-Amerikanisme — daar waar de posities van de Amerikaanse imperialisten door hem in het geding worden gesteld — om de eisen op versterkte Westduitse macht en invloed kracht bij te zetten, terwijl de

pagina's met hautaine „Europese" lessen moeten dienen als camouflage voor het grove gezicht van het Westduitse revanchisme.

In het door valuta-oorlogen en andere conflicten omwoelde kapitalistische systeem hopen de Westduitse imperialisten als sterksten te voorschijn te komen, teneinde op die manier op elk ander gebied hun eisen ingewilligd te krijgen.

„Uitdaging en antwoord" is een blauwdruk daartoe van een man, die in de regering in Bonn zijn intriges spint en bij het uitstippelen van de koers heel wat in de melk te brokken heeft. Het is geboden waakzaam te zijn en met alle kracht tegen de verlangens, zoals Strauss ze verkondigt, op te treden!

J. DE BOO

Mededeling aan de lezers.

Met ingang van 1 januari 1969 zal de prijs van **Politiek en Cultuur** worden verhoogd. Ofschoon ook drukkosten en papierkosten stijgen, wordt de prijsverhoging beperkt tot het bedrag van de BTW.

De nieuwe prijs met ingang van 1 januari 1969 wordt:

Jaarabonnement	f 7,50
Halfjaarabonnement	f 3,75
Losse nummers	f 0,75

We verzoeken U vriendelijk Uw abonnementsgeld te willen overmaken op:

postrekening 173127	ten name van
of	Boekhandel
gem.girorekening P 1527	Pegasus
of	Leidsestraat 25 te
per postwissel	Amsterdam

met vermelding van „bestemd voor P. en C." 1969.

Indien Uw betaling op 15 februari 1969 niet in ons bezit is, zijn wij genoodzaakt een kwitantie, verhoogd met incassokosten, te laten aanbieden.

Boekhandel Pegasus
Adm. „Politiek en Cultuur".
Leidsestraat 25 te
Amsterdam.

Overwinning en nederlaag van de Duitse revolutie van 1918

Het is op 15 januari 1969 vijftig jaar geleden, dat Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg werden vermoord. In zijn laatste artikel, op diezelfde dag verschenen, had Liebknecht nog geschreven: „En ongeacht of wij nog leven zullen, als het bereikt wordt — ons program zal leven; het zal de wereld van de bevrijde mensheid beheersen. In weerwil van alles!”

Deze gebeurtenis veroorzaakte een schok in de gehele wereld. Van smart en woede bij de revolutionaire krachten; van vreugde en opluchting bij de reactie.

Want deze afschuwelijke moord werd gezien als het einde en de nederlaag van de revolutie, die in november 1918 was uitgebroken.

In de herfst van dat jaar was er na een bloedige imperialistische oorlog, die al meer dan vier jaar duurde en geleid had tot een volslagen economische ontredde, een toestand ontstaan, waarin het leven van de bevolkingen wanhopig was geworden en er onder de heersende groepen een diepe onzekerheid was hoe een uitweg moest worden gevonden. In heel Europa was er een revolutionaire crisis gerijpt.

Reeds eerder was deze crisis in Rusland ontstaan. Daar had ze tot het uitbreken van de Februari-revolutie van 1917 geleid en was de macht in oktober-november van dat jaar in handen gekomen van de arbeiders en boeren, die de Sowjet-macht hadden gevormd en een socialistische staat opbouwden. Door deze overwinning was het mogelijk geworden uit de wereldoorlog te treden.

In de andere landen was de strijd tegen de voortzetting van de oorlog sindsdien met toenemende kracht gevoerd.

Naderende nederlaag

In Duitsland was het in januari 1918 gekomen tot een grote massastaking; in leger en vloot ontstond verzet, dat slechts met de wreedste middelen kon worden onderdrukt.

Nog eenmaal poogde de Duitse generale staf met behulp van militaire middelen uit de moeilijkheden te geraken. In de lente van 1918 werd een groot offensief ontketend op de slagvelden in Frankrijk, dat echter eindigde met een debacle en meer dan een miljoen doden, gewonden en vermisten kostte. Het was duidelijk geworden, dat de nederlaag in de oorlog volledig onontkoombaar was geworden. In de nabuurlanden, die behoorden tot het Oostenrijks-Hongaarse rijk barstten alle tegenstellingen uiteen. Aan het einde van oktober kwam het tot revoluties in Wenen, Praag en Boedapest.

De aandacht richtte zich evenwel vooral op Duitsland, dat als een der sterkste imperialistische staten, een pijler van het wereldkapitalisme was. Hoe zou hier de botsing zich voltrekken?

De toestand in de arbeidersbeweging was daarbij van enorm belang. In augustus 1914 was, als in andere oorlogvoerende landen, de sociaal-democratie bankroet gegaan door zich voor de oorlogskar van de imperialisten te laten spannen. Bij een stemming in het parlement in december 1914 had slechts één Duitse socialistische afgevaardigde tegen de oorlogscredieten gestemd: Karl Liebknecht. Naarmate de oorlog voortduurde, werd de oppositie in de sociaaldemocratische partij tegen de oorlog en de op ondersteuning van de oorlogvoering gerichte politiek van de rechtse socialistische leiders sterker. In Duitsland vormde zich de Spartacusgroep, die met behulp van illegale vlugschriften (de Spartacusbrieven) een grote campagne voerde. Velen van haar aanhangers werden in gevangenissen gestopt. Zo Liebknecht na de demonstratie op 1 mei 1916 in Berlijn, waar hij (in soldatenuniform) de roep „weg met de oorlog” aanhief, en Rosa Luxemburg. Lenin zei over het werk van de Spartacusgroep: „Het werk van de Duitse Spartacusgroep, die onder de moeilijkste omstandigheden een systematische revolutionaire propaganda voerde, heeft werkelijk de eer van het Duitse socialisme en het Duitse proletariaat gered”. In 1917 was er een splitsing in de Duitse sociaal-democratie ontstaan. Naast de SPD, die de steun aan de keizerlijke regering voortzette, ontstond de USPD (de U voor unabhängig, onafhankelijk). Deze partij was een soort vergaarbak van allerlei stromingen van rechts tot links. Tot de USPD behoorden zowel Bernstein, de man die al aan het eind van de vorige eeuw de aanval op het marxisme opende en de peetvader van het begrip revisionisme werd, en Kautsky, die onder het mom van een orthodox marxisme de bestrijder werd van een revolutionair optreden, als ook Liebknecht en Luxemburg en de andere aanhangers van de Spartacusgroep. Zo werd de USPD tot een vormeloos geheel, waar geen duidelijke politiek kon worden uitgewerkt en vele frases het gebrek aan werkelijk handelen moesten camoufleren. Er had dus geen scheiding van geesten plaats en de linkse, revolutionaire krachten vormden geen eigen organisatie, die als voorhoede van de massa's kon optreden.

Op het verloop van de revolutie in Duitsland heeft deze toestand van de arbeidersbeweging grote invloed uitgeoefend, natuurlijk naast objectieve factoren, zoals de kracht van het Duitse imperialisme, dat de macht over het leger ook ten tijde van de ineenstorting kon behouden.

De revolutie overwint

Toen de nederlaag duidelijk in zicht kwam, werd gezocht naar een uitweg naar een vrede, waarbij het heersende economisch-politieke systeem behouden zou blijven. Er werd een wijziging tot stand gebracht in het opperbevel van het leger, waarbij Ludendorff vervangen werd door generaal Groener, die in staat was op soepeler wijze op te treden dan zijn voorganger. Even voordien, begin oktober, was een andere keizerlijke regering ingesteld met prins Max von Baden als rijkskanselier. In

deze regering namen ook twee sociaal-democraten zitting, Scheidemann en Bauer. Het was de bedoeling van de reactionaire krachten in Duitsland om de sociaal-democratie, die zij medeverantwoordelijk voor de oorlog hadden gemaakt, ook medeverantwoordelijk te stellen voor de nederlaag en met behulp van de aanwezigheid van rechtse socialisten in de regering de arbeidersklasse te verdelen en de revolutionaire beweging te verlammen.

De coalitieregering van prins Max von Baden maakte evenwel geen einde aan de oorlog en zegde het opperbevel van het leger zelfs toe voor de oorlogvoering in 1919 opnieuw zes- tot zeventienhonderdduizend man te zullen oproepen.

De revolutionaire beweging werd sterker en de massastrijd ontwikkelde zich verder, vooral ook na de val van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie. Onder deze omstandigheden achtte Karl Liebknecht, die eind oktober onder de druk van de massabeweging uit de gevangenis was ontslagen, het moment voor de revolutie gekomen. In de bijeenkomsten van het comité van revolutionaire vertrouwensmannen in Berlijn — een orgaan dat in de loop van de strijd tijdens de oorlogsjaren was ontstaan — stelde Liebknecht voor om op 4 of 5 november een massastaking uit te roepen, die in gewapende demonstraties zouden moeten overgaan. Doch de weifelingen in het comité, dat voor een groot deel uit heen en weer zwenkende aanhangers van de USPD bestond, maakten zo'n besluit onmogelijk.

De revolutie in Duitsland begon als gevolg daarvan buiten de hoofdstad. Het waren de matrozen, die het sein gaven en het eerst in opstand kwamen. Op 3 november 1918 kwam het tot ernstige botsingen in de vlootbasis Kiel, waar de matrozen demonstreerden voor de vrijlating van een duizendtal gearresteerde matrozen, na de weigering om met de vloot uit te varen en een laatste vertwijfelde zeeslag tegen de veel sterkere Britse vloot te voeren, één van de vreemde waandenkbeelden van de Duitse militaristenkaste. Dezelfde avond nog werden matrozen- en soldatenraden gevormd en de volgende dag kwam het ook tot de vorming van een arbeidersraad, die een algemene staking afkondigde. De macht was op de avond van 4 november geheel in handen van de revolutionaire matrozen, soldaten en arbeiders.

De gebeurtenissen in Kiel vervulden de rol van de vonk in het kruitvat. Eerst aan de kust van de Noord- en de Oostzee en daarna ook in het westen en zuiden van Duitsland vlamde de revolutie op. Overal werden er arbeiders- en soldatenraden gevormd, die de macht in handen namen. In de vorming van deze raden toonde zich de invloed van het voorbeeld van de Russische revolutie, die in de gedaante van de Sowjets de organen hadden geschapen, die zowel een brede vertegenwoordiging van de massa's verzekerden, alsook konden optreden als machtsorganen van deze massa's.

Terwijl alle belangrijke steden en industriële gebieden van Duitsland zich bij de revolutionaire beweging aansloten, bleef het in Berlijn, dat door een militair cordon was afgesloten, nog

rustig. Toch giste het reeds in de bedrijven. Maar de aarzelingen in de USPD-kringen waren zo groot, dat ook voorstellen van de Spartacusaanhangers om in ieder geval op 8 of 9 november een staking uit te roepen, aanvankelijk werden verworpen. Pas toen er arrestaties werden uitgevoerd onder de vertrouwensmannen en het bureau van de USPD werd doorzocht door de politie, werd het besluit genomen op 9 november een algemene staking en een gewapende opstand door te voeren.

Op de morgen van de 9de november werd aan deze oproep door honderdduizenden gehoor gegeven. In demonstraties trokken de stakers naar het centrum van de stad. Stoeten trokken langs de kazernes, waar de soldaten zich bij de demonstranten aansloten. De belangrijkste gebouwen — politiebureau, postkantoren, stadhuis enz. — werden bezet door gewapende arbeiders.

In een laatste poging om het keizerlijke regiem te redden, had prins Max von Baden in de loop van de ochtend meegedeeld, dat de keizer en de kroonprins afstand deden van de troon en dat de leider der rechtse socialisten, Ebert, de post van rijkskanselier zou overnemen.

Maar deze manoeuvre kon geen succes meer hebben. In de loop van de middag riep Liebknecht vanaf het balkon van het keizerlijk paleis de demonstranten toe, dat de „vrije socialistische republiek” was geproclameerd. Ongeveer tegelijkertijd haastte Scheidemann, de juist ten val gebrachte keizerlijke minister, zich om in het rijksdaggebouw de „vrije Duitse republiek” uit te roepen. Reeds dit verschil in de benaming van de nieuwe republiek liet zien, wie de revolutie wilde voortzetten en wie haar zo veel mogelijk wilde indammen . . .

Radicale leuzen als camouflage

Dit bleek onmiddellijk, toen nog diezelfde dag de besprekingen begonnen over de vorming van een nieuwe regering voor de pas uitgeroepen republiek. Het was de rechtse SPD-leiders duidelijk, dat hun invloed op de arbeiders aanzienlijk was afgenomen en dat zij zonder of tegen de USPD geen regering konden vormen. Om hun eigen posities te beschermen, gingen zij er daartoe over om op demagogische manier te spreken over het tot stand brengen van eenheid. De regeringsposten zouden gelijkelijk over de twee partijen verdeeld moeten worden, en zelfs Liebknecht wilden de rechtse sociaal-democraten, met het oog op zijn populariteit onder de massa, wel in de regering opnemen.

Liebknecht wilde alleen zitting nemen in de regering totdat de wapenstilstand zou zijn getekend, maar dan op voorwaarde, dat er geen burgerlijke politici in de regering zouden komen en dat de macht geheel zou berusten bij de gekozen vertrouwensmannen van de bevolking, dat wil zeggen bij de raden. Deze eisen werden door Ebert en Scheidemann afgewezen en de leiders van de USPD voegden zich bij hun verlangens.

verder een reeks ministers als „vakministers” zitting, die ook al in de keizerlijke kabinetten dienst hadden gedaan.

Onmiddellijk nadien weigerde Liebknecht ook plaats te nemen in de uitvoerende raad van arbeiders- en soldatenraden, die op een bewogen vergadering op 10 november werd gekozen. Of dit een juist besluit was, valt te betwijfelen, want daarmee ont namen de Spartakisten zich de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op dit orgaan — op dat moment nog van beslissend belang —, dat de revolutionaire ontwikkeling moest leiden.

Scherp keerde Liebknecht zich tegen het misbruiken van het begrip eenheid. „Eenheid!”, zo riep hij uit. Wie zou ze meer kunnen wensen en nastreven dan wij. Eenheid, die het proletariaat sterk maakt voor de uitvoering van zijn historische missie. Maar niet iedere ‚eenheid’ maakt sterk. Eenheid tussen vuur en water dooft het vuur en doet het water verdampen; eenheid tussen wolf en lam levert het lam als lekker hapje uit; eenheid tussen proletariaat en heersende klasse offert het proletariaat op; eenheid met verraders betekent de nederlaag. Alleen gelijkgerichte krachten worden sterker door vereniging; elkaar tegenstrevende krachten aaneenkoppelen, betekent ze verlammen.”

In de revolutionaire crisis, die Duitsland aan het eind van 1918 doorwoelde, aarzelden noch de rechtse sociaaldemocratische leiders, noch de Duitse imperialisten en militaristen om radicale woorden te gebruiken, waarbij zij deze een reactionaire inhoud poogden op te dringen. Dat gebeurde met de term ‚eenheid’, dat gebeurde met de regering — die niet aarzelde zich, naar Russisch voorbeeld, raad van volkscommissarissen (in het Duits, Volksbeauftragten) te noemen —, dat gebeurde met de arbeiders- en soldatenraden. Grootgrondbezitters en leden van de koninklijke familie sloten zich aan bij de arbeidersraden, of richtten deze zelfs op; zij hingen de rode vlag uit en betuigden hun trouw aan de nieuwe republiek. Officieren beijverden zich om in soldatenraden opgenomen te worden en richtten deze in compagnieën en regimenten, waar ze nog niet bestonden, zelf op! De Duitse reactie paste aldus een methode toe, waarmee ze in de loop der tijd grote ervaring kreeg. In het fascisme werd de terreur van de monopolies opgesierd met een ongebreidelde sociale demagogie, waarbij lustig ultra-linkse frases werden gebruikt. Deze methodes vinden ook nu, in de nieuwe omstandigheden van na de tweede wereldoorlog, nog steeds gretig aftrek en worden door de reactie in allerlei vormen ten uitvoer gebracht.

Radenmacht of nationale vergadering

Na de vorming van de nieuwe regering onder leiding van Ebert nam de chef van de generale staf, generaal Groener, onmiddellijk contact met haar op. Het eerste doel van de Duitse militaristen was te verhinderen, dat de revolutie het leger, als machtsmiddel van de imperialistische bourgeoisie, zou aantasten. La-

ter kon dit leger dan tegen de revolutie worden aangewend. Groener verklaarde in zijn gesprek met Ebert, dat het leger zich ter beschikking van de regering stelde en van haar verwachtte, dat de militaire discipline gehandhaafd zou worden, waarbij „bolsjewistische” invloeden — het anti-sowjetisme en anti-communisme speelden reeds een grote rol — zouden worden geweerd. Ebert stemde hier in toe.

Groener zei later: „Het doel van het verbond, dat wij (Ebert en hij) op de avond van de 10de november sloten, had ten doel de revolutie te bestrijden, een ordelijke regeringsmacht te verkrijgen, deze door het leger te laten ondersteunen en zo spoedig mogelijk een nationale vergadering bijeen te roepen”. Daartoe zouden tien „betrouwbare” divisies in Berlijn gelegerd worden.

Daarmee begon de strijd die enkele maanden zou duren. De bijeenroeping van een nationale vergadering, die een grondwet zou moeten opstellen, had ten doel de macht van de arbeiders- en soldatenraden teniet te doen. In de raden zelf werd dit gevaar veelal niet ingezien; ook niet in de uitvoerende raad. Deze stond toe, dat langzamerhand een aantal van zijn bevoegdheden werd overgenomen door de regering-Ebert. Wel kwam het uiteindelijk tot het besluit een congres van de arbeiders- en soldatenraden bijeen te roepen, maar de centrale raad die daar zou moeten worden gekozen, zou nauw moeten samenwerken met de nationale vergadering. Dit kwam neer op een halfbakken poging om de raden met de nationale vergadering te verbinden, een poging die mislukken moest omdat het hierbij duidelijk ging om het vraagstuk van de macht, die nu eenmaal niet gedeeld kan worden. Vooral in de soldatenraden, die sterk door het oude officierscorps werden beïnvloed, heerste grote verwarring over deze problemen en van deze raden kon het gemakkelijkst misbruik worden gemaakt voor de plannen van de reactie.

De Spartacus-groep voerde een krachtige actie om de massa's te winnen voor de gedachte, dat er gestreden moest worden om de macht stevig in handen van de raden te brengen. Daarbij had zij echter, ofschoon de Spartakisten thans in vergaderingen bijeen konden komen en een bond hadden gesticht, nog geen organisatie tot haar beschikking. Naast het optreden in openbare vergaderingen was vooral het dagblad *Rote Fahne* (Rode Vlag) het middel om invloed uit te oefenen. Het blad was op 9 november, de dag van de revolutie, voor het eerst verschenen, gedrukt op de persen van een in beslag genomen krantenbedrijf. Doch de regering-Ebert liet het bedrijf onmiddellijk teruggeven om duidelijk te maken, dat de privé-eigendom niet mocht worden aangetast en toen duurde het een week voor het blad een andere drukker had gevonden!

De massabeweging om tot werkelijk ingrijpende veranderingen te geraken, ontwikkelde zich ondertussen in alle delen van Duitsland verder. Ook al was met het sluiten van de wapenstilstand op 11 november tegemoet gekomen aan de drang naar vrede, die een van de motors van de revolutionaire beweging was geweest.

Het kwam tot grote stakingen, waarbij de eis werd gesteld, dat de grote bedrijven ontnomen zouden worden aan de concerns, die aan de oorlog schatten hadden verdiend. Een arbeidersraad in Mülheim in het Ruhrgebied arresteerde de grootindustriëlen Edmund Stinnes en August en Fritz Thyssen.

De regering-Ebert probeerde deze beweging te kanaliseren en onschadelijk te maken door „socialisatie” te beloven. Zij stelde een „socialisatiecommissie” in, die onder leiding van Kautsky kwam te staan en niet verder kwam dan het publiceren van een zwaarwichtig program. Tezelfder tijd begon de reactie scherper op te treden. De van het westelijk front terugkerende troepen, waar de discipline nog sterk was en de officieren het voor het zeggen hadden, trokken met grote parades de steden binnen.

Naast het optreden met behulp van lege beloften, linkse frasen en bedriegelijke concessies werd pressie door middel van een dreigende houding van de militaire leiders tegen de arbeidersraden uitgeoefend.

Het kwam daarbij tot zich steeds vaker voordoende provocerende daden van reactionaire zijde. Daarmee werd de kracht van de arbeidersraden en van de revolutionaire massabeweging afgetast. Daaruit leerde de contrarevolutie hoe zij zich moest organiseren om in haar plannen te kunnen slagen.

Weldra bleek, dat de gedachte om met de geregelde troepen te kunnen optreden, voor de reactie niet te verwezenlijken was. De invloed van de officieren smolt weg onder de druk van de revolutionaire omgeving; de soldaten wilden naar huis en verlieten hun eenheden. Bij botsingen met de arbeiders lukte het de soldaten ertoe te brengen hun wapens over te geven. Na deze ervaring te hebben opgedaan, werden speciale corpsen opgericht, die zich gereed maakten voor een gewapend optreden tegen de arbeiders en hun revolutionaire vertegenwoordigers. Er werd een campagne opgezet tegen de Spartakisten, waarbij leuzen als „Spartacus brengt honger en burgeroorlog” en „Liebknecht wil een nieuwe oorlog” werden aangeheven.

Tegelijkertijd werden bij de geallieerde mogendheden stappen ondernomen om de verzekering te verkrijgen, dat voedselleveranties afhankelijk zouden worden gesteld van het voortbestaan van de regering-Ebert en dat in geval van de val van de regering een militair ingrijpen van de geallieerde legers zou plaats hebben. Beloften, die door al diegenen, die Duitsland wilden gebruiken als stootram tegen het socialisme dat in Rusland gezegevierd had, gaarne werden gedaan.

Op 6 december 1918 werd de eerste putsch tegen de arbeidersraden in Berlijn uitgevoerd. Na de mislukking daarvan kwam het in de kerstdagen tot een tweede aanval op de revolutionaire krachten, ditmaal gericht tegen de zogenaamde volksmarinedivisie, die in november was gevormd en die bestond uit revolutionairgezinde matrozen. In beide gevallen werd er hard op straat gevochten, maar het lukte de reactie niet om successen te behalen, vooral ook omdat de arbeiders in groten getale in demonstraties naar het centrum van de stad trokken, waar de strijd plaats had.

De strijd ging snel naar een hoogtepunt in deze december-dagen. Tot dusverre had er een diepe kloof bestaan tussen de politieke vorm en de sociale inhoud van de revolutie in Duitsland. Zoals Liebknecht het in een van zijn interessantste artikelen formuleerde: „De politieke vorm (van de revolutie) is die van een proletarische actie, haar sociale inhoud die van een burgerlijke hervorming”.

De Spartakisten en andere linkse groepen in en buiten de USPD, die optraden voor de macht van de arbeiders- en soldatenraden en de revolutie verdere doeleinden stelden dan hervormingen van gedeeltelijke aard, hoe belangrijk ook, waren in de minderheid.

De meerderheid van de arbeiders stond achter de regering en nam geen stelling tegen de rechtse leiders van SPD en USPD. Zij werd misleid door de radicale fraseologie, die werd gebruikt en waarachter de aanvallen op de raden schuil gingen. Deze krachtsverhouding bleek duidelijk zowel uit de samenstelling, alsook uit de besluiten van het radencongres, dat half december was gehouden. Op dit congres, waar de Spartakisten slechts tien van de 489 zetels bezetten, werd besloten, dat de gehele uitvoerende en wetgevende macht bij de regering zou berusten en dat de centrale raad, die op het congres werd gekozen, alleen maar een geringe, adviserende taak zou hebben te vervullen.

Daarmee was duidelijk geworden, dat het mogelijk zou zijn de proletarische vormen van de revolutie verder terug te schroeven in het burgerlijke gareel. De contrarevolutie ging de nu ontstane situatie benutten om zo snel mogelijk een verdere doorvoering van de revolutie — ook voor zover het ging om nog niet doorgevoerde democratische taken — te voorkomen en in weerwil van enkele veranderingen en concessies de macht van de concerns en de grootgrondbezitters, alsook van de met hen samenspannende militaire kaste, te handhaven.

Na het radencongres trad de USPD uit de regering, waarop steeds scherpere kritiek werd uitgeoefend door de linkse krachten in deze partij. De houding van de leiding was echter zo weifelend en tweeslachtig, dat de Spartacusbond besloot zich tot een eigen zelfstandige partij te formeren. Dit gebeurde op haar congres in de laatste dagen van 1918, dat tevens het oprichtingscongres werd van de Communistische Partij van Duitsland. Daarmee was eindelijk een georganiseerde proletarische marxistische partij ontstaan, maar dit geschiedde te laat, pas op een ogenblik, toen het vraagstuk van de macht reeds beslist was. De toetreding van allerlei andere linkse groepen tot de nieuwe partij werkte de ideologische helderheid trouwens niet in de hand. Op het oprichtingscongres werden reeds onmiddellijk allerlei ultraradicale geluiden gehoord, o.a. over de vakbonden en over de verkiezingen voor de nationale vergadering. Tegen het advies van Liebknecht en Luxemburg in viel het besluit deze te boycotten, wat gezien de toestand op het radencongres duidelijk een slag in de lucht was.

Voor degene die de geschiedenis overziet, is het nu trouwens ook duidelijk, dat het op dat moment eerder ging om een bescherming van de behaalde veroveringen en het verkrijgen van verdere democratische en anti-imperialistische hervormingen dan om het verwezenlijken van het socialisme, of zoals Liebknecht het zei, „de revolutie te doen worden tot een sociale revolutie”.

De gebeurtenissen van januari

In de twee weken, die volgden op het oprichtingscongres van de Duitse communistische partij, bleek dit duidelijk.

Op 4 januari 1919 zette de regering de linkse socialist Eichhorn af als politiepresident van Berlijn. Dit besluit veroorzaakte grote verontwaardiging en onmiddellijk daarna kwam het tot grote demonstraties. Ofschoon de afzetting van Eichhorn duidelijk bedoeld was als een provocatie om nog voor de verkiezingen voor de nationale vergadering, die op 19 januari gehouden zouden worden, met de linkse krachten te kunnen afrekenen, werd op een vergadering van vertrouwensmannen uit de bedrijven, waaraan door de vertegenwoordigers van de USPD en de KPD werd deelgenomen, besloten op 6 januari na een algemene staking een bewapende opstand tegen de regering van Ebert te beginnen.

De KPD-vertegenwoordigers vergaten daarbij, dat nog op hun congres van enkele dagen voordien was vastgesteld, dat de strijd gezien de nog bestaande verwarring onder de arbeidersmassa's niet gericht kon en moest zijn op het ten val brengen van de regering, maar op het ondermijnen van het vertrouwen in deze regering, waarover nog vele illusies bestonden.

Op 6 januari staakten alle grote Berlijnse bedrijven; aan de demonstraties werd deelgenomen door ongeveer een half miljoen mensen. Vele gebouwen werden door de bewapende arbeiders bezet. De eenheden van het leger en ook de volksmarinedivisie namen evenwel, in tegenstelling met op de vergadering der vertrouwensmannen gedane mededelingen een neutrale houding aan.

Er traden dagen van onzekerheid in, waarbij de USPD-vertegenwoordigers van de ene aarzeling in de andere vielen en weigerden op dat moment doelbewust op te treden. Ondertussen namen de regering — met name de hierom berucht geworden Noske — en de militaire leiders, die alle voorbereidingen getroffen hadden om de rond Berlijn gelegerde vrijcorpsen in te zetten, het initiatief. Zij begonnen de aanval op het door de arbeiders beheerste Berlijn.

Op 8 januari begon het offensief van de regeringstroepen en op 12 januari werd na hevige gevechten als laatste steunpunt het politiepresidentium bezet. In Berlijn heerste de staat van beleg. Een golf van terreur tegen de revolutionaire krachten raasde door de arbeiderswijken.

Op 13 januari schreef een luitenant van het Duitse leger aan de Duitse delegatie bij de wapenstilstandsonderhandelingen: „Het succes is bereikt. De Spartacuspartij is in Berlijn neerge-

slagen. De verkiezingen voor de nationale vergaderingen kunnen in Berlijn zonder moeilijkheden worden gehouden . . . Voor het uiteindelijke onschadelijk maken van de anarchisten Liebknecht, Eichhorn, Luxemburg en Radek moet men er hoop op koesteren, dat zij bij de eerste de beste gelegenheid door de troepen zullen worden doodgeschoten of door de volksmenigte gelyncht”.

De troepen, dat wil zeggen de terroristische elementen die later de kern van de fascistische Hitlerpartij zouden vormen, deden wat van hun verlangd werd. Op de avond van de 15de januari werden Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg gevangen genomen en vermoord.

Het gevaar van het Duitse imperialisme

De Duitse November-revolutie was met deze gebeurtenissen uit de „bloedige week” met een nederlaag geëindigd.

Er waren weliswaar belangrijke resultaten bereikt: er was een parlementaire democratie ontstaan, er moesten talrijke sociale wetten worden doorgevoerd, feodale overblijfselen op het platteland werden teniet gedaan. Op internationaal gebied bracht de revolutie met zich mee, dat de roofbepalingen van de vrede van Brest-Litowsk, die de jonge Sowjet-republiek had moeten aanvaarden, ongedaan werden gemaakt. De invloed van de revolutie deed zich ook in omringende landen gevoelen, oa. in Nederland, waar zij tezamen met de angst voor het optreden van de Nederlandse arbeiders, de bourgeoisie tot tal van concessies noopte.

Maar vele taken van burgerlijk-democratische aard konden nog niet worden doorgevoerd. De macht van de concerns, van de grootgrondbezitters en van de militaire kaste bleef gehandhaafd. Dit heeft zich ten zeerste doen gelden in de daarop volgende periode van de Duitse geschiedenis; eerst in de tijd van revolutionaire crises, die voortduurde tot 1923 en nadien tijdens de Weimar-republiek. Dit vergemakkelijkte de greep van de fascisten naar de macht, ook al omdat het verloop van de November-revolutie scherpe tegenstellingen had geschapen tussen sociaal-democraten en communisten, die alleen door een geheel nieuwe oriëntatie opgeheven hadden kunnen worden. Deze nieuwe oriëntatie in de communistische beweging kwam te laat om het fascisme in Duitsland de weg te versperren.

Ook thans zijn de lessen van de November-revolutie, zowel voor de Duitse werkers, in het oosten van Duitsland — in de DDR — en in het westen, alsook voor allen die zich van het gevaar van het Duitse imperialisme bewust zijn, van de grootste betekenis. De Duitse imperialisten en militaristen beschikken over een groot arsenaal van methoden, waarmee ze hun plannen proberen te verwezenlijken. Kennis van deze methoden, die voor een groot deel ook al in de tijd van de November-revolutie van 1918 werden beproefd, maakt het beter mogelijk ze te doorkruisen en de aanvallen op vrede en democratie af te slaan.

Interviews met verborgen achtergronden

Het was te verwachten, dat een keer een publicist zich uitvoeriger zou willen bezig houden met de crisisverschijnselen, die zich in alle burgerlijke partijen, alsmede in de PvdA, voordoen. Als zodanig is nu drs Puchinger opgetreden, die een twintigtal politici heeft geïnterviewd. De neerslag van de gesprekken is te vinden in de bundel „Hergroepering der partijen?”. *) De geïnterviewden zijn o.a. oud-minister Biesheuvel (AR), Hoogendijk (AR), jkv. Wittewaall v. Stoetwegen (CHU), oud-minister-president Cals, KVP-voorzitter Aalberse, Jurgens (PPR), prof. Duynstee, oud-minister Burger (PvdA), Van Mierlo (D'66), Van Riel (VVD) en Lankhorst (PSP).

Al met al is de bundel interviews een pil van ruim 700 pagina's geworden. Bij zoveel praatruimte zou men menen, dat het gezelschap wel het nodige te vertellen gehad zou hebben, vooral politiek duidelijke taal. Dat is dan een levensgrote vergissing gebleken. De geïnterviewden laten zelfs het puntje van hun tong niet zien, laat staan het achterste er van. Drs Puchinger schijnt dit ook niet gewild te hebben. In tegenspraak tot de titel, die de indruk wekt dat er, zo niet diepgaand dan toch op z'n minst breedvoerig is ingegaan op de zogenaamde „hergroepering” of „vernieuwing der partijen”, zijn de opmerkingen daarover van het twintigtal af te drukken op enkele pagina's. Het beetje wat ze er van zeggen, is allang bekend, terwijl achtergronden van de ontwikkelingen in en rondom de politieke partijen niet aan de orde komen. Bovendien zijn de interviews een jaar of langer geleden afgenomen, zodat ook in dit opzicht er ternauwernood sprake is van actualiteit. De bundel bevat verder nog wat pagina's met al niet minder bekende opmerkingen over ons kiesstelsel en wat meer en boeiender pagina's over de „nacht van Schmelzer”, waarin het kabinet Cals-Von-deling gewipt werd. Daarmee is het dan wel gebeurd.

De rest van de bundel — en dat is het leeuwendeel — is gewijd aan wat genoemd wordt „het persoonlijke leven” van de geïnterviewden. Op zichzelf is daar natuurlijk niets tegen. Het is trouwens het goed recht van een interviewer en zulke bijstof kan interessant zijn voor de zogewenste duidelijkheid. Het enige duidelijke ook hier is echter, dat dit „persoonlijke leven” niet verder gaat dan de gladde buitenkant, met nadruk op meestal oninteressante jeugdherinneringen en verhaaltjes over de studietijd, waarbij het er kennelijk alleen maar om te doen was elkaar te overbieden met waslijsten vol namen van de hoogleraren, die bij de wieg van de diverse carrières hebben gestaan. Met zoveel spiegels, spiegel je zelf ook. De carrières

*) Drs. G. Puchinger „Hergroepering der partijen?” — Uitg. W. D. Meinema, Delft, f 12,50.

zelf worden op de bekende hypocritische wijze voorgesteld: de man kon het ook niet helpen, hoogst bescheiden, het vaderland roept en nimmer streberei.

Van Mierlo wint het: hij had eigenlijk altijd toneelspeler willen worden. Maar hij wou pa en moe geen verdriet doen. En dan braaf: ... „Ik had het natuurlijk toch moeten doen, want nu heb ik ze, door mijn vaak opstandig gedrag, nog veel meer verdriet gedaan” ... Zo verplaatst komedie zich van toneel naar politiek.

De interviewer, die bij verschillenden toch al kind aan huis is, heeft er vooral voor gewaakt op iemands zere tenen te gaan staan. Drs Puchinger mag zich daarbij beroepen op zijn objectiviteit door uitsluitend de geïnterviewden aan het woord te laten, maar de opvallend ingetogen, vriendelijke en soms vleien-de benadering naarmate de ondervraagde maatschappelijk hoger genoteerd staat, heeft alleen maar geholpen de waarheid te verbergen. En zo is deze bundel praat een gezellig onderonsje geworden, waarbij alleen maar dat andere hypocritische verschijnsel onder burgerlijke politici zichtbaar wordt: naarmate ze meer elkaars tegenstanders heten te zijn, neemt het aantal buigingen over en weer voor elkaars bekwaamheid toe. Wat de heren verder met elkaar gemeen hebben, is de grenzeloze bewondering voor die vóór- en na-oorlogse politici, die er nou net altijd op uit zijn geweest de buikriem van anderen aan te halen, zoals Ruijs de Beerenbrouck, Colijn, Romme, De Quay en natuurlijk Beel, die als de politieke nood het hoogst is, precies op tijd als het duiveltje uit het doosje te voorschijn komt. Dat wordt dan ook als zijn specifieke bekwaamheid geprezen. Inmiddels groeit ook de eenstemmige lof voor Roolvink en De Jong.

Machtsstrijd

Met gemeenschappelijke inspanning van interviewer en geïnterviewden is het gelukt op die manier diep onder de oppervlakte te houden, wat de CHU-freule er één keer uitflapte: „En met alle ideële discussies die er op 't ogenblik gaande zijn, verliest men wel eens uit het oog, dat er onder het geroep naar 'duidelijkheid' *een grote machtsstrijd* gaande is”.

Een machtsstrijd tussen de grote kapitalisten en een machtsstrijd om de zieltjes! Interviewer en geïnterviewden zwijgen in alle talen over de werkelijke oorzaken van de ontbinding in de partijen: het snel groeiende inzicht namelijk in alle niet-monopolistische lagen van het Nederlandse volk, dat *hèt grote kwaad in ons land de allesoverheersende en verstikkende machtspositie van de grote concerns is*. Niet één van de geïnterviewden heeft er zelfs maar op geduid. Dat is ook niet de bedoeling geweest. Natuurlijk ook van Lankhorst van de PSP niet. Nou ja, één keertje, naar aanleiding van zijn Amerikaanse reis het vorige jaar en wel met deze woorden: ... „ook de indrukken van de grote Amerikaanse bedrijven waren belangwekkend. 't Was imposant”. Aan een verbazing over de grote bedrijven in ons land is hij nog niet toe, laat staan aan een oordeel, dat socialistisch genoemd zou mogen worden.

Drs Puchinger, die als politieke publicist en als employé bij de BPM (Shell) heus wel van wanten weet, heeft zijn ondervraagden willens en wetens bevrijd van de last niet te hoeven ingaan op de werkelijke oorzaken van het op drift raken van zovele mensen; noch in de gesprekken met de vertegenwoordigers van de traditionele partijen, noch met die van D'66 en de PPR.

Samengevat vormen dan de paar meningen over „partijvernieuwing” door de vertegenwoordigers der oude partijen een ratjetoe van mogelijkheden om de politieke crisis, waarin deze partijen verkeren, te bezweren; vanaf „houen wat je hebt” (Burger) via meer samenwerking der drie christelijke partijen tot en met één christelijke partij (jkv. Wttewaal, Biesheuvel, Aalberse) al of niet aangevuld met ideeën over afbraak van het bestaande kiesstelsel in de vorm van een gemengd of heel districtenstelsel.

Een uitspraak als Vondeling deed in zijn boek „Naspraak en Voorproef” als zou de beslissing over de partijvorming al zijn gevallen en wel in de zin van een combinatie van PvdA, PSP, D'66 en PPR onder de benaming „Samenwerkende Vooruitstrevende Partijen” kan, indien ze op waarheid berust, alleen waar zijn als aan van Mierlo's eis is voldaan, dat de PvdA het socialisme helemaal overboord gooit. Van Mierlo formuleerde zijn ultimatum aldus: ... „wanneer er in de PvdA geen discussie komt, waardoor de progressieve concentratie er niet-socialistisch zal komen uit te zien, loopt het met de progressieve concentratie mis”.

Dat de crisis in de PvdA er door zou toenemen, staat buiten kijf. Er is geen sprake van dat de massa van de aanhangers van de PvdA de gedachte van het socialisme zouden willen afzweren. Het socialisme dringt zich toch steeds meer op als het enige alternatief voor het staatsmonopolistische kapitalisme, dat in zijn jacht naar méér geld en méér macht, zelfs de burgerlijk-parlementaire democratie als een belemmering daarbij voelt.

Samenhangend met de concentratie van het kapitaal en de industrie tot een aantal reusachtige ondernemingen, voltrekt zich aan de politieke kant de ontbinding in de traditionele partijen, maar ook ontstaat de behoefte aan een nieuwe opstelling van linkse krachten, waarvan de arbeidersklasse en haar organisaties de spil zijn. Dit is het perspectief dat de CPN stelt.

Maar die ontbinding heeft ook geleid tot het ontstaan van groeperingen als D'66 en PPR, waarbij de eerste zich vooral richt op de snel uitbreidende groep van technische kaders. Ofschon de woordvoerders der oude partijen met deze groeperingen uiteraard in hun maag zitten, doen ze toch voortdurend erg lief over de „idealen” van deze groeperingen, omdat, zoals één hunner cynisch vaststelde: „Niemand wil graag in de conservatieve hoek geduwd worden, niemand wil die zwarte piet hebben”. Al moet er bij gezegd worden, dat voor sommigen D'66 — hoewel nog altijd „frisse jongens” — al minder in aanmerking komt, omdat alle voorspoed-aanzeggende enquêtes ten spijt, deze partij flink bezig is zijn room kwijt te raken.

Cals, met twee zichtbare ijzers in het politieke vuur, verenigt

oud en „nieuw” in één en dezelfde persoon: hij blijft lid van de KVP, maar is . . . „met zijn hart bij de ideeën van Bogaers”. Hetgeen de christen-radicaal Jurgens (twee jaar op het ministerie van buitenlandse zaken, daarna twee jaar bij Unilever, daarna in de politiek) hem nu juist weer verwijt. Op Cals' uit-treding uit de KVP en toetreding tot de PPR was gehoopt, zo niet gerekend als de politieke versterking van de PPR en ook omdat dan wellicht meerderen zouden zijn gevolgd. Jurgens verwijt Cals gemis aan politiek leiderschap, daar met al te lang wachten „intussen de oogst rijpt en vergaat”.

Deze machtsstrijd om de zieltjes verbergt zich mede achter de zogenaamde „partijvernieuwing” of „hergroepering der partijen”. Het probleem daarbij is en dat is ook het meningsverschil: wat is de beste manier om te voorkomen dat de mensen zich keren tegen het monopoliekapitaal, tegen de bestaande orde: met de oude of nieuwe partijen, met combinaties en hergroeperingen daarvan, met handhaving van het kiesstelsel of afbraak daarvan, met harde of zachte hand, en ga zo maar door. Maar hoe het ook gespeeld wordt: in alle gevallen wordt de werkelijkheid vervalst. En hierin heeft ook de bundel „Hergroepering der partijen?” zijn aandeel. Volledigheidshalve dient er nog aan toegevoegd te worden, dat ook zetelbehoefte een persoonlijke rol speelt en dan liefst ministeriële zetels.

Aansluitend aan dit alles valt de gemeenschappelijke noemer van het anti-communisme te noemen, waarbij de een zich alleen maar onbeheerster uitlaat dan de ander. Mr. Burger — het eerste interview — wil behouden wat hij heeft om de mensen er voor te behoeden dat „ze schuiven in de richting van de communisten”. Voor de a.r. doctor in het Indisch recht, Hoo-gendijk, is één christelijke partij hét antwoord op „de uitdaging van het communisme”.

De ultra-rechtse professor Duynstee, wie de VVD beter ligt dan de KVP, waarin hij eens troonde, is vanwege het communisme voor een tweepartijensysteem. Hij signaleert zichzelf voldoende met zijn uitspraak: „Ik schrijf dáárom in *De Telegraaf*, omdat ik inderdaad geloof dat een ontwikkeling in de richting van een gezonde, sterke, democratische, *rechtse* partijgroepering vanuit een blad als *De Telegraaf* met veel vrucht kan worden bevorderd”.

Voor de heer van Riel is het communisme zulk een „dodelijke dreiging” dat hij, precies tegenovergesteld aan prof. Duynstee, de christelijke partijen belangrijker vindt dan zijn eigen VVD. Als het puntje bij het paaltje komt, laat hem echter alles koud op het gebied van de partijvorming, als men het maar „volstrekt eens” wordt over een „bijzondere resolute en daadkrachtige politiek” en met name de „militaire politiek”.

Wij willen onze lezers niet onthouden, dat de heer van Riel doodgewoon lijdt aan jeugdfrustraties . . . „Eén van mijn diepst liggende jeugdherinneringen was een donkere kelder onder dat oude postkantoor, heel groot en heel donker. Daar was ik bijzonder bang voor. Ik had er angstige voorstellingen van. Ja, er zijn jeugdindrukken, die vergeet je niet . . .”

De compensatie-frustratie: . . . „Verder heeft, geloof ik, in-

vloed op me gehad het spelen op 't nabijgelegen fort. Daardoor kreeg ik al heel jong belangstelling en begrip voor militaire kwesties”.

En tenslotte als student over een dr Büchner, die als „felle racist en principieel antisemiet” een vurig bewonderaar van Hitler was: . . . „Op advies van dr Büchner ging ik in 1927 naar de Reichsparteitag in Neurenberg, en constateerde daar persoonlijk, dat Hitler toen reeds bijzonder goed sprak, bepaald meeslepend . . .” Het moet gezegd worden, dat de heer van Riel, die nog altijd gevoelens van de „allergrootste dankbaarheid” voor deze dr Büchner bewaart, de enige geïnterviewde was, die iets van zijn persoonlijke leven en denken prijs gaf.

Over het punt „hergroepering der partijen” dient nog vermeld te worden, dat de parlementaire redacteur van *Trouw*, mr. M. Postma, verklaarde het te betreuren als de CPN door verandering van het kiesstelsel niet langer in de Kamer present zou zijn „omdat het de enige kleine partij is die een politiek alternatief biedt”.

Dictatuur en mysterie

Tenslotte „de nacht van Schmelzer”, waarin het kabinet-Cals ten val werd gebracht. Cals is nog altijd zo furieus over Schmelzer, dat hij, hoewel Schmelzer „overigens . . . een hoogst bekwaam en door en door correct man” noemend, diens nachtelijke handelingen „onvoorstelbaar” en „eigenlijk incorrect” noemt.

Want Schmelzer, zo raast Cals in zijn vraaggesprek, heeft het kabinet-Cals in elkaar gezet, daarvoor ook werd achter zijn rug om zijn vrouw „bewerkt” en Schmelzer was de man, die Vondeling als eerste aanzocht voor de post van minister van financiën.

Hoe het in de top van de KVP in werkelijkheid toegaat als de olie- resp. gascenten in het geding zijn, moge blijken uit Cals' verhaal. Tot tweemaal toe had hij, mede namens de andere KVP-ministers, het dagelijks bestuur van de KVP om een gesprek gevraagd. Het werd afgewezen; zulk een gesprek was vroeg genoeg ná de algemene beschouwingen, d.w.z. als het kabinet gewipt was. Cals noemt het een uniek feit in de lange geschiedenis van de katholieke partij in Nederland, dat haar leiding een kabinet, dat haar signatuur draagt, naar huis stuurt. Om dit te bereiken, deelde Schmelzer, de fractieleider van zijn partij, hem als minister-president op het laatste nippertje mee, een motie te zullen indienen, waarover het kabinet onvermijdelijk zijn nek moest breken. De fractie was niet bereid, ook na het vernemen van het oordeel van háár minister-president, zich nader te beraden. Cals onthult verder, dat Schmelzer zelf evenmin met zijn fractie overleg heeft gepleegd. Er was in de fractiekamer maar één exemplaar van de motie beschikbaar en er hing levensgroot het dreigement van Schmelzer als fractievoorzitter te zullen aftreden als de fractie hem niet zou volgen.

Ziehier de intriges onder elkaar van de zich zo graag op de borst slaande verdedigers van de democratie . . .

Cals houdt overigens nog altijd staande, dat hij tot op de dag van vandaag het hele gebeuren rondom zijn val als een mysterie beschouwt. Dat is meer dan kletsboek. Hij kon het nog beter weten dan *De Waarheid*, die in die dagen al schreef dat het o.m. om het aardgas ging en dat nog wel, nadat de PvdA-minister van economische zaken, Den Uyl, het voorbereidende werk had verricht om deze nationale rijkdom in belangrijke mate in handen van de olieconcerns te spelen. De rest zou het tussenkabinet-Zijlstra wel doen. Dit gebeurde ook en Vondeling (voor wie volgens de mysterie-redenering van Cals alles „nog duisterder is geweest dan voor hem”) bevestigt dit achteraf, nl. dat Zijlstra nog gauw de hele staatsdeelneming in de oliewinning uit het eerdere besluit van gedeeltelijke staatsdeelneming nam.

Eén geïnterviewde hebben we tot dusver niet genoemd, nl. Marcus Bakker. Maar hetgeen deze vertegenwoordiger van de CPN te zeggen had, verschilde uiteraard zo fundamenteel van de schuilevink-interviews der anderen, dat we dit vraaggesprek vanzelfsprekend apart memoreren. Hierin werden de dingen gewoon bij hun naam genoemd en vooral zonder misleidende franje. Ook de vragen buiten het eigenlijke onderwerp van de zogenaamde „partijvernieuwing” werden politiek beantwoord. De CPN gaat in alles van de belangen van de werkers uit tegenover de werkelijkheid van de machtspositie van een handvol monopolies, waartegenover de noodzaak wordt gesteld van de strijd van alle niet-monopolistische krachten. Een strijd, die zich begint te ontwikkelen.

Om wijzer te worden moet men echt niet bij drs Puchinger en zijn twintig geïnterviewden zijn; het ene vraaggesprek met een communist brengt meer duidelijkheid dan alle andere interviews tezamen.

FRED SCHOONENBERG

Nederland en de slavenhandel

In „Het Kapitaal” wees Marx er op, dat men „de verschillende factoren van de oorspronkelijke accumulatie, min of meer in chronologische volgorde, voornamelijk over Spanje, Portugal, Holland, Frankrijk en Engeland verdeeld vindt”. Deze chronologische volgorde geldt ook voor zo'n onderdeel van de oorspronkelijke accumulatie als de slavenhandel. Spanje en Portugal maakten daarmee in de 15de en 16de eeuw een begin en Nederland begon zich in de 17de eeuw op deze winstgevendende handel toe te leggen. Van ongeveer 1640 tot 1660 hadden de Nederlandse handelaars de hegemonie in de slavenhandel. Nadien kregen Franse en vooral Engelse kooplieden de smaak van dit bedrijf beet en het is bekend, dat een haven als Liverpool er in de 18de eeuw groot door is geworden.

Slavenarbeid werd vooral op de suikerplantages in Suriname op grote schaal toegepast en pas in 1863 werd door Nederland, als een van de laatste landen, de slavernij afgeschaft. Nog in

1872 echter werden uit West-Afrika, uit de in datzelfde jaar aan Engeland verkochte Nederlandse Goudkust, Afrikaanse rekruten (als slaven gekocht en „vrij” gelaten, nadat ze zich verbonden hadden voor dienst in het KNIL) naar Indonesië gestuurd, waar ze konden meevechten in de Atjeh-oorlog.

In de schoolboekjes wordt in het algemeen niet veel aandacht besteed aan deze episode uit de geschiedenis van het Nederlandse kapitalisme. Ook de geschiedschrijvers hielden zich er weinig mee bezig. Pas in 1937 verscheen er een samenvattend boekje over (L. C. Vrijman — Slavenhalers en Slavenhandel), terwijl na de oorlog in enkele bijdragen in het Economisch-Historisch Jaarboek dr. Unger resultaten van een nauwkeurig onderzoek in de boeken van de Westindische Compagnie publiceerde. Onlangs is in de Fibulareeks een nieuwe, populair geschreven studie over dit onderwerp verschenen. Dit boekje, dat de titel draagt „Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel” is geschreven door A. van Dantzig.*)

Aan het eind van de 16de en het begin van de 17de eeuw werd wel door Nederlandse kooplieden deelgenomen aan de slavenhandel, maar dit geschiedde meer als bijverdienste en niet systematisch. De eerste twintig zwarte slaven, die op Noordamerikaanse bodem werden verkocht, werden aangevoerd op een Nederlands schip. Waarschijnlijk waren deze echter door de verovering van een Portugees schip in Nederlandse handen gekomen en viel deze verkoop niet in het kader van de transatlantische slavenhandel.

Deze begon pas later. In 1626 werd het eerste schip, dat de slavenhandel als doel had door de Westindische Compagnie uitgereed. Door de Kamer Zeeland van de WIC werd toen een schip naar Angola gestuurd om daar „eenighe swarten in te handelen”. In 1635 spoorde de Staten-Generaal de gouverneur van de Nederlandse bezitting aan de Afrikaanse Goudkust aan de slavenhandel te bevorderen. Vooral met het oog op de toen veroverde bezittingen in Brazilië werd de slavenhandel snel uitgebreid.

Deze slavenhandel vormde een van de zijden van de merkwaardige driehoekshandel, die in die periode opgang maakte. Met koopwaar vertrokken de schepen naar de Afrikaanse westkust. Daar werd de koopwaar verhandeld tegen slaven, die meestal krijgsgevangenen waren van de talrijke en eindeloze stammenoorlogen — op hun beurt bevorderd en gestimuleerd door de slavenhandelaars. De slaven werden naar de plantages aan de andere zijde van de Atlantische Oceaan gevoerd, aanvankelijk vooral naar Brazilië en de Westindische eilanden. De ruimen werden dan gevuld met suiker, tabak en andere plantageprodukten, waarmee dan de terugreis naar Europa werd gemaakt.

Met het oog op deze slavenhandel werd in 1641 Angola op de Portugezen veroverd. Zeven jaar lang bleef dit gebied in Nederlandse handen, ofschoon in het binnenland de Portugezen

*) A. van Dantzig — Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel. Fibulareeks 27, Uitg. Fibula, Van Dishoeck, Bussum 1968. Prijs f 6,90.

stand hielden. De eerste Nederlandse gouverneur van Angola, Moorthamer, zag dit gebied als een „goutmyne voor de Compagnie” — de slaven waren er goedkoop, ze konden zelfs voor schepen en „stroocleetjens” (raffiaweefsels) gekocht worden. De Nederlandse kooplieden leerden veel van de Portugezen, o.a. hoe deze wel 500 slaven op een schip wisten te pakken dat kleiner was dan een Nederlands schip. Na het verlies van Angola en van de bezittingen in Brazilië bleef de slavenhandel toch voor een groot deel in Nederlandse handen. Curaçao was het erkende slavenhandelscentrum van West-Indië geworden, vooral in de periode 1640—1660, toen de Nederlandse kooplieden de hegemonie in de slavenhandel hadden.

Nadien drongen de concurrenten op, de Fransen en Engelsen, doch in de 17de en de 18de eeuw bleef de slavenhandel van belang voor de Nederlandse kooplieden. De plaats van Brazilië als afzetgebied werd in die tijd overgenomen door Suriname, waar de suikerplantages (tot aan de opkomst van de suikerbiet in de tijd van Napoleon) bloeiden.

De planters in Suriname waren berucht om hun wreedheid. Zolang er nieuwe aanvoer van slaven bleef komen, was de duur van het leven van de slaaf van minder belang dan de produktiviteit in de periode dat hij kon werken. Van Dantzig zet uiteen, dat op de markt in Paramaribo vaak slaven van „tweede kwaliteit” werden aangeboden; met behulp van de grootste gruwelijkheden werden deze slaven zoveel mogelijk afgebeeld voor zij stierven. Dit verklaart ook, dat reeds vroeg in de Surinaamse geschiedenis door gevluchte slaven bosnegerdorpen in het binnenland gevestigd werden en er complete oorlogen met hen werden gevoerd. Op deze geschiedenis wordt in Van Dantzigs boek verder niet ingegaan, daar zij buiten het directe kader van zijn onderwerp staat, doch zij is van zeer groot belang.

Uitvoerig behandelt Van Dantzig in zijn boek de praktijken, die werden bedreven bij de slavenhandel en bij het vervoer van de slaven. Daarbij gaat hij ook in op de opvatting, dat de Nederlandse kooplieden minder wrede slavenhandelaars zouden zijn geweest dan de meeste anderen. Het schijnt juist te zijn, dat het sterftecijfer aan boord van de Nederlandse schepen iets lager lag: gedurende de 18de eeuw was het sterftecijfer op Middelburgse schepen 12,5 procent, op schepen uit Liverpool 25 procent en op die uit Lissabon 30 procent. Daarbij heeft het protestantisme een zekere rol gespeeld. De Portugezen doopten de slaven voor het vertrek naar Amerika op een symbolische wijze; de ziel was daarmee veilig gesteld en omdat zij vaak goedkoop aan de slaven kwamen, kon het verlies van een mens meer of minder hun niet zoveel schelen. De Nederlandse kooplieden hadden de theorie opgebouwd, dat het heidendom van de neger hem tot een lager wezen maakte, waardoor hij eigenlijk niet als mens kon worden beschouwd. In het algemeen deden zij geen moeite om hun de Christelijke godsdienst bij te brengen. Zij behandelden de slaven zuiver als stukgoederen en omdat ze een grote geldelijke waarde vormden, moesten de goederen met zo min mogelijk „breuk” worden overgebracht.

Dit verhinderde niet, dat de meest barbaarse middelen werden toegepast en de boeken, waarin raadgevingen voor slavenhandelaars worden gegeven, staan vol met de vreselijkste details. Van Dantzig haalt één voorbeeld aan uit een boek van D. H. Gallandat uit 1769, dat de titel „Noodige Onderrichtingen voor de Slaafhandelaaren” draagt. Deze Gallandat wijst er op, dat op de slavenschepen veel overlast is van ratten, die de verzwakte of slapende mensen aanvallen en tenen, vingers of oren afbijten. In verband daarmee geeft hij de wijze raad een behoorlijk aantal katten mee te nemen . . .

Nu moet men niet denken, dat de volksmassa in het Nederland van de 17de eeuw veel beter behandeld werd. De armste lagen, waaruit zeelieden werden gerecruteerd, werden eveneens op de hardste en wreedste manier behandeld. Op de slavenschepen leed de bemanning van lage rang vaak net zo als de slaven; bij het begin van honger en dorst, als door gebrek aan wind de reis lang duurde, werd op de rantsoenen van de bemanning vaak het eerst bekrompen. De slaven moesten per slot van rekening verkocht worden en de matrozen waren vrije arbeiders, al waren ze meestal met bedrog geronseld of gekipnapt. Het verlies onder de bemanning op slavenschepen was dan ook meestal groter dan op andere schepen. Ook wel omdat er, ter leringe van de slaven trouwens, een met terreur gehandhaafde discipline bestond — het minste of geringste vergrijp tegen de scheepsregels had zware straffen, die vaak tot de dood leidden, ten gevolge. Als de slaven eenmaal verkocht waren en de reis naar huis ging, bleef dit echter voortduren. De kapitein kon namelijk de gage van de gestorvenen opeisen als hun bloedverwanten niet kwamen opdagen en daar werd ruim gebruik van gemaakt. Zelfs gebeurde het vaak, dat bij het aanvaarden van de terugreis een deel van de bemanning in Amerika werd achtergelaten!

De Nederlandse kooplieden omstreeks de helft van de 17de eeuw gaven de stoot tot de massahandel in slaven. Een overheersende plaats hebben zij slechts betrekkelijk kort — een twintigtal jaren — ingenomen. Van Dantzig poogt de vraag te beantwoorden wat het Nederlandse aandeel in de totale slavenhandel over de Atlantische Oceaan is geweest. Volgens de modernste schattingen zijn waarschijnlijk in de eeuwen van de slavenhandel 25 miljoen slaven levend over de Oceaan gekomen. In de 16de eeuw zouden er, merendeels door de Portugezen, iets meer dan een miljoen zijn vervoerd. In de 17de eeuw zou dit aantal zijn toegenomen van twee driekwart tot drie miljoen, in de 18de eeuw tot zeven à acht miljoen en in de 19de eeuw, terwijl de slavenhandel officieel verboden was, zijn er waarschijnlijk nog eens tien miljoen vervoerd.

Volgens de berekeningen, die in Van Dantzigs boek worden gegeven zijn er op de Nederlandse schepen in de 17de eeuw 275.000 slaven vervoerd; in de 18de eeuw moet dit gestegen zijn tot 600.000. Gezien het feit, dat in de 18de eeuw in Nederland de financiers de baas waren, kan men evenwel de verwachting uitspreken, dat het vervoer van een onschatbaar groter aantal slaven is gefinancierd door Nederlandse kapitalis-

ten. In de 19de eeuw schijnt er minder belangstelling te zijn geweest. Hoewel de winsten enorm waren, waren de risico's dat ook en de toenemende uitbuiting van Indonesië schijnt een veiliger bron van inkomsten te zijn geweest. De betekenis van de slavenhandel voor Suriname daalde trouwens, omdat de suikerplantages meer en meer terrein verloren aan de suikerbiet. De hernieuwde bloei van de slavenhandel richtte zich vooral op de Verenigde Staten, waar door de geweldige groei van de vraag naar katoen, de katoenplantages met hun behoefte aan handenarbeid snel werden uitgebreid.

Ofschoon Nederlanders geen groot aandeel hebben gehad in de slavenhandel in de 19de eeuw, hebben zij in die tijd ook geen noemenswaard aandeel gehad in de strijd tegen de slavernij. „Passiviteit is geen positieve eigenschap”, zo sluit Van Dantzig zijn relaas over het Nederlandse aandeel in de slavenhandel, „en het feit, dat Nederland een der laatste landen was, dat de slavernij afschafte, maakt mijns inziens de Nederlandse schuldlast in dit hoofdstuk van de wereldgeschiedenis oneindig veel groter dan het percentage door Nederlanders vervoerde slaven doet vermoeden.”

S. VAN DONGEN

Dagelijks bestuur CPN roept op tot massale betoging

Op het moment dat de Tweede Kamer in Den Haag bijeen is om de NAVO-orders en het nieuwe bewapeningsprogram van de regering-De Jong te bespreken, roept het dagelijks bestuur van de CPN op tot een massale betoging. Op zaterdag 30 november a.s. zal de hoofdstad van ons land in het teken gezet moeten worden van een landelijke demonstratie tegen de NAVO-bewapening.

De CPN roept allen — arbeiders, beambten, studenten, huisvrouwen, jongeren, AOW-ers, kleine zelfstandigen, kunstenaars en intellectuelen — op die dag deel te nemen aan de grote demonstratie onder de leuzen:

- *Weg met de NAVO-bewapening!*
- *Niet de oorlogsuitgaven maar de lonen omhoog!*
- *Een forse loonsverhoging nu!*
- *Omhoog het minimumloon!*
- *Hogere AOW in plaats van hogere oorlogsbegroting!*
- *Beter onderwijs door kleinere klassen!*
- *Geen studentenstop — bewapeningsstop!*
- *Geen tanks maar werk voor allen!*
- *Uitstel belastingverlaging onaanvaardbaar!*
- *Geen wegebelasting als tolgeld van de NAVO!*
- *Prijsverhoging op NAVO-bevel is aanslag op levenspeil!*
- *Huurbelasting mag er niet doorkomen — geen nieuwe huurverhoging!*
- *Meer geld voor de gemeenten — minder voor bewapening!*
- *Voor een neutraal en atoomvrij Nederland!*
- *Geen besluiten in Brussel: Nederland baas in eigen huis!*

De demonstratie, die onder deze leuzen plaats heeft, zal zaterdagmiddag 30 november 's middags om 1 uur vertrekken van het Mercatorplein in Amsterdam-West. Door de straten van de hoofdstad zal de stoet naar het centrum trekken, waar op het Beursplein de betoging afgesloten wordt met een meeting.

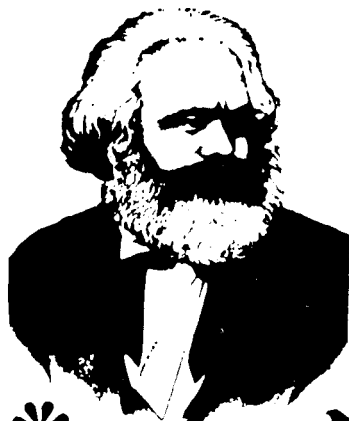
Het Dagelijks Bestuur van de partij roept alle leden en vrienden van de partij, de districts- en afdelingsbesturen op onmiddellijk de voorbereidingen voor deze landelijke demonstratie ter hand te nemen.

(De Waarheid, 20 november 1968.)

De CPN viert vijftigjarig bestaan

De Communistische Partij van Nederland bestaat in 1969 vijftig jaar. Het partijbestuur heeft besloten dit feit op groot-scheepse wijze te vieren. In dit verband worden op het ogenblik voorbereidingen getroffen voor het houden van openbare bijeenkomsten rond de jaarwisseling in vele steden en dorpen van ons land, waar het jubileumjaar zal worden ingeluid. Het partijbestuur roept alle leden en vrienden van de partij op de viering van het vijftigjarige bestaan in het teken te zetten van de versterking van de partij. In de komende weken zullen de politieke grondslagen voor de herdenking door het partijbestuur worden uitgewerkt. Zo snel mogelijk worden deze ook in ons dagblad „De Waarheid” gepubliceerd. Het ligt in de bedoeling tijdens het gehele jubileumjaar een grote campagne te voeren voor de werving van nieuwe leden. In de loop van het jaar 1969 zullen er vele politieke en ook culturele bijeenkomsten gehouden worden die hun hoogtepunt zullen vinden in een landelijke manifestatie.

(De Waarheid, 6 dec. 1968.)

MARXISTISCHE LITERATUUR

VAN PEGASUS

NIEUW!

Engels over HET KAPITAAL

Twee artikelen van Friedrich Engels bij het verschijnen van 'Het Kapitaal' (1868).
12 blz. f 0,75.

Karl Marx/Friedrich Engels - HET COMMUNISTISCH MANIFEST.

Elfde druk. Met alle voorwaarden van Marx en Engels en talrijke in historisch opzicht belangrijke aantekeningen. 111 blz. geïll. paperback f 3.50

ACTIE IS BESLISSEND

Een goed inzicht in doelstellingen en program van de Nederlandse communisten. 84 blz., paperback f 2.50

Paul de Groot - DE DERTIGER JAREN 1930 - 1935 / DE DERTIGER JAREN 1936 - 1939

De dertiger jaren stonden in het teken van Hitler's greep naar de macht en zijn sprong naar de wereldheerschappij. Zij vormden het bewogen voorspel voor het drama van de Tweede Wereldoorlog. Paul de Groot geeft in zijn herinneringen en overdenkingen een balans van activiteiten van de communistische beweging, waarbij hij „penibele" vraagstukken niet uit de weg gaat.
resp. 200 en 184 blz., geïll. geb. Per deel f 8.90

DE UITDAGING VAN HET MARXISME

Essays over Marxisme en democratie, Marxisme en Christendom, Marxisme en de managers en „De jonge Marx". 132 blz. paperback f 6.50

Friedrich Engels - ANTI-DÜHRING

Een bijzonder interessante uiteenzetting van de filosofische, economische en politieke grondslagen van het Marxisme. 495 blz., geb. f 2.90

Friedrich Engels - DE OORSPRONG VAN HET GEZIN, VAN DE PARTICULIERE EIGENDOM EN VAN DE STAAT

Een marxistisch onderzoek van de primitieve maatschappij en de ontwikkeling van de beschaving. 231 blz., geb. f 1.25

Lenin - HET IMPERIALISME ALS HOOGSTE STADIUM VAN HET KAPITALISME

Een scherpzinnige uiteenzetting over het imperialisme, dat een juist begrip geeft van de fundamentele economische problemen. 150 blz., geb. f 2.90

Lenin - DE LINKSE STROMING, EEN „KINDERZIEKTE" VAN HET COMMUNISME

Lessen en ervaringen uit de strijd van de internationale communistische beweging, waarbij Lenin ook de eerste ervaringen van de Russische revolutie betreft. 127 blz., paperback f 2.90

PEGASUS - AMSTERDAM

verkrijgbaar bij de erkende boekhandel

Nieuw bij Pegasus

BREDERO Poëet en Amsterdammer

Dr. J. A. N. Knuttel

Een rijk geïllustreerde studie over leven
en werken van de Amsterdamse volksdichter.

220 blz. geb. f 11,90

Takeshi Kaiko

**JAPANESE
DRIESTUIVERSROMAN**

360 blz. geb. f 11,90

PEGASUS - AMSTERDAM

verkrijgbaar bij de
erkende boekhandel

Vol pakkende details
over het dagelijkse leven
en de strijd om het
bestaan in het heden-
daagse Japan.

Een boeiend en
avontuurlijk boek over
de sloppen van Osaka
en de bewoners van
de armoewijken.

